SÜNENİ EBU DAVUD-7

Grundig

NAMAZ BÖLÜMÜ-2

41. A'mânın Ezan Okuması

535. ...Âişe(r.anha)dan rivayet edildiğine göre; "İbn Umra-i Mektum â'mâ olduğu halde Resûlullah (s.a.)'e müezzinlik yapardı.”[1]

Açıklama

Bu hadis-i şerif "â'mâmn ezanı caizdir" diyenler için bir de İmam Nevevî'nin beyânına göre Şafiî âlimleri, beraberinde gözü gören bir müezzin bulunduğu vakit, âmânın müezzinliğini caiz görürler. Bunu, yanında Hz. Bilâl varken İbn Ümm-i Mektûm'un müezzinlik yapmasına benzetirler. Fakat âmânın yalnız başına müezzinlik yapmasını mekruh görürler.

Beraberinde gözü gören bir müezzin bulunduğu zaman âmânın ezan okumasının caiz olduğunda imamlar arasında görüş birliği varsa da, bazı Hanefî imamları da âmânın yalnız başına müezzinlik yapmasının mekruh olduğu görüşündedirler. Bu âlimlerce kerahet â'mâmn namaz vakitlerini bilemeyişinden ileri gelir. Çünkü müezzinlik yapabilmek namaz vakitlerini bilmeye bağlıdır. Yanında gözü gören birisi bulununca bu kerahet ortadan kalkar. Hatta cemaat içerisinde imamlığa a'mâdan daha lâyıkı bulunmadığı vakit a'mânın imamlık yapması tercih bile edilir. Çünkü Peygamber (Sallellahü aleyhi ye sellem) Tebûk gazasına gittiği vakit Medine'de kendi yerine â'mâ birisi olan İbn Ümm-i Mektûm'u bırakmıştı.[2]

42. Ezandan Sonra Mescidden Çıkıp Gitmek

536. ...Ebu'ş-Şa'sâ'dan; demiştir ki;

Biz Ebû Hureyre ile beraber mescidde idik. İkindi ezanı okunduktan sonra birisi mescidden çıktı (gitti). Bunun üzerine Ebû Hureyre (r.a.); "Bu adam Ebu'l-Kâsım (s.a.)'e isyan etti" dedi.[3]

Açıklama

Her ne kadar bu söz Hz. Ebû Hureyre'ye ait ise de Hz. Peygamber (s.a.)'in sözü hükmündedir. Çünkü böyle ibâdetle ilgili meselelerde şahsî görüşlerin hiçbir değeri olamaz. Ancak Allah (c.c.) *ın veya Resulünün haber vermesiyle sabit olur ve hükme bağlanır. Sahâbe-i Kiram bu meselelerde son derece titiz olduklarından onların ibâdet ve i'tikad ile ilgili mevzulardaki şahsî gibi görünen fikir ve sözleri aslında kendilerine ait

değildir. Ancak Allah'ın veya Resûlü'nün hükümlerine ait bir beyândan ibarettir.

Bu hadis-i şerifin beyânına göre ezan okunduktan sonra namazı kılmadan mescitten çıkıp gitmek haramdır. Nitekim Hanbelî âlimleri de bu görüştedirler. Mâliki âlimlerine göre ise, ezandan sonra, ikâmetten önce mescidden çıkıp gitmek mekruh, ikâmetten sonra çıkıp gitmekse haramdır.

Hanefî ve Şafiî ulemâsına göre ise, ezan okunduktan sonra namazı kılmadan mescidden ç\kıp gitmek mekruhtur.

Hanefî ulemâsından İbn Hümam Fethiı'l-Kadîr isimli eserinde "ezandan sonra mescitten çıkıp gitmenin mekruh oluşu bir takım şartlara bağlıdır" diyor. Ancak bu şartlar gerçekleşirse o zaman mescidi terketmek mekruh olur. Bu şartlar şunlardır:

1. Namazı kılmadan çıkıp giderse,

2. Başka bir cemaate yetişmek niyyeti olmadan giderse,

3. Terkettiği mescit kendi mahallesinin mescidi olursa,

4. Kendi mahallesinin mescidinde namaz kılındığı halde içinde bulunduğu mescidi terk ederse.Ama henüz mahallesinin mescidinde namaz kıhnmanıışsa o zaman bulunduğu mescidi terk ederek mahallesinin mescidine gitmesi caizdir, gitmemesi ise daha evlâdır.

Bütün bunlar mazereti olmayan kimseler içindir. Fakat abdest almak gibi bir mazeretle ve tekrar dönmek niyyetiyle veya daha önce namazını kıldığı için mescidi terk eden kimse hakkında kerahet söz konusu değildir. Yolcu olup cemaati bekleyememe, hasta bakıcı olup acil durumda olanların da namazı kılıp çıkmalarında mahzur yoktur.[4]

43. Müezzinin İmamı Beklemesi

537. ...Câbir b. Semure demiştir ki; "Bilâl (r.a.) ezanı okur, sonra (Peygamberin gelmesini) beklerdi. Nebi (s.a.)ın (evinden) çıktığını görünce de namaz için ikâmet getirmeye başlardı."[5]

Açıklama

Bu kacu's-i şerife göre vakit müsait olduğu takdirde müezzin, ikâmet getirmek için imamın gelmesini beklemekle mükelleftir.

Bu mevzuda Tirmîzi şunları söylemektedir: "îlim adamlarından bazılarına göre müezzin ezana, imam ise kamete daha müstehaktır." Yani ezan vaktinin tâyini müezzine, kaamet vaktinin tâyini ise imama bırakılmıştır.

Beyhâkî'nin Musa b. Akabe vasıtasıyla rivayet ettiği hadisi şerif de şöyledir: "Nebî'Cs.a.) ezan okunduktan sonra evinden çıkar mescide gelirdi. Mescide gelen cemaatin az olduğunu görünce, halk mescidde tamamen top-lanıncaya kadar oturur, sonra da namazı kıldırırdı.

Üzerinde durduğumuz Ebû Dâvûd hadîsiyle Beyhâkî'nin rivayeti arasında bir fark yoktur. Çünkü Rasûlullah bazan öyle bazan da böyle yapardı.

Bu hadis-i şerif ezandan sonra hemen ikâmet edilmeyerek bir müddet beklemenin meşru oluşuna delildir. Beklenilmediği takdirde ise bilhassa evi uzak olan kimselerin cemaat sevabından mahrum olmaları söz konusudur. İkâmeti biraz geciktirmekle müslümanların cemaate yetişmelerine yardım edilmiş olur ki, bu iyilikte ve takvada yardımlaşmak kâbilindendir.Ancak cemaati beklerken, camideki mazeretlilerin ve ihtiyarların da durumunu göz önünde bulundurmak gerekir.[6]

44. Ezanda Tesvîbin Hükmü

538. ...Mucâhid'den;demiştir ki;

İbn Ömer ile beraberdim. Öğle veya[7] ikindi namazında bir adam tesvib yapınca; diye nida edince, İbn Ömer; "haydi (buradan) çıkalım, çünkü bu bid'attir" dedi.[8]

Açıklama

Tesvîb ezandan sonra farza durmadan önce ikine i bir nidadır.gu jânın yapılıp yapılmayacağı, yapıldığı takdirde ne zaman ve hangi lâfızlarla yapılacağı hususlarında ilim adamlarının görüşleri farklıdır. İbn Mübarek ve îmam-ı Ahmed'e göre tesvîb sabah ezanında demektir.

İshâk'a göre tesvîb'in anlamı, müezzinin ezandan sonra cemaati bekleterek diye nida etmesidir. Gerek İshâk, gerekse diğer ilim adamları ezandan sonraki tesvîbi mekruh görmektedirler. Bu anlamdaki tesvîb Hz.

Peygamber (s.a.)'in vefatından sonra ortaya çıktığı için Hz. Abdullah b. Ömer hadis-i şerifte beyân edildiği gibi onu bid'at saymıştır.Tesvîb Mnsabah ezanında demek anlamında tefsir edilmesi ise, ilim adamlarının büyük çoğunluğu tarafından tasdik ve tasvib edilmiştir.

Tesvib'in sözlükteki mânâsı, duaya dönmek demektir. Müezzin nidalarıyla halkı ezana çağırdıktan sonra dönüp bir daha dediği için bu cümlelere tesvib denilmiştir. 504 no'-lu hadis-i şerifte bu mevzuda yeterli bilgi verilmiş bu'Cümlelerin sabah ezanına mahsus olduğu görülmüştü. Ancak her sözün ve her hareketin kendine mahsus bir zamanı ve mekânı vardır. Bunlar sünnetle tayin ve tesbit edilmiştir. Bu inceliklere riâyet edilmediği zaman bu davranışlar sünnet veya farz olmaktan çıkar, bid'ate dönüşür. İşte bu yüzdendir ki, öğle veya ikindi ezanında müezzin, tesvîbin yerini değiştirdiği için Hz. Abdullah b. Ömer, "haydi buradan çıkalım bu adamın yaptığı iş bir bid'attir" diyerek mescidi terk etmiş ve bu hareketiyle bid'atin işlendiği yerde dahi durmanın caiz olmadığını anlatmak istemiştir. Hz. Abdullah'ın "haydi buradan çıkalım" sözünden, gözlerinin görmediği anlaşılıyor. Gerçekten de Abdullah hayatının son zamanlarında gözlerim kaybetmişti.

Nitekim babası Hz. Ömer de ezandan sonra kapısının önüne gelerek, "Namaza ey emire'1-mü'minin namaza" diyen müezzin Ebû Mahzûre'yi azarlamıştı. Yatsı namazında diyen bir müezzin hakkında da Hz. Ali "Şu bid'atçiyi mescidden çıkarınız" buyurmuştur. Bu mevzu-daki Hz. Peygamber'den rivayet edilen bir hadis-i şerif de şu mealdedir:

"Yüce Allah bid'atçinin ne orucunu kabul eder, ne namazım, ne sadakasını, ne haccını, ne umresini, ne cihadını, ne tevbesini ne de fidyesini. Ondan hiç bir şey kabul etmez. Çünkü o kılın hamurdan çıktığı gibi İslâmdan çıkmıştır:”[9]

Bütün bunlardan sonra şunu bilmek gerekir ki, ne Hz. Ömer, ne Ali ne de Abdullah İbn Ömer tesvîb'in bizatihi yapılmasına karşı değildirler. Onlar tesvîb'in zaman ve zeminine riâyet edilmediğinden meydana gelen bid'ate karşı çıkmışlardır. Aksini düşünme imkânımız yoktur. Çünkü tesvîb'in kaynağı Hz. Peygamber (s.a.) Efendimizdir. Hz. BilâPin sabah ezanından sonra Peygamber aleyhisselama uğrayıp "Namaz uykudan hayırlıdır" sözlerini söylemesine karşılık Peygamber sallellahü aleyhi vesellem:

"Ne güzel söyledin, ne güzel söz,onu ezanına ekle ya Bilâl" demesi tesvîb'in sünnetteki yerini tescil eder.

Münakaşa ve münazara tesvîbin, zaman ve zeminindeki ayarlamayı yapamamaktan doğmaktadır. Peygamber (Sallellahü aleyhi ve sellem)in yapmadığını yapmış göstermek veya kendi zannınca iyi olur kasdi ile ilâve etmek bid'attir. Münakaşalar buralardan kaynaklanmaktadır.

Nitekim Hanefî fukahâsı tesvîbin varlığını kabul ederek, zamanın müş-killerini, insanların gafletim cemaatin tenbellîğini düşünerek ezandan sonra bizatihi cemaate davet etmeyi bunun bölgenin örfüne göre yapılmasında mahzur görmedikleri gibi alı sendir demişlerdir.[10]

45. İmam Gelmeden Kamet Getirilmiş De Olsa, Cemaat Oturarak İmamı Bekler

539. ...Abdullah b. Ebî Katâde'nin babası (Ebû Katâde) vasıtasıyla Nebî (s.a.)den rivayet ettiğine göre, (Resûlullah sallellahü aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur : "Namaz için ikamet edildiğinde beni görünceye kadar (ayağa) kalkmayınız"[11]

Ebû Dâvud dedi ki: Bu hadis-i şerifi aynı şekilde Eyyûb ile Haccacu's-Savvâf da,Yahyâ'dan rivayet etmişlerdir.Hişam ed-Destevâî dedi ki: "(Bu hadisi) bana Yahya (mektubunda) yazdı. " Bu hadisi bir de Muâviye b. Sellâm ve Ali b. El-Mübârek Yahya'dan rivayet etmişler ve rivayetlerinde (fazla olarak şunu) nakletmişlerdir: "Beni görünceye kadar (kalkmayınız ve) acele etmeyiniz"[12]

Açıklama

Her ne kadar ta'likteki rivayetler aynen Ebân'ın Yahya'dan rivayetine benziyorsa da Hişâm bizzat Yahya'yı dinleyerek rivayette bulunmamıştır, mektubla rivayet etmiştir. Yani Hişâm'ın rivayeti sadece bu bakımdan farklıdır. Muâviye b. Sellâm ile Ali b. el-Mubârek'in Yahya'dan yaptıkları nakillerinde ise, "acele etmeyiniz" ziyâdesi vardır.

Sahih-i Müslim'de rivayet edilen "Bilâl, Resul-ii Ekrem'in hücresinden çıktığını görmedikçe kaamet getirmezdi" manasındaki hadisle Ebû Dâvûd'-

un rivayet ettiği bu hadis-i şerif arasında bir tearuz yoktur. Hafız İbn Hacer bu iki hadisin arasını şöyle birleştirmektedir: Hz. Peygamberdin hücresinden çıktığını gören Bilâl (r.a.) hemen kaamete başlardı. Cemaat de ondan sonra Hz. Peygamberin gelmekte olduğunu görür ve saf tutmaya başlardı. Binaenaleyh netice itibariyle bu iki hadis arasında bir fark yoktur. Yine bu hadis-i şerifle "Namaza kamet getirildi, biz de Resûlüllah (s.a.) yanımıza çıkmadan önce kalkarak saf olduk"[13] ile "Namaz için kamet getirildi. Cemaat saflarını düzenlediler. Sonra Hz. Peygamber hücresinden çıktı"[14]mealindeki hadisler arasında da bir çelişki söz konusu değildir. Çünkü bu hadis-i şerifler, Hz.Peygamber'in odasından çıkacağı tecrübe ile bilinen saatte kamet edip saf tutmanın caiz olduğuna delâlet ederken; mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerifleri Hz. Peygamberin odasından çıktığı görülünceye kadar kamet getirmemenin ihtiyata daha uygun olduğuna, çünkü Hz. Peygamberin aniden çıkan bir mazereti sebebiyle odasından çıkmakta gecikmesi halinde cemaatin uzun süre ayakta beklemesi icab edeceğine, bunun da bıkkınlığa sebeb olacağına delâlet etmekte ve bu şekilde acele davranmaktan nehy etmektedir. Binaenaleyh bu iki husus arasında bir çelişkiden söz edilemez.

Kamet getirilirken cemaatin hangi cümlelerde ayağa kalkacağı meselesi de fıkıh imamları arasında ihtiltaf konusu olmuştur. Ulemânın bu mevzu-daki görüşlerini şu şekilde özetleyebiliriz:

M âl i kilere göre: Cemaatin namaza kalkması için belli bir vakit yoktur. İsterse ikâmet edilirken isterse ikâmet bittikten sonra namaza kalkabilir.

Şafiîlere göre :se, müezzin ikâmeti bitirdikten sonra ayağa kalkılır.

Hanbelîlere göre, Müezzin derken ayağa kalkılır, fakat imam ayağa kalkmamışsa, müezzin demiş olsa bile yine de kalkılamaz.

Hane filere göre; Müezzin derken ayağa kalkılır.[15] denildiği anda imam namaza başlar, imam olan zat bu hareketiyle müezzini tasdik etmiş olur. Bununla beraber ikamet bittikten sonra da tekbir almasında bir beis yoktur. Hatta İmam Ebû Yûsuf'la diğer üç mezheb imamına göre uygun olan da budur.[16]

540. ...(Bir evvelki) hadis-i şerifi (bir de) İbrahim b. Mûsâ, ayni senedle İsa ve Ma'mer kanalıyla Yahya'dan rivayet etmiştir. (Ma'mer, Yahya'dan bu hadisi şöyle) rivayet ediyor: "Benîm çıktığımı görünceye kadar kalkmayın"

Ebû Dâvûddedi ki: "Benim çıktığımı" ifadesini Ma'mer'den başka kimse rivayet etmedi. Aynı hadisi Ma'mer'den îbn Uyeyne de rivayet etti. Ama bu rivayetinde "benim çıktığımı" ifâdesini kullanmadı.[17]

541. ...Ebû Hureyre'den, (şöyle dediği rivayet edilmiştir);

Resûlullah (sallellahü aleyhi vesellem, evinden çıkınca) namaz için kamet getirilmeye başlanırdı. Cemaat da Peygamberden önce yerlerini alırlardı.[18]

Açıklama

Bu hadis-i şerifle 539 no'lu "namaz için kamet edildiğinde beni görünceye kadar ayağa kalkmayınız" mealindeki hadis-i şerif arasında herhangi bir tearuz yoktur. Bu mevzu ile ilgili açıklama bahis konusu hadis-i şerifin şerhinde geçmiştir. Oraya müraccat edilmelidir.[19]

542. ...Humeyd'den, demiştir ki;

Ben Sabit el-Bunânî'ye namaz için ikâmet getirildikten sonra konuşan kimsenin (halini) sordum. O da bana Enes b. Mâlik'in (şöyle) dediğini söyledi: "Namaza ikâmet getirilmişti. Bir adam Resûlullah (s.a.)'ın önüne gerildi, ikâmetten sonra onu (namaza durmaktan) alıkoydu."[20]

Açıklama

Hafız İbn Hacer Fethu'1-Bârî isimli eserinde bu hadis-i seri açıklarken "Bu hadis-i şeriften ihtiyaç duyulduğu zaman ikamet bittikten sonra hemen namaza durmayıp, gecikmenin caiz olduğu anlaşılmaktadır. Fakat bu; ihtiyaç olmadan namaza durmayı geciktirmekse, mekruhtur. Yine bu hadis müezzin "kad kameti's-salah" dediği anda imamın tekbir alması gerekir, diyen Hanefî âlimlerinin aleyhine birr delildir" demektedir.

Hanefi âlimlerinden Buhâri Şârihi Aynî merhum ise, bu hadis-i şerifin şerhinde "Hanefi âlimleri, ikâmetten sonra namaza durmayı özürsüz geciktirmenin mekruh olduğunu söylemişlerdir. Fakat dinî bir sebeble meydana gelen bir gecikme içinse, herhangi bir kerahet söz konusu değildir" diyerek Hanefi imamlarına göre ikâmetten sonra hemen namaza

başlamanın farz olmadığını ifâde etmiş ve bu "bu hadis, ikâmet biter bitmez namaza durmanın müstehab olduğuna delildir" demiştir.

Merakı'l-felâh isimli eserde hanefî âlimlerinin görüşleri şöyle ifâde edil-, mektedir: "İmamın, kad kaametissalah denince tekbir alması, Ebû Hanife ve Muhammed'e göre namazın edeblerindendir. Ebû Yûsuf ve diğer üç mez-heb imamına göre ise namaza başlamayı ikâmetin sonuna kadar geciktirmekte bir sakınca yoktur."[21]

Ni'met-i İslâm müellifi merhum M.Zihnî Efendi ise, sözü geçen kıymetli eserlerinde bu mevzuyu şöyle ifâde ediyor: "Demek ki imam namaza başlamayı ikâmenin sonuna kadar geciktirirse bunda bütün imamlarca herhangi bir sakınca yoktur. Ancak imamlar arasındaki ihtilâf, Kad kaameti's-salâh dendiği zaman namaza başlamanın müstehab olup olmadığı konusundadır". Burada açıklanması gereken husus, müezzinin kamet getirmesi anındaki mecburiyetlerin bütün görüşleri ortadan kaldırdığıdır. Günümüz cemaatinin câhil olması İslâm'daki saf ve intizamı bilmemeleri neticesinde imam cemaata kamet getirirken müdâhale etmek mecburiyetinde kalmaktadır ki, bu şarttır. "Ön safta boş yer varken arka saflarda namaz olmaz" diyen görüşlere hürmeten cemaatin durumu ile ilgilenmesi de imamın vazifelerinden-dir. (Daha geniş bilgi için bk. 661. hadis 4.)[22]

543. ...Kehmes (b. el-Hasen)'den; demiştir ki;

Mina'da, henüz imam yokken namaz kılmak için ayağa kalktık (sonra) bir kısmımız oturdu. Bunun üzerine Kûfeli bir ihtiyar bana, "niçin oturuyorsun?" dedi. Ben de "oturmanın sebebi İbn Büreyde'nin (ayakta imamı bekleme hali için) "bu tekebbürdür" sözüdür" dedim. Bunun üzerine yaşlı adam dedi ki: "Abdurrahman b. Avsece el-Berâ b. Azib'den onun şöyle dediğim bana nakletti: "Biz Resûlul-lah (s.a.)ın zamanında namaza başlamadan önce uzun süre ayakta saf olarak beklerdik". el-Berâ demiş ki; "Resûlullah şöyle buyurdu: Allah azze ve celle ve melekleri ilk saflara ulaşanlara rahmetle duâ ederler. Kişiyi bir saf ileri götüren adımdan, Allah katında daha sevimli hiç bir adım yoktur."[23]

Açıklama

Her ne kadar bu hadiste, kimliği bilinmeyen ihtiyar, el-Berâ'dan naklen Resûlullah (s.a.) zamanında saflarda ayakta beklediklerini söyleyerek, imamı oturarak bekleyen kimseleri tenkid etmişse de bu ihtiyarın kimliği kesin olarak bilinmediğinden bu hadis zayıftır. Bu bakımdan 539 numarada geçen "namaz için ikâmet edildiğinde beni görünceye kadar (ayağa) kalkmayınız" hadis-i şerifine muarız sayılabilecek kuvvette değildir. Kaldı ki, saflarda ayakta beklemelerinin imam gelmeden vuku bulduğuna dâir kesin bir ifâde de yoktur. Belki de bu bekleme Resûl-i Ekrem (s.a.) cemaatin önüne geçtikten sonra olmuştur.

Hadis-i şerifte geçen "Salât" kelimesi lûgatçıların bir çoğuna göre , duâ, tebrîk, temcîd ve ta'zim manalarına gelir. C enabı Hakk'ın müslümanlar hakkında salât etmesi onları günahlardan arındırması ve ilâhi rahmetine eriştir-mesidir. Meleklerin salat etmesi ise, mü'minlere dua etmeleri ve onların affedilmelerini Allah'dan istemeleridir. Namaza salât denmesi aslının duâ olmasındandır.

Seyyid Şerife göre ise, Allah'dan salat, "rahmet" anlamına geldiği gibi meleklerden "salat" "istiğfar" anlamına, müzminlerden salat ise, "hayırlı dua" anlamına gelir.[24]

Bazı Hükümler

1. İmam tekbir almadan önce cemaatin imamı ayakta bek)emeleri câizdir.

2. İkâmetten sonra hemen namaza başlamayarak bir müddet gecikmek câizdir. (Bu mevzuda geniş bilgi için bir evvelki hadisin açıklamasına bakılmalıdır.)

3. İlk saflar diğerlerinden daha faziletlidir.

4. Ön saflardaki açıkları kapatmak teşvik edilmiştir.[25]

544. ...Enes'ten; demiştir ki;

Namaz için kamet getirilmişti. Resûlullah (sallellahü aleyhi ve sellem) ise mescidin bir kenarında (birisiyle) fısıldaşıyordu. Cemaat uyuklamaya başlayıncaya kadar da namaza durmadı.[26]

Açıklama

Müslim'in rivayetinde "sonra kalktı ve namaz kıidırdf'ilavesi vardır.539. ve 541. hadis-i şeriflerin şerhinde açıklandığı gibi, namaz için ikâmet edildikten sonra dini bir meselenin çözümü için bir müddet beklemek caiz ise de keyfi oyalanarak beklemek mekruhtur. Muhakkak ki Rasûl-i Ekrem (s.a.)'in mescidin bir kenarında gizlice konuştuğu mesele mühim bir meseleydi. Bazıları Resul-i Ekrem'in konuştuğu bu zatın bir kabile reisi olduğunu, onunla reisi olduğu kabilenin dini ihtiyaçlarını konuştuğunu söylemişlerdir. Hadisten cemaat hazır olduğu halde bir kimsenin dini bir meseleyi diğer bir kimseyle hatta imamla konuşmasının caiz olduğu anlaşılmaktadır.[27]

545. ...Salim Ebu'n-Nadr demiştir ki;

Resûlullah (s.a.) mescidde namaz için ikemet edildiği zaman cemaati az görürse namaza durmaz, otururdu, Cemaati (tamamen) toplanmış görünce de namaza dururdu.[28]

Açıklama

Hadis-i Şerifte geçen "namaz için İkâmet edildiği zaman" sözündeki ikâmet kelimesinden maksad namaza başlarken okunan ve içinde cümlesi bulunan malum ikâmet olabileceği gibi, bu kelimeyle ezan da kast edilmiş olabilir. Bu kelime ile "namazı edâ etme vaktinin girmesi" de kasd edilmiş olabilir. Hadis sarihleri bu üç ihtimal üzerinde durmuşlardır. Binaenaleyh sözü geçen cümleyi bu üç ihtimâle göre de terceme etmek mümkündür ki, bu üç şekilde hareket etmenin hükümleri kısmen bir evvelki hadisin izahında ve tafsilatlı olarak da 539. hadisteki açıklamada geçmiştir.[29]

Bazı Hükümler

1. İmamın namaza durmayarak cemaatin çoğalmasını beklemesi caizdir.

2. Cemaat çoğaldığı zaman imam namaza başlamakta gecikmemelidir. Bu husus bilhassa çarşı camilerinde ve bu özelliği taşıyan mescidlerde daha büyük önem kazanır.[30]

546. ...(Bir evvelki) hadisin aynısı (bir de) Hz. Ali (r.a.)'den rivayet edilmiştir.[31]

46. Cemaati Terk Etmenin Vebali

547. ...Ebû'd-Derdâ'dan; demiştir ki:

Resûlullah (s.a.)'i şöyle buyururken işittim:

"Köyde ve kırda üç kişi bir arada olur da, namazı cemaatle kılmazlarsa şeytan mutlaka onlara gâlib gelir, (musallat olur ve onları Allah'ın zikrinden alıkoyar). Aman, cemaate sarri, çünkü kurt, sürüden ayrılan koyunu kapar". [32] Zaide dedi ki; Sâib cemaatten muradın, "cemaatle namaz" olduğunu söyledi.[33]

Açıklama

ifâdesi cemaatle namaz kılmanın, konaklama halinde, yolcular için de sünnet olduğuna işaret eder ki, Hanefî mezhebinin goriışu de bu şekildedir.

Hadis-i şerifte geçen "üç kişi yoktur ki" sözünden murad erkeklerdir. Çünkü kadınların cemaat yapmaları ve onlardan birinin imam olması hususu ihtilaflıdır. Hatta Bezlu'l-mechûd'taki ifâdeye göre mekruhtur. Buradaki (üç kişi) ifâdesi, üç kişiden fazla olduklarından cemaat-yapmanın evleviyetle gerekli olduğuna delâlet eder. "Üç kişi" olarak kaydedilmesinin sebebi köy ve sahra ahalisinin genellikle üç kişiden az olmadığındandır.

İki kişi ile cemaat yapılarak namaz kılındığında yine cemaat sevabı alınır.

Hadisteki "Cemaate sanı " lâfzında muhatab tek gibi görünmekte ise de hitab umûmidir. Çünkü Nebî (s.a.)'in, "kurd sürüden ayrılan koyunu kapar" ifâdeleri ile beyân buyurduğu gibi, şeytan cemaatten uzaklaşır, kaçar ve cemaatten ayrılan kişiye musallat olur. Şeytan cemaate zarar veremeyeceğine göre, muslüman cemaatinin arasını ayırmaya, onlar arasına fikir ayrılıkları sokarak müslümanları tevhid nurundan ayırarak onları ifsâd etmeye çalışır.

Nitekim Hind nüshasının hâmişindeki ifâdeden bu anlaşılmaktadır. Görülüyor ki, üç erkeğin yolcu veya mukîm olmaları halinde farz olan namazın cemaatle edâ edilmesine teşvik vardır. Mukim olan üç kişinin

ikâmet ettikleri yerde cemaatle namaz kılabilecekleri bir mescidin yapılmasına da işaret edilmektedir ki, günümüz koy ve köy hükmündeki yaylalarda bu vazifeyi yapabilecekleri bir mescid tesbit etmeleri de onlar üzerine bir vazifedir.[34]

Bazı Hükümler

1. İster şehirli, ister köylü olsun cemaat yapacak kadar msan aracıa bulunurlarsa namazlarını mutlaka cemaatle kılmalıdırlar.

2. Cemaat yapma imkânı olduğu halde cemaati terk edenlere şeytan musallat olur.Şeytanın tasalutundan korunmak için İslâm birliği sağlanmalı, cemaatle namaz ihmâl edilmemelidir.

3. Bir fikrin açıklanması için muhatabların anhyabileceği cevaplar verilebilir.[35]

548. ...Ebû Hüreyre'den; demiştir ki:

Resûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: "And olsun ki, namazın kılınması, (ikâmetin yapılması) ve birinin geçip onlara namaz kıldırması için emir vermeyi, sonra da beraberlerinde odun bulunan bir kısım insanlarla gidip (cemaatle) namaza iştirak etmeyenlerin evlerini cayır cayır yakmayı arzu ettim"[36]

Açıklama

Müslim'in rivayetinden anlaşıldığı gibi bu hadisin vürûduna seteb, Resûlullah (s.a.)'ın bazı sahâbileri bazı namazlarda Cemaat içinde görememesidir.

Beyhakî'deki rivayete göre ise, hadis sabah veya yatsı namazlarına devam etmeyen münafıklar hakkındadır. Hadisin Beyhakî'deki zabtı şu şekildedir:

' Muhakkak münafıklara en ağır gelen namazlar yatsı ve sabah namazlarıdır. Bu namazlarda olan sevabı bilselerdi, emekleyerek de olsa gelirlerdi..."sonra bu hadis, metindeki şekli ile devam ediyor.

Ebû Davud'un rivâyetindeki namaz kelimesi umûm ifâde eder. Bütün namazlara şâmildir. Fakat bazı rivayetlerden anlaşıldığına göre sadece yatsı

namazının kast edilmesi muhtemeldir. Nitekim Ahmed b. Han-bel, İbn Huzeyme ve Hâkim'in İbn Ümmi Mektûm'dan, Ahmed b. Hanbel'in ayrıca Ebû Hüreyre'den yaptığı rivayette bu namazın yatsı namazı olduğu anlaşılır. Yukarıda tercemesi ile beraber verdiğimiz Beyhakî'-nin rivayetinden ise, sabah ve yatsı namazları olduğu anlaşılır. Müslim ve Nesâî'nin rivayetleri de aynı şekildedir. Müslim'in İbn Mes'ûd'dan yaptığı başka bir rivayete göre ise Wnamazınlcuma namazı olması muhtemeldir.

Hadis-i şerifteki tehdid ve teşdîdin zahirinden bütün namazlarda cemaatin farz-ı ayn olduğu anlaşılır. Çünkü farz-ı kil ay c olsaydı, Resûlullah ve onunla beraber olan sahâbilerin cemaat yapması ile bu farz düşerdi. Eğer sünnet olsa idi Resûlullah cemaati terk edenleri bu şekilde tehdid etmezdi. Çünkü sünneti terk etmek böyle bir cezayı gerektirmez. Öyleyse cemaatin farz-ı ayn olduğu meydana çıkar. Bu görüş, Atâ, Evzâî, İshâk, Ebû Sevr, İbn Huzeyme, İbnu'l-Münzir, İbn Hibbân, Zahirî ve Hanbelî mezhebleri-nin görüşüdür. Bunların istinad ettiği başka hadisler de vardır.

Ayrıca cemaatin farz-ı ayn olduğunu söyleyenler, onun namazın sıhhati için şart olup olmadığında ihtilâf etmişlerdir. Zahirîlere göre cemaat, namazın sıhhati için şarttır. Binaenaleyh bu görüşe göre bir kimse ezanı işitir, özürsüz cemaate gelmez de evinde namazı kılarsa, namazı bâtıldır. Eğer ezanı duymazsa, namazını evinde, bir veya daha fazla kişi ile birlikte kılmalıdır. Eğer bir özrü varsa veya ezanı işitemeyecek yerde olur ve beraber namaz kılacak kimse bulamazsa ancak o zaman tek başına namaz kılabilir.

Şâfıî ve Mâlikîlerin bazılarına göre cemaat farz-i kifâyedir. Hanefîler-den Tahâvî ve Kerhî de aynı görüştedir. Ancak Şâfülerden bu görüşte olanlar, cemaatin farz-ı kifâye oluşunu, kaza namazlarına değil, sadece edâ edilen namazlara mahsus olduğunu söylerler. Bunların delilleri de aynen cemaatin farz-ı ayn olduğunu söyleyenlerin delilleridir.

Yalnız "Cemaatle kıla-nan namaz tek başına kılınan namazdan yirmi beş derece daha efdaldir" hadisi ile bu farzın farz-ı kifâye olduğuna kail olmuşlardır. Çünkü bu hadisten, tek başına kılınan namazın sahih olduğu anlaşılır. Öyleyse diğer delillerden çıkarılan farziyyet, kifâye olmuş olur.

Hanefî, Malikî ve Şafiîlerin cumhuruna göre cemaat sünnet-i müekke-dedir. Delilleri az önce zikredilen hadisle, Şeyhân (Buharı ve Müslim)'in müştereken rivayet ettikleri şu hadistir:

"Ibn Ömer'den mervîdir ki; Resûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Kişinin cemaatle kıldığı namaz tek başına kıldığı namazdan yirmi yedi derece daha ef daldır."

Cumhur, bu hadis-i şeriflerden, cemaatle namaz kılmanın sünnej-i mü-ekkede oluşuna şöyle istidlâi ederler: Bir şeyin başka birşeyden efdal olması ancak o iki şeyin de caiz ve faziletli olması halinde mümkündür.

Aşağıda meallerini vereceğimiz hadisler de cumhurun görüşüne delil teşkil etmektedirler: Buhârî ve Müslim, Ebû Musa'dan rivayet etmişlerdir ki, Resûlullah (s.a.) şöyle buyurmuşdur: "Muhakkak, namaz hususunda insanların sevab alma yönünden en üstünü namaza (camiye) yolu en uzak olanıdır. Ondan sonra uzaklığına göre sevablar ölçülür. Namazı imamla beraber kılmak için bekleyen kişinin sevabı, tek başına kılıp da yatmağa gidenin sevabından daha fazladır."

Ebû Dâvûd ve Nesâî'nin Yezîd b. Esved'den rivayetinde de, Resûlullah (s.a.) kendisiyle birlikte namaz kılmayıp (bir kenarda) oturan iki adama; "Sizi bizimle namaz kılmaktan men'eden şey nedir?” diye sordu. Adamlar : "Ya Resûlullah biz evimizde namazımızı kıldık" dediler. Buna karşılık Resûlullah (s.a.) onlara, "Evinizde namazınızı kılıp da mescidde cemaatle namaz kılınırken gelirseniz onlarla yine kılınız. O namaz (ikincisi) sizin için nafile olur" buyurdular.

Cumhur, Ebû Davud'un bu hadisini delil olarak, cemaatle namaz kılmanın farz olduğuna hükmedenlere şu şekilde cevab vermiştir:

1. Bu hadis, cemaate gelmeyip namazı evde de kılmayan münafıklar hakkında vârid olmuştur.

2. Resûlullah (s.a.) camiye gelmeyenlerin evlerini yaktırmamıştır. Eğer cemaat farz olsaydı bunu yapardı.

3. Kadı Iyaz'm ifâdesine göre namaz için cemaatin farz oluşu, İslâm'ın ilk zamanlarında münafıkların namazı terk etmelerine mâni olmak içindi. Sonra farziyyet nesh edildi.

4. Şevkânî, cumhurun, bu hadisin cemaate gelmeyenleri zecr için vârid olduğuna kail olduklarını söyler.[37]

Bazı Hükümler

1. Hadis istenilmeden yemin etmenin cevazına işaret eder.

2. Ceza vermeden evvel tehdid ve korkutma caizdir.

3. Yapılacak işlerde yardım istemek, caizdir.

4. Zahire göre mal ile ceza vermenin caiz olduğu anlaşılmaktadır.Mâlikîler bu. görüştedir. Cumhura göre İslâm'ın başlangıcında durum bu iken, bilâhere nesh edilmiştir.

5. Kendisinden hak istenen kişi evine gizlenmiş ise, onun evinden çıkartılması caizdir.

6. Suçlu ve isyankârların yakalanması caizdir.

7. Cemaatle namaz kılmanın önemine işaret vardır.[38]

549. ...Ebû Hüreyre (r.a.)'den, Resûlullah (s.a.)ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "İçimden öyle geldi ki gençlerime odun demetleri toplamalarını emredeyim, sonra da özürsüz olarak (cemaata gelmeyip) namazı evlerinde kılanlara gideyim ve evlerini yakayım"[39]

(Râvilerden Yezîd b. Yezîd diyor ki): Yezîd b. el-Esamm'a; Ya Ebâ Avf! (Resûlullah) Cum'a namazım mı yoksa başka bir namazı mı kast etti? diye sordum. Yezid b. el-Esam şu karşılığı verdi: "Eğer ben bunu, Ebû Hüreyre'yi Resûlullah (s.a.)'dan (böylece) rivayet ederken işitmemişsem kulaklarım sağır olsun. (Ebû Hüreyre) bunun cuma namazı mı, yoksa başka bir namaz mı olduğunu söylemedi."[40]

Açıklama

Hadis-i Şerifte "Namazını evlerinde kılanlara" ifâdesinden hadisin münafıklar hakkında değil, mü'miner hakkında vâ-rid olduğuna işaret etmektedir. İbn Reslân, burada mevzuu bahs edilen kişilerin amelde münafıklar olduğunu söyler. Çünkü itikadda münafıklar gösteriş için namazı camide kılarlar evlerinde kılmazlardı.

Bu hadis-i şerif, bundan evvelki 548. hadis ile mânâ itibariyle hemen aynıdır. O hadisin şerhinde verilen bilgilerden burada tekrarına lüzum yoktur.[41]

550. ...Abdullah İbn Mes'ûd (r.a.) şöyle demiştir:

Şu beş vakit namazı (şart ve rükünlerine riâyet ederek) nida edildikleri yerde (ezan okunan mescidlerde cemaatle) edâ ediniz. Muhakkak bunlar

Hüdâ sünnetlerindendir. Allah (c.c.) Resulüne Hüdâ sünnetlerini beyân edip göstermiştir. Vallahi ben, apaçık münâfıklar-hariç , sahabîlerin beş vakit namazı cemaatle kılmayı hiç bir zaman terk etmediklerini gördüm. Vallahi ben, iki kişinin koltuğuna girip safa kadar götürülen sahabilerden adamlar gördüm. Sizden evinde mescid (namaz kılacak bir yer) olmayan hiç bir kimse yoktur. Eğer mescidle-ri terk eder de (farz) namazlarınızı evlerinizde kılarsanız, Peygamberinizin sünnetini terk etmiş olursunuz. Peygamberinizin sünnetini terk ederseniz, (adım adım küfre yaklaşır) kâfir olursunuz.[42]

Açıklama

Hattâbî,' 'peygamberinizin sünnetini yavaş yavaş terk etmek sızı küfre goturur" der.

Hadis-i şerifte geçen tercemeye Hüdâ sünnetleri olarak geçirilmiştir. Bunlar Resûlullah'ın ibâdet maksadıyla farz ve vâcib dışında yaptığı ve edası dinin kemâlinden olan sünnetlerdir. Özürsüz olarak ısrarla bu sünnetleri terk eden ayıplanır. Bunlar Resûlullah'ın uyuması, oturması vs..gibi olan zevâid sünnetlerinin aksine ibâdet cinsinden amellerdir.

İbn Âbidin Dürrû'l-Muhtâr Haşiyesi'nde şu malûmatı verir: "Yapılması meşru olan şeyler dört kısımdır. Bunlar farz, vâcib, sünnet ve nafiledir.

"Kat'î delille sabit olup terki men edilen ve yapılması füzumlu olan amel farz, aynı şekilde olup da zannî delille sabit olanlar vâcib; terk edilmesi ya-saklanmamakla birlikte Resûlullah veya Hulefâ-i Râşidin'in devam edip yaptıkları ameller sünnet, devam etmedikleri de mendûb ve nafiledir.

Sünnet iki çeşittir:

1.Sünnet-i Hüdâ: Terk edilmeleri hoş karşılanmayan yani mekruh olanlardır.Cemaat, ezan, ikâmet bu tür sünnetlerdendir.

2.Sünnet-i Zevâid: Terki ayıplanmayan, kerih görülmeyen amellerdir. Resûlullah'ın (s.a.) giymesi, ayakta durma ve oturmasındaki sîreti gibi..

İbn Mes'ud'un sözünden, cemaatin sünnet-i hudâ'dan olduğu ve ashâb-i Kiram devrinde cemaati münafıklardan başkasının terk etmediği anlaşılmaktadır.

Münafık : Küfrünü içinde gizleyip dışta mü'min görünen kişidir.[43]

Bazı Hükümler

1. Hadiste beş vakit namazı cemaatle kılmaya teşvik vardır.

2. Hasta olan kişi, kendisine yardım edecek bir kimse bulursa cemaatten geri kalmamalıdır.[44]

551. ...İbn Âbbâs (r.a.) Resûlullah (s.a.)'ın şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Müezzinin ezanını duyup da namaza gitmesine mâni bir özrü olmayan kimsenin...";

(Bu arada sahâbîler Rasûlullah'a) "özür nedir?" diye sordular. (Resûlullah) "Korku veya hastalıktır" karşılığını verdi. "(Evinde) kıldığı namaz kabul olunmaz."[45]

Ebû Dâvûd dedi ki: (Bu hadisiMbû İshâk, Mağrâ'dan rivayet etmiştir.)[46]

Açıklama

Özrün ne olduğu sorusunun, dinleyenler tarafından İbn Abbâs'a sorulmuş olması ve cevabı İbn Abbâs'ın vermiş olması da muhtemeldir. Nitekim Ebû Dâvûd şerhlerinden el-Menhel, bunu ikinci görüş olarak, Bezlu'l-mechûd'da yegâne ihtimal olarak kaydetmiştir. Tercüme Menhel'in, açıklamasına göre yapılmıştır.

Belirtildiğine göre cemaate gitmeye mâni özürler şunlardır:

1. Cana, mala veya ırza arız olmasından korkulan bir tehlike,

2. Camiye gidip gelmesine mâni olan veya meşakkat veren hastalık.Bu iki özür hadis-i şerifin zahirinden anlaşılmaktadır.

3. Yağmur ve şiddetli soğuk, Buhârî ve Müslim'in İbn Ömer'den rivayetinde, Resûlullah (s.a.) seferde iken soğuk ve yağmurlu gecelerde, müezzine ezan okumasını, sonra da "namazınızı odalarını/ (çadırlarınız) da kılın" demesini emrederdi.

4. Kişinin canının çektiği bir yemek hazır olduğu takdirde cemaate gitmeyebilir.

5. İnsanı büyük veya küçük abdestin sıkıştırması cemaate gitmemesi için özürdür.

Hadisi şerifteki "özürsüz olarak camiye gelmeyenin namazının kabul edilmeyeceği"nden maksat, kılınan namazın sevabının olmamasıdır. Nevevî buna işaret etmiş ve bu gasbedilen evde namaz kılmaya benzer. Namaz borcu, kılanın uhdesinden düşer fakat sevâb alamaz demiştir.

Buhârî sârini Aynî de "hadisin hükmü zecr ve tehdittir" der.

Netice şudur ki bu ifâde namazın fazilet ve kemâlinin olmayacağına işarettir.

Yine hadis-i şerifteki "ezanı duyan..." lâfzı galibe İşaret olarak vârid olmuştur. Çünkü insanlar ekseriyetle ezanı işitirler. Bunun mânâsı ezam duymayan camiye gelmeyebilir demek değildir. Çünkü ezanı duymamak mazeret değildir.

Menhel senetteki Ebu Cenâb ve Mağrâ'ın bazı yönlerden tenkid edildiklerine işaretle hadisin zayıf olduğunu söyler. [47]

Bazı Hükümler

1. Çemaat teşvik edilmektedir.

2. Öürsüz oıarak cemaate devam etmeyen çok büyük sevabtan mahrum kalır.

3. Özrü olan kişi cemaate devam etmeyebilir.[48]

552. ...İbn-i ÜmmiMektûm (r.a.)'denrivayet edilmiştir ki; Resûlullah (s.a.)'a; "Ya Resûlullah, ben gözü görmeyen ve evi mescide uzak olan bir adamım. Bana kılavuzluk etmeyen bir hizmetçim var. Benim namazımı evimde kılmama ruhsat var mı?" diye sormuştur. Resûlul-lah'ın, "Ezanı duyuyor musun?" sualine de "Evet" cevabım vermiştir. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.) "sana ruhsat bulamıyorum" buyurmuşlardır.[49]

Açıklama

Metindeki kelimesi bazı nüshalarda şeklindedir. Hattâbî doğru olanın, yardım etme, muvafakat etme mânâsına gelen olduğunu söyler.

Bu hadis-i şerifin zahirî cemaate devamın arz-ı ayn olduğunu iddia edenlerin görüşünü desteklemektedir. Sübülü's-Selâm'da cemaati farz-ı ayn kabul edenlerin delillerinin yukarıda geçen "ev yakma..." hadisi ile bu hadis

olduğu söylenir. Hattâbî de bu hadisin, cemaatin vücûbuna delâlet ettiğini söyler ve şunları nakleder: Atâ b. Ebî Rebâh "Şehirde v e köyde ezanı işiten hiç kimsenin cemaati terk etmesine ruhsat yoktur" demiştir. Evzâî de ebeveynin evlâdım cemaate gitmekten men etmesi hâlinde, ebeveyne itaatin gerekli olmadığını söyler.

Cemaatin sünnet-i müekkede olduğuna kail olanlar, Resûlullah'ın son ifâdesine "sana cemaat sevabı getirecek bir ruhsat bulamıyorum" şeklinde mânâ vermişlerdir.

Ayrıca hanefî mezhebi imamları başka birinin yardımı ile muktedir hale gelen kişiye cuma ve cemaat namazlarının gerekli olup olmadığında değişik ictihadlara sahiptirler.

İmam-ı A'zam'a göre, kudretin bizatihi kendisinde bulunması gerektiğini, başkasının kudreti ile muktedir olamayacağını, dolayısıyla âmâ üzerine cuma'nın farz olmadığın söylerken, talebeleri Ebu Yusuf ve îmam Muhammed, insanın başkasından alacağı güçle güçlü sayılacağından cuma namazının âmâ üzerine farz olacağına zâhib olmuşlardır. Bu ihtilâf cemaat namazında da aynen vâriddir.

Yardımcı bulamamasına rağmen âmâ olan İbn Ümmü Mektûm'a ruhsat tanınmaması o günkü zemin şartları ile mütenâsib olabilir. Günümüzde, özellikle trafik akımının yoğun olduğu yerlerde, âmânın, sakatın cemaate gitmemesi içhr mazeret daha da açıktır kanaatindeyiz.

Cemâatle namazın hükmü hakında bu babın ikinci hadisinin şerhinde geniş malumat verilmiştir.[50]

Bazı Hükümler

1. Dini konulardan herhangi bir meselede tereddüdü olan kışı bir ehline sormalıdır.

2. Bazı hallerde körlük bile cemaate gitmemek için özür değildir.[51]

553. ...İbn Ebi Leylâ İbn Umm-i Mektûm'dan, şöyle dediğini nakletmiştir: (Bir gün):

Ya Resûlallah, Medine, (yırtıcı) hayvanları, zehirli haşereleri çok olan bir şehirdir. (Ben bu hayvanların zarar vermesinden korkarım, benim cemaate çıkmayıp evde namaz kılmama ruhsat var mı?) dedi. Resûlullah;

"Hayye ale's-salah, hayye ale'l-felâh (sözlerini) işitiyorsan cemaate koş" buyurdu.

Ebû Dâvûd aynı hadisi Kasım el-Cirmî'nin Süfyân 'dan rivayet ettiğini söylemiştir. Bu rivayette kelimesi yoktur.[52]

Açıklama

kelimesi, Mirkâtü's-Su'ûd ve Şerhu'I-Mufassafdaki ifadelere göre ve kelimelerinden teşekkül eden teşvik ve rağbet için kullanılan bir isim-füldir. İbn Ümmi Mektûm'un; yırtıcı hayvan ve zehirli haşerelerden korktuğunu söyleyerek cemaate katılmamak için izin istemesine Resûlullah (s.a.) ruhsat vermemiştir. Herhalde Resûlullah (s.a.) tbn Ümmi Mektûm'a herhangi bir zararın gelmeyeceğini bildiği için bunu özür saymamış ve ruhsat vermemiştir. Yoksa nefse bir zarar gelmesinden korkulması halinde cemaate gitmemeye ruhsat vardır.[53]

47. Cemaatle Namaz Kılmanın Fazileti

554. ...Ubey b. Kâ'b'dan-.demiştir ki;

Birgün Resûlullah(s.a.) bize sabah namazını kıldırdı ve "filan burada mı?" dedi. (Ashab) "hayır" dediler. Resûlullah tekrar "peki ya, filan burada mı?" diye sordu, oradakiler yine "Hayır" karşılığını verdiler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.); "Bu iki namaz (yatsı ve sabah namazları) münafıklara en ağır gelen namazlardır. Eğer siz bu namaz-lardaki (sabah ve yatsı) sevabı bilseydiniz dizler üzerinde emekleyerek de olsa (bunları cemaatle kılmak için camiye) gelirdiniz. Birinci saf (Allah'a yakınlık, şeytandan uzaklık, ecir ve sevab yönünden) meleklerin saffı gibidir. Siz birinci saftaki fazileti bilseydiniz, ona koşar (onun için yarışıldınız. Muhakkak bir adamın başka bir adamla (cemaat yaparak) namaz kılması tek başına namaz kılmasından, iki kişi ile birlikte kılması da, bir kişi ile birlikte kılmasından daha çok sevablıdır. (Cemaat) ne kadar çok olursa Allah'a o kadar sevimli olur" buyurdular.[54]

Bazı Hükümler

1. İmamın, cemaatin durumu ile ilgilenmesi cemaata gelmeyenlerin gelmeyiş sebeblerını araştırması gerekir.

2. İmam, cemaatın sabah ve yatsı namazı için camiye gelmesini teşvik etmelidir.

3. Birinci saf yarışmaya değecek kadar faziletlidir.

4. İmamdan başka bir tek kişi de olsa cemaat yapmak caizdir.

5. Cemaatle namazın sevabı cemaatin azlığı ve çokluğuna göre değişir.[55]

555. ...Osman b. Affân (r.a.)den; demiştir ki;

Resûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: "Yatsı namazını cemaatle kılan kimse o gecenin yarısını namaz kılmakla geçirmiş gibidir. Yatsı ve sabah namazlarını cemaatle kılan kimse o gecenin tamamını namaz kılmakla geçirmiş gibi sevab alır"[56]

Açıklama

Bu hadis-i şerif mânâ itibariyle"Kadir gecesi (içerisinde kadir gecesi bulunmayan) bin aydan daha hayırlıdır" âyet-i kerimesine benzer. Hadisten anlaşılacak mana şudur: Yatsı namazını cemaatle kılan kimse (içerisinde yatsı namazıplmayan) bir gecenin yarısını ihya etmiş, yatsı ve sabah namazlarını cemaatie kılan kişi de (içerisinde sabah ve yatsı namazı olmayan) bir gecenin tümünü ihya etmiş gibi sevab alır.

Bu hadis-i şerifi : Müslim yine Hz. Osman'dan, "Resulüllah (a.s.)'ın şöyle buyurduğunu işittim: "Bir kimse yatısı namazını cemaatle kılarsa sanki gecenin yarısını , bir kimse de sabah namazım cemaatle kılarsa sanki gecenin tümünü namaz kılmakla geçirmiş gibidir" şeklinde rivayet eder.

Müslim'deki bu rivayette sabah namazı ile birlikte yatsı namazı zikredilmemiştir.

İmam Mâlik de Muvatta'ında hadisi, Abdurrahman bin Ebi Amre tarikiyle Hz. Osman'dan, Müslim'in rivayetine benzer bir şekilde fakat mevkuf olarak rivayet etmiştir. Zürkânî Mâlik'in rivayeti için: "Her ne kadar bu mevkuf ise de, merfu hükmündedir. Çünkü bu söz, rey'le söylenemez" der.

Müslim ve Muvatta'daki bu rivayetlerden, sadece sabah namazını cemaatle kılanın da, bütün geceyi ihya etmiş gibi sevab kazanacağı anlaşılmaktadır. Bu rivayetlerle Ebû Dâvûd'taki rivayet arasındaki farklılığı "Muhtemeldir ki Müslim ve Muvatta'daki rivayetlerde bir hazf vardır ve kelimesi hazfedilmiştir" şeklinde te'lif etmişlerdir.[57]

Bazı Hükümler

Yatsı ve sabah namazını cemaatle kılmak diğer namazlari cemaatle kılrıaya msbetle daha üstündür.[58]

48. Namaza Yürüyerek Gitmenin Fazileti

556. ...Ebû Hureyre (r.a.)'nin rivayet ettiğine göre Resûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Sevabı en çok olan, mescide en uzak yerden gelendir"[59]

Açıklama

Aynı mevzuda Müslim'in Ebü Musa'dan yaptığı rivayet de; "Namazda insanlann sevabca en üstün olanları, yolu namaza (mescidden) en uzak olanlardır" şeklindedir.

Gerek Ebû Davud'un hadisi, gerekse Müslim'in rivayeti evi mescide uzak olanlar için bir tesellidir. Zira evi mescide yakın olanın cemaate devamı daha kolay olur. Namazlarını ekseriyetle cemaatle kılacağı için sevabı da fazla olur. Ama evi mescide uzak olan bundan mahrum olabilir. İşte Resûlullah (s.a.) evi uzak olanın mescide gelmek için katlandığı meşakkatleri ve attığı adımları onun namazı menzilesinde tutmuştur. Nitekim 559. hadis-i şerifte geleceği üzere cemaate gitmek için yola çıkan kişinin ayağını her kaldırışta derecesi yükselecek ve her yere basışta bir günahı silinecektir.

Müslim, Tirmizî ve Nesâî'nin Ebû Hureyre'den yaptıkları bir rivayette Resûlullah (s.a.) tam olarak abdest alıp mescide giderken adımların çok olmasının ve bir namazdan sonra diğer namazı beklemenin hataları mahvedip dereceleri yükselttiğini haber vermektedir.

Açıktır ki, hadisi şerif, çok sevab almak için evleri mescîdden uzak yapmaya teşvik etmemektedir. Zira Resûlullah (s.a.)'ın evi mescidin hemen bitişiğindedir.

Bu, "Muhakkak oruçlunun ağzının kokusu Allah katında misk kokusundan daha güzeldir" hadis-i şerifine benzer. Resûlullah burada insanları ağız temizliğini, terk ederek ağızlarının tiksindirici bir şekilde kokutmaya teşvik etmemiştir. Maksat oruçlu için çok büyük sevab olacağını müjdelemektir.[60]

Bazı Hükümler

Mescide gitmek için atılan adımların çok olması, sevabın o nısbette çok olmasını gerektirir.[61]

557. ...Übey İbn Ka'b'dan; demiştir ki:

Bir adam vardı; Medinelilerin içinde müslümanlardan evi mescide onunkinden daha uzak olan bir kimseyi tanımıyorum. Bu adam cemaatle namazı katiyyen kaçırmazdı. (Bir gün) kendisine "bir eşek satın alsan da karanlıkta ve şiddetli sıcaklarda binsen" dedim. "Evimin mescidin yanında olmasını istemiyorum (bu benî sevindirmez)" karşılığını verdi. Hâdise Resûlullah(s.a.)a ulaştırıldı. Resûlullah o za-tadurumu sordu. Adam şu cevabı verdi: "Ya Resûlullah ben mescide gidişimin ve ailemin yanına dönüşümün benim lehime (sevab olarak) yazılmasını istedim. Resûlullah (s.a.) da ona; "Allah bütün bunları sana verdi, Allah senin istediğin şeylerin hepsini sana verdi" buyurdular.[62]

Açıklama

Hadiste zikri geçen zâtın evinin mescide yakın olmasını iste meyip bilakis onu kerih görmesi ilk anda müslümanın haline ve takınması gereken tavrına aykırı görünmektedir. Sahih-i Müslim'in rivâyetindeki "Evimin Muhammed (s.a.)'in evine çadır ipleriyle bağlanmış kadar yakın olmasını istemem" ifadeleri bu kuşkuyu kuvvetlendirir. Ancak mesele Resûlullah'a arz edildikten sonra bu sahâbinin verdiği cevâblar bu kuşkulan izâle etmektedir.[63]

Bazı Hükümler

1. Sahâbiler birbirlerine merhametlidirler.

2. Bir kimsede hata olduğu zannedilen bir şey duyulursa hatânın düzeltilmesi maksadıyla o kişinin uyarılması için bir bilene durumunu iletmek caizdir.

3. İslâm toplumunun lideri, kendisine bir şey arz edilince ceza vermede acele etmemeli, meseleyi araştırmalı ve şikâyet edileni dinlemelidir.

4. Mescide gitmek için atılan adımların çokluğu sevabın da çok olmasına vesiledir.

5. Amelde ihlâs aranır.[64]

558. ...Ebû Ümâme[65] (r.a.)'den rivayet edilmiştir ki: Resûlüllah (s.a.) şöyle buyurmuştur; "Evinden abdest alarak farz bir namaza çıkan kişinin sevabı, ihrama girip hac edenin sevabı gibidir. Bir kimse kuşluk namazı için bulunduğu yerden çıkar da bu çıkışındaki yorulmanın sebebi yalnız kuşluk namazı olursa o kişinin sevabı Umre yapanın sevabı gibidir. Aralarında boş ve bâtıl söz olmaksızın bir namazın peşinden kılınan bir namaz illiyînde[66] yazılır."[67]

Açıklama

Hadis-i şerifteki, "Evinden çıkan" ifâdesi galiba işarettir.Çünkü insanlar camiye ekseriyetle evlerinden giderler. Yoksa, mezkûr sevaba nail olmak için mutlaka evden çıkmak diye bir kayıt yoktur. İş yerinden, dükkânından, bahçe ve tarlasından camiye giden bir müslüman da aynı sevabı kazanır. Bu şekilde namaza çıkan kişiye verilecek ol#n sevabın bir haccın tüm sevabına eşit bir sevab mı, yoksa mânânın hacca giderken atılan her adıma sevab verildiği gibi, namaza giderken atılan her adıma da sevab verileceği şeklinde mi olduğu hususunda iki görüş vardır:

Hadis-i şerifte, kuşluk namazını camide kılmak için camiye çıkmanın bir umre sevabına eşit olduğu anlaşılmaktadır. İbn Hacer el-Mekkî "İmamlarımız kuşluk namazının mescidde kılınmasının sünnet olduğunu

bundan almışlardır, bu "farz namazlar dışında kişinin kıldığı namazın efdali evinde kıldığıdır" haberinin müstesnâlarındandır" demiştir.

Mirkât'ta şöyle denilmektedir: Bu hadî^ nafile namazı camide kılmanın faziletli olduğuna değil caiz olduğuna delâlet edt.. yahutta maksat evi olmayan ya da evinde meşguliyeti olan kişinin kuşluk kılmak için evinden çıkmasıdır. Nitekim hadisin metninde, mescid sözü zikr edilmemiş, mücerred evden çıkmak söz konusu edilmiştir. O zaman mânâ "evini, dükkânını, veya işini kuşluk namazı kılmak için bırakıp çıkan" demek olur.

İbn Reslân da "Bu hadisle sadece cuma günü kuşluk namazının kast edilmiş olması muhtemeldir. Çünkü bununla ilgili başka deliller de varid olmuştur" der.

Bu te'villerden de anlaşılmaktadır ki mutlak olarak bütün nafile namazların evlerde kılınması, camide kılınmasından efdâldir.[68]

Bazı Hükümler

1. Namaz kılmak için yürümekte büyük sevab vardır.

2. Kuşluk namazı kılmak meşru ve sünnettir.

3. Aralarında boş ve bâtıl söz olmayan iki namazın büyük fazileti vardır.[69]

559. ...Ebû Hureyre (r.a.)'den; demiştir ki;

Resûlullah (s.a.) buyurdu ki;"Kişinin cemaatle kıldığı namazın sevabı evinde ve dükkânında kıldığı namazın sevabından yirmi beş derece daha fazladır. Bu fazlalık, sizden birinin abdest aldığı zaman (sünnet ve farzlarına riayet ederek) abdestini güzel yapması, namazdan başka bir şey kast etmeyerek mescide gelmesi ve onu evinden namazdan başka bir şeyin çıkarmaması sebebiyledir. O mescide gelinceye kadar hiç bir adım atmaz ki o adım sebebiyle derecesi yükseltilmiş veya ondan bir günah silinmiş olmasın. Mescide girdiği zaman, namaz omı habsettiği (dışarıya çıkmaktan men ettiği) müddetçe sanki o namazdadır. Sizden biriniz, namaz kıldığı yerde durduğu, (veya namazı beklediği) müslümanlardan kimseye eziyet etmediği ve abdestini bozmadığı müddetçe melekler onun için "Allah'ım onu bağışla, Allah'ım ona rahmet et ve Allah'ım onun tevbesini kabu! tt" diye dua ederler"[70]

Açıklama

Hadisin zahirinden camide cemaatle kılınan namazın, ev ve dükkânda cemaatle kılınan namazdan daha efdal olduğu anlaşılmaktadır. Ancak maksat bu değildir. Bilakis maksat mescitte cemaatle kılınan namazın ev ve dükkânda tek olarak kılınan namaza üstün oluşudur. Çünkü hadisin içinde bulunduğu konu, mescitte cemaatle kılınan namazın mescid dışında tek başına kılınan namaza olan üstünlüğünün be-yân'ıdır. Ancak bu camice cemaatle namaz kılmanın ev veya dükkânda cemaatle namaz kılmaktan daha efdal olduğunu söylemeye mâni değidir. Camide cemaatle kılınan namaz evde cemaatle kılınandan daha efdaldir. Ayrıca ev'veya çarşıda cemaatle kılınan namaz buralarda tek olarak kılınan namazdan 25 derece daha efdaldir.

Ebû Davud'un bu rivayeti, cemaatle namazın efdaliyetini 25 derece olarak gösteriyor. Buhârî'nin İbn Ömer'den rivayetinde ise bu efdaliyet 27 derece olarak geçmektedir.

Tirmizî, İbn Ömer hâriç râvilerin tamamının bu üstünlüğü 25 derece olarak haber verdiklerini söyler.

Hafız İbn Hacer el-Askalanî, hangisinin daha tercihe şayan olduğunda ihtilâf edilmiştir. Rivayetlerin çokluğundan dolayı 25'i tercihe şayan bulanlar olduğu gibi, 27'yi de fazlalık olduğu için tercih edenlerin bulunduğunu söyler. Ancak şu vecihler nazar-i itibara alındığında iki rivayet arasında zıddiyet olmadığı meydana çıkar.

1. Azın zikredilmesi çoğun zikredilmesine aykırı değildir.

2. ResüluHah evvela azmi haber vermiş sonra Allah (c.c.) çoğunu bildirmiştir.

3. Efdaliyet namaz kılanların hallerine göre değişebilir. Çünkü herkesin namazın erkânına riâyeti, huşuu bir değildir.

4. Üstünlüğün 27 derece oluşu sabah ve yatsı veya sabah ve ikindi namazlarına mahsustur.

5. 27 derece üstünlük cehri namazlara, 25 derece ise, gizli namazlara mahsustur. Hafız, "Bence en uygun vecih budur" demektedir.

Hadis-i şerifte, Resûlullah (s.a.) mescide gitmekteki bu üstünlüğün sebeblerini, abdesti tam olarak almak, camiye gitmek, namazı beklemek,

meleklerin duâ etmesi şeklinde belirtmişlerdir. Namazı evde cemaatle kılmakta bu dereceler yoktur. Mescid kelimesi zikredilmeden mutlak olarak yapılan rivayetler, mescid lafzı, zikredilen mukayyed rivayete hami olunur. Hâftz, Zeyn İbnu'l-Münîr'den bu üstünlüğe sebeb olan şeylerin bazılarını şöylece nakletmektedir:

1. Cemaatle namaz niyeti ile müezzine icabet

2. Vaktin evvelinde namaza durmak,

3. Vakarla mescide kadar yürümek,

4. Duâ ederek mescide girmek,

5. Mescide girdiğinde tahiyyet'ül-mescid namazı kılmak ve cemaati beklemek.

6. Meleklerin ona duâ, istiğfar ve onun için şahitlik etmeleri,

7. Kamete icabet,

8. Şeytan kametten kaçtığında şeytandan kurtulmak,

9. İftitâh tekbirini idrâk,

10. Safların düzeltilmesi ve aradaki boşlukların doldurulması,

11. İmam"Semi Allahu limen hamideh"dediğinde buna cevap vermesi,

12. Çok kere hatadan salim olması,

13. İslâm'ın şiarından olan cemaat namazına icâb etmesi,

14. Namazdan geri kalan tenbelleri teşvik etmesi,

15. Ameldeki münafık sıfatından arınması,

16. Hakkında yapılacak suizandan kurtulması,

17. İmamın selâmına cevab vermesi,

18. Duâ ve zikirde birleşmenin faydalarından istifade etmesi,

19. Komşular arası ülfetin devamını sağlaması,

20. Komşularım beş vakit arayıp sorması,

21. İbâdet üzere birleşme ile şeytânı kovması,

22. Taat ve ibâdet konusunda yardımlaşmada bulunması,

23. Sesli okunan namazlarda tilâvet ahkâmına alışma ve öğrenme,

24. Namazın kâmil bir şekilde edasını sağlaması,

25. Ferden kılınan namaza nisbetle huzurlu bir namaz kılması, Fakat Tıybî'nin dediği gibi, bunlar re'y ve fahminle bilinecek şeyler değildir.

Hadiste bahse konu edilen dereceden maksat, bir sonraki hadisten anlaşıldığına göre yirmibeş veya yirmi yedi kere namaz kılmış gibi sevab almaktır.[71]

Bazı Hükümler

1. Cemaatle namaz tek olarak kılınan namazdan daha faziletlidir.

2. Farz namazların ev ve dükkanlarda kılınması caizdir.

3. Namaz kılan meleklerin duasını ihtiva ettiği için namaz diğer amellerden daha efdaldır..

4. Namazı bekleyen kişiye sanki namaz kılıyormuş gibi sevab vardır.

5. Namaz bittikten sonra mescidde oturmak teşvik edilmiştir.

6. Mescidde oturan kimsenin başkalarına ezâ vermeden, taharet üzere olması gerekmektedir.

7. Mescidde abdestsiz oturmak hali, meleklerin onun için istiğfar etmelerine mânidir.[72]

560. ...Ebû Said el-Hudrî (r.a.) den; demiştir ki; "Resûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: "cemaatle kılınan namaz, (ce-maatsiz kılınan) yirmi beş namaza eşittir. Kişi namazını rükû' ve secdelerini tam yaparak (erkânına, tam riâyetle) kırda kılarsa (sevabı) elli namaz sevabına ulaşır."[73]

Ebû Dâvûd dedi ki; Abdulvâhid b. Ziyâd bu hadis hakkında, "Kişinin kırda kıldığı namaz, cemaatle kıldığı namaz üzerine (......) katlanır" dedi ve hadisin tamamını zikretti.[74]

Açıklama

Neylü'l-evtâr'da "Kırda kılınıp da 50 namaza denk olan bu namaz, cemaatle kılınan namaz değil, münferid namazdır"denilmektedir. Bu mütalaasında Şevkânî'nin delili, hadisin rivayet edildiği babın, cemaatle mukayyet olmayıp mutlak oluşu ve (hadisin sonunda terce-mesini verdiğimiz) Ebû Davud'un Abdullah b. Ziyad'dan yaptığı rivayettir. Buna göre kırda tek olarak kılınan namaz köyde veya şehirde cematle kılınan namazdan d.°ha faziletlidir.

İbn Reslân'ın dediğine göre ise, kırda cemaatle kılınan namaz kır haricinde tek başına kılınan namazdan 50 namaz sevabı daha üstündür.

Kırda kılınan namazın fazileti hakkında Ebû Ya'lâ'mn Enes'den; Ab-durrezzak'ın, Selman-ı Fârisi'den; Nesâî'nin Ukbe b. Âmir'den rivayetleri

vardır.

Kırda kılınan namazın bu şekilde efdal oluşundaki hikmetler şunlardır:

1. Çok kere kırlarda namaz kılan yolcudur, seferde de meşakkat eksik olmaz, kişinin meşakkatlere katlanarak namaz kılması fazilete sebebtir.

2. Kırlar ıssız ve bazan da korkunç olur. Böyle bir halde, ancak takva sahibleri namaza meyi eder.

3. Böyle yerlerde pek başkaları bulunmayacağı için kılınan namazda gösteriş bulunmaz. Nitekim kişinin karanlık gecede, evinde Allah'tan başka kimse görmeden kıldığı nafile namaz, dışarda kıldığı namazdan daha efdaldir. Buna sebeb tenhada kılanan namazın riyadan uzak oluşundan başka bir şey değildir.[75]

Bazı Hükümler

1. Cemaatle namaz kılmak faziletlidir.

2. Sahrada kılınan namazın sevabı çoktur.

3. Namazın sevabı ancak erkânına riâyetle hâsıl olur.[76]

49. Karanlıkta Namaza Gitmenin Fazileti

561. ...Büreyde'den rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Karanlıklarda mescidlere çokça yürüyenleri, kıyamet gününde tam (bir) nûr ile müjdele"[77]

Açıklama

Hadis-i şerifte geçen karanlık, gece karanlığına şâmil olduğu gibi havanın bulanık veya sisli olmasına da şâmildir. Böyle durumlarda namaza gitmeyi ihmal etmeyip cemaate devam edenleri Resû-lullah kıyamet gününde nurla müjdelemiştir.

Metinde geçen kelimesi, sevindirici haber mânâsına gelen kökünden müjdele mânâsına gelen emirdir. Bu emir, Resülullah'tan belirli olmayan ve müjdeleme vasfı bulunan bir müslümana, özellikle âlimlere tevcih edilmiş bir emirdir.kelimesi yürümek mânasına gelen kökünden mübalağalı ism-i

failin çoğuludur. Bu şekildeki ifâdeler, belirli bir işi birden fazla yapanlar için kullanılır. Buradaki manası ise, "çokça gidenler" demektir. Bundan da anlaşılıyor ki tesadüfen gidenlerle seyrek gidenlere bu müjde vârid değildir.

"eksik olmayan tam nur" demektir ki, mü'minler için Cennete girinceye kadar devam edecek nurdur. Münafıklar içinse dilleri ile de olsa kelime-i tevhid ve kelime-i şehâdeti telâffuz ettikleri için başlangıçta bir an görülecek sonra sönecektir. Karanlıkta kalan bu münafıklar mü'minlere, "ne olur bize bakın da nurunuzdan faydalanalım" diyeceklerdir. Onlara alaylı bir ifâde ile "arkanıza dönün nuru orada arayınız" denecek, döndüklerinde de onlarla mü'minler arasına bir sûr çekilecek mü'minler tarafından olan iç bölümü rahmet, münafıklar tarafında kalan dış bölümde ise, azab c!a-çaktır. (Bk. el-Hadîd (57), 14).

Gece karanlıkları tepeleyerek camiye gidenleri nurla müjdeleyen hadis-i şerifler pek çoktur. Nitekim Taberâni'nin Ebû Hüreyre'den rivayet ettiği hadis-i şerifte Resülullah (s.a.) şöyle buyurur:

"Karanlıklar arasında mescitlere gidenleri muhakkak ki Cenab-ı Hak kıyamet günü parlak bir nurla aydınlatacaktır."

Yine Taberânî Ebu'd-Derdâ'dan, Resûlullah'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir:

"Gecenin karanlığında mescide giden kıyamet günü nur içinde Allah'ın huzuruna varacaktır."

Taberânî, Ebû Umâme'den de Resûlullah'ın şöyle buyurduğu rivayet etmiştir:

"Karanlıklar içerisinde geceleyin camiye gidenleri kıyamet gününde nurdan minberlerle müjdele ki insanların korktuğu o günde onlar korkmayacaklardır."

Ayrıca îbn Hibbân'ın Sahîh'înde rivayet etmiş olduğu:

"Gece karanlığında camiye gidenlere Allah (c.c.) kıyamet günü nûr verecektir."

İbn Mâce, Hâkim, İbn Hüzeyme'de nakledilen Sehl b. Sa'd hadisinde Resûlullah, "Karanlıklarda camiye gidenler kıyamet günü tam nûf ile müjdelensinler" buyurmaktadır. (İbn Huzeyme, Sahih, II, 377).

Hatta karanlıklarda devamlı gidip gelmeye gonul verenlerin dünyada da bu nurdan nasiblendiklerine dâir rivayetler vardır. Nitekim Buharı Enes b. Mâlik (radiyellahü anh)ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Nebi (s.a.)'in ashabından iki zat[78] karanlık bir günde Nebi (s.a.)'nin nezdinden önlerinde parlayan çıraya benzer iki şey olduğu halde çıktılar. Birbirlerinden ayrıldıktan sonra o çıralar da onlarla beraber ayrıldılar, her birinin evine varıncaya kadar (yollarını aydınlattılar)"[79]

Bazı Hükümler

1. Hayır yaPan ki§ileri müjdelemek riya değil, aksine meşru ve mendub olan bir teşviktir.

2. Karanlıklarda mescide gitmek için atılan adımların çokluğu uhrevî saadete vesiledir.

3. Sabah ve yatsı namazlarının mescitte kılınması teşvik edilmiştir.

4. Karanlık gecelerde namaza devam edenlerin hüsn-i hatime ile âhirete gideceklerine işaret edilmektedir.[80]

50. Namaza Gidiş İle İlgili Hadisler

562. ...Ebû Sumâme el-Hannât[81] , mescide giderken, Ka'b İbn Ucre'nin[82] arkadan gelip kendisine yetiştiğini, (daha doğrusu) birbirlerine rastladıklarını haber verdi. Dedi ki: "Ka'b, beni parmaklarımı birbirine geçirmiş olduğum bir vaziyette buldu. Beni bundan nehy etti

ve;

Muhakkak, Resûlüllah,"Biriniz abdestini tam oarak (farz ve sünnetlerine riâyet ederek) alıp, mescidi kast ederek (yola) çıktığı zaman, el parmaklarını biribirine geçirmesin. Çünkü o namazdadır, (namazda sayılır) buyurmuştur, dedi.[83]

Açıklama

İbn Hıbbân ve Hâkim'in tahrîc ettikleri başka rivayetlerde de parmakların biribirine geçirilmesi men edilmiştir. Çünkü bu hareket,

1. Huşua aykırıdır. Halbuki insan namaza giderken, (hükmen namazda olduğu için) huşu' içerisinde olmalıdır.

2. Parmaklan biribirine geçirmek şeytan işidir. İmam Ahmed'in Ebû Sa'id el-Hudrî'den rivayet ettiği bir hadiste Resûlullah (s.a.); "Sizden biriniz mescidde olduğu zaman parmaklarını biribirine geçirmesin. Çünkü parmakları biri birine geçirme şeytandandır" buyurmuşlardır. (Ahmed b. Hanbel, III, 43, 54).

3. Bu halin abdest bozmaya sebeb olacak olan uykuyu celb ettiği söylenmektedir.

Parmakların biribirine geçirilmesini nehyeden bu hadisin ve yukarıda zikredilen rivayetlerin, Buhârî'nin ve Ebu Davud'un sehv secdesi babında 1008. hadis olarak tahric ettiği Zü'I-yedeyn kıssası hakkındaki hadise muarız olduğu zannedilmektedir. Nitekim bu hadisin Buhârî'deki rivayetinde :"...Resûlullah sağ elini sol eli üzerine koydu ve parmaklarını biri biri arasına geçirdi" denilmektedir, (bk. Buhârî, salât, 88; mezâlim 5; edeb 36).

Ancak Resûlullah (s.a.), bunu kendi zannınca namazdan ayrıldıktan sonra yapmıştır. Sonra parmaklan biri birine geçirmekten nehy, ümmete mahsus lâfızlarla vârid olmuştur. Resûlullah (s. a.)'in yaptığı işler ümmete mahsus olan sözlere muarız sayılmaz. Onun için, bu babın hadisi ile Buhârî hadisi arasında bir tezâd yoktur.[84]

Bazı Hükümler

1. Namazdf aza giderken parmaklan biribirine geçirmek nehyedılmıştır. Bu nehy kerahete hamledilmiştir. Hanefi'lerde bu, tahrimen mekruhtur. Hanbeliler kerahetin namazda daha şiddetli olduğunu söylerler. Ibn Abbâs, Atâ, Neha'î, Mücâhid, Said b. Cübeyr teşbîkin sadece namazda mekruh olduğunu söylerler. Şafiî ve Mâlikîler de bu görüştedirler.

2. Hadisten namazı kasteden kişiye namaz kılanın ecrinin verileceği de anlaşılmaktadır. Namazdan dönüşün de aynı hükümde olduğuna dâir hadisler vardır. Meselâ Hâkim'in Ebû Hureyre'den rivayet ettiği bir hadiste Resûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur:

"Sizden biri evinde abdest alıp sonra da mescide gelse, (evine) dönünceye kadar namazda sayılır” (el-Müstedrek, I, 206).[85]

563. ...Saîd b. el-Müseyyeb'den:demiştir ki; "Ensârdan bir.adam ölüm döşeğinde yatıyordu. O zat dedi ki:

Size bir hadis haber vereceğim ki onu sadece Allah'ın rızasını umarak söylüyorum. ResûluIIah (s.a.)ı şöyle buyururken duydum:

"Sizden birisi (farz ve sünnetlerine riâyetle) tam olarak abdest alıp, sonra mescide çıktığı zaman, sağ ayağını her kaldırdığında Allah ona bir hasene yazdırır. Sol ayağını her yere bastığında ondan bir günah sildirir. Artık o kişi isterse (ayaklarını biribirine veya evini mescide) yaklaştırsın, isterse uzaklaşırsın. Eğer mescide gelir de namazı cemaatle kılarsa bağışlanır. Cemaat, namazın bir kışımı m kalmış, bir kısmı kalmış bir halde iken mescide vanrsa, yetişebildiğim (cemaatle) kılar, kalanlarını da (kendi kendine) tamamlarsa, durum yine aynıdır. (Namazın tamamım cemaatle kılmış gibi, bağışlanır). Cemaat namazi(n tamamını) kılmışken mescide gelir de (kendi başına) namazını kılarsa yine aynı şekilde (cemaate yetişmiş gibi bağışlanır).[86]

Bazı Hükümler

1. Namaz kılmak için mescide gitmenin fazileti büyüktür.

2. Camide cemaatle namaz kılmak maksadıyla çıkan kimse, ister namazın tamamında ister bir kısmında cemaate yetişsin, isterse hiç cemaate yetişemeyip tek başına kılsın, bağışlanır.

3. Cemaate gitmek için uzun yol yürümek teşvik edilmiştir.[87]

51. (Cemaatle) Namaza Gitmek Maksadıyla Çıktığı Halde (Cemaate) Yetişemeyenin Durumu

564. ...Ebû Hüreyre (r.a.)'den;demiştir ki;Resûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: "Bir kimse tam olarak abdest alıp (mescide) gitse, fakat insanları namazlarım kılmış bulsa, Allah ona, cemaate hazır olup da namazını cemaatle kılanın sevabı gibi sevab verir. Bu, o cemaatin sevabından hiç bir şey eksiltmez."[88]

Bazı Hükümler

1. Namazım cemaatle kılmak niyetiyle evinden çıkan, fakat cemaate yetışemeyen kişiye, namazı cemaatle kılmış gibi sevab verilir.

2. Bu sevab, cemaate hazır olanların sevabından bir şey eksiltmez.[89]

52. Kadınların Mescide (Gitmek Üzere) Çıkmaları İle İlgili Hadisler

565. ...Ebû Hureyre (r.a.)den Resûlullah (s.a.)'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "Allah'ın kadın kullarım Allah'ın mesidlerin-den men'etmeyiniz. Ancak onlar süslenmemiş ve koku sürünmemiş olarak camiye gelsinler."[90]

Açıklama

Hadis-i şerifteki nehy, 567 numarada gelecek olan İbn Ömer hadisinden anlaşıldığı üzere kerahete delâlet etmektedir. Çünkü İbn Ömer'den rivayet edilen bu hadisteki " Onların evleri kendileri için daha hayırlıdır" ifâdesinden kadınları mescide çıkmaktan men'etmenin haram olmadığı anlaşılmaktadır.

Nevevî, "Hadisin zahirinden anlaşıldığına göre kadınlar mescide çıkmaktan men edilmezler, ancak bunun bazı şartları vardır" der. Nevevî'nin zikrettiği ve hadislerden çıkartılan şartlar şunlardır:

1. Kadın, süslenmemiş olmalıdır.

2. Kadın koku sürünmemiş olmalıdır.

3. Sesi duyulacak şekilde ziynet eşyası (bilezik, halhal) takmamış olmalıdır.

4. Erkeklerle karışık olmamalıdır.

5. Genç olmamalıdır.

6. Fahr alâmeti olan bir elbise giymiş olmamalıdır.

7. Yolda korkulacak bir fitne bulunmamalıdır.

Yine Nevevî'nin bildirdiğine göre kadın evli ise ve bu şartlar bulunursa, onu camiden men'temek tenzihen mekruh, evli değilse haramdır. Bu Şafiî, Malikî ve Hanbelîlerin görüşüdür.

Hanefî mezhebinde mesele ihtilaflıdır: İmam-ı Azam'a göre sadece ihtiyarlar, öğlen ve ikindi dışındaki namazlara çıkabilirler. Çünkü bu vakitler fasıkların yaygın olduğu vakitlerdir, bu vakitlerde fitne ihtimali daha fazladır. Akşam, yemek zamanı, yatsı ve sabah da uyku zamanı olduğu için fitne yönünden daha emniyetli vakitlerdir, denmekte ise de günümüzde bu fitnenin ekseriyetle akşam, yatsı ve sabah namazları zamanında olması sebebiyle emniyette olunmadıkça gidilmemesi gerekir. Ebû Yûsuf ve Muhammed'e göre ihtiyar kadınlar bütün vakitlerde mescide gidebilirler. Buhârî şârihi Aynî, "Fesadın yayıldığından dolayı bu zamanda fetva, kadınların hiç bir vakitte mescide çıkmaması şeklindedir" der. Zaten gençlerin mescide gitmelerinin kerahetinde Hanefî imamları arasında ihtilâf yoktur. Hidâye'de, Mutlak olarak "Kadınların cemaate gitmeleri mekruhtur" denilir. Sarihler bu sözlerden maksadın gençler olduğunu söylerler. Aynî'nin yaşadığı zamanla bu günü mukayese edersek, bu günün fitne yönünden o devirleri fersah fersah geçtiğini görürüz. Öyleyse günümüzde, ister genç olsun ister ihtiyar olsun kadınların namaz kılmak, vaaz dinlemek, hele hele mevlid dinlemek için mescide gitmeleri mekrûtur. Bezlu'I-Mechûd sahibi de aynı şeyi söylemektedir.

Hattâbî'nin bildirdiğine göre bazı âlimler (îbn Reslan,' bunların Mâliki-Ierle Şâfiîlerin bazıları olduğunu söyler) bu hadise istinad ederek, erkeğin karısını hac için yola çıkmaktan men'edemeyeceği görüşüne varmışlardır. Ancak bu istidlal cumhura göre sıhhatli değildir. Çünkü kadınların sefer mesafesi kadar bir yere tek başlarına çıkmaları caiz değildir. Bu, hadisle sabittir. Ancak kadın Mescid-i Haram'a, sefer mesafesinden daha yakın bir yerde ise, veya kadının yanında beraber gideceği mahremi bulunursa kocası onu farz olan hacdan men edemez. Bu hanefî mezhebinin görüşüdür.[91]

Bazı Hükümler

1. Kadınların mescide çıkmaları (fitneden korkulmuyorsa) caizdir.

2. Erkekler kadınları mescide gitmekten men'edemezler.

3. Kadınların mescide, pazar ve çarşıya giderken, zinet ve koku sürünmesi caiz değildir.[92]

566. ...İbn Ömer(r.a.)den; demiştir ki;

Resûlüllah (s.a.) şöyle buyurdu: "Allah'ın cariyelerini (kadın kullarını) Allah'ın mescidlerinden men etmeyiniz"[93]

Hadisi, Buhari, Müslim ve Malik de rivayet etmişlerdir.[94]

567. ...İbn Ömer (r.a.)'den; demiştir ki:Resûlüllah (s.a.) şöyle buyurdu:

"Kadınlarınızı mescidlerden men etmeyiniz. Bununla birlikte ev-Ieri(nde namaz) kendileri için daha hayırlıdır."[95]

Açıklama

Hadis-i Şerif bir tayftan erkeklere kadınları mescidlerden men etmemelerini tenbih ederken, diğer taraftan kadınlar için evlerinde namaz kılmanın daha hayırlı olduğuna işaret etmektedir.

Taberânî kadınların namazlarım evlerinde kılmalarının daha efdal olduğuna dâir başka hadisler de rivayet etmiştir.[96]

568. ..Abdullah b.ömer(r.a.) dedi ki; "Resûlüllah (s.a.), "Kadınlara geceleyin mescidlere gitmek için izin veriniz" buyurdular. Bu rivayeti duyan İbn Ömer'in oğlu (Bilâl veya Vâkid), "Vallahi onlara izin vermeyiz. Çünkü onlar bunu bir fitne ve fesad vesilesi yaparlar. Vallahi onlara izin vermeyiz" dedi. (Mücâhid) dedi ki; (İbn Ömer) oğluna kızıp azarladı ve "Ben Resûlüllah, "onlara izin veriniz" buyurdu, diyorum, sen "Onlara izin vermeyiz" deyip duruyorsun" dedi.[97]

Açıklama

Hadis-i şerifte geçen "küfretti" sözü, azarladı şeklinde terceme ediımjştir. Abdullah İbn Hubeyre, Taberânî'deki rivayette geçen sözünü, üç defa "lanet etti" diye açıklamıştır.

Görüldüğü üzere Abdullah b. Ömer, oğlu kadınların fitneye düşeceğinden korktuğu için, kendi içtihadı ile yemin ederek "biz onlara izin vermeyiz" dediği için onu azarlamış ve "ben kesin nassı haber veriyorum, sen kendi görüşünü söylüyorsun" demiştir. Şüphesiz İbn Ömer'in oğlu Bilâl'in bu sözü, hadise karşı çıkmak maksadıyla değil, fitne kapısını kapamak gayesiyle söylenmiştir.

Yalnız sözü söyleme şekli hoş olmamış, bu yüzden babası onu azarlamıştır. Böyle değil de "zaman değişti, insanlar arasında fâsıklar çoğaldı, onun için bu devirde kadınları mescide salmayız" gibi ifâdeler kullansaydı herhalde babasının gazabına maruz kalmazdı. Nitekim bundan sonraki hadiste Hz. Âişe buna benzer ifâdeler kullanarak kadınların mescide çıkmasını tasvib etmemiştir.

Buna benzer bir olay da Ebû Yûsuf'un başına gelmiştir. Şöyle ki; Ebû Yûsuf, Resûlullah (s.a.)'ın kabağı sevdiğini rivayet etmiş, oradaki bir adam da "ben onu sevmem" demiş. Bunun üzerine Ebû Yusuf kılınanı sıyırmış ve "imanını tazele, yoksa seni öldürürüm" demiştir.

İbn Hacer, bu hadisten hareketle sünnete kendi görüşü ile karşı çıkanın te'dib edilmesinin ve babanın büyük de olsa oğlunun suçunu bulduğunda azarlamasının caiz olduğunu söylemiştir.[98]

Bazı Hükümler

1. Kadınların mescide çıkmalarına izin vermek caizdir.
2. Hadise reyle karşı çıkmak doğru değildir.[99]

53. Kadınların Camiye Çıkmalarını Yasaklayan Hadisler

569. ...Resûlullah (s.a.)'ın zevcesi âişe (r.anhâ) şöyle demiştir: Eğer Resûlullah (s.a.) kadınların (süslenme, giyinme ve koku sürünmeden yana) ihdas ettiklerini görseydi, İsrail oğullarının kadınlarının men edildiği gibi onları mescide çıkmaktan men ederdi.

(Senedde adı geçen) Yahya, Amrâ'ya; "İsrail oğullarının kadınları men edildiler mi idi?" dedim,O da "evet" cevabını verdi, demiştir.[100]

Açıklama

Şarih Aynî' özellikle Mısır kadınlarının ihdas ettikleri birçok bid'at ve munkerâtı sayarak "Eğer Hz.Âişe(r.anha) buzamanın kadınlarının yaptıkları

bid'at ve münkerâtı görseydi, onların çıkmasını daha şiddetli bir şekilde red ederdi" demektedir.

Hafız İbn Hâcer el-Askalanî, bazı kişilerin Hz. Âişe'nin sözüne dayanarak kadınlarının mescide çıkmalarını kayıtsız şartsız men etmeyi caiz gördüklerini, fakat bunun doğru olmadığını söyler. Çünkü Askalânî'nin ifâdesine göre, Hz. Âişe hükmü bir şarta bağlamıştır. Yani "Eğer Resûlullah kadınların bu yaptıklarını görseydi men ederdi" demiştir. Demek ki Resûlullah (s.a.) bunları görmemiş ve onları mescide çıkmaktan men etmemiştir. Öyleyse Re-sûlullah'ın koyduğu hüküm devam etmektedir. Ayrıca Cenab-i Allah ileride olacak olan hadiseleri bildiği halde Peygamberine kadınları mescidden men etmesini emretmemiştir. Eğer onların yaptıkları şeyler men'e sebeb olabilecek nitelikte şeyler olsaydı men ederdi. Askalânî'nin ifâdesi kadınları mescidden men etmenin caiz olmadığını isbatlar mahiyette devam etmektedir. Bu meselede bazı bilgiler ve mezheblerin görüşü 565. hadisin şerhinde verilmiştir.

Hz. Âişe'nin bu sözü, mücerred re'ye dayanarak söylenmiş bir söz değildir. Resûlullah (s.a.)'ın kadınları, fesada meydan vermemek için bazı dini kaidelerden men'etmesi, 565. hadisde "Onlar zinetsiz, koku sürünmemiş oldukları halde çıksınlar" buyurması Hz. Âişe'nin bu sözü söylemesine âmil olmuştur.[101]

570. ...Abdullah (İbn Mes'ud)'dan Resûlullah (s.a.)'m şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "Kadının özel odasında kıldığı namaz (evin) salonunda kıldığı namazından, (eşyalarının gizlendiği) daha özel odada kıldığı namaz da Özel odasında kıldığı namazdan daha efdaldir."[102]

Açıklama

Kadın işlerinde esas, mümkün olduğu kadar tesettüre riayet olduğu için Resühiiiah (s.a.) kadının daha çok gizlenme imkânı bulduğu yerde kıldığı namazın daha sevab olduğunu haber vermiştir.

Bu rivayetten anlaşıldığına göre, kadının evinde ve evinin gizli köşelerinde namaz kılması, mescidde hatta Mescid-i Nebevî'de bile namaz kılmasından daha efdaldır. Ahmed b. Hanbel ve İbn Hibbân'ın Ümmü Humeyd'den rivayet ettikleri hadis de bu mânâyı te'yid etmektedir.[103]

Bazı Hükümler

1. Kadınların namazlarını evlerinde kılmaları teşvik edilmektedir.

2. Kadının namazının, fazilet yönünden en üstünü setre en müsait olan yerde kıldığıdır. Bunu yaparken eğitme durumunda olan kadınların, eğitici vasfını nazar-ı dikkate alması teşvik noktasındaki vazifesini unutmaması gerekir.[104]

571. ...îbn Ömer'den; demiştir ki; Resûlullah (s.a.) "Şu kapıyı kadınlara bıraksak" buyurdu. NafT dedi ki; "İbn Ömer ölünceye kadar bu kapıdan bir daha girmedi."

Ebû Dâvûd dedi ki; Bu hadîsi İsmail b. İbrahim, Eyyûb'dan o da Nâfi'den (mevkuf olarak) "Ömer dedi" şeklinde rivayet etmiştir. Doğrusu da budur.[105]

Açıklama

Hadis"i Şerifte adı geçen kapı, bugün “kadınlar kapısı" denilen kapıdır. Bu hadis 17. babda 462. hadis olarak daha evvel de geçmiştir. Hadisle ilgili detaylı açıklama aradadır.[106]

54. Namaza Koşarak Gitmek

572. ...Ebû Hureyre (r.a.) dedi ki;

Resûlullah (s.a.)ı şöyle buyururken işittim: "Namaz için ikamet edildiğinde ona koşarak gelmeyiniz, sükûnet ve vakarla yürüyerek geliniz, Yetişebildiğinizi (imamla beraber) kılınız, yetişemediğinizi tamamlayınız" [107]

Ebu Dâvûd dedi ki: Zebidî, İbn Ebi Zi% İbrahim b. Sa'd, Ma'mer ve Şuayb b. EbîHamze, ZührVden yetişemediğini tamamlayınız" şeklinde sadece, îbn Uyeyne ZührVden"kaza ediniz" şeklinde rivayet etmiştir.

Muhammed b. Amr, Ebû Seleme'den; o da Ebû Hureyre'den ve Ca'fer b. Rebia, el-A'rac tarikiyle Ebû Hureyre'den "tamamlayınız" şeklinde; İbn Mes'ûd Resûlullah (s.a.)'dan ve Ebû Katâde ile Enes (r. a.) da yine Resûlullah 'tan şeklinde rivayet etmişlerdir.[108]

Açıklama

Hadis-i şerifte Resûlullah (s.a.); "Kamet getirilince namaza gelmeyiniz" buyurmuştur. Burada kamet lâfzının zikri hüküm kamete bağlı olduğu için değildir. Kamet edilmesi farza başlanılacağına delildir .Kamet işitildiği halde cemaate yetişmek için koşmaktan menedilmesi, kamet getirilmeden evvel koşmaktan öncelikle men edilmeyi gerektirir. Gerçi bazıları nehyin kamete başlandığı âna mahsus olduğunu söylüyor ise de, Nevevî'nin de ifâde ettiği gibi önceki anlayış daha uygundur. Hadisin Müslim'deki rivayetinde "Sizden biriniz namazı kastettiği zaman o namazdadır" ziyâdesi ile üzerinde durduğumuz hadis-i şerifin devamındaki "yetişebildiğiniz! cemaatle kılarsınız, yetişemediğinizi tamamlarsınız" ifâdeleri de yukarıdaki birinci manayı te'yid etmektedirler. Camiye koşarak girmekten men ifâde eden bu nehy, bütün vakitler için geçerlidir.

Bu hadis-i şerifin "Allah'ın zikrine koşunuz" âyet-i kerimesine zıt olduğu samlmamalıdır. Çünkü âyet-i kerimedeki sa'y (koşmak) kelimesinden murad, kasttır. Âyetin devamındaki "alış-verişi bırakınız" ifâdesi de buna delâlet etmektedir. Buna göre âyet-i kerimeden anlaşılacak mânâ,"Alış-veriş işlerini bırakıp Allah'm zikri ile meşgul olunuz" şeklindedir.

Hadisin zahirine göre koşularak gidilmesinden men edilen namaz mutlaktır. Cuma namazı veya başka bir namaz arasında fark olmadığı gibi, iftitah tekbirine yetişememe korkusu olup-olmaması arasında da fark yoktur. Zeyd b. Sabit, Enes, Ahmed, Ebû Sevr ve İbnu'l-Munzir bu görüştedirler. "Sekinet ve vakarı elden bırakmayınız" ifâdesi namaza giderken sağa-sola fazla bakılmaması, gözlerin haramdan korunması, sessizlik içinde yürünmesini gerektirir. Zira Müslim'in rivayetinde "namaza giden kişi sanki namazdadır" denmektedir. Özellikle mescid içerisinde acele etmemek gerekir. Çünkü acele eden kişi iktidâ esnasında tekbir getirmeden ellerini kaldırarak namaza girmektedir ki, bu giriş sahih değildir. Namaza giriş için kişinin en azından "Allahu ekber" lâfzını kendisi duyabileceği şekilde sesli tekbir getirmesi gerekir. Kalben getirilen tekbirler hükümsüzdür. Bununla namaza girilmiş olmaz. Namazdaki kıraatin de aynı hükümde olduğunun bilinmesi ve dikkat edilmesi gereken hususlardandır.

İbn Mes'ûd, İbn Ömer,Esved b.Yezid, Abdurrahman b. Yezid ve İs-hâk b. Râhûye'ye göre iftitah tekbirine yetişememekten korkulursa koşula-bilir. Nitekim Ömer (r.a.) birgün Bakî'de iken kameti duymuş ve mescide koşmuştur.

Bu hadis-i şerifte mevzu bahs edilen hususlardan birisi de şudur:

Namazın tamamında cemaate yetişemeyen kişinin, yetişebildiği bölüm namazının başı mıdır, sonu mudur? Bu mesele ulemâ arasında ihtilaflıdır.

Cumhura göre bu durumda kişinin imamla birlikte kıldığı kısmı namazının başıdır. Hz. Ali, Said b. Müseyyeb, Hasan el-Basrî, Mekhûl, Atâ, Zührî, Evzaî, İshak ve Şafii bu görüştedirler.

Süfyan es-Sevrî, Ebû Hanife, Ahmed, Mücâhid ve İbn Sîrîn'e göre bu durumda kişinin imamla kıldığı kısım, namazının sonudur. Ferden kaza ettiği bölüm ise, namazın evvelidir. Şöyle ki, Ramazanda cemaatle kılınan vitre ikinci veya üçüncü rekâtta uyan kişi imamla birlikte kunût yapar, daha sonra kunûtunu tekrarlamaz. Buna delil olarak da, Hadis-i şerifte "geçeni ise kaza ediniz" emridir. Zira imamla kılamadığı ve kaza etmesi gerekli bölüm namazın evvelidir. Ancak hadis-i şerifin "geçeni tamamlayınız" rivayetinden, kılınan kısmın, namazın evveli olduğu anlaşılıyor gibi ise de, geçeni tamamlamak olduğundan ilk rivayetle arasında bir fark bulunmamaktadır.

Bu iki rivayetten sonuncusu daha meşhur olanıdır. Bu konudaki görüşler şöyledir:

1. Kişinin imama yetiştiği kısım namazın evvelidir. Kalan kısım söz ve fiillerde (okuma ve hareket) onun üstüne bina edilir. Şafiî, İshak ve Evzâî'-nin görüşü budur.

2. Ef'âle nisbetle namazın evveli, akvâle nisbetle sonudur. Yani hareket bakımından ilk duruşu namazın evveli, okunacak kıraat ve dualar bakımından ise, sonudur. Bu Malikî'nin görüşüdür.

3. Namazının evvelidir. Ancak bu durumdaki kişi imamla birlikte fatiha ve sûre okur sonradan kalanı kazaya kalktığında sadece fatiha okur. Çünkü namazın son bölümündedir. Bu, Müzem, İshak ye Zahirîlerin görüşüdür.

4. Namazının sonudur. Hem fiillerin hem sözlerin kaza edilmesi gerekir. Bu, Ebû Hanife, Ahmed, Süfyan, Mücâhid ve İbn Sîrîn'in görüşüdür.[109]

Bazı Hükümler

1. Namaza koşarak gitmek men edilmiştir.

2. Yürümede vakar ve teenniye dikkat edilmelidir.

3. Namazın bir bölümünde cemaate yetişen kişi, cemaat sevabı alır.

4. Namaza gelen kişi imamı hangi halde bulursa, hemen cemaate o halde dâhil olur.[110]

573. ...Ebû Hureyre (r.a.)'den, Resûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Namaza, sükûnet ve vakarla geliniz, yetiştiğinizi kılınız, geçeni kaza ediniz"[111]

Ebû Dâvûd, dedi ki: İbn Şirin ve Ebû Raf i' hadisi Ebû Hüreyre'den "kaza etsin" lâfzı ile rivayet etmişlerdir. Ebû Zer'den şekillerinde ihtilaflı olarak rivayet edilmiştir.[112]

Açıklama

Bu hadis yukarıdaki hadisin hemen hemen aynısıdır.Yalnız araıarıncıa çok ufak rivayet farklılığı bulunmaktadır.[113]

55. Bir Mescidde İki Defa Cemaat Yapılması

574. ...Ebû Saîd el-Hudrî'den; rivayet edilmiştir; Resulüllah (s.a.) tek başına namaz kılan bir adam gördü ve şöyle buyurdu: "Şu adama onunla beraber namaz kılarak tasaddukta bulunacak (iyilik edecek) kimse yok mu?"[114]

Açıklama

Hadis-i şerifte zikredilen adamın kim olduğu belli değildir.Bu sahâbînin kıldığı namaz, Ahmed b. Hanbel ve Darakutnî'nin rivayetlerinden anlaşıldığına göre öğle namazıdır.

Resûlullah (s.a.) tek başına namaz kılan bu sahâbî ile beraber namaz kılmayı "sadaka" olarak isimlendirmiştir. Çünkü onunla namaz kılan kişi >bir iyilik yapmış olacaktır. Buhârî'nin Câbir'den, Müslim'in de Huzeyfe' den yaptıkları bir rivayette Resûlullah (s.a.) "Her iyilik sadakadır" buyurmuştur.

Bu bâb, adından da anlaşılacağı gibi bir mescidde aynı vakitte birden fazla cemaatin yapılması ile ilgilidir. Mesele, mezhebler arasında oldukça ihtilaflı ve üzerinde çok konuşulan bir meseledir. Hulasası şudur:

Tirmizî bu hadis-i şerifi verdikten sonra şöyle der: "Cemaatle namaz kılınan bir camide tekrar cemaat yapılmasında beis yoktur, ki bu sahabî ve tabiî âlimlerinin bir çoklarının da görüşüdür."

Nitekim bu hadisin zahiri de buna delâlet etmektedir. İbn Mes'ud, Enes, İshak, İbnü'l-Munzir, Dâvûd, Ahmed b. Hanbel ve İbn Hazm bu görüştedir. Ancak Hanbelîlere göre sadece Mescid-i Haram'la, Mescid-i Nebevî'de aynı vakitte cemaatin tekrarı mekruh, diğer mescidlerde mubahtır.

M âl i kilere göre camide muayen bir imam varsa bu imamın namazı kıldırmasından sonra ikinci bir cemaat yapılması mekruhtur. Çünkü bu ilk cemaatin azalmasına sebeb olur.

Şâfıîlere göre caminin muayyen bir imamı yoksa, cami ister iki tarafında kapı olup insanların içinden gelip geçtiği bir cami olsun, ister böyle olmasın, cemaatin tekrar edilmesi mekruh değildir. Caminin tayin edilmiş bir îmamı varsa ve cami insanların içinden gelip geçtiği cinsten bir cami değilse, o zaman aynı vakit için cemaatin tekrarı mekruhtur.

Nevevî'nin beyânına göre caminin muayyen bir imamı varsa ve cami, içinden herkesin gelip geçtiği bir cami ise, imamın gelme vakti geçmediği

müddetçe, bir başkasının cemaatin önüne geçerek namaz kıldırması da mekruhtur.

Bu konuda Hanefî mezhebi ulemâsının görüşlerini de şu şekilde özetleyebiliriz: Buharı şârihi Aynî şöyle der: Bir mescidde o mahalle halkından başkaları (caminin devamlı cemaati dışındakiler) ezan okuyup kamet getirerek namazı cemaatle kılsalar, o mahalle halkı (caminin devamlı cemaati)nin tekrar cemaat yaparak namaz kılmalarında beis yoktur. Bir camide o caminin devamlı cemaati veya bu cemaatten bazıları ezan okuyup kamet ederek namazı cemaatle kılsalar sonradan gelenlerin tekrar cemaat yapmaları mekruhtur."

DürrıTl-Muhtâr'da, yukarıda Aynî'den nakledilen hususlara ilâve olarak, cami, içinden herkesin gelip geçtiği biçimde bir cami olursa veya muayyen bir imamı ve müezzini yoksa aynı vakit için cemaatin tekrarının bu kerahetin dışında olduğu kaydedilmektedir. Kâfî'deki "caiz değildir", Mecma'daki "mubah olmaz" ve Camiü's-Sağîr Şerh'indeki "o bidattir" ifadelerine istinad ederek tahrimen mekruh olduğu da söylenir.

Münye'de ise, caminin vasfı ayırd edilmeden "Camide tayin edilmiş bir imam ve müezzin varsa, cemaatin tekrarı mekruh, yoksa mekruh değildir" denilmektedir.

Eğer mahalle mescidinde cemaatle kılınan namaz ezansız olarak kılınmışsa cemaatin tekrarı ittifakla mekruh değildir.

İkinci defa cemaat yapılmasının mekruh görülüşünün hikmeti yukarıda işaret edildiği gibi cemaatin azalmasına meydan vermemektir.

Ebû Yusuf dan, ikinci cemaat çoksa mekruh, ama üç dört kişi gibi az olduğunda mekruh değildir, şeklinde bir rivayet vardır.

Camide cemaatle namaz kılınırken o cemaata dahil olmayıp ikinci bir cemaat kurma bütün ulemânın ittifakıyla caiz değildir.

Eğer ikinci cemaat birinci cemaat şeklinde olmazsa mekruh değildir. Aksi takdirde mekruhtur. Sahih olan da budur. İkinci imamın mihrabdan uzak bir yerde durmasiyla birinci cemaatin duruş şeklinden farklılık meydana gelmiş olur. Tatarhâni'ye de Velvaliciye'den naklen; "Biz de bununla amel ederiz" denmektedir.[115]

Bazı Hükümler

1.Bir camide aynı vakitte (hepsi aynı anda olmamak kaydıyla) birden fazla cemaat yapmak caizdir. Bu mesele ile ilgili tafsilat verilmiştir.

2. Tek başına namaza duran bir kişiyi imam ittihaz ederek ona uymak caizdir.

3. Resûlullah (s.a.) ümmetine karşı şefkatli ve merhametlidir.

4. Müslümanların hayır üzerinde yardımlaşmaları teşvik edilmektedir. [116]

56. Namazını Evinde Kılıp Sonra Bir Cemaate Rastlayan Kişi Onlarla Birlikte Namaz Kılmalıdır

575. ...Yezid b.el-Esved'den; rivayet edilmiştir ki; o gençken Resûlullah (s.a.)'la beraber namaz kıldı. Resûlullah (s.a.) namazını bitirince bir de ne görsün, iki kişi mescidin bir köşesinde namaz kümayıp oturuyorlar. Bunun üzerine Onları çağırt(t)dı, onlar titreyerek Resûlullah'a getirildiler. Hz. Peygamber (s.a.): "Sizi bizimle beraber namaz kılmaktan men eden şey nedir?" buyurdu. Adamlar, "Biz evimizde kıldık" dediler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.) "Böyle yapmayınız. Sizden biri evinde namazı kılıp sonra da imamı namaz kılmamış bir halde bulursa onunla birlikte yine kılsın. Çünkü o (imamla beraber kılacağı namaz) kendisi için nafile olur" buyurdu. [117]

Açıklama

Şevkânî Neylü'l-Evtâr'da bu iki namazdan hangisinin farz hangisinin nafile olduğu hususunda ihtilâf bulunduğunu söyleyerek bu ihtilafları şu şekilde sıralar:

Haris, Evzâî, Şâfiîlerden bazılarına göre birincisi tek olarak, ikincisi cemaatle kılınmışsa, farz sonradan kılınandır. Hanefî, Şafiilerin cumhuru ve (Mugnî'nin ifadesine göre) Hanbelîlere göre önce kılınan, farz yerine geçer. Şâfiîlerden bazıları, bu iki namazdan hangisi daha kâmil ise farzdır, derken, bazıları da farzın hangisi olduğu belli değildir, Allah dilediğini farz, dilediğini nafile sayar, görüşündedirler.

Bu hadisin zahirinden anlaşılmaktadır ki, kişi hangi namaz olursa olsun, bir namazı tek başına kılar da sonradan cemaate tesadüf ederse, o cemaate iştirak eder. Zira Hadis mutlaktır, herhangi bir namaza işaret edilmediği gibi, hiç bir namaz istisna da edilmemiştir. Hattâbî'nin bildirdiğine göre Hasan, Zührî, Ahmed, İshak ve Şafiî'nin görüşleri bu merkezdedir. Neha'î ve Evzâî'ye göre akşam ve sabah namazları kılınmışsa sonraki cemaate iştirak edilmez, diğerlerinde iştirak edilir. Mâlik ve Sevrî ise, akşam namazından sonra, tekrar cemaate uymanın mekruh olduğunu söylerler.

Hanefîlere göre sabah, ikindi ve akşam namazlarından birini tek olarak kılan bir kimse, sonra bir cemaate tesadüf ederse o cemaate iştirak edemez, diğer namazlarda nafile olarak iştirak edebilir. Dârekutî'nin İbn Ömer'den rivayet ettiği bir hadiste Resûlullah (s.a.) "Evinde namaz kıldığın zaman cemaate rastlarsan, akşam ve sabahın dışındakileri tekrar kıl" buyurur. Bu hadis-i şerif ile Peygamber (s.a.)'in sabah namazından sonra güneş doğuncaya kadar, ikindiden sonra da güneş batıncaya kadar nafile, kılmaktan men etmesi Hanefîlerİn görüşünü te'yid etmektedir. Hattâbî'nin bildirdiğine göre kılman hiçbir namazın iadesinin mekruh olmadığını söyleyenler bu hadisleri şu şekilde te'vil etmişlerdir:

a. Bu vakitlerde namaz kılmanın nehyedilmesinden maksat, sebebsiz yere, yeni bir cemaat fiilen söz konusu olmadan nafile kılmaktır.

b. Adı geçen hadisler, bu babın hadisi ile nesh edilmiştir. Yezid b. Câbir'in hadisi daha sonra vârid olmuştur. Çünkü o Veda Haccına iştirak etmiştir.

Bezlü'I-Mechûd sahibi, sabah ve ikindiden sonra namaz kılmayı nehyeden hadislerin Yezid b. Câbir hadisi ile neshedildiğini kabul etmemektedir. Neshe delâlet eden bir delil olmadığını, Yezid b. Câbir'in veda haccında bulunmasının bu hadisin sonradan vârid olduğuna delâlet edemeyeceğini söyler.[118]

Bazı Hükümler

1 Resulullah (s.a.) Sünnetine muhalif birşey görürse bunu yapana muhalefetinin sebebini sorardı.

2. İmam olan kişi cemaatini kontrol etmeli, yanlış bir hareket görürse hemen o yanlışı düzeltme cihetine gitmelidir.

3. Farz namazların camiler dışında edası caizdir,

4. Cami dışında namazını kılan bir kişi cemaate rastlarsa, cemaatle birlikte tekrar kılmalıdır. Mâlike göre önce kılınan namaz cemaatle kılınmış ise tekrar kılınamaz. İbn Abdi'I-Ber cumhuru ulemânın görüşünün böyle olduğunu söyler.

5. Evvel kılınan namaz farz, sonradan kılınan nafiledir.[119]

576. ...Yezid b. el-Esved'den; demiştir ki; "ResûluHah (s.a.)'la beraber Minâ'da sabah namazım kıldım" (daha sonra) bundan evvelki hadisi (mana olarak) zikretti.[120]

577. ...Yezid b. Âmir[121] 'den; demiştir ki;

Peygamber (s.a.) namazda iken geldim. Onlarla birlikte namaza durmayıp oturdum. ResûluHah (s.a.) beni oturur görünce:

"Sen müslüman değil misin (olmadın mı) ya Yezid?" buyurdu. Ben de:

Evet ya Resulellah, müslüman oldum" dedim. ResûluHah (s.a.): "Öyleyse niçin insanlarla beraber namaza durmuyorsun?"

buyurdu.

Sizin namazı kıldığınızı zannederek ben evde kılmıştım, karşılığım verdim. Bunun üzerine ResûluHah (s.a.); "Mescide geldiğin zaman insanları (namazda) bulursan namazını kılmış da olsan onlarla birlikte namaza dur. (İnsanlarla beraber kıldığın sonraki) o namaz senin için nafile, öteki (evvelki) de farz olur" buyurdu.[122]

Açıklama

Hadis-i şerifin son kısmını "Evinde kıldığın senin için nafile, insanlarla birlikte kıldığın da farz olur" şeklinde anlayanlar da bulunmaktadır. Ancak Hadisin tercemesinde verdiğimiz mana diğer hadislerle tearuz etmemesi bakımından daha muvafıktır.

Bu hadis bir evvelki hadisin mana yönünden aşağı yukarı aynısıdır. Evvelki hadisten çıkartılan hükümleri bu hadisten de anlamak mümkündür.[123]

578. ...Esed b. Huzeyme oğullarından bir adam; Ebû Uyyûb el-Ensârî'ye: "(kendisini kastederek) birimiz evinde namazı kılıp mescide

geliyor. (O anda) namaz kılınmakta oluyor. Ben de onlarla birlikte namaza duruyorum, fakat bundan dolayiiçimhiç de rahat değil, (bunun hükmü nedir?)" diye sordu. Ebû Eyyûb şu cevâbı verdi:

Aynı şeyi biz de Resûlullah (s.a.)'a sorduk. Resûlullah (s.a.) "Bu onun için cemaat sevabından bir nasibtir" buyurdu.[124]

Bazı Hükümler

1. Bir kimse dinî bir meselede şüpheye düşerse bir bilene sormalıdır.

2. Sorulan soruya cevaben fetva veren kişi biliyorsa verdiği fetvanın delilini söylemelidir.

3. Tek başına namazım kılıp da sonra aynı namazı cemaatle kılan kişiye cemaat sevabı verilir.[125]

57. Cemaatla Namaz Kıldıktan Sonra Başka Bîr Cemaata Yetişen Kişi Yeniden Kılar Mı?

579. ...Meymûne'ninmevlâsı Süleymanb. Yesâr'dan; demiştir ki;

Belât'a İbn Ömer'in yanına geldim. Onlar (Belathlar) namaz kılıyorlardı. İbn Ömer'e:

Onlarla birlikte namaz kılmıyor musun?" dedim.

Ben namazımı kıldım. Resûlullah (s.a.)'ı;

"Bir namazı bir günde iki defa kılmayınız" buyururken işittim, dedi.[126]

Açıklama

Belât: Medine'de bir yerin ismidir. Mescidle çarşının arasına düşer. Bu kelime aslında yere döşenen bir çeşit taşın adıdır.

Anlaşıldığı üzere Süleyman b. Yesâr, Belât denilen yere vardığında, o muhitin ahâlisi namaz kılmakta oldukları halde İbn Ömer (r.a.) namaza iştirak etmeyip bir kenarda oturmakta imiş. Süleyman b. Yesâr bu durumu yadırgayıp niçin onlarla namaza durmadığını sormuş; o da soruyu Hz. Peygamber (s.a.)'den "Bir günde bîr namazı iki kere kılmayınız" hadisiyle cevaplandırmıştır.

İlk bakışta bu hadisle, bir önceki babta geçen hadisler arasında bir çelişki varlığı zannedilmektedir. Çünkü o bâbtaki hadislerde, evinde namazını kılan kişi bir cemaata eriştiği takdirde, cemaatle birlikte namaz kılmaya teşvik ecUlmektedir. Bu hadis ise, bir namazın aynı günde iki defa kılınamayacağını ifâde etmektedir. Varlığı zannedilen bu çelişki şu şekilde izâle edilebilir:

Önceki hadislerdeki; cemaata erişildiği zaman kılınacak olan ikinci namaz, kılınmış olan farz namaz değil, nafiledir. Gelen kişi, insanlar namaz kılarken oturmamak ve elde edemediği cemaat sevabına nail olmak için namaza durur. Bu kıldığı ikinci namazı nafile olur. Bu hadiste men edilen ise, aynı farz namazı, farz niyetiyle iki defa kılmakdır.

Üzerinde durduğumuz hadisdeki ikinci namazı, farz niyetiyle İcayıtlamadan mutlak olarak anlamak da mümkündür. O zaman, bu hadisin, önceki babta geçen ve evinde namazını kıldığı halde, yetiştiği cemaata uymaya teşvik eden hadislerle tahsis edildiğini söylemek gerekir. O zaman nehiy başka birşey için olur ki o da; önceden kılmış olduğu bir namazı münferid olarak iade etmektir.

İbn Hacer şöyle der: "Namazını kılıp da, münferiden onu iade etmek isteyenin namazı bize göre caiz olmaz. Çünkü aslolan; iadenin caiz olmayışıdır. Ancak hakkında delil olan yerlerde iade caizdir. Delil de, sadece cemaatle iade konusunda varid olmuştur."

Namazım kılan kişinin; rastladığı bir cemaata tekrar katılıp onlarla namaz kılması mes'elesinde iki hal sözkonusudur. Bunlar:

1. Namazını daha önce tek başına kılmış olabilir. Bu konudaki ahkâm önceki bâbda geçmiştir.

2. Namazını daha önce cemaatla kılmış olabilir.

Farz namazını cemaatle kılan kişinin, ikinci bir cemaate rastladığı zaman onlarla birlikte namaza durup duramayacağı konusunda mezhepler farklı görüştedirler.

Mâlikilere göre; Namazım cemaatle kılmış olan kimse, aynı vakitte başka bir cemaata uyamaz. Bunlar; önceki babda geçen: "Mescide gelip de insanları namaz kılar gördüğünde, namazını kılmış da olsan onlarla birlikte kıl!" manasındaki hadisi, vakit namazını tek başına kılmış olması haline hamletmişlerdir.

Hanbelîler; vakit namazını ister cemaatle, ister tek başına kılmış olsun yetiştiği cemaatle tekrar namaz kılmanın cevazına kaildirler.

Şafiîlere göre de; her hâlü kârda ikince cemaata uyup namaz kılmak müstehaptır.

Hanefîlere göre; evinde tek başına namazım kılan kişi öğle ve yatsı namazım bilâhere rastladığı cemaatle birlikte kılar. Diğerlerini kılmaz. Bu namazları cemaatle kılmrş olan kişinin daha sonra ikinci bir cemaata yetişmesi halinde onlarla birlikte bir daha kılıp kılmayacağı konusunda Hanelilerin görüşünü tesbit edemedik.[127]

58. İmamlığın Fazileti

580. ...Ukbe b. âmir[128] (r.a.) demiştir ki;

Ben, Peygamber (s.a.)i şöyle buyururken duydum: "Bir kimse insanlara İmam olur ve vakte isabet ederse (sevabı) ona ve cemaatadır. Bundan bir şeyi eksiltenin (vakitte kusur edenin) günâhı ise, kendisinedir, cemaata değil."[129]

Açıklama

Ukbe b. Âmir'in bu hadisi rivayet etmesinin sebebi İbn Mâce ve Beyhakfnin rivayetinde Ebû Aii Hemedânî'den'şöyle anlatılmaktadır: İçerisinde Ukbe b. âmir el-Cühenî'nin de bulunduğu bir gemiyle yolculuğa çıktım. Namazlardan birisinin vakti geldi. Ukbe'den, bize imam olmasını istedik ve kendisine; "buna en lâyık sensin. Sen Rasûlullah (s.a.)'in sahabisisin" dedik. İmam olmaktan kaçındı ve, "Ben Rasûlullah (s.a.)'in; Bir kimse insanlara imam olur ve vakte isabet ederse..." buyurduğunu işittim" dedi.

Bu hadisin manası şudur: Bir kimse insanlara imam olur ve onlara vaktinde namaz kıldınrsa, bu namazın sevabı hem imama hem de cemaatadır. Namazı, vaktinden çıkarmak suretiyle bir kusur ederse günahı sadece imamadır, cemaatin bunda bir günahı yoktur.Anlaşılan, Ukbe hadisi, umûmuna hamletmiş ve onlara namaz kıldırmaktan geri durmuştur. Ancak hadis idarecilere hamledilir. Nesâi'nin İbn Mes'ud'dan rivayet ettiği şu hadis de buna delâlet etmektedir: "Herhalde siz namazı vakti hâricinde kılan milletlere yetişeceksiniz. Eğer onlara yetişirseniz namazınızı vakti içinde evlerinizde kılın, sonra onlarla birlikte tekrar kılıp bunu nafile sayın."

Hadisin zahiri, isabet ve kusurun vakte mahsus olduğuna delâlet etmektedir. Ahmed b. Hanbel'in bir rivayetine göre ise, isabet ve kusur daha geneldir. O rivayette, "Namazı vaktinde kılarlar, rüku ve sucûdu tam yaparlarsa onun sevabı size ve onlaradır" buyurulmaktadır. İbn Mâce'nin aynı konu ile ilgili olarak rivayet ettiği hadis de şöyledir; "İmam kefildir. Namazı doğru olarak kıldırırsa sevabı ona ve cemaatadır. Kusur işlerse, günahı onadır, cemaate değil."

Bu rivayetler gösteriyor ki; hadiste anılan isabet ve kusur sadece vakitle ilgili değil daha geneldir.

Hadis-i şeriften anlaşılıyor ki; imam cemaatin namazından mes'uldür. Şayet namazı âdâb ve erkânına uygun bir şekilde ve vakti içinde kıldınrsa bunun sevabını hem kendisi hem de cemaat alır. Ama eğer namazda kusur ederse bunun vebali sadece imamadır. Cemaata bir mes'uliyet yoktur.[130]

Bazı Hükümler

İmam olan kişi namazları vaktinde kıldırmaya, âdâb ve erkanına dikkat etmelidir. Namazında edeceği hatanın günahı sadece kendisinedir.[131]

59. İmam Olmakta Münazaanın Keraheti

581. ...Haraşeb. el-Hurri'I-Fezârî'nin kız kardeşi Sellâme binti'l-Hurr dedi ki;

Resûhıllah (s.a.)'ı şöyle buyururken dinledim: "Kendilerine namaz kıldıracak imam bulamayarak, cemaatın biri birlerini öne itmeleri kıyametin alâmetlerindendir"[132]

Açıklama

Hadisin İbn Mâce'deki rivayeti şu şekildedir: "İnsanlar üzerinde bîr zaman gelecek, bir müddet duracaklar da kendilerine namaz kıldıracak birisini bulamıyacaklar."

Hadisin isnadında hâli bilinmeyen iki râvi vardır. Bu yüzden İmam Şafiî ve daha başka alimler hadisin zayıf olduğunu söylemişlerdir.

Hadisi şeriften anlaşıldığına göre bir zaman gelecek müslümanlar: ya cehaletin yaygınlaşmasından ya da aralarındaki ihtilâflardan dolayı kendilerine namaz kıldıracak imam bulamayacaklar ve imam olması için biribir-lerini öne geçirmeye çalışacaklardır. Bu hal, kıyametin küçük alâmetlerindendir.

Hadisin manasını; cemaatten herbirinin kendisi imam olmak isteyeceği, başkalarını imametten menedeceği, bu yüzden namaz kıldırmak içinkim-senin bulunamayacağı şeklinde anlamak da mümkündür.[133]

Bazı Hükümler

Dünyevi bir maksada binaen, İmanı oîma veya olmama konusunda mücadele etmek doğru değildir. Bu kıyametin alâmetlerindendir. Ama mücâdele en fakih veya en iyi okuyanı imamete geçirmek gibi dinî bir maksada dayanırsa bunda hiç bir mahzur yoktur. Nitekim gelecek babtaki hadisler buna delâlet etmektedir.[134]

60. İmamlığa Kim Daha Lâyıktır

582. ...Ebû Mes'ûd el-Bedrî (r.a.)'den; demiştir ki:

Resûlüîiah (s.a.) şöyle buyurdu: "Cemaate Allaiı'm Kitabını en iyi uksıyafiları ve okumada esi kıdemlileri imam olur. Eğer okumada müsavi iseeer, hicret b&kamındsîii en kıdemlileri, eğer hicrette de eşitseler, yaşça en büyükleri onlara imam olsun. Kişiye evinde ve idaresi Şu'be dedi ki: Ben İsmaile "kişinin tekrimesi nedir?" diye sordum. O da, "yatağıdır" dedi.[135]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte imamlığa lâyık olmanın en ba^ta gelen ölçüsü olarak belirtilen "Allah'ın Kitabım ea iyi okumak" cümlesinin mânâsı, Kur'an-ı Kerimî tecvid kaidelerine göre en güzel okumak demekti;. "Okumada en kıdemli olmak'* cümlesinin mânâsı ise, "Kur'an-ı Kerimi daha çok ezberlemiş olmak" demektir. Bu hadis-i şerifi Buhâri'den başka bütün Kütüb-ü Şilte sahihleri, "İmamet" bahsinde rivayet etmişlerdir. Nesâî'de "hicrette eşitseler, sünneti en iyi bilenler..." kaydı bulunmaktadır. Hâkim ise

eî-Müstedrek'te, "Sünneti en iyi bilenler" yerine "en fakih ofcmlar" cümlesini rivayet etmiştir.

"Hicret bakımından en kıdemli GÜmîsk" cümlesinin mânâsı, Mekke fethedilmeden önceki zamanlarda Mekke'den Medine'ye daha önce göç etmiş olmakta. Bu dönemlerde Mekke küfr diyân olduğundan bir an önce, İslâm diyarı olan Medine'ye göç edenler ilim ve irfan bakımından daha gelişmiş olduklarından göç etmeyenlere nisbetSe imamlığa daha lâyık görülmüşlerdir. Ancak Mekke fethedildiktene sonra orası da İslâm diyarı olduğtmdan Resûî4 Ekrem Efendimiz; Artık Mekke de Medine gibi şereflidir. Bundan sonra Medine'ye göç etmeye gerek yoktur, anlamında "Fetihten sonra hicret yoktur" buyurmuşlardır.[136] Yine bu hadis Mekke'den Medine'ye hicretin sona erdiğini haber vermektedir. Küfür diyarından isisin diyarına olan hicretler ist, kıyamete kadaı devam pdeceUir. Bu balımdan küftü" diyarından İslâm diyarına daha önce göç edenler, daha sonra goç edenlere nısbetie imamlığa daha lâyık sayılacaklardır. İslâm âlimlerinin i?,uyük çoğunluğu bu görüşledir.

ıbn Melek ise Mekke'nfn fethinden sonra encak günahları terk anlamına gelen manevi hicretin söz konusu olabileceği, u,yoksa bir diyar; terk ederek başka bir diyara yerilmenin söz konusu olamayacağını savunmuştur.

Netice o'arak bu mevzuda nıe?beb imamlar nın görüşleri şöyledir:

HantJ.Herr ginvt Bifctoplum İçerisinde imamlığa en lâyık oianlar sünneti en K; bilenleridir. Eğer bu noktada müsavi olurlarsa, AÎIahV-Kitabını en iyi okuvaulan, bunda da müsavi oluılarsa, en zij âde veri ve takva sahibi olanlan, bunda da müsavi omılarsa en yaşlı olanları imam olur.

ile* ne kadar hadi-sle ilk aranacak vastfm Kur'ân-i Kerim'i en iyi okumak olduğuna işaret buyurulmuşsa da ashâta-ı kiı.ım zamanında en iyi Kur'ân okuyanlar aynı zamanda dinîn ahkâmım en iyi belenlerdi. Somaları hai değişmiştir. Onun için Hanefîyye ulemâsı sünneu yaı i ahkâmı en iyi bilenin imamlığa en lâyık olduğunu sdj kinişlerdir.[137]

Bununla berabcı imanı Ebû YüsufMan bir rivâvete göre eti iyi Kuran okuyan imamlığa en lâyık olan kimsedir.

Ş&fitlerle MîsISkîîere göre, hükümdar veya onun vekili olan vali ve benzeri kimselerin, kendilerinden daha lâyığı bulunduğu halde imam olmaları bendublısr. O yoksa ev sahibine gelir, o da lây*k değUse cemaat alalarından en fakib olanım seçerler. Çünkü namazda lâzım oiaît kıraat

nektarı malum ve mahduttur. Onu herkes biliv. Fıkıh meseleleri ise, Herkesin biieaği şekilde mahdud değildir. Bazan namazda Öyle hal arız olur ki onun hal? yolunu anc?k fıklıî mese^eSeıi iyi bilen kimse bulabilir. Bandan dolayıdır ki Peygamber (s.a.) namazda imam olmak üzere ashate arasından Ebu Bekr (i .a.)'ı seçmiştir.

Halbuki ashab içerisinde Uz. Ebû 3ekr{r.a.Vdesi Jaha güzel Kur'ân-ı Kerim okuyansar bulunduğunu öi/.zat Resûlüüah (s.a., be>ân etmiştir.

Nevevî'nin beyânına göre, Şaf'îlerüen bazı'ars vera* sahibin'* fakib ve en iyi K.uı'ân okuyana tercih etmişlerdir. Çünkü imamlıkta gözetilen gaye herkesten ziyâde vara ve takva sahibi kimselerle gerçekleşebilir.

Vera' ile takva arasında fark vardır. Takva: Haram olan şeylerden sakınmaktır. Vera ise, haramın da ötesinde şüpheli olan şeylerden bile sakınmaktır.

Hanbelîlere göre: İmamlığa en lâyık olan, fıkhı en iyi bilen sonra Kur'ân'ı en iyi okuyandır. Bu hususta müsâvî olurlarsa, hicret bakımından kıdemli olan tercih edilir.

"Bir kimseye evinde ve idaresi altında bulunan yerde imam olunamayacağı" cümlesi üzerinde ulemâ şu görüşleri ileri sürmüşlerdir: "Ev sahibi, bir meclisin hakimi ve mescidin imamı, imamlık hususunda başkalarına tercih edilir. İsterse başkaları fıkıh kıraat, verâ vs. bakımlardan ondan daha üstün olsunlar. Ev sahibi dilerse imam olur, dilerse imamlığa başkasını geçirir. Bu hususta yetki kendisinindir.

Ancak bu meselede her mezhebin kendilerine göre ayrıntılı görüşleri vardır. Bunları fıkıh kitablanndan öğrenmek mümkündür.[138]

Bazı Hükümler

1. Namaz kıldırmak, dini işlerin en mühimlerindendır. Bu bakımdan Resulü Ekrem (s.a.) imamlığa layık olmanın şartlarını beyan etmiş ve bu şartları en çok taşıyan kimseyi diğerlerine tercih etmiştir.

2. Ev sahibinin izni olmadan evinde ve bir idarecinin izni olmadan idaresi altında bulunan yerde önüne geçilerek kendisine imam olmak uygun değildir.

3. îzni olmadan bir kimsenin yatağı üzerine oturmak da caiz değildir.[139]

583. ...İbn Muâz babası vasıtasıyla Şu'be'den bu (bir önceki) ha-disi(n aynısını) rivayet etmiştir. (Ancak Muâz el-Anberî) bu rivayette (şöyle) demiştir: "İdaresi altındaki yerde bulunan kimseye her hangi bir kimse imam olamaz".

Ebû Dâvûd dedi ki; Yahya el-Kattân da (Ebû'l-Velîd'in Şu'be'den) rivayet ettiği gibi "Okumada en kıdemlileri (imam olur)" ziyadesiyle rivayet etmiştir.[140]

584. ...el-A'meş'in, İsmail b. Recâ'dan, onun da Evs b. Dam'ac'dan naklettiğine göre Evs. b. Dam'ac şöyle demiştir:

Ben İbn Mes'ûd'u, Peygamber (sallalellahü aleyhi ve sellem)in (bir önceki) hadisini naklederken işittim. (Ancak A'meş bu rivayetinde) "Eğer okuyuşta eşitseler sünneti en iyi bilenleri; eğer sünneti bilmede eşitseler; daha önce hicret edenleri (imam olur)" demiş; "okumada en kıdemlileri" (sözünü) söylememiştir.

Ebû Dâvûd dedi ki; Bu hadisi İsmail'den bir de Haccâc b. Ertât; "Bir kimsenin yatağına izni olmadan oturma" şeklinde rivayet etmiştir.[141]

Açıklama

1. Yukarıda geçen iki rivayetin neticesi şudur: Şu'be, İsmail rivâyetinde (582 hadiste)İmamlığa tercih mevzuunda önce okumayı, sonra hicreti, sonra da yaşı zikretmiş fakat sünnetten hiç bahsetmemiştir.

el-A'meş ise, İsmail'den aynı hadisi (584. hadisi) naklederken, önce okumayı, sonra sünneti ve daha sonra da hicreti zikredip, okumada en kıdemli olma şartından hiç bahsetmeyerek Şu'be'ye muhalefet etmiştir.

Bu hadis-i şerifin ifade ettiği hükme göre, okuyuşu daha iyi olan kimse imamlığa, namaz meselelerinin fıkhi hükümlerini daha iyi bilen kimseden daha lâyıktır. Nitekim, Ahnef b. Kays İbn Şîrîn, es-Sevrî, Ebû Yûsuf ve İrnam Ahmed b. Hanbei (r.a.) bu görüştedirler.

İmam Mâlik, Şafiî, Evzâî, Ata, Hanefîlerin büyük çoğunluğuna göre ise, namaz meselelerinin fıkhî hükümlerini daha iyi bilen, okuyuşta daha üstün olana tercih edilir. Çünkü namaz meseleleri pek çoktur. Namazda okunacak miktar ise, sınırlıdır. Bu mevzuda 582. hadisin açıklama kısmında yeterli bilgi verilmiştir. Oraya müracaat edilebilir.[142]

585. ..lAmr b. Selime dedi ki, Biz halkın Peygamber (s.a.)'i (ziyarete) gidip geldikleri (yol üzerinde bulunan) bir yerleşim bölgesinde idik. (İnsanlar ziyaretten) dönerlerken bize uğrarlar ve "Resulullah (s.a.) şöyle buyurdu." diye konuşuyorlardı. Ben zeki bir çocuktum. Bu sebeble Kur'ân-ı Kerim'den pekçok (âyetler) ezberledim. Babam (bir defa) kabilesinden bir heyet içerisinde Peygamber (s.a.)'e elçi olarak gitmişti.(Resûlullah -s.a.-)onlara namazı öğretip;"(Kur'ân-ı Kerimi)" en çok bileniniz size imam olsun" buyurdu. (İçlerinde) ezberinde en çok Kur'an-ı Kerim bulunan kimse olduğum için, Kur'ân-ı Kerimi en çok bilenleri ben idim. Beni öne geçirdiler, onlara üzerimde sarı küçük bir hırkam olduğu halde imamlık yapıyordum. Secdeye vardığım zaman hırka vücudumdan sıyrılıp kasılıyordu. Kadınlardan biri "İmamınızın avret mahallini bizden gizîeyiniz"dedive bana Umman kumaşından bir gömlek satın aîıverdiier, Müslümanlıktan sonra onun kadar hiç bir şeye sevinmiş değilim. Onlara yedi, yahut sekiz yaşında iken imamlık yapıyordum. "[143]

Açıklama

1. Bu hadis-i şerif farz ve nafile bütün namazlarda baliğ olmamış bir çocuğun baliğ olmuş kimselere imamlık yapmasının caiz olduğunu ifâde ediyor. Nitekim el-Hasen, Ebû Sevr5 tshâk ve Şafiî (r.a.) bu görüştedirler, Delilleri de bu hadis-i şeriftir.

2. el-Hâdî, en-Nâsır, eî-Müeyyedbillah, eş-Şa'bî, Mücâhide Amr b. Ab-dilaziz ve Ata gibi âlimler de "Bu hadis Resûl-ü Ekrem'in çocuğun imamlığının caiz olduğunu ifâde eden bir emri ve takdirî niteliğinde değildir" diyerek mutlak surette sabinin imamlığının caiz olmadığını söylemişlerdir.

îbn Hazm ise, ne farz namazlarda ne de nafilelerde sabînin imambk yapamayacağına şöyle hükmetmiştir: 'Biz bir meselede ihtilâfa düşersek bu meselemizi Kitaba ve Sünnete havale ederiz. Sünnete baktığımız zaman Re&ul-i Ekrem (a.s.)'in "Namaz vakti gelince biriniz e/an ©taun ve Kssr*aıs-ı Kerimi en iyi okuyanınız da itamaz kıSdarsm" buyurmuş olduğunu görüyoruz. Bunun anlamı şudur: îmam namaz kıldırmakla mükelleftir ve ondan sorumludur. Müezzin de ezan okumakla mükelleftir ve

ondan sorumludur." Halbuki ResûSullah (s.a.) Efendimiz "Üç kişiden sorumlsıluk kaldırılmıştır:

(1) Kâliğ oluncaya kadar çocuk, **(2)** uyanıncaya kadar uyuyan ve **(3)** Zorlanan kimse (nıükreh)" buyurmuştur.[144]

"İmamlık gibi mühim dinî bir görev hususunda ise, bu mesele daha çok ehemmiyet kazanır.

"Kim böyle bir çocuğun arkasında çocuk olduğunu bile bile namaz kılarsa namazı câîz değildir. Fakat baliğ bir kimse olduğunu zannederek arkasından namaz kılarsa namazı sahihdir. Bilmeden cünüb ve kâfirin arkasında namaz kılan kimsenin durumuna düşer.”

Netice olarak bu konuda mezbeb imamlarının görüşü şöyledir:

Baliğ bir kimsenin bir mümeyyiz çocuk arkasında farz namazı kılması üç imama göre de caiz değildir. Ancak Şâfiîler "Cuma namazının dışında bütün farz namazları bir mümeyyiz çocuk arkasında kılmak caizdir. Ancak cuma namazının çocuk arkasında caiz olabilmesi için imam olan çocuktan başka baliğ 40 kişinin bulunması gerekir. Eğer imamlık yapacak çocukla 40 kişi tamamlanıyorsa o zaman caiz değildir.

2. Hanefî mezhebi imamlarının dışında bütün imamlarca çocuk arkasında nafile namaz kılmak caizdir. Hanefilerce sahih olan görüşe göre ise, ne farz namazlarda ne de nafile namazlarda kesinlikle çocuk arkasında kılınamaz.[145]

Yine bu hadis-i şeriften namazda avret mahallini örtmenin farziyyeti anlaşılmaktadır. Amr b. Seleme'nin "İslâmiyeti kabul ettikten sonra bir kere daha böylesine sevindiğimi hatırlamam" diyerek derecesinin büyüklüğünü ifade ettiği sevinci çok küçük yaşta olduğu içni çocukluğuna bağlanabileceği gibi, avret mahallinin bir daha açılmasına engel olacak bir elbiseye kavuşmasıyla da izah edilebilir.[146]

Bazı Hükümler

1. Atılan her adım hayır kazanmak için atılmalıdır.
2. Bi[en biMiğini biimeyerıe öğretmelidir.
3. Kur'an-ı Kerimi daha iyi okuyan imamlığa daha lâyıktır.
4. Çocuğun imamlığı caizdir.[147]

586. ...Amr b. Seleme'den yine aynı hadis rivayet edilmiş, (ancak o, bu rivayette, ilâve olarak) şunları da söylemiştir: "Ben yamalı veya yırtık bir elbise ile onlara imamlık yapıyordum. Secde ettiğim zaman makatım (elbisenin yırtığından dışarı) çıkıyordu.[148]

Açıklama

Bundan evvelki Eyyüb'un Amr b. Seleme'den rivayet ettiği hadis-i şerifte Amr b. Seleıne'nin üzerinde küçük bir hırka bulunduğu, kısalığından dolayı her secdeye varışında avret mahallinin meydana çıkarak görüldüğü ifâde edilirken, Âsım'ın yine Amr b. Seleme'den rivayet ettiği bu hadiste ise biraz daha farklı olarak "Amr'in üzerinde yamalı ve yırtı; uii elbise olduğu bu yüzden her secdeye varışında makadının meydana çıkarak göründüğü ifadesi vardır ki, görünüşte birbirinden farklı olan bu iki ifâdenin arasını şu şekilde birleştirmek mümkündür:

1. Amr'ın hadis-i şeriflerde belirtildiği gibi biri yırtık, diğeri yamalı olmak üzere iki elbisesi bulunduğu, bazan birini bazan da diğerini giyindiği ve hadis-i şeriflerde nakledilen olayların birinde Amr'ın üzerinde bu elbiselerden biri, diğerinde de Öbürü bulunduğu ve rivayetler arasındaki farkın buradan kaynaklandığı düşünülebilir.

2. Yahutta üzerinde hem dar hem de yamalı ve yırtık bir elbise bulunduğundan, bir taraftan elbise,secdeye varırken kasıldığı için avret mahallinin bir kısmı görülürken, yırtık yerinden de oturağının meydana çıkmış olması ihtimali üzerinde durulabilir.

Fıkıh âlimleri mahrem yerleri örtmenin farz olduğunda görüş birliğine varmışlarsa da, avret yerlerini örtmenin namazın sıhhati için şart olup olmadığında ayrı ayrı görüşlere sahiptirler.

Malikî mezhebinin söylediklerinden, mahrem yerleri Örtmenin namazın sünnetlerinden olduğu anlaşılmaktadır. İmam Ebu Hanife ile imam Şafiî ise namazın farzlarından olduğu görüşündedirler."

Bu ihtilâfın sebebi: "Ey insan oğullan, mescidlere güzel elbiselerinizi giyerek gidin"[149] âyet-i kerimesindeki emrin vücûb için mi, yoksa nedb için mi olduğunda ihtilâf edilmiştir. Bu emri vücûbe hamledenler "Bu emirden m ura d, mahrem yerlerin örtülmesidir." Peygamber Efendimiz

(s,a.) bu âyet nazil olunca, O; "Bu yıldan sonra hiçbir müşrik Ka'be'yi çıplak olarak tavaf etmesin diye emir vermiştir" diyorlar.

Âyetin emrini nedb'e hamledenler de "Bu emirden murad, güzel ve temiz giyinin demektir”[150] derler.[151]

587. ...Amr b. Seleme babasından nakletmiştir.(Seleme, kavminden bir grabla beraber) Peygamber (s.a.)'e elçi olarak, gitmiştir.(Memleketlerine) dönmek isteyince; "Ya Resûlallah, bize kim imam olacak?” diye sormuşlar, Resûlullab (s.a.) de; "Kur'ân-ı Kerim en çok (ezberine) alanmiz" diye cevap vermiştir. (Seleme) dedi ki: "Omaat içeri çirdiler.(Bundan sonra) Cirm kabilesinden içinde buîunduğum her cemaatte imam oldum ve b^s^nc kt'tdar da ceiîâze nama/İarını küdudım. Ebü Dâvâd dedi ti: Bu hadisi bir de Yezîd h. JHârûn, Mis "ar b.

HabibıH-Cırmiy vasıtasıyla Amr b. Sekmemden nakletmiştir. (Bu rivayette ibn Seleme) “Kavmim, Nebiyy-i Ekrem (s.a.)’e elçi olarak gitmişlerdi.” Demiş (fakat) babasından söz etmemiştir.[152]

Açıklama

Müeîîif Ebu Dâvûd’iîn (r.a.) sözünden anla.şüan şudnr: Bu hadis-i şerifi hem Veks hem de Yezîd b, Hârûs rivayet etmiştir. Ancak bunlasın rivayetleri biri birinden farklıdır. Veki'in rivayetine göre Amr hâdiseyi Resûlullah'a elçi olarak giden babası SdemeMen cak-letnektedir ve Amr, bizzat elcilik görevi ile giden heyetin içinde bulunraaim$> hâdiseyi babasından veya bu heyetin üyelerime birinden dinlemiş ir.

Yezid b. Harun’un naklettiğine göre ise, Seleme'nin sözü geçmediğine göre ya Amr bizzat heyetin içinde elçi oiarak bulunmuş, imamlıkla ilgili sözleri bizzat Resûl-ü Ekrem (s.a.)'den işitmiştir, vfya kendisi elçi olarsk bulunmamıştır, fakat bu sözleri eiçilikle gorevîi heyetin üyelerinden işitaiştis:.

Bu hadis~i şerifte Gyen ifadelerle iSgüs fihbî hükümler 582 ve 584. hadis-i şeriflerin açıklamasında geçmiştir. Oraya müracaat edilmelidir.[153]

588. ...Abdullah ibn Ömer (şöyle) demiştir: "İlk muhacirler Resü-lullah (s.a.) (Medine'ye) gelmeden Önce Asba'da konaklamışlardı ve kendilerine

Ebû Huzeyfe'nin hürriyetine kavuşturduğu Salim, Kur'ân-ı Kerim ençok ezberinde bulunan bir kişi olarak (onlara) imamlık ediyordu." (Râvi) el-Heysem (rivayetine şunları da) ilâve etti: Onların içinde Ömer b. Eî-Hattâb ve Seleme b. Abdi'1-Esed de vardı.[154]

Açıklama

Bu hadis-i şerif iki ayrı senetle rivayet edilmiştir: **Birincisi;** el-Ka'nebî, Enes, İbn Nüraeyr, Übeydullah, Nâfi, İbn Ömer.**İkincisi;** İse, el-Heysem, ibn Numeyr, Übeydullah, Nâfi, ibn Ömer'dir. Her iki rivayet, her ne kadar mânâ bakımından aynı ise de el-Heysern'in rivayetinde fazla olarak "Sâlim'iıı, kendilerine imamlık ettiği ilk muhacirler arasında Hz. Ömer b. Hattab'Ia Ebû Seleme b. Abdi'l-Esed'in de bulunduğu" ifâdesi vardır.

Salim (r.a.)'in imamlığa tercihi edilişi, hadis-i şerifte ezberinde daha çok Kur'an-i Kerim bulunmasıyla izah edilmiştir. Bu mevzuda 582.hadis-i şerifin açıklamasında mezheb imamlarının görüşü nakledilmişse de burada şunları da anlatmakta fayda vardır. Asr-ı Saadette Kur'ân-i Kerimi'tamamıyle ezberlemiş olanlar pek azdır. Fakat herkes ne ezberlemişse, ezberlemiş olduğu âyet-i kerimelerin mânâlarını» özelliklerini, fıkhı hükümlerini de beraber öğrenirdi. İbn Ömer (r.a.) bu şekilde Bakara Sûresi'ni 12 senede ezberlemişti.

İbn Ömer (r.a.) buyurmuştur ki, "Resülullah (s.a.)'e ne zaman bir sûre nazil olsa ibiz hemen o anda içindeki emri, nehyi, zecr ve terhîbi helal ve haramı öğrenirdik. Şimdi ise, bir adam bir sure okuyor da ahkâmından bir şey bilmiyor.”[155]

İmamlığa lâyık olmanın en önde gelen şartının fıkhı en iyi bilmek olduğu görüşünde olanlar, "Kur'an-ı Kerimi en iyi okuyan ve ezberinde daha çok âyet olan" cümlelerine böyle mana vererek, "Kur'an-ı Kerimi en iyi okuyanlardan maksat onun fikhî hükümleri en iyi bilenlerdir" diyorlar.

Kur'an-ı Kerimi daha güzel okuyan kimsenin, imamlık için fıkhî hükümlerini daha iyi bilene tercih edileceği görüşünde olanlar da görüşlerinin doğruluğunu isbat için "Kıraat hususunda denk iseler sünneti en iyi bilenleri imam olur" mealindeki 584 numaralı hadisi delil getirirler.

İmamet hususunda aranan sadece kıraat ile ilimden ibaret olmayıp, bu şartlarda eşitlik halinde başka vasıflar aranır. Meselâ Hanefîlere göre; kıra-

atta ve ilimde eşitlik halinde günahtan sakınmakta daha titiz olan, günahtan sakınmada eşitlik halinde daha yaşlı olan, yaşça da eşitlik halinde ahlâkı en güzel olan, tercih edilir. Bütün bu sıfatlarda da eşitlik olursa ya kur'a çekilir veya cemaatin tercihi ile birisi imamlığa seçilir. Bu tertib içinde sözü geçen daha yaşlı olan kimseden maksat, müslüman olarak yaşanan yaş kast edilir. Binaenaleyh yeni müslüman olmuş bir ihtiyar daha önce müslüman olan bir gence tercih edilemez.

Bu mevzuda İmam Şafiî'den de iki görüş rivayet edilmiştir: En kuvvetli ve eski olan birinci görüşüne göre sırasıyla, **1.** En şerefli olan, **2.** İslâm diyarına daha evvel hicret eden, **3.** Daha yaşlı olan kişiler tercih edilir.

İkinci görüşüne göre ise; önce en yaşlı olan, sonra en şerefli olan, sonra daha önce İslam ülkesine hicret etmiş olan sonra daha temiz giyinen ve en sonra da sesi en güzel olan tercih edilir.[156]

589. ...Mâlik b. Hüveyris'ten (rivayet edildiğine göre) Pe>gam-ber (s.a.) Mâlik'e veya arkadışına (şöyle) buyurmuştur: "Namaz vakti gelince ezan okuyunuz ve sonra kamet ediniz, sonra yaşça büyük olanınız size imam olsun." Mesleme'nin (rivayet ettiği) hadisinde (Mâlik b. Huveyris şöyle) demektedir: "Biz o gün (ilimce) biri birinize yakındık,," (Müsedded) İsmail'in (rivayet ettiği) hadisinde de Hâlid'in (şöyle) dediğini nakl ediyor: "Ben Ebû Kılâbe'ye» Kur'ân kıraatinin tercih edilmesi) nerede (kaldı ya)? dedim. O da, "'Onlar (Malik'le arkadaşı Kur'ân okumakta) biribirlerine yakındılar" diye cevab verdi."[157]

Açıklama

Bu hadis-i şerifin çeşitli rivayetleri vardır. Bu rivayetlerin çeşitliliğine bakarak Kurtûbî, "Bu sözlerin ayrı ayrı cemaatler arasında söylenmiş olması veya aynı cemaat içinde söylendiği halde hadisin değişik kişiler tarafından farklı şekillerde rivayet edilmiş olması mümkündür"demiştir.

Bu hadis-i şerifte geçen "namaz vakti gelince ezan okuyunuz" cümlesi, diğer bir rivayette şöyledir; "Ailelerinize dönünüz onların arasında kalın, namazı kılın, hem onlara öğretin ve emredin namaz vakti gelince size içinizden birini müezzinlik yapsın." Bu, Eyyûb'un Ebu Kılâbe'den rivayetidir.

Fakat Hâlid'in, Ebû Kılâbe'den yaptığı rivayette ise, Efendimizin şöyle dediği naklediliyor, "Siz şimdi yola çıktığınız zaman ezan okuyunuz ve ikâmet ediniz."

Bu iki farklı rivayet görünüşte iki ayrı hüküm ifâde etmektedir:

1. a) Birinci rivayete göre ailelerinin yanına varıp onlara namazı emrettikten sonra ezan okumaları emredilmiştir, **b)** îkinci hadis-i şerifte ise, hemen Medine'den çıkar çıkmaz daha ailelerinin yanına varmadan, yolculuk hâlinde iken ezan okumaları emredilmektedir.

2. Bu iki rivayet arasındaki bir başka farklılık da şöyledir:

a) Birinci rivayette ezanın içlerinden biri tarafından okunması emredilmektedir.

b) îkinci rivayette ise, ikisine birden ezan okumaları emredilmektedir.

Her ne kadar görünüşte bu rivayetler arasında fark varsa da gerçekte en küçük bir ayrılık dahi yoktur. Çünkü birinci hadiste, evlerine vardıkları-zaman ezan okumalarının emredilmesi, yolculuk esnasında ezan okumalarına mâni değildir. Aynı şekilde ikinci hadis-i şerifte yolculuk, esnasında ezan okumalarının emredilmesi yolculuk bittikten sonra evlerinde ezan okumalarına mâni değildir. İkisine birden ezan okumalarının emredilmesinin hikmeti ise, ikisinin de ezan okumaya liyâkat bakımından eşit olmalarıdır. Yâni her ikisinin de ezan okumaya yetkili olduklarını ve hangisinin içinden gelirse onun okumasının caiz olacağı ifâde edilmiştir. Çünkü ezanda yaşlı olmak gibi namazda aranan bazı şartlar aranmaz. Nitekim bu husus Eyyûb'un rivâyetindeki hadis-i şerifin şu cümlelerinden anlaşılmaktadır: "Size biriniz ezan okusun, en yaşlınız da imamhk yapsın"

"Sizin ikiniz de ezan okuyunuz." cümlesinden (biriniz ezan okusun diğeri de içinden okuyarak ezana icabet etsin) mânâsını anlamak da mümkündür. Kirmanı de bu konuda "arab dilinde fiili tesniye veya çoğul siğasiyle kullanıp da müfred bir fiil kast etmek caizdir" demektedir.

Tercernesi üzerinde durduğumuz bu hadisdeki "sonra ikâmet ediniz" cümlesinin mânâsı da "sizden biriniz ikâmet etsin" demektir. Bunun izahı da ezanın izahı gibidir. Ezanı kim okumuşsa kameti de onun okuması daha uygun olur. İmamlık için aranan tercih' sebebleri bir evvelki hadisin şerhinde geçmiştir.

Mâlik b. Huveyris'in; "biz o zaman ilimce biri birimize çok yakındık" sözlerinden imamlık için ilimde eşitlik olunca yaşça büyük olanın tercih

edileceği anlaşılmaktadır. Zira Hz. Peygamber onlara "Yaşça büyük olanınız imamınız olsun" buyurmuştur.[158]

Bazı Hükümler

1. Cemaatla namaz kılmak için ezan okumak meşru kılınmıştır.

2. Hadis-i şerif "tmamlık müezzinlikten daha faziletlidir" diyen Hanefîlerin delilierindendir. Çünkü Resûlullah (s.a.) imamlığa yaşça büyük olanı tercih buyurmuştur.

3.Cemaat bir kişiden ibaret olsa bile namazı cemaatle kılmak emredilmiştir. İmamdan başka bir kişi ile cemaat olup namaz kılmanın câizliğine dair icma vardır.

4. Hazarda ve seferde ezan okumak teşvik edilmiştir.

5. Ezan okumak ve cemaatla namaz yolculara da emredilmiştir.[159]

590. ...îbn Abbâs (r.a.) Resûlullah (s.a.)'ın şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "En hayırlınız, size müezzinlik yapsın; Kur'an'ı en iyi okuyanınız da imam olsun."[160]

Açıklama

Hadis-i şerifte geçen hayırlı kimselerden maksat, haramdan korunan, namaz vakitlerini çok iyi bilen ve titizlikle gözetleyen kimsedir.

Kur'ân Okuyanlardan maksatsa, namazın fıkhı meselelerini bilmekle beraber, Kur'ân-ı Kerimi tecvid kaidelerine göre en güzel şekilde okuyan ve ezberinde daha çok Kur'ân-ı Kerim bulunan kimselerdir.

Aynı zamanda bu cümlelerde Kur'ân okumaya ve ezberlemeye teşvik vardır. Kur'ânı en güzel okuyanın tercih edilmesi için namaz ahkâmını bilmiş olması gerekir.[161]

61. Kadınların İmamlığı

591. ...Abdurrahman b. Hallâd el-Ensârî, Ummü-Veraka bint NevfeFden rivayet etmiştir:

Resûlullah (s.a.) Bedr savaşına çıkacağı zaman kendisine dedim ki: "Ya Resûlullah seninle beraber savaşa çıkmama izin ver de hastaları tedavi edeyim. Belki yüce Allah (bu sayede) bana şehidlik nasib eder."Resûlullah (s.a. da şöyle) cevap verdi:"Evinde kal,muhakkak Allah (c.c.) sana şehitliği nasib edecektir"

(Vekî' b. Cerrah) der ki; Ona "şehide" denirdi. (el-Velîd) der ki: (Ümmü Veraka) Kur'ân okurdu, evinde özel müezzin bulundurmak için Peygamber (s.a.) den izin istemiş, (Hz. peygamber) O'na izin vermişti. (Veki') der ki; Ümmü Veraka'ya ait bir köle ile câriye vardı. Ölümünden sonra onların hür olacaklarını ifâde etmişti. Bu köle ile câriye bir gece kalktılar, onu bir kadife ile boğup öldürdüler. Sonra da kaçıp gittiler. Hz. Ömer (r.a.) sabahleyin bunu duydu ve halka hitaben bir konuşma yaparak; "Kim bunları bilir" veya "görürse, yakalayıp getirsin" dedi. Nihayet Ömer (r.a.) onların (asılmasını) emretti de asıldılar ve Medine'de ilk asılan kimseler oldular." [162]

Açıklama

Bu hadis-i §erifte geçen Bedr savaşı, İslâm tarihinde iki defa vuku bulmuştur. Aslında Bedr -ismini bir- kuyudan alan- Mekke ile Medine arasında bir yerdir. Bu kuyu Bedr b. Kureyş'e ait olduğu için bu ismi almıştır. Birinci Bedr savaşı hicretin ikinci yılı Rabiülevvelinde (Milâdî 623) vuku bulmuştur. Kureyş kabilesinden bir çete Medine otlaklarına kadar sokulup halkın hayvanlarını alıp götürmüşlerdi. Hz. Peygamber bir gurub muhaciri Hz. Ali'nin sancaktarlığında çeteyi takibe memur etti. Bunlar Bedr'e kadar gittilerse de Kureyşli çeteyi yakalayamayarak geri döndüler. İkinci Bedr Savaşı: Aynı yılın Ramazan'ında (Mart 624) vuku bulmuştur. Buna Büyük Bedr de denir. Peygamber (s.a.) Mekkeli müşriklerin ticâret kervanlarının geliş-gidişlerini engellemek için tedbirler alıyor, bunun için komşu kabilelerle ittifaklar kuruyordu. Yine Hz. Peygamber Suriye'den dönmekte olan bir ticâret kervanını üçyüzü aşkın bir kuvvetle ele geçirmek istemişti. Ancak ashâbıyla müşavereden sonra kervanı tâkib etmeyip savaşmaya karar verdi. Bunun üzerine İslâm kuvvetleri, Bedr'e gelmiş ve Hz. Peygamber harekat için en uygun yeri seçerek müşriklerin su ile alâkasını kesmiş oldu. O gece Peygamber (s.a.)

Allah'a şciyle duâ etmiştir: "Ya Rabbi! Bana va'd ettiğin yardımı bugün lütfet ya Rabbi. Bu İslâm cemaati bugün telef olursa yeryüzünde sana ibadet edecek kimse kalmayacaktır."

Kur'ân-ı Kerim'de de "Karşı karşıya gelen ve biri Allah yolunda döğüşen, diğeri kâfir olan iki kimsenin halinde herkese ibret vardır" (Ali İmran (3, 13) âyetiyle savaşın kaçınılmazlığı ve yine "Bütün bu toplananlar hezimete uğrayıp dağılacaklar ve kaçacaklardır" (Kamer 54, 45) müjdesi ile de müslümanların gâlib gelecekleri bildirilmekteydi. Nitekim bu savaşta melekler müslümanlara yardım ettiler, düşman ağır bir yenilgiye uğradı. 70 ölü ve bir o kadar da esir bırakarak kaçtılar. Müslümanların şehid sayısı ise 14 idi.

Hadis-i şerifte geçen köle, bütün varlığıyla bir başkasının malı olan kimse demektir. Bu, kadın ise câriye ismini alır, kölelik özellikle harplerin ortaya çıkardığı içtimaî bir kurumdur. Bugün bu kurum İslâmiyetin tâkibettiği ciddi ve psikolojik usullerce ortadan kalkmıştır.

Köleler beş kısma ayrılır:

1. Azad edilmesi söz konusu olmayanlar. Bunlara kınn denir.

2. Belli bir para karşılığında âzâd edilmek üzere efendisiyle anlaşan ve sözleşme yapan köle. Bunlara mükâteb köle denir.

3. Kısmen âzâd olup hürriyetim tamamen elde edebilmesi için çalıştırılan köle. Bunlara müstes'î denir.

4. Efendisinden çocuk doğuran cariyeye de Ümmü Veled denir.

5. Âzâdı Efendisinin ölümüne bağlı olanlara Müdebber denir.

İşte hadis-i şerifte söz konusu olan bu iki köle beşinci maddede zikredilen müdebber sınıfından idiler. Hemen hürriyetlerine kavuşabilmek için efendileri Ümm-ü Veraka'yı boğarak şehid ettiler. Bu hareketlerinin cezasını da asılarak, hayatlarıyla Ödediler. Her ne kadar bu hadis-i şerif görünüşte "kısas ancak kılıçla yapılır" (İbn Mâce, diyât 25) hadis-i şerifine muhalif görünüyorsa da Hz. Ömer'in onları önce kılıçla öldürdükten sonra ibret olsun diye astırmış olması mümkündür.

Ümmü Veraka (r.anhâ) Kur'an-ı Kerim'i tamamen ezberlemiş bir kimseydi. ResuM Ekrem (s.a.) kendisine şehitliğin nasib olacağını müjdelediği için de halk kendisine "şehîde" ismini vermiştir. Nitekim gerçekten de zulme uğrayarak hunharca şehid edildi.

Kur'an-ı Kerim'i hıfz ettiği için evinde mahalle kadınlarına imamlık yapmak gayesiyle evinde özel bir müezzin görevlendirmek istedi. Resûl-i

Ekrem de sadece kendi ev halkına imamlık etmek üzere isteğini kabul etti. Bu husus bir sonraki hadisten (no 592) anlaşılmaktadır. Tafsilât için oraya müracaat edilmelidir.[163]

Bazı Hükümler

1. Kadınların evlerinde oturmaları cihada çıkmalarından daha faziletlidir.

2. Kadınların ezan okumak üzere evlerinde özel müezzin bulundurmalan caizdir. Nitekim İbn Müseyyeb Zührî, Dehhâk bu görüşdedirler. Bazıları da İbn Şîrîn ve Hasan el-Basrî'den gelen rivayete bakarak kadın için ezan ve ikâmete lüzum yoktur, demişlerdir.

3. Kölenin efendisinin ölümünden sonra hürriyetine kavuşmak üzere anlaşma yapması caizdir.

4. Katilin asılarak idam edilmesi caizdir.[164]

592. ...Bir evvelki (591 nolu) hadis birbaşka senedledeÜmmü Veraka bint Abdillah'dan rivayet edilmiştir. (Veki'den gelen) Önceki rivayet daha tamdır.

(Muhammed b. Fazl) dedi ki: Peygamber (s.a.) Ümmü Veraka'-yı evinde ziyaret ederdi ve ona bir müezzin tayin edip, kendisinin de ev halkına imam olmasını emretmişti. Abdurrahman b. Hallâd "Ümm-ü Veraka'nın müezzinini yaşlı bir kimse olarak gördüm" dedi.[165]

Açıklama

Hâkim'in rivayetine göre[166] Hz. Peygamber Ümm-ü Veraka hakkında "geliniz şehideyi ziyaret edelim*' derdi ve onu daima evinde ziyaret ederdi. Ümmü Veraka'nın ricası üzerine Efendimiz özel olarak kendisine bir müezzin tayin etmiş ve hadîs-i şerifte izah edildiği şekilde kendisinin de ev halkına farz namazlarda imamlık yapmasını emretmişti. Bu hadis-i şeriften içlerinde erkek bulunsa bile, bir kadının ev halkına imamlık yapmasının caiz olduğu anlaşılmaktadir.Zira Ümmü Veraka'nın evine özel olarak tayin edilen müezzin yaşlı bir erkekti. Ayrıca evinde bir de kölesi vardı. İşte bu hadisin zahirine bakarak Dâvûd, Ebû Sevr, Müzenî, Taberî gibi âlimler

kadının erkeklere imamlığının caiz olduğu kanaatine varmışlardır. Fakat âlimlerin büyük çoğunluğu İbn Mâce'nin merfu olarak rivayet ettiği şu hadis-İ şerife bakarak kadının erkeğe imamlık yapmasının caiz olmadığı görüşünü benimsemişlerdir: "Kadın erkeklere kesinlikle imamlık yapmasın, çünkü kadın erkeklere ne müezzin olabilir, ne de imam."[167]

Kadının erkeklere imam olabileceğini ifâde eden hadis-i şerif, "'Belki de bu müezzin ezan okuduktan sonra namazı başka bir mescitte kılmıştır. Kölenin de aynı şekilde başka bir mescitte namaz kıldığı düşünülebilir" şeklinde te'vil edilmiştir. Darâkutnî'nin Amr b. Şeybe'den rivayet ettiği şu hadis-i şerif, böyle bir te'viîi desteklemektedir: "Resûlullah (s.a.) Ümmiı Veraka'-ya hem ezan okuması, hem de ikâmet etmesi için özel olarak bir müezzin tâyin etmişti. Ümm-ü Veraka da kadınlara imamlık yapardı."[168]

Kadının kadınlara imamlık yapması konusunda imamlar arasında ihtilâf vardır. Bu mevzudaki görüşleri kısaca şu şekilde özetleyebiliriz:

1. Şafiî imamları, Hanbelîler ve bir rivayete göre İmam Mâlik, yukarıda geçen hadis-i şeriflere dayanarak kadının kadınlara imamlık etmesinin caiz olduğunu söylemişlerdir.

Ayrıca yine Darâkutnî'nin Râytatu'l-Hanefiyye'den rivayet ettiği şu, "Hz. Âişe validemiz farz namazlarda aramıza dururdu"[169] hadis-i şerifini delil getirirler.

İbn Münzir, H7. Âişe, Seleme, Atâ, Sevrî, Evzâî, İshâk ve Ebû Sevr hazretlerinin de kadınların kadınlara imam olabileceği görüşünde olduklarını rivayet etmektedir.

2. Hasan el-Basrî, Süleyman b. Yesâr, Maliki imamları ise, kadının kadınlara imamlık etmesinin kesinlikle caiz olmadığı görüşündedirler. Bu mevzuda farzlar ile nafileler arasında bir fark görmezler. Bir rivayete göre İmam Mâlik de bu görüştedir.

3. Hanefi ulemâsına göre ise, kadın'ın kadınlara imamlık etmesi caizdir. Fakat mekruhtur.

Bu mevzuda İmam Kâsânî, Bedâyi' isimli eserinde şöyle demektedir: "Hanefî imamlarınca kadının kadınlara imamlık etmesi caizdir. Ancak imamlık ederken kadınların önüne geçmeyip, ortalarında bulunması gerekir. Nitekim Hz. Âişe (r.anha)'dan gelen bir rivayete göre,

O, kadınlara ikindi namazını kıldırmış fakat namaz esnasında onların ortalarına durmuştur. Ümmü Seleme (r.anha) da öyle yapmıştı. Çünkü bu

hal, onların daima tesettürü esas almalarını gerekli gören hükümlere daha uygundur. Ancak bize göre, kadının imametinde kerahet vardır. Şâfiîlerde ise, kadınların cemaatle namaz kılmaları müstehabdır. Kadınların imamlık yapmalarının caiz olduğunu ifâde eden hadis-i şerifler varsa da bunlar nesh edilmiştir."[170]

İbn Hümâm ise bu mevzu üzerinde uzun uzudıya durarak şöyle der: "Bu mevzuda nesh kesin değildir. Bu mevzuda neshin varlığı kabul edilse bile, nesh kadının imamlığının sünnet olması ile ilgili olduğundan kadının imam-hkyapmasının hükmü tahrimen mekruh değil, tenzihen mekruh olur."[171] Yine Hanefi mezhebinden Aliyyü'l-Kaari ise Nukâye şerhi'nde şunları söylemektedir: "Her ne kadar Şerhü'l-Mecma'da, Hz. Âişe ve Ümm-ü Seîeme'nin imamlık yaptıkları ve bunun İslâmın ilk devirlerinde müstehab olduğu fakat sonraları buımüstehabhğıntneshedildiği söyleniyorsa da, ben derim ki; mekruh olan kadının dışarı çıkmasıdır. Ama örtünerek evinde imamlık yapmasında herhangi bir sakınca yoktur."[172]

62 Kendini İstemeyen Topluluğa Kişinin İm am Olması

593. ...Abdullah b. Ömer (r.a.)'in rivayet ettiğine göre Resûlül-lah (s.a.) (şöyle) buyurmuştur: "Üç kişi vardır ki, AIlah(ü Teâla) onların namazlarını kabul etmez: Kendisini istemeyen bir topluluğa imamlık eden kimse, namazı jsonra (yani vakti geçtikten sonra) kılan kimse, hürriyetine kavuşturduğu köleyi (tekrar) köle edinen kimse"[173]

Açıklama

Hadis-i şerifte geçen, na mazi an kabul olunmaz" sözünden, "namazları caiz değildir" mânâsı anlaşılabildiği gibi, "namazlarının sevabı yoktur, bu bakımdan noksandır" mânâsı da anlaşılabilir.

Bu sebeble hadis-i şerif, cemaat tarafından istenmeyen bir imamın imamlık yapmasının tahrimen mekruh olduğunu söyleyenler için bir delildir. Lâkin cemaatin imamı istemeyişinin dinî bir sebebe bağlı olması lâzımdır. Yoksa dinî sebeblerin dışında şahsî ve hissî düşüncelerin mahsûlü

olan nefretlere itibar edilemez. Yine nefret eden kimselerin cemaatin çoğunluğunu teşkil etmesi lâzımdır. Cemaat içinde azınlıkta kalan kimselerin nefterinin de ehemmiyeti yoktur. İslâmî bir toplumda devlet reisine karşı ehl-i dinin dışında kalan kimselerin nefret duygularının da bir değeri yoktur. Bu hususta da itibâr ehl-i dinin duygu ve düşüncelerinedir.

Râvileri içinde Abdurrahmen b. Ziyâd bulunduğu için her ne kadar bu hadis-i şerifi "zayıf" sayanlar varsa da, gerçekte bu hadisi destekleyen ve takviye eden pek çok hadis-i şerifler vardır. Bunlardan bazıları şunlardır;

1. "Üç kişi vardır ki, namazları kulaklarım aşmaz: Firar eden köle (dönünceye kadar), Kocasını gücendirmiş olarak geceyi geçiren kadın, Kendisini istemeyen cemaata imam olan kişi."[174]

2. "Resûlullah (s.a.) üç kişiye lanet etti: Kendisini istemeyen cemaata imam olan kişiye, kocasını gücendirmiş olarak geceyi geçiren kadına, "Haydin felaha" davetini işitip de icabet etmeyen kişiye”[175]

3. Resûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Üç kişi vardır ki bunların namazları başlarının üstüne bir kanş bile yükselmez (kabul olmaz): Kendisim istemeyen bir topluma imam olan kimse, kocasını gücendirmiş olarak geceleyen kadın, bir biriyle çekişen kardeşler.”[176]

Hadis-i şerifte geçen "Vakti çıktıktan sonra namazı kılan kişi" sözüyle, namazın vaktini her zaman geçiren ve herkes namazını kıldıktan sonra kılmayı âdet edinen kimse kasdedilmiştir. Ancak bu söz râvînin hadisi açıklayıcı mâhiyette yaptığı bir ilâvedir. Ravilerin her ne maksatla olursa olsun, yaptığı bu şekildeki ilâvelere "idrâc"; İlâve ettikleri sözlere de "müdrec" denir. Ki bunlar hadisin aslından sayılmazlar. Ibn Melek merhum, "hadisteki bu tehdid, namazın vaktini tamamen geçirmeyi ve geciktirmeyi alışkanlık hâline getirenler içindir" demektedir.

"Hürriyetine kavuşturduğu köleyi tekrar köle edinen kimse" âzad ettiği köleyi tekrar köle gibi istihdam eden veya âzâd etmesine rağmen bunu gizleyen veya inkâr eden kimsedir.

Meşhur hanefî âlimi Aynî (öl 855/1451) şunları söylemiştir: "Günümüzdeki bazı krallar ve hakanların yaptığı işler bu hadisin şümulüne girmektedir. Onlar kölelerini önce hürriyete kavuşturuyorlar, sonra da bunu inkâr ederek yine köle olarak kullanmaya devam ediyorlar. Onlardan bir kısmı da kölesini hürriyetine kavuşturduğunu açıkladığı halde yine onu

zorla işinde kullanıyor. Bir kısmı da hür olduklarını bildikleri halde bazı çocukları köle diye satın alıp onları köleleştiriyorlar."[177]

Bazı Hükümler

1. Kişinin kendisim (dini bir gerekçeden dolayı) istemeyen bir cemaata imamlık yapması mekruhtur.
2. Namazı vakti çıkıncaya kadar geciktirmek haramdır.
3. Hür bir kimseyi köleleştirmek haramdır.[178]

63. Salih Ve Fâcir Kişilerin İmamlığı

594. ...Ebû Hüreyre (r.a)'den; demiştir ki; Resülullah (sallellahü aleyhi ve sellem) buyurdu ki:
"Salih olsun,, fâcir olsun hatta büyük günah işlemiş de olsa her müslümamn arkasında farz namazı (cemaatle kılmak) vaciptir."[179]

Açıklama

Bu hadis-i Şerif "Günahkâr kimselerin arkasında namaz kılmanın caiz olduğunu ve imamlık için adaletin şart olmadığını ifâde etmektedir. Ulemânın ekserisi de imamlıkta adaletin şart olmadığı görüşünde olmakla beraber, fâsık (günahkâr) kimselerin arkasında namaz kılmanın mekruh olduğunu söylemektedirler.[180]
Cafer b. Mübeşşir, Ca'fer b. Harb ve bir rivayette tmam Malik, imamlık için adaletin şart olduğu görüşündedirler. Çünkü İbn Mâce'nin Câbir'-den (r.a.) rivayet ettiği hadis-i şerifte; "Sakın bir kadın bir erkeğe ve bir a'rabî (bedevi) bir muhacire (şehire yerleşen kimseye) bir fâcir (günaha dadanan) bir mü'mine imam olmasın."[181] buyurulmaktadır. Bu âlimler tercemesini sunduğumuz hadis-i şerifte sözü geçen ve arkalarında namazın kılınabileceği ifâde edilen fâsık kişilerden maksadın idareciler olduğunu, idarecilerin dışında fasıkların arkasına namaz kılmanın caiz olmadığı görüşündedirler. Hanbelî âlimleri de aynı görüştedirler.

Hanefilerle Şâfiîlere göre fâsıkın imamlığı kerahetle caizdir. Bunlar her ne kadar görüşlerinin doğruluğu için pek çok hadisleri delil getirirlerse de bu hadisler zayıftır. Ve; "Size dininde cür'etkâr olan imam olmasın" hadisine ve benzerlerine zıttır. Lâkin bu zıt olan hadisler de de zayıflık vardır.Bu sebeble Hanefiler ve Şâfiiler asla müracaat ederek,fâsığın imamlığı caizdir, derler. Asi olan kimin namazı sahih olursa imamlığının da sahih olmasıdır. Bunu ashab-ı Kiramın uygulaması da doğrulamaktadır. Nitekim Bahân (256/870) nin Abdulkerim'den şöyle bir rivayeti vardır: "Muhammed (s.a.)'in ashabından fâsık imamlar arkasında namaz kılan on kişiye yetiştim" demiştir. Nitekim "Sen namazı vaktinde kıl eğer ona emirlerle birlikte yetişirsen tekrar kıl, çünkü bu senin için nafile olur" [182] mealindeki hadis-i şerif de bu görüşü te'yid etmektedir.[183]

64. Âmânın İmamlığı

595. ...Enes'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.) âmâ olduğu halde, İbn Ümmü Mektûm'u halka namaz kıldırmak üzere vekîl bırakmıştır.[184]

Açıklama

Resûl-i Ekrem (s.a.)'in İbn Ummü Mektûb'u vekil bırakması pek çok defalar olmuştur. Bunlardan bazıları şu savaşlarda vuku bulmuştur. Ebva Gazvesi, Sevîk Gazvesi, Gatafan, Uhud, Hamrâü'l-Esed, Necrân, Zâtü'r-Rika ve Bedr savaşları ve Veda Haccı.

Bu hadis-i şerifin zahiri, âmânın imamlık yapmasının caiz olduğunu ifâde etmektedir. İshak el-Mervezî ile İmam Gâzâlî (r.a.) "Namaza kendini daha çok verebileceği için âmânın imamlığı gözü gören kimsenin imamlığından daha faziletlidir" derler.

Şafiî âlimleri ise, âmâ ile gören kimse arasında imamlık konusunda bir fark görmezler. Onlara göre ama kalbi meşgul edecek şeyleri görmediği için namaza bütün varlığıyla kendini verebilir. Bu onun için bir fazilettir. Buna karşılık gören kimse de pislikten sakınmakta âmâdan daha üstündür. Bu bakımdan her ikisinin de kendine göre fazileti vardır. Şafiî âlimlerinden İmam Nevevî ise, "gözü gören kimse imamlığa âmâdan daha lâyıktır. Âmâ

pislikten kaçınamaz. Pislikse namazı bozar. Bazı kalbi meşgul eden şeyleri gör-mekse, namazı bozmaz" demiştir. Mâliki, Hanbelî ve Hanefîlere göre ise, necasetten sakınması ve kıbleye karşı tam yönelmesi bakımından gözü gören kimsenin imamlığı, âmânın imamlığına tercih edilir. Gören kiihse varken âmânın imamlığı mekruhtur. Cenâb-ı Peygamber (s.a.)'in İbn Ümmü Mektûm'u imamlık için vekil olarak bırakıp gitmesi Medine'de o zaman ondan başka namaz kıldıracak bir kimsenin bulunmayışmdandır.[185]

65. Bir Topluluğu Ziyaret Edenin İmamlık Yapması

596. ...(Ukeyl oğullarının) hürriyete kavuşturduğu Ebû Atiyye dedi ki:

“Mâlik b. Huveyris, bizim şu mescidimize gelirdi. Biz O'na; "Öne geç de namaz kıldır" deyince, bize (şöyle) cevap ver(ir)di: "Sizden birini öne geçirin de namazı o kıldırsın. Ve ben de size niçin namaz kıldırmadığımı haber vereyim" dedi (ve şöyle devam etti): "Resûlullah (s.a.)'i:

Her kim bir topluluğu ziyaret ederse, onlara imam olmasın. Onlara kendilerinden biri imam olsun; derken işittim."[186]

Açıklama

Hadis-i şerifte beyân edildiğine göre Mâlik b. Huveyris (r.a.), ziyaretine gittiği kimseler izin verdiği halde namaz kıldırmak için öne geçmemiştir. Çünkü Resûl-i Ekrem'den işitmiş olduğu hadis-i şerifin zahirine göre ziyaret edilen kimse, imamlığa ziyaret eden kimseden daha lâyıktır. Ziyaret edilen kimse izin verse bile, ziyaretçinin öne geçmemesi daha uygundur.

Bazı ilim adamları bu hadisin zahirî mânâsına sarılarak onlarla amel ederler. Nitekim İshâk bunlardan biridir.

Ulemânın çoğunluğu ise, ziyaret edilen kimse izin verdiği takdirde ziyaretçinin öne geçerek imam olabileceği görüşündedir. Hanefî uleması bu görüştedir. Bu görüş "kişiye evinde ve idaresi altında bulunan yerde imam olunamaz, evinde sergisi üzerinde oturulamaz, izni olursa başka" mealindeki 91 ve 582 no'lu hadis-İ şerifler ile bu hadisin arasını uzlaştırıcı bir görüştür.

Belki de Mâlik b. Huveyris (r.a.), bu (582.) hadis-i şerif kendisine ulaşmadığı için böyle hareket etmiştir. Şayet bu hadis-i şerif kendisine ulaşmış olsaydı. Ziyaret ettiği kimseler imamlığa geçmesi için izin verdiklerinde hiç tereddüd etmeden Öne geçip namazı kıldıracaktı.

Şu kadar var ki; ev sahibi câhil ve imamete ehil değilse, o zaman imamlığa hakkı yoktur. Ehil olan ziyaretçinin imamlığa geçmesi gerekir. [187]

66. Îmamın Cemaatten Daha Yüksek Bir Yerde Durması

597. ...Hemmâm (b. el-Hâris)'in rivayetine göre, Huzeyfe (b. el-Yemân) (r.a.) Medâyin'de bir sedir üzerinde halka imam olmuştu. Ebû Mes'ûd, O'nu gömleğinden tutup çekti (ve oradan indirdi). Namazı kıldıktan sonra, (Ebû Mes'ud ona) "Sahabîlerin böyle yüksek yerde namaz kıldırmaktan nehyedildiklerini bilmiyor muydun?" dedi. O da "evet biliyorum. (Ama unutmuşum). Sen beni çekince hatırladım." (diye cevap verdi.)[188]

Açıklama

Bu mevzuyu açıklarken, merhum Ömer Nasuhî Bilmen Efendi, Büyük İslâm İlmihâli isimli eserinin 146. sahifesinde şöyle diyor:

"İmamın cemaatten en az bir arşın (68 cm) miktarı yüksek veya alçak bir yerde durup namaz kıldırması mekruhtur. Meğer ki kendisiyle beraber cemaatten bir kaç kişi bulunsun.”

Bu hadis-i şerifte geçen kelimesi, bazı nüshalarda mechûl sigasiyle (ojiî) şeklinde harekelenmiştir ki, biz de tercememize bunu esas aldık. Bu mevzudaki imamların görüşü için aşağıda gelen 598 no'lu hadis-i şerifin şerhine müracaat edilmelidir.[189]

598. ...Adiyy b. Sabit el-Ensârî, "biri bana dedi ki" diyerek şunları nakletmiştir:

Ammâr b. Yâsir, Medâyin'de iken kamet edildiği zaman, namaz kıldırmak üzere öne geçip yüksekçe bir yere durdu. Halk ise ondan daha

aşağı bir seviyede (bulunuyordu). Huzeyfe, hemen ilerleyip onun ellerinden tutup çekti. O da o'na tabî oldu. Nihayet Huzeyfe o'nu (oradan aşağıya) indirdi. Ammâr namazını bitirince Huzeyfe O'na;

(Sen Resûlullah (s.a.)'ın; "Bir kimse bir cemaata imam olduğu zaman cemaatin durduğu yerden daha yüksek bir yerde durmasın" buyurduğunu - veya bu manada bir söz söylediğini- duymadın mı? dedi. Ammâr da;

Elimi tuttuğunda ben de sana zaten bunun için itaat ettim karşılığını verdi.[190]

Açıklama

Her ne kadar bu hadis-i şerifte imamlık edenin Ammâr b.Yâsir olduğu, onu bulunduğu yüksek yerden çekip indirenin de Huzeyfe olduğu kaydedilmekte ise de, bundan evvelki hadis-i şerifte, imamlık yapanın Huzeyfe ve O'nun gömleğinden tutup indirenin de Ebû Mes'ûd olduğu zikredildiği için iki hadis-i şerif arasında bir uyuşmazlık var gibi görünmektedir. Ama gerçekte böyle bir uyuşmazlık yoktur. Çünkü bu iki hadis-i şerifte beyân edilen hadislerin ayrı ayrı zamanlarda adı geçen kişiler arasında meydana gelmiş iki ayrı hâdise olması mümkündür. Ancak bu ikinci hadis-i şerifin râvileri arasında ismi kesinlikle bilinemeyen meçhul bir kimse bulunduğundan, bir evvelki hadis-i şerif daha kuvvetli ve tercihe daha lâyıktır. Çünkü bir evvelki hadis-i şerifi aynı zamanda İbn Huzeyme, İbn Hibbân ve el-Hâkim' de rivayet etmişlerdir. Ayrıca Hâkim'in rivayetinde hadisinmerfu' olduğuna dair sarahat vardır.

Bu hadis-i şerif imamın cemaatten yüksek bir yerde bulunmasını mutlak surette yasaklamaktadır. Nitekim Hanbelîler bu görüştedir. Bunlara göre mekruh olan yükseklik bir arşın kadar olan yüksekliktir. Daha azı zarar vermez. Bu hadis-i şerifle, Buhârî ve Müslim'in Sehl (r.a.)'den rivayet ettikleri: "Resûlullah (s.a.) minber üzerinde namaz kıldı. Sonra geri geri gelerek minberden inip secde etti. Cemaatde onunla beraber secdeye vardı. Sonra tekrar yerine döndü. Namazı bitirince bu kıldığım namazı öğrenesiniz ve bana uyasımz diye böyle yaptım" buyurdu.[191] Mealindeki hadis-i şerifin arasını uzlaştırmak için minber basamağı yüksekliğinin namaza zarar vermeyeceğini söylerler. Demek ki; Resûlullah, en alt basamakta

bulunuyormuşki, namaz esnasında minberden ameli kesiri gerektirmeden inip çıkmış ve namazına bir zarar gelmemiş.

Hanefîler ise, sadece imamın yüksek bir yerde bulunup da cemaatin aşağıda bulunmasını Ehl-i Kitabın papazlarına ve hahamlarına yüksekçe bir yer ayırarak ibâdetlerini o şekilde edâ etmelerine benzeterek bunun mekruh olduğunu fakat imamın yanında cemaatten bir kişi daha bulunsa bu kerahetin kalkacağını söylerler.[192]

İbn Hümâm'ın beyânına göre keraheti gerektiren bu yükseklik hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmüşse de tercih edilen görüşe göre, bu yüksekliğin miktarı bir arşındır. Bir arşın, 68 cm. bir uzunluğa tekabül etmektedir.

Şâfiîlere göre de herhangi bir zaruret olmaksızın imamın böyle yüksek bir yerde namaz kıldırması mekruhtur. Ancak öğretmek gibi bir maksatla böyle yüksekçe bir yerde namaz kıldırmak zorunluluğu doğarsa kerahet yoktur.

Mâlikîler de bu görüştedirler. Onlara göre "İmamın yanında cemaatten biri bulunursa bu kerahet kalkar" diye görüş var ise de sarih olan kavle göre yine mekruhtur. Ancak İmamın yüksekte bulunuşu imama bir kibir ve böbürlenme hissi veriyorsa, namazı bâtıl olur. Bir arşından aşağı yüksekliklerin namaza zararı yoktur.

İbn.Dakiki'l-îyd ise.öğretmek gayesinin dışında imamın yüksekte bulunmasının kesinlikle mekruh olduğu kanaatindedir.

Şevkânî'nin Neyi'de naklettiğine göre; cemaatin imamdan yüksekte bulunması Hanefilerle Şâfiîlere göre, mekruhsa da Malikîlere ve Hanbelîlere göre mekruh değildir. Ancak Malikîlere göre imama uyanın yüksekte duruşu kibir sebebiyle ise, namazı bâtıldır.[193]

67. Kıldığı Namazı Bir De Cemaate Kıldıran Kimse

599. ...Câbir b. Abdullah'dan (rivayet edildiğine göre) Mu'âz b. Cebel (r.a.) önce Resûlullah (s.a.) ile yatsıyı kılar, sonra kavmine gelip bu namazı (bir de) onlara kıldmrdı. [194]

Açıklama

Bu hadis-i Şerifin sahihliğinde şüphe yoksa da yorumunda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bu konuda merhum Aynî şunları söylemektedir: "İmam Şafiî (r.a.) Hz. Muâz'ın Resûlullah (s.a.) ile kıldığı birinci namazda farza niyet ettiği, kavmine kıldırdığı ikinci namazda ise nafileye niyet ettiği görüşünden hareketle nafile namaz kılan kimsenin arkasında farz namazın kılınabileceğini söylemiştir. Bîr rivayete göre İmam Ahmed de bu görüştedir. İbn Münzir, Atâ, Tâvûs, Süleyman b. Harb ve Dâ-vud (Zahirî) de aynı görüşü paylaşmaktadırlar. Hanefi âlimleri ise, farz kılmakta olan kimsenin nafile kılacak kimse arkasında namaza duramayacağını söylerler. İmam Mâlik ve bir rivayete göre Ahmed b. Hanbel'in görüşü de böyledir."

İbn Arabî der ki; "Bu Hadis-i şerifin değerlendirilmesinde beş farklı izah tarzı ortaya çıkmıştır:

1. Farz kılacak olan nafile kılana uyabilir. İmam Şafiî bu görüştedir. İmam Mâlik ve Ebu Hanîfe bu görüşe katılmamışlardır.

2. Muaz (r.a.) Resul-i Ekrem'le namazı gündüz kılmıştır. Kavmiyle de gece namazı kılmıştır. Yani Hz. Muâz'la kavminin kıldığı namaz ayrı namazdır.

3. Câbir hadisi keyfiyeti iyice anlaşılmayan bir hâdiseyi anlatmaktadır. Bu bakımdan bu hadisle amel edilemez.

4. Bu hadis-i şerif "İmam ancak kendisine uyulması için vardır" mealindeki 601 nolu hadis-i şerife aykırı düşmektedir. Çünkü namazın her cüz'-ünde cemaatin imama uyması gerekirken, nasıl olur da cemaat imama niyyet bakımından muhalefet edebilir? İmam nafile namaza niyyet ederken, cemaat nasıl olur da farza niyet edebilir? Bu caiz değildir.

5. Bu hadis-i şerif yine "İmam cemaatin namazına kefildir" mealindeki 517 no'lu hadise aykırıdır."

İşte yukarıda İbn Arabi'nin belirttiği sebeblerle Mâliki, Hanbelî ve Hanefi âlimleri bu hadis-i şerifle amel etmemişler ve farz kılan kimsenin nafile kılanın arkasında namaz küamayacağım söylemişlerdir. İbn Hacer'e göre bu" hadis-i şerif "Bir namazı bir günde iki defa kılmayın" hadisiyle nesh edilmiştir.[195]

600. ...Câbir b. Abdillah (r.a.) şöyle demiştir: "Muâz (r.a.) namazı Peygamber (s.a.) ile kılar, sonra da döner kavmine imam olurdu."[196]

Açıklama

Bu hadis-i şerifle ilgili açıklamalar bir evvelki hadis-i şerifte geçmiştir. Oraya müracaat edilebilir. Bu hadıs-ı şerifi Beybakî, Câbir b. Abdillah'dan şöyle rivayet etmiştir:

Cabir b. Abdillah der ki "Muâz İbn Cebel, yatsı namazını Resûlullah'-la birlikte kılar, daha sonra kavmi Beni Seleme'ye dönerdi ve onlara yatsı namazını kıldırırdı. Bir gün Resûlullah (s.a.) yatsı namazını geciktirmişti. Muâz (r.a.) Resûlullah (s.a.) ile yatsı namazını kıldıktan sonra kavmine dönüp imam oldu. Namazda (en uzun sûre olan) Bakara sûresini okumaya başlayınca arkasından biri ayrılarak tek başına namaz kıldı. Namaz bitince, "arabozanlık yaptın, münafıklık yaptın" dediler. O da "hayır münafıklık yapmadım, Rasûlullah (s.a.)'a gideceğim ve bu durumu haber vereceğim" dedi ve Resûlullah'a giderek, "Ya Resûlallah, dün yatsı namazını geciktirmiştiniz. Muâz (r.a.) da sizinle birlikte kılmıştı. Döndüğünde bize imam olup Bakara Suresini okumaya başladı. Ben de ondan ayrıldım, namazımı tek başıma kıldım. Bizler bahçelerinde bedenen çalışan kişileriz (bu kadarına tahammül edemeyiz)" deyince.. Resûlullah (s.a.) Muâz'a dönerek "Ya Muâz! Sen insanları namazından mı edeceksin?" diye iki defa tekrarladı ve; "Şu, şu sûreleri oku!" diyerek Muâz'a emir verdi. Bu sûreler (Tarık, Burûç sûreleri gibi kısa surelerdi).[197]

68. İmamın Oturarak Namaz Kıldırması

601. ...Enes b. Mâlik (r.a.) demiştir ki;

Resûl-i Ekrem (s.a.) bir ata binmişti. Attan düştü de sağ tarafı berelendi. Namazlardan birini oturarak kıldı. Biz de arkasında oturarak namazımızı kıldık. Namaz bitince; "İmam ancak kendisine uyulmak içindir. O namazı ayakta kılınca, siz de ayakta kılınız. O rukû'a vardığı zaman siz de rukû'a varınız. O başım kaldırdı mı siz de kaldırınız. "Semiallahü limen-hamideh" deyince siz de "Rabbanâ ve leke'l-hamd" deyiniz. Namazı oturarak kıldığı zaman siz de hep beraber oturarak kılınız" buyurdu.[198]

Açıklama

İbn Hibbân'ın rivayetinden anlaşıldığına göre, hadis-i şerif anlatılan olay, hicretin beşinci yılında olmuştur. Çeşitli rivayetlerin ifâdesinden anlaşıldığına göre ise, Resûlullah (s.a.) attan düşerek bir hurma kütüğüne çarpmış ve ayağı çıkmıştır. Bunun üzerine ashâb-ı kiram onu ziyarete koşmuşlar. Namaz vakti gelince Resûlullah (s.a.) oturduğu yerden imam olarak kendilerine namaz kıldırmış. Ashabın namazı ayakta kıldıklarını görünce oturmalarını işaret buyurmuştur. Onlar da oturarak kılmışlardır. Muhtelif rivayetlerin ifâdelerindeki farklılıklar, olayların ayrı ayrı zamanlarda meydana gelmiş olması ihtimalim mümkün kılmaktadır. Oturarak kılınan bu namazın farz veya nafile olduğu hususu da ilim adamları arasında ihtilaflıdır Kurtubî sahâbe-i kiramın ancak farz namazlar için mescide gittiklerine bakarak bu namazın farz namaz olduğunu söylerken, Kadı îyaz ise, o gün kılınan namazın nafile namaz olduğunu İbn Kasını Man nakletmiştir.

"İmam ancak kendisine uyulmak için imam olmuştur" cümlesinin anlamı şudur: İmama namazın bütün cüzlerinde uymak lâzımdır. O ayakta ise, cemaat da ayakta durur; o oturuyorsa cemaat da oturur, hareketlerinde ne ondan önce davranabilir, ne de onunla beraber hareket edebilir. Sadece onun hareketlerini takibetmekle ve ona uymakla mükelleftir. Bu bakımdan imam ayakta namaz kılıyorsa cemaatin de ayakta kılması, bilakis oturarak kılıyorsa, cemaatin de oturarak kılması gerekir.

"İmam "semi'allahü limen hamiden" dediği zaman siz de "Rabbanâ ve leke'1-hamd"deyiniz"sözlerinden; imam, birinci cümleyi söyleyince cemaatin sadece aynı cümleyi tekrarlaması gerektiği anlaşılıyor. İmam Ebû Hâ-nife (r.a.) işte bu hadisle amel ederek, cemaatin sadece bu cümle ile yetinmesi gerektiğini söylemiştir. Mâlikîler de bu görüştedirler. Ancak Şâfiîlerle Han-belîlere göre cemaatin her iki cümleyi birleştirerek (xJ-i dJ l^ »^ J- *& ç?) "Allah kendine hamdenin hamdini işitir. Yani kabul eder, Ey Rabbimiz (sadece sana itaat eder, ve) sadece sana hamd ederiz" der. Dâvud-i Zahirî der kî: "Bu hadis-i şerife göre, imam gücü yeterken bile oturarak namaz kıldırıyorsa cemaatin de namazlarını oturarak kılması gerekir" İshâk, İb-nu'1-Münzir veEvzâî de bu görüştedirler.

îbn Hazm der ki; "Biz bu hadisle amel ederiz. Ancak imamın yanına duran ve halka imamın tekbirini duyurmakla görevli olan kimse bu hükmün dışındadır. Bir kimse, isterse imama uyarak, oturduğu yerden kılar, isterse ayakta kılar. Bu hususta selefin icmâı vardır. Yine İbn Hıbbân da aynı görüşe katılarak bu konuda sahabenin icmâı olduğunu söylemiştir. Esasen bize göre makbul olan icmâ, sadece sahabenin icmaldir. Yine tabiilerin de bu konuda icmaları vardır. Sahâbe-i Kiramdan bu görüşün aksini iddia eden hiç bîr kişi de duyulmamış ve görülmemiştir. Bu ümmet içinde imam oturarak namaz kılarken, cemaatin ayakta kılabileceği fikrini ilk defaortaya atarak bu gerçeğe aykırı hareket eden kimse el-Muğire b. Mıksem'dir. Onun bu hatalı fikrim ilk defa kabul eden de Hammad b. Ebû Süleyman olmuş, ondan da bu fikri Ebû Hanife almış; ondan sonra gelenler de bu mevzuda kendisine uymuşlardır."

Hanbelîler ayakta namaz kılmaya gücü yeten kimselerin, ayağa kalkmaktan âciz olan kimse arkasında oturarak kılmasının caiz olduğunu kabul ediyorlarsa da bu namazın sahih olabilmesi için imamın görevli mahalle imamı veya devlet reisi olmasını şart koşmuşlar ve bunların dışındaki imamların arkasında bu şekilde kılınacak namazın caiz olmadığını söylemişler ye; "Diğer imamların arkasında oturarak kılınan namazın sahih olabilmesi için cemaatin de imam gibi ayağa kalkmaktan âciz olması lâzımdır" demişlerdir.

Şâfiîler, Ebu Sevr, es-Sevrî, El-Humeydî ve Hanefilere göre ayağa kalkmayan kimsenin arkasında namaz kılmak caizdir. Ancak cemaatin namazı ayakta kılması şarttır. Bu konuda Buharı ve Müslim'in Hz. Âişe'den rivayet ettikleri Peygamber (s.a.)'in son hastalığında namaz kıldırmakta olan Hz. Ebû Bekr'in soluna gelip oturarak, oturduğu yerden namaz kıldırdığına dair olan hadis-i şerifi[199] delil getirirler. Sözü geçen ulemâya göre Hz. Ebû Bekr Cenâb-i Peygamber (s.a.)'in sağında kaldığına göre imam değil artık cemaat olmuşlar ve Hz. Peygamber'in arkasında cemaat olarak namazı ayakta kılmıştır. Hz. Ebû Bekr'in eski yerinde durması ise, oturarak namaz kıldıran Resul-i Ekrem'in tekbirlerini Cemaate iletmek içindir. Çünkü Hz. Ebû Bekr imamlık görevine devam edecek olsaydı Resûlullah (s.a.) onun soluna değil, sağ tarafına dururdu. İşte Hz. Âişe hadisi mevzumuzu teşkil eden 601 no'lu hadisi neshetmiştir. Ahmed b. Hanbel ise neshi kabul etmeyerek bu iki hadisin arasını te'Iif cihetine gitmiştir. Malikîlere göre ise,

hiç birzaman oturarak namaz kılan kimsenin arkasında namaz kılmak caiz değildir. Bu hususta cemaatin ayakta ve oturmakta olması neticeyi değiştirmez. (601 no'lu) Er es hadisi mensûhtur. Hz. Âişe hadisi de Peygamberin şahsına ait özel bir durumdur.[200]

Bazı Hükümler

1. İnsanların başına gelen hastalık ve benzeri arızalar bir insan olarak Resûlullah in başına da gelebilir.Bu onun Peygamberlik makamına bir noksanlık getirmez. Bilakis mânevi derecesinin yükselmesini sağlar.

2. Cemaat namaz içerisinde bütün hareketlerinde imama uymalıdır.

3. İmam "Semi A İlah u limen hamiden" dediği zaman, cemaat sadece "Rabbena ve leke'1-hamd" demelidir.

4. İmam herhangi bir özründen dolayı namazı oturarak kılarsa cemaat da oturarak kılmalıdır.[201]

602. ...Câbir (r.a.)'den; demiştir ki;

Resûlullah (sallellahü aleyhi ve sellem) Medine'de bir ata bindi de at onu bir hurma kökünün üzerine düşürdü, (bu sebeble) bir ayağı çıktı. Biz kendisini ziyarete geldik, O'nu Hz. Âişe'nin odasında oturmuş namaz kılarken bulduk. Biz de arkasında ayakta o'na uyduk. Resül-i Ekrem bize ses çıkarmadı. Başka bir defa ziyaretine gittiğimizde oturduğu yerden farz namazı kılmaktaydı. Biz de arkasında ayakta (farz namazı kılmakta) ona uyduk. Bu defa bize (oturmamızı) işaret buyurdu. Biz de oturduk. Namazı bitirince: "İmam oturarak kıldığı zaman siz de oturarak kılın, o ayakta kılarsa, sîz de ayakta kılın, Acemlerin büyüklerine karşı davrandıklan gibi hareket etmeyin" buyurdu.[202]

Açıklama

Bu hadis-i şerifi aynı zamanda İbn Hıbban da Sahîh'inde rivâyet etmiştir. Bu haberler, gösteriyor ki, Resûl-i Ekrem'in oturduğu yerden ayakta bulunan ashabına namaz kıldırdığına dâir olan Enes hadisindeki namaz, nafile imiş. Farz kıldırdığı zaman ashaba oturmalarını emretmiş, onlar da oturmuşlardır. Buna göre buradaki emre uymak farzdır. Çünkü bu

emir fazilet değil, farz ifâde eder. Bilindiği gibi farz namazlarda caiz olmayan bazı şeyler nafile namazlarda caiz olur. Nitekim bu husus Hz. Enes'ten rivayet edilen şu hadis-i şeriften de anlaşılmaktadır. Enes (r.a.); "Re-sûlüEkrem(s.a.)bana:"Sakınnamazda sağına soluna bakınma, helak olursun. Eğer bakınmak zorunda kalırsan, hiç olmassa farzda değil, nafile namazda yap" buyurdu" demiştir.[203]

Bazı Hükümler

1. Hasta ziyâreti teşvik edilmiştir.

2. Nafile namazları cemaatle kılmak caizdir.

(Belirli şartlar içerisinde) Malikîlere göre teravih bayram namazlarının dışında farz olmayan namazlar cemaatle kılınamazlar. Ancak narnaz kılınan yer meşhur olmayan bir yer olur, cemaatte iki veya üçü geçmeyecek kadar az olursa o şartla caiz olur.

Şafiî ve Hanbelilere göre İse, nafile namazları cemaatle kılmak mutlaka caizdir. Ancak Şâfiîler "Teravih dışında cemaatle kılınacak nafile namazların sahih olabilmesi için herhangi bir farz namaza bağlı olmadan müstakil bir nâfüe namaz olarak kılınması lâzımdır." derler.

Hanefilere göre ise, Ramazandaki teravih namazı dışında nafile namazların cemaatle kılınması mekruhtur. Ancak bir birini namaz kılmak gayesiyle davet edilmeksizin tesadüfen toplanan bir cemaatin cemaatle nafile kılmasında cemaatin sayısı üçü geçmemek şartıyla bir sakıncası yoktur.

3. Ayakta olan cemaatin oturmakta olan imamın arkasında nafile namaz kılması caizse de farz namazı ayakta kılmaları caiz değildir. Cemaatin de oturması gerekir.

4. Müslümanlar kâfirlere benzemekten nehyedilmişlerdir.[204]

603. ...Ebû Hureyre (r.a.)'den; "Resûlullah -sallellahü aleyhi vesellem- (şöyle) buyurmuştur; "İmam ancak kendisine uyulmak için (imamlığa geçirilmiş) dir. Bu sebeple imam tekbir alınca siz de tekbir alınız. O tekbir alıncaya kadar (sakın) siz tekbir almayınız. O rukû'a varınca, siz de rükûa varınız. O rükû'a varıncaya kadar sakın siz rii-kû'a varmayınız. İmam "Allah kendine hamd edenin hamdini işitti (kabul etti)" dediği zaman, siz de

"Ey Rabbimiz bütün hamd ve sena senin içindir" deyiniz. [(Kavi) Müslim (b. İbrahim) bu cümleyi şeklinde rivayet etti.] Secde ettiği zaman, secde ediniz, o secde edinceye kadar (sakın) secde etmeyiniz. Ve o namazı ayakta kıldığı zaman siz de ayakta kılınız, oturarak kılarsa siz de hepberaber oturarak kılınız"

Ebû Dâvûd dedi ki: cümlesini arkadaşlarımdan biri Süleyman (b. Harb) den naklen bana bildirmiştir.[205]

Açıklama

"İmam tekbir alınca siz de tekbir alınız" cümlesindeki tekbîrden maksat, iftitah (başlama) tekbiridir. Bu ifâdeden cemaatin iftitah tekbirini imamın tekbirinden sonra alması gerektiği anlaşılıyor. Mâlik , Şafiî ve Hanbelî âlimleri ile Ebû Yusuf ve Muhammed bu hadis-i şerifi delil getirerek, "İmam tekbir alıncaya kadar cemaatin tekbiri geciktirmesi farzdır. Eğer cemaat imamdan evvel veya imamla beraber tekbir alırsa namazları fasit olur" derler. Bunlara göre"İmam tekbir alınca siz de tekbir alınız" cümlesindeki kelimesinin başında bulunanfâ-i ta'kibiyyedir. Ve bu cümle "imamın tekbiri biter bitmez tekbir alınız" anlamına gelir.

İmam Ebû Hanife'ye göre ise, cemaatin tekbirleri imamın tekbirine mukârin olmalı. Yani imamın tekbiri ile cemaatin tekbiri aynı zamanda alınmış olmalıdır. Çünkü bunda, ibâdette acele etme fazileti fardır. Geciktirilirse bu faziletten mahrum kalınır. Ancak imamdan evvel tekbiri bitirmemesi gerekir.

"İmam rukıVa varıncaya kadar, sakın rükû'a varmayınız" cümlesine bakarak bazı âlimler; "imamla beraber veya imamdan önce rükû'a varmak haramdır. İmam rükûa varıncaya kadar rükû'u geciktirmek farzdır" denıiş-Ierse de Şafiî, Mâlikî ve Hanbelî âlimlerine göre, imamla rükû'a varmak mekruhtur.

Ulemânın büyük ekseriyetine göre imamdan önce rükûa varmak men'-

edilmiş olmakla beraber namazı bozmaz. İbn Ömer (r.a.)'e ve bir rivayette Ahmed b. Hanbel'e göre namaz esnasında imamdan önce hareket eden kimsenin namazı fasit olur. Zâhiriye'nin görüşü de budur.

Bu hadis-i şerifte selâm verirken imama uymaktan söz edilmemiştir. Mâlikî ve Hanbelî mezhebine göre selâmda imama uymanın rüknü aynen

iftitah tekbirinde imama uymanın hükmü gibidir. Eğer cemaat imamla beraber veya imamdan önce kasden selâm verirse, namazı fasit olur. Eğer yamlarak selâm verirse, imam selâm verdikten sonra bir kere daha selâm vermesi gerekir. Yoksa namazı fasit olur. Şâfiîlere göre ise, eğer cemaat imamdan evvel selâm verirse, namazı fasit olur. İmamla beraber (aynı anda) selâm verirse bu hususta iki görüş vardır. Birinci ve sahih olan görüşe göre, namaz mekruh olur. İkinci görüşe göre ise, namazı fasit olur.

Hanefi âlimlerine göre de imamla selâm verme konusunda iki görüş vardır: **1)** Cemaat imamla beraber aynı anda selâm verir. Bu görüş imam Ebû Hanife (r.a.)'nin görüşüdür. **2)** Cemaat imamdan sonra selâm verir. Bu görüş imam Ebû Yusuf ve Muhammed'e aittir. Hanefî mezhebinde mu'teber olan görüş budur.

Hanefi mezhebinde cemaatin imama uymasıyla ilgili ayrıntılar Nimet-i İslâm isimli eserde şöyle ifâde edilir: "Cemaat rükû ve sücutta, imamdan önce başını kaldırırsa, geriye dönüp tekrar rükûa ve sucuda varması gerekir. [206]

Bu mevzuda İbn Âbidîn (r.a.) şöyle diyor; "Tatarhâniye'de bu mesele beş vecihle zikredilmiştir:

1. Rükû ve secdeyi imamdan önce yapan kimse bir rekat kaza eder.

2. Rükû ve sücûdu imamdan sonra yapan kimsenin namazı tamdır.

3. Cemaatin imamla birlikte rükû' edip secdeyi ondan önce yapması halinde iki rekât kaza eder.Çünkü ikinci rekâttaki secdeleri ilk rekâttaki rükûna karışır. Bu sebeble ilk rekâttaki rükûu muteber idi. İkincideki rükûu hükümsüz kalır. Zira ilk rükûundan sonra secdesiz olarak vuku bulmuştur. Üzerinde bir rekat kalır. Sonra üçüncü rekâtta imamla birlikte yaptığı rükûu muteberdir. İmamla birlikte dördüncü rekatindeki secdesi buna katılır. Böylece ikinci ve dördüncü rekâtların secdeleri boynuna borç kalır. Bunları iki rekât olarak İcaza eder. Zira birinci rekâttaki secdesi hükümsüzdür. Binaenaleyh ikincisinin secdesi birinci rekâta intikal eder ve ikinci rekât secdesiz kalarak bâtıl olur. Çünkü bir kıyamla bir rükûdan ibaret kalmıştır. Secdesi yoktur. Sonra üçüncü rekâtla imamla beraber rükû edip secdeye ondan önce varınca secde de hükümsüz kalır. Dördüncü rekâtta da böyle yapınca secdesi üçüncü rekâta intikal eder ve dördüncü rekât bâtıl olur. İki rekat kılmıştı;iki rekat da kıraatsız olarak kaza eder.

4. Cemaatin imamdan evvel rükû ederek imamla birlikte secdeye varmasıdır. Böyle kıraatsiz olarak dört rekât kaza eder. Çünkü imamla birlikte yapılan secdeden önce imamla birlikte rükûtı yapılmadıkça secde muteber değildir.

5. Cemaatin rükû ve secdeyi imamdan önce yapması ve imamın bunda kendisine yetişmesidir. Bu caiz fakat mekruhtur. Kısaltılarak alınmıştır.

Ben derim ki; üçüncü surette üçüncü rekâtın secdesinin ikinci rekata intikal etmeyip bâtıl olması,o rekâtta birinci rekât tamam olmazdan evvel yapılan bir kıyamla bir rükuu'dan başka bir şey kalmadığı içindir. Bunun için secde bâtıl olmuş, üçüncünün secdesi ile ikmal edilememiştir. Nitekim Tatarhâniye'nin Huccet'ten naklettiği şu fer'î meseleden de ayni hüküm alınabilir: "İmamla birlikte rükû eder de secdeyi yapamadan imam kalkar ve onunla ikinci rekâtı kılarak dört secde yaparsa bu secdelerin ikisi birinci rekatın olur. İkinci rekatı kaza eder. Zira ikinci kıyamla rükû namazdan hesab edilmezler: Bunlar ilk rekat tamam olmadan yapılmışlardır."[207]

Müellif Ebu Dâvûd hadis-i şerifin sonunda, cümlesini arkadaşlarımdan biri bana Süleyman'dan naklederek anlattı" sözüyle, "Her ne kadar bu hadis-i şerifi bütünüyle bana Süleyman b. Harb nakl etmişse de, bu hadis-i şerif içerisinde bulunan cümlesini iyi anlayamadım. Ancak bu cümleyi bana benimle beraber Süleyman'dan hadis dinleyen arkadaşlarımdan biri anlattı" demek istiyor.[208]

604. ...Ebû Hureyre'den; Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem (şöyle) buyurmuştur: "İmam ancak kendisine uyulmak için (imamlığa geçirilmiş)dir. (Ebû Halid) bu habere şu cümleyi ilâve etmiştir; "(İmam) okuduğu zaman susunuz.”

Ebû Dâvûd, dedi ki; 'Hmam okuduğu zaman susunuz" ilâvesi, (sağlam râvilerden) zobdedilmiş değildir. Bize göre (bu ilâve) Ebû Halid'e ait bir vehimdir.”[209]

Açıklama

Her ne kadar müellif Ebû Dâvûd "imam okuduğu zaman susunuz" cümlesinin, hadisin aslında olmadığını, bilakis bu sözün Ebû Hâlid'in vehminin bir neticesi olarak hadise karıştığım söylüyorsa da el-Münzirî,

Ebû Davud'un bu kanaatine katılmamakta ve şöyle demektedir: "Ebû Hâlid, Buhârî ve Müslim'in itimad ettiği Süleyman b. Habbân el-Ahmer isimli sağlam bir kişidir. Hem de bu ilâveyi yapan sadece kendisi değildir."

Gerçekten el-Münzirî'nin sözlerinin doğruluğuna birçok delil vardır. Nitekim aynı cümlenin on üç güvenilir senetle ayrı ayrı yollardan rivayet edildiği es-Sehârenfûrî tarafından Bezlu'l-Mechûd isimli şerh'de kaydedilmiştir.[210]

Netice olarak Bezlu'l-Mechûd sahibi adı geçen oniki değişik rivayetleri açıkladıktan sonra şöyle demektedir: "İmam okuduğu zaman susuruz" rivayetini muhaddisler değişik râvilerden rivayetle desteklemişîerse de bu ziyâdenin za'fı veya sıhhati konusunda ihtilâf etmişlerdir. Ebü Dâvûd, ı Dârekutnî, Beyhakî, Ebü Hatim er-Râzî ve diğer bazı muhaddisler zayıf olduğunu söylemişler ve bu ifadeleriyle de hadis âlimlerinin cumhuruna göre kabul edilen kaideye ters düşmüşlerdir. Zira sika (güvenilir) olan herhangi bir râvinin ziyadesi daha kuvvetli birinin rivayetine ters düşmedikçe kabul edilir. Hadiste adı geçen ziyâdeyi Ebû Hâlid eklemiştir.

Ebû Hâlid iddia edildiği gibi bu ziyâdede yalnız kalmamış, Nesâî'nin tahricinde Ebû Said Muhammedü'bnü Sa'd el-Ensârî'nin İbn Aclân'dan ri-vâyetiyle Ebû Hâlid'i desteklediğini beyân etmiştir.

Bu ziyâde için, -Müslim'in Sahih'inde "şahindir" demesine rağmen-Bey-hakî'nin, "bunun zayıf olduğunda ittifak vardır" demesine ve Buharî'nin "Ebu Halid'in bu ziyâdesine mutabaat edilmemiştir" sözüne şaşmamak mümkün değildir.

Bu hadis-i şerif, 'imamın arkasında namaz kılan kimsenin gizli ve açık namazlarda okuması tahrimen mekruhtur" diyen Hanefîlerin delilidir.

İleride açıklanacağı üzere Şafiî mezhebinde imama uyan kimsenin bütün namazlarda Fatiha okuması farzdır. Mâlikîlere göre, imama uyan kimsenin gizli namazlarda kıraat etmesi mendûb, cehri namazlarda mekruhtur. Haıbelilere göre ise, cemaatin gizli namazlarda kıraat etmesi müstehabtır. Cehri namazlarda imamın sektelerinde okuması yine müstehabdır. Fakat cehri namazlarda imam kıraat ederken cemaatin okuması mekruhtur.[211]

605. ...Peygamber (s.a.)'in eşi Âişe'den; demiştir ki: Resûlullah (s.a.) evinde oturarak namaz kılıyordu. Bir topluluk da arkasında ayakta namaza

durdu. Onlara oturmalarım işaret etti. Namazı bitirince de (şöyle) buyurdu: "İmam ancak kendisine uyulsun diye imam olmuştur. Rükû'a vardığı zaman, siz de rükû a varınız. Başını kaldırdığı zaman siz de (başınızı) kaldırınız. O oturarak kıldığında siz de oturarak kılınız"[212]

Açıklama

Ehl-i Sünnet âlimlerinin çoğunluğu, arkasındaki cemaat ister kendi gibi özründen dolayı oturarak kılsınlar, ister ayakta kılsınlar, imamın oturarak namaz kıldırmasının caiz olduğuna hükmetmişlerdir.

Meşhur olan görüşüne göre İmam Mâlik (r.a.) bu hükme katılmamıştır. Ona göre bu izin sadece Resûl-i Ekrem (s.a.)'e aittir. Hanefî âlimlerinden Muhammed b. el-Hasen Şeybânî de İmam Mâlik hazretlerinin bu görüşünü tercih etmekte ve fazla olarak Câbir-i Cufî'nin rivayet ettiği şu hadis-i şerifi de delil getirmektedir:"Sakın hiç kimse benden sonra oturarak imamlık yapmasın!" Ancak Cabir-i Cu'fî zaif ve rivayet ettiği bu hadis-i şerif de mürsel olduğu için sağlam hadisler karşısında delil olma niteliği taşımamaktadır. Şayet bu hadisin sağlamlığı kabul edilse bile, yine de imamın oturarak namaz kıldırmasının caiz olmayacağına delâlet etmez. Bazı âlimlere göre de Bu hadisin anlamı, "Sakın bundan sonra hiç kimse oturmuş olana imamlık etmesin" demektir ki, imam Mâlik ve Muhammed'in hadisten çıkarmak istedikleri mânâdan tamamen farklıdır.

Ebû Hanife, Ebû Yûsuf, Şafiî, Evzâî diğer bir rivayete göre de İmam Mâlik (r.a.) hep ayakta namaz kılanın, oturarak namaz kılan kimse arkasında namaz kılmasını uygun görmüşlerdir. Çünkü Resûl-i Ekrem (s.a.) son hastalıklarında kendileri oturarak, ayakta namaz kılan cemaate imamlık etmiş ve onlara oturmalarını emretmemiştir.[213]

Ancak gerek Enes b. Mâlik'in rivayet ettiği 601 no'lu hadis ve gerekse üzerinde durduğumuz şu Hz. Âişe hadisinden anlaşılıyor ki, Resûlullah (s.a.) bu mevzuda farz ile nafileyi birbirinden ayırmış, farz namazlarda imam özründen dolayı oturarak namaz kılarken bile cemaatin ayakta kılması gerektiğine işaret buyurmuştur. Nafile namazlarda ise, cemaat oturarak namaz kılan bir imama uydukları zaman, imama uyarak onların da oturmalarını emretmiştir.

Bu hadis-i şerifin hükmüyle ilgili açıklamalar 601-604 no'lu hadis-i şeriflerin şerhlerinde geçmiştir.[214]

606. ...Câbir (r.a.)'den; demiştir ki:

Resûlullah (s.a.) hastalandı, biz de o, oturduğu halde arkasında namaza durduk. Ebû Bekr (r.a.) Resul-i Ekrem (s.a.)'in tekbirini cemaate duyurmak için tekbir getiriyordu." Sonra bir evvelki hadisi aynen nakletti.[215]

Açıklama

Bu hadis-i şerifle ilgili hükümlere ve kaynaklara bir evvdki hadis_i şerjfte işaret edilmiştir.

Hadisin devamı Sahih-i Müslim'de şöyledir: "Resûlullah (s.a.) (bir ara) bize bakarak (namazı) ayakta kıldığımızı gördü, hemen bize işaret etti. Biz de oturduk ve namazımızı ona uyarak oturduğumuz yerden kıldık. .Selâm verince şöyle buyurdular: "Demin nerdeyse İranlılarla, Romalıların yaptığını yapıyordunuz. Onlar kırallan otururken ayakta dururlar. Siz öyle yapmayın, imamlarınıza uyun, şayet imam ayakta kılarsa siz de ayakta kılın, oturarak kılarsa siz de oturarak kılın."[216]

Yukarıdaki hadislerden çıkarılan fıkhî hükümlere ek olarak; bu hadisten; müezzinin veya herhangi birinin, imamın sesini iletmek için tekbir almasının caiz olduğu anlaşılır.[217]

607. ...Üseyd b. Hudayr'dan; (rivayet edildiğine göre); Kendisi kavmine imamlık edermiş. (Bir gün hastalanmış) ve Resûlullah (s.a.) onu ziyarete gelmiş. (O sırada kavmi) Resûl-i Ekrem'e; "Ya Resûlallah imamımız hastalandı... (Ne yapacağız?) diye sormuşlar. Resûl-i Ekrem (s.a.) de; "O namazı oturarak kılarsa, siz de oturarak kılınız" buyurmuştur.

Ebû Dâvûd der ki; Bu hadis muttasıl bir hadis değildir.[218]

Açıklama

Müellif Ebû Davud'un ifâdesine göre, bu hadisin senedinde kopukluk vardır. Yani râviler zinciri arasında bulunması gereken bağ Husayn'dan sonra kopmuştur. Çünkü Husayn tebe-i tabiinden-dir. Bu bakımdan

sahabelerle görüşmesi söz konusu değildir. Bilindiği gibi Useyd b. Hudayr büyük bir sahâbidir. Demek ki; Husayn ile Useyd (r.a.) arasında bir veya birkaç râvinin bulunması gerekir. İşte bu sebeple merhum müellif haklı olarak bu hadis için "muttasıl değildir" ta'birini kullanmıştır. Sonuç olarak, hasta veya halsiz olan birinin imamlığı caizdir. Ancak buna iktida edenlerin özellikle farz namazlarda muktedir oldukları takdirde ayakta uymaları gerekir. Zira mazereti olan imamdan farz olan kıyamın düşmesi mazeretine binâendir. Muktedîlerin mazeretleri olmadığına göre, farz olan kıyamın onlardan düşmemesi ve ayakta imama uymaları gerekir. 2ira farzlarda oturarak namaz kılana ayakta uyulması, nafilelerde ise oturarak iktidâ edilebileceğine yukarıda işaret edilmiştir.[219]

69. Birbirine İmam Olan İki Kişinin Namazda Nasıl Duracakları

608. ...Enes b. Mâlik'den; demiştir ki;

Resûlullah (s.a.>(bir defa) Ümmü Haram'a geldi. (Ev halkı) Resûlullah(s.a,)'a yağ ve hurma ikram ettiler. Hz. Peygamber de; "Şunu (yağ) tulumuna, şunu (hurmayı) da kabına geri götürünüz. (Çünkü) ben oruçluyum" buyurdu. Sonra kalktı, bize iki rekât nafile namaz kıldırdı. Ümmü Süleym ile Ümmü Haram da arkamızda namaza durdular.

Sabit dedi ki: Ben, Enes'in -sadece- "Resûlullah (s.a.) beni sağına, sergi üzerine durdurdu" dediğim biliyorum (o kadar)"[220]

Açıklama

Resul-i Ekrem'in Ümmü Haram (r.anhâ)'mn evine böyle rahatça girip-çıkması üzerinde ilim adamları uzun uzadiya durmuşlar ve neticede bizzat bu büyük İslâm hanımının Resûlullah'ın süt annesi ve süt teyzesi olduğunda birleşmişlerdir.

Hadis-i şerifte geçen "bize iki rekât nafile namaz kıldırdı" cümlesinden, cemaatle nafile namaz kılmanın caiz olduğu anlaşılmaktadır.

Nafile namazları cemaatle kılmanın hükmü mezheblere göre şöyledir:

1. Mâli kilere göre: Küsûf, istiskâ ve bayram namazlarından sevab hâsıl olması için bu namazların cemaatle kılınması şarttır. Bu namazları sünnet üzere kılmak ancak cemaatle kılmakla gerçekleşir. Teravihi cemaatle kılmak ise müstehabtır. Bunların dışında kalan nafile namazlar, çokça girilip çıkılmayan bir evde (sayıları iki veya üçü geçmeyen) az bir cemaatle kihnırsa mekruh değildir; yoksa mekruhtur.

2. Hanbelîlere göre; bütün nafile namazları cemaatle kılmak sünnettir.

3. Şâfiîlere göre; bayram, teravih ve ramazanda vitr namazlarının cemaatle kılınması mendubdur.[221]

4. Birbirini davet etmeksizin üç kişiyi geçmeyen kişilerin cemaatle namaz kılmaları Hanefî mezhebine göre de caizdir.

Ayrıca bu mevzu için 603. hadisin şerhine de bakılabilir.

Yine bu hadis-i şerifte Hazret-i Enes'in Resul-i Ekrem'in sağ tarafına durduğu ve onun gerisinde de kadınların durduğu ifâde ediliyor ki, Hanefî mezhebinin görüşü de budur.Cemaat içerisinde bir erkekle birkaç kadın bulunduğu zaman bu şekilde durulur. Erkeğin imamla aynı hizada bulunması da zarar vermez. Ancak diğer üç mezhebe göre erkeğin, imamın sağına durması mendûb ise de, imamla aynı hizada bulunması mekruhtur. Kadınlar ise, bütün mezheblere göre, çocukların gerisinde bulunurlar. Bu hadis-i şerifte olduğu gibi eğer çocuk yoksa, erkeklerin gerisine dururlar. [222]

Bazı Hükümler

1. Toplumda lider durumunda olan kişilerin halkın seviyesine inerek onları evlerinde ziyaret etmesi meşru kılınmıştır.

2. Resûl-i Ekrem Efendimiz son derece alçakgönüllü idi.

3. Ev sahibinin misafire yemek ikram etmesi mendûbtur.

4. Nafile oruç tutan kişi kendisine yapılan ikram karşısında orucunu bozmayabilir.

5. Nafile namazları belirli şartlarla cemaatle kılınabilir.

6. Erkek ve kadınlara imam olan kimse kadınları erkeklerin arkaa durdurmalıdır.

7. Misafir olarak gelen salih kişilerin misafir oldukları evde kıldıkları namaza iktida etmek caizdir.[223]

609. ...Enes (r.a.)'den (rivayet edildiğine göre); Resülullah (s.a.) Hazret-i Enes'le onlardan bir| kadına imam olmuş; Enes'i sağına kadını da onun arkasına durdurmuştur.[224]

Açıklama

Hadis-i şerifte ismi açıklanmayan kadının Mûsâ b. Enes'in ninesi, Müleyke (r.anhâ) olduğunu söyleyenler bulunduğu gibi, Musa'nın annesi Ünımü Hayr olduğunu söyleyenler de vardır. Hadis-i şerif bir erkekle bir kadının imam arkasında namaz kılmak istedikleri zaman nasıl saf teşkil edeceklerini beyân etmektedir. Buna göre erkek, imamın sağına, kadın da erkeğin gerisine durmalıdır. Kadınla erkeğin aynı safta durması fitneyi mûcib olduğundan Resûl-i Ekrem (s.a.) ilk safa erkekleri erkeklerin arkasına çocukları, çocukların arkasına da kadınları durdurmuştur.[225]

Kadın Ve Erkeklerin Aynı Safta Namaza Durmaları

Şayet kadınla erkek yan yana namaza dururlarsa ulemanın büyük ekseriyetine göre, namaz sahih olursa da Hanefî âlimlerine göre erkeğin namazı fasittir, kadının namazı ise fasit olmaz.

Ancak kadınla yanyana namaz kılan erkeğin namazının bozulması için Hanefî âlimleri on şartın bulunması lâzımdır demişlerdir. Bu on şart fıkıh kitablannda yazılıdır. Şayet bu on şart gerçekleşirse erkeklerin namazı bozulur. Şöyle ki, imama uyan kadınlar erkeklerin saffı önünde bir saf teşkil etseler, bütün erkeklerin namazları fasit olur. Erkeklerin arasında üç kadın bulunsa, bunların hem sağ ve hem sol yanlarındaki birer erkeğin hem de arka cihetlerindeki her saftan üç erkeğin namazı fasit olur.

Şayet erkeklerin arasına iki kadın durursa, yanlarındaki bir erkek ile arka cihetlerindeki yalnız iki erkeğin namazı bozulur. Daha arkada bulunanların namazına bir zarar gelmez.

Aradaki kadın bir tane olunca, sağ ve sol tarafındaki birer erkek ile arka tarafındaki saftan bir erkeğin namazı fasit olur. Başkalarının namazları ise

fasit olmaz.[226]

610. ...İbn Abbâs (r.a.)'den; demiştir ki; Teyzem Meymûne'nin evinde gecelemiştim. Resûlullah (s.a.) geceleyin kalktı, su tulumunun ağzım çözüp abdest aldı, sonra da tulumun ağzım bağladı ve namaza durdu. Hemen ardından ben de kalkıp onun aldığı gibi abdest alarak gelip sol tarafına durdum. Beni sağ eliyle tutarak arkasından dolandırıp sağ yanma durdurdu ve namazı onunla beraber kıldım.[227]

Açıklama

Müslim'in rivayetinden anlaşıldığına göre Resûl-i Ekrem (s.a.) su tulumunun ağzını açtıktan sonra suyu önce bir taşa veya çanağa dökmüş ve abdesti o kaptan almıştır. Hz. tbn Abbâs daha bulûğ çağına ermediği için teyzesi Meymûne'nin odasında gecelemesinde Resul-i Ekrem (s.a.) dinen bir sakınca görmemiştir.[228]

Bazı Hükümler

1. Mümeyyiz çocuk (yedi yaşındaki çocuk) kendisine nikah düşmeyen bir kadının yanında kocasıyla beraber bir odada geceleyebilir.

2. Gece namazı kılmak müstehabür.

3. Erkeklere imam olan kişinin imamete niyet etmese de kendisine iktidâ caizdir.

4. Cemaat bir kişi olunca imamın sağına durur.

5. Namaz içerisinde amel-i kalîl (az meşguliyet) namazı bozmaz.

6. Cemaatin, imâmın önüne geçmesi caiz değildir.(Hadis-i şerifte geçen "beni arkasından dolandırıp sağına durdurdu" cümlesinden bu mânâ anlaşılmaktadır. Üç mezheb imamına göre cemaatin, imamın önünç geçmesi namazını bozarsa da İmam-i Malik'e göre bozmaz.

Meşhur Hanefî fıkıh kitablarından Hidâye'de şöyle deniliyor: "Eğer cemaat bir kişi olursa, imamın arkasına veya soluna durarak kıldığı namazı caizdir. Ancak, "evlâ olanı" terk etmiş olur.

Hidâye şârihi îbn Humam ise Hidâye'nin bu beyânını tasdik ederek "Evet, bu görüş Hanefi mezhebinin görüşüdür" dedikten sonra, nafile namazının cemaatle kılınması meselesi üzerinde şunları söylüyor: Cemaatle nafile namazının caiz olması, ezansız ve ikâmetsiz olarak iki kişiyi geçmeyen az sayıda bir cemaatle kılanmasına bağlıdır. Nitekim Hz. İbn Abbâs'ın Nebiyy-i Ekrem(s.a.)'in arkasında kıldığı namaz bu şartlarda bir namazdır.

Kaldı ki, Resûl-i Ekrem (s.a.)'e gece teheccüd namazı kılmak farzdır. Buna göre nafile kılan bir kimse, farz kılana uymuş oluyor ki, bunda bir kerahet yoktur.

7. İmama birvçocuğun uymasıyla cemaat teşekkül etmiş oluyor. Çocuklarla cemaat teşkil ederek namazı kılma Şâfülerle Hanefilere göre caizse de Maliki ve Hanbelilere göre caiz değildir.[229]

611. ...Said b. Cübeyr'den; demiştir ki: İbn Abbas (önceki olayı anlatırken); "Resûlullah (s.a.) başımdan yahut saçımdan tuttu, beni sağına durdurdu" dedi.[230]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte geçen "başımdan yahut saçımdan tuttu" cümlesindeki şüphe, İbn Abbâs (r.a.)'a değil, ondan nakleden râviye aittir. Bu hadiste Efendimiz'in İbn Abbâs (r.a.)'in saçından tuttuğu ifâde edildiği halde, bundan evvelki hadiste sağ tarafından tuttuğunun ifâde edilmiş olması, iki hadis arasında bir çelişki bulunduğunu göstermez.Çünkü İbn Abbâs'ın her iki hadiseyi de yaşamış olması mümkündür. Bu hadisle ilgili hükümler bir evvelki hadiste geçmiştir.[231]

70. Cemaat Üç Kişi Olduğu Zaman Nasıl Saf Tutarlar?

612. ...Enes b. Mâlik'den; demiştir ki:

(Enes'in) ninesi Müleyke, Resûl-i Ekrem (s.a.)'i hazırladığı bir yemeğe çağırdı. Resûl-i Ekrem yemekten yedi ve sonra; "kalkın size namaz kıldırayım" buyurdu. Enes dedi ki; uzun müddet kullanılmaktan kararmış bir hasınmız(ı sermek) için kalktım ve üzerine su serp(erek onu sil)dim. Resûl-i Ekrem (s.a.) kalktı, ben ve bir yetim çocuk onun arkasında saf olduk, yaşlı kadın da bizim arkamıza durdu ve Resûlullah (s.a.) bize iki rekât namaz kıldırdıktan sonra ayrılıp gitti.[232]

Açıklama

Hadis"i Serifte sözu geçen yetimden maksat Damîre b. Sa'd el-Himyerî, yaşlı kadından maksat da Hz. Enes (r.a.)'in ninesi Müleyke'dir. Hadis-i şerifte geçen "size namaz kıldırayım" sözünün anlamı, "cemaat içerisinde kadınlar da bulunduğu zaman, nasıl saf teşkil edilerek namaz kılınacağını öğretmek için size namaz kıldırayım" demektir. Resul-i Ekrem evlerde bu şekilde cemaat teşkil ederek namaz kıldırmakla camiye gelemeyen kadınlara da cemaatle namazın nasıl kılınacağını öğretmiş olurdu. Hasırın üzerine Hz. Enes'in su serpmesi onu yumuşatmak ve tozunu almak için olabildiği gibi, uzun müddet kullanılması sebebiyle bir pisliğin isabet etmiş olması ihtimalinden dolayı da olabilir. Nitekim Kadı îyaz'a göre, "Hz. Enes hasırın üstüne suyu bu maksatla serpmiştir. Çünkü pislik isabet etmiş olma

ihtimali bulunan bir şeyin üzerine sadece su serpmekle o şey temizlenmiş olur". Burada geçen kelimesi, su serpmek anlamına geldiği gibi, yıkamak anlamına da geldiğinden Hz. Enes'in hasırı yıkamış olması da mümkündür. Ancak birinci ihtimal daha kuvvetlidir.[233]

Bazı Hükümler

1. Resûl-i Ekrem çok mütevâzi idi. Uygun sebepler dışında bile her davet eden kimsenin evine gider, yemeğini yerdi. Hatta çağıran kadın bile olsa yine giderdi. Ancak kadının davetine icabet ederken fitne korkusundan emin olmak lâzımdır.

2. Nafile namazı cemaatle kılmak caizdir.

3. Davete gidilen yerde öğretmek maksadıyla veya berekete nail olmak gayesiyle nafile namaz kılmak müstehabtır.

4. Çocuklarla beraber erkeklerin bir safta namaz kılmaları caizdir.

5. Kadınlar cema'atle kılınan namazda safların gerisinde ayrıca saf teşkil ederler.

6. Başka kadın bulunduğu zaman bir kadının tek başına bir saf teşkil etmesi caizdir.

7. Gündüzün nafile namazı iki rekât olarak kılmak caizdir.

8. Hasır üzerinde namaz kılmak kerâhetsiz olarak caizdir.

Bu hadisle ilgili olarak merhum Hattâbî şunları söylemektedir: "Bu hadis-i şerif ifâde edildiği şekilde safların yerlerinin belirlenmesinin müstehab oluşuna bir delildir. Buna göre faziletçe üstün olanlar diğerlerinin önüne geçmelidirler. Nitekim Resül-i Ekrem bu gerçeği şöyle ifâde buyurmuştur: "Benim arkama sizden âkil ve baliğ olanlar dursunlar."[234] Buna kıyas edilerek şu hükme varılabilir: Çok sayıda cenaze üzerine namaz kılmak gerektiği zaman imamın önüne önce erkekler, sonra çocuklar, sonra hünsâlar (yani kadın veya erkek olduğuna kesinlikle hükmedilemeyenler) sonra da kadınlar konulurlar. Eğer hepsi bir kabre konulmak istenirse kıbleye yakınlık dereceleri de bu şekilde sıralanır.[235]

613. ...Abdurrahmân b. el-Esved'in, babası Esved'den rivayet ettiğine göre (Esved şöyle) demiştir:

Alkame ve ben (Esved) Abdullah (b. Mes'ûd)'un huzuruna girmek için izin istedik. Kapısında uzun müddet oturduk. (Nihayet) cariyesi çıktı(ve dönüp Abdullah'dan) bizim (içeriye girmemiz) için izin istedi. O da girmemize müsaade etti (girdik). Sonra (Abdullah) kalktı ikimizin arasına durup namaz kıldı (ve şöyle) dedi: "Resûlullah (s.a.)ı işte böyle yaparken gördüm."[236]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte el-Esved kendisinden Esved diye bahsetmekte, "biz izin istedik" diyecek yerde "Alkame ile Esved izin istediler" demektedir. Biz tercümemizde kavis içinde Ou noktaya işaret ettik. Ancak Abdullah (r.a.) ile namaz kılışlarını anlatırken ise kendisiyle arkadaşından "biz" kelimesiyle bahsetmektedir.

Hadis-i şerifin zahirine göre imamla beraber iki kişi daha olduğu zaman, imamı aralarında almak şartıyle hepsi aynı safta ve hizada bulunarak namazlarını cemaatle kılarlar. Nehaî, Ebû Yûsuf, ve bazı Kûfeli âlimler bu görüşü benimsemişlerdir. Delilleri de, bu hadisle bareber "İmamı ortanıza durdunuzu ve saftaki boşlukları doldurunuz" mealindeki 681 no'lu hadisi şeriftir. Ulemanın büyük ekseriyetine göre cemaat iki kişi olduğu zaman imam öne durur, iki kişilik cemaat de imamın arkasına durur. Delilleri ise daha önce geçen (612) no'lu Enes b. Mâlik hadisiyle Müslim'in Câbir'den rivayet ettiği, "Resûl-i Ekrem namaz kılmak için kalktı, ben de gelip sol tarafına durdum. Bunun üzerine elimden tutarak beni çevirdi ve sağ tarafına durdurdu. Sonra Cubar b. Sahr geldi o da Resul-ü Ekrem'in (s.a.) soluna durdu. Bunun üzerine ikimizin de elinden tutarak arkasına durdurdu" [237] mealindeki hadis~i şerif ve Tirmizî'nin Semure b. Cundub'den rivayet ettiği "Resûl-i Ekrem (s.a.) üç kişi olduğumuz zaman namazda birimizin öne geçmesini emretti”[238]mealindeki hadis-i şeriftir. Bu görüşte olan fıkıh âlimleri mevzumuzu teşkil eden Ebû Dâvûd hadisi üzerinde şu görüşleri ileri sürerler: Resûl-i Ekrem (s.a.)'in iki kişiyle beraber aynı safta ve aynı hizada, namaz kılması namaz kıldıkları yerin çok dar oluşundan ileri gelmiş olabileceği gibi, bu şekilde namaz kılmanın caiz olduğunu göstermek maksadıyla da olabilir. Nitekim Beyhakî'nin Abdulvehhab b. Atâ'dan rivayet ettiğine göre İbn Şîrîn, Resûl-i Ekrem (s.a.)'in namazı bu şekilde saf

teşkil ederek kıldırmasını mescidin darlığına bağlamıştır. Şevkânî ise, Neylu*l-Evtâr isimli eserinde şunları söyler: "Ebû Ömer bu İbn Mes'ûd hadisinin mevkuf olduğunu söylerken bir çok ilim adamı da bu hadis-i şerifin mensûh olduğunu söylemektedirler. Çünkü Resûl-i Ekrem (s.a.) Medine'ye geldiği zaman bu uygulamayı terk etmiştir. Nitekim Hanefi âlimlerinden İbn Hümâm da bu hadis-i şerifin mensûh olduğunu söylemektedir, ileride gelecek olan 681 no'lu Ebû Hüreyre hadisi üzerinde de şu görüşleri ileri sürüyorlar: İmamın safın ortasında bulunmasından maksat, saffın ortasında bulunan kişinin önünde durması demektir. Ayrıca Arapçada "falan ortada bir kişidir" demek "kavminin en hayırlısı" demektir. Buna göre "imamı ortanıza durdurunuz" sözünün anlamı, "en hayırlınızı imam tayin ediniz" demektir."[239]

Bazı Hükümler

İmamla beraber sadece iki kişi bulunursa imam ortalarında bulunmak şartıyla hep aynı hizada ve bir safta namaz kılarlar. İmam önlerine geçmez.[240]

71. İmam Selam Verdikten Sonra (Sağına Veya Soluna) Döner

614. ...Câbir b. Yezid b. El-Esved'in babası Yezîd'den naklettiğine göre (Yezîd şöyle) demiştir: "Rasûlullah (s.a.)'ın arkasında namaz kıldım. Selâmı verince (kıbleden sağma veya soluna) dönerdi."[241]

Açıklama

Tirmizî'nin bu mevzuda rivayet ettiği hadis-i şerifte ise, ifâde şöyledir; Resulullah (s.a.) bize imam olur ve namazdan sonra (kıbleden) her iki yanına da dönerdi." TirmizîTıin rivayet ettiği bu hadis hasendir. İlim adamları bu hadis-i şerifle amel etmektedirler. İmam iki yanının herhangi birine dönebilir. Dilerse sağma, dilerse oluna her ikisi de Resûl-i Ekrem'den rivayet edilmiştir.

İmam Begavî bu hususta şunları söylemiştir: "Efdal olan (kıbleden dönerken) sağ tarafa dönmektir. Bununla beraber dönmek iki şekilde olabilir:

a. Sağına kıbleyi, Soluna da cemaati alarak. Nitekim Ebü Hanife bu görüştedir.

b. Soluna kıbleyi sağına da cemaati alarak. Kıbleden sağa veya sola dönmenin hikmeti ise, namaz kılındıktan sonra camiye gelen kimsenin, namazın kılındığının anlamasını te'min etmek ve yanlışlıkla cemaatin araşma katılarak imama uymasını önlemektir.[242]

615. ...el-Berâ b. Âzib (r.a.)'den; demiştir ki;

Biz Resûl-i Ekrem (s.a.)'in arkasında namaz kıldığımız zaman (namazın sonunda) yüzünü bize (doğru) dönmesi için sağ tarafında olmayı tercih ederdik.[243]

Açıklama

Bu hadis-i şeriften Hz. Fahr-i âlem Efendimizin namaz bittikten sonra sağ tarafa dönerek sağ tarafta bulunan cemaate yöneldiği, bu sebeble cemaatin, onun teveccühüne mazhar olmak ümidiyle sağ tarafta bulunmaya evkalâde rağbet gösterdikleri anlaşılmaktadır.

Ancak Buhârî'de Semure'nin rivayet ettiği "Peygamber (s.a.) namazı kılınca, yüzünü (arkasında cemaat teşkil etmiş olan) bize dönerdi."[244] mealindeki hadis-i şerif ile bu hadis-i şerif arasında bir çelişki yoktur. Çünkü Buhârî'nin hadisi, Resül-i Ekrem'in bazan arkasındaki cemaate doğru dönerek bunun da caiz olduğunu gösterdiğine delâlet eder.

Resûl-İ Zişân Efendimizin bu uygulamalarına bakarak Mâlikîlerle Şâfi-îler ve Hanbelîler imamın namazı kıldırdıktan sonra yönünü sağ tarafına dönmesinin müstehab olduğu kanaatine varmışlardır.[245]

Haneflere göre ise, "imam selâm verince bakınır. Eğer cemaatın namazı bitmişse muhayyerdir; dilerse sağ tarafına, dilerse sol tarafına döner. Kıbleyi sağ veya sol tarafına alır, o veçhile oturur, dilerse xle çıkıp işine gidebilir ve dilerse cemaate istikbal eder."[246]

72. İmamın (Namaz Kıldırdığı) Yerde Nafile Kılması

616. ...el-Muğîre b. Şu'be (r.a.)'den; demiştir ki; Resûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: "İmam, yerini değiştirmedikçe (farz) namaz kıldığı yerde (nafile) namaz kılamaz"[247]

Ebû Dâvüd dedi ki; (Bu hadisin râvilerinden) Ata el-Horasanit el-Muğire b. Şu'beye erişmemiştir.[248]

Açıklama

Bu hadis-i şerif farzı kılan imâmın nafile namaz kılmak için farzı kılmış olduğu yeri terk etmesinin mustehab olduğuna delildir. Bu konuda fakihler arasında görüş ayrılıkları vardır. Ebû Hanife'ye göre imam, peşinden sünnet kılınacak her farz namazdan sonra yerini değiştirir. Fakat ikindi ve sabah namazı gibi arkasında sünnet kılınmayacak olan farzlardan sonra yerini değiştirmesine lüzum yoktur. İmam Muhammed ise, "arkasında sünnet bulunsun veya bulunmasın her farz namazdan sonra imam bulunduğu yeri terk etmelidir ki, cemaat bu sayede imamın sehv secdesi yapmak durumunda olmadığını anlayabilsin" demiştir. Bedayi isimli meşhur fıkıh kitabında şöyle deniyor: "Rivayet edildiğine göre Hz. Ebû Bekr ve Ömer farz namazı kılar kılmaz sanki kızgm bir taşın üzerindeymiş-ler gibi bulundukları yeri hemen terk ederlermiş." Ebû Hüreyre (r.a.)'den rivayet edilen bir hadis-i şerifte de Efendimizin şöyle buyurduğu ifâde ediliyor: "Biriniz namazım kıldığı zaman önüne, ardına, sağına veya soluna çekilmekten aciz mi de böyle yapmıyor?"[249]

Mâliki, Şâfiî ve Hanbelî âlimlerine göre imamın farz namazı kıldığı yerde nafile namaz kılması mekruhtur. Ancak mescidin darlığı gibi bir mazeret varsa, o zaman bu kerahet de ortadan kalkar.

Bu şekilde yer değiştirmenin mustehab oluşunun hikmeti, Buhârî ve Be-gâvî'nin de İfâde ettikleri gibi üzerinde namaz kılınan ve secde edilen yerlerin adedini arttırmaktır. Çünkü bu yerler kıyamet günü secde eden kişinin ibâdet ve secdesine şahitlik edeceklerdir. Cenâb-ı vâcibü'l-Vücûd,

Kur'an-ı Kerim'inde bu gerçeği şu âyet-i kerime ile ifâde buyurmuştur : "Arz kıyamet günü (üzerinde yapılan amellere

ait) haberlerini verecektir"[250] Şu âyet-i kerime de bu gerçeği dile getirmektedir: "Gök ve yer onların (helaki) üzerine ağlamadı."[251]

Rivayet edildiğine göre her mü'min kul için semâda iki kapı vardır. Birinden rızkı iner, diğerinden ameli yükselip çıkar. Mü'min vefat ettiği zaman namaz kıldığı ve amellerinin semâya yükseldiği yer onun vefatına ağlayacaktır. Bu sebeble kişi her namazı ayrı bir yerde kılarak lehinde şahitlik yapacak ve ölümüne ağlayacak olan mekânların sayısını artırmalıdır.

Ancak müellif Ebû Davud'un kanaatine göre, bu hadisin râvilerinden Atâ el-Horasânî'nin el-Muğîre'yle bizzat görüşüp ondan hadis aldığı sabit olmadığından ikisinin arasında bir râvinin bulunması gerekir. İşte bu râvinin ismi zikredilmediği için kim olduğu bilinmemektedir. Bu sebeble de hadis sıhhatini kaybederek "munkatî" denilen zayıf hadisler araşma girmektedir.

İmamın yer değiştirmesi yalnız imama mahsus olmayıp cemaatle veya tek başına namaz kılanlar için de geçerlidir. Zira belirtildiği gibi bunun hikmeti yer değiştirerek namaz kıldığına dâir şahitlerin arttırılmasıdır.

İkinci bir husus da gerek farz öncesi ve gerekse farz sonrası kılınan sünnetlerin mescidde mi, yoksa evde veya mümkünse iş yerinde mi kılınmasının daha uygun olduğudur.

Bu konuda Hanefî âlimleri şu noktalara dikkat çekmektedirler:

1. Sünnetlerin evde kılınması daha faziletlidir. Zira Hz. Peygamber (s.a.) bu konuda kendisine tevcih edilen bir soruya cevaben, "Evimin mescide ne kadar yakın olduğunu biliyorsunuz. Ben buna rağmen sünnetleri evimde kılarım" buyurmuşlardır. Başka bir hadisinde Hz. Peygamber: "Evlerinizi içinde namaz kılarak nurian d iriniz" buyurmaları, farz namazlar cemaatle mescidde kılınacağına göre, buradaki namazdan maksat nafile namazlar olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Her ne kadar bunun tetavvu' namazlarla yapılması mümkün ise de yukarıdaki hadisin de te'yidiyle revâtib dediğimiz farz öncesi ve sonrası kılınan namazlar kast edilse gerektir. Ayrıca "Farzlar müstesna,kişinin kıldığı namazlann en efdali evinde kaldığı namazdır" buyuruiması da bu hususu desteklemektedir.

2. Meşguliyetinden dolayı sünnetleri evde veya iş yerinde kılamayacak kimselerin mescidde kılmaları daha uygundur. Günümüz insanlarının

işlerinin fazla olması, sünnetle farz arasında işleri ile meşgul olmaları, sünnet olan namazlann terk edilmesine yol açacağından ya da sünnet kılmaktan maksat, farz namazları huzur ve huşu' içinde kılmaları hikmetine aykırı olacağından mescidde kılınması ve her namaz için yer değiştirilmesi daha güzel, ibâdet maksadına daha uygun olur. Bütün bu ruhsatlar karşısında sünneti evinde kılma alışkanlığı olan kişiler hakkında, "sünnet kılmıyor" diye, su-i zan edilmesi doğru değildir. Ama böyle bir töhmetle karşı karşıya kalmak-tansa sünnetleri mescidde kılmak -bilhassa memleketimizde- uygun olur. Bununla beraber, bu konuda müslümanları mümkün mertebe sünnete uygu amel etmeye teşvik de ihmal edilmemelidir.[252]

73. İmamın Son Rekatte (Secdeden) Başını Kaldırdıktan Sonra Abdestinin Bozulması

617. ...Abdullah b. Amr'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: "İmam namazı ktfar ve (teşehhüd miktarı) oturur da selâmdan önce abdesti bozuluverirse, namazı tamamdır. Arkasında (cemaat olarak) bulunan kimsenin de namazı tamdır."[253]

Açıklama

Bu hadis-i §ertften imamın son rekâtta teşehhüd miktarı oturduktan sonra konuşmadan (yani selâm vermeden) önce abdestinin bozulması halinde hem kendi namazının hem de arkasında bulunan cemaatin namazının sahih ve tamam olacağı anlaşılmaktadır.

Tirmizî'nin rivayetinde ise, "konuşmadan önce*' ifâdesi yerinde "selâm vermeden önce" ifâdesi geçmektedir. Buna göre hadis-i şerife böyle mana vermek gerekir. Biz de öylece mânâlandırdık.

İşte bu hadis-i şerife dayanarak, Ebu Hanife (r.a.) ile taraftarları ve Atâ b. Ebî Rebâh, Saîd b. Müseyyeb ve İshâk b. Râhüye, son rekâtta teşehhüd miktarı oturan kimsenin abdesti bozulsa bile namazının sahih olduğu kanaatine varmışlardır.[254]

Son Rekâtın Sonunda Teşehhüd Miktarı Oturmak Ve Hükümleri

Bu ve benzeri meseleler Hanefî mezhebinde on iki mesele diye bilinen meselelerden biridir. Özeti şöyledir;

Herhangi bir namazdan soma son rekâtında teşehhüd miktarı oturmakla namazın farzları bitmiş olur mu? Yoksa namaz kılanın namazdan kendi sun'u olan bir fiilde namazdan çıkması farz mıdır? Ebû Hanife'ye göre farzdır.Ebû Yusuf ile İmam Muhammed'e göre farz değildir. Yalnız namazdan selâm ile çıkmak ittifakla vâcibtir. Vacibi sehven terk eden kişi, sehiv secdesi yapmalıdır; aksı halde o namazı vakit varsa iade etmesi de vâcibtir. Çünkü Hanefi mezhebindeki kaideye göre "Vacibi terk edilen namaz, keraheti tah-rimiyye ile sahihtir. Kerâhet-i tahrimiyye ile kılmanher namazın vakit içinde iadesi vâcibtir." Durum böyle olunca, selâmı terk ederek namazdan çıkma her ne kadar zimmetten namaz borcunu düşürüyor ise de, namazın kemâli için vakit içerisinde iadesi gerekir. Hadis sarihlerinin Hanefilere mutlak olarak nisbet ettikleri hüküm, namazın farzlarının tamam olup olmaması bakımındandır. Yoksa namaz eksiksiz, kusursuz olarak tamdır, demek değildir. İshâk b. İbrahim de, "kişinin teşehhüd miktarı oturduktan sonra selâm vermeden namazdan çıkmasıyla namazı tamamlanmış olur" demektedir. Sözü geçen bu âlimler görüşlerinin doğruluğuna "Resûluiiah (s.a.) İbn Mes'ûd (r.a.)'in elini tutarak şöyle buyurmuştur: "İşte teşehhüdü bu şekilde edâ ettin mi, namazın tamdır. Kalkıp gitmek istersen, kalkıp gidebilirsin, oturmak istersen oturabilirsin" mealindeki ileride gelecek 970 no'lu hadis-i şerifi delil getirirler. İşte İbn Mes'ûd (r.a.)'in bu hadis-i şerifi mezkûr âlim-lerce iki yönden delil getirilmek istenmiştir:

1. Bu hadis-i şerifte teşehhüdden sonra selâm vermeden namazdan çıkan kimsenin namazının edâ edilmiş olduğu ifade ediliyor. Eğer selâm farz olsaydı bu kimsenin namazı edâ edilmiş sayılmazdı.

2. Eğer selâm vermek farz olsaydı, Resul-i Ekrem İbn Mes'ûd (r.a.)'u teşehhüd miktarı oturduktan sonra namaza devam etmekle, kalkıp gitmek arasında muhayyer bırakmazdı. Rükün (farz) namazın kendisiyle edâ edildiği şeydir. Selâm ise, namazdan çıkış ve namazı terk etmektir. Zira selâm başkasına yöneltilen bir hitab olması sebebiyle namaza aykırı bir

davranıştır. Bu itibarla namaza aykırı bir davranışın rükün sayılması imkânsızdır.

Ashâb-ı Ivirâmın ve tabiîlerin büyük çoğunluğu ile onlardan sonra gelen âlimlerin ekseriyeti ise, bir sonra gelecek olan "namazın anahtarı taharettir, Ia lirimi tekbirdir ve tahlili selâm vermektir" mealindeki 618 no'lu hadis-i şerifi delil getirerek selâm vermenin farz olduğunu söylerler. (Şafiî, Hanbelî ve Mâlikî âlimleri de bu görüştedirler). Ayrıca "Beni namaz kılarken gördüğünüz gibi namaz kılınız"[255] hadisini de delil getirerek, "Resul-i Ekrem (s.a.)'in selâm vermeden namazdan çıktığı görülmemiştir" derler. Mevzuu teşkil eden hadis-i şerifin de râvilerini tenkid ederek zayıf olduğunu söylerler. Şayet bu hadisin sahihliği kabul edilse bile rriensuhtûr, derler. Selâmın farz olmadığı görüşünü savunanların ikinci delili olan İbn Mes'ûd hadisindeki:

"İşte teşehhüdü bu şekilde edâ ettin mi namazın tamdır" cümlesinin Cenab-ı Peygamber (s.a.)'e değil, İbn Mes'ûd'a ait bir söz olduğunu iddia ederler.

İmam Nevevî de bu cümlenin hadis-i şerifin aslından olmadığı halde, hadisin cümleleri arasına sıkıştırılmış (müdrec) bir söz olduğunda hadis nafızları ittifak etmişlerdir demektedir.[256]

618. ...Ali (k.v.)'den; demiştir ki;

Resûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: "Namazın anahtarı taharettir, tahrîmi (girişi) tekbîrdir, tahlili (çıkışı) selâm vermektir."[257]

Açıklama

Bu hadis-i şerifin genişçe izahı abdestin farzları bölümünde (61 no'lu) hadiste geçmiştir. Esasen hadisin yeri de orası olduğu halde, namazdan selâmla çıkmanın lüzumunu isbat maksadıyla münâsebet düştüğü için müellif burada ikinci defa tekrar etmiştir.[258]

74. Cemaatın İmama Uyması Gereken Yerler

619. ...Muâviye b. Ebî Süfyân (r.a.)'den; demiştir ki;

Resûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: "Rükû ve secdeye benden önce varmayınız. Çünkü ben rükû'a vardığım zaman sizden Önce (rükû ve sücûdda) edâ etmiş olduğum kısmı siz (başımı) kaldırdığım zaman telâfi etmiş olursunuz. Çünkü ben yaşlandım."[259]

Açıklama

Resûl-i Zişân Efendimiz cemaatin rükû'a ve sücüda kendisinden sonra varılmasını emretmiştir. Çünkü her ne kadar rükû'a ve sücûda geç varılmakla imam ile beraber rükû' ve sucuda varılmadığı için cemaat rükû ve sücûdda imamın kaldığı kadar kalamamış oluyorsa da bu kaybedilen zamanı imam başım rükû ve secdeden kaldırırken telâfi etmiş oluyor. İşte Peygamber (s.a.) bu gerçeğe işaret ederek cemaatin rükû ve secdelere varırken imamdan sonraya kalmasını tavsiye etmiş ve imamdan sonraya kalmadan dolayı herhangi bir kaybın söz konusu olmadığını ifâde buyurmuştur.

Bu konuda mezheblerin görüşünü öğrenmek için 603 no'lu hadisle ilgili açıklamalara bakılmalıdır.

Hadis-i şerifin son bölümündeki "Çünkü ben yaşlandım" ifâdesi cümlesinin tercemesidir. Buna göre dal'ın şeddeli okunması gerekir. Ekseri hadis âlimleri de bu görüştedirler. Ebû Ubeyd dal'i şed-desiz okuyorak veya şeklindedir, demiş ise de İbn Düreyd bunu kabul etmemiş; zira bu, vakıaya aykırıdır, demiştir. Çünkü şed-desiz okunduğu zaman tercemesi "ben şişmanladım, kilo aldım" demek olur. Bu da Resûluüah'ın beyân edilen vasfına aykırıdır. Gerçi genellikle yaşlanan kişiler eskiye nisbetle biraz daha kilo alırlar.Nitekim İbn Reslân; Hz. Âişe'den rivayet edilen bir hadisde "Resûlullah (s.a.) yaşlanıp biraz kilo alınca" ifâdesi yer aldığına göre, her iki şekilde de hadisin okunabileceğini ifâde etmiştir.Biz tercemeyi cumhurun tesbitine göre yaptık.[260]

620. ...Ebû tshak'dan; demiştir ki;

Ben, Abdullah İbn Yezîdi'l-Hatmı'yi halka hitab ederken dinledim. Şöyle diyordu: "Bize asla yalancı olmayan el-Bera'(nın) haber verdi(ğine göre); kendileri (Hz.Peygamberle namaz kılarlarken) rukû' dan başlarını

Resulullah (s.a.)'le beraber kaldırdıkları zaman ayakta beklerlermiş.O'nun secdeye vardığı zaman secdeye varırlarmış."[261]

621. ...el-Berâ (r.a.)'den; demiştir ki: "Biz Peygamber (s.a.) ile birlikte namaz kılardık da (Hz. Peygamberin alnım yere) koyduğu görülünceye kadar bizden hiç bir kimse belini eğmezdi."[262]

Açıklama

Bu hadis-i şerif cemaatin rükû* ve secdelere imamdan önce varmasının caiz olmadığına delâlet etmektedir.

Cemaatin namazda imamdan önce hareket etmesi mevzusunda ilim adamları üç ana mesele üzerinde ihtilâf etmişlerdir:

1. İftitâh (başlama) tekbirinde imamdan önce hareket etmek: Şafiî'nin dışında kalan bütün mezheb imamlarınca iftitah tekbirlerini imamdan önce alan kişinin iftitah tekbiri ve namazı sahih değildir.[263] Ancak İmam Şafiî'(r.a.)'den bu konuda iki görüş rivayet edilmiştir. Meşhur olan rivayette, imamdan önce tekbir alırsa kâfi gelmez, ikinci rivayette ise, "imama uyan kimse imamdan önce de tekbir alsa, kâfidir" demiştir.

Abdullah b. Yezid, yaşça küçük olan sahâbilerdendir. Kûfe'de îbnü'z-Zübeyr'in valisi iken irâd ettiği bir hutbesinde büyük sahâbi el-Berâ' b. Âzib'-den naklen bu hadisi zikretmiş, bunu yaparken de Hz. Bera' için "sâdıktır" diyerek sözünü takviye etmek istemiştir. Halbuki sahâbilerin hepsi kendisi de dâhil, âdil ve sâdık oldukları kesindir. Bu hadisi nakletmesinin sebebi de oradaki cemaatin çoğu kez yaptıkları bir hareketin sahâbilerin Resûlullah'la kıldıkları namaza aykırı olduğunu belirtmek ve onları muhalefetten men'etmek içindir. Bu da imam ve hatiplerin, sünnete muhalif veya eksik bir hareketlerini gördüğünde uyarıcı ve aydınlatıcı bilgi veren vaaz ve konuşma yapmalarının gereğini ortaya koymaktadır.[264]

Ancak Şafii âlimlerine göre yalnız başına namaz kılmakta olan bir kimseye, namazın ortasında imama uymak isterse daha önce imamdan evvel almış olduğu iftitah tekbiri yeter.

Hanbelîlere göre de imamdan Önce unutularak alınan iftitah tekbiri kifayet eder.

2. İftitah tekbirinin imamla beraber alınması Ebû Hanife'ye göre caiz ise de imam Muhammed ve İmâm Yûsuf'a göre caiz değildir.

3. Selâma gelince; cemaatin imamla beraber selâm vermesi ulemânın büyük çoğunluğuna göre caizdir. Ulemânın çoğunluğuna göre namazın geriye kalan rükünlerinde imamdan önce veya imamla davranmak caizdir. Ancak îmam Ahmed'den gelen bir rivayete göre imamdan evvel davranmak caiz değildir.[265]

Hanefi mezhebinin bu konudaki görüşlerinin tafsilatı için 603 no'lu hadisin açıklamasına bakılmalıdır.[266]

622. ...Muhârib b. Disâr (şöyle) demiştir:

Abdullah b. Yezîd'i minber üzerinde şöyle konuşurken dinledim: "Bana el-Berâ rivayet etti ki, kendileri Resül-i Ekrem (s.a.)'Ie birlikte namaz kılarlarmış. O rükû etti mi onlar da rükû' ederlermiş. (Berâ sözlerine şöyle devam etmiştir:) "Semiallahü limen hamideh" dediği vakit, Resûlullah (s.a.)'ın alnını yere koyduğunu görünceye kadar ayakta dikilirdik. Sonra (bütün cemaat secdeye vararak) Peygamber (s.a.)'e uyardık.[267]

Açıklama

Aliyyü'1-Kâri rükû'a varmak için Resûl-i Ekrem (s.a.)'in rükû'a vardığını görünceye kadar beklemenin hikmetini şöyle açıklıyor: Kıyam ile rüku'un arasındaki mesafe kısa olduğu için imamdan önce rükû'a varma tehlikesi yoksa da kıyamla secde arasındaki mesafe uzun olduğundan, imamla beraber secdeye giden kimsenin imamdan önce secde mahalline erişmesi, dolayısıyla imamın önüne geçmiş olması tehlikesi söz konusudur. Bu sebeble ashâb-ı kiram, Nebiyy-i Ekrem'in talimatı üzere imam secdeye varmadığı müddetçe secdeye gitmezlerdi.

Bu babta geçen bütün hadis-i şerifler cemaatin, namazın bütün cüzlerinde imama uymaları gerektiğini ifâde etmektedir. Hülâsa olarak şunu söylemek mümkündür: Hanefîlere göre imama tâbi olmak üç şekilde mümkündür:

1. Cemaatin fiilinin imamın fiiliyle aynı anda olmasıdır. Yani imamla beraber cemaatin aynı anda niyet etmesi ve rükû'a gitmesi gibi.

2. Cemaatin hemen imamdan sonra hareket etmesi.

3. Cemaatin imamdan oldukça geç davranması fakat edâ etmekte olduğu rüknü bitirmeden imama yetişmesi.

İşte bu suretlerin üçüne de "imama uyma" denilir. Buna göre imamdan önce hareket etmemek veya* tamamen geri kalmamak şartıyla imamla beraber rükû'a varan yahut imam rükû'dan doğrulduktan sonra imamla birlikte secde eden cemaat imama uymuş sayılır. Namazın farzlarından bu manada imama uymak farz, vâciblerinde uymak vâcib, sünnetlerinde uymaksa sünnettir.[268]

Şâfiîlere göre de imama uymak şu şekilde olur:

1. Cemaatin iftitah tekbiri mutlaka imamın tekbirinden sonraya kalmalıdır. İmamdan önce veya onunla beraber tekbir alacak olursa, namaz bâtıl olur. Bir harfi dahi imamla beraber telaffuz etse durum aynıdır.

2. Cemaatin selâmı imamdan sonra olmalıdır. İmamla beraber selâm vermek mekruhtur. İmamdan önce selâm vermekse namazı bozar.

3. Birbiri ardınca gelen iki fiilî rüknü cemaat Özürsüz olarak imamdan önce veya sonra yapmamalıdır.

Mâlikî ve Hanbelîlere göre imama uymak bütün fiillerde imamdan sonraya kalmakla olur. Ancak imama yetişemeyecek derecede gecikmemek lâzımdır. 603. hadisin şerhine bakılmalıdır.[269]

75. İmamdan Evvel Başını Kaldıran Veya İndirenleri Tehdid

623. ...Ebû Hüreyre (r.a.)'den; dedi ki:

Resûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: "Sizden biriniz başını, imam secdede iken kaldırınca Allah'ın onun başını eşek başına, yahud da[270] suretini eşek suretine çevireceğinden korkmaz mı?"[271]

Açıklama

Bu hadis-i şerif daha imam secdeden kalkmadan önce, secdeden başım kaldıran kimseler için büyük bir tehdid mânâsı taşıdığı gibi, imamdan önce secdeye veya rükü'a varanlar için de aynı şekilde bir tehdiddir. Çünkü secdeye eğilmek secdeye varabilmek için bir vesile olduğundan secdenin

hükmünü taşır. Usul-î fıkıhta malum olduğu üzere, vesileler gayelerinin hükümlerine tabidirler.

İbn Hacer Buharı Şerhi'nde bu hadis-i şerifi açıklarken şunları söylemektedir: Bu hadis-i şerifi et-Tayalisî, Hammad b. Seleme'den; İbn Hüzeyme de Hammad b. Zeyd'den rivayet etmiştir. Müslim'in rivayetleri de Yunus ve er-Rabi'a dayanmaktadır. Gerek Tayâlisî'nin gerekse İbn Hüzeyme'nin Hammâd'dan gelen rivayetlerinde "baş" tabiri geçtiği halde, Yunus'un rivâyetinde "suret", Rabî'in rivayetinde ise, "yüz" tâbiri geçmektedir.

Hadis-i şerifin muhtelif rivayetlerinde görülen bu zahirî ve küçük farklılıklar râvilerin dikkat derecesindeki farklılıktan ileri gelmektedir. Kadı Iyaz bu küçük farklılıklara bakarak "aslında bu tabirler arasında esaslı bir fark yoktur. Çünkü yüz baştadır. İnsanın suretinin ancak tecelli ettiği organ da yüzdür..." demiştir.

Hadis-i şerifte geçen suret değişikliğinin hakiki mânâda olacağını söyleyen âlimlerin başında İbn Hacer ve Bedrüddin Aynî gelmektedir.

Kadı Ebû Bekr İbnü'l-Arabi'nin, "Allah'ın eşek başına çevirdiği bir kimse bu ümmette mevcut değildir. Çünkü bu ümmet meshden emindir. Bu cümleden murad, olsa olsa, eşeğin huyu olan ahmaklık ve inatçılıktır" şeklindeki sözlerini Bedrüddin-i Aynî "âhir zamanda meshin (şekil ve şemail değişmesi) vuku bulacağını sahabeden bir cemaat haber vermiştir" diyerek reddettiği gibi, şimdiye kadar böyle bir değişikliğin vuku bulmadığını ileri sürenlerin sözlerini de "bu sözün doğru olduğunu kabul etsek bile cezanın Allah Teaala'nın dilediği bir zamana kadar geciktirilmesi mümkündür. Nitekim ashâb-ı kirama dil uzatan bazı sapıkların ölürken eşek ve domuz şekline girdiğini bazı kitaplardan okuyoruz" diyerek reddetmiştir. Nitekim îbn Mâce'nin Hz. Âişe'den rivayet ettiği şu hadis-i şerif de bu görüşü te'yid etmektedir:

"Bu ümmetin en son gelenlerinde hasf da mesh de kazf de olacaktır" [272] Bu hadis-i şerif Resûl-i Ekrem (s.a.)'in ümmetine karşı beslediği hudutsuz şefkatini, bu sebeble de insanlığın iki cihanda saadetinin te'minâtı olan dinî ahkâmın bütün inceliklerini ve bu ahkâma bağlı olarak doğacak bütün mükâfat ve mücazatı beyân ediyor. Ayrıca bu hadis imama uymayan kişilere karşı büyük bir tehdidi de dile getiriyor.

tbn Mes'üd (r.a.) imamdan önce başını kaldıran bir zata bakmış da; "Sen ne yalnız kaldın, ne de imama uydun" demiştir, tbn Ömer'den de buna benzer bir söz rivayet edilir. Hatta îbn Ömer (r.a.), imamdan evvel başını kaldıran kimseye namazı yeniden kılmasını emretmiştir. Ulemânın büyük çoğunluğuna göre başını imamdan önce kaldırmak haram ise de bundan dolayı namazın iadesi gerekmez.[273]

76. İmamdan Önce Namazdan Çıkan Kimse nin Durumu

624. ...Enes (r.a.)den, rivayet edildiğine göre "Peygamber (s.a.) kendilerini namaza teşvik edermiş ve imamdan önce namazdan çıkıp gitmeyi de yasaklanmış. "[274]

Açıklama

Hadis-i şerifte nehyedilen "kişinin imamdan önce namazdan çıkması" iki manaya gelebilir:

1. İmamdan önce selâm vermek.Peygamber (s.a.) zaten kişinin imamdan önce selâm vererek namazdan çıkmasını yasaklamıştır.

2. İmam o mescitten çıkmak üzere yerinden kalkmadığı halde mescidden çıkıp gitmek. Nitekim Buhârî'nin rivayeti bu ikinci ihtimali kuvvetlendirmektedir. Resûlullah (s.a.)ın sağlığında cemaatle namaz kılındıktan sonra kadınlar (mescidden çıkmak üzere) ayağa kalkınca Allah Resulü (s.a.) ve beraberindeki erkekler mescidde bir müddet otururlardı.[275]

Demek ki ashâb-ı kiram hemen selâmı verir-vermez mescidi terk etmezlerdi. Çünkü o anda arka saflarda bulunan kadınlar mescidi terketmek üzere bulunduklarından, erkekler de mescidi terk etmek üzere ayağa kalkacak olurlarsa kadınlarla erkeklerin karışacaklarından, Efendimiz (s.a.) erkeklerin selâmdan sonra bir müddet yerlerinde beklemelerini emretmiş ve hemen mescidi terketmelerini yasaklamıştır.[276]

77. İçinde Namaz Kılınan Elbiselerin Sayısı İle İlgili Hadisler

625. ...Ebû Hureyre (r.a.)'den, rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.)'a bir tek elbise içinde namaz kılmanın hükmü sorulmuş da: " Herbirinizin ikişer elbisesi var mı ki?" cevabım vermiş.[277]

Açıklama

Hadis-i şerifte, Resûl-i Ekrem'e soru soran kimsenin ismi açıklanmamıştır. Ancak İbn Hacer, "ben bütün araştırmalarıma rağmen bu kişinin adına rastlayamadım ama Serahsî Mebsût'da bu kişinin Sevbân olduğunu söylemektedir" diyor.

Resûl-i Ekrem'in; "her birinizin ikişer elbisesi var mı ki?" sözünü Hat-tâbî şöyle açıklamaktadır: "Bu hadisin lâfzı soru manası taşıyorsa da gerçekte ashâb-ı kiramın içinde bulundukları fakr-ü zarureti dile getirmekte ve bu şartlar içerisinde bulunan kişilerin bir tek elbise içerisinde namaz kılmalarının caiz olacağını beyân etmektedir."

Gerçekten bu hadis-i şerif bir tek elbise içerisinde namaz kumanın caiz olacağına bir delildir. Nevevî merhum bu hadisle ilgili görüşlerini açıklarken şunları söylemektedir: "Bir tek elbise ile namazın caiz olmayacağına dair İbn Mes'ûd'un rivayetinden başka bir rivayete rastlamadım ki, o rivayetin de sahih olduğunu zannetmiyorum. îki elbise içerisinde namazın daha faziletli olduğuna dair ilim adamları arasında görüş birliği vardır. Ancak Resûl-i Ekrem'in ve sahâbe-i Kiramın fazla elbiseleri bulunduğu halde bile bazan bir tek elbise içerisinde namaz kılmaları, bir tek elbise içerisinde de namazın kılınabileceğini göstermek içindir."

Nitekim Buhârî'nin Câbir b. Abdillah'dan rivayet ettiği şu hadis-i şerif de bu meseleye ışık tutmaktadır.

"Ya Eba Abdillah üzerinden cübbeni çıkardığın halde namaz kıldın ha? diye sorulunca Câbir (r.a.) şöyle cevap vermiştir: "sizin1 gibi (bu meseleyi) bilmeyenlerin beni (bu şekilde) görüp örnek almalarını arzu ettim de onun için böyle yaptım.'* ibn Ebi Şeybe'nin Ebû Hureyre'den bu Ehl-i Suffe'den yetmiş kadar sahabinin tek elbise içinde namaz kıldıklarım, bazılarının

ancak diz kapaklarına kadar, bazılarının da biraz daha uzunca elbiseler içinde namaz kıldıklarını ve ruku'a varırken de avret yerleri açılmasın diye dizle-riyle elbiselerini sıkıştırdıklarım gördüm, dediğini nakletmektedir." [278]

Abdurrezak'ın rivayetine göre Ubeyy b. Ka'b (r.a.) ile İbn Mes'ûd (r.a.) bu konuda tartışmışlardı. Ubey (r.a.) kişinin her zaman bir tek elbise içerisinde namazı kılınabileceğini savunurken İbn Mes'ûd (r.a.) da bunun ancak iki elbise bulamayan kişilere ait bir izin olduğunu, imkânı olan kişilerin iki elbise içinde namaz kılmaları gerektiğini savunuyordu. Bunu öğrenen Hz. Ömer minbere çıkarak Hz. Übeyy'in sözlerinin isabetli olduğunu belirtti. Bu mevzuda ayrıntılı açıklama için 626 no'Iu hadis-i şerifin açıklamasına bakılmalıdır.[279]

626. ...Ebü Hüreyre (r.a.)den; demiştir ki:

Resûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: "Sizden biriniz bir tek elbise içinde omuzlarında o elbisenin bir kısmı bulunmadan namaz kılmasın.”[280]

Açıklama

Hadis-i şerifte "sevb" elbise demektir. Kelimenin asıl manası dokunmuş bez, keten, ipek ve yün gibi kumaşlardır.O zamanın tam takım elbisesi biri izâr» diğeri ridâ olmak üzere iki ayrı kumaştan meydana gelirdi, tzâr, futa gibi bele bağlanır, ridâ da ihram gibiomuza atılır, ikisi bir elbise teşkil ederdi. Buradaki "bir tek elbise" sözünden kast edilen omuza atılan ridâdır ki, bir ucu sol omuzun üzerinden diğer ucu da sağ omuzun altından geçirilerek ya göğüs tarafından, ya da arkadan bağlamak suretiyle bürünülen elbisedir. Böyle çapraz bir şekilde bürünmeye te-veşşuh, iltihaf veya istimal denir, kumaşın iki ucunu bağlamaktaki hikmet rükû esnasında örtünün düşmemesini ve namaz kılan kimsenin kendi avret yerlerini görmemesini sağlamaktır. Ancak bu örtünün bütün avret yerlerini örtecek kadar geniş ve uzun olması şarttır. Yoksa beline bağlar.

Netice olarak, önemli olan, elbisenin sayısı ve cinsi değil, avret yerlerinin örtülmesidir. Yalnız İbn Cerîr, Tâvûs, İbrahim, Nehâi, AbduIIah b. Vehb ve bir rivayette Ahmed b. Hanbel bu görüşe katılmayarak bir tek elbise içinde namaz kılmanın mekruh olduğunu söylemişlerdir. Bunlara

göre bir tek elbiseden başka giyecek bulamayan kimsenin o elbiseye sarılarak namaz kılması yine mekruhtur. Sünnet üzere kılmış olmak için onu giymiş olması icâ-beder. Delilleri Tahâvî'nin rivayet ettiği İbn Ömer hadisidir. Mezkûr hadiste Resûlullah (s.a.t; "Biriniz namaz kıldığı vakit, iki elbisesini de giysin, zira huzuruna ziynetti çıkmaya en lâyık zât AHah'dır. İki elbisesi olmayan kimse namaz kılarken elbisesini giysin. Yahudiler gibi ona sarınmasın'1 buyurmuşlardır. Ashâb-ı Kiram ile tabiîn ulemâsı bir elbise içinde namaz kılmanın caiz olduğu kanaatindedirler.

İmam Mâlik, İmam Şafiî, İmam Ebû Yusuf, Muhammed, Ebû Hanife ve bir rivayette Ahmed b. Hanbel de tek elbise içinde namazın caiz olduğunu kabul edenler arasındadır. Hatta Hanefî imamlarından Tahâvr "Başka elbise bulunduğu halde bir tek elbiseye sarılarak namaz kılmanın caiz olduğunu bildiren hadisler tevatür derecesine ulaşmıştır" demiştir.

Mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerifte bir ucu omuzda olmayan tek elbise ile namaz kılmanın yasaklanmasının hükmü, ulemânın büyük çoğunluğuna göre tenzihen mekruhtur. Tahâvî mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şerifle diğer hadislerin arasım şu şekilde uzlaştırmaktadır: Asıl olan elbiseyi omuzdan aşağıya doğru sarkıtarak örtünmektir. Fakat bu şekilde örtülen elbise avret mahallini kapamaya yetmiyorsa o zaman bele bağlayarak örtünmek lâzımdır.[281] Tek elbise içinde namaz kılmayı caiz gören ulemâ iki elbise giymeyi emreden İbn Ömer hadisini efdaliyyetle tefsir etmişlerdir.

Bu hususun erkekler için olduğu malumdur. Çünkü erkeklerin avreti göbek ile diz kapağı arası olmasına mukabil, kadınların el ve yüzün dışındaki topuklara kadar bütün vücutları avrettir.[282]

627. ...Ebû Hüreyre (r.a.)den; demiştir ki: -Resûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: "Sizden biriniz bir tek elbise içinde namaz kıldığı zaman, elbisenin iki ucunu (sağ omuzunun altından sol omuzunun da üstünden geçirerek) çapraz bir şekilde boynuna bağlasın."[283]

Açıklama

Bu hadis-i şerifin izahıyla ilgili malumat bir evvelki hadisin açıklamasında geçtiğinden oraya müracaat edilmelidir.[284]

628. ...Ömer b.EbîSeleme[285] demiştir ki: "Peygamber (s.a.)'i (bir defa) iki ucunu omuzları üzerine çapraz bir şekilde bağladığı bir tek elbise içinde namaz kılarken gördüm".[286]

Açıklama

Bu hadisle ilgili geniş bilgi almak için 626 nolu hadisin açıklamasına müracaat edilmelidir.[287]

629. ...Kays b. Talk'ın babası Talk'dan rivayet ettiğine göre Talk şöyle demiştir:

Biz Resûlullah (s.a.)'in huzuruna vardığımızda bir adam gelerek; "Ya Resûlullah bîr tek elbise içinde (kılınan) namaz hakkında ne dersin?" dedi.

(Hadisin ravisi Talk rivayetine devamla) dedi ki: Resûlullah (s.a.) de (o anda belinde bağlı olan) peştemalini çözerek (omuzundaki) ri-dâsının üstüne koydu. (İkisini bir elbise haline getirerek) ikisini birden uçlarını sol omuzun üstünden ve sağ omuzun altından geçirdi ve bize namaz kıldırdı. Namazı bitirince de, "Sizin her biriniz iki elbise bulabilir mi ki?" buyurdu.[288]

Açıklama

Fahr-i Kâinat (s.a.) kendisinden bir tek elbise içinde kılınan namazın hükmünü soran kimseye böyle kılınan bir namazın sahih olduğunu ifâde etmek maksadıyla izâr ve ridâdan ibaret olan elbisesinin iki parçasını da üst üste koyarak bir tek elbise haline getirip onunla namaz kıldırıyor.

Resûl-i Ekrem (s.a.) böyle yapmakla soru soran kişiye bir tek elbise içinde kılman namazın caiz olduğunu bilfiil ve açık bir şekilde göstermiştir. Çünkü böyle uygulamalı öğretim daha verimli ve te'sirlidir. Hadisle ilgili ayrıntılı açıklama 626 numaralı hadisin şerhinde geçmiştir.[289]

78. İzarını Boynuna Bağlayarak Namaz Kılan Kimsenin Durumu

630. ...Sehl b. Sa'd (r.a.)den; demiştir ki:

Ben bazı kimseleri yetersizliğinden dolayı izarlarını çocuklar gibi boyunlarına asmış oldukları halde Resûlullah (s.a.)'ın arkasında (namaz kılarken) gördüm. Bir sözcü (kadınlara hitaben):

Ey kadınlar cemaati, erkeklerden önce başınızı (secdeden) kaldırmayın" dedi.[290]

Açıklama

Erkeklerin bir parçadan ibaret olan elbiselerini çocuklar gibi boyunlarına asmaları elbiselerinin yetersizliğindendir.Bu durum İslâmiyetin ilk devirlerinde müslümanların ne kadar büyük bir sıkıntı ve imkânsızlık içinde olduklarını gösterir. Başka bir giyecekleri de olmadığından tek parçadan ibaret olan elbiselerini namaz içerisinde açılır korkusuyla boyunlarına bağlamak mecburiyetinde kalmışlardır.

Ancak böyle bir durumda cemaate gelen kadınların erkeklerden önce secdeden başlarını kaldırmaları halinde erkeklerin avret mahallini görme ihtimali bulunduğundan hadis-i şerifte belirtildiği gibi, bir sözcü bu duruma dikkatleri çekerek kadınlara hitaben bir konuşma yapmış ve erkeklerden önce başlarını secdeden kaldırmamalarını söylemiştir.

Hafız İbn Hacer el-Askalânî bu sözcünün Bilâl-i Habeşî olmasının kuvvetle muhtemel bulunduğunu söylüyorsa da Ebû Davûd ile Beyhakî'nin Esma bint Ebî Bekr (r.anhâ)den gelen rivayetlerinden bu sözcünün bizzat Resûl-i Ekrem (sallallahu aleyhi vesellem) olduğu anlaşılıyor..[291]

79. Elbisenin Bir Ucu Başkasının Üzerinde İken Namaz Kılanın Durumu

631. ...Âişe (r.anhâ)nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Nebî (s.a.) (bir defa) elbisesinin bir ucu benim üzerimde bulunduğu halde namaz kılmıştır." [292]

Açıklama

Bu konuda 369 no'lu hadis-i şerifin açıklamasına da bakılabilir.Oradan da anlaşılacağı üzere Resûl-i Ekrem hayızlı olan zevcesinin elbisesi kendi üzerine temas eder olduğu halde namaz kılmıştır. Yine Müslim'in rivayet ettiği bir hadis-i şerifte Hz. meymûne validemiz şöyle buyurmuştur: "Peygamber (s.a.) namaz kılar, ben de hayızlı olduğum halde onun hizasında bulunurdum. Çok defa secde ettiğinde elbisesi bana dokunurdu" [293] Gerek bu hadis-i şeriflerden ve gerekse mevzumuzu teşkil eden hadis-i şeriften namaz kılan bir kimsenin elbisesinin bir başkasına -hayızlı bir kadın bile olsa- temas etmesinin namaza herhangi bir zarar vermediği anlaşılmaktadır. Hatta namaz kılan kimsenin tenine hayızlı bir kadının elbisesi temas etse bile durum aynıdır.[294]

80. Bir Tek Gömlekle Namaz Kılan Kimsenin Durumu

632. ...Seleme b. el-Ekva'dan; demiştir ki:

Ya Resûlullah, ben avcılık yapan bir adamım. Bir tek gömlek içinde namaz kılabilir miyim? dedim. (Bana);

“Evet (kılabilirsin) ve (lâkin) bir dikenle bile olsa onun uçlarını (birbirine) iljştir" cevabını verdi.[295]

Açıklama

Seleme b. el-Ekvâ' (r.a.) avcılık yapan bir kimse olduğundan bacaklarına dolaşarak avı yakalamasına mani olur düşüncesiyle peştemal kullanmıyor, sadece bütün avret yerlerini örten bir gömlek giyiniyor ve namazını da onunla kılıyordu. Birgün böyle bir gömlek içinde namaz kılmanın hükmünü Resûl-i Ekrem (s.a.)'e arzedince, Efendimiz bunda bir sakınca olmadığını beyân etmiş, fakat gömlek olarak kullandığı bu uzunca kumaşın iki yakasını mutlaka bir dikenle bile olsa birbirine iliştirerek hem kendinin avret yerlerini görmesini hem de namaz esnasında acıtarak avret yerlerinin görülmesini önlemesini tenbih etmiştir.[296]

633. ...(Muhammed b. Abdurrahman b. Ebi Bekr) babası (Ab-durrahman'ın şöyle) dedi(ğini rivayet etmiştir):

Câbir b. Abdillah (r.a.) (bir defa) bize (sadece) bir gömlek içerisinde olduğu halde imamlık yaptı. Üzerinde herhangi bir peştemal da yoktu. (Namazdan) çıkınca, "Ben Resûlullah (s.a.)i bir tek gömlek içerisinde namaz kılarken gördüm" dedi.[297]

Açıklama

Câbir b. Abdillah'ın namazdan sonra, "Resûlullah'ı bir tek gömlek içerisinde namaz kılarken gördüm."demesine sebeb, Buhârî'nin Muhammed b. el-Münkedir'den rivayet ettiği bir hadis-i şerifte açıklandığına göre, "kendisine namazı niçin böyle abasız veya cübbesiz olarak kılıyorsun?" diye bir sorunun yöneltilmesidir. Bu soru karşısında Câbir (r.a.) Hazretleri, de hareketinin manasını Resûl-i Ekrem (s.a.)'in uygulamasından delil getirerek açıklama lüzumunu hissetmiştir.[298] Her ne kadar bu hadis-i şerifte Hz. Câbir'in üzerinde izar (eteklik) bulunup bulunmadığı üzerinde durulmamışsa da Avnu'l-ma'bud sahibi, Hz. Câbir'in üzerinde o anda izarın da bulunmadığını ifade etmektedir.

Bu hadis-i şerif, imamın cübbesiz olarak namaz kıldırmasının caiz olduğunu ifâde ediyorsa da cübbeli olarak kıldırması daha faziletlidir. Ancak Mâliki âlimleri, mescidde görevli imamın ve bir de herhangi bir kabilenin namaz kıldırmakla görevlendirdikleri imamın cübbesiz olarak namaz kıldırmasını mekruh görürler. Bu iki imamın dışında kalan imamların cübbesiz olarak kıldırdıkları namazda herhangi bir sakınca görmezler. Müdevvene'-de beyân edildiğine göre görevli olan imamın seferde cübbesiz olarak namaz kıldırmasında da herhangi bir sakınca yoktur.[299]

81. Elbise Dar İse (Elbiseyi) Nasıl Bürünür

634. ...Ubâde b. el-Velid b. Ubâde b. Es-Sâmit'den; demiştir ki:

Biz Câbir'in yani İbn Abdillah'ın yanına varmıştık. (Bize şunları) söyledi: "Bir gece Resûlullah(s.a.)'la beraber düşmanı takibe çıkmıştım. Resûlullah (s.a.) namaza kalktı. Benim üzerimde de bir örtü vardı. Bir

ucunu sağ omuzuma, öbür ucunu da sol omuzuma atmaya uğraştimsa da yetişmedi (dar geldi). Aynı zamanda saçakları vardı. (Bir de) altını üstüne getirdikten sonra her iki ucundan birini sağ, öbürünü de sol omuzuma aldım, sonra da düşmemesi için üzerine eğildim (ve çenemle tuttum). Gelip Resûlullah(s.a.)'ın soluna durdum. Resûl-i Ekrem de (hemen) elimi tutup (arkasından) dolandırarak beni sağına durdurdu. (Çok geçmeden) İbn Sahr geldi, o da soluna durdu. (Hz. Peygamber) her ikimizi de elleriyle tutup beraberce arkasına durdurdu. (Câbir) dedi ki: Resûlullah (s.a.) gözlerini bana dikmişti. Bense hissetmiyordum. Sonra bunun farkına vardım. Bana bu Örtüyü belime bağlamamı işaret etti. Resûl-i Ekrem (s.a.) namazı bitirince bana (hitab ederek);

"Ey Câbir" dedi, ben de:

"Buyur, ey Allah'ın Resulü" dedim.

"Elbise bol olunca iki uçlarını omuzlarına at. Dar olunca da beline bağla" buyurdu."[300]

Bazı Hükümler

1. Cemaat sadece bir kişi olunca imamın sağına durur. şayet soluna duracak olursa, imam onu arkasından dolaştırarak sağ tarafına durdurur.

2. Cemaat iki veya daha fazla olunca imamın arkasında yer alır.

3. İmamın sağında bir kişi varken bir kişi daha gelip o da imamın soluna duracak olursa imamın sağ eliyle sağdakinin sol eliyle de soldakinin kolundan tutup çekmek suretiyle ikisini de arkasına durdurması lâzımdır.

4. İhtiyaç anında namaz içerisinde yapılan amel-i kalilde herhangi bir sakınca yoktur.

5. Namaz içerisinde ihtiyaç duyulunca etrafa bakınmak namazı bozmaz.

6. Kişinin genişçe bir'peştemal içerisinde namaz kılması halinde gömleğinin uçlannın'sol omuzunu da kapatacak şekilde çaprazlama örtülmesi lâzımdır. Çaprazlamadan maksat gömleğin bir ucunu sağ omuzun altından, diğer ucunu sol omuzun üstünden geçirip iki ucunu göğsün üstünde veya arka tarafta bağlamaktır. Dar bir peştemal içerisinde namaz kılıyorsa onu beline bağlaması gerekir .Aksi takdirde çözülüp avret mahallinin açılmasına sebeb olabilir. Bu mesele bir sonra gelecek olan hadis-i şerifte tekrar ele alınacaktır, inşaallah.[301]

82. (Elbisesi) Dar Olursa Ona Bürünür Diyenler

635. ...İbn Ömer (r.a.) Resûl-i Ekrem (s.a.)'in yahutta Ömer(r.a.)'in (şöyle) dediğini haber vermiştir: "Birinizin iki elbisesi bulunursa, namazı onlarla kılsın. Yok eğer bir elbisesi varsa onu beline bağlasın (eteklik yapsın), onu yahudiler gibi (eller de içeride kalacak şekilde) bürünmesin." [302]

Açıklama

Dar bir ihramı hatalı bürünmek iki şekilde olur:

1. İhramı eller ve kollar da dahil olmak üzere bütün vücudu kapatacak şekilde bürünmek, bu türlü bürünmek namaz esnasında ellerin ve kolların rahatça hareket etmesine engel teşkil edeceğinden ve daha başka zararlara da sebeb olabileceğinden sakıncalıdır.

2. İhramın avret yerleri açık kalacak şekilde omuza atılmasıdır. Her ne kadar bu ikinci şekilde örtünmede kolun birisi dışarıda bırakılarak hareket etmesine imkân verilmişse de avret yerleri dışarıda bırakıldığı için bu tür örtünmeler haramdır. Namazın sıhhatine mânidir. Hadis-i şerifte "Yahudilere mahsus bir örtünme" diye nitelendirilen bürünme şekli birinci tür örtünmedir. İkinci tür örtünmeye ise fıkıhçılar "istimal-i sam ma" derler ki, her iki örtünme şekli de sakıncalı olduğu için Rçsûl-i Ekrem (s.a.) tarafından nehyedilmiştir. Böyle dar peştemallerin sadece eteklik olarak bele bağlanması emredilmiştir.[303]

Bazı Hükümler

1. İki elbise içerisinde namaz kılmak bir elbiseyle na-maz kılmaktan daha faziletlidir. Ikı elbisenin birisi eteklik, diğeri aba olabileceği gibi eteklik ve gömlek veya pantolon ile gömlek veya pantolon ile aba da olabilir.

2. Kişinin dar bir ihramı olduğu zaman onu onıuzuna değil de eteklik olarak beline bağlaması gerekir.

3. Kılık ve kıyafetlerimizde kâfirlere benzemekten sakınmamız gerekir. [304]

636. ...Abdullah b. Büreyde'den; babası Büreyde'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir:

Resûlullah (s.a.) (iki şeyden) nehyetti: (Birincisi) elbisenin bir ucunu sağ kolun altından diğer ucunu da sol omuzun üzerinden geçirerek göğsün üstünde veya arkada bağlamaksızm namaz kılmak; Öbürü de üzerinde aba olmaksızın sadece pantolonla namaz kılmak."[305]

Açıklama

Hadis-i şerifte geçen teveşşüh kelimesini Ahmed Naim Efendi Tecrid Tercemesi'nde 229 numaralı hadis-i şerifi şerhederken şöyle açıklamıştır: "Sağ ucunu omuzundan geçirip ve sol ucunu sağ kolunun altından çıkarıp iki ucunu ya göğsü tarafından, ya arkadan bağlamak suretiyle tesettür (örtünme) ederek namaz kılmanın cevazı bununla sabit olur. Bu türlü telebbüse (giyinmeye) teveşşüh, iltihâf ve istimal da denir. Kumaşın iki ucunu bağlamaktaki hikmet esna-yi rükü'da libasın düşmemesi ve musallînin kendi avretine nazarı isabet edememesidir."

İbn Abdİlberr'in Ahfeş'den nakline ve Hattâbi'ye göre teveşşüh: Kumaşın bir ucunu sağ omuzun üstünden sol kolun altından diğer ucunu da sağ kolun altından sol omuzun üstünden geçirerek iki ucu göğüs üzerinde- bağlamaktır.

Şunu da belirtelim ki mevzumuzu teşkil eden bu Ebû Dâvüd hadisinin râvilerinden Ebû Turneyle ve Ebu'I-Münib aleyhinde bazı söylentiler vardır. [306]

Namazda Yere Sürünecek Kadar Elbiseyi Sarkıtmak[307]

637. ...İbn Mes'ûd (r.a.)den; demiştir ki; Resûlullah (s.a.)'ı şöyle buyururken dinledim: "Büyüklenerek namazda elbisesini yere sarkıtan

kişinin Allah katında hiç bir değeri yoktur. (Yahut: Onu ne kötülük işlemekten korur ne de bağışlar.)"[308]

Ebû Dâvûd dedi ki: bu hadisi içlerinde Hammâd b. Seleme ve Hammâd b. Zeyd, Ebu'l-Ehvas ve Ebû Muâviye'nin de bulunduğu bir cemaat, İbn Mes'ûd'a (ulaşan) mevkuf bir hadis olarak nakletmiştir.[309]

Açıklama

Hadis-i Şerifte geçen cümlesine İbn Reslân, “O kimse Allah katmda harama ve helâle iman etmemiş sayılır" diye mânâ vermiştir. "Allah onun kusurlarını affetmediği gibi, Allah katında bir değeri olmadığından Allah onu kötülüklerden korumaz" şeklinde mânâ verenler de vardır.

Nevevî merhum ise "Allah'dan uzaklaşmış ve dinini terketmiş olur" diye mana vermiştir.[310]

Bazıları da Allah (c.c.) Onun haram fiillerine de helal dairesinde işlediği fiillere de değer vermez[311] şeklinde anlamışlardır.

"O kimse helal dairesinde bulunmadığı gibi Allah katında kıymetli bir kişi de değildir" şeklinde mana verenler de vardır.

Bezlu'l-Mechûd müellifi ise şöyle mânâ vermiştir: "Kibrinden dolayı böyle davranan kimse, kibir ve gururu helâl saymış olacağından din dairesinden çıkmış demektir ki bu kişiye helal ve haram hükümleri teallük etmez."[312]

Bu hadis-i şerif eskiden arablar arasında giyilmesi adet olan uzun etekli veya uzun paçalı elbiseleri giymek suretiyle kibir ve gurur duyarak namaz kılmaktan sakındırmak için gelmiştir. Bu mevzuda 643 no'lu hadisin açıklama kısmına da müracaat edilmelidir.[313]

Bazı Hükümler

1. Büyüklenme hissiyle elbiseyi topuktan aşağıya sarkıtarak namaz kılmak haramdır.

2. Şâfiilerle Hanbelîler bu hadise göre hüküm vermişlerdir. Ancak Şâfiîler kibir hissetmeksizin namazda elbisenin paçalarını veya eteğini böylesine uzatmanın mekruh olduğunu söylerler. Hanbelilere göre ise, kibir hissedilmiyorsa bunda herhangi bir sakınca yoktur.

3. Hanefî ulemasına göre ise, kibir duygusuyla namaz kılacağı elbiselerin eteğini veya paçasını uzatmak mekruhsa da kibir duygusu olmaksızın paçaları veya eteği uzatmakta sakınca yoktur.[314]

638. ...Ebû Hureyre (r.a.)den; demiştir ki:

Elbisesini (yere) sarkıtarak namaz kılmakta olan bir adama Re-sûlullah (s.a.), "Git abdest al" dedi. O da gitti abdest aldı ve biraz sonrar geldi. Resûlullah (s.a.) (tekrar); "Git abdest al" dedi. (O adam da tekrar) gitti abdest alıp geldi. (Bunu gören başka) bir adam:

Ya Resûlallah, o adama (abdestli olduğu halde) niçin abdest almasını emrettin? dedi. (Resul-ü Ekrem de)

"O etekliğini (yere) sarkıtarak namaz kılıyordu. Şam yüce olan Allah elbisesini (yerde) sürünecek kadar sarkıtan kimsenin namazını kabul etmez" buyurdu.[315]

Açıklama

Resûl-i Ekrem'in bu ismi açıklanmayan sahabiye abdestli olduğu halde abdestini yenilemesini emretmesinin sebebi hadis-i şerifte açıklandığı üzere, haddinden fazla uzun elbise içerisinde namaz kılmak istemesidir. Etekliğin veya benzeri giyeceklerin aşağı sarkan kısımlarının dinen tecviz ve tesbit edilen Ölçü ve sınırı topuklara kadardır. Bu sınırı aşmak ise, kibir alâmeti sayılmıştır.

Kibir ise, ibâdet ve itaata aykırı olduğundan Cenab-ı Hak böylesine uzun elbiseler içerisinde namaz kılan kimselerin namazını kâmil bir namaz olarak kabul etmemektedir. Bu bakımdan böyle namaz kılan bir kimse sanki ab-destsiz namaz kılan bir kimse durumuna düşmüş olur.

İşte Resûl-i Ekrem bu sebeble hadis-i şerifte ismi açıklanmayan kimseye haddinden fazla uzun bir elbise içerisinde namaz kılmak isteyince abdestini yenilemesini emretmiştir.

Resul-i Ekrem'in bu sahâbîye abdestli olduğu halde abdestini yenilemesini emretmesindeki hikmeti şöyle açıklayanlar da vardır:

1. Resûl-i Ekrem abdestli olan bu kimseye abdestini yenilemesini emretmekle bu kimseyi ister istemez hatası üzerine düşünmeye zorlamıştır.

Aslında bu kimsenin abdesti vardır ve uzun etekle namaza durduğu için de bozulmuş değildir.

2. Belki de Resûl-i Ekrem'in emrinde Cenab-ı Hak (c.c.) bir bereket yaratmıştır da bu emre uyarak abdest alan mezkûr sahâbinin içindeki kibir ve benzeri manevî kirler bu abdestlerle yıkanmıştır.

Ayrıca maddi temizliğin iç temizliğine te'sir ettiği de bir gerçektir, tkinci abdest sayesinde kibrin de dahil olduğu manevî kirler dökülmüştür.

Resul-i Ekrim'in birinci emrine uyarak abdest alan sahâbî Efendimizin emrindeki hikmeti ve kendi hatasını anlayamadığı için ikinci defa tekrar abdestini yenilemesi emredilmiştir.[316]

Bazı Hükümler

1. Uzun eteklikle bir elbise içerisinde namaz kılan kimsenin namazının kabul edilmeyeceğini ifade eden bu hadis zayıftır. Çünkü senedinde Ebu Ca'fer vardır. Bu râvinin kimliği meçhuldür.

2. Şayet bu hadis-i şerifin sahihliği farz edilse bile, mensûh olduğunu söylemek icâbeder. Çünkü uzun eteklik içinde namaz kılan kimsenin namazının sahih olduğunda icma vardır.

3. Uzun etekle namaz kılmakla ilgili yasak, esasen sadece erkeklere aittir. Kadınlarla ilgisi yoktur. Bu mevzuda mezheblerin görüşünü öğrenmek için bir Önceki hadisin şerhine de müracaat edilmelidir.[317]

83. Kadın Kaç (Parça) Elbise İle Namaz Kılar?

639. ...Muhammed b. Zeyd'in annesinden rivayet edildiğine göre; Ümmü Seleme (r.anha)'ya; "Kadın hangi elbise ile namaz kılmalıdır?" diye sormuş. O da:

"Baş örtüsü ve ayaklarının üstünü de örten uzunca bir fistanla kılar" cevâbını vermiştir.[318]

Açıklama

Erkek karşısında kadının avret mahalli mezheb âlimlerine göre şöyledir;

Hanbelîler ise Şâfiılere göre kadının el ve ayakları da dahil bütün vücûdu avrettir. Kur'an-ı Kerim'den delilleri: "Mü'min kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar, namuslarını korusunlar, zinetlerini açmasınlar, bunlardan görünen kısımlar müstesna"[319] âyetidir.

Bu âlimlere göre ayet-i kerimedeki "görünen kisımlar"dan maksat, elde olmadan ve istenmeden yürürken ve rüzgâr gibi herhangi bir dış tesirle kendiliğinden açılan kısımlardır. Yüz ve elin de tabii bir ziynet olmaları bakımından kasden açılmaları haramdır.

Hadisten delilleri ise, "Resûl-i Ekrem'e (bir kadına) aniden gözün isâbet etmesinin hükmünü sordum, "derhal gözünü çek" buyurdular" mealindeki (2148) numaralı hadis-i şeriftir.[320]

Ancak namaz içerisinde Hanbelilere göre hür kadının yüzünden başka her tarafı, Şafiî ve Mâlikilere göre ise, elleri ve yüzlerinden başka bütün vücûdu avrettir.[321]

Hanefî ulemâsına göre namazda avret mahallini Örtmenin farziyv etinin delili "Ey Ademoğullan her mesciddc (her namaz ve tavaf esnasında) zinetinizi alın"[322] âyet-i kerimesidir. Namaz kılmakta olan hür bir kadının ancak yüzleri, elleri ve ayaklarının dışında bütün vücudu avrettir. Bu bakımdan Hanefi mezhebinde namazda hür bir kadının ellerini, yüzünü ve ayaklarını açık bulundurmasında herhangi bir sakınca yoktur. Lâkin el başka, kol başkadır. Hür kadının kollan kuvvetli olan rivayete göre Hanefi mezhebinde avret sayılır. Bacak da ayaktan tamamen farklı olduğu için namazda bacağın dörtte biri kadarının bir rüknü edâ edecek kadar açık kalması namazı bozar.[323]

Bilindiği gibi namazı bozacak olan, açık avret mahallinin açılan organın dörtte biri miktarında olması ve bir rüknü sünnet üzere ifa edecek sürece devam etmesi lâzımdır ki, bunun da ölçüsü üç kere "sübhanellah" diyecek kadar bir zamandır.Ancak galiz avret sayılan ön ve arka bunun dışındadır. Çünkü bunların dirhem miktarının açılması namazı bozar.[324]

Hattabî'nin ve ona tabi olarak Şemsu'1-hak Azimâbâdî'nin bu hadis-i şerif üzerine yaptıkları şerhlerde, "namaz esnasında kadının avrel olan organlarından birinin açılmasıyla namazının bozulması için dörtte bir gibi bir ölçü söz konusu değildir. Bu hususta herhangi bir ölçü tanımıyoruz. Herhangi bir miktarının açılmasıyla namaz bozulur" demeleri doğru değildir.[325]

Çünkü bir bütünün dörtte biri bazı yerlerde Kitap ve Sünnetle bütünün tümü gibi kabul edilmiştir. İhramdan çıkmak için başın dörtte birini traş etmenin kâfi gelmesi gibi.[326]

640. ...Ümmü Seleme'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: Peygamber (s.a.)'e; kadın yalnız baş örtüsü ve gömleği ile eteklik olmadan namaz kılabilir mi? diye sordum da, "Gömlek ayaklarının üstünü örtecek şekilde uzun olursa kılabilir" buyurdular.[327]

Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadisi Mâlik b. Enes, bekr b. Mudar, Hafs b. Gıyas, İsmail b. Ca'fer, tbn Ebî Zi'b ve İbn İshak (gibi kimseler) Muhammed b. Zeyd ve annesi vasıtasıyla Ümmü Seleme'den rivayet etmişler ve bunlardan hiç biri de rivayetlerinde Hz. Peygamber (s. a.) 'den bahsetmeyip Ümmü Seleme'ye ait bir söz olarak zikretmişlerdir.[328]

Açıklama

Müellif Ebû Dâvûd bu hadis-i şerifin Ümmü Seleme'ye kadar ulaşan mevkuf bir hadis olduğunu, senedinin Resul-i Ekrem'e ulaşmadığım söyler.

Her ne kadar bu hadisi Beyhakî ve Hâkim de rivayet etmişlerse de senedinde Abdurrahman b. Abdillah b. Dinar bulunduğundan hadisin senedi ten-kid edilmiştir. Çünkü Abdurrahman aleyhinde söylentiler vardır.

Hadis-i şerifle ilgili hükümler bir önceki hadiste geçmiştir.[329]

84. Kadınların Başörtüsüz Namaz Kılmaları

641. ...Âişe (r.anhâ)den rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.) kşöyle buyurmuştur: "Allah, aybaşı olan (baliğa kadın)ın namazım ancak başörtüsü ile kabul,eder"[330]

Ebû Dâvud dedi ki; Bu hadisi aynı zamanda Said, yâni İbn Ebî Arûbe, Katade el-Hasen senediyle Peygamber (s. a.) 'den rivayet etmiştir.[331]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte "aybaşı olan kadın" cümlesi ile aybaşı görecek çağa erişmiş bâliğa kız ya da kadın kasdedilmiştir.Yoksa hayızlı bir kadının namaz kılamayacağı, kılsa bile bu namazın sahih olamayacağını söylemeye lüzum yoktur.

Hadis-i şerif, başını ve yakasını örten bir başörtü olmaksızın namaz kılan kadının diğer tarafları kapalı bile olsa, namazının caiz olmadığını ifâde etmektedir.

Hanbelî âlimlerinden İbn Kudâme başı açık olarak namaz kılan kadının namazının iadesi lâzım geldiğine dâir icmâ' bulunduğunu söylemiştir.

Zahirî âlimleri bu hadisin genel ifâdesine bakarak köle kadını da bu hükme dahil etmişlerdir.

Ama ulemânın büyük çoğunluğu ise, bu husustaki diğer delilleri de göz-önünde bulundurarak köle kadının avret yerlerinin erkeğinki gibi diz kapak-Iarıyla göbek arasında kalan kısım olduğuna hükmetmişlerdir. Delilleri de Beyhakî'nin rivayet ettiği şu hadis-i şeriftir: "Sizden birinizin câriye satınaimak istediği zaman onu gözden geçirmesinde, avret mahallinin dışında kalan yerlerine bakmasında herhangi bir sakınca yoktur. Onun avret yeri diz kapağı ile belinin arasında kalan yerdir."

Bu hadis Müellif Ebû Davud'a iki yoldan erişmiştir:

1. Yukarıdaki şekliyle ulaşmıştır ki; Katâde'den Hammad rivayet etmiş ve sened Hz. Âişe validemizin vasıtasıyla Peygamberimize ulaşmıştır.

2. Katâde'den îbn Ebî Arûbe rivayet etmiş, Katâde de Hasan el-Basrî vasıtasıyla Nebiyy-i Ekrem (s.a.)'den rivayet etmiştir.

Halbuki Hasan el-Basrî Peygamberimize yetişmemiştir. Buna göre Hasan el-Basrî'nin bu hadisi bir sahâbiden duymuş olması gerekir. Birinci senedden anlaşıldığına göre bu sahâbinin Hz. Âişe olduğu anlaşılmaktadır. Böyle sahabînin atlandığı hadislere mürsel hadisler denir. Her ne kadar zayıf hadislerden sayılsa bile, İmam Ebû Hanife'ye göre bu hadislerle amel etmek caizdir.[332]

Bazı Hükümler

1. Namaz esnasında kadının başını örtmesi farzdır.

2. Balığa olmamış kız çocuğunun başı açık olarak kıldığı namaz sahihtir.[333]

642. ...Muhammed (b. Sîrîn)'den (rivayet edildiğine göre) Âişe (r.anhâ) Safiyye'ye (yani) Ummü Talhati't-Talahat'a misafir olmuştu. Safiyye'nin kızlarını görünce (şöyle) dedi:

Resûl-i Ekrem (s.a.) (bir gün odama) girmişti. (Odamda da) rîir câriye vardı: (Resûl-i Ekrem) bana izarını atarak; "Şunu ikiye böl bir yarısını şuna diğer bir yansını da Ümnıü Seleme'nin yanındaki genç kıza ver. Çünkü bu kızın âdet görme çağına geldiğini, veya;[334] bu kızların adet görme çağma geldiklerini görüyorum" buyurdu.[335]

Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadîsi Hişâm da tbn Şîrîn 'den böylece rivayet etmiştir.[336]

Açıklama

İbn Mâce'deki bir rivayet ise şöyledir: "Peygamber (s.a.) bir gün Hz. Âişe'nin yanına gelince, Hz. Âişe'nin cariyesi gizlenmiş. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (s.a.) de bu cariyenin ergenlik çağına gelip gelmediğini sormuş. Hz. Âişe (r.a.); "evet (ergenlik çağına geldi)" demiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber sarığını yırtarak cariyeye hitaben: "Bunu (başına) ört" buyurmuştur. Bu hadisten anlaşılıyor ki, Resûl-i Ekrem bu örtüyü Hz. Âîşe'ye, cariyenin başına dolaması için vermiştir. Yoksa "başıyla beraber yakalarını da örtün" diye vermemiştir. Çünkü ikiye bölünen sarık, yakaları da örtmeye kâfi değildir. Ancak bu emir sadece Hz. Âişe'nin cariyesine ait istisnaî bir durumdur. Yoksa cariyeler için başın avret olmadığı diğer hadis-i şeriflerden açıkça anlaşılmaktadır. Ebû Davud'un rivayet ettiği, üzerinde durduğumuz bu hadisle îbn Mâce'nin rivayet ettiği hadis arasında bir tenakuz yoktur. Her iki hâdise de ayrı ayrı zamanlarda meydana gelmiştir.[337] Ve İbn Mâce hadisinin râvileri zayıftır.

Ulemanın büyük çoğunluğuna göre cariyenin avret yerleri erkeğinki gibi diz kapaklarıyle göbeğinin arasıdır. Nitekim Ebû Dâvûd, Hâkim ve Bez-zâr'in rivayet ettikleri şu hadis-i şerif bunu ifâde etmektedir: "Sizden biriniz hizmetçisi olan kadın köleyi kendi kölesi veya ücretle çalıştırdığı başka biriyle evlendirdikten sonra onun göbeği ile diz kapaklan arasında kalan yere bakmasın."[338]

Buradaki emir haram ifade eder. Bakılması haram olunca dokunulması da açılması da haramdır. Ancak Mâlikîler câriye ile hürre kadın arasında bu hususta bir fark görmezler. Cariyenin hürre kadından farklı olarak sadece saçlarının avret olmadığını söylerler.

Hadisin sonundaki ta'likten müellif Ebû Davud'un maksadı, bu hadis-i şerifin mevkuf olduğunu ifâde etmektir. Çünkü tbn Şîrîn Resûl-i Ekrem (s.a.)'i görmemiştir. Tabiindendir. Bu bakımdan bu hadisi bir sahâbîden duymuş olması gerekir. Ancak sahâbînin bilinmemiş olması hadisin sıhhatine bir sarar vermez.[339]

85. Namazda Elbiseyi Yerde Sürünecek Kadar Sarkıtmak

643. ...Ebû Hureyre'den rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.) namazda elbisenin yere sarkıtılması ve erkeğin ağzını örtmesini yasaklamıştır.[340]

Ebû Dâvud dedi ki: Bu hadisi bir de İsi, Ata yoluyla Ebû Hurey-reden "Nebîfs.a.) namazda elbiseyi yere sarkıtmaktan nehyetmiştir" şeklinde rivayet etmiştir.[341]

Açıklama

"Sedl; sarkıtmak" kelimesi üzerinde lügat ve hadis âlimleri çeşitli görüşler ortaya atmışlardır.

Bunlardan Hattabî "sedl", elbiseyi yere değecek şekilde salıvermektir, demiştir. Hattabî bu sözüyle sedl ile isbfil arasında bir fark görmediğini ifâde etmiştir.

Ebu Ubeyde'ye göre ise, bu kelimenin mânâsı, Önü açık kalacak şekilde elbiseyi iki tarafa salıvermektir.

Eğer öndeki açıklığı kapatacak şekilde elbisenin yanlarını önünde kavuşturacak olursa sedl sayılmaz.

Hanefî âlimlerinden İbn Hümâm da sedPi şöyle tarif etmiştir: "sed! insanın pek çok kişilerin yaptığı ve âdet hâline getirdiği gibi peştemal veya benzeri elbiseleri (üzerine giymeden veya usûlüne göre düğmelemeden)

ozumuna atıvermektir. Elbiseyi böyle omuzuna alan kimsenin namaz esnasında bu elbiseyi çıkarması gerekir."

İbn Hümâm'ın bu sözlerinden "sedl" kelimesiyle, günümüzde bazı kimselerin yaptığı gibi ceket veya pardüsülerin giyilmeden omuzlarına atılmasının kasd edildiği anlaşılıyor.

îbn Esîr bu kelime üzerinde en-Nihâye'de iki görüş ileri sürmüştür:

1. Kişinin bir elbiseye bürünmesi ve kollarını içeride bırakarak rükû ve secdeye o şekilde varmasıdır.

2. Peştamalın ortasını başın üzerine koyup (iki ucunu omuzlarda birleştirmeksizin) sağından ve solundan aşağı sarkıtmaktır.

Nitekim Süyütî, Beyhakî, el-Herevî, Ebû Ishâk, îbn Kudâme, Hanefî âlimlerinden el-Merginânî ve ez-Zeylâî de îbnu'I-Esîr'in birinci görüşünü tercih etmişlerdir.

Hattâbî'nin beyânına göre, bazı âlimler namaz esnasında "sedl" de bir sakınca görmemişlerdir. Atâ, Mekhûl, Zührî, el-Hasen ve. ibn Şîrîn bunlardandır.

Aynı şekilde îmam Mâlik de bunda bir sakmca görmemektedir.

Bu alimlerin bu kıyafette namaz kılmanın caiz olduğunu söyledikleri halde namaz dışında böyle kıyafetle gezmenin doğru olmadığını söylemelerine sebep şudur: Namaz esnasında insan bir noktada sabit kaldığından bu kıyafet namaz içerisinde insana bir böbürlenme duygusu vermez. Namaz dışında ise, bu kıyafet sahibine büyüklenme duygusu vereceğinden nehyedilmiştir.

Süfyan es-Sevrî bu kıyafetle namaz kılmayı mekruh görürdü, imam Şafiî ise, namaz içinde ve dışında bu kıyafetin mekruh olduğunu söylerdi.

Ahmed b. Hanbel'e göre ise, Sedl'in namazda mekruh oluşu, bu sarkıtılan elbisenin altında başka elbise olmamasına bağlıdır. Şayet elbisenin altında, ikinci bir elbise varsa mekruh değildir. Bezlu'I-Mechûd sahibi, Bedâyi' -den naklen şunları söylüyor: "Hanefî mezhebinde ise bu kıyafetle namaz kılmak mekruhtur.”[342]

Şevkânî ise, Neyl'de şunları söylüyor: "Hadis-i şerifi sedl kelimesinin bütün bu mânâlarıyla tefsir etmek mümkündür. En sağlam olan yol da budur."

Hadis-i şerifte geçen "ağzı kapamak"tan maksat, eski Arapların yaptığı gibi ağzı yaşmakla sararak kapatmaktır. Bu hâl mecûsîlerin ateşe tapınma

anındaki hallerine benzediğinden yasaklanmıştır.

Bezi sahibinin beyânına göre, ağzı bu şekilde kapamak, okumaya engel olacağı için de sakıncalıdır. Reddü'l-Muhtâr'dan ve TahâvFde hanefî imamlarının bu konudaki görüşleri nakledilirken namazı böyle ağzı kapalı kılmanın mekruh olduğu ifâde edilmiştir. Esnemeden dolayı ağzı elle kapatmakta ise, bir sakınca yoktur.

Bu konuda fazla bilgi için 637. hadisin şerhine de bakılabilir.[343]

644. ...Muhammed b. îsa b. Et-Tabbâ'in Haccâc'dan rivayet ettiğine göre İbn Cüreyc şöyle demiştir: "Ata'yı çoğu kere elbisesini sarkıtarak namaz kılarken görmüşümdür."

Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadis (bir önceki) hadisin zayıflığını ortaya koymaktadır.[344]

Açıklama

Her ne kadar bu hadis-i şerif bir önceki hadise ters dü- şüyor ve onu zayıflatıyorsa da aslında bir önceki hadis merfû' bir hadistir. Ayrıca bir önceki hadisi Hâkim de Müstedrek'inde rivayet etmiş ve Buhârî ile Müslim'in şartlarına göre sahih bir hadis olduğunu söylemiştir. Tirmizî'nin "biz bu hadisin 'İsi tarikiyle gelen şeklinden başkasını bilmiyoruz" sözü bu hadisin zayıflığını değil de bu hadisin Hasen b. Zekvân yoluyla rivayet edilen şeklinin Tirmizî'nin eline geçmediğini gösterir.

Ebû Davud'un bu ta'liki irad etmesinden maksadı, Atâ'mn bir önceki (643 no'Iu) hadisle amel etmediğini söylemektir. Bilindiği gibi bir önceki hadisi de Atâ rivayet etmişti. Kişi rivayet ettiği hadisle amel etmiyorsa bu durum o hadisin sıhhatine zarar getirir. İşte Ebû Dâvûd açıkça bunu söylüyor. Ancak burada sözü geçen Atâ, sahabeden Atâ b. Rebâh'dır. Bir önceki rivayet ettiği hadisle amel etmeyişinin sebebini Bezi sahibi şöyle açıklamaktadır: "Atâ'ya göre sedl (sarkıtma) sarkıtılan elbisenin altında başka bir elbise bulunmadığı zaman sakıncalıdır. Altında ikinci bir elbise bulunduğu zaman sakıncalı değildir. Bu bakımdan Ata'nın ekseriyetle elbisesini sarkıtarak namaz kıldığına dâir olan rivayeti böyle anlamak lâzımdır. Yani Ata yere kadar sarkan elbise içerisinde namazkılarken altında ikinci bir elbisesi daha vardı."[345]

Beyhakî ise bunu şöyle açıklamaktadır: "Atâ'nın yerlere kadar sarkan elbise içerisinde namaz kılmanın sakıncasını kibir ve gurur vermesine bağlayıp böyle bir duygu,hissedilmediği zaman yere kadar sarkan elbise içerisinde namaz kılmakta bir sakınca görmemiş olduğunu söylemek mümkündür."

Netice olarak Atâ (r.a.)'ın bu hareketi bir önceki hadisin ruhuna aykırı değildir. Dolayısıyla onun sıhhatine herhangi bir zarar vermez.[346]

86. Erkeğin, Kadının İç Çamaşırıyla Namaz Kılması

645. ...Âişe (r.anhâ)dan; demiştir ki:

Resûlüllah (s.a.) bizim (iç) elbiselerimizle veya çarşaflarımızla namaz kılmazdı."

Râvî Ubeydullah dedi ki: (iç çamaşır mı, yoksa çarşaf mı olduğu noktasında) şekkeden babamdır."[347]

Açıklama

Bu hadis daha önce 367-368 numaralarda geçmişti. Gerekli açıklamalar için oraya müracaat edilmelidir.[348]

87. Erkeğin Saçlarını Topuz Yaparak Namaz Kılması

646. ...Saîd b. Ebî Sa'id el-Mekburî, babasının (aşağıdaki hâdiseyi) müşahede ettiğini haber vermiştir: Hz.Peygamber'in azatlı kölesi Ebû Râfi' (bir gün), saçlarını örgü yapıp ensesine toplayarak namaz kılmakta olan Hasen b. Ali'ye uğramış ve onun saçlarım çözmüş, (bunun üzerine) kendisine öfkeli bir halde bakan Hasan (r.a.)’a;

Namazına dönüp devam et ve kızma, çünkü Peygamber (s.a.)'in; "bunlar (yani saç topuzu) şeytanın oturak yeridir" buyurduğunu duydum; demiştir.[349]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte Resûl-i Ekrem (s.a.) saçların baş üzerinde toplanarak sarkmalarına engel olunmasını yasaklamıştır.Çünkü namaz esnasında secdeye varırken bu saçların yere dökülmeleri onların secdeleridir ve ibâdetleridir. Bu bakımdan saçları topuz yaparak secdeden nasiblerini almalarına engel olmak doğru değildir.

Nitekim İbn Ebî Şeybe'nin Mu sannef inde sahih bir senetle rivayet ettiğine göre bir gün Abdullah b. Mes'ud mescidde saçlarını topuz yaparak ensesinde toplayıp namaz kılmakta olan birkimseye namazını bitirdikten sonra, "namaz kılarken saçlarını böyle arkana toplama, çünkü onlar da seninle beraber secde ederler. Bu secdeden dolayı her tel için sana sevab vardır" dedi. Bunun, üzerine o adam; "Ben onların tozlanmalarından korkuyorum" deyince, Abdullah (r.a.) da; "onların tozlanması senin için daha hayırlıdır" buyurdu. [350]

Bazı Hükümler

1. Erkeklerin saçlarını topuz yaparak namaz kılmalan verilmiştir.

2. Şâfiîler, Hanbelîler ile Hanefîlere göre namaz içinde veya namaz dışında erkeklerin saç örgülerini arkaya topuz yapmaları mekruhtur.

3. Mâlikîlere göre ise, saçları böyle toplamak namaz içinde mekrûhsa da namaz dışında mekruh değildir.

Ancak bu hükümlerin sadece erkekler için olduğunu unutmamak lzımdır.Yoksa 639 ve 641 no'lu hadis-i şeriflerin açıklamalarında geçtiği üzere kadının saçlarının açılması ve namaz esnasında görünecek şekilde yerlere dökülmesi haramdır ve namaza mânidir.[351]

647. ...tbn Abbâs (r.a.)'ın azatlı kölesi Kureyb'in rivayet ettiğine göre, Abdullah b. Abbâs, Abdullah b. El-Hâris'i saçını arkasına toplanmış olduğu halde namaz kılarken görünce arkasına durup başını çözmeye başlamış öbürü de (saçlarının çözülmesine müsaade ederek) ona karşı çıkmamıştır. Abdullah b. el-Hâris

namazını bitirince îbn Ab-bâs'a dönerek; "Benim başımdan sana ne?" demiş (o da) şöyle cevap vermiştir:

Ben Resulüllah (s.a.)'i; "Bu şekilde (saçlar arkada toplu olarak) namaz kılan, elleri arkada bağlı olarak namaz kılan kimse gibidir" buyururken işittim.[352]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte saçların da eller gibi secdeye vararak secdeden nasibini alması edebî bir üslûbla ifâde edilmiştir.Saçları enseye topuz yaparak namazda onları secdeden alıkoyan kimsenin hâli elleri arkada bağlı olarak ellerinin secdeden nasîb almasına İmkân vermeyen kimsenin hâline benzetilmiştir. Bir önceki hadis-i şerifte de açıklandığı gibi, bu kimse saçlarının secde hâlinde yere dökülmesini önlemekle saçlann her telinin secdeye varmakla kazanacağı sevâbdan mahrum kalacaktır.

Hadis-i şerifte bu kadar saç telinin sahibine kazandıracağı sevab ellerin secdeye varmakla kazanacağı sevaba denk tutulmuştur.

Nitekim Resûl-i Ekrem (s.a.); "ben yedi organ üzerinde secdeye varmakla emrolundum. Eğer böyle emrolunmasaydım saçlann secdeye varmasına engel olurdum"[353] buyurmuştur.

Hanefî fıkhına göre Bedâyiü '-sanayi isimli meşhur eserde saçları arkaya toplayarak namaz kılmanın mekruh olduğu ifâde edilirken Hidâye isimli eserde de aynı şekilde şu ifâde geçmiştir: "Kişi saçını arkasında toplayamaz. Zira Resûl-İ Ekrem (s.a.) saçlarını arkaya topuz yaparak namaz kılmakta olan bir kimseyi böyle namaz kılmaktan nehyetmiştir."

Netice olarak bütün âlimler kişinin elbisesinin eteklerini ve yenlerini toplayarak namaz kılmaktan nehyedildiğinde görüş birliğine varmışlardır. Şafiî âlimlerinden İmam Nevevî; "Bu şekilde namaz kılmak kerahet-i tenzihiyye ile mekruhtur" demiştir.[354]

Bu mevzuda mezheb imamlarının görüşünü öğrenmek için bir evvelki hadisin açıklama kısmına müracaat edilebilir.[355]

88. Ayakkabıyla Namaz Kılmak

648. ...Abdullah b. es-Sâib'den; demiştir ki: "Ben (Mekke'nin) fethi günü Peygamber (s.a.)'i ayakkabılarını (çıkararak) sol tarafına koymuş olduğu halde namaz kılarken gördüm"[356]

Açıklama

Bu hadis-i şerif namaz kılan bir kimsenin sol tarafında bir kimse bulunmadığı zaman o tarafına ayakkabılar ını koymasında bir sakınca bulunmadığını ifâde etmektedir. Ancak 654 no'lu hadis-i şerifte geleceği üzere sol tarafta bir kişi bulunacak olursa, o zaman, o kimseyi rahatsız edeceği için ayakkabıyı sol tarafa koymak da caiz değildir. Çünkü hem mü'mine eziyet vermenin haram oluşu bakımından, hem de mü'minin nefsi için istemediği bir işi mü'min kardeşi için de istememekle mükellef oluşu bakımından sakıncalıdır. Sağ tarafa koymaya ise, zâten izin yoktur. Bu bakımdan sol tarafı ayakkabı koymaya müsait olmayan bir kimse ayakkabılarını sağına zaten koyamayacağı için sadece ayaklarının arasına koyabilir. Fakat ayakkabıların temiz olması hâlinde sağa veya sola koymakta herhangi bir sakınca yoktur.[357]

Bazı Hükümler

1. Kişinin sağ tarafını pisliklerden koruması, namazın edeblerındendır.

2. Kişinin sol tarafında kimsenin bulunmaması hâlinde ayakkabılarını sol tarafa koyması ela namazın edeblerindendir.

3. Camilerde ayakkabılar, ayakkabılıklara konulmalıdır.[358]

649. ...Abdullah b. es-Sâib'den; demiştir ki: "Peygamber (s.a.) Mekke'de bize sabah namazı kıldırdı. (Bu namazda fatihamdan sonra) Mü'minûn Sûresini okumağa başladı. Mûsâ ile Harun'un, yahut tsâ ile Musa'nın zikirleri geçen yere gelince burada râvi İbn Abbâd şübhe etmiştir yahutta (şüphe edenin o olup olmadığında) ihtilâf edilmiştir. Hazret-i Peygamberi öksürük tuttu da hemen (okumayı) keserek rükû etti. Abdullah b. es-Sâib de bu namazda bulunuyordu."[359]

Açıklama

Bu hadis-i şerif aslında bir Önceki hadîs-i şerifin devamı ve tamamlayıcısıdır. Bu bakımdan Ahmed b. Hanbel Müsned'inde her iki hadisi birleştirerek rivayet etmiştir. Bilindiği gibi bir önceki hadiste Resul-i Ekrem (s.a.)'in Feth günü Ka'be'nin önünde namaz kıldığı ve ayakkabılarım çıkararak sol tarafına koyduğu ifâde edilirken burada da namaz esnasında öksürük tuttuğu için okumayı keserek rukû'a vardığı ifade edilmektedir.

Hadiste Mûsâ (a.s.) ile Hârûn (a.s.)'in zikrinden maksad, "Daha sonra Musa'yı ve biraderi Harun'u bunca mucizelerimizle ve apaçık hüccetlerimizle Finıvn'e ve onun ileri gelenlerine gönderdik de (iman etmeyi bir türlü) kibirlerine yediremediler. Onlar miitekebbir ve müstebid adamlardı."[360]

âyet-i kerimesidir. MÛsâ ile İsa'nın zikrinden maksad da şu âyet-i Kerimedir: "Biz Meryem'in oğlunu da anasını da (kudretimizle) bir âyet (ibret) kıldık."[361] Hattâbî'ye göre Resûl-i Ekremi namazda öksürük tutmasına sebeb, âyet-i kerimeyi okurken hikmet ve marifet hazinesi olan kalbinin cûş-ü huruşa gelerek kendini tutamayıp ağlaması olmuştur. Artık daha fazla okumaya kendisinde güç bulamadığını anlayınca da derhal rükû'a varmıştır.[362]

Ancak hadisteki tereddütten dolayı Resül-i Ekrem'in ağlamasına ve kendisini Öksürük tutmasına sebeb olan âyet-i kerimenin hangisi olduğunda ihtilâf edilmiştir. Bu hadisin râvîlerinden tbn Cü reye'in, "Burada rftvi İbn Abbâd şüphe etmiştir. Yahutta sübhe edenin o olup olmadığında ihtilaf edilmiştir" şeklindeki ifâdesinden anlaşılıyor ki, Resûl-i Ekrem'in bu iki âyetten hangisini okuduğu hususundaki tereddüt tbn Abbâd'a ait olabileceği gibi, îbn Abbâd'ın şeyhleri olan Ebü Seleme'ye, Abdullah b. el-Müseyyeb'e veya Abdullah b. Amre'ye de ait olabilir.[363]

Bazı Hükümler

1. Sabah namazında uzun sûreler okumak müstehabdır.

2. imamın kendisini âciz bırakacak herhangi bir sıkıntıdan dolayı okumakta olduğu sûreyi keserek rükû'a varması caizdir.

3. Sûrenin bir kısmını okuyup da bir kısmını bırakmak bir ihtiyaca mebni ise, bütün âlimlerce kerâhetsiz olarak caizdir, ihtiyaç olmaksızın kesmek İmam Malik'in meşhur olan görüşüne göre mekruh ise de ulemânın çoğunluğuna göre mekruh değildir. Ancak surenin tümünü okumak daha faziletlidir. Sûrenin tümü okunmamakla daha faziletli olan bir amel terk edilmiş olur.[364]

650. ...Ebû Said el-Hudrî (r.a.)'den; demiştir ki:

Resûlullah (s.a.) ashabına namaz kıldırırken ayakkabılarım çıkarıverdi ve sol tarafına koydu. Bunu gören cemaat de ayakkabılarını çıkardılar. Resûlullah (s.a.) namazı bitirince:

"Ayakkabılarınızı niçin çıkardınız?" diye sordu, (Onlar da:)

Senin çıkardığım gördük de (onun için) çıkardık, dediler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.);

"Bana Cebrail gelip papuçlanmda pislik olduğunu haber verdi." dedi (ve sözlerine devam ederek:)

"Sizden bir kimse mescide geldiği zaman, baksın, ayakkabılarında pislik varsa silsin ve onlarla namaz kılsın" buyurdu.[365]

Açıklama

Hadis-i şerif, üzerinde pislik bulunan ayakkabılarla, ancak toprakla sürtülerek veya suyla yıkanarak temizlendikten sonra namaz kılınabileceğini ifâde etmektedir.

"Temizlesin ve onlarla namaz kılsın" cümlesi emir değil, ruhsattır. Bu bakımdan fıkıh âlimleri, "ayağında böyle bir ayakkabı bulunan kimse onu yıkadıktan veya toprakla sildikten sonra isterse namazını bu ayakkabıyla kılar, isterse onu çıkarır, yalın ayak kılar" demişlerdir.

Nitekim ileride gelecek olan 653 no'lu hadis-i şerifte Resûl-i Ekrem'in bazan ayakkabıyla bazan da ayakkabısız olarak yalın ayak namaz kıldığı beyân edilmektedir.

İbn Ebî Şeybe'nin Abdurrahman b. Ebî Leylâ'dan rivayet ettiği şu hadis-i şerifde bu gerçeği dile getirmektedir:"Resûlullah(s.a.) ayağında ayakkabı olduğu halde namaz kıldırıyordu. Arkasında bulunan cemaat de ayakkabıları \ la namaza durdular. Bir ara Peygamber (s.a.) ayakkabılarını

çıkarınca onlar da çıkardılar. Nihayet Nebî (s.a.) namazı bitirince; "İsteyen namazını ayakkabıyla kılar, ayakkabısını çıkararak yalın ayak namaz kılmak isteyen de ayakkabılarını çıkarır, öyle namaz kılar" buyurdu."

Netice olarak şunu söylemek mümkündür: Ayakkabısına pislik bulaşan kimse şu iki işten birini yapmakta serbesttir. Ya o ayakkabıyı usûlüne göre temizledikten sonra o ayakkabıyla namazını kılar ve yahutta ayakkabıyı çıkararak yalın ayak namazını kılar.[366]

Bazı Hükümler

1. Namaz kılmakta olan bir kimse ayakkabısında namaza mani bir pislik bulunduğunun farkına varmasıyla namazı bozulmaz. Nitekim Hanbelîler'in,meşhur olan görüşlerine göre de kişi namaz esnasında ayakkabısında namaza mâni bir pisliğin bulunduğunu anlar anlamaz hemen o ayakkabıyı amel-i kalîl ile çıkarıp atarsa, namazı bozulmaz. Fakat o ayakkabıyı hemen o anda çıkarmasa veya amel-i kesir ile çıkarırsa namazı bozulur.

İmam Şafiî'nin eski mezhebi de böyle idi. Fakat Şafiî'nin daha sonraki benimsediği görüşe göre ise, namaz esnasında ayakkabısında veya elbisesinde namaza manî bir pisliğin bulunduğunu anlar-anlamaz namazı bozulur. Fakat bu pislikten haberi olmazsa namazı sahilidir, tmam Ahmed ve Ebû Hanife'nin görüşü de Şafiî'nin bu ikinci görüşü gibidir.

Mâlikî mezhebine göre ise, eğer bu pislik ayakkabının üstünde idiyse namaz mutlaka bozulur. Fakat ayakkabının altında bulunur ve sahibi de pisliğin farkına vanr varmaz ayakkabıyı hemen çıkarır atarsa, namazı bozulmaz.

2. Ayakkabı yere sürtmekle temizlenir.

3. Ayakkabılar temiz olursa ayakkabıyla namaz kıhnabilir.

4. Amel-i kalîl namazı bozmaz. (651 no'lu hadisin izahına da bakılmalıdır.)

651. ...Bekr İbn Abdillah Peygamber (s.a.)'den (bir önceki) hadisi nakletmiştir. Ancak (râvî Ebân bir önceki hadiste geçen) yerine ifadesini nakletmiş ve kelime sinin geçtiği her iki yerde de kelimesini rivayet etmiştir.[367]

Açıklama

Bir evvelki hadis-i şerifte kelimesi iki kere geç-mistir. Şafîîler bunların birincisine hakiki manada pislik, ikincisine de insan tabiatının iğrendiği örfî pislik mânâsı vermişler. "Yere sürterek temizlenmesi emredilen ikinci pislik örfî pisliktir, yoksa birinci mânâdaki pislik değildir. Zira birinci mânâdaki pislik yere sürtmekle temizlenmez" demişlerdir. Hanefîlere ve onların görüşünde olanlara göre ise "kazer" kelimesinin bu iki mânâya da ihtimali vardır. Şayet hadisteki birinci kelimesinin hakiki pislik anlamında kullanıldığı düşünülürse, o zaman namaza manî olmayacak kadar az, -diğer bir tabirle-affedilecek kadar az bir pislik olduğu kabul edilir. Eğer tükrük gibi örfî mânâdaki pislik anlamında kullanıldığı düşünülürse, zaten namaza mâni değildir.

Ancak, konumuz olan bu hadis-i şerifte geçen "habes" kelimesi ise, hakiki pislik anlamına gelir. Bu bakımdan Hanefîler, enson görüşüne göre tmam Şafiî, halef ve selef uleması bu pisliğin namazda affedilen az miktarda pislik olduğunu kabul ederler. Çünkü namaza engel teşkil edecek kadar çok olan pisliğin namazdan önce ve usûlüne göre temizlenmesinin şart olduğunda ittifak vardır.[368]

652. ...Şeddâd b. Evs babasından (Evs'ten); demiştir ki: Resülullah (s.a.) şöyle buyurdu: "Yahudilere muhalefet ediniz. Çünkü onlar ayakkabılanyla ve mestleriyle namaz kılmıyorlar (siz kılınız)!”[369]

Açıklama

Yahudiler "Ey Mûsâ, şübhesiz benim ben senin Rabbin, Haydi pabuçlarını çıkar. Çünkü sen mukaddes vadide "Tuva" dasın"[370] emrine uyarak ibâdetlerini yaparken ayakkabılarını çıkarırlardı. Ayakkabı ile ibâdet etmek onlarca makbul değildi.

Müslümanlar ise, bu hadis-i şerifte namazlarını ayakkabı ile kılarak Yahudilere muhalefet etmekle emrolunmuştur. Ancak buradaki emir farziyet değil, mubahlık ifâde eder. Nitekim bir Önceki hadisin açıklanmasında, tercemesini sunduğumuz îbn Ebî Şeybe'nin Abdurrahman

b. Ebi Leylâ'dan naklettiği "isteyen namazını ayakkabıyla kılar, yalınayak namaz kılmak isteyen de ayakkabılarını çıkarır öyle kılar"[371] mealindeki hadis-i şerif de buradaki emrin mubahhk ifâde ettiğine delâlet eder.

Hatta bazı âlimler, "Ey Adem oğullan, her mescide güzel elbiselerinizi giyinerek gidin"[372] âyetine bakarak ayakkabılı kılınan namazın daha faziletli olduğu hükmüne varmışlardır.[373] 653 numara ile terceme edeceğimiz hadis de buna delâlet eder.

ed-Dürru'I-Muhtâr'da bu mevzuda şöyle denilmektedir; "Ayakkabı ile namaz kılmak çıplak namaz kılmaktan daha faziletlidir." İbn Âbidîn de ona yazdığı haşiyesi Reddu'l-Muhtâr'da şöyle diyor; "temiz mest ve ayakkabılarla namaz kılmak, Yahudilere muhalefet için çıplak ayakla namaz kılmaktan daha faziletlidir." Tatarbâniye'de ise, şöyle denilmektedir; "Ayakkabılar temiz bile olsa, mescidi kirletmek tehlikesi varsa, çıplak ayakla namaz kılmak daha faziletlidir. Mescid-i Nebevi, Resûl-i Ekrem'in sağlığında kumlarla kaplı idi. Zamanımızda içine halılar serilmiştir."

Umdetü'l-Müftf isimli eserde de şöyle deniliyor; "Mescide ayakkabı İle girmek edebe uymaz."

Bütün bu fetvaları Bezlü'l-Mechûd isimli eserinde nakleden merhum es-Sehârenfûrî, bu mevzudaki kendi görüşlerini de şöyle ifâde ediyor; "Günümüzde ayakkabılarla ibâdet eden Hıristiyanlara bakarak namazın çıplak ayakla kılınması gerektiği kanaatindeyim."[374]

Bütün bu açıklamalardan anlaşılıyor ki, tslâmiyette ayakkabı ile de, çıplak ayakla da namaz-kılmak caizdir. Ancak bazı hallerde biri diğerine tercih edilebilir. (653 no'lu hadis-i şerifin şerhindeki izahata müracaat edilebilir.)[375]

653. ...Amr b. Şuayb'in babasından rivayet ettiğine göre dedesi (şöyle) demiştir: "Ben peygamber (s.a.)'i ayakkabılı da ayakkabısız da namaz kılarken gördüm."[376]

Açıklama

Bu hadis-i şerif gerek ayakkabılı, gerekse ayakkabısız olarak namaz kılmanın caiz olduğunu ifâde etmektedir. Aynı zamanda namazı ayakkabı ile kılmayı ifâde eden bir önceki hadis-i şerifteki emrin hükmünü farz

olmaktan çıkarıp mübahlık ifade ettiğini bildiren de bu hadis-i şeriftir. Çünkü emr kayıtsız ve şartsız olduğu zaman, farziyet ifâde eder. Ancak onun farziyyet için olmadığını ortaya koyan diğer bir delil bulunursa, o zaman o emr farziyet ifâde etmekten çıkmış olur.

îşte bu hadis-i şerif Resûl-i Ekrem'in bazan ayakkabılarla bazan da ayakkabısız olarak namaz kıldıklarını ifâde ederek ayakkabı ile namaz kılmanın caiz olduğunu, farz olmadığını açıklamıştır. Bir önceki hadiste de açıkladığımız gibi bazı fıkıh âlimlerinin ayakkabı ile kılınan namazın daha faziletli olduğuna dair hükümlerinin delili ise, A'raf Sûresinin 31. âyetidir.

Kadı Iyaz, bu mevzuda şunları söylemektedir; "Eğer ayakkabıda pislik ol madiği biliniyorsa,o ayakkabı ile namaz kılmakta herhangi bir sakınca yoktur.”

"Fakat üzerinde, pislik olduğunda bütün ulemânın birleştiği cinsten bir pislik bulunan ayakkabı, su ile iyice temizlenmedikçe o ayakkabı ile namaz kılınamaz.

"Ulemânın pis olup olmadığında kesinlikle görüş birliğine varmadığı hafif necaset cinsinden bir pislik bulaşan aVakkâbının toprağa sürtülerek temizlenip temizlenmeyeceği hususunda biz Mâlikîlere göre iki görüş vardır, Evzaî ve Sevrî'ye göre böyle hayvan tersi gibi hafif necaset cinsinden pislik bulaşan ayakkabı toprağa sürtünce kesinlikle temizlenir.

"Hanefilere göre, ayakkabıya bulaşan idrar ise, veya yaş pislik ise, yıkanmadıkça ayakkabı temizlenmiş olmaz ve o ayakkabıyla namaz kılınmaz.

"Şâfiîlere göre, ağır pisliği ancak su temizleyebilir. Bu mevzuda îmam Şafiî şöyle demiştir; "Pisliğinde ihtilâf edilen hafif pisliğin toprağa sürtmekle temizlenip temizlenmeyeceği hususu bize göre ihtilaflıdır."

Netice: Bu hususta iki noktayı belirtmekte fayda mülahaza edilir:

1. Hz. Peygamberin yaşadığı bölge ile içinde bulunduğumuz bölgenin özelliğidir. Bilindiği gibi Medine-i Münevvere ve Arab yarımadasında bölgenin sıcak ve kumluk olması, yolların kuru ve çoğu kez temiz olduğu gerçeğinden hareket edersek ayakkabıların temiz olup olmaması konusunda hüküm vermek kolaydır. Peygamber aleyhisselâm zamanında bugünkü tarzda tuvaletlerin olmaması, kum üzerine ihtiyaç giderilmesi, sıçrama tehlikesinin bulunmaması,kısa zamanda sıcağın harareti, pisliği izale etmesi, oradaki temizliği kolaylaştırmaktadır.

Zamanımızda, hayvancılığın çoğalması, pisliklerin sokaklarda belirmesi, yüznumaralara ayakkabı ile girilmesi yanında bunların pisliğini giderecek kum ve toz teması da olmaması ayakkabı ile namaz kılma hükmünü kaldırmaktadır. Çünkü hüküm ayakkabıların temiz olması halinde ayakkabı ile namaz kılınabileceğidir.

2. Namazın sıhhatinin şartlarından biri de necâcetten taharet olduğuna göre, ayakkabılarda buna mâni bir necasetin bulunmamasıdır ki, yukarıda zikredilmiştir. Biz burada cenaze namazında kılınan namaz üzerinde duracağız ki, günümüzde buna dikkat edilmemektedir. Namazın, cenazesi ve farzı yoktur. Namaz namazdır. Camide kılınan namaz ile cenaze namazı arasında fark yoktur. Günümüzde ise, camide kılınan namaza dikkat edilirken, cenaze namazına dikkat edilmemektedir. Ayağındaki ayakkabılarla beş vakit namazdan birini kılamayacaksa aynı ayakkabı ile cenaze namazını da kılamaz. Ancak, ayakkabıların altı pis üstü temiz olacak olursa, ayakkabısını çıkararak ayakkabılarının üstüne basarak namaz kılabilir. Aksi halde yerin temiz olması halinde yere basılmalı veya temiz bir şey üzerinde namaza durmalıdır.[377]

89. Namaz Kılan Kimse Ayakkabılarını Çıkardığı Zaman Nereye Koyar?

654. ...Ebû Hureyre (r.a.)'den rivayet edildiğine göre Peygamber (sallellahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: "Sizden bîriniz namaz kılmak istediği zaman ayakkabılarını sağına veya soluna koymasın. Çünkü onun solu başka bir kimsenin sağı olur. Ancak solunda hiç bir kimsenin bulunmaması hâli müstesna (o zaman soluna koyabilir). (Şayet solunda da birisi varsa o zaman onları) ayaklarının arasına koysun.[378]

Açıklama

Ayakkabılarda pislik bulunma ihtimâli olduğundan namaz esnasında sağ tarafta ayakkabı bulunması sakıncalıdır. Çünkü sağ taraf devamlı surette saygıya lâyık görülmüş ve her türlü pisliklerden korunmuştur. Bu bakımdan sağ elin taharette ve benzeri yerlerde kullanılması caiz değildir. Çünkü

insan yemek yerken pislik tuttuğu elle ağzına yemek götürdüğü sırada pisliği hatırlayarak iğrenebilir.

Aynı şekilde insanın namaz kılmak istediği zaman ayakkabıları sağ tarafına koyması sakıncalı görülmüş, burada da sağ taraf üzerinde pislik bulunması ihtimali olan ayakkabılardan korunmuştur.

Bu sebeble namaz kılmak isteyen kimse ayakkabılarını sol tarafında, bir kimse,bulunmuyorsa soluna koymalıdır. Ancak sol tarafında da bir kişi varsa, bu defa ayakkabılar o kişinin sağına konmuş olacağından yine caiz olmadığı gibi, aynı zamanda o kişiyi rahatsız edeceğinden haram işlenmiş olur. Öyleyse solunda namaz kılan bir kimse olduğu zaman ayakkabılarını ayaklarının arasında kalan boşluğa veya secdede göğsünün altına gelecek şekilde önüne koyabilir. Bunda bir sakınca yoktur. Nitekim bu konu 655 numaralı hadis-i şerifte de ifâde edilmektedir.[379]

655. ...Ebû Hureyre (r.a.)'den rivayet edildiğine göre Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: "Sizden biriniz namaz kılmak isteyip de ayakkabılarını (ayağından) çıkardığı zaman, onlarla kimseyi rahatsız etmesin. (Ya) onları ayaklarının arasına koysun, yahutta namazı onlarla kılsın."[380]

Açıklama

Bu hadisle ilgili açıklamalar bundan önceki iki hadisin şerhinde geçmiştir. Oraya müracaat edilmelidir. Şuna işaret edelim ki, bugün artık camilerdeki ayakkabılıklar kullanmak, kesinlikle ayakkabıları, pencere kenarlarına veya duvar diplerine koymamak gerekmektedir. Mescidlerin temizliği ve cemaatin rahatsız edilmemesi buna bağlıdır.[381]

90. Seccade Üzerinde Namaz

656. ...Meymûnebint el-Hâris demiştir ki: "Peygamber (s.a.) namaz kılar ben de hayızh olduğum halde onun (yüzü) hizasında bulunurdum. Bazan seccade üzerinde namaz kılarken secdeye vardığında elbisesi bana dokunurdu."[382]

Açıklama

Hadis-i şerifte geçen kelimesi hurma yaprakların-dan örülmüş seccade anlamına gelir. Hıımre aslında örtmek demektir. Bazılarına göre bu seccade ipleri hurma yapraklan ile örtülü olduğu için bu ismi almıştır. Taberî'ye göre ise, küçük bir namazlık anlamına gelir. İnsanın elini ve yüzünü yerin soğuk veya sıcağından Örterek koruduğu için bu ismi almıştır. Eğer büyük olursa "hasır" ismini alır.[383]

Hattâbî ise, yerin yüzünü örttüğü için bu ismi aldığını söyler.

İbn Battal, seccade üzerinde namaz kılmanın caiz olduğuna dair ilim adamları arasında görüş birliği bulunduğunu, ancak sadece Ömer b. Abdullaziz'in seccade üzerine toprak dökerek secde ettiğini bunun da onun seccade üzerine secde etmeyi caiz görmediğine değil de tevazu ve huşû'daki derecesine delâlet ettiğini söylemiştir.

Merhum Hattâbî bu hadis-i şerif üzerine yazdığı haşiyesinde şunları kaydetmiştir: "Bu hadis hasır ve benzeri sergiler üzerinde namaz kılmanın caiz olduğuna delâlet etmektedir. Seleften bazıları toprak üstünde kılınmayan namazın mekruh olduğunu söylemişlerse de bazıları yerden biten her cins bitkiden yapılmış sergi üzerinde namaz kılmak caizdir demişlerdir."[384]

Bazı Hükümler

1. Hayızlı kadınla bir arada bulunmak caizdir.

2. Hayızlı kadının bedeni temizdir.

3. Namaz kıtan bir kimsenin elbisesine kadının dokunması onun namazına zarar vermez. Bu hususta kadının temiz veya hayızlı olması halidir.

4. Hasır ve seccade üzerinde namaz kılmak caizdir.

5. Hayızlı kadının elbisesi temizdir.

Ancak Kirmanı, kadınla bir hizada namaz kılmak namazı bozmaz diyerek Hanefileri tenkid etmek istemiştir. Ancak Aynî, bu mesele Kirmânî' nin zannettiği gibi olmayıp bir takım kayıt ve şartlara bağlı olduğunu bu şartlar gerçekleşmedikçe erkeğin kadınla yan yana durmasının Hanefîlere göre de namazı bozmadığını beyân etmiştir.[385]

91. Hasır Üstünde Namaz Kılmak

657. ...Enes b. Malik’den; demiştir ki:

“Ensar’dan bir adam (Peygamberimize); “Ya Resulallah (s.a.), ben şişman bir adamım, seninle beraber namaz kılamıyorum” dedi.(Gerçekten de) şişmandı.Peygamber için bir yemek hazırlayıp onu evine çağırdı ve Peygamberimize, (haydi) bir namaz kıl da nasıl namaz kıldığını göreyim, böylece (bundan sonraki namazlarımda) seni örnek alayım” dedi.(Bunun üzerine kalkıp) ellerindeki hasırın bir yanını ıslattılar.(Hz. Peygamber de) kalktı iki rekat namaz kıldı.

İbn Carud, Enes b. Malik’e, “Peygamber (s.a.) böyle devamlı kuşluk namazı kılar mıydı?” dedi.O da:

O günden başka onu (kuşluk namazı) kılarken görmedim cevabını verdi.[386]

Açıklama

Yemek hazırlayarak Hz. Peygamberi evine çağıran sahâbî, Ibn Hacer el-Askalân’ye göre, Atbân b. Mâlik'dir. Çok, şişman olduğu için cemaatle namaz kılamazdı. İmama uyamadığı için geri kalır, namazını imamla beraber bitiremezdi. Resûlullah'ın namaz kılışını yakından görmek ve onu örnek almak için evine yemeğe çağırmış ve yukarıda geçtiği gibi ev halkı kendilerine ait bir hasırı yıkayarak sermişler, Resûl-i Ekrem de kuşluk namazını hasırın üzerinde kılmıştır. Bu hasın yıkamalarına sebeb, üzerinde pislik bulunduğunun kesinlikle bilinmesidir.

Enes b. Mâlik'e; Resûl-i Ekrem'in her zaman böyle kuşluk namazı kılmak âdeti miydi?" diye soru soran kimsenin ismi Abdulhamîd b. el-Münzir b. el-Cârûd'dur.[387]

Bazı Hükümler

1. Yemek hazırlayarak fazilet sahibi kimselere ikram etmek mustehabtır.

2. Meşru bir engel olmadığı zaman, davete icabet etmek gereklidir.

3. Hasır ve benzeri sergiler üzerinde namaz kılmak caizdir.

4. Namaza gitmeyi güçleştirendir özür bulunduğu zaman cemaati terk etmek caizdir.Hasır üzerinde namazın cevazı ile ilgili malumat için bir önçeki hadisin izahına bakılmalıdır.

5. Fakir bir müslüman davet ettiği zaman tekebbüre kapılmadan davete icabet etmek gerekir.[388]

658. ...Enes b. Mâlik (r.a.)'den şöyle cfediği rivayet edilmiştir: Peygamber (s.a.) Ümmü Süleym'i (zaman zaman) ziyaret ederdi, bazan (da bu ziyaret esnasında) namaz (vakti) girerdi. Resûl-i Ekrem (s.a.) de bize ait ve suyla yıkanmış hasırdan ibaret olan bir sergi üzerine namaz(ını) kılardı.[389]

Açıklama

608 numaralı hadis-i şerifi açıklarken belirttiğimiz gibi Enes b. Mâlik'in teyzesi Ümmü Haram, Resûl-i Ekrem (s.a.)'in süt annesi idi. Enes (r.a.)'in annesi Ümmü Süleym ile beraber otururdu. Bl bakımdan Resûl-i Zişân Efendimiz sık sık bu iki kadını ziyaret ederdi. Bazan da bu ziyaret saatleri namaz vaktine isabet ederdi. Bu sebeble de namazın ilk sünnetini orada kılardı. Bu namazın farz namaz olduğunu kabul etmek imkânsızdır. Çünkü; "Resûl-i Ekrem, farz namazları mutlaka mescidde cemaatle kılardı.[390] Bu'bakımdanÜmmü Süleym'in (r.anhâ) evinde kılınan bu namazın farz namaza bağlı olarak kılınan revâtib sünnetlerinden birinin olması ihtimali çok kuvvetlidir. Çünkü Resûl-i Zişan Efendimizin mescidde nafile kılmak âdeti değildi.

Netice olarak bu hadis-i şerif hasır, post ve benzeri sergiler üzerinde namaz kılmanın caiz olduğunu beyân etmektedir. Bu sergilerin bitkilerden veya hayvan derilerinden yapılmış olması da önemli değildir. Tirmizî'nin ifâdesine göre gerek sahabeden ve gerekse sonraki nesillerden gelen ilim adamlarının büyük çoğunluğu bu görüştedirler. Aynı zamanda İmam Ahmed, el-Evzaî, Şafiî ve fıkıh âlimlerinin büyük çoğunluğu da bu görüştedirler.[391]

659. ...el-Muğîre b. Şu'be (r.a.)'den; demiştir ki: "Peygambs s.a.) hasır ve debağatlanmış post üzerinde namaz kılardı.”[392]

Açıklama

Bu hadis-i şerif hasır, post ve benzeri sergiler üzerinde namaz kılmanın caiz olduğunu ifâde eden bir önceki hadis-i şerifi te'yid etmektedir.

Yine bir önceki hadis-i şerifin izahında belirttiğimiz gibi ulemânın büyük çoğunluğu da bu görüştedir.

Her ne kadar bu hadisin râvîleri arasında kimliği iyice bilinmeyen Abdullah b. Said bulunduğu için bu hadis zayıfsa da Resûî-i Ekrem'in hasır ve benzeri sergiler üzerinde namaz kıldığı bir çok sahih senedle rivayet edilmiştir.

Ancak tabiînden bazı kişiler, toprağın dışında herhangi bir sergi üzerinde namazı mekruh sayarlardı. İbn Şîrîn ile Saîd b. el-Müseyyeb keçe üzerinde namaz kılmanın mekruh olduğunu söylerlerdi. Câbir b. Zeyd ise, hayvan derisinden yapılan her çeşit sergi üzerinde namaz kılmayı mekruh görürdü

Urve b. Zübeyr de toprağın dışında herhangi bir sergi üzerinde namaz kılmayı mekruh sayardı.

MâlÎkî mezhebine göre, yumuşak sergi üzerinde secde etmek mekruhtur. Ancak hasır üzerine secde etmekte bir sakınca yoktur. Müdevvene'de İmam Mâlik (r.a.)'in keçe üzerine, kıldan yapılmış sergi üzerine, secde etmeyi mekruh gördüğü ancak bu sergiler üzerinde oturup kalkmada ve rükû etmede bir sakınca görmediği kaydedilmektedir. Yine İmam Mâlik, hasır ve otlardan örülen sergiler üzerine secde etmekte bir sakınca görmediği gibi, toprağın soğuğundan veya sıcağından korunmak maksadıyla ketenden veya pamuktan dokunmuş elbise üzerine secde etmekte de bir sakınca görmezdi.[393]

92. Kişi Elbisenin Üzerine Secde Edebilir

660. ...Enes b. Mâlik (r.a.)',den; demiştir ki: "Biz Resûlullah (s.a.) ile sıcağın şiddetli zamanlarında namaz kılardık. (İçimizden) birimiz (sıcağın

şiddetinden dolayı) yüzünü yere koyamazsa elbisesini sererek üzerine secde ederdi."[394]

Açıklama

Bu hadis-i şerif, sıcağın ve soğuğun şiddetli zamanlarında giyilen elbiseyi namazda iken yayıp üzerine secde etmeyi caiz gören Ebû Hanife, Mâlik, Ahmed b. Hanbel ve îshak b. Râhûye'nin delilidir. Bu imamların bu ictihadları aynı zamanda Hz. Ömer'in görüşüne de uygundur.

İbrahim en-Nehâî, Atâ, Mücâhid de bu görüşte oldukları gibi, Hasan el-Basri de "Bunda bir sakınca yoktur" demiştir.

İmam Şafiî ise, Hâkim ile Öeyhakî'nin[395] , Habbâb b. el-Eret (r.a.)'den rivayet ettikleri; "Nebiyy-i Ekrem (s.a.) 'e taşların sıcaklığından dolayı alınlarımızda hissettiğimiz acıdan şikâyette bulunduk da bize bu sıkıntımızı giderecek bir çâre söylemedi" mânâsındaki hadisle ve "Ey Rabah, alnım toprağa bula" mealindeki hadis-i şerif ile amel ederek bu âlimlere muhalefet etmiştir. Şafiî hazretlerine göre mevzuumuzu teşkil eden hadis-i şerifin, üzerine secde etmeye izin verdiği elbise, namaz kılan kimsenin üzerinde giyili olmakla beraber üzerinde olduğu kimsenin hareketiyle hareket etmeyecek kadar uzun olan elbisedir. Şayet sahibinin hareketiyle hareket ederse, o elbisenin üzerine secde edilerek kılınan namaz fasit olur.[396]

Bazı Hükümler

1. Namaz esnasında namazın sıhhati veya kemâli ile olarak yapılan amel-j kalîlde herhangi bir sakınca yoktur.

2. Namaz kılan kimsenin üzerine giymiş olduğu elbisenin bir ucuna secde etmesi caizdir.

3. Namazda huşu duygusunu korumaya ve devam ettirmeye dikkat etmek lâzımdır. Çünkü Sahâbe-i Kirâm'ın elbiselerinin üzerine secde etmekten gayeleri sıcağın tesiriyle huşularının kaybolmasını önlemekti.[397]

Saflarla İlgili Çeşitli Bablar

93. Safların Düzeltilmesi

661. ...Câbir b. Semure'den; dedi ki:

Peygamber (Sallellahü aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: "Siz meleklerin Rabbleri huzurunda saf bağladığı gibi saf teşkil etmez misiniz?"

Melekler Rabbleri huzurunda nasıl saf bağlarlar? diye sorduk. Peygamber (s.a.):

"Öndeki safları tamamlarlar ve saf da sıkışık dururlar" buyurdu.[398]

Açıklama

Cemaat çoğalıp da saf teşkil etmek gerekince safların tertibi şöyle olur: Evvelâ erkekler, sonra erkek çocuklar, daha sonra kadınlar saf olur. İşte bu hadis-i şerif safların tertibine ve önemine dikkati çekmekte müslümanların saflarını düz ve sık tutmalarını emretmektedir.

Nitekim Resul-ü Ekrem Efendimiz : "Doğrulunuz ki ki kalpleriniz de doğrulsun. Sıklasınız ki, birbirinize karşı merhamet ve şefkat hasdolsun." [399]

Yine Resul-i Ekrem (s.a.) Efendijniz bu mevzunun önemini beyân etmek için şöyle buyurmuşlardır: "Safları düzgün ve omuzlarınızı bir hizada tutunuz. Aranızdaki açıklıkları kapatınız. Kardeşlerinizi ellerinizle yumuşatarak yani omuzlarını okşayarak safa sokunuz. Şeytana (aranızda) açıklık bırakmayınız. Saflara yaklaşan Cenab-ı Hakk'a da yaklaşmış olur. Safların arasını açanın Cenab-ı Hakla da arası açılır"[400]

Bazı Hükümler

1. îmamın cemaate dikkat etmesi ve onları haklarmda en hayırlı olan fullere teşvik ve davet etmesi lazımdır.

2. Öncelikle ilk safları tamamlamak ilk saflar tamamlanmadan ikinci saf fa geçmemek müstehabdır.

3. Safların sık tutulması müstehabdır.

Fıkıh âlimlerinin bu konudaki görüşleri için aşağıdaki hadisin izahına bakılmalıdır.[401]

662. ...Nu'mân b. Beşir şöyle demiştir:

(Birgün) Resûlullah (s.a.) cemaate yönelerek üç defa "saflarınızı düzeltiniz-' buyurdu (ve sonra şöyle devam etti): "Vallahi ya saflarınızı düzeltirsiniz, yabutta Allah kalblerinizi başka başka taraflara çevirir." (Râvi Nu'man b. Beşîr) dedi ki: Ben (Resûl-i Ekrem'in bu sözünden) sonra gördüm ki herkes omuzunu arkadaşının omuzuna, dizini arkadaşının dizine, topuğunu (da) arkadaşının topuduna yapıştırıyordu."[402]

Açıklama

Bu hadis-i şerifin zahirine göre buradaki safların düz ve sık tutulmasına dair emrin farziyet ifâde etmesi gerekir. Çünkü böyle yeminle birlikte şiddetli tehdid bildiren emirlerin hükümleri farziyet ifâde eder. îbn Hazm bu hadis-i şerifin zahirine sarılarak namazda safları düz tutmanın farz olduğuna hükmetmiştir, tbn Hazm ayrıca Hz. Ömer'in, safların düz tutulması için Ebû Osman en-Nehdî'nin ayağına vurduğuna dair rivayet edilen hadis ile ve bir de Süveyd b.Ğafle'den rivayet edilen, "Bilâl bizim omuzlarımızı bir hizaya getirir ve namazda ayaklarımıza vururdu" mealindeki hadis-i şerifle amel etmiş ve Hz. Ömer ve Bilâl farzın dışında herhangi bir fiili terk etmekten dolayı kimsenin ayaklarına vurmamışlardır, demiştir.

Ulemânın büyük çoğunluğuna göre ise, namazda safları düzgün tutmanın hükmü sünnettir. Hatta bazı kimseler safları namazda düz tutmanın hükmünün sünnet olduğuna dair icma bulunduğunu iddia etmişlerdir. Bu hükmü benimseyen kimseler göre hadis-i şerifteki yeminle te'kid edilmiş olan şiddetli tehditler farziyyet için değil, safların düzgün tutulmasına teşvik ve buna uymayanları bu hareketlerinden sakındırmak içindir.

Aynı şekilde Hz. Bilâl ve Hz. Ömer'in, safların düzenini bozan kimselerin ayaklarına vurmaları da safları düz tutmanın farz olduğunu ifâde etmez. Çünkü bu zatların, sünnetin terkinden dolayı da ta'zir cezası gerektiği görüşünde oldukları bilinmektedir.

Hadis-i şerifte geçen "Allah'ın kalbleri başka başka tarafa çevirmesi*' sözüyle kasd edilen mânâ ise kalblerin kin, düşmanlık ve öfke ile dolması, cemaatin kalbine müslümanhğın ekmiş olduğu esvgi ve merhamet

duygularının, yerlerini bu süflî duygulara terk etmesi demektir. Çünkü dış organlarla yapılan fiillerin kalbteki ve iç dünyamızdaki tesiri büyüktür. Dışarıdaki her hareketin içte kendine göre bir tesiri vardır.[403]

Bazı Hükümler

1. Namazda safların sık ve düzgün tutulması teşvik edilmiştir.

2. Safların düzenini bozan kimseler Resûlullah'ın diliyle azarlanmıştır.[404]

663. ...Simâk b. Harb'den; demiştir ki:

Nu'man b. Beşîr'i (şöyle) derken işittim: "Peygamber (s.a.) bizi saflarda ok gibi düzene sokardı. Resûlullah (s.a.) bizim bunu öğrendiğimize (ve önemini) anladığımıza kanaat getirinceye kadar (bu işe devam etti). Bir gün (yine) bize yönelmişti. Bir de ne görsün, bir adam göğsünü (saftan) ileri çıkarmış (duruyor). Bunun üzerine (şöyle); (Allah'a yemin olsun ki) Ya saflarınızı düzeltirsiniz, yahutta Allah aranızı açar" diye buyurdu.[405]

Açıklama

Bu hadis-i şerif safların düzeltilmesini emretmektedir. Safların düzeltilmesinden maksat, bir safta bulunan kimselerin dümdüz bir hizada durmalarıdır. Safların aralarındaki boşlukları doldurmaya tesviye denir. Bu bakımdan cemaatle namaz kılacak olan kimse, hem safların sıklığına hem de düzgünlüğüne dikkat etmeli ve bu düzeni bozmaktan son derece sakıncalıdır. Peygamber Efendimizin, "Ya safları düzeltirsiniz, yahutta Allah yüzlerinizi başka başka kılıklara çevirir (aranızı açar)" buyurması, safları düzgün tutmayanlar hakkında büyük bir tehdiddir. Cemaat çeşitli yönlere dönerek safları bozunca, cezaları, suçları cinsinden olmak üzere, yüzleri de başka kılıklara döndürülecektir. Bazıları bu cümleye "Allah aranıza düşmanlık ve kin sokar, kainlerinizi değiştirir” şeklinde mânâ vermişlerdir. Çünkü cemaatin safları bozması zahirî bir muhalefettir. Zahirin muhalefeti ise, bâtının muhalefetine sebeb olur.

Ulemâdan bazıları da hadiste zahirî mânâsının kasd edildiğini söyleyerek hadise şöyle mânâ vermişlerdir: "Saflarınızı düzeltin!

Düzeltmezseniz, Allah da sizin yüzlerinizi asli yaratılışından çıkararak kafanız tarafına çevirir. Neticede çirkin bir şekil alırsınız."

Namazda safları düzeltmenin mezheb imamlarına göre hükmü bir önceki hadis-i şerifte geçmiştir. Oraya müracaat edilebilir.

Rivayete göre Hz. Ömer safları düzeltmek için özel adamlar görevlendirmişti. Kendisi imam olduğu vakit bu görevliler safların düzeldiğini haber vermedikçe namaza niyetlenmezdi. Hz. Osman ile Hz. Ali'nin bu cihete çok dikkat ettikleri rivayet olunur. Hatta Hz. Ali namaza duracağı zaman, safları teftiş eder bir safta eğrilik görürse: "Ey filan, sen biraz ileri çık; ey falan sen de biraz geri çekil!.." dermiş. Hadis-i şerif safların düzeltilmesinden başka ikâmet esnasında ve ikâmetle namaz arasında konuşmanın caiz olduğuna da delildir.[406]

664. ...el-Berâ b. Âzib (r.a.)'den; demiştir ki:

Peygamber (s.a.) bir ucdan bir uca safların arasına girer, göğüslerimize ve omuzlarımıza dokunarak (bizi doğrultur) ve; "eğri büğrü olmayınız ki kalbleriniz arasında ihtilaf olmasın, şüphesiz Allah ile melekler ilk saflara rahmet ve istiğfar ederler" buyurdu.[407]

Açıklama

Hadisin zahirine göre kalb, dış organların hareketlerinden müteessir olmakta ve hatta tamamen onların hareketlerine bağlı olarak değişmektedir. Gerçekten de fiillerimizle fikirlerimiz arasında karşılıklı te'sirler vardır. Toplumsal davranışların ise, fikir ve hisler üzerindeki te'siri daha da büyüktür.

Ancak bu hadis-i şerifin, "dikkat edin vücudda bir et parçası vardır; iyi olduğu zaman vücudun tamamı iyidir, o bozulduğu zaman vücudun tamamı bozulur. Dikkat edin o kalbdir."[408] hadis-i şerifiyle tearuz ettiği zan-nedilmemelidir. Çünkü bu hadiste fert veya toplum olarak kişilerin davranışlarının başkalarının kalbi, fikri ve hisleri üzerindeki tesirleri ifade edilirken, ikinci hadis-i şerifte şahsın kalb alemindeki kendi duygu, düşünce ve heyecanlarının yine kendi dış organları üzerindeki tesiri ifâde edilmektedir. Bu mânâda kalb gerçekten vücud sarayının hükümdarıdır. Vücudun bütün organları ona bağlıdır.

Bazan kalb sevinçle dolar da gözler bu sevincin müjdesini pırıl pırıl parlayarak verir, dudaklar memnuniyetle gülümser. Bazan sıkıntıdan patlayacak hâle gelen kalbin bu dehşet verici hali yüzlerde en açık ifâdesini bulur. Bazan berrak bir suyun şırıltısını hatırlatacak kadar şen ve tatlı, bazan bir kayanın uçurumlara yuvarlanışındaki korkunç gürültüleri hatırlatacak derecede sert ve keskin ifadeli sözler hep içteki kalbin dışta görülen eserleridir.

Ayrıca bu hadis-i şerifte ilk safların fazileti beyân edilmiştir. Nitekim diğer bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "Erkek saflarının en hayırlısı birincisi ve en hayırsızı sonuncusudur. Kadın saflarının en hayırlısı sonuncusu ve en hayırsızı birincidir"[409] Ayrıca,"Resûlullah birinci saf için üç kere ve ikinci saf için de iki kere istiğfar etmiştir."[410]

Bu bakımdan Allah'ın rahmeti en çok ilk safların üzerine iner.[411]

Bazı Hükümler

1. İmam safların tertib ve düzenine dikkat etmelidir.Gerektiği zaman eliyle mudahelede bulunmalıdır.

2. Safların gerisinde kalarak veya ilerisine durarak düzenini bozmak yasaklanmıştır.

3. îlk saflara durmak teşvik edilmektedir.[412]

665. ...en-Nu'man b. Beşîr'den; demiştir ki: "Peygamber (s.a.) biz namaza kalkınca saflarımızı düzeltirdi. Biz (saflarımızda iyice) düzelince de tekbir alırdı."[413]

Açıklama

Bu hadis-i şerif imamın gerek eliyle gerekse diliyle veya işâretleriyle safları düzeltmesi ve ondan sonra namaza durması lâzım geldiğine delâlet etmektedir. Ulemanın büyük çoğunluğu bu hadis-i şerifi delil getirerek, "îmam iftitah (başlama) tekbirini, safları iyice düzelttikten sonra alır" demişler ve safların tertibi de cemaat ayağa kalktıktan sonra olacağına göre, imamın ancak ikâmet bittikten ve safları düzelttikten sonra namaza duracağı görüşünü kabul etmişlerdir. Bazı âlimlerse imam, ikâmet getirilirken safları

düzeltir, müezzin "kad kametissalâtu" deyince de iftitah tekbirini alır demişlerdir. Bilindiği gibi Hanefî ulemâsı da bu görüştedir.[414]

666. ...tbn Ömer (r.a.)'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah sallellahü aleyhi vesellem şöyle buyurmuştur: "Saflarınızı düz tutunuz, omuzları(mzi) bir hizaya getiriniz, boşluktan kapatınız, kardeşlerinize yumuşak davranınız."

(Râvi) Isa, "kardeşlerinize yumuşak davranınız" kelimelerini rivayet etmemiştir.

"Şeytana (aranızda) açıklık bırakmayınız. Saffı birleştiren kimseye Allah (rahmetini) eriştirir. Birleştirmeyenden de (rahmetini) keser."[415]

Ebü Dâvûd dedi ki: Ebû Şecere, Kesîr b. Mürre'dir.

YineEbû Dâvûd dedi ki: "Kardeşlerinize yumuşak davranınız” cümlesinin anlamı; bir kimse gelip de safa girmek istediği zaman, herkes ona karşı omuzlarını yumuşak tutsun da, o da safa girebilsin, demektir.[416]

Açıklama

Hadis-i şerifte geçen "kardeşlerinize yumuşak davranınız" sözüne hadis âlimleri çeşitli mânâlar vermişlerdir. Merhum müellif Ebû Davud'un bu cümleden aldığı mânâ tercümede sunulmuştur. Kıymetli âlimlerimizden Nimet-i İslâm müellifi merhum M.Zihnî Efendi de bu cümlenin mânâsını şöyle açıklamıştır: "Kardeşlerinizin omuzlarını ellerinizle okşayarak saflara sokulunuz. Ancak bu cümleden bu mânânın çıkması kelimesinin şeklinde şeddeli okunmasına bağlıdır. İmâm Ahmed'in ve Ebû Davud'un rivayetinde ise, şeklinde şeddesiz olarak gelmiştir ki, saftakilere emirdir. "Kardeşlerinize size uzanan elleri sebebiyle yumuşayın. Yani safa sokulmak için omzunuza el koyanlara sertlik göstermeyiniz" demektedir.[417]

Netice olarak kelimesi, şeddesiz okununca şu mânâ anlaşılıyor: "Safları düzeltmek maksadıyla sizi elleriyle tutarak ileriye veya geriye çeken kardeşlerinize itaat edin de iyilik ve takva hususunda yardımlaşmanın sevab ve faziletine erişin."

Söz konusu olan bu kelime şeddesiz okununca şu mânâya da gelir: "tek başına bir safta namaz kılmak mecburiyetinde kalan bir kimse, sizi eliyle

tutarak yanma çektiği zaman, ona itaat ediniz de onun namazını fesada uğramaktan kurtarınız."

Şeddeli okununca, yukarıda da açıklandığı üzere bu "yumuşak davranınız"emri, safda bulunanlara değil, safa girmek isteyenleredir.

Hadis-i şerifte geçen "safı birleştiren" sözüyle, cemaate gelerek safta hazır bulunan kimse kast edilmiş olabileceği gibi, safları sıklaştıran kimsenin kasd edilmiş olması da mümkündür.

"Safları birleştirmeyen kimse" sözüyle de safta bulunuyorken ihtiyaç olmaksızın, kayfî olarak saftan çıkan kimse kast edilmiş olabileceği gibi, safa durduğu zaman kendisiyle sağında veya solunda bulunan kimse arasında açıklık bırakanın kasd edilmiş olması da mümkündür.

"Allah rahmetini eriştirir" cümlesi aynı zamanda "Allah o kimseye rahmetini eriştirsin"anlamındaCenab-ıPeygamber'indilinden bir dua da olabilir.

"Birleştirmeyeni de rahmetinden keser" cümlesinde de "Allah ondan rahmetini kessin" şeklinde beddua anlamı bulunduğu söylenebilir.[418]

Bazı Hükümler

1. Saflarda bulunan açığı kapatmak arkada bulunanlann üzerine vacıbdır.

2. Ön safta bulunan açıklığı kapatmakta büyük hayr ve sevab vardır.Bu sevaba erişmeye mü.'minler teşvik edilmiştir.

3. Saflarda açıklık bırakan kimseler için şiddetli tehdidler vardır. Hatta tbn Hacer bu tehdide bakarak saflarda açıklık bırakmayı büyük günahlardan saymıştır.[419]

667. ...Enes b. Mâlik'den rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Saflarınızı sıklaştırınız. Ve safları birbirine yaklaştırınız. Boyunlarınız bir hizada olmasın. Nefsim kudret elinde olan (Allah) a yemin ederim ki, şeytanların siyah ve küçük koyunlar gibi saf aralıklarına girdiklerini görüyorum."[420]

Açıklama

"Safları sıklaştırmak "tan maksat saf teşkil eden fertler arasında açıklık bırakmamaktır. "Safların biri birine yaklaştırılması"ndan maksat ise, bazı imamların takdirine göre safların arasında üç zîra'dan fazla açıklık bulunmamasıdır.[421]

Ni'met-i İslâm müellifi iki saf arasındaki miktarın iki zira' olduğunu kaydetmektedir.[422]

Şeytanların saflar arasından küçük ve siyah davarlar gibi koşuşmaları namaz kılanların kalblerine vesvese vererek onların namazlarının sevabını düşürmek veya namazlarını tamamen ifsad etmek içindir. Bu bakımdan saflar arasında açıklık bırakmak tamamen şeytanların kalblere vesvese vermesine ve belki de namazı tamamen ifsad etmelerine imkân vermek demektir.

Halbuki saflar arasındaki yakınlık ve sıklık kalbler arasında da bir yakınlığa sebep olacağından, şeytanın bu kalblere kin ve düşmanlık tohumlan atmasına da engel olacaktır.

Hadis-i şerifte şeytanların benzetildiği küçük ve kara koyunlar aslında Yemen'de yetişir ve kuyruksuz olur.[423]

Bazı Hükümler

1. Safların sık ve düzgün oIması gerekir.

2. İki safın arasındaki mesafe de iki veya zira'(190-135 cm)'dan daha fazla olmamalıdır.

3. Zorlayıcı bir sebeb olmaksızın yemin etmek caizdir.

4. Safların sık olmayışı, saflar arasına şeytanların girmesine sebeb olur.[424]

668. ..Enes b. Mâlik (r.a.)'dan; demiştir ki:

Resûlullah (s.a.) "Saflarınızı düzeltiniz. Çünkü safların düz olması namazın kemâlindendir." buyurdu.[425]

Açıklama

Hadis-i şerifte, safların sık ve düz tutulmasının namazın sıhhatinden değil de tamamından sayılmasına bakarak, ibn Battal gibi alimler, safların

sık ve düzgün tutulmasının hükmü sünnettir demişlerdir. Çünkü bir amelin sıhhati; farzıyla, tamamı, sünnetiyle, güzelliği ise, âdâb ve müstehablarıyladır.

Ancak İbn Dakik'1-îd gibi bazı alimler de "tamam"kelimesinin örfte, "güzellik" anlamında kullanıldığına bakarak, safları sık ve düzgün tutmanın müstehab olduğunu söylemişlerdir. Fakat "şer'î mânânın yanında örfî mânânın bir değeri yoktur" diye kendisine cevab verilmiştir.[426] Bununla beraber, Müslim'in bir rivayetinde "tamam" kelimesi yerinde "hüsn" (güzellik) kelimesi geçmektedir.[427]

îbn Hazm ise, hadisin zahirî mânâsına bakarak safların sık ve düz tutulmasının farz olduğunu söylemiştir. Biz bu mevzudaki mezheb imamlarının görüşlerim 662. hadisin açıklamasında naklettik. Oraya müracaat edilebilir.[428]

669. .. .Muhammed b. Müslim b. es-Sâib demiştir ki: Bir gün Enes b. Mâlik'in yanında namaz kıldım da (bana):

Bu sırık niçin yapıldı biliyor musun? dedi. (Ben de:)

Hayır Vallahi bilmiyorum dedim. O da (şöyle) dedi:

Peygamber (s.a.) bunu eline alır ve "saflarınızı düzgün ve sık tutunuz" buyurdu.[429]

Açıklama

Safların düzeltilmesinden maksat, bir safta bulunan cemaatin tamamıyla bir hizaya durmalarıdır.Safların aralarındaki boşlukları doldurmaya da "tesviye" denir. Biz tercümemizde buradaki tesviyeye safları düz ve sık tutmak manası verdik.

Resul-i Ekrem'in mescide konulmasını emrettiği bu sırığı safları düzeltme esnasında eline almasının hikmeti "Saflarınızı bu sırık gibi dümdüz yapınız" demek istemesiyle açıklanabilir.[430]

670. ...Enes (r.a.)'den; demiştir ki:

Peygamber (s.a.) namaz kılmaya kalktığı vakit sağ eline bir sopa alıp (sağ tarafına) dönerek:

"Doğrulunuz, saflarınızı düzeltiniz!" buyururdu. Sonra sopayı sol eline alıp (sol tarafındakilere:)

“Doğrulunuz, saflarınızı düzeltiniz!" buyurdu.[431]

Açıklama

Cenab-ı Peygamber (s.a.) insanların dış dünyalarındaki düzensizlik ve kargaşalıkların iç dünyalarını olumsuz yönde, dış dünyalarındaki nizam ve intizamın ise iç dünyalarını olumlu yönde etkileyeceğini çok iyi bildiği için saflar arasındaki nizam ve intizamın gerçekleşmesinde son derece titizlik göstermiş, safları denetlerken önce deyneği sağ eline alarak safların sağ kanadını teşkil edenlere, sonra da sol eline alarak sol kanadını teşkil edenlere gösterip "işte saflarınızı bu değnek gibi dümdüz tutunuz da kalbleriniz de böyle doğru ve birbirine bağlı olsun" buyurmak suretiyle çok veciz ve canlı bir ifâde tarzı kullanmıştır.[432]

671. ...Enes b. Mâlik (r.a.)'den rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.); "Önce birinci saffı, ondan sonra onu takib eden saffı tamamlayınız. Eksiklik kalırsa son safta kalsın" buyurmuştur.[433]

Açıklama

Bu hadis-i şerifin mânâsını "ilk saf tam olduktan sonra diğer safların arasında açıklık bulunmasında sakınca yoktur" şeklinde anlamak yanlıştır. Bu hadiste ifâde edilmek istenen şudur: Safları tamamlamaya birinci saftan başlamalıdır. Ondan sonra ikinci saf ondan sonra da hiç atlamadan sırayla onu takib ederek saflar tamamlanmalıdır. Şayet safların birisi eksik kalacaksa bu eksik saf en arkadaki olmalıdır.

Bilindiği gibi safların teşkiline imamın ardından başlanır. Önce imamın arkasına durulur. Ondan sonra imamın arkasında bulunan kişinin sağma ve soluna durularak birinci saf tamamlanır. Diğer safların teşkil edilmesine de aynı şekilde imamın arkasından başlanır. Saffın sağ ve sol kanadında bulunan kimseler hizaya girerlerken imamın arkasında bulunan ve sabit nokta vazifesini gören kişiye göre kendilerini düzene sokarlar. Yoksa, günümüzde cemaat içerisinde bulunan bazı kimselerin zannettiği gibi sağ

başta veya sol başta bulunanlara göre hizaya girmek yanlıştır. Her ne kadar İmam Mâlik, "kişi saf teşkiline istediği yerden başlar "demişse de onun bu sözü bu hadis-i şerife aykırıdır. 681. hadisin izahında bu mevzu tekrar ele alınacaktır.[434]

672. ..İbn Abbâs (r.a.)'dan; demiştir ki: Resûlullah (s.a.) şöyle buyurdu "Sizin en hayırlınız, namazda omuzu en yumuşak olanınızdır"[435]

Ebû Dâvûd dedi ki: Ca'fer b. Yahya, Mekkelidir.[436]

Açıklama

Bu hadisin mânâsı şudur: Sizin en hayırlınız saflar arasındaki açıklığı kapatmak hususunda en çok gayret göstereniniz, bu konudaki emirlere en çabuk uyanınızdır. Saffa girmek isteyen kimseye kibre düşmeden, hemen yanından yer açarak onun arzusuna cevab vereninizdir.

Hattâbi'ye göre, "omuzu yumuşak" olmaktan maksat yanmdakini rahatsız etmemek, omuzuyla onu incitmemek, bir kimse safa girmek ve saftaki açığı kapatmak istediği zaman, ona imkân vermektir. Bu sayede saflar sıklaşır safta bulunan fertlerin kenetleşerek sayısı çoğalmış olur.[437]

94. Direkler Arasında Saf Tutmak

673. ...Abdulhamîd b. Mahmûd demiştir ki: Bir cuma günü Enes b. Mâlik'le namaz kılmıştım. (Kalabalıktan) direklerin arasına itildik. (Kimimiz) öne geçtik (kimimiz de) geride kaldık. (Namazı kılınca) Enes; "Biz Peygamber (s.a.) zamanında bundan sakınırdık" dedi.[438]

Açıklama

Hadis-i şerifte geçen "bir kısmımız öne geçtik, bir kısmımız da geride kaIdık.” sözünün anlamı,"Kalabalık bizi ister istemez iki direk arasına itince her ne kadar içimizden bazıları direkler arasında saf olup namaz kılmaya başlamışlarsa da bir kısmımız da direkler arasında bulunmaktan sakınarak geriye çekildi" demektir.

Nesâî'nin riyâyetinde geride kalan kimsenin Enes olduğu ifade ediliyor.

İbn Arabî ve Aynî'nin ifâdesine göre, Hz. Enes'in beyân ettiği direkler arasında namaz kılmaktaki sakıncanın sebebi, direklerin cemaat arasına girerek onlar arasındaki irtibatı kesmesidir. Yahutta oraların müslüman cin-nîlerin namaz kıldıkları yerler olmasıdır. Direkler arasındaki hattın saflara paralel (müvâzi) olmaması "hâlinde safların düzenini bozacağı için de buralarda namaz kılmayı sakıncalı görmüşlerdir diye düşünülebilir.[439]

Direkler arası, ayakkabı koymaya mahsus yerler olduğu için buralarda namaz kılmak sakıncalıdır diyenler olmuşsa da İbn Seyyidi'n-Nâs; "Direkler arasında bulunan yerlere ayakabı koymak sonradan âdet olmuştur. Hz. Peygamber zamanında böyle bir âdet yoktu, bu bakımdan Hz. Enes'in; "Biz Peygamber (s.a.) zamanında bundan sakınırdık." sözü buna bağlanamaz" diyerek bu görüşe itiraz etmiştir.[440]

Ancak zaruret hâlinde direkler arasına saf teşkil ederek cemaatle namaz kılmakta bir sakınca olmadığına dair ulema arasında görüş birliği vardır. Bu mevzuda mezheblerin görüşü şöyledir:

1. Mâl ikilere göre, gerek cemaatle ve gerekse tek başına direkler arasında mescitlerde namaz kılmak mekruhdur.

2. Hanbelîlere göre ise, eğer direkler cemaatin arasına girerek saffı kesiyorlarsa, o zaman direkler arasında cemaatle namaz kılmak mekruh olur.

Yoksa herhangi bir sakınca yoktur, yalnız başına namaz kılan için zaten kerahet söz konusu değildir.

3. Şâfiîlere göre ise, cemaat için buralarda namaz kılmak mekruhsa da yalnız kılanlar için kerahet yoktur.

4. Küfe ulemâsı ve Hanefîlerce direkler arasında namaz kılmak kayıtsız, şartsız caizdir.

Direkler arasında namaz kılmayı, bazı şartlarla veya kayıtsız şartsız caiz gören âlimler, ResûM Ekrem'in buralarda namaz kılmayı yasakladığına dâir rivayet edilen hadis-i şerifleri te'vil etmektedirler.[441]

95. İmamın Arkasına Durması Müstehab Olan Kimseler Ve Bundan Kaçınmanın Keraheti

674. ...Ebû Mes'ûd el-Ensarî (r.a.) demiştir ki: Resûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: "Benim arkama akıllı ve faziletli olanlarınız, sonra (bu vasıflarda) onlardan sonra gelenler, sonra da onlardan sonra gelenler dursun."[442]

Açıklama

Metinde geçen (el-ahlam) kelimesini hiüm mâ-nasına alırsak, hadisten; cemaatin en faziletli ve aklı başında olanlarının derece derece imama en yakın durmaları icab ettiği safların buna göre tertib edilmesi gerektiği anlaşılır. Zira cemaatin içerisinde en faziletli olanlar en ziyâde ikrama lâyıktırlar. Bir de bazan imam namazda iken burnu kanamak gibi bir mazeret sebebiyle namazdan çıkmak ve cemaatten birini mihraba geçirmek mecburiyetinde kalabilir. Bazan da âyet-i hatırla-yamayarak tıkanabilir. Bu gibi hallerde fazilet sahiblerinin imama yakın bulunmaları ve mihraba geçmek, imam tıkandığı vakit âyeti kendisine hatırlatmak hususlarında imama yardımcı olmaları gerekir. Hz. Ömer ön saflarda bir çocuk görürse, saftan çıkarırmış. Bunu Zırr b. Hubeyş ile Ebû Vâil de yaparlarmış. İlim ve fazilet sahiblerinin ön safa geçirilmesi yalnız namaza mahsus değildir.

Onların ilim, müşavere, hüküm, fetva ve saire meclislerinde de ön safta bulundurulmaları sünnettir.[443] Ancak bu tertibe riâyet etmek erkeklerle kadın safları için farz ise de erkek ve çocuk safları için farz değildir.[444]

Hadis-i şerifte geçen (el-ahlâm) kelimesini hulum'un çoğulu olarak alırsak -ki, Beyhakî bu görüştedir-hadise şöyle mânâ verilir:

"Birinci safta âkil baliğ olanlar, ikinci safta murahıklar, ondan sonra çocuklar, daha sonra da hunsâlar ve kadınlar dururlar"

Sarihler bu mânâyı verirken birinci saffın sevap derecesini göz önüne alarak orada herkesin namaz kılmaya lâyık olduğu, önce gelenin yerini bir başkasına terke mecbur olmadığı, imamın arkasında duranın haricinde herkesin ön safta namaz kılmak hakkına hâiz olduğunu belirterek âkil, baliğ olan herkesin ön safta namaz kılabileceklerini belirtirler. Ön, safın âlim ve fazılların yeri olması, bütün müslümanların aynı duruma gelmeleri için bir teşvik, bu mertebeye gelemeyenlerin de imamın arkasına yığılmamaları için bir ikazdır.[445]

675. ...Abdullah (b. Mes'ûd), Peygamber (s.a.)'den (bir önceki hadisin) benzerini rivayet etmiş (ve şu sözleri de) ilâve etmiştir: "Karma karışık durmayın ki, kaleleriniz ihtilâfa düşmesin. Pazar yerlerindeki (gibi)gürültü-patırtı çıkarmaktan (veya pazar yerlerindeki karma karışıklığa düşmekten) de sakınınız."[446]

Açıklama

Hadis-i şerifte geçen "pazarlarda gürültü-patırtı, yüksek sesle konuşma" mânâlarına geldiği gibi "karma karışıklık" anlamına da gelir. Biz tercümemizde her iki mânâya da işaret ettik.

Buna göre hadis-i şerifi şöyle açıklamak mümkündür. Camiler ve mescidler bir ibâdet yeri, Allah'ın huzurunda bulunma mahalleridir. Bu bakımdan sakın pazar yerlerindeki gibi yüksek sesle konuşarak huzuru bozmayın, birbirinizle münâkaşa ederek cami âdabına aykırı davranışlarda bulunmayınız. Ayrıca kadın erkek saflarda karma-karışık olup da fitne ve fesada sebeb olmayın.

Bir de bu hadis-i şerifin'* mescidlerde pazar yerinde bulunuyormuşsunuz gibi alışverişe dalmayınız. Çünkü insana Allah'ı unutturabilen bu gibi işler sizi Allah'a yaklaşmaktan alıkoyar" anlamına gelmesi ihtimâli de vardır.[447]

Bazı Hükümler

1. Mescitode yüksek sesle konuşmak ve kadın erkek safları ayırımına dikkat etmemek sakıncalıdır.

2. Mescitlerde konu edilmemesi gereken konulardan uzak durmalıdır.[448]

676. ...Âişe (r.anha)'dan; demiştir ki: Resûlullah (sallellahü aleyhi vesellem); "Allah safların sağ tarafında bulunanlara rahmet eder, melekler, de duâ ederler," buyurdu.[449]

Açıklama

Cenâb-ı Vâcibu'l-Vücud Hazretleri rahmetini, safların sol tarafına indirmezden önce sağ tarafına indirir. Yine aynı şekilde melâike-i kiram da önce sağ tarafta bulunanların affedilmesi için duâ eder, sonra da sol tarafta bulunanların bağışlanması için istiğfarda bulunurlar. Bu mevzuda Mehmed Zihnî Efendi şu bilgileri vermektedir:

"Rivayete göre Allah'ın rahmeti önce imama sonra imamdan geçerek imamın arkasında durana, sonra sağ tarafta bulunanlara, sonra sol tarafta bulunanlara iner. Birinci saffa rahmet bu sıraya göre indikten sonra da aynı sıraya göre ikinci saffa inmeye başlar. Bu şekilde dalga dalga bütün saflara yayılır. Ancak rahmetin derecesi de yine fertlerin bulundukları yere göre değişir.

Peygamber (s.a.)'den şu mânâda da bir hadis-i şerif rivayet edilmiştir: "İmamın hemen arkasında bulunana yüz, sağ tarafında bulunana yetmiş-beş, sol tarafindakine elli ve diğer saflarda bulunanlara yirmi beş namaz ecri yazılır."[450]

Yalnız sağ taraftakilerin bu ecir ve sevaba erişmeleri sol tarafta her hangi bir açıklığın bulunmayışına bağlıdır. Eğer sol tarafta bir açıklık bulunuyorsa o zaman sol taraftaki boşluğu doldurmanın sevabı daha büyüktür. Nitekim 671. hadis-i şerifte de geçtiği üzere, öndeki saf tamamlanmadan sağ tarafın faziletine nail olmak gayesiyle arkada bulunan saffın doldurulmaması dolmaması gerekmektedir.İbn Mâce'nin rivayet ettiği şu hadis-i şerif de bu gerçeği te'yid etmektedir: "Nebiy-yi Ekrem (s.a.)'e denildi ki: Ya Resûlullah (sağ tarafa rağbet edildiğinden dolayı) safların sol tarafı ihmâle uğradı. Peygamber Efendimiz (s.a.) de cevaben şöyle buyurdular:

"Kim safların sol tarafındaki boşluğu doldurursa bu hareketinden dolayı kendisine diğerlerine nisbetle iki kat ecir verilir."[451]

96 Çocukların Saftaki Yeri

677. ...Abdurrahman b. Ganm'den; demiştir ki: Ebû Mâlik el-Eş'arî (şöyle) dedi: "Size Peygamber (s.a.)'in namazım anlatayım mı? Namaz için kamet ettirir ve önce erkekleri saf yapar, sonra çocukları onların arkasına sıraya koyar ve onlar (in hepsine birden) namaz kıldırırdı." (Ebû Mâlik

sözlerine devamla Resûl-i Ekrem'in) namazını (şöyle) anlattı: (Resûl-i Ekrem safları bu şekilde tertib ettikten) sonra:

"İşte namaz böyledir" buyururdu. (Râvi) Abdü'1-A'Iâ dedi ki, öyle zannediyorum ki, (Şeyhim Kurre b. Hâlid) Resûl-i Ekrem "Ümmetimin namazı böyledir” buyurduğunu söyledi.[452]

Açıklama

Bu hadis-i şerifin ön saflara erkeklerin sonraki saflara çocukların ve daha sonra da kadınların durması lâzım geldiğini ifâde etmektedir. Hadisin tamamı Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde daha genişçe ve şu anlamda geçmektedir: "Ebû Mâlik el-Eş'arî'nin Eş'arîlere hitaben;

Ey Eşariler topluluğu, bir araya toplanınız. Size Resûlullah (s.a.)'ın nasıl namaz kıldığını göstereceğim, demesi üzerine Eş'arîler kadınlarım ve çocuklarını topladılar. Önce abdest alıp Resûl-i Ekrem'in nasıl abdest aldığını gösterdikten sonra, ilerleyerek evvelâ erkekleri en önde saf yaptı, çocukları onların arkasında, kadınları da çocukların arkasında saf yaptı."

Bu rivayetten anlaşılıyor ki, erkeklerin hemen arkasında çocuklar saf teşkil etmelidirler. Ancak çocukların saf teşkil etmeleri için iki veya daha çok sayıda olmaları gerekir. O mescidde bir çocuk bulunması halinde bu çocuğun erkek saflarına katılması gerekir. Ayrıca bir saf teşkil etmesi uygun değildir.

Kadınların durumu ise, çocuklarınkine benzemez. Mescidde bir kadın dahi bulunsa, ayrı bir saf teşkil etmesi gerekir.

Ulemânın büyük çoğunluğunun görüşü böyle olmakla beraber Şâfiîler, bazı Mâlikiler, "Çocukların namazı güzelce öğrenmeleri bakımından her iki erkeğin arasına bir çocuğun durması lâzımdır" demişlerse de, bu hadis-i şerif onların aleyhine bir delildir.

Ahmed b. Hanbel'e göre ise, on beş yaşına girmeden veya âkü-baliğ olmadan, çocuğun erkek saflarına katılması tahrimen mekruhtur.[453]

97. Kadın Safları Ve Birinci Saftan Geri Durmanın Keraheti

678. ...EbûHureyre(r.a.)'den; demiştir ki: Resûlullah(s.a.)şöyle buyurdu: "Erkek saflarının en hayırlısı ilkidir, hayrı en az olanı da sonuncusudur. Kadın saflarının en hay iri; sı ise, sonuncusudur; hayrı en az olanı da birincisidir."[454]

Açıklama

Bilindiği gibi erkek saflarının birincisinin hayırlı oluşu sevabça daha üstün oluşundandır. Çünkü Allah'ın rahmeti önce birinci saffa sonra diğer saflara iner. Melâike-i kiram önce ilk saflar için istiğfarda bulunurlar, sonra da diğer saflar için istiğfarda bulunurlar. Ayrıca 674. hadis-i şerifte beyân edildiği gibi, birinci saffa aklı başında, faziletli kişilerin durması emredilmiştir. Ayrıca birinci saffa duran kişiler, imamın okuduğunu rahatça işitip zabt edebilmek imkânına sahiptirler. Peygamber (s.a.)'in birinci saffa üç defa ikinci saffa bir defa duâ ettiği de rivayet edilmiştir. Allah birinci safları dolduranlara rahmet eder, melekler de dua ederler ve safları doldurmak için atılan adımdan Allah'a daha sevgili bir adım yoktur.[455] Bütün bu hadis-i şerifler birinci saffın faziletini göstermektedir.

Birinci saffın hangi saf olduğu meselesi söz konusu olmuş ve bu mevzuda çeşitli fikirler ileri sürülmüşse de gerçekte birinci saf imamı takib eden ilk saftır.

Netice olarak şunu söylemek mümkündür:

1. Sevabı en çok olan erkek saffı imamın arkasında bulunan ilk saftır.

2. Sevabı en az olan erkek saffı da en geridekidir.

3. Sevabı en az olan kadın saffı hemen erkeklerin arkasında bulunan ilk saftır.

4. Sevabı en çok olan kadın saffı ise, kadın saflarının en gerisinde bulunan saftır.

Kadın saflarının en hayırlısının son saf olmasının hikmeti, erkeklerden uzak bulundukları için onları görmemeleri ve hareketlerini görmedikleri, seslerini işitmedikleri için de kalbleri bozulmadan huzur ve huşu’ içinde namaz kılabilmeleridir. Ancak hadis-i şerifteki "kadın safları"ndan maksat erkeklerle beraber namaz kılan kadınların teşkil ettiği saflardır.

Nevevî'nin beyânına göre, kadınlar kendi aralarında cemaat teşkil ederlerse onların safları da hüküm itibariyle erkek safları gibidir. Birinci

safları aynen erkeklerin birinci saffı gibi faziletçe ve sevabça üstündür.[456]

679. ...Âişe (r.a.)'dan; demiştir ki: Resûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: "Bir kavim birinci saftan geri durmaya devam ederse Allah da onları ateşte(n çıkarmayı) geciktirir."[457]

Açıklama

Bir önceki hadis-i şerifte beyân edilen birinci saftaki fazilet ve sevaba değer vermeyerek devamlı geri saflarda namaz kılmayı âdet haline getirenler için bu hadis-i şerifte şiddetli bir tehdit vardır. Bu tehditten anlaşılıyor ki, birinci saflardan geri durmayı alışkanlık hâline getiren kimseler sonunda Cehennemlik olur. Hem de mü'minlerin ilk Cehennemden çıkanlarından olamazlar ve Cehennemden en son çıkacak kimseler zümresinden olurlar. Çünkü cezalar ameller cinsindendir. Yahut da Allah bunları Cennetine en sonra koyacak veya âsi mü'minlerin gireceği Cehennem'in en alt tabakasına atacaktır.

Nevevî'ye göre bu cümlenin anlamı "Allah onları rahmetinden, o büyük fazl ü kereminden, yüksek derecelerden ve ilimden mahrum eder" demektir.

Bazı âlimler de bu cümleye şu isabetli manayı vermişlerdir: "Bu cümledeki tehdid, birinci saflardan kaçma alışkanlığı, kendisini namazı tehir alışkanlığına ve nihayet namazı terke götüren kişilere yöneliktir. Çünkü namazım cemaatle kılan kimse arka saflarda bile kılsa, Cennete hak kazanacağından ateşe atmakla ilgili tehdid ancak namazı terk eden kimseler için söz konusudur."[458]

Taberânî'nin İbn Abbâs'dan rivayet ettiği bir hadiste Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: “Kim birisine eziyet etme korkusuyla ön safa geçmekten vazgeçerse, Allah ona birinci saffın faziletini kat kat ihsan eder."[459] Nesâî ve İbn Mâce, ön safta namaz kılanlara Peygamber (s.a.)'in üç defa duâ ettiğini, Buhârî ve Müslim de; "Eğer insanlar birinci saffın faziletini bilselerdi, arkasından (birini saffa geçmek için) kur'a çekmekten başka bir yol bulmasalar aralarında kur'a çekerlerdi" hadis-i şerifini zikretmektedirler.[460]

680. ...Ebu Saîd el-Hudrî'den rivayet edildiğine göre, Resülullah (s.a.) ashabında (birinci saftan) geri durma meyli görmüştü de onlara:

"İlerleyin ve bana uyun! Sizden sonrakiler de size uysunlar. Bir kavim gerileye gerileye nihayet Allah kendilerini geri bırakır" buyurmuştur.[461]

Açıklama

RasûI-i Ekrem (s.a.) saflarda bazı açıklıklar gördüğü için sahabelere bu ihtarda bulunmak lüzumunu hissetmiştir.

Sahâbe-i Kirâm'dan bazı kimselerin ön saflardaki açıklığı kapatmadan arka saflara durmalarının sebebi, "Benim arkama akıllı, uslu olanlarını dursun. Sonra (bu vasıflarda) onlardan sonra gelenler, sonra da onlardan sonra gelenler (dursun)" anlamındaki 674 nolu hadisi duyup da bu vasıfları kendilerinde görmemelerine bağlanabilir.

Gerçekten de hiç bir sebeb yokken sahabenin birinci saftan uzak durmasını başka türlü izaha imkân yoktur. Çünkü onların birinci safta namaz kılmak hususunda ne kadar hırslı oldukları bilinen bir husustur.

"Sizden sonrakiler de size uysunlar" cümlesinin mânâsını, "ön safta bulunanları arka safta bulunanlar kendilerine imam kabul etsinler" şeklinde anlamak yanlıştır. Bu cümlenin anlamı şudur; "ön saflara durun, hareketlerinizi bana uydurun. Arkada bulunduğu için beni göremeyenler de sizin hareketlerinize bakarak benim hareketlerimi anlamış olurlar. Dolayısıyla sizin hareketlerinize uyarak bana uymuş olurlar."

Demek ki, kişi önünde bulunan kimseyi kendisine imam etmiyor, sadece önündeki adamın hareketlerinden imamın hareketlerini anlayarak imama uyma imkânı buluyor.

Bu hadis-i şerif aynı zamanda imamın tekbirlerini yüksek sesle tekrarlayarak arka saflara eriştiren mübelliğin sesine kulak vererek imama uyum sağlamanın da caiz olduğuna delâlet etmektedir.[462]

Bazı Hükümler

1. İmam fazilet sahibi kimselere, hemen arkasına durmaları için tavsiyede bulunmalıdır.

2. İmam cemaat için hayırlı olan her işi tavsiye etmelidir.[463]

98. Safta İmamın Yeri

681. ...EbuHureyre(r.a.)'den; demiştir ki: Resûlullah(s.a.) şöyle buyurdu: "İmamı (birinci saffın önüne ve) ortaya durdurunuz, (safta bulunan) boşlukları da doldurunuz."[464]

Açıklama

Bu hadis-i şerif, imamın en önde, birinci saffın sağ ucu ile sol ucuna eşit uzaklıkta bulunacak şekilde tam ortaya durmasını emretmektedir.

Yoksa imamın da birinci saffa katılarak cemaatle aynı hizada ve saffın ortasında durması söz konusu değildir. Çünkü diğer pek çok hadis-i şeriflerde belirtildiği üzere imamın yeri saffın önüdür. Bu durumda cemaat iki veya daha fazla kişi olunca imamın arkasına ve imam tam ortalarına gelecek şekilde dururlar. Ancak Abdullah b. Mes'ûd (r.a.) cemaatin iki kişi olması halinde birinin imamın sağına diğerinin de soluna durması gerektiği görüşündedir.

Bununla beraber imamın hadiste tarif edildiği şekilde cemaatin önüne ve tam ortasına durmasının hükmü mendubdur. Şayet cemaat buna uymazsa efdal olanı terk etmiş olur.[465]

99. Safların Arkasında Tek Başına Namaz Kılan Kimse(nin Durumu)

682. ...Vâbisa (b. Ma'bed) (r.a.)'den rivayet edildiğine göre "Peygamber (s.a.) saffın arasında tek başına namaz kılan bir adam görmüş de kendisine (namazı) iade etmesini emretmiştir."Süleyman b. Harb, "namazı iade etmesini emretti" diye rivayet etmiştir."[466]

Açıklama

1. Bu hadis-i şerif safların arkasında tek başına namaz kılan kimsenin namazının fasit olduğuna delâlet etmektedir. Nitekim Nehaî, Veki'b. el-

Cerrâh, İbn Ebi Leylâ, el-Hasan b. Salih ve İbn Münzir bu görüştedirler.

Ahmed b. Hanbel'in meşhur olan mezhebi şudur: Safların arkasına durarak cemaatle namaz kılmakta olan kimse rükû'dan önce saffa girerse namazı sahihdir.[467] Tek başına saf teşkil ederek imama uyan bir kimsenin rükû'a vardıktan sonra hem kendi namazı hem de onun safına duracak olan kimselerin namazları fasit olur. İsterse bu kimselerin sayısı yüz veya daha çok olsun.[468]

Tercemesini sunduğumuz hadis-i şerif bu âlimlerin delilidir. Ayrıca İbn Mâce'nin de rivayet ettiği "Resûl-i Ekrem (s.a.)'in safların arkasında tek başına saf teşkil ederek namaz kılan bir kimseye hitaben dön namazını yeniden kıl" buyurduğuna dair 1003 no'lu Ali b. Şeybân hadisi de bunların görüşünü desteklemektedir.

2. Ancak İmam Mâlik Evzâî, Şafiî ve rey sahiplerine göre ise, safların gerisinde tek başına saf teşkil ederek cemaate uyan kimsenin namazı caizdir. Bunların delili de 683 no'lu hadisdir. Sözü geçen hadiste beyân edildiği üzere Resûl-i Ekrem (s.a.) rükû'da iken mescide giren bir kimsenin saffa katılmadan bulunduğu yerden imama uyarak namazını kılmış bunu gören Resûl-i Ekrem (s.a.) de ona iltifat ederek: "Allah senin (cemaatle namaz kılmaktaki arzu ve) hırsını artırsın. (Fakat) bunu bir daha yapma" buyurmuştur.

Bu imamlara göre, şayet safların arkasında tek başına imama uyarak namaz kılan bu kimsenin namazı fasit olsaydı, Resûlullah bu kimseye namazını iade etmesini emrederdi. Mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerifte ifâde edilen, Resûl-i Ekrem'in, böyle yalnız başına namaz kılan bir kimseye "dön namazım tekrar et" buyurmasının gerçek sebebi ise, bu âlimlere göre o adamın safların gerisinde yalnız başına namaz kılması değildir. Gerçek sebeb bu adamın namazın kerahetini gerektiren başka bir davranışta bulunmuş olmasıdır, denebilir.

Yahutta böyle namaz kılan bu kimse fazileti terk ettiğinden dolayı Peygamber (s.a.) faziletten mahrum kalmaması için ona namazını yeniden kılmasını tavsiye etmiştir.

Ancak ön safta yer olmadığı için yalnız başına arkada namaz kılmak mecburiyetinde kalan kimsenin durumunda ihtilâf edilmiştir.

a. İmam Şâfi'î'ye göre, bu kimse ön saftan birini yanına çekmeden tek başına kılar. Çünkü eğer ön saftan birini yanına çekecek olursa evvelâ o

kimseyi ön safta bulunmanın faziletinden mahrum eder ve ayrıca o safta da bir gedik açmış olur. Bu bakımdan yalnız başına kılar.

b. İmam Mâlik'e göre ise, safların arkasında namaz kılan kimsenin namazı tamdır. Önden bir kimseyi yanına çekmesine lüzum yoktur. Şayet çekecek olursa, çekilen kimse o adama itaat etmemelidir.

c. Bazı âlimler de ön safta bulunan bir kimseyi arka safa çekmenin o kimseye zulüm olduğunu söylemişlerdir.

d. Hanefilere göre ise, o kimse imam rükû'a eğilmek isteyinceye kadar bir kimsenin dışarıdan gelmesini bekler. Gelmeyeceğini anlayınca da imam rukû'a varmadan ön safta bulunan birisini yanına çeker ve namazım öyle kılar. Bu hareketiyle hadis-i şerifteki nehye muhâtab olmaktan kurtulur.

Şafiî ulemâsının çoğunluğuna göre bu durumda kalan kimse namaza durduktan sonra ön safta bulunan bir kimseyi çekerek yanına durdurur. O kimse de bu adamın isteğine itaat etmekle büyük ecirlere nail olur.

Her ne kadar hüküm bu ise de, zamanımız insanlarının bunu bilmemesi, tatbikinden doğacak mahzurları da göz önüne alarak safta tek başına namazım kılabileceği ifâde edilmiştir.

Nimet-i İslâm müellifi merhum Mehmed Zihnî Efendi 'nin şu kıymetli mütaleasmı da unutmamak lâzımdır:

"Yalınız durmak zamanınızda evlâdır. Çünkü namaz meselelerini bilmemek halkın büyük çoğunluğu arasında yaygın olduğundan çekilen kişinin namazının fasit olma ihtimali vardır."[469]

100. Safların Arkasında (Yalnız Başına) Ruku' a Varan Kimse(Nin Durumu)

683. ...Ebû Bekre (r.a.)'nin haber verdiğine göre kendisi (bir gün) Peygamber (s.a.) rükû'da iken mescide girdiğini söylemiş ve (sözlerine devam ederek şöyle) demiştir: "Hemen saffın gerisinde rükû'a vardım." Bunun Üzerine Peygamber (s.a.); "Allah (cemaate iştirak etme arzu ve) hırsım artırsın fakat bir daha (bunu) yapma!" buyurdu.[470]

Açıklama

Bu babtaki hadis-i şerifler önceki bâblardaki hadis-i şerifleri tamamlayıcı mâhiyettedirler. Ancak önceki bab, safların dolu olduğu bir anda bir kişinin tek başına yeni bir saf teşkil edip edemiyeceği: ettiği takdirde namazının ve iktidâsının sahih olup olmayacağı meselesiyle ilgilidir. Bu bab ise, birinci safta boş yer olduğu halde imam rükû'da iken rekatı kaçırırım korkusuyla saf gerisinde hemen imama uyarak ve namaz içinde yürüyerek saf fi doldurması ile ilgilidir.

Bu hadis-i şerif, safların gerisinde tek başına namaz kılan kimsenin namazı sahihtir, diyenlerin delilidir. Çünkü bu hadis böyle namaz kılan bir kimsenin namazının sahih olduğunu açıkça ifâde etmektedir.

Hadis-i şerifteki "fakat bunu bir daha yapma" buyruğu, o kişiye sadece bir tavsiye niteliğindedir.

Hadis-i şerifin sonundaki cümlesi üzerinde sarihler değişik hususlar beyân etmişlerdir. Avdet etmek, dönmek manasına gelen kökünden kabul edenler, (ki cumhûr-ı ulemanın görüşü budur) "bir daha yapma" demektir. Buna göre yapılmaması istenen safta boş yer varken rekata yetişeceğim diye saf gerisinde namaza durmasıdır. Bu görüş imam Beyhakî'nin Ebû Bekre'den rivayet ettiği: "Ebû Bekre (r.a.) cemaat rukû' da iken camiye geldiğini saffın gerisinde rukû'a vardığını, sonra da yürüyerek saffa iltihak ettiğini, Resûlullah (s.a.)'ın namazı bitirince cemaate dönüp:

"Saf gerisinde rukû'a vararak sonra saffa İltihak edeniniz kimdi?" dediğini, Ebu Bekre'nin

Bendim (ya Resûlallah), demesi üzerine de;

"Allah fazilete karşı hırsını artırsın, ama bir daha yapma" hadisi ile Erlikte Tahâvî'nin, Ebû Hüreyre'den rivayet ettiği "sizlerden biri namaza geldiğinde saftaki yerini almadan saf gerisinde rüku'a varmasın" hadis-i şerifini esas almışlar, görüşlerini bu rivayetlerle takviye etmişlerdir.

Bazı âlimler de, bu kelimeyi "iade" kökünden, "namazını iade etme" yani "iadeye gerek yok'* diyerek te'vil etmişler ve namazının sahih olduğunu söyleyerek cumhurun görüşünü savunmuşlardır.

Diğer bir gurup da "koşmak" mânâsına gelen kökündendir, diyerek "bir daha namaza yetişeceğim diye koşma" şeklinde tefsir etmişler ve buna delil olarak da Îbnu's-Seken'in Ebû Bekre'den bu rivayetini göstermişlerdir. Ebu Bekre:"Kamet getirilmiş, herkes namaza durmuştu. Koşarak safa yetiştim. Namaz bitince Resûlullah "Biraz önce koşarak namaza gelen kimdi?" dedi. Ebû Bekre; "Bendim yâ Resülallah" dedim. Resûlullah da; "Allah hırsım

artırsın, bir daha koşma" veya "bir daha yapma!" buyurdu. Görüldüğü gibi, birinci görüş ağırlık kazanmış, terceme de bu görüşe göre yapılmıştır.

Yoksa bu sözdeki emrin hükmü farz değildir. Sadece o kişiyi daha faziletli olan bir amele teşviktir. Çünkü bilindiği gibi saffa girerek kılınan namaz, safların arkasında imama uyarak tek başına kılınan namazdan daha faziletlidir.

Hattâbî'nin beyânına göre, imama uyan kimsenin saffın arkasında durmayarak ilerleyip saffa katılmasının hükmü müstehabtır.

Bu hadisle ilgili mezheb imamlarının görüşleri bir önceki hadisin izahında geçmiştir. Oraya bakılabilir.[471]

684. ...el-HasenMen rivayet edildiğine göre, (bir gün) Ebû Bekre (r.a.) Resûl-i Ekrem (s.a.) rükû'da iken (mescide) gelmiş ve hemen safın gerisinde rükû'a varmış,sonra dasaffa yürü(yerek gir)di.Peygamber (s.a.) namazı bitirince:

"O safın gerisinde rüku'a vardıktan sonra yürüyerek saffa giren hanginizdi?" demiş. Ebû Bekre de "bendim" diye cevab vermiştir. Bunun üzerine Peygamber (s.a.) de şöyle buyurmuştur: "Allah senin (cemaatle namaz kılmaktaki arzu ve) hırsını artırsın (fakat) bunu bir daha yapma"[472]

Açıklama

Bu hadis-i şerif, insanın namazda iken namazın ıslâhı ile ilgili bir harekette bulunması veya yürümesinin caiz olduğunu ifâde etmektedir. Bu yürümenin miktarı hakkında çeşitli görüşler vardır:

1. Bazı Hanefî âlimleri namazın ıslahı ile ilgili olarak ancak bir adım kadar yürümenin caiz olabileceğini söylerken, bazıları da ayaklarının bulunduğu yerden alnın konduğu yere kadar yürünebileceğini söylemişlerdir.[473]

2. Şâfiîlere göre ise, üst üste ancak iki adım yürünebilir. Fakat aralıklı olarak yüz adım bile yürünse herhangi bir sakınca yoktur.

3. Mâlikîlere göre ise, safta bulunan bir açıklığı kapatmak için iki veya üç saf arasındaki mesafe kadar yürünebilir. Fakat bu yürüyüş yılan veya akrep öldürmek gibi namazın dışında bir işle ilgili bulunursa, o zaman örfe müracaat edilir. Örfçe yakın sayılan mesafede yürümenin bir sakıncası

olmaz, örfçe uzak sayılan mesafede yürumekse caiz olmaz. Bu mevzuya M. Zihni Efendinin kıymetli eseri Ni'met-i İslam'dan aktaracağımız şu satırlarla son vermek istiyoruz:

"Bir hadis-i şerifte "saftaki açığı kapayana on hasene yazılır ve kendisinden on günah silinir. O kimse on derece yükseltilir" buyurmuştur. Tahâvî der ki; "saftaki aralıktan maksat, bir adam sığacak kadar olan açıklık demektir. Şayet açıklık bu kadar değilse açıklık yok demektir."

"Bir de saflar arasında açıklık bulunmasındaki kerahet, cemaatle namaz kılan kimseler için söz konusudur. İmama uyarak saf teşkil eden kimselerin arasında açıklık bulunmasında kerahet yoktur."[474]

Sütre Île İlgili Basların Ayrıntıları

101. Namaz Kılanın Önüne Koyması Gereken Sürte

685. ...Talha b. Ubeydillah (r.a.)'den; demiştir ki: Peygamber (sallellahü aleyhi vesellem bana hitaben) şöyle buyurdu:

"Önüne, semerin arka kemerinin boyu kadar bir şey koyunca önünden geçen kimse sana zarar vermez."[475]

Açıklama

Hadis-i şerifte geçen kelimesinin anlamı, "semerin arka kısmını teşkil eden tahta veya odun"dur. Deveye binen kimse bu tahtaya yaslanır. Bu ağacın Hz. Peygamber devrindeki yüksekliğinin miktarı üzerinde ulemâ çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir. Bazıları bu yüksekliğin bir arşın olduğunu söylerken, bazıları da arşının üçte ikisine eşit olduğunu söylemişlerdir. Netice olarak namaz kılan bir kimse bazılarına göre, bir arşın bazılarına göre de bir arşının üçte ikisine eşit yükseklikte her hangi bir nesneyi önüne koyarsa bu kimsenin önünden geçenler, namazına herhangi bir zarar vermezler. Namaz kılan kimsenin önüne koyduğu bu nesneye sütre denilir.

1. Sütrenin boyu ve eni üzerinde fakihler farklı görüşlere sahihtirler Nevevî merhum diyor ki biz (Şâfiîler)e göre» sütrenin inceliği veya kalınlığı söz konusu değildir. Bu mevzuda bizim delilimiz Ebû Hureyre (r.a.)'den rivayet edilen şu hadis-i şeriftir: Resûl-i Ekrem (s.a.) buyurmuştur ki: "Sütrenin semerin arkasına konan tahta boyunda olması kâfidir. (Eni ise) isterse kıl kadar ince olsun."[476]

Aynı şekilde Sebre b. Ma'bed'den rivayet edilen şu merfu hadis de bizim bu görüşümüzü te'yid etmektedir: "Nebiyyi Ekrem (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Namazınızı hiç değilse bir ok arkasına gizlenerek kılınız."[477]

2. Hanbelî âlimleri de aynı görüştedirler.

3. Mâlikîlere göre ise, sütre en azından mızrak kalınlığında ve bir arşın boyunda olmalıdır. Bundan daha kısa olursa, sütre ile ilgili mendub yerine getirilmemiş olur.

4. Hanefîlere göre, sütrenin boyu bir arşın, kalınlığı parmak kadar olmalıdır.[478] Sütre dikmekteki hikmet, önünden herhangi bir kimsenin geçmesine engel olmakla birlikte gözün sütrenin gerisine kaymasına mani olarak namazdaki huşu ve hudu'un kaybolmasını önlemektir. Zaten namaz kılan kimseye önünden geçen bir kimsenin verebileceği zarar da huşu'u dağıtarak sevabın azalmasına sebep olmaktır. Zira ileride geleceği gibi, "namaz kılanın önünden geçmedeki günahın büyüklüğünü idrâk eden, kırk yıl bekler de yine geçmez" di.[479]

686. ...Atâ'dan; demiştir ki: "Semerin arka kemerinin boyu bir zira' ve daha yukarısıdır."[480]

Açıklama

Bu görüş aynı zamanda imam Sevrî'nin ve meşhur olan rivâyete göre İmam Ahmed (r.a.)'in görüşüdür.[481]

687. ...İbn Ömer (r.a.)'den rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.) bayram günü namaz kılmağa çıktığı zaman (önüne) bir kargı (dikilmesini) emrederdi. Kargı dikildikten sonra insanlar da arkasında oldukları halde ona doğru namaz kılardı. Seferde de böyle yapardı. Bu yüzden emirler de bunu âdet edindiler.[482]

Açıklama

Hadis-i şerifte geçen "bu yüzden emirler de bunu âdet edindiler” sözü, îbn Mâce'nin rivayetinde yoktur. Ali b. Müshir bu hadisle ilgili açıklamasında, bu sözün aslında Nâfi'e ait olduğunu ifâde etmiştir. Bu sözle ifade edilmek istenen şudur: Resûl-i Ekrem (s.a.) bayram namazında musallada önüne bir harbe (kargı) dikildiği için müslüman devlet adamları, bayram namazlarında yanlarında harbe taşımayı âdet edinmişlerdir. Harbe kısa mızrak tarzında bir silahtır.[483]

Resûl-i Ekrem'in önüne dikilen bu harbenin Peygamber'e nereden ve kimden geldiği söz konusu olmuş ve bu mevzuda çeşitli rivayetler ortaya atılmıştır. Bazılarına göre bu harbeyi Habeş Kralı Necaşî hediye etmiştir. Ömer b. Şeybe'nin Ahbâru'l-Medinc'de rivayet ettiği bir habere göre Necâşî, Resülullah'a bir harbe hediye etmiş, Efendimiz de bunu bir hatıra olarak saklamıştı. İşte sözü geçen harbe bu harbedir.

Bazıları da "Bu harbe, Zübeyr b. el-Avvâm'ın Uhud'da öldürdüğü bir müşrikten kalmıştır. Resûl-i Ekrem bunu yanında taşır ve namaz kılarken önüne dikerdi" demişlerdir.

Bütün bu rivayetlerin çeşitliliğine bakarak şunu söylemek mümkündür. Necâşî'nin gönderdiği harbe gelmezden önce Efendimiz (s.a.) Uhud Harbinde ele geçen harbeyi sütre olarak kullanmış, Necâşî'nin gönderdiği harbe eline geçtikten sonra sütre olarak onu kullanmıştır. Sütrenin eni ve boyu hakkındaki görüşleri bir önceki hadisin şerhinde açıkladığımızdan

burada tekrara lüzum görmüyoruz. Sütrenin hükmü hakkında Merhum Ahmed Naim Efendi şöyle diyor:

"Aslında duvarsız yerde namaz kılan kimsenin önünden geçilmesinden korkulması halinde, orada namaz kıldığına alâmet olmak üzere bir sütre dikmesinin mendûb olduğunda ittifak vardır. Kimsenin geçmeyeceğinden emin olunan yerde namaz kılan kimse de imam Mâlik ile Şafiî'ye göre -bu mevzu-daki hadislerin çokluğundan dolayı- yine sütre dikmekle mükelleftir. Bununla beraber Atâ, Salim b. Abdullah, Kasım b. Muhammed, Şa'bî, Hasan el-Basrî gibi tâbiûnun ileri gelenlerinin kırda sütresiz namaz kıldıkları rivayet olunuyor. İmamın sütresi cemaat için de geçerlidir.[484]

Bazı Hükümler

1. Namaz için bir sütre kullanmak mendubtur.

2. İnsanın karşılaşacağı tehlikelere karşı koymak için yanında mızrak ve benzeri bir âlet taşıması caizdir. Bu çeşit aletleri taşımanın önemi yolculukta daha da artar.

3. Hizmetçi edinmek caizdir.[485]

688. ...Avn b. Ebî Cuhayfe (r.a.), babası Ebû Cuhayfe'den rivayet ettiğine göre; Nebî (s.a.) onlara Bathâ'da, önünde bir kargı dikilmiş olduğu halde öğle ile ikindi namazlarını ikişer rekat kıldırmıştır. (Namaz esnasında) kargının arkasından kadın da geçti eşek de.[486]

Açıklama

Ulemânın büyük çoğunluğu namaz kılan kimse ile sütresi arasından geçmenin haram olduğunu söylemişlerdir- Ancak bundan dolayı o kimsenin namazı bozulmaz. Nitekim ileride gelecek olan "Namazı hiç bir şey bozamaz. Bununla beraber elinizden geldiği kadar (önünüzden) geçeni men'etmeye çalışınız. Çünkü o şeytandan başka bir şey değildir" anlamındaki 697 no'lu hadis-i şerif de bu görüşü desteklemektedir. Fakat anılan hadis zayıftır. .

Her ne kadar Müslim'deki; "Önünde deve semerinin arka kaşı boyunda bir sütresi olmayan kimsenin namazını, kadın, eşek bir de kara köpek

bozar"[487]hadis-i şerifi bu görüşe ters düşmekte ise de, bu hadisin hükmü; îbn Abbâs'ın rivayet ettiği; "Resûhıllah (s.a.) Mina'da sütresiz olarak namaz kıldırdığı sırada dişi bir merkebe binerek karşıdan geldim. O zaman bulûğ çağına yaklaşmıştım. Saflardan birinin önünden geçtim. Merkebi otlasın diye salıverdim. Ondan sonra safa girdim. Bu yaptığıma kimse ses çıkarmadı" mealindeki 715 numaralı hadis-i şerifle neshedilmiştir.

Çünkü bu hâdise Veda haccında, Resûl-i Ekrem'in irtihâlinden seksen gün önce olmuştur.

Müslim'in bu hadisinin nesh edildiğini kabul etmesek bile, namazın bozulacağına dâir olan ifâdelerim "Namazdaki huşu'un kaybolacağı" manasına almak ve namaz kılan kimsenin önünden geçmenin haramlığını beyan için söylendiğini kabul etmek yerinde ve isabetli olur.[488]

Bazı Hükümler

1. Namaz kılan kimse yolculuk esnasında, kırda, önünden geçilme tehlikesi olmadığı zaman bile önüne sütre koymalıdır.

2. Sütrenin kargı kalınlığında olması yeterlidir.

3. Yolculukta dört rekâtli namazları ikişer rekât kılmak gereklidir.[489]

102. (Sütre İçin) Sopa Bulunamadığı Zaman Çizgi Çizilir

689. ...Ebû Hureyre (r.a.)'den rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Sizden biriniz namaz kıldığı zaman önüne bir şey koysun, hiç bir şey bulamazsa bir sopa diksin, sopa da yoksa, önüne bir çizgi çizsin, bundan sonra önünden ne geçerse geçsin ona-zarar vermez."[490]

Açıklama

Bu hadis-i şerife göre namaz kılmak isteyen bir kimse önüne ya ağaç ve duvar gibi bir engel olarak onun arkasına gizlenip, önünden başkalarının geçmesine mâni olmalı veya bunları bulamadığı takdirde önüne bir sopa

dikmelidir. Ancak sopanın da bulunmaması halinde kıble tarafına çizeceği bir çizgi ile yetinebilir.

Hadisin zahirine bakılırsa sütrenin yüksek olup olmaması, kalın veya ince olması söz konusu değildir. Nitekim Hâkim'in Sebre İbn Ma'bed'den rivayet ettiği "Namazınızı hiç değilse bir ok arkasında gizlenerek kılınız.”[491] anlamındaki hadis-i şerifle, Ebû Hureyre (r.a.)'in rivayet ettiği; "sütre için deve semerinin arka kayışı boyunda bir yükseklik yeter. Eni isterse kıl kadar olsun"[492] mealindeki hadis-i şerifte sütrenin eninin kalın veya ince olması arasında bir fark gözetilmemiştir. Ancak sütrenin eni ve boyu mealini sunduğumuz Kenzu'l-Ummal hadisi ile ileride mealini sunacağımız 691 numaralı hadis gibi bazı hadis-i şeriflerle tayin ve tesbit edilmiştir. Biz bu mevzudaki mezheb imamlarının görüşlerini 685 no'lu hadisin izahında açıkladığımızdan burada tekrara lüzum görmüyoruz.

Yine bu hadis-i şerifteki "sopası da yoksa önüne bîr çizgi çizsin" cümlesinden, sopa bulamayan kimsenin önüne çizeceği bir çizgi ile yetinebileceği anlaşılmaktadır. Ancak bu mevzuda da fıkıh âlimleri farklı görüştedirler. Çizgi çizmeyi caiz görenler de bu çizginin hilâl şeklinde mi yoksa kıbleye doğru önüne veya sağından soluna doğru mu çizileceğinde de ihtilâf etmişlerdir.

1. Çizginin sütre yerini tutacağı görüşünde olan âlimler şunlardır: imam Ahmed, eski görüşüne göre Şafiî, Ebû îshâk eş-Şîrâzî, Ebû Hâmid, Şâfiîlerin çoğunluğu ve bazı Hanefî âlimleri (r.a.).

2. Çizginin sütre yerini tutmayacağı görüşünde olan âlimler de şunlardır: Mâlikîler, yeni görüşüne göre İmam-ı Şafiî ve Hanefîlerin çoğunluğu (r.a.).

Çizginin sütre yerini tutmayacağını savunan bu ikinci gruptaki âlimlere göre mevzumuzu teşkil eden Ebû Dâvûd hadisi muzdaribtir. Yani zayıftır. Nitekim Ibn Uyeyne, Begavî, Şafiî gibi daha başka âlimler de bu hadisin zayıf olduğunu söylemişlerdir. Çizginin yeterli olmadığına, diğer bir sebeb olarak da çizginin sütrenin gayesini gerçekleştirememesim" gösterirler ve "sütreden gaye orada namaz kılınmakta olduğunu başkalarına bildirmektir. Çizgi ise, orada namaz kılındığım gösterecek bir alâmet olmaktan uzaktır" derler.

Sopa bulunmadığı zaman ne yapılacağı konusunda birinci görüşe sahib olan kimselerin düşüncelerine tercüman olarak imam Nevevî şunları

söylemektedir:

"Gerçekte tercihe lâyık olan görüş şudur ki; sütre yerine çizgi çizmek müstehabdır. Sütre olarak kullanmak için sopa bulunamadığı zaman kıble cihetine bir çizgi çizilmesini emreden bu hadisin zayıflığı kabul edilse bile, amellerin faziletiyle ilgili mevzularda zayıf hadisle amel edilebileceğine dâir âlimler arasında tam bir görüş birliği vardır."[493]

Bazı Hükümler

1. Kırda namaz kılanın sütre edinmesine teşvik vardır.

2. Sutre için belli bir nesne tayın edilmiş değildir. Sutre özelliğini taşıyan her şey sütre olarak kullanılabilir.

3. Sutre için hadis-i şerifte belirtilen sırayı takibetmek gerekir. Önce duvar, ağaç ve benzeri tabii sutreler tercih edilir. Bunlardan biri bulunanmazsa o zaman sütre olarak baston dikilir. Baston da bulunamazsa, o zaman kıbleye doğru uzanan bir çizgi veya soldan sağa doğru mihrab gibi kavisli bir çizgi çizilir.[494]

690. ...Bize Muhammed b. Yahya b. Fâris haber vermiştir.(Demistir ki;) Bize Ali, yani İbn el-Medînî Süfyan'dan, (o da) İsmail b. Ümeyye'den, (o da) Ebû Muhammed b. Amr b. Hureys'den, (o da) Benî Uzre'den bir kimse olan dedesinden o da Ebû Hureyre'den, (o da) Ebu'l-Kasım (s.a.)'dan rivayet etti. (Ali Medinî) dedi ki; (bir önceki sopa bulunmadığı zaman çizgi çizilmesini ifade eden) çizgi hadisini (süfyan b. Uyeyne) rivayet etti.

Süfyan (şöyle) dedi: "(Ancak) bu hadisi takviye edecek bir şey bulamadık. Bize şu senedden başka (herhangi bir senedde) ulaşmadı." (Ali b. el-Medînî) dedi ki: ((Ben Süfyan'a; "Muhaddisler onda (yani Muhammed b. Amr'm İsminde) ihtilâf içindedirler" dedim de, bir süre düşündükten sonra şöyle dedi: "Ben (onun ismini) ancak Muhammed b. Amr (diye) hatırlıyorum."

Süfyan dedi ki: "Buraya İsmail b. Ümeyye vefat ettikten sonra-bir adam çıkageldi. Bu adam Ebû Muhammed (adındaki) şeyhi arıyordu. Nihayet onu buldu ve ondan bu hadisi (rivayet etmesini) istedi. (Fakat Ebû Muhammed) hadisi karıştırdı.

Ebû Dâvûd dedi ki; ben bir çok defalar Ahmed b. Hanbel'e (bu) çizginin şeklinden sorulduğunu ve onun da; "enine hilâl gibi (kavisli)" diye cevab verdiğini işittim. (Yine) Ebû Dâvûd, Müsedded'den; "İbn Davud'un (bu) çizgi uzunlamasına (çizilir) dediğininakletmiştir. [Yine dedi ki: defalarca bu çizginin vasıflarını Ahmed b. HanbeVden duydum. Dedi ki: "Şöylece yani enlemesine hilâl gibi kavistir.][495]

Açıklama

Râvi Süfyan b. Uyeyne'nin "Bu hadisi takviye edecek, elimizdeki şu senedden başka bir sened bulamadık." anlamındaki sözleri bu hadisin zayıf olduğunu ifâde etmektedir.

İsminin ihtilaflı olduğu söylenen kimse, İsmail b. Ümeyye veya Ebû Muhammed b. Amr'dir. Bazılarına göre ise, Amr b. Muhammed b. Hureys'dir.

Çizginin şekliyle ilgili ifâdelere bakarak fıkıh âlimleri çizginin hilâl şeklinde mi, kıbleye doğru öne mi, yoksa sağdan sola doğru mu çizileceğinde ihtilâf etmişlerdir. Çünkü, rivayetlerin birinde bu çizginin hilâl gibi kavisli ve soldan sağa doğru olabileceği ifade edilirken, diğerinde kıbleye doğru uzanacağı ifade edilmektedir.[496]

691. ...Süfyân b. Uyeyne demiştir ki: "Ben Şerîk'î cenaze (için geldiğimiz bir toplumda) bize ikindi namazı kıldırırken gördüm, başlığım (vakti) giren farz namazda, önüne (sütre olarak) koymuştu."[497]

Açıklama

Bu başlığın yüksekliğinin 685. hadis-i şerifte açıklandığı gibi deve semerinin arka kemeri kadar olduğu söylenebilir. Çünkü hadis-i şerifler bundan daha kısa bir nesnenin sütre olamayacağını ifâde ederken Şerîk'in küçük bir fesi sütre olarak önüne koyacağı düşünülemez. Sözü geçen hadis-i şerifte de açıkladığımız gibi semerin arka kemerinin boyu bazılarına göre bir arşın, bazılarına göre de arşının üçte ikisi kadardır.[498]

103. Bînek Hayvanına Doğru (Onu Sütre Vaparak) Namaz Kılmak

692. ...îbn Ömer (r.a.)'den rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.) deveye doğru namaz kılarmış.[499]

Açıklama

Bu hadis-i şerif deveyi ve benzeri hayvanları sütre yaparak namaz kılmanın câiz olduğuna delildir. Ancak bu hadis deve yataklarında namaz kılmayı nehyeden 493. numaralı hadis-i şerife zıt değildir. Çünkü bu hadis-i şerifte söz konusu edilen deveye karşı Efendimiz (s.a.)'in namaz kılması yolculuk esnasında vuku bulmuştur. Yolculuk esnasında ise, deve hem bağlıdır, hem de sahibine karşı daha çok itaatlidir. Deve yataklarında ise, develer bağsız olduğundan içlerinde bulunan azgın develerin insana her an için saldırması mümkündür. Bu bakımdan deve yataklarında namaz kılmak tehlikelidir, huzur ve huşu'u bozucudur. Ayrıca araplar arasında deve yataklarına insanların da abdest bozdukları düşünülebilir ki,. Efendimizin yolculukta deveyi sütre edinerek namaz kıldığı halde deve yataklarında bulunan develere karşı namaz kılmaktan niçin nehyettiği daha iyi anlaşılmış olur.

1. Hanbelî ve Hanefi â limleri, bu hadis-i şerifi delil getirerek yerinde sabit olan hayvana ve arkası dönük olan insana doğru namaz kılmanın caiz olduğunu söylemişlerdir.

2. Şâfiîlere göre ise, hayvana ve kadına doğru namaz kılınamaz, Şafiî âlimlerinden merhum İmam Nevevî hazretleri bu mevzuda şunları söylemiştir: "Kadını sütre edinerek ona doğru namaz kılmanın neden caiz olmadığı açıktır. Çünkü kadın o anda erkeğin zihnini meşgul eder. Fakat Resûl-i Ekrem (s.a.) deveyi sütre edinerek namaz kılmıştır. Buhârî ve Müslim'de İbn Ömer'den gelen hadis-i şerif bunu açıkça beyân etmektedir. Durum böyleyken İmam Şafiî (r.a.)nin deveye doğru namaz kılınamaz demesi, ancak bu hadis-i şerifin onun eline geçmemesiyle izah edilebilir. Şurasını da hatırdan çıkarmamak lâzımdır ki, İmam Şafiî (r,a.) sağlam hadis ele geçtiği zaman, kendi içtihadının bırakılarak o hadisle amel

edilmesini vasiyyet etmiştir. Anılan Buhârî ve Müslim'deki İbn Ömer hadisi sağlam olduğuna göre, deveyi sütre kabul ederek ona doğru namaz kılmanın caiz olduğunu kabul etmek İmam Şafiî'nin vasiyyetini yerine getirmek demektir.

3. Mâlikîlere göre ise,eti yenmeyen hayvanları sütre edinerek onlara doğru namaz kılmak mekruhtur. Eti yenenlerin ise, bağlı olanlarını sütre edinmekte bir sakınca yoksa da bağsız olanlarını sütre edinmek mekruhtur.

Yabancı bir kadını sütre edinmek de aynı şekilde mekruhtur.

Kendisine nikâhı düşmeyen bir kadının sütre edilip edilemeyeceği mevzuunda ise, Mâlikî imamları arasında iki görüş vardır.

Yüzünü namaz kılan kimseye dönmediği müddetçe bir erkek sütre edinilerek kendisine doğru namaz kılınabilir.[500]

104. Kişi Direğe Veya Benzeri Şeylere Doğru Namaz Kıldığında Onu Hangi Tarafına Almalıdır?

693. ...Mikdâd b. el-Esved (r.a.) şöyle demiştir: "Peygamber (s.a.)'i kaç kere bir ağaç parçası, bir direk veya bir ağaca (doğru) namaz kılarken gördümse onu tam karşısına değil de ancak sağ kaşının (sağının) veya sol kaşının (solunun) hizasına almış olduğunu gördüm."[501]

Açıklama

Bu hadis-i şerif, sütre olarak kullanılacak ağaç ve benzeri şeylerin iki kaşın arasına gelecek şekilde tam karşıya konularak onlara karşı namaz kılmaktan nehyetmektedir. Namaz, kılan kişi sütreyi tam karşısına koymakla görünüşü bakımından puta tapan kimselere benzeyeceği için bundan nehyedilmiştir.

Şurasını unutmamak lâzımdır ki, sütreyi tam karşıya almanın sakıncası, sütre ağaç ve benzeri bir nesne olduğu zaman ortaya çıkar. Sütre bir duvar veya bir bina ise, o zaman herhangi bir sakınca sözkonusu değildir.

Bu mevzuda M.Zihni Efendi Ni'meti'l-İslâm isimli kıymetli eserinde şunları söylemektedir: "Sünnet olan sütreye yakın durmaktır ve tam

karşısına' durmayıp onu iki kaşlarından birinin (efdal olanı sağ kaşının) hizasına almaktır."[502]

105. Konuşmakta Olanlara Ve Uyuyanlara Karşı Namaz Kılmak

694. ...İbn Abbâs (r.a.)'m rivayet ettiğine göre Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Uyumakta olan ve konuşan kimseye doğru namaz kılmayınız."[503]

Açıklama

Uyumakta olan kimseye karşı namaz kılmanın sakıncası bellidir. Uyuyan kimse kendisini murakabe edemediği için ondan her an için namaz kılan kimsenin zihnini meşgul edecek haller zuhur edebilir. Bu da namaz kılan kişinin huzurunu bozar. Namaza kendini iyice vermesini engeller ve hatta onu şaşırtabilir.

Bu bakımdan İmam Mâlik, Tâvûs ve Mücâhid uyuyan kimseye doğru namaz kılmanın mekruh olduğunu söylemişlerdir.

Bunların dışında kalan âlimler ise, ileride gelecek olan 810, 811 ve 812 numaralı hadislerle Buhâri ile Müslim'in ittifakla rivayet ettikleri Hz. Âişe'nin naklettiği, "Resûl-i Ekrem (s.a.) namaz kılardı; ben de onun yatağının üzerinde önüne uzanmış halde uyurdum."[504] anlamındaki hadis-i şerifi delil getirerek uyuyan kimseye karşı namaz kılmanın herhangi bir sakıncası olmadığını söylemişler ve mevzumuzu teşkil eden hadisin de zayıf olduğunu iddia etmişlerdir.Şafiî âlimlerinden Nevevî ve Hattâbî de bu hadisin zayıf olduğu kanaatindedirler. Hattâbî bu mevzuda şunları söylemektedir: Bu hadisin Peygamber (s.a.)'e ait olduğu kesin ve sağlam değildir. Çünkü bu hadisin senedi zayıftır. Abdullah b. Ya'kub bu hadisi kendisine Muhammed b. Ka'-b'dan kimin naklettiğini açıklamamıştır. Aslında Abdullah'ın ismini açıklamadığı bu râviler, hadis âlimlerinin itimad etmediği iki adamdır. Bunlardan biri Temmam b. Bezi', öbürü de İsa b. Meymûn'dur ki Buhârî ve Yahya b. Maîn bu kimseleri tenkid etmişlerdir.

Hadis-i şerifte ayrıca konuşmakta olan kimseye doğru namaz kılmak da yasaklanmıştır. Çünkü konuşan kimse namaz kılanın zihnini meşgul eder ve huzurunu bozar. Nitekim İbn Mes'ûd (r.a.) konuşmakta olan kimseye karşı namaz kılmanın mekruh olduğu görüşündedir. Ancak bu kimseler zikir yapıyorlarsa, o zaman onları sütre edinmekte herhangi bir sakınca yoktur.

imam Ahmed ile imam Şafiî de konuşan kimseyi sutre edinmenin mekruh olduğu kanaatindedirler. Nitekim mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerif de bu görüşe delâlet etmektedir.

Fakat herhangi bir kimsenin yüzüne doğru namaz kılmak hiç bir zaman ve hiçbir kimse tarafından uygun görülmemiştir.[505]

106. Namaz Kılan Kimsenin Sütreye Yakınlığı

695. ...Sehl b. Ebi Hasme, Peygamber (sallellahüaleyhi vesellem)in şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Sîzden biriniz sütreye doğru namaz kıldığı zaman ona yaklaşsın ki, şeytan namazında ona vesvese vermesin." [506]

Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadisi(aynı zamanda) Vâkid b. Muhammed, Safvân'dan (o da) Muhammed b. Sehl'den (o da) babasından veya Muhammed b. Sehl (doğrudan doğruya) Peygamber (s.a.)'den rivayet etmiştir. Bazıları da (bu hadisin) Nâfi' ö. Cübeyr vasıtasıyla Sehl b. Sa'd'den (nakledildiğini) söylemiştir. Ve bu hadisin senedinde ihtilâf edilmiştir.[507]

Açıklama

Hadis-i şeriften namaz kılmak isteyen kimsenin önüne sütre dikmekle mükellef olduğu anlaşılmaktadır. Sütre koymak kişinin istek ve arzusuna bırakılmış değildir. Çünkü hadis-i şerifte geçen "her ne zaman” manasına gelen edatı, kişinin her namaz kılışında önüm sütre ayması gerektiğini ifâde eder. Bu sayede namaza şeytanın vesvesesinin karışması önlenmiş olur. Bir başka açıdan şeytanın bazı kişileri aldatarak namaz kılan kimsenin önünden geçirtmesi engellenmiş olur.

Bilindiği gibi namaz kılan kimsenin önünden geçilince eğer namaz kılan kişinin önünü kesen, kadın, eşek veya köpekse bazı âlimlere göre bu

kimsenin namazı gerçekten bozulur. Bazılarına göre ise namazın özünü teşkil eden huzur ve huşu bozulmuş olur.

Bazı âlimler de buradaki şeytandan maksat namaz kılan kimsenin önünden geçen her yaratıktır. Çünkü Peygamber (s.a.) namaz kılan kimsenin önünden geçen her yaratık için şeytan tâbiri kullanmıştır, nitekim 697 numaralı hadis-i şerifte gelecektir.

Sütreye yakın durmanın hükmü mendubtur. Hanefi âlimlerinden M.Zihni Efendi Ni'met-î İslâm'ın da, "Sünnet olan, sütreye yakın dumaktır" sözleriyle Hanefi ulemasının bu mevzudaki görüşlerini dile getirmiştir.

Sütreye yakınlığın ölçüsünü Atâ, İmam Şafiî ve İmam Ahmed (r.a.) üç zira' olarakk tesbit etmişlerdir. İmam Mâlik hiç bir ölçü getirmemiştir. Bazılarına göre bir karış bazılarına göre de altı zira'dır.[508]

Müellif Ebû Dâvûd hadisin sonundaki mütaleasmda bu hadisin zayıf olduğunu ifâde etmiştir.

Burada kadının eşek ve köpekle bir tutulduğu zannedilmemelidir. Çünkü eşekle köpeğin namaz kılan kimsenin huzurunu bozma sebebi ile kadının bozma sebebi tamamen ayrı şeylerdir. Eşekle köpeğin huzuru bozması yaratı Iışlanndaki fevkalâde dikkat çekici özelliklerle ilgili iken, kadının huzur bozması onun cinsî cazibesi ve erkekler için zaaf kaynağı olmasıyla ilgilidir. Namaz kılan bir erkeğin önünden geçen bir kadının, o erkeğin içinde ne gibi fırtınalar doğuracağını kimse kestiremez. Namazda gaye, İbâdet olması, Allah'a bağlılık ve Peygambere sadakatle tâbi olması hasebiyle, kadının geçmesi ile bütün bu sevgiler kadın sevgi ve ilgisi ile karışırsa namazın hikmeti ortadan kalkacağı malumdur. İşte bunda kadının zikredilmesi bundan başka bir şey ile tefsir edemez. Nitekim 702 no'lu hadiste gelecektir.[509]

696. ...Sehl(r.a.)Men;demiştir ki: “Peygamber(s.a.)in namaz kıldığı yer ile kıble (duvarı) arasındaki (mesafe) bir dişi keçinin geçebileceği kadardı" [510]

Ebû Dâvûd dedi ki; bu haber Nüfeylî'ye aittir.[511]

Açıklama

Resul-i Ekrem (s.a.)'in "namaz kıldığı yer'den maksat, Kirmânî'ye göre, ayaklarının bulunduğu yerdir. Ancak Aynî merhum, "ayaklarının bulunduğu yerden secde ettiği yere kadar uzanan mesafe" olduğunu söylemiştir.[512] Buna göre, namaz kılan kimse secdeye varınca secde halinde iken kıble duvarı ile arasında kalan mesafe bir keçinin geçebileceği kadar olmalıdır.

Ancak Ahmed b. Hanbel'in Hz. BilâTden rivayet ettiği; "Peygamber (s.a.) Kabe'ye girip namaz kıldı. Kendisiyle duvar arasında üç zira' bir mesafe vardı" hadis-i şerifi ise, Resûl-i Ekrem'in ayakta bulunduğu zaman duvarla kendisi arasındaki mesafeyi belirlemektedir. Davudî, mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerifle Ahmed b. Hanbel hadisinin arasım şöyle uzlaştırmıştır: Namaz kılan kimse ile duvar veya kıble arasındaki mesafe en az bir keçi geçebilecek kadar olmalı, en çok ise, üç zira olmalıdır.[513]

107. Namaz Kılan Kimsenin Önünden Geçilmesine Mani Olma Yetkisi

697. ...Ebu Said eI-Hudrî(r.a.)den rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Sizden biriniz namaz kılarken hiç kimseyi önünden geçirmesin, elinden geldiği kadar ona engel olsun. Eğer o kimse diretirse, onunla doğuşsun. Çünkü o ancak şeytan(ın yapacağını yapmakta)dır."[514]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte namaz kılmakta olan bir kimsenin, önünden geçilmesine mâni olması emredilmektedir. Ancak namaz esnasında önünden geçen kimseye müdâhele etme hakkının doğması için daha önce geçen 689 ve ilerde gelecek olan 700 numaralı hadis-i şeriflerde beyân edildiği gibi sütre olma niteliği taşıyan bir nesnenin önüne konulmuş olması lâzımdır.

Buhârî, bu hadis-i şerifin sebeb-i vürûdu ile ilgili olarak şu hâdiseyi nakletmektedir: "Ebû Salih es-Semmân dedi ki: Ebû Said el-H-udrîbir cuma günü insanlardan korunmak için önüne koyduğu bir sütrenin arkasında

namaz kılıyordu. Derken Muayt oğullarından bir genç onun önünden geçmek istedi. Ebû Said de göğsünden iterek o gence mâni oldu. Genç, başka geçilebilecek bir yer olmadığını görünce, ikinci defa geçmeyi denedi. Ancak bu defasında da Ebû Said birincisinden daha şiddetli olarak karşı koydu. Bunun üzerine delikanlı Mervân'ın yanına gidip Ebû Said'i şikâyet etti. Hemen arkasından da Ebû Said, Mervân'ın yanına geldi. Ebû Said'i karşısında gören Mervân kendisine şu soruyu yöneltti:

Ey Ebû Said! Bu kardeşin oğluyla senin alıp veremediğin nedir? Ebû Said de şu cevabı verdi:

Resûl-i Ekrem (s.a.)'i şöyle büyürken işittim: "Sizden biriniz kendisini insanlardan koruyacak bir sütreye doğru namaz kılarken, birisi önünden geçmek isterse, ona mâni olsun. Eğer o kimse diretirse, onunla kavga etsin. Çünkü o şeytandan başka bir şey değildir."[515]

Kadı lyaz silâhla veya1 Önden geçen kişinin ölümüne sebeb olacak bir âletle müdâhelede bulunmanın caiz olmadığına ve tehlikeli olmayan bir müdâhale sonucu ölen bir kimse için de kısas lâzım gelmediğine dâir ulemânın görüş birliğinde olduğunu söylemiştir. Bu kişi için diyet lâzım gelip gelmediği konusunda ise Malikîler arasında iki farklı görüş vardır. Bunlardan îbn Şa'ban'a göre bu kişi için diyet lâzım gelir. İbnu't-Tîn'e göre ise, kanı heder olur, yani karşılığında diyet ödenmez.

Ancak hemen şunu söyleyelim ki; namaz kılanın önünü kesip geçen kimse ile nasıl mücâdele edileceğine dair serdedilen bütün bu görüşler namaz kılarken önünde sütre bulunan kimsenin önünü kesen kimse ile ilgilidir. Yoksa önünde sütre bulundurmayan kimse için müdâhele veya mücâdele hakkı yoktur.

İbn Ebî Hamza ise, hadis-i şerifteki şeytanla kavgadan maksat, gürültüsüz, patırtısız olan ince ve mânevi bir müdâheledir. Yoksa gürültülü patırtılı, kaba kuvvete dayalı bir mücâdele değildir. Bu manada bir mücâdele de ancak istiâze (eûzu) ve besmele ile şeytandan korunmak ve sütre koymakla gerçekleşebilir. Çünkü kaba kuvvete bağlı olarak yapılacak bir mücadelenin namaza vereceği zarar, önden geçen kimsenin vereceği zarardan daha büyüktür, demektedir.

Namaz kılan kimsenin önünden geçen kimse ile mücâdele etmedeki sebebin ne olduğu mevzuunda da iki görüş vardır:

a. Musallinin önünü kesen kişiyi günahtan alıkoymak,

b. Bu kişinin namaza zarar vermesini önlemek.

İbn Hamza birinci görüşü benimsemiştir. Aslında ikinci görüş daha kuvvetli ve isabetlidir. Nitekim İbn Ebî Şeybe'nin İbn Mes'ûd (r.a.)'den rivayet ettiği bir hadis-i şerife göre, "bir kişinin namaz esnasında önünden geçilmesi o namazın yarısını ifsâd eder". Yine Ebû Nuaym'in Ömer (r.a.)'den rivayet ettiği bir hadisi şerifte ise, "namaz kılan kişi eğer önünden geçilmekle namazım(n derecesini) ne kadar kaybettiğini bilseydi, sütresiz olarak asla namaz kılmazdı" buyurulmaktadır. İşte bu hadis-i şerifler, namaz kılmakta olan kimsenin önünden geçmek isteyen kimseye engel olmanın gerçek sebebinin namaza zarar vermesi olduğunu ortaya koymaktadır.

Ayrıca, "musallinin önünden geçeni günahtan alıkoymak için onunla mücâdele edilir" diyenlere de, "şayet sizin görüşünüz isabetli olsaydı, o zaman çocuğun namaz kılan bir kimsenin önünden geçmesinde bir sakınca olmaması lâzımdı. Çünkü çocuk mükellef olmadığı için bu hareketiyle günahkâr olmaz" diye cevap verilebilir.

Hanefî âlimlerine göre ise, efdal olan namaz kılanın, Önünden geçene müdâhale etmemesidir.

Buna göre namaz kılan bir kimseye mevzumuzu teşkil eden hadiste tanınan müdâhale hakkının doğması için namazdan önce önüne sütre niteliği taşıyan bir nesneyi koymuş olması gerekmektedir. İşte o zaman o kimse, önünden geçen kimseye gücünün yettiği kadar engel olmaya çalışır.

Zâhiriyye mezhebi âlimlerine göre, hadisteki "ona engel olsun" emrinin hükmü farzdır. Bu bakımdan namaz esnasında önünden geçen kimseye engel olmak o kimse için kaçınılmaz bir görevdir.

Şafiî âlimlerinden merhum Nevevî'ye göre ise, bu emrin hükmü kuvvetli bir mendubtur. Özellikle Şafiî âlimlerinden hiç bir kimse farz olduğunu iddia etmemiştir.[516]

İleride gelecek olan 700 numaralı hadis-i şerifte de temas edileceği gibi eğer önünden geçmekte olan kimse yakınsa ona eliyle mâni olur, uzaksa işaretle veya "sübhânellah" diyerek sesini yükseltmekle mâni olur.

Kadı İyaz ise, namaz kılmakta olan kimse 'önündenj geçene bulunduğu yerden müdâhalede bulunabileceğine, fakat bu maksatla yürümesinin asla caiz olmadığına dair âlimlerin görüş birliğinde olduklarım söylemektedir. Çünkü namazda yürümenin namaza vereceği zarar, önünden geçilmekle doğacak zarardan daha büyüktür. Bu bakımdan kişinin bulunduğu yerden

elle müdâhalede bulunmasına izin verilmiştir. Önden geçen kimse uzakta bulunursa, o zaman da bulunduğu yeri terketmeden sadece işaretle veya "sübhânellah" diyerek müdâhalede bulunabilir.

Hadisin zahirine bakılırsa namaz kılanın önünü kesmek isteyen kimseye çocuk bile olsa engel olunur. Nitekim İbn Mâce'nin Ümmü Seleme'den rivayet ettiği, "Peygamber (s.a.) bir gün Ümmü Seleme'nin odasında namaz kılarken Abdullah yahut Ömer b. Ebi Seleme önünden geçmek istedi de, Peygamber (s.a.) ona eliyle (geçmemesini) söyledi, o da vazgeçti, hemen sonra Zeyneb bint Ümmü Seleme gelip önünden geçmek istedi. Resûl-i Ekrem (s.a.) ona da aynı şekilde eliyle geçmemesini söylemişse de o (aldırış etmeden) geçip gitti. Bunun üzerine Peygamber (s.a.) namazı bitirir bitirmez (şöyle) buyurdu: "Kadınlar (isyanda ve inatçılıkta) galibtirler."533 Bu hadisten anlaşılıyor ki önden geçmek isteyen çocuk da olsa izin verilmemelidir.[517]

Hadis-i şerifteki "Onunla doğuşsun" cümlesinin anlamı İmam Şafiî'ye ve Mâliki âlimlerinden Kurtubî'ye göre, "eğer diretirse, birinci müdâhaleden daha sert bir müdâhalede bulunulsun"-demekse de, bazı Şafiîlere göre "gerçekten doğuşsun" demektir. Ancak bu ikinci görüş namazın özünü teşkil eden huşu'a aykırı olduğu için ulemâ tarafından kabul edilmemiştir.

Kıymetli âlim Kâsânî'nin el-Bedâyi' isimli meşhur eserinde bu mevzuda şu bilgiler verilmektedir: "Bizim için meselede delil şu hadis-i şeriftir: "Muhakkak ki namazda -ancak namazla ilgili fiillerle- meşgul olunur". Kavga ve mücâdele namazla ilgili bir hareket olmadığına göre bu fiillerle meşgul olmak doğru ve caiz değildir." Ancak mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerifi merhum Kâsânî şöyle te'vil etmektedir: Ebû Said Hadisi ise, namazda her türlü hareketin mubah olduğu zamanlara aittir. Sonradan namazla ilgisi olmayan davranışların mübahlığı neshedilmiştir.[518]

Hanefî âlimlerinin bazıları da namaz kılanın önünden geçene engel olmak bir görev değil, bilakis bir izindir. Engel olmamak daha faziletlidir. Çünkü engel olma hareketi namazın dışında bir harekettir demişlerdir.

Ancak gerek mâni olma işinin namazın dışında bir hareket olduğu, görüşüne, gerekse Ebû Said hadisinin neshedildiği görüşüne diğer mezheb âlimleri tarafından itiraz edilmiştir.

"Çünkü o, şeytandan başka bîr şey değildir" cümlesindeki "şeytan” kelimesi bu kişinin yaptığı iş, şeytan işidir, anlamına gelebileceği gibi,

gerçekten insan ve cin şeytanı anlamına da gelebilir. Nitekim İbn Battal, "Şeytan" sözünün dinde fitne çıkaran herkes için kullanılmasının caiz olduğunu söylemekte ve kelimelerde mühim olan manadır, yoksa şekil değildir, demektedir.

Yine İbn Battâl'a göre, cinnilere hakikaten şeytan denebildiği gibi insanlara da mecazen şeytan demek caizdir.

Nitekim Kur'an-ı Kerim'de de insanoğluna şeytan denildiği görülmektedir: "Biz (sana yaptığımız gibi) her Peygambere de insan ve cin şeytanlarını böylece düşman yaptık."[519]

Bazı Hükümler

1. Namaz kılmakta olan bir kimsenin, önünden geçmek isteyene mani olması caizdir. Ancak namaz kılmakta olan kimsenin bu müdâhale etme hakkını kazanabilmesi için namazdan önce önüne sütre niteliği taşıyan bir nesneyi koymuş olması şarttır.

2. Namaz kılmakta olan kimsenin önünden geçmek isteyen kimse en uygun bir yolla engellenmeli, tehlikeli sonuçlar doğuracak müdahale yollarına gidilmemelidir.

3. Namaz kılmakta olan kimsenin önünden geçmek isteyen kişi, önünden geçtiği kimsenin gönlünü meşgul edip namazdaki huşu'una mâni olduğu için şeytana benzer.

4. Dinde fesat çıkaran kimselere şeytan denilmesi caizdir.[520]

698. ...Ebû Saîd el-Hudrî (r.a.), Peygamber (s.a.)'îii; "Sîzden biriniz namaz kıldığı zaman sütreye doğru kılsın ve ona yakın dursun.” buyurduğunu söylemiş sonra da (bir önceki hadisin) mânâsını rivayet etmiştir.[521]

Açıklama

Muhammed b. Aclân, Zeyd b. Eslem'den rivayet ettiği bu hadisin sonunda, bir önceki hadisin mânâsını ifâde eden lâfızları nakletmiştir. İbn Hibbân'ın Sahîh'inde rivayet ettiğine göre, bu lâfızlar şöyledir:

Yanı "sizlerden biri namaz kıldığında sütreye karşı kılsın ve ona yaklaşsın.Çünkü şeytan sütre ile onun arasından geçer. Önünden geçen kimseye de fırsat vermesin."[522]

699. ...Süleyman (b. Abdilmelik)in hacibi Ebû Ubey.d şöyle demiştir: Ben Atâ b. Yezîd el-Leysî'yi ayakta namaz kılarken gördüm ve önünden geçmek istedim. O da beni geri çevirdi. (Namazını bitirdikten) sonra da (şöyle) dedi:

Ebû Said el-Hudrî bana Resûlullah (s.a.)m şöyle buyurduğunu nakletti: "Sizden bir kimse (namaz kılarken) kıblesi ile kendi arasına birinin girmesine mâni olabilirse olsun."[523]

Açıklama

Bu hadis-i şerifle ilgili açıklama 697. hadis-i şerifte geçmiştir. Oraya bakılabilir.[524]

700. ...Ebû Said (r.a.)'den (rivayet edildiğine göre) Peygamber (s.a.) (şöyle) buyurmuştur: "Sizden biriniz kendisine insanlardan süt-re olacak bir şeye doğru namaz kılar da başka biri önünden geçmek isterse, ona göğsüne dokunarak engel olsun. Diretirse, onunla dövüşsün. Çünkü o ancak şeytan(dan)dır."

Ebû Dâvûd, Süfyan-ı Sevrî'nin şöyle dediğini söylüyor: "Ben namaz kılarken önümden böbürlenerek geçen adama mâni olurum. Zayıfa mani olmam.”[525]

Açıklama

Bu hadisle ilgili açıkljama 697. hadis-i şerifin açıklama kısmında geçtiğinden tekrara lüzum görmüyoruz. Oraya müracaat edilmelidir.[526]

108. Namaz Kılanın Önünden Geçmenin Yasak Oluşu

701. ...Ebû Cüheym (r.a.), Peygamber (s.a.)'ın şöyle buyurduğunu bildirmiştir: "Namaz kılanın Önünden geçen kimse, ne kadar günah işlediğini bilseydi kırk beklemeyi önünden geçmekten daha hayırlı bulurdu."

Ebu'n-Nadr; "Ravînin kırk gün mü, ay mı, sene mi? dediğini bilemiyorum" dedi.[527]

Açıklama

Zeyd b. Halid el-Cühenî, namaz kılmakta olan bir kimsenin önünden geçmenin günâhını öğrenmek üzere Büsr b. Saîd'i Ebû Cüheym'e göndermiş, Ebü Cüheym (r.a.)'de bu hadis-i şerifi nakletmiştir. Buna göre namaz kılmakta olan kimsenin önünden geçen kimse bu hareketinin vebalini bilmiş olsa uzun müddet beklemeyi tercih edecek yine de namaz kılanın önünden geçmeyecektir.

Ebû Davud'un bu rivayetinde "kırk beklemesi onun için daha hayırlı olurdu" şeklindeki cümle, bazı hadis kitaplarında kırk yi], kırk ay, kırk sabah, kırk saat, gibi farklı ifâdelerle nakledilmiştir. Bütün bunlardan şu anlaşılıyor ki, bu cümlelerde geçen "kırk" kelimesiyle bizce bilinen kırk sayısı değil de takdiri bizce mümkün olmaycak kadar uzun bir zaman kast edilmektedir. İbn Mâce'nin Hz. Ebû Hüreyre'den tahric ettiği rivayette ise, Peygamber (s.a.) "biriniz namaz kılarken din kardeşinin önünden geçmekte ne derece büyük günah olduğunu bilse, yüz sene yerinde durması onun önünden bir adım atmaktan kendisine daha hayırlı gelirdi" buyurdu denilmiştir.[528]

Taberânî'nin rivayetinde; "Namaz kılanın önünden geçen kimse ne derece günah işlediğini bilmiş olsaydı, uyluğunun kırılmasına razı olur da onun önünden geçmezdi"[529] denilmiştir. Ka'bü'l-Ahbâr; "namaz kılanın önünden geçen kimsenin yere batması onun önünden geçmesinden daha hayırlıdır" demiştir.

Bütün bunlar namaz kılanın önünden kasten geçmenin pek çirkin ve veballi bir hareket olduğunu göstermektedir. Sütrenin ardından geçmekte ise, herhangi bir sakınca yoktur.[530]

Bazı Hükümler

1. Namaz kılmakta olan kimsenin önünden geçmek çok çirkin bir ıştır, bunu yapan günahkar olur. Nitekim bu mevzu ile ilgili olarak Ka'bü'l-Ahbâr'ın ve Taberânî'nin rivayet ettiği tehditkâr hadisler bulunmaktadır.

2. Namaz kılmakta olan kimse namazını ister tek başına, isterse imama uyarak kılıyor olsun, önünden geçmek isteyen kişiye engel olmalıdır. Nitekim bu mevzuda muktedinin durumu ileride tekrar ele alınacaktır.

3. Her ne kadar bu hadis-i şerifteki ve benzerlerindeki tehdid sadece namaz kılmakta olan kimsenin önünden geçene aitmiş gibi görünüyor ve namaz kılmakta olan kimsenin önünde duran veya oturan veya önünde uyuyan kimseler bu tehdidin dışında kalıyor gibiyse de, aslında bu yasağın gerçek sebebinin namaz kılan kimsenin zihnini bozmak ve huşu'unu ifsat etmek olduğu düşünülürse, bu kimselerin de bu hadis-i şerifteki tehdidin kapsamı içine girecekleri kolayca anlaşılır.[531]

109. (Namaz Kılanın Önünden) Geçişi Namazı Bozan Şeyler

702. ...Ebû Zer (r.a.)'den; demiştir ki: Peygamber (sallellahü aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu.[532] "Erkeğin önünde eğerin arka kemeri kadar bir nesne bulunmazsa eşek, kara köpek ve kadın(dan birinin geçmesi onun) namazi(m) bozar. (Râvi Abdullah b. Sâmit dedi ki;) Ben: "Ey Ebâ Zer, siyah köpeğin kırmızı köpekten, san veya beyaz köpekten farkı nedir ki?" dedim. (O da);

Ey kardeşimin oğlu, senin bana sorduğun gibi ben de Resûlüllah (s.a.)'a sordum da, "Kara köpek şeytandır" buyurdular, dedi.[533]

Açıklama

Hadis-i şerifte sözü geçen üç şeyin namazı bozup bozmayacağı mevzuunda ilim adamları arasında ihtilâf vardır. Bazı ilim adamlarına göre bunlar namazı hakikaten bozarsa da imam Ahmed b. Hanbel'e göre sadece kara köpek namazı kesinlikle bozmakla beraber, kadınla eşeğin namazı bozup bozmayacağı şüphelidir. Çünkü köpeğin namazı bozmayacağına dair

bu hadise aykırı düşen hiç bir haber yoktur. Bu bakımdan köpeğin namazı bozacağı kesinlikle söylenebilir. Ancak eşek hakkındaki İbn Abbas'dan rivayet edilen aşağıda tercemesini sunduğumuz şu hadis-i şerif eşeğin namazı bozmayacağını ifâde ettiğinden İmam Ahmed, eşeğin namazı bozup bozmayacağı mevzuunda şüphelenmektedir.

"İbn Abbas haber vermiştir ki, kendisi Veda Haccında bir merkeb üzerinde Hz. Peygamber'e gelmiş. Hz. Peygamber de Minâ'da cemaate namaz kıldırıyormuş. Merkeb saflardan birinin arasına yürümüş, sonra İbn Abbâs ondan inerek cemaatle birlikte saf olmuş.”[534]

Hz. Âişenin rivayet ettiği 712 ve 716 numaralı gelecek olan hadis-i şerifler de İmam-ı Ahmed'i kadının namazı bozup bozmayacağı mevzuunda şüpheye düşürmüştür.

Diğer mezheb imamlarından İmam Mâlik, Şafiî ve Ebû Hanife hazretlerine ve halef ve selefin cumhuruna göre namaz kılmakta olan kimsenin önünden köpek, kadın, eşek ve daha başka bir şeyin geçmesi ile namaz bozulmaz. Bu görüşlerinin delili ise 720 Nolu, "kişinin namazını hiç bir şey bozmaz" hadis-i şerifidir. Bu âlimler mevzumuzu teşkil eden Ebû Dâvûd hadisindeki "namazı bozar" cümlesini "namazdaki huşu ve huzuru bozar ve sevabını azaltır" diye tefsir etmişlerdir. Bazıları bu hadisin 720 no'lu hadis-i şerifle neshedildiğini söylemişlerse de muhakkik ve müdekkik âlimler bu iddiaya iltifat etmemişlerdir. Çünkü zahiren birbirine aykırı gibi görünen hadis-i şeriflerin aralarım te'lif imkânı mümkün olduğu müddetçe nesh cihetine gidilmez. Nitekim beyân ettiğimiz şekilde ulemâ bu iki hadisin arasını te'lif etmişlerdir.

Hadiste sözü geçen şeylerle namazın bozulduğunu iddia edenler, namazın bozulmasına sebeb, bu üç şeyin şeytan manasında olmasını sebeb gösterirler ve "köpeğin şeytan olduğu hadisle sabittir; kadının şeytanlığı da kurduğu tuzaklardadır.Eşeğin şeytan olması ise, Nuh aleyhisselama gemide iken şeytanının eşek suretinde gelmesindendir.” derler.

Mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerifle buna benzer bazı hadislerde kadının namaz kılanın önünden geçmesiyle o kimsenin namazını bozacağından bahdesilmesi, kadının kadr-ü kıymetini düşüren bir şey olarak anlaşılmamalıdır. Zira Hüccetü'Hahi'I-Baliğa'da bunun hikmetinden bahsedilirken, "namaz Allah'a yalvarış ve yakarıştır. Bu yakarışın huzur ve huşu içerisinde olması gerekir.Kadınlarla bir arada olmak ve onlara

yaklaşmak, onlarla sohbet etmek ve hatta onlara bakmak sağlanması gereken bu huzur ve huşua mânidir" demektedir. Yoksa kadının kadr ve kıymetini düşürmek için değildir. Nitekim İmam Nevevî Mecmu' isimli eserinde Mesrûk'tan rivayet etmiş olduğu bir hadis-i şerifte şöyle demektedir: "Hz. Âişe'nin bulunduğu bir mecliste namaza mani hallerden bahsedilirken köpeğin, merkebin ve kadının da bu haller arasında zikredilmesine şaşarak; bizi merkeb ve köpeklere mi benzetiyorsunuz? Halbuki Resûlullah (s.a.) namaz kılarken onunla kıblesi arasında karyolam üzerine uzanır, yatardım."

Diğer bir hadis-i şerifte Âişe (r.anhâ): "Ben hayızlı olduğum halde yatağımda yatarken Resûlullah (s.a.) namaz kılardı. Secdeye vardığında yerin dar olması sebebiyle ayaklarımı secdegâhından uzaklaştırır, sonra secde ederdi." demiştir.

Bu hadis-i şerifler gösteriyor ki, bundan maksat kendine mâlik olan bir kimsenin önünde kadın olması veya önünden kadın geçmesi, onun namazına zarar vermez.[535]

Bazı Hükümler

1. Namaz kılmak isteyen kimse önüne mutlak sütre koymalıdır.

2. Namaz kılmakta olan bir kimsenin önünden, kadın eşek ve siyah köpek geçecek olursa, namaz kılanın huzurunun bozulacağına işaret vardır.

3. Özellikle siyah köpekten kaçınılmasına delâlet vardır.[536]

703. ...İbn Abbâs (r.a.)'dan rivayet edildiğine göre (Katâde'nin râvisi) Şu'be ref ederek: (Resûlullah sallaHahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Hayızh kadın ve köpek namazı bozar."[537]

Ehû Dâvûd dedi ki: Sâid, Hişam ve Hemmam bu hadisi, Katâde, Câbir b. Zeyd senediyle îbn Abbas (r.a.)'a ait, mevkuf bir hadis olarak rivayet etmişlerdir.[538]

Açıklama

Bu hadis-i Şerifin zahirine göre hayızlı kadın ve köpek, sütresiz namaz kılmakta olan bir kimsenin önünden geçecek olursa, bu kimsenin namazı

bozulur. Nitekim İbn Abbâs (r.a.) ve Atâ da bu görüştedirler. Ancak bunlara göre namazı bozan köpekten maksat, kara köpektir. Nitekim İbn Abbâs (r.a.) ve Atâ da bu görüştedirler. Nitekim İbn Abbâs (r.a.)'ın rivayet ettiği diğer bir hadis-i şerifte "köpek" yerinde "kara köpek" tâbiri geçmektedir. [539]

Ancak bir önceki hadis-i şerifte açıklandığı gibi, ulemânın büyük çoğunluğuna göre kadının sütresiz namaz kılan bir kimsenin önünden geçmesiyle o kimsenin namazı bozulmaz. Sadece namazının sevabını azaltır. Ayrıca bu mevzuda hayızlı kadınla hayızlı olmayan arasında bir fark yoktur. Bu hadisteki "hayızlı kadından maksat da "hayız görme çağına erişmiş baliğa kadın"dır.

Saîd b. Ebî Urve, Hişâm b. Ebî Abdillah ed-Destuvâî ve Hemmâm b. Yahya, bunların her biri bu hadisi Katâde'den rivayet etmişler, Katâde de, Câbir b. Zeyd'den o da Abdullah b. Abbâs'dan rivayet etmiştir. Böylece bu hadis İbn Abbâs'a ait bir söz olarak kalmış Hz. Peygamber'e isnat edilmemiştir.

Ancak Şu'be yoluyla gelen rivayette bu hadis-i şerif Hz. Peygamber'e ulaşmakta ve "merfû hadis" niteliği kazanmaktadır.

Netice olarak şunu söylemek mümkündür; Bu hadis-i şerif, mahfuz olan rivayetine göre mevkuftur. Şâz olan rivayetine göre ise, merfû'dur.[540]

704. ...İbn Abbâs'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallellahü aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: "Sizden biriniz, sütresiz namaz kılarsa, (önünden geçecek) köpek, eşek, domuz, yahudi, mecûsi ve kadın onun namazını bozar, bir taş atma mesafesi uzaklıktan geçerlerse namazı tamdır."

Ebû Dâvûd dedi ki: Bende bu hadise dair bir şüphe vardı. Bunu İbrahimle ve başkalarıyla müzâkere ettim. (Fakat) hiç biri de bu hadisin Hişâm'dan (rivayet tedildiğini) bilmiyordu. (Ve Muâz'dan başka) bu hadisi Hişâm'dan (nakleden) bir kimse de görmedim. Öyle zannediyorum ki; vehm İbn Ebî Semine (yani Beni Haşim'in azatlısı Muhammedb. İsmail el-Basri)dendir. Bunda münker olan, "mecûsi" ve "bir taş atma mesafesi" sözleri ile "domuz” kelimesinin zikredilmesidir.

(Yine) Ebû Dâvûd dedi ki: Ben bu hadisi sadece Muhammed b. İsmail (b. Semine)'den işittim. Zannımca bu onun vehmidir. Çünkü o bize ezberinde naklederdi.[541]

Açıklama

Her ne kadar musannif, Ebu Dâvûd bu sözleriyle hadisteki domuzun, mecusımn, sutresız namaz kılan kimsenin onunden geçmesiyle o kimsenin namazının bozulacağına dâir olan sözlerin, zayıf olduğunu ve aynı şekilde bu mesafeyi "bir taş, atımlık bir mesafe" olarak belirleyen cümlenin sağlam rivayetlere ters düştüğünü söylüyor ve bu sözüne de bu hadisi Muâz'dan başka bir kimsenin rivayet etmediğini delil getiriyorsa da bunlar hadisin zayıf olması için yeterli bir delil teşkil etmemektedirler.

Ayrıca Muhammed b. İsmail'e vehim, isnadı da mesnedsiz kalıyor. Çünkü Muhammed b. İsmail'in sağlam, güvenilir sika bir kimse olduğunu bir çok hadis âlimleri itiraf etmektedirler.

Şayet hadis-i şerifin zayıf olduğu kabul edilse bile Tahâvî'nin aynı mânadaki Meâni'l-Âsâr'daki hadisi, bu hadisi takviye ederek zayıflıktan kurtarmaktadır.

Hadis-i şerifte zikredilen şeylerin, önünden geçtikleri kimsenin namazı bozup-bozmayacsğı meselesi 702 numaralı hadisin izahında geçmiştir. Oraya müracaat edilebilir.[542]

705. ...Yezid b. Nimrân (şöyle) demiştir: Tebük'te kötürüm bir adam gördüm. (Şunları) söylüyordu:

(Bir gün) Peygamber (s.a.) namaz kılarken -Eşek üzerinde olduğum halde- önünden geçtim. (Namazdan sonra) : "Ey Allahım! Onun (yeryüzünden ayak) izini kes!" diye duâ etti. Artık bir daha onun üzerinde yürüyemedim.[543]

Açıklama

Râvi Yezid b. Himân'ın sözlerinde anlaşılıyor ki, Yezid Tebûk'te gördüğü kötürüm adama nasıl olup da bu hâle düştüğünü sormuş; o adam da, namaz kılarken Resûl-i Ekrem (s.a.)'in önünden geçtiği için onun (s.a.) bedduasını alması neticesinde bu duruma düştüğünü söylemiştir.

Bu kimsenin "artık bir daha onun üzerinde yürüyemedim" sözlerine, hadis sarihleri çeşitli mânâlar vermişlerdir. Netice olarak "Onun üzerinde yürüyemedim" cümlesi, “O eşek üzerinde yürüyemedim" mânâsına gelebileceği gibi bazı nüshalardaki rivayetlere bakarak "o ayaklar üzerinde yürüyemedim" manası da verilebilir. Ayrıca "O" zamiri müennes olduğu için "toprak üzerinde bir daha yürüyemedim" manası vermek de mümkündür.[544]

Ancak senedinde bulunan kölenin kimliği mechûl olduğu için bu hadis zayıftır.[545]

706. ...Saîd'den aynı sertedle, aynı manada yukarıdaki hadisi rivayet etmiştir. Ancak o, rivayetinde (Hz. Peygamber'in) "O bizim namazımızı kesti Allah da onun (yeryüzünden ayak) izini kessin" buyurduğunu ilâve etmiştir.

Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadisi (aynı zamanda) Said'den Ebû Mûshir de rivayet etmiştir ve bu hadisinde Ebû Mûshir de "O bizim namazımızı kesti" (sözlerini) nakletmiştir.[546]

Açıklama

Ebu Hayve ile EbÛ Müshir rivayetlerinde 705 numaralı hadisin ravisi Yezid’den farklı olarak “O birim namazımızı kesti.Allah da onun (yer yüzünden ayak) İzlerini kessin" cümlesini ilâve etmekte ve bu cümlede birleşmektedirler. Müellif Ebû Dâvûd bu taliki yapmakla, bu ziyâdenin hadisin aslında bulunma ihtimalinin kuvvetti olduğuna dikkatleri çekmek istemiştir.[547]

Bazı Hükümler

1. Allah (c-c-)'m koymuş olduğu sınırlan tanımayan veya onlara tecâvüz eden kimselere beddua etmek caizdir.

2. Peygamber (s.a.) Efendimizin duası Allah katında makbuldür. Geri çevrilmez.[548]

707. ...Gazvân eş-Şâmî(r.a.)'den rivayet edildiğine göre kendisi hac dönüşü Tebûk'e inmiş ve kötürüm bir adamla karşılaş!vermiş. Adam bu durumu(n sebebini) sormuş, o da şöyle cevab vermiş:

Sana bir hadis nakledeceğim, ancak benim sağ olduğumu işittiğin sürece onu kimseye söylemeyeceksin. Peygamber sallellahü aleyhi vesellem (bir gün) Tebûk'te bir hurma ağacının yanında konaklamış ve "bu (hurma ağacı) bizim kıble (cihetindeki sütre)mizdir" buyurmuş sonra da (ona doğru) namaza durmuştu. Ben de çocuk halimle koşarak geldim ve Peygamberle, hurma ağacının arasından geçtim. Bunun üzerine Peygamber (s.a.) de; "O bizim namazımızı kesti Allah da onun izini kessin!" buyurdu. Ben de bugüne kadar (bir daha) ayağa kalkamadım.[549]

Açıklama

Bu hadisin ravilerinden Said ve babası Gazvân'ın kimlikleri kesinlikle bilinmediğinden hadis âlimleri bu hadisin zayıf olduğuna hükmetmişlerdir.[550]

110. İmamın Sütresi Cemaatin De Sütresîdir

708. ...Amr b. Şuayb, büyük babası (Abdullah b. Amr b. As)'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: Peygamber (s.a.) ile birlikte (Mekke ile Medine arasındaki) Ezâhir yolundan inmiştik. Namaz (vakti) giriverdi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.) duvarı kıblesine aldı, (onu sütre edinerek) namaza durdu. Biz de arkasındaydık. Hemen bir kuzu gelerek Önünden geçmeye yeltendi. Peygamber (s.a.) karnı duvara değinceye kadar ona engel olmaya çalıştı. Kuzu da (mecburen) O(s.a.)nun arkasından (cemaatin önünden) geçti. (Ebû Dâvûd,hadisi) yahutta Mü-sedded'in dediği gibidir (de ben iyi hıfz edememişimdir, dedi).[551]

Açıklama

Seniyye, dağyolu, dağ başlarındaki sel yatağı manalarına geldiği gibi, aynı zamanda da Mekke ile Medine arasındaki bir yerin ismidir. Hadis-i şerifte geçen "kıble" kelimesi sütre manasında kullanılmıştır. Sütre namaz kılanın kıblesinde bulunur. İşte bu alâkadan dolayı kıble kelimesi mecazen sütre manasında kullanılmıştır.

Bu hadis-i şeriften anlaşılıyor ki, imamın sütresi cemaat için de geçerlidir. Çünkü Resûl-i Ekrem, önünden geçmek isteyen kuzuya sadece kendisi müdâhale etmiş, müdahalesiz kalan cemaati tenkid etmemiştir. Eğer onlar için de ayrı bir sütrenin bulunması söz konusu olsaydı, onların da önlerinden geçmek isteyen kuzuya müdâhale etmelerini emretmeyi görevi icabı ihmal etmezdi.

Ayrıca bu hadis-i şerif, "sizden biriniz namaz kılmak istediği zaman karşısına bir sütre koysun" mealindeki 689 numaralı Ebû Hureyre hadisi ile, "sizden biriniz namaz kıldığı zaman namazını sütreye doğru kılsın" mealindeki 698 numaralı Ebû Said el-Hudrî hadisini tahsis etmektedir. Çünkü bu iki hadis-i şerifden yalnız başına veya cemaatle namaz kılmak isteyen her ferdin ayrı ayrı önüne sütre koyması anlaşılmaktadır. Oysa açıklamaya çalıştığımız hadis-i şerif, cemaatle kılınan namazda imamın sütresinin cemaat için de geçerli olduğunu belirterek önceki hadislerin hükmünü tahsis etmektedir.

Hadisin sonundaki "yahutta Müsedded'in dediği gibidir" sözü, müellif Ebû Dâvûd tarafından ihtiyat için konmuş bir sözdür. Musannif Ebû Dâ-vûd bu sözüyle "Her ne kadar biz bu hadisi Müsedded'den bize intikal eden lafızlarla nakletmişsek de naklederken yanılmış olabiliriz. Asıl olan Müsedded'in dediğidir" demek istiyor.

Netice olarak şunu söyleyebiliriz: İmamın sütresi cemaat için de geçerlidir. Ancak bu mevzuda Mâlikîlerin iki ayrı görüşü vardır:

1. İmamın kendisi, cemaat için sütre teşkil eder. İmamın sütresi de kendisi içindir. Bu görüş Mâlikilerce itimad edilen görüştür.

2. îmamın sütresi aynı zamanda cemaat için de geçerlidir.[552]

Bazı Hükümler

1. Namaz kılan kişinin sütresi ile kendisi arasından geçmek isteyen kimse ile mücâdele etmesi caizdir.

2. ihtiyaç sebebiyle namaz içinde az bir yürüyüş namazı bozmaz.

3. imamın sütresi cemaat için de geçerlidir.[553]

709. ...îbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.) namaz kılarken bir oğlak önünden geçmek istemiştir. Nebi (s.a.) de ona mâni olmuştur.[554]

Açıklama

Bir önceki hadis-i şerifle bu hadis-i şerifte geçen olay netice itibariyle birbirinin aynısı olduğundan oradaki yaptığımız açıklama bu hadis-i şerif için de geçerlidir.[555]

111. "Kadın, Önünden Geçtiği Kimsenin Namazını Bozmaz" Diyenler(İn Delilleri)

710. ...Âişe (r.anha)'den; demiştir ki:

"Ben bazan Peygamber (s.a.) ile kıble(si) arasında olurdum."[556] (Râvi) Şu'be dedi ki, "öyle zannediyorum (Hz. Âişe); "hayızlı olduğum halde" demiştir."

Ebû Dâvûd dedi ki: bu hadisi (aynı zamanda) ez-Zühri, Ata, Ebû Bekr b. Hafs, Hişâm b. Urve, Irak b. Mâlik, Ebu'l-Esved ve Temîm b. Seleme de rivayet eîmişdir. Bunların hepsi de Urve'den; o, Âişe (r.anhâj'den (rivayet etmişlerdir. Ayrıca) ibrahim, el-Esved'den; o da, Âişe'den; Ebu'd-Duhâ, Mesrûk'dan; o da, Âişe'den ve el-Kasım b. Muhammed ile Ebû Seleme de Âişe'den (rivayet etmişler) ve "hayızhydım" sözünü nakletmemişlerdir.[557]

Açıklama

Musanmf Ebû Davud'un bu sözlerden maksadı Sa'd b. îbrahim'in rivayetinde bulunan "hayızlıydım" sözünün şâz olduğunu sağlam bir rivayet

olmadığını ifâde etmektir. Çünkü bu söz sağlam ve güvenilir râvilerin rivayetlerine aykırıdır.[558]

711. ...Hz. Âişe'den (nakledildiğine göre) kendisi Hz. Peygamber (s.a.)'in yatağında, Peygamber (s.a.)le kıble arasında enlemesine uzanıp uyurken , Peygamber (s.a.) gece (teheccüd) namazını kılarmış. (Sonra) vitri kılmak isteyince,Âişe'yi de uyandırır, o da vitri kılarmış.[559]

Açıklama

Bu hadis-i şerif, uyuyan kimseye doğru namaz kılmanın câiz olduğuna delâlet etmektedir. İmam Mâlik, Mücâhid, Tâvûs gibi âlimler ise, uyuyan kimseden, namaz kılanın zihnini ve gönlünü meşgul edecek bir hâlin vukuunu düşünerek bu şekilde namaz kılmayı mekruh görmüşlerdir. Her ne kadar daha önce terceme ettiğimiz,"ne uyuyanın arkasında namaz kılınız, ne de konuşanın" mânâsındaki 694 no'lu hadis-i şerif, bunun caiz olmadığım ifâde ediyorsa da, izahı esnasında da söylediğimiz gibi o hadis zayıftır. Bu bakımdan ulemânın büyük ekseriyeti uyuyan kimseye doğru kılınan namazı caiz görmüşlerdir.

Namazı kılanın önünde kadının yatıp uyumasının namazı bozmadığına bakarak, namaz kılanın önünden kadının geçmesinin de namazı bozmayacağını söylemek mümkündür. Çünkü bu ikinci halde, birincisi kadar ifsat ihtimali yoktur.[560]

Hz. Âişe'nin vitri kılmadan yatmasının hikmeti, Resûl-i Ekrem'in geceleyin kendisini kaldıracağından emin olmasıdır. Bu bakımdan insan gece kalkabileceğinden emin olduğu takdirde vitri geceye bırakabilir, hatta bu daha faziletlidir.

Kadının, namaz kılmakta olan bir kimsenin önünde yatmasıyla o kimsenin namazının bozulacağı görüşünde olanlar, kendi görüşlerinin doğruluğunu isbat için şunları söylemişlerdir:

1. Kadının, önünde bulunduğu kimsenin namazını bozmasının sebebi, namaz kılan kimsenin o kadını görmesiyle kalbinde o kadına karşı bir meylin doğmasıdır.

Hz. Peygamber'in,'Hz. Âişe'ye doğru namaz kılması hâdisesinde ise, böyle bir meyil söz konusu değildir.Çünkü Hz.Peygamber'in kalbine

fevkalâde hâkimiyetinin ötesinde, o günlerde lâmba olmadığı için Hz. Peygamber Hz. Âişe'yi görmüyordu da. Nitekim Buhârî'nin Hz. Âişe'den rivayet ettiği, "O zamanlar evlerde lâmba yoktu"[561] hadisi bunu açıkça ifâde etmektedir. Öyleyse Hz. Peygamber önünde yatmakta olan Hz. Âişe'yi görmüyordu. Bu yüzden de namazının bozulması için bir sebeb bulunmuyordu.

2. Her ne kadar 711 no'lu hadis kadının, önünde bulunduğu kimsenin namazını bozmadığını ifâde ediyorsa da burada Hz. Âişe (r.ahhâ)’nin Hz. Peygamber'in zevcesi olduğunu unutmamak lâzımdır. îşte bu sebeble Hz. Peygamberin namazı bozulmamıştır. Kadının önünden geçtiği kimsenin namazının, bozacağını ifade eden 702 no'lu Ebü Zerr hadisinde kasd edilen kadın ise yabancı kadınlardır. Netice olarak namaz kılan kimsenin önünden geçen kadın yabancı bir kadın olursa, o kimsenin namazım bozar. Fakat yabancı bir kadın değilse bozmaz.

3. Kadının,namaz kılmakta olan kimsenin önünde yatmasıyla o kimsenin namazının bozulmayacağını ifâde eden Hz. Âişe hadisinin Resûl-i Ekrem'e ait özel bir durum olma ihtimali de vardır. Halbuki aksini ifâde eden 702 no'lu Ebü Zerr hadisinin hükmü umûmidir; herkese şâmildir.

Aksi görüşte olan âlimler de bu görüşleri sırasıyla şöyle tenkid etmişlerdir:

1. Her ne kadar bu âlimler, o günlerde evlerde lamba bulunmadığından Hz. Peygamber önünde yatmakta olan zevcesini görmemiş ve bu sayede namazı bozulmaktan kurtulmuştur diyorlarsa da, bu söz hakikati ifâde etmekten uzaktır. Yine Hz. Âişe'nin 712 no'lu hadiste gelecek olan "Secdeye varmak istediği zaman beni eliyle iterdi" sözleri, onların aleyhine bir delildir. Çünkü kadına elle dokunmanın o kadına karşı kalbde, uyandıracağı meyi gözle görmenin uyandıracağı mey İden daha kuvvetlidir.

2. 711 numaralı Âişe hadisindeki, Hz. Âişe'nin Cenab-ı Peygamberin-namazını bozmamasını, zevcesi olmasına bağlamaları da isabetsizdir. Çünkü insanın nefsi zevcesine karşı daha çok duyarlıdır.

3. Bu fiilin Hz. Peygambere ait özel bir durum olduğu iddiası da isabetsizdir. Çünkü fiilin Resûl-i Ekrem'in şahsına ait bir özellik ifâde edebilmesi için buna delâlet eden bir delilin bulunması gerekir. Gerçekte, asıl olan Resûl-i Ekrem'in her fiilinin bütün müslümanlara şâmil bir hüküm

ifâde etmesidir. Resûl-i Ekrem'in bu fiilinin şahsıyla ilgili Özel bir durum ifâde ettiğine dâir herhangi bir delil mevcud değildir.[562]

Bazı Hükümler

1. Kadın namaz kılmakta olan kişi ile sütresi arasına girdiği zaman o kimsenin namazı bozulmaz.

2. Uyuyan kimseye doğru kılınan namaz kerahetsiz olarak caizdir.

3. Kişinin uyanabileceğinden emin olduğu takdirde vitir namazını gecenin sonuna kadar te'hir etmesi müstehabtır.

4. Uyuyan kimseyi namaza kaldırmak müstehabdır.[563]

712. ...Hz.Âişe'den demiştir ki:"Bizi eşeklerle ve köpeklerle bir tutmanız ne çirkindir!...Yemin ederim ki ben, önüne enlemesine uzanıp yatmış olduğum halde Peygamber (s.a.)in namaz kıldığını gördüm. Secde etmek istediği zaman ayağıma dürterdi. Ben de onları toplardım. Sonra secdeye varırdı."[564]

Açıklama

Bu hadiseyi Müslim'de Urve şöyle anlatır: "Hz. Âişe bize namazı ne bozar?...diye sordu. Biz de, "Kadınla eşek, (bozar)" deyince, Âişe (r.anhâ) "hakikatte kadın (size göre) pek kötü bir hayvandır. Vallahi ben kendimin Peygamber (s.a.) namaz kılarken cenaze gibi onun önüne aykırı uzandığımı bilirim”[565]cevabını verdi.

Urve ve arkadaşlarının Hz. Âişe'nin bu sözleri karşısındaki sükûtları kendi görüşlerinden dönerek Hz. Âişe'nin fikrine katıldıklarını, aralarında birlik hasıl olduğunu ifâde eder. Âişe (r.a.)nin Peygamberin önünde aykırı olarak uzanıp yatmasının anlamı,Peygamberin kıblesi istikâmetine dik, yani cenazenin imamın Önüne yatışı gibi yatması demektir.

Bu hadis-i şerif kadına, şehvetsiz olarak dokunmanın abdesti bozmayacağına delâlet etmektedir. Çünkü namaz kılan kimse o anda şehvetten uzaktır, bu bakımda. Resûl-i Ekrem'in namaz esnasında önünde yatmakta olan Hz. Âişe'ye ayaklarını toplaması için eliyle dokunurken en küçük bir cinsel duygu hissetmediği muhakkaktır.

Aksi görüşte olanlar, "kadına dokunmakla abdestin bozulmaması Resûl-i Ekrem'e ait özel bir durumdur. Hem de huzurunda uyumakta olan Hz. Âişe'nin üzerinde bir örtünün bulunması ihtimali vardır" demişlerse de, bu mü-cerred bir iddiadan ileri gidememiştir. Çünkü herhangi bir delile dayanmamaktadır. Bu hadisle ilgili olarak şunu da söylemek mümkündür: Bir önceki hadisi açıklarken de belirttiğimiz gibi namaz kılmakta olan bir kimsenin Önünden geçilmekle o kimsenin namazı bozulmuş olur. Nitekim Müslim'in namaz bölümünde rivayet ettiği şu hadis de bu gerçeği te'yid eder: Âişe (r.anha) şöyle demiştir; "Siz bizi köpeklerle ve eşeklerle bir tuttunuz! Vallahi ben yatak üzerine uzanıp yattığımı bilirim. ResûM Ekrem (s.a.) gelir de yatağın ortasına durarak namaz kılardı. Ben onun karşısına gelmekten çekinir, yatağın ayaklan tarafından, yorganımdan sıyrılırdım." [566]

Görülüyor ki, bu hadis-i şerifte Hz. Âişe Resûl-i Ekrem'in önünde durmaktan çekindiği için yataktan sıyrılıp çıktığını ifâde etmektedir. Bu ise Resûl-i Ekrem'in önünden geçmek demektir.[567] Bu mevzuda delillerin münakaşası için bir önceki hadis-i şerifin izahına bakılabilir.[568]

713. ...Aişe (r.a.)den; demiştir ki: "Ben Peygamber (s.a.) geceleyin namaz kılarken, ayaklarım onun önünde uzatılmış olarak uyurdum, secde etmek istediği zaman ayaklarıma vururdu, ben (de) onları toplardım. O da secdeye varırdı."[569]

Açıklama

Bu hadis-i şerifle ilgili açıklama 711 - 713 numaralı hadis-i şeriflerin açıklamalarında geçtiğinden burada tekrara lüzum görülmemiştir.[570]

714. ...Âişe (r.anhâ)'den; demiştir ki: Ben Resûlullah (s.a.)m kıblesi cihetine enlemesine uzanmış bir halde uyurdum. Resûlullah (s.a.) ben önünde iken namaz kılardı. Vitir namazı kılmak isteyince; (burada râvi) Osman, "Bana dürterdi" (sözünü) ilâve etmiştir. "(Ey Âişe artık kalk), bir kenara çekil (de vitir namazını kıl)" buyururdu.

Bu son kısımda hadisin iki râvisi de müttefiktir.[571]

Açıklama

Bu hadis-i şerif Ebû Davud'a iki râvi vasıtasıyla erişmiştir.Bunlardan birincisi Osman b. Ebi Şeybe, ikincisi de el-Ka'nebî'dir. Bu iki râvi hadisi rivayet ederken ikisi de aynı cümleleri naklederek birleşmişlerse de, Osman "vitir namazı kılmak isteyince" cümlesinden sonra "bana dürterdi" kelimelerini ilâve ederek rivayetinde el-Ka'nebfden ayrılmıştır.

Görülüyor ki, Hz. Âişe bu hadis-i şerifte de namaz kılmakta olan bir kimsenin önünde bir kadının bulunmasıyla o kimsenin namazının bozulmayacağı görüşünde olduğunu ifâde etmiştir.

Her ne kadar Şevkânî, Neylü'l-Evtâr isimli eserinde bu mevzu ile ilgili görüşünü açıklarken "Kadın, önünde bulunduğu kimsenin namazını boz-masa da önünden geçtiği kimsenin namazını bozar. Çünkü önde bulunmak başkadır, önden geçmek başkadır" demişse de gerek 712. hadisin açıklamasında naklettiğimiz Müslim hadisi ve gerekse Buhârî'nin namaz bölümünde 102. babında zikrettiği hadis-i şerif bu görüşün isabetsizliğini ortaya koymaktadır.

Her ne kadar Şevkânî sözü geçen eserinin 3. cildinin 12. sahifesinde Ahmed b. Hanbel'den naklettiği "Müslümanın namazını eşek, kâfir köpek ve kadından başka hiç bir şey bozamaz"[572] manasındaki hadis-i şerifi kendi görüşüne delil olarak getiriyorsa da, bu hadis-i şerif, kaynaklarını verdiğimiz Buhârî ve Müslim hadisleri karşısında başlı başına bir hüküm ifâde edebilecek kadar sağlam değildir. Irakî bu hadisin râvilerinin güvenilir kimseler olduğunu söylemişse de Buhârî ve Müslim hadislerindeki incelikleri taşımadığı kesindir. Bu bakımdan buradaki "kadın namazı bozar" sözünü namazın özü olan huşu' ve huzurunu bozar diye te'vil ederek bu hadislerin arasını bulmak en isabetli yoldur.[573]

112. "Namaz Kılanın Önünden Eşek Geçerse Namaz Bozulmaz" Diyenler

715. ...İbn Abbâs'dan: demiştir ki: Dişi bir merkebe binerek geldim. Ben o zaman ergenlik çağına yaklaşmıştım. Peygamber (s.a.) Minâ'da cemaatle namaz kılıyordu. Saffın birinin önünden (eşekle) geçtim ve indikten sonra

otlasın diye onu salıverdim. Kendim de safa girdim. Bunu kimse kötü karşılamadı.[574]

Ebû Dâvûd dedi ki: Bu Ka'nebi'nin lafzıdır ve eksiksizdir. (Ravî) Mâlik dedi ki: "Ben bu hadiste namaza durulduğu zaman (imamın önünden değil de) saflar arasından geçilmesinde bir ruhsat görüyorum. "[575]

Açıklama

Buhârî'nin rivayetinden anlaşıldığına göre, Resûl-i Ekrem burada namaz kıldırırken önünde sütre yerini tutacak bir duvar bulunuyordu. İbn Abbâs (r.a.) bu hâdiseyi anlatmakla, sütresiz olarak namaz kılan bir kimsenin önünden geçilmekle o kimsenin namazının bozulmayacağını ifâde etmek istemiştir. Çünkü Hz. İbn Abbâs'ın sütresiz olarak namaz kılan Resûlullah (s.a.)'ın arkasında bulunan sahabenin teşkil ettiği bir saffın önünden eşekle geçtiği halde hiç bir itiraz ile karşılaşmaması, ona göre bu fiilin onlarca caiz olduğuna delâlet eden bir beyândır. Binaenaleyh namaz kılan bir kimsenin önünden bir adamın veya eşeğin geçmesiyle namaz bozulmaz. Nitekim 711-714. numaralı hadis-i şeriflerin izahında açıklandığı gibi, ulemânın büyük çoğunluğu da bu görüştedir.

Karşı görüşte olanlar ise, "Resûl-i Ekrem'in önünde duvarın bulunmaması demek, başka bir sütrenin de bulunmaması demek değildir. Belki önünde bir sütre bulunduğu için İbn Abbâs'ın safların önünden geçmesi, o saflarda bulunan kimselerin namazını bozmamıştır. Çünkü imamın sütresi cemaat için de geçerlidir" diyerek kendi görüşlerini müdafaa etmişlerse de, Bezzâr'ın sahih senedle İbn Abbâs (r.a.)'dan rivayet ettiği "el-Fadl ile beraber bir eşek üzerinde gelerek Arafat'ta sütresiz olarak namaz kılmakta olan Peygamberin önünden geçtik" hadisi bunların iddialarını çürütmektedir. Çünkü bu hadis-i şerif, Hz. Peygamber'in namaz kılarken önünde bir sütre bulunmadığını açıkça ifâde etmektedir.

Yine bunların "belki saflar kalabalık olduğu için İbn Abbâs'ın safların önünden geçtiğinden Resûlullah (s.a.)'in haberi olmamıştır" tarzındaki iddialarına da ulemânın büyük çoğunluğu iltifat etmemiştir.

Çünkü İbn Abbâs (r.a.)'ın; "benim bu hareketimi hiç bir kimse kötü karşılamadı" sözüyle esas maksadı, bilhassa Hz. Peygamber'in itiraz

etmediğini söylemektedir. Yoksa delil olarak sadece Resûlullah (s.a.)ın içinde bulunduğu bir hâdiseyi nakletmesinin bir kıymeti kalmazdı.[576]

Bazı Hükümler

1. Büyük bir maslahatı elde etmek için bazı küçük mefsedetlere tahammül edilir.Çünkü namaz kılanların önünden geçmek bir mefsedet ise de bir namaz safına girmek o mefsedetten daha üstün bir maslahattır.

2. Cemaata binit ile gitmek caizdir.

3. Namaz kılan kimsenin önünden merkebin geçmesiyle o kimsenin namazı bozulmaz.

4. Bir kimse Hz. Peygamber'in huzurunda bir şey yapar da kendisini men etmezse bu, o şeyin caiz olduğuna delildir.

5. Bir hayvanı başında muhafız bulunmadan meraya salmak caizdir.[577]

716. ...Ebu's-Sahbâ'dan; demiştir ki: Biz İbn Abbâs'ın yanında namazı bozan şeylerden bahsediyorduk. îbn Abbâs (şöyle) dedi: "Ben ve Abdu'IMuttalib oğullarından bir çocuk eşek üzerinde olduğumuz halde namaz kılmakta olan Peygamber (s.a.)e (önünden geçerek) geldik. Sonra o da ben de eşekten inip eşeği safların önüne salıverdik. (Bunu gören Peygamber) hiç aldırış etmedi. Ve (yine) Abdulmuttalib oğullarından iki kız gelerek safların arasına girdiler. Bunu da mühimsemedi.[578]

Açıklama

Nesâî'nin rivayetinde açıklandığı üzere tbn Abbâs (r.a.)'la beraber eşek üzerinde safların önünden geçip giden çocuk îbn Abbâs'ın kardeşi FadI (r.a.)'dir.

Ebu's-Sahbâ'nın ifâdesinden anlaşıldığına göre, îbn Abbâs'ın da bulunduğu bir meclisde eşeğin ve kadının önünden geçtiği kimsenin namazını bozup bozmayacağı müzâkere edilirken îbn Abbâs eşeğin de kadının da namazı bozmayacağına bir delil olmak üzere bu hâdiseyi anlatmıştır. Hz. îbn Abbâs bu sözüyle Hz. Peygamberin bu hâdise karşısındaki sükûtunun eşek ve kadının namaz kılan bir kimsenin namazını bozmayacağına dâir bir ikrar ve beyân manası taşıdığını ifâde etmektedir. Nitekim ulemânın çoğunluğu da bu görüştedir.

"Sâkite bir söz isnad olunmaz, lâkin ma'nz-i hacette sükût beyandır"[579] kaidesi de cumhur-ı ulemânın bu mevzudaki ortak görüşünü ifâde etmektedir.

Netice olarak mevzuyu şu şekilde özetleyebiliriz:

Cumhûr-i fukahâ ile İmam Ebû Hanife, İmam Mâlik, îmam Şafiî kadının, namaz kılanın önünden geçmesinin namazı bozmayacağına kaildirler. Çünkü Hz. Âişe'den mervi hadis Resûlullah (s.a.) namaz kılarken, kendisinin Resûlullah'ın önünde yattığı fakat Resûlullah (s.a.)'in yine de namaza devam ettiği zikrediliyor.

Bazıları ise kadının, köpeğin ve eşeğin geçmesiyle namazın bozulacağını iddia etmişlerdir. İmam Ahmed b. Hanbel de, "Kara köpek geçerse namazı bozar. Ama eşek ve kadın hakkında içimde biraz şüphe var" demiştir.[580]

717. ...(Önceki) hadisi, Cerîr (b. Abdi'l-Hâmid), Mansûr'dan aynı senetle nakletmiştir. (Ancak) Cerîr(in) dedi(kleri şöyledir): "Abdul-Muttalib oğullarından iki genç kız gelerek (safların önünde) çekişmeye başladılar. Bunun üzerine (Peygamber bunların ikisini de) tuttu" (Burada diğer râvi) Osman (birinci râviden ayrılarak şöyle) dedi ki: "O iki kızın arasını ayırdı." (Başka bir râvi olan) Dâvûd da (şöyle) dedi: Birini öbüründen ayırdı. (Hz. Peygamber) buna da önem vermedi."[581]

Açıklama

Bu hadis-i şerif, namaz kılmakta olan bir kişinin önünden eşek ve kadının geçmesiyle o kimsenin namazı bozulmaz diyenler için bir delildir.[582]

Ayrıca bu hadis-i şerif kadına dokunmakla abdestin bozulmayacağına da delâlet etmektedir.[583]

113. “Önünden Köpek Geçmesi İle Namaz Bozulmaz” Diyenlertfn Delili Olan Hadisler)

718. ...Fazl İbn Abbas[584] dan; demiştir ki:

Biz kendimize ait olan bir arazide bulunduğumuz sırada Peygamber (s.a.) Abbâs'la beraber yanımıza geldi. Önünde bize ait bir eşekle bir dişi köpek oynaşırken sütresiz olarak kırda namaz kıldı da onlara aldırmadı.[585]

Açıklama

1. Bu hadis-i şerif insanın, önünden geçilmeyeceğinden emin olduğu bir yerde namaz kılmak istediği zaman sütreyi terk etmesinin caiz olduğuna delâlet etmektedir. Şehirden uzak kırlar ve insanların ancak aşağısından gelip geçtiği yüksek yerler, bu bakımdan emin olunabilecek yerlerdir.

2. Mâlikîler bu hadis-i şerifi delil getirerek; "sütre koymayı emreden hadisler herkesin uğrağı olan veya insanların uğraması ihtimali bulunan yerlerde kılınan namazlarla ilgilidir. Bu ihtimalin bulunmadığı yerlerde sütresiz olarak namaz kılmakta bir sakınca yoktur" demektedirler.

3. Şafiî, Hanbelî ve Hanefî uleması ise, sütre koymayı emreden hadis-i şeriflerin zahirine sarılarak ve Hz. Peygamberin hazarda ve seferde önüne sütre koyduğuna bakarak "namaz kılmak isteyen kişinin nerede namaz kılarsa kılsın, önüne sütre koymasının sünnet olduğunu" söylemişler ve; "bu hadis, sütrenin farz olmadığının delilidir" demişlerdir.

4. Burada şunu da unutmamak gerekir ki, Peygamber (s.a:) gözle görülen yerlerde namaz kılarken önüne sütre koyduğu, sütre olmadığı zamanlarda önüne çizgiler çizdiği geçen hadislerde verilmişti. Peygamberimizin önüne çizgi çizdiğini Fazl b. Abbas'ın görmemiş olmasını da dikkatten uzak tutmamak gerekir.

5. Ayrıca bu hadis, bir kimsenin önünden köpek ve eşeğin geçmesiyle o kimsenin namazının bozulmayacağına delâlet etmektedir.[586]

114. "Namaz Kılanın Önünden Geçen Hiçbir Şey Namazı Bozmaz'* Diyenler(İn Delili Olan Hadisler)

719... .Ebû Saîd el-Hudrî (r.a.)den; demiştir ki: Resulullah (s.a.) şöyle buyurdu: "Namazı (önden geçen) hiçbir şey bozamaz. (Bununla beraber, yine de siz) gücünüz yettiğince (önünüzden geçene) mâni olmaya çalışınız. Çünkü o şeytandan başka bir şey değildir."[587]

Açıklama

1. Bu hadis-i şerif, "namaz kılmakta olan bir kimsenin önünden köpek, kadın, eşek veya başka bir şeyin geçmesiyle o kimsenin namazı bozulmaz" diyen ve ulemânın büyük çoğunluğunu teşkil eden âlimlerin delilidir.

2. Daha önce de ilgili hadis-i şeriflerin açıklamalarında ifâde ettiğimiz gibi bu âlimler bazı yaratıkların, önünden geçtiği kimsenin namazım bozduğunu bildiren hadis-i şeriflerdeki "namazı bozar" sözünü "namazın özünü teşkil eden huzur ve huşuu bozar" diye tefsir etmişlerdir. Bu mevzudaki münakaşalar için 702. hadisin izahına bakılabilir.

3. Bazı yaratıkların namaz kılmakta olan bir kimsenin önünden geçmesiyle o kimsenin namazının bozulacağını iddia eden ilim adamlarına göre ise, bu hadis-i şerif zayıftır. Çünkü bu hadisin râvileri arasında Mücâlid bulunmaktadır. Pek çok hadis âlimi bu kimsenin güvenilir bir kimse olmadığını söylemektedir. Her ne kadar bu sözde hakikat payı varsa da, gerçek olan şudur ki, Dârekutnî' nin Ebû Umâme'den rivayet ettiği "namazı (önden geçen) hiçbir şey bozmaz"[588] Hadis-i şerifi, bu hadisi kuvvetlendirerek onların iddialarını çürütmektedir.

Yine Dârekutnî' nin Ebû Hüreyre'den rivayet ettiği bir hadis-i şerifte Peygamber (s.a.) şöyle buyurmaktadır: "Kişinin namazını ne kadın, ne köpek ve ne de eşek bozabilir. Bununla beraber sen gücünün yettiği kadar Önünden geçene engel olmaya çalış."[589]

İmam Mâlik'in Muvatta'ında Ali b. Ebi Tâlib'den rivayet ettiği bîr hadisin mânâsı da şöyledir: "Namaz kılan kimsenin önünden geçen hiç bir şey, o kimsenin namazını bozamaz."[590]

Bütün bu hadis-i şeriflerle birlikte daha önce tercemesini sunduğumuz 703 no'Iu hadis cumhur-ı ulemânın görüşünü desteklemekte ve onların görüşlerinin isabetli olduğunu ortaya koymaktadır.[591]

Bazı Hükümler

1. Namaz kılmakta olan kimsenin namazı, önünden bir şeyin geçmesiyle bozulmaz.
2. Namaz kılmakta olan kişinin, pnünden geçmek isteyene engel olması gerekir.
3. Namaz kılmakta olan kimsenin önünden geçmek çirkin bir harekettir. Çünkü Hadis-i Şerifte bu fiili işleyen kimse için "şeytan" kelimesi kullanılmıştır.[592]

720. ...Ebu'l-Veddâk demiştir ki: Kureyşli bir genç, namaz kılmakta olan Ebû Said el-Hudrî'nin önünden geçmek istedi. O da engel oldu. (Genç) tekrar geçmek isteyince (Ebû Said ona yine) engel oldu. (Bu durum peşi peşine) üç defa (vuku buldu. Ebû Saîd) namazı bitirince şöyle konuştu:
Namazı hiçbir şey bozamaz. Lâkin peygamber (s.a.); "gücünüz yettiği kadar (önünüzden geçene) mâni olunuz. Çünkü o şeytandır" diye buyurmuştur.
Ebû Dâvûd dedi ki: Resûlullah (s.a.)den (rivayet edilen) iki haber birbiriyle çelişirse, ondan sonra sahabe-i kiram (r.a.)ın hangisiyle amel ettiğine bakılır (ve o tercih edilir)[593]

Açıklama

Bu hadis-i şerif, namaz esnasında bir kimsenin önünden insan veya herhangi bir hayvanın geçmesiyle namazın bozulmayacağına ve iadesinin gerekmeyeceğine delâlet etmektedir. Halbuki daha önce geçen hadis-i şeriflerin bazıları, bazı yaratıkların önünden geçtiği kimsenin namazım bozacağını ifâde etmekteydi.
Bilindiği gibi musannif Ebu Dâvûd aralarında tearuz görülen hadisleri ayrı ayrı bablarda nakleder. Ebû Dâvûd bu babtaki hadislerle daha önce geçen hadisler arasında görülen tearuzla ilgili olarak, "sahâbilerin bu hadislerden hangisiyle amel ettiğine bakılır" demekte ve bu sözleriyle, "sahâbilerin kendisiyle amel ettiği hadis tercih edilir" demek istemektedir.
Şu da unutulmamalıdır ki, her zaman bir sahâbinin rivayet ettiği hadis, o sahâbinin o mevzudaki görüşünü ortaya koymayabilir. Çünkü sahâbi o hadise başka bir mana vermiş olabilir. Nitekim daha önce geçen kadının eşeğin, köpeğin vs. geçmesiyle namazın bozulacağını ifâde eden 703, 704 numaralı hadisleri İbn Abbas rivayet ettiği halde, eşeğin, önünden geçtiği kimsenin namazını bozmayacağım ifade eden 715 no'lu hadisi de yine kendisi rivayet etmiştir. 703-704 no'lu hadis-i şeriflerdeki "namazı bozar" sözünü de sahabe-i kiram ve" onları takib eden ulemâ "namazın özünü teşkil eden huşu'u bozar" şeklinde anlamışlardır.
Beyhakî'nin rivayetine göre, kadının, köpeğin ve eşeğin önünden geçtiği kimsenin namazını bozup bozmayacağına ilişkin bir soruya Hz. İbn Abbas, "namaz bozulmaz fakat mekruh olur" cevabım vermiştir. Bunun misalleri pek çoktur.[594]

---

[1] Müslim, salât 5.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/357-358.
[2] bk. 595 no'lu hadis.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/358.
[3] Müslim, mesâcid 258, 259; Tirmizî, mevakît 36; Nesâî, saat 40; tbn Mâce, ezan 7; Dâ-rimî, salât 12; Ahmed b. Hanbel, 11,410, 416, 471, 506, 537.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/358-359.
[4] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/359-360.
[5] Müslim, mesâcid 160; Tirmizî, salât 29.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/360.
[6] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/360-361.
[7] Şekk râvilerden birine aittir.
[8] Tirmizî, salât 3; Ahmed b. Hanbel,VI, 14-15.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/361.
[9] îbn Mâce, mukaddime 7.
[10] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/361-362.

[11] Buhârî, cuma 18, ezan 22, 23; Müslim, mesâcid 156-160; Tirmizî, salât 29; cuma 21, 63; Nesâî, ımâme 12, ezan 42; Dânmî, salat 47; Ahmed b. Hanbel, V, 304, 305, 307, 308, 310.
[12] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/363.
[13] Müslim, mesâcid 157.
[14] Buhârî, ezan 27.
[15] el-Cezîri.Kitabü'l-fıkh ale'l-mezâhib ile'erbaa, I, 323-324.
[16] Bilmen, Büyük İslâm İlmihali, s.138.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/363-364.
[17] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/365.
[18] Buhârî, ezan 24, 25; Müslim, mesâcid 158; Nesâî,imâme, 24.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/365.
[19] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/365.
[20] Buhârî, ezan 28.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/366.
[21] Haşiye ala MerakFl-felâh, 225.
[22] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/366-367.
[23] Sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/367-368.
[24] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/368.
[25] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/368.
[26] Buhârî, ezan 27; Müslim, hayz 123-124; Nesâî imame 13; Ahmed b. Hanbel, III-I01, 114, 182.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/368-369.
[27] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/369.
[28]Kütüb-ü Sitte'den sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/369.
[29] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/369-370.
[30] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/370.
[31] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/370.
[32] Nesaî, imame 4fi\ Ahmed b. Hanbel, V, 196; VI, 446.
[33] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/370-371.
[34] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/371.
[35] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/372.
[36] Müslim, mesâcıd 251, 252, 253; Tirmızî, salât 48; İbn Mâce, mesâcid 17; Ahmed b. Hanbel, II, 244, 292, 314, 319, 424, 472, 531, 539.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/372.
[37] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/372-374.
[38] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/374-375.
[39] Tirmizî, mevâkît 48; İbn Mâce, mesacıd 17; Dârimî, salât 54; Ahmed b. Hanbel, I, 450; II, 314, 376, 472; Ayrıca bk. Müslim, mesacid 251.
[40] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/375.
[41] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/375-376.
[42] Müslim, mesacid 257; Nesâî, imame 50; İbn Mâce, mesacid 14; ikâme 142- Ahmed b. Hanbel, I, 382, 415, 455.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/376.
[43] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/376-377.
[44] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/377.
[45] Sadece Ebû Dâvud rivayet etmiştir. Biraz farklı bir rivayet için bk. İbn Mâce, mesâcid 17.
[46] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/377-378.
[47] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/378.
[48] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/379.
[49] ibn Mâce, mesâcid 17; Ahmed b. Hanbel III, 423; IV, 43: Ayrıca bk. Müslim, mesâcid 255; Nesâî, imame
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/379.

[50] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/379-380.
[51] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/380.
[52] Nesâî, imame 50.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/380-381.
[53] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/381.
[54] Nesâî, imame 45; İbn Mâce, mesacid 18; Ahmed b. Hanbel, V, 145.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/381-382.
[55] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/382.
[56] Tirmizî, salat 51; muvatta, cemaa 7; îbn Huzeyme, sahîh II, 365. Müslim, mesâcid 260.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/382-383.
[57] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/383.
[58] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/384.
[59] Buhârî, ezan 31; Müslim, mesâcid 277; İbn Mace, mesacid 15; Muvatta, tahâre 33; Ah-medb. Hanbel, II, 351, 428.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/384.
[60] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/384-385.
[61] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/385.
[62] Müslim, mesâcıd 278; lbn Mâce, mesacid 15; Dârimî, salât 60; Ahmed b. Hanbel III, 226, 283; V, 133.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/385-386.
[63] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/386.
[64] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/386.
[65] Ebu Umâme cl-Bâhi1î,Suday b. Aclân;
Meşhur sahâbilerdendir, Humus'a gidip yerleşmiştir. 150 kadar hadis rivayet etmiştir.Kutub-i Sitte'nin hepsinde rivayetleri yer almıştır. Kendisi h. 86 yılıda Humus'ta vefat etmiştir. (Bilgi için bk. ibn Sa'd, Tabakât, VII, 411; Buhârî, el-Târihu'l-kebir, IV, 326; ibn Ebî Hatim, el-Cerh ve't-ta'dil, IV, 454; İbnu'l-Kayserânî, el-Cem' beyne ricâlFs-Sahîhayn, I, 226; İbnu'1-Esîr, Üsdu'I-ğabe, III, 16; VI, 16; Zehebî, A'lâmıı'n-nubelâ, III, 359 - 363; İbn Hacer, el-İsâbe, II, 182; Tehzibu't-Tehzîb, IV, 420; Ibnu'1-İmâd, Şezerâtu'z-zcheb, I, 96.)
[66] İlliyyîn: iyi kulların amellerinin yazıldığı divanın adıdır.
[67] Ebu Dâvûd, tatuvvu' 12; Ahmed b. Hanbel, V, 264, 268.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/386-387.
[68] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/387.
[69] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/388.
[70] Buhârî, buyu' 49; Müslim, tahâre 12; mesâcid 272; Nesâî, mesâcid 6; İbn Mâce, tahâre 6; mesâcid 14; Ahmed b. Hanbel, II, 176, 252.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/388-389.
[71] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/389-390.
[72] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/390-391.
[73] Sadece Ebû Davud rivayet etmiştir.
[74] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/391.
[75] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/391-392.
[76] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/392.
[77] Tirmizî, salât 51; İbn Mâce, mesâcid 1 ; tbn Huzeyme, sahih, II, 377.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/392.
[78] Ahbal b. Bişr el-Eşhelî ile Useyd b. Hudayr el-Eşhelî (Uveym b. Saide e'-Eşhelî) bk. Tecrid Tere. II, 410.
[79] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/393-394.
[80] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/394.
[81] Ebû Sümâme el-Hannât: Ka'b b. Ucre'den Hadis rivayet etmiştir. İbn Hıbbân onu sika bir ravî olarak zikretmiştir.
[82] Ka'b b. Ucre b. Adiy: Sahâbî'dir. Künyesi Ebû Muhammed ve Ebû İshaktır. Biraz geç müslüman olmuş fakat Resulüllah'la birçok gazveye iştirak etmiştir. Hudeybiye'de başındaki bir hastalıktan dolayı, onun için ihramlıyken tıraş olup fidye vermesi hakkında ruhsat âyeti (el-Bakara (2), 196) gelmiştir. H.52 senesinde vefat etmiştir. (Bilgi için bk. Buhârî, et-Târihu'1-kebir, VII, 220: İbn Ebî Hatim, el-Cerh ve't-ta'dü, VII, 160; îbnu'l-

Kayserânî, el-Cem' beyne ricali's-sahihayn, II, 429; İbnu'1-Esir, Üsdu'I-ğabe, IV, 243; Zehebî, AMamu'n-nubelâ, III, 52-54; İbn Hacer, el-İsâbe, III, 297; Tehzibu'l-Tehzib, VIII, 435; İbnu'1-İmâd, Şezerâtu'z-zeheb, I, 58).

[83] Tirmizî, mevâkıt 167; Dârimî, salât 21; Ahmed b. Hanbel, III, 43, 54, IV, 241 - 244.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/394-395.

[84] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/395-396.

[85] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/396.

[86] Sadece Ebu Davud rivayet etmiştir.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/396-397.

[87] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/397.

[88] Nesâî, tahâre 108, 110; Hâkim el-Müstedrek, I, 208 - 209.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/397-398.

[89] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/398.

[90] Dârimî, salât 57; Ahmed b. Hanbel, II, 438, 475, 528; V, 192, 193; VI, 70.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/398.

[91] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/398-400.

[92] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/400.

[93] Buhârî, cum'a 13; Müslim, salât 136; Dârimî, salât 57; Muvatta, kıble 12; Ahmed b. Hanbel, II, 16, 151, 438, 475, 528; V, 192, 193; VI, 69.

[94] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/400.

[95] Müslim, salât 135, 138, 140; fbn Mâce, mukaddime 2; Ahmed b. Hanbel, II, 43, 90,140.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/400.

[96] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/400-401.

[97] Müslim, salât 138, 139; Tirmizî, cum'a 48; Ahmed b. Hanbel, II, 49, 127, 143, 145.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/401.

[98] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/401-402.

[99] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/402.

[100] Buhârî, ezan 163; Müslim, salât 144; Tirtnizî, cum'a 35; Mır ıtta, kıble 15.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/402.

[101] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/402-403.

[102] Kütüb-i sitte içinde sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir. İbn Huzeyme, sahîh, III, 94-96.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/403.

[103] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/403-404.

[104] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/404.

[105] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/404.

[106] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/404.

[107] Buhârî, ezan 20, 21; cum'a 18; Müslim, mesâcid 151-153, 155; Tirmizî, salât 127; İbn Mâce, mesâcid 14; Dârimî, salât 59; Ahmed b. Hanbel, II, 237, 239, 270, 387, 452, 460, 472, 529, 533; V, 306.

[108] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/404-405.

[109] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/406-407.

[110] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/407.

[111] Ahmed b. Hanbel, V, 306. Ayrıca bk. bir önceki hadisin kaynakları.

[112] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/407-408.

[113] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/408.

[114] Tırmızî, mevâkît 58; Ahmed b. Hanbel, III, 45; Dârakutnî, Sünen I, 276, Tirmızîdekı rivayet şeklindedir ve aynı manayadır. Ayrıca Tirmizî'nin rivâyetınde "Bir adam kalktı ve onunla namaz kıldı" Ahmed'ın rivayetinde "Oradakilerden bir adam kalktı ve onunla beraber namaz kıldı" ziyâdeleri vardır. Şevkânî bu zâtın Hz. Ebû Bekr olduğunu söyler.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/408.

[115] Ibn âbidin, Hâşiyetu Reddi'l-Muhtâr, (ist. 1984 tıpkı baskısı) I, 553.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/409-410.

[116] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/410.

[117] Tirmizî, salât 49; Nesâî, imame 54; Dârimî, salât 97; Ahmed b. Hanbel, IV, 161; ed-Dârekutnî, sünen, I, 413 - 414.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/410-411.

[118] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/411-412.

[119] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/412.

[120] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/412-413.

[121] Yezid b. âmir b.el-Esved b. Hubeyb Ebî Haciz es-Suvâî; Huneyn gazvesine müşrik olarak iştirak etmiş, bilahere musluman olmuştur. (Bilgi için bk. îbnu'I-Esir, Üsdu'l-ğâbe, V, 498; İbn Hacer, el-İsâbe, III, 659).

[122] Sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir; akutnî, sünen, I, 276.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/413-414.

[123] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/414.

[124] Muvatta', cema'a 11.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/414.

[125] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/414.

[126] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/415.

[127] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/415-416.

[128] Ukbe b. Âmir el-Cühenî, Ebû Amr, Ebû Amir ve Ebû Hammâd gibi künyelerle anılan âlim, mukrî, güzel konuşan ve fakih bir sahâbîdir. Şam'ın fethi haberini Hz. Ömer'e ulaştıran da odur. Kendisinden Said b. el-Museyyeb, Ebû Idris el-Havlânî ve Said el-Makburî gibi zevat hadis rivayet etmiştir: Kendisi Mısırın fethine iştirak etmiş, hatta Mısır'da uç yıl kadar valilik yapmıştır. Baki b. Mahled'in Müsned'inde 55 hadisi var-. dır. H.58 yılında vefat etmiştir, kabri el-Mukattam'dadır (Bilgi için bk. Ibn Sa'd, laba-kat, IV, 343, 344; Buhârî et-Târihu'1-Kebir VI, 430; İbn Ebî Hatim, el-Cerh ve't-ta'dîl, VI, 313; İbnu'1-Esîr, usdii'1-ğâbe, IV, 53; Zehebî, A'lâmu'n-nubelâ, II, 467-469; İbn Hacer, el-isâbe, II, 489; Tehzibu't-Tehzib, VII, 242-244; İbnu'1-İmâd, şezerâtu'z-zeheb I, 64).

[129] Ibn Mâce, ikâme 47; Ahmed b. Hanbel, [V, 145, 154, 156; Hâkim, el-Müstedrek, I, 210.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/417.

[130] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/417-418.

[131] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/418.

[132] İbn Mâce, ikâme 47; Ahmed b. Hanbel, VI, 281.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/418-419.

[133] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/419.

[134] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/419.

[135] Buhârî, ezan 54; Müslim, mesâcid 290, 291; Tinnızî, salât 60, edeb 24, mevâkît 60; Ne-saî, imame 3, 56, II, 43; kıble 16; ibn Mâce, ezan 55 ikâme46; Ahmed b. Haiîbel.HI, 48, 51, 84, 163, 475; IV, 118. 121. 122; V, 71, 272; Hâkim el-Mastetfrek, I, 243.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/419-420.

[136] Buhârî, sayd 10; cıhâd i, 27, 194; menâkibül-^nsa; 45, meğazî 5?; Müslim, hnâre 86;Tirmizî, siyer 3?; Nesâî, beyât 15; !bn Mâce, keffârât 12; Dârimt. .yyer 69; Ahmed b.Hanbel, I, 226, 266, 316, 355; II, 2Î5; III, 22, 4(M, 431. 46S, 4ö9; V, 81, İ87; VI, 466.

[137] Bu mevzuda bk. 588. hadis.

[138] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/420-422.

[139] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/422.

[140] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/422-423.

[141] Nesaî, imame 3; Tirmizî, mevâkît 60," İbn Mâce, ikâme 46.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/423.

[142] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/423-424.

[143] Buhârî, ezan 54; Tirmizî, sala 60; Nesâi* imame 3, 5, 11, 43; kıble 16; îbn Mace, ezan 5; ikâme 46; Ahmed b. Hanbd, III, 84, 51, 48, 163, 475; IV/118, 121; V, 71, 272.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/424-425.

[144] bk. 4401. numaralı hadis. Buna göre çocuk mükellef değildir.

[145] el-Cezirî, el-Fıkıh ale'l-Mezâhibi'l-Erba'a, I, 409.

[146] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/425-426.

[147] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/426.

[148] Ahmed b. Hanbel, V, 286.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/426.
[149] el-A'râf (7), 31.
[150] İbn Rüşd, Bidâye bi'1-muctehid ter. A.Maylânî, I, 169.
[151] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/426-427.
[152] Ayrıca bk. Ahmed b. Hanbel, V, 29, 71.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/427-428.
[153] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/428.
[154] Buhârî, ezan 54; Ahmed b. Hanbel, V, 71
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/429.
[155] bk. A.Naim, Tecrid Tncemcsi, II, 528.
[156] Ahmed Naim, Tecrid Tercemesi; II, 528.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/429-430.
[157] Buhârî, ezan 18, 35; Tirmizî, salât 37; Nesâî, ezan 7, 8, 29; imame 4; îbn Mâce, ikâme 46, Ahmed b. Hanbel, V, 53.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/430-431.
[158] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/431-432.
[159] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/432.
[160] Ibn Mâce, ezan 5.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/432-433.
[161] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/433.
[162] Hadisi sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/433-434.
[163] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/434-435.
[164] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/435-436.
[165] Sadece, Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/436.
[166] el-Müstedrek, I, 203.
[167] ibn Mâce, ikame 78.
[168] ed-Dârakutnî, sünen, I, 403.
[169] ed-Dârakutnî, sünen, I, 404.
[170] Kâsânî, bedâyi', I, 157.
[171] Fcthu'I-Kadîr, I, 251.
[172] Bezlu'I-mechâd, IV, 210.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/436-438.
[173] Tirmizî, mevâkît 149; Ibn Mâce, ikâme 431.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/438-439.
[174] Tirmizi, mevâkît 149; Ibn Mâce, ikâme 43; Ahmed b. Hanbel II, 439, 480.
[175] Tirmizi, mevakit 149.
[176] Ibn Mâce, ikâme 43.
[177] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/439-440.
[178] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/440.
[179] Sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir. Ayrıca bk. ed-Dârakutnî, sünen, II, 56.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/440.
[180] Menhel, IV, 316.
[181] tbn Mâce, ikâme 78.
[182] Müslim, mesâcid 238.
[183] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/440-441.
[184] Buhârî, ezan 40.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/441-442.
[185] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/442.
[186] Tirmizi, salât 147; Ahmed b. Hanbel, III, 34, 36; V, 53.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/442-443.

[187] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/443.

[188] Sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/443-444.

[189] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/444.

[190] KÜtüb-ü Sitte'den sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/444-445.

[191] bk. 1080 numaralı hadis, Buharî, cuma 26; Müslim, mesâcid 45.

[192] bk. es-Subkî, el-Menhel, IV, 322.

[193] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/445-446.

[194] Buhârî, ezan 60; Müslim, salât 178; Ebû Dâvûd, salât 124; Tirmizî, cum'a 57; Nesâi, imame 41; Ahmed b. Hanbel, I, 450; III, 376, 377.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/446-447.

[195] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/447-448.

[196] bk. Bir önceki hadisin kaynakları.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/448.

[197] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/448.

[198] Buhârî.salât 18; ezan 51, 74, 82, 128; taksîrü's-salât 17; sehv 9;Merzâ 12;Müslim, salâi 77, 82, 86; Tirmizî, salât 150; Nesâî, eimme 16, 38, 40; iftitâh 30; tatbik 22; Ibn Mâce, ikâme 13, 144; Dârimî, salât 44, 71; Muvattâ, nida 56; cemaa 16, 17; Ahmed b. Han-bel, II, 230, 314, 341, 376, 411, 420, 438, 440, 459, 467, 475; III, 110, 154, 162, 200, 217, 300, 334; IV, 401, 405; VI, 51, 58, 68, 148, 194.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/449.

[199] Buhârî, ezan 39,47, 51, 68; taksîrü's-salât 20; Müslim.salât 90, 95, 97; Nesâi, imame 40; İbn Mâce, ikâme 146; Dârimi,salât44; Ahmed b. Hanbel,I, 232, 356; II, 52; VI, 21, 224, 251.

[200] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/449-451.

[201] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/451.

[202] İbn Mâce, ikâme 144.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/452.

[203] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/452.

[204] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/453.

[205] Buhârî, salât 18; ezan 51, 74, 82, 128; taksîrü's-salât 17; sehv 9, merza 12; Müslim, salât 77, 82, 86; Tirmizî, salât 150; Nesaî, eimme 16, 38, 40; iftitah 30; tatbîk 22; İbn Mâce, ikâme 13, 144; Dârimî, salât 44, 71; Muvatta, nida 56; cemaa 16, 17; Ahmed b. HanbeUl, 230, 314, 341, 376, 411, 420, 438, 440, 459, 467, 475.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/453-454.

[206] s.237.

[207] Davudoğlu, Ahmed, İbn-i Âbidin Terceme ve Şerhi. II, 475 - 476.

[208] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/454-456.

[209] Müslim, salât 63; Ebû Dâvûd, salât 178; Nesaî, iftitâh 30; İbn Mâce ikâme 13; Ahmed b. Hanbel, II, 376, 420; IV - 415.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/456-457.

[210] es-Sehârenfûrî, Bezlu'l-mechûd, IV, 245-247.

[211] el-Cezerî, Kitabu'1-Fıkh ale'l-Mezâhibi'l-Erbaa, I, 229, 230.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/457-458.

[212] Buhari, salât 18; ezan 51, 74, 82, 128; taksim's-salât 17; sehv 9; merzâ 12; Müslim, salât 77, 82, 86; Tirmizî, salât 150; Nesâî eimme 16, 33, 40; iftîtah 30, tatbik 22; tbn Mâce, ikâme 13; 144; Dârimî, salât 44, 71; Muvatta; nida 56; cemaat 16, 17, Ahmed b. Hanbel 11, 230, 314, 341, 376, 411, 420, 438, 440, 459, 467, 475; III, 110, 154, 162, 200, 217, 300, 334; IV, 401, 405; VI, 51, 58, 68, 148, 194.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/458.

[213] Ahmed Naim: Tecrîd Tercemesi,H, 537.

[214] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/458-459.

[215] Buhârî, salât 18; ezan 51, 74, 82, 128; taksini's-salat 17; sehv 9; merza 12; Müslim, salât 77, 82, 86; Tirrnizi,salât 150; Nesâî,eimme 16, 38, 40; iftitâh 30; tatbik 22; İbn Mâce, ikame 13, 144; Dârimî, salât 44, 71;

Muvatta, nida 56; cemaa 16, 17; Ahmed b. Hanbel, II, 230, 314, 341, 376, 411, 420, 438, 440, 459, 467, 475; III, 110, 154, 162, 200, 217, 300, 334; IV, 401, 405; VI, 51, 38, 68, 148, 194.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/459.
[216] Müslim, salât 84.
[217] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/460.
[218] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/460.
[219] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/460-461.
[220] Buhârî, savm 61; Ahmed b. Hanbel, III, 108, 188, 348.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/461--462.
[221] el-Cezîri, Kitabu'1-Fıkh ale'l-Mezahibi'l-Erbaa, I, 407.
[222] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/462.
[223] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/462-463.
[224] Nesâî, imame 21; Ibn Mâce, ikâme 44.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/463.
[225] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/463.
[226] Bilmen, Büyük İslam İlmihali, s.152.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/463-464.
[227] Müslim, salâtü'l-müsâfirîn 181, 187, 188,189; Buhârî, davet 9; Tirmizî, esribe 18; daa-vât 30; Nesâî, imame 22; Ahmed b. Hanbel, I, 284, 343, 352, 373.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/464.
[228] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/464.
[229] el-Cezirî, K.Fıkh ale'l-mezâhibi'l-erba'a, I, 405.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/464-465.
[230] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/465.
[231] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/465-466.
[232] Buhârî, ezan 41, 161; salât 21; teheccüd 33; Müslim, mesâcid 266; Tirmizî, salât 59; Nesâî, mesâcid 43; imame 19; İbn Mâce, mesâcid 8; muvatta', sefer 31; Dârimî, salât 61; Ahmed b. Hanbel, III, 131, 145, 149, 164, 179, 184, 190, 226, 291.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/466.
[233] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/466-467.
[234] bk. 674 no'lu hadis.
[235] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/467.
[236] Müslim, mesâcid 26, 238, 239, 244; irnâre 62, 63; Tirmizî, fiten 72; Nesâî, imame 18; beya't 35, 36; Dârimî, salât 25; Ahmed b. Hanbel, 1,384, 409, 424, 428, 433, 456, 462; 11,95, III, 24, 28, 29, 92, 213, 321, 399, 445, 446; IV, 243, 267; V, 111, 169, 231, 314, 315, 329, 384; VI, 7, 295, 302, 305, 321, 395.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/467-468.
[237] bk. Müslim, müsafirîn 181, 185.
[238] bk. Tirmizî, salât 60.
[239] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/468-469.
[240] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/469.
[241] Tirmizî, salât 112; Nesaî, imame 19.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/469-470.
[242] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/470.
[243] Müslim, müsâfirîn 62; Nesaî, imame 34; îbn Mâce, ikâme 55.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/470.
[244] Buhârî, ezan 156; cenâiz 93; Nesaî, iftitâh 84; İbn Mâce, salât 8; ikâme 68; Ahmed b. Hanbel V, 14. 141.
[245] bk. es-Subkî, el-Menhcl, IV, 347.
[246] Bilmen, Ö.Nasuhî, Büyük islâm ilmihali, s.148.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/470-471.
[247] Ibn Mâce, ikâme 203
[248] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/471.
[249] Kâsânî, Bedâyi'ü's-Sanâyi,I, 160.
[250] ez-Zilzâl (99), 4.

[251] ed-Duhân, (44), 29.
[252] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/472-473.
[253] Tirmizî, salât 183; bârimî, vudû' 114; Ahmed b. Hanbel, VI, 272.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/474.
[254] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/474.
[255] Buhârî, ezan 18; edeb 27; ahâd I; Dârimî, salât 42; Ahmed b. Hanbel, V, 53.
[256] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/474-476.
[257] Ebû Dâvûd, tahâre 31; Tirmizî, tahâre 3; mevâkit 62; tbn Mâce, tahare 32; Dârimi, vudu 22; Ahmed b. Hanbel, I, 123.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/476.
[258] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/476.
[259] ibn Mâce, ikâme 41; Dârimî, salât 72; Ahmed b. Hanbel, IV, 92, 98, 176; VI, 264.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/476-477.
[260] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/477.
[261] Buhari, ezan 191; Müslim, salat 200; Ahmed b. Hanbel, IV, 284, 286.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/477-478.
[262] Buhâri, ezan 52, 133; Müslim, salat 197, 198, 200, 201; Tirmizi, salât 92; Ahmed b. Hanbel, IV, 300, 304.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/478.
[263] Bezlu'l-mechûd, IV, 273.
[264] îbn Rüşd, Bidâyetu'l-müctehid, (trc. Meylânî), I, 226.
[265] es-Sehârenfûrî Bezlu'l-mechud, IV, 273.
[266] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/478-479.
[267] Müslim, salât 199; Nesâi, imame 38.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/479-480.
[268] Davudoğlu Ahmedjbn Abidin Teoreme ve Şerhi, II, 232.
[269] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/480-481.
[270] Buradaki şek râvidendir.
[271] Buhârî, ezan 53; Müslim, salât 115, 116, 119; Tirmizî, cuma 56; Nesaî, İkâme 38; İbn Mâce, ikâme 41; Dârimi, salat 72; Ahmed b. Hanbel, II, 260, 271,425,456, 469, 472, 504.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/481.
[272] İbn Mâce, fiten 29.
[273] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/481-482.
[274] Kütüb-i Sİtte'den sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/483.
[275] bk. Buhârî, ezan 157.
[276] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/483.
[277] Buhârî, salât 3, 4, 9; Müslim, salât 275, 276, 280, 283; İbn Mâce ikâme 69; Muvatta' cemaa 30; Ahmed b.Hanbel, II, 230, 239, 243, 255, 266, 285, 319, 345, 380, 427, 464, 475, 478, 491, 495, 498, 499, 501, 520; IV, 22, 23.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/483-484.
[278] bk.Buhârî, salat II, Müslim, zuhd 74, Ebû Dâvûd, menâsik 84, Dârimî, menâsik 34, Ahmed b. Hanbel, [II, 127, 128, 327, 375, 387.
[279] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/484-485.
[280] Buhârî, salât 5, Müslim, salat 277; Nesâî, kıble 18; Ahmed b. Hanbel.II, 243.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/485.
[281] es-Sehârenfûrî, Bezlu'l-mechûd, IV, 285.
[282] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/485-486.
[283] Buhârî, salat 4, 5; Nesâî, kıble İ4; İbn Mâce, ikâme 69, muvatta, cemaa 29, Ahmed b. Hanbel,H, 255, 266, 319, 427, 491, 520; III, İ0, İ5, 55; IV, 26, 27; VI, 342.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/486-487.
[284] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/487.

[285] Ömer b. Ebî Seleme b. Abdilesed: Hicretten iki yıl kadar önce doğan Ömer b. Ebî Seleme; babasının vefatından sonra, annesinin Hz. Peygamberle evlenmesi üzerine Hz. Peygamberin terbiyesi altında büyüdü. Nebî (s.a.)'den ve annesi Ümmü Seleme'den hadis rivayet etti. Kendisinden de Said b. el-Müseyyeb, Urve, Vehb b. Keysân, Kudâme b. ibrahim, Sabit el-Bunâni ve oğlu Muhammed b. Ömer b. Ebî Seleme rivayet etmişlerdir. (Bilgi için bk. Buhârî, et~Târihu'l-Kebîr, VI, 139; İbn-i Ebî Hatim, el-Cerhve't-ta'dîl, VI, 117; Hatib , Tarihu Bağdad, I, 194; İbnu'1-Esîr, Usdul-Gâbe, IV, 183; Zehebi, A'lamu'n-Nubelâ, III, 406, 408; İbni Hacer, el-İsâbe, II, 519; Tehzibu't-Tehzîb, VII, 455).

[286] Buhârî, salat 4,11, cizye 9, edeb 94; Müslim, salât 55, 279, müsâfirîn 72, Nesâî, Tahâ-re 142; İbn Mâce, tahâre 59; muvatta, cemaa 34; Ahmed b. Hanbel III, 127; 128, 328, 375, 387; IV, 27.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/487.

[287] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/487.

[288] Buhârî, salat 3, 4, 9; Müslim, salat 275, 276, 280-283, Ibn Mâce, İkâme 69; muvatta, cemaa 30; Ahmed b. HanbeUI, 230, 239, 243, 255, 266, 285, 319, 345, 380, 427, 465, 475, 478, 491, 495, 498, 499, 501, 520, IV, 22, 23.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/487-488.

[289] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/488.

[290] Buhârî, salât, 3, 6; ezan 136; Müslim, salât 133; Nesâî, kıble 16; Ahmed b. Hanbel, III, 33, V, 331.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/488-489.

[291] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/489.

[292] Buhârî, salât 107, 19; Hayız 30; Müslim, salât 513-514; Nesâî, kıble 17; İbn Mâce, ta-hâre 131.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/489-490.

[293] bk. Müslim, salât 273.

[294] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/490.

[295] Buhârî, salât Z;t Nesâi, kıble 15, Ahmed b. Hanbel, IV, 49, 54.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/490-491.

[296] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/491.

[297] Müslim, salat 281; İbn Mâce, keffârât 12; Muvattâ, cema'a 33.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/491.

[298] bk. Buhârî, salat 11.

[299] bk. el-Menhel, V, 20.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/492.

[300] Müslim, zuhd 74; Ahmed b. Hanbel, IH, 335.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/492-493.

[301] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/493-494.

[302] bk. Buhârî, saiât 6; Ebû Dâvûd, salât 82; Ahmed b. Hanbel, II, 328.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/494.

[303] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/494-495.

[304] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/495.

[305] bk. Buhârî, salât 9 (Bab başlığında)

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/495.

[306] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/496.

[307] Concordance'de bu bâb'a numara verilmemiştir.

[308] Ebû Dâvûd, vitr 22; Beyhakî, es-Sünenu'1-kubrâ'

[309] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/496-497.

[310] es- Sehârenfûrî, Bezlu'l-mechıid, IV, 297.

[311] es-Subkî, el-Menhel, V, 24.

[312] Bezlu'l -mechûd, IV, 2907.

[313] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/496.

[314] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/497.

[315] Ebû Dâvûd, libâs 25; Ahmed b. Hanbel, IV, 67; V, 379.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/498.

[316] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/498-499.

[317] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/499.

[318] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/499-500.
[319] en-Nûr (24), 31.
[320] Sâbûnî, TefsinTl-Ayeti'l-Kur'ânü'l-Kerîm, II, 155.
[321] el-Fikh ale'l-Mezahibi'l-Erba'a, I, 189.
[322] el-A'raf (7), 31.
[323] Nimet-i İslâm, I, 120.
[324] Hattâbî, meâlimu's-sünen, I, 422.
[325] Bezlü'l-mechud, IV, 304.
[326] M.Zihnî Efendi, Ni'met-i tslâm, I, 116.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/500-501.
[327] Sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.
[328] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/501-502.
[329] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/502.
[330] Tirmizî, salât 160; tbn Mâce, tahâre 132; Ahmed b. Hanbel, VI, 150, 218, 259.
[331] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/502.
[332] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/503.
[333] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/503.
[334] Buradaki şek râvilerden birine aittir.
[335] ibn Mâce tahâre 132; Ahmed b. Hanbel,VI, 96, 238.
[336] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/503-504.
[337] bk. el-Menhel, V, 32.
[338] bk. 4114 numaralı hadis.
[339] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/504-505.
[340] Tirmizî, salât 361; Ahmed b. Hanbel,II, 295, 341, 345, 348.
[341] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/505-506.
[342] bk.Bezhı'l-Mechûdl, IV, 309.
[343] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/506-507.
[344] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/507.
[345] Bezlu'l-mechûd, IV, 311.
[346] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/507-508.
[347] Tirmizî, cuma 67; Ahmed b. Hanbel, VI, 101.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/508-509.
[348] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/509.
[349] Tirmizî, salât 165; İbn Mâce, ikâme 67; Ahmed b. Hanbel, I, 146.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/509.
[350] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/510.
[351] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/510.
[352] Müslim, salât 122, 123; Tirmizî, mevâkît 54; Nesâî imame 23, 26; tbn Mâce, ikâme 45; Dârimî, salât 51; Ahmed b. Hanbel, I, 457, IV, 122.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/510-511.
[353] Ek bilgi için bk. bir önceki hadisin açıklaması.
[354] Avnu'l-ma'bûd, II, 351.
[355] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/511.
[356] Nesâî, kıble 25; Ibn Mâce, ikâme 205.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/7.
[357] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/7.
[358] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/8.
[359] Buhârî, ezan 106; Müslim salât 163; Nesâî, iftitâh 76; İbn Mâce, ikâme 5; Ahmed b.Hanbel, III, 411.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/8.
[360] el-Mü'minûn (23), 45.
[361] el-Mü'minun (23), 50.
[362] el-Menhel, V, 39-40.

[363] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/8-9.
[364] el-Menhel, V, 40.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/9.
[365] Ahmed b. Hanbel, III, 92; el-Hâkim, el-Müstedrek, I, 260.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/9-10.
[366] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/10-11.
[367] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/11.
[368] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/11-12.
[369] el-Hâkim, el-Müstedrek, I, 260.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/12.
[370] Taha(20), 11-12.
[371] bk. el-Menhel, V, 41.
[372] el-A'râf (7), 31.
[373] Tefsîru'l-Kurtûbî, XI, 174.
[374] Bezta'l-mechAd, IV, 320.
[375] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/12-13.
[376] İbn Mace, ikâme 66; Nesaî, sehv 100; Ahmed b. Hanbcl, H, 174, 178,' 179, 190, 206, 215, 248.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/13.
[377] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/14-15.
[378] el-Hakim, el-Müstedrek, I, 259; el-Beyhakî, es-Sünenu'I-kübrâ, II, 432.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/15.
[379] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/16.
[380] el-Hâkim, el-Mfistedrek, I, 259, 260; d-Beyhakf, M-SüneniTl-kÜbra, II, 432.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/16.
[381] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/16.
[382] Buhârî, hayzç 30; salât 19, 21; Müslim, mesâcid 270; Ebû Dâvûd edeb 416, 161; Tirmi-zî, salât 129; Nesaî, tahâre 173; hayz 19; mesâcid 44; III, 103^ IV, 149, 179, 209, 248, 302, 330, 335. 336, 377.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/17.
[383] bk. Bezlu'l-mechûd, IV, 323.
[384] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/17.
[385] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/17-18.
[386] Buhari, salat 20; ezan 161; Müslim, mesacid 266; Tirmizi, salat 59; Nesai, İmame 19; Darimi salat 61;Muvatta' , sefer 31; Ahmed b. Hanbel, III,131, 145,149, 164.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/18.
[387] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/19.
[388] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/19.
[389] Buhârî, salat 20, ezan 161; Müslim, mesâcid 266; Tirmizî, salât 50; Nesâî, imame 19; Dârimî, salât Öl; Muvatta', sefer 31; Ahmed b. Hanbel, III, 131, 145, 149, 164.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/19.
[390] bk. el-Menhel, V, 48.
[391] bk. el-Menhel, V, 49.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/19-20.
[392] Ahmed b. Hanbel, IV, 254.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/20.
[393] Menhel, V, 49.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/20-21.
[394] Buhâri, el-Amel fi's-salât 9; Ml slim, mesâcid 191; tbn Mâce, ikame 64; Dârimî salât 82; Ahmet b. Hanbel, III, 100.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/21.
[395] bk .es-Sunenu'l-kubrâ, I, 438; II, 105-107.
[396] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/21-22.
[397] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/22.
[398] Müslim, salât 119; Nesâî, imame 28; tbn Mâce, ikâme 50; Ahmed b. Hanbel, V, 101.

Beyhakî es-Siinenu'1-kübrfi, III, 101.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/22-23.
[399] Suyutî, el-Camiü's-Sagir, I , 41.
[400] bk. 666. numaralı hadis.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/23.
[401] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/23.
[402] Müslim: salât 62; Tirmizi, mevâkît 53, Nesâî, tatbîk 24; 101; sehv 44; imame 28, 47; cenâiz 78; Ahmed b. Hanbel II, 98, 314; III, 103,182, 263; IV, 276; Beyhakî, es-Suneıu'l-kübrâ, I, 76.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/24.
[403] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/24-25.
[404] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/25.
[405] Buhârî, ezan 71; Tirmizi, mevâkit 53; Nesâî, imame 25; Ahmed b. Hanbel, IV, 271,272, 276, 277.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/25.
[406] A.Davudoğlu: Sahih-i Müslim Terceme ve Şerhi, III, 197.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/26.
[407] Nesâî, imame 27; ezan 14; îbn Mâce, ikâme 50, 51; Ahmed b. Hanbel, IV, 269, 284, 285, 296, 297, 298, 299, 304; V-262.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/26-27.
[408] Buhârî, iman 39; Müslim, müsâkat 107; Îbn Mâce, fiten 14; Dârimî, büyü' 1; Ahmed , b. Hanbel, IV, 270, 274.
[409] bk. 678. hadis.
[410] Tirmizi, mevâkit 52; îbn Mace, ikâme 51; Dârimi, salat 50; Ahmed b. Hanbel IV, 126, 128.
[411] 678. hadis.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/27.
[412] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/28.
[413] Müslim, salât 128; Tirmizî, mevâkît 53; Ahmed b. Hanbel, IV, 270, 272, 276.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/28.
[414] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/28.
[415] Nesâî, imame 31; Ahmed b. Hanbel II, 92. Ayrıca bk. Hâkim, el-Müstedrek, I, 213.
[416] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/28-29.
[417] serdaroğlu, Ahmed, İslâm'da Helâller ve Haramlar, I, 404.
[418] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/29-30.
[419] Ni'met-i İslam, I, 234.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/30.
[420] Nesâî, imame 28; Ahmed b. Hanbel, III, 260; IV, 297; V, 262.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/31.
[421] bk. el-Menhel, V, 57.
[422] Ni'met-i İslâm, I, 205.
[423] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/31.
[424] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/31-32.
[425] Buhârî, ezan 74; Müslim, salât 124-126; Dârimî, salât 48, 49; İbn Mâce, ikâme 50; Ahmed b. Hanbel, II, 234, 319, 505; III, 177, 254, 274, 279, 291; V, 262.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/32.
[426] Umdetii'l-Kaari, V, 255.
[427] bk. Müslim, salat 126.
[428] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/32.
[429] Buhârî, fedâilü ashabı'n-Nebİy 8; Müslim, salat 122; imame 26, 27, Ahmed b. Hanbel III, 254, 268, 286.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/32-33.
[430] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/33.
[431] Buhârî, fedâilu ashâbi'n-Nebî 8, Müslim, salat 122; Nesâî, imame 26, 27; Ahmed b. Hanbel III, 254, 268, 286.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/33-34.
[432] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/34.

[433] Nesâî, imame 30; Ahmed b. Hanbel, III, 132, 215, 233.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/34.
[434] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/34-35.
[435] Beyhakî, es-Sünenu'l-kübrâ, III, 101.
[436] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/35.
[437] bk. el-Menhel, V, 61.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/35.
[438] Tirmızî, mevâkît 55; Nesâî, imame 33; Ahmed b. Hanbel III, 131.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/35-36.
[439] bk. Bezlu'l-mechud, IV, 339.
[440] bk. el-Menhel, V, 62.
[441] Geniş bilgi için bk. el-Menhel, V, 62-63.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/36-37.
[442] Müslim, salat 122, 123; Nesâî, ımâme 23, 26; Tırmızî, mevâkıt 54; İbn Mâce, ikâme 54, Dârımî, salat 51, Ahmed b. Hanbel, I, 457, IV, 122.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/37.
[443] bk. Davudoğlu, A., Sahih-i Müslim Terceme ve Şerhi, III, 194.
[444] bk. Bezlu'l-Mechûd, IV, 342.
[445] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/37-38.
[446] Müslim, salât 123; Tirmizî, mevâkît 54; Dârimî, salât 51; Ahmed b. Hanbel, I, 457.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/38-39.
[447] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/39.
[448] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/39.
[449] İbn Mace, ikâme 55.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/39.
[450] Ni'met-i İslâm, I, 236.
[451] Ibn Mâce, ikâme 55.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/39-40.
[452] Ahmed b. Hanbel, V, 341, 342.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/40-41.
[453] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/41-42.
[454] Müslim, saİât 132; Tirmizî, mevakit 52; Nesâi, imame 32, tbn Mâce, ikâme 52; Dârimî, salat 52; Ahmed b. Hanbel, II, 485, 247, 336, 340, 353, 367, 380; III, 3, 16, 293, 398.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/42.
[455] Mansûr, Ali Nâsif, et-Tac (trc. B. Sadak), I, 455.
[456] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/42-43.
[457] Beyhakî, es-Sünenu'l-kubrâ, III, 103.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/43.
[458] bk. el-Menhel, V, 70.
[459] Heytemî, Mecmeüz-Zevâid, II, 95.
[460] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/43-44.
[461] Buhârî, ezan 68; Müslim, salat 130; Nesâî, imame 17; ibn Mâce, ikâme 45; Ahmed b. Hanbd, IV, 19, 34, 45.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/44.
[462] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/45.
[463] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/45.
[464] Sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir. Kütüb-i Sitte'den.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/45-46.
[465] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/46.
[466] Tirmizî, mevâkît 56; tbn Mâce, ikâme 54; Dârimî, salat 61; Ahmed b. Hanbel, IV, 228.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/46.
[467] e1-Menhel, V, 73.
[468] Hattâbî, Meâlimu's-sünen, I, 440.

[469] Nimet-i İslâm, I, 235.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/47-48.
[470] Buhârî, ezan 114; Nesâî, imame 63; Ahmed b. Hanbel, V, 39, 42, 45, 46, 50.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/48-49.
[471] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/49-50.
[472] Buhârî, ezan 114; Nesâî, imame 63; Ahmed b. Hanbel, V, 39, 45, 46, 50.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/50-51.
[473] el-Menhel, V, 76.
[474] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/51.
[475] Müslim, salat 241 - 244, 265, 266; Ebu Dâvud, salat 109; Nesâî, kıble 4,7; İbn Mâce, ikâme 36, 48,-Dârimî, salat 128; Ahmed b. Hanbel, I, 121, 162; II, 129; V, 149, 151, 155, 160, 161.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/51-52.
[476] el-Müttekî, Kenzu'l-Ummâl, VII, 352.
[477] A.A. el-Bennâ, eI-Fethu*r-rabbânî, IV, 128; el-Muttakî, Kenzu'l-Ummâl, VII, 346.
[478] el-Menhel, V, 77.
[479] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/52-53.
[480] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/53.
[481] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/53.
[482] Buhârî, salât 90, 93, 94; Tirmizî,,mevâkitu's-salât, 30; Nesâî, salât 12'; tbn Mâce, ikâme 36.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/53.
[483] Mütercim Asım Efendi, Kamus Tercemesi, I, 106; Pakalın, M.Z., Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, I, 737.
[484] Ahmed Naîm, Tecrid Tercemesi, II, 439.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/54.
[485] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/54-55.
[486] Buhârî, vudu 40; salat 90, 93; menâkıb 23; Müslim, salat 252; Nesâî, salat 12; Dârimî, salat 124; Ahmed b. Hanbel, IV, 307, 309.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/55.
[487] bk. Müslim, salât. 260.
[488] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/55.
[489] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/56.
[490] İbn Mâce, ikâme 36; Ahmed b. Hanbel, II, 249, 255, 266.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/56.
[491] el-Muttekî, Kenzu'l-Ummâl, VII, 351.
[492] Kenzu'l-Ummâl, VII, 352.
[493] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/56-57.
[494] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/57-58.
[495] Sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/58-59.
[496] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/59.
[497] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/59-60.
[498] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/60.
[499] Buhârî, salat 50, 98; Ebû Dâvûd, cihâd 149; Müslim, salat 248; Tirmizi, salaî 144; Ah-med b. Hanbel, II, 26, 106, 316, 326, 329, 330.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/60.
[500] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/60-61.
[501] Kutub-ı sıtte müelliflerinden sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/61-62.
[502] bk. Nimet-i İslâm I, 345.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/62.
[503] İbn Mace, ikâme 40; Beyhaki, es-Sünenü'1-kübrâ, II, 279.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/62-63.
[504] Buhârî, salât 103; vitir 3; Müslim, salât 267, 268; Nesâî, kıble 10.

[505] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/63-64.
[506] Nesaî, kıble 5; İbn Mâce, ikâme 39; Ahmed b. Hanbel IV, 2; Beyhakî, es-Sunenu'l-kubrâ, II, 272.
[507] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/64.
[508] el-Aynî, Umdetü'l-Kârî, IV, 280.
[509] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/65.
[510] Buhârî, salat 91; Müslim, salât 263; Ahmed b. Hanbel, IV, 54.
[511] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/65-66.
[512] el-Aynî, Umdetu'l-Kaarî, IV, 279.
[513] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/66.
[514] Buhârî, salât 100, Müslim, salat 258; Nesâî, kasem 48; İbn Mâce, ikâme 39; muvatta', sefer 33, Ahmed b. Hanbel, III, 34, 44.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/66-67.
[515] Buhârî, salât 100.
[516] bk. el-Menhel, V, 90.
[517] İbn Mâce, ikâme 38; Ahmed b. Hanbel, VI, 294.
[518] bk. Bedâyiu's-sanâyi, I, 217.
[519] el-En'âm, (6), 112.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/67-70.
[520] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/70.
[521] Beyhakî, es-SünenıTl-kübrâ, II, 267.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/71.
[522] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/71.
[523] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/71-72.
[524] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/72.
[525] Buhârî, salât 100; bedu'1-halk 11; Müslim, salat 258, 259,-selâm 139; Ebû Dâvûd, salat 114; Nesâî, kasâme 48; Ibn Mace, ikâme 39; Dârİmî, salat 125; Muvatta, sefer 33; İstı'zân 33; Ahmed b. Hanbel, III, 39, 49, 57, 63.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/72.
[526] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/73.
[527] Buhârî, salât 101? Müslim, salât 261; Tirmizî, mevâkît 134; Nesâî, kıble 8; Dârimî, sa-lât 130; Muvatta, sefer 34, 35; Ahmed b. Hanbel, IV, 169.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/73.
[528] ibn Mâce, ikâme 37; el-Muttekî, Kenzu'I-Ummal, VII, 355.
[529] el-Muttekî, Kenzu'I-Ummâl, VII, 355.
[530] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/73-74.
[531] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/74.
[532] Hadisin Hafs b. Ömer yoluyla gelen rivayetinde: "Peygamber (s.a.) şöyle buyurdu: "Erkeğin önünde..." denilmekte iken; Süleyman b. el-Muğire yoluyla gelen rivayette; "Ebû Zer dedi ki: "Erkeğin önünde..." denilmektedir. Yani birincisinde rivayet Hz. Peygambere ulaşmakta iken: ikincisinde Ebû Zer'de kalmaktadır. Buna göre ilk rivayet merfû' iken ikincisi mevkuftur.
[533] Müslim, salat 265; Tirmizi, salat 136; jsayd 16; Nesâî, kıble 7; İbn Mâce, ikâme 38; Ah-med b. Hanbel V, 149, 151, 156, 158, 160; VI, 157, 280.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/75.
[534] Müslim, salât 254 - 256.
[535] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/75-77.
[536] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/77.
[537] Nesâî, kıble 7.
[538] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/77-78.
[539] bk. ibn Mace, ikâme 38.
[540] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/78.
[541] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/78-79.
[542] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/79-80.

[543] Beyhakî, es-Sünenu'1-kübrâ, II, 275.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/80.

[544] Bezlu'l-mechûd, IV, 379.

[545] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/80-81.

[546] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/81.

[547] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/81.

[548] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/81.

[549] Beyhakî, es-Sünenu'1-kübrâ, II, 275.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/82.

[550] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/82.

[551] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/82-83.

[552] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/83-84.

[553] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/84.

[554] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/84.

[555] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/84.

[556] bk. Beyhakî, es-SünenıTl-kübrâ, II, 275.

[557] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/84-85.

[558] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/85.

[559] Buhâri, salat 22, 103, 205, vitr 3; Müslim, salât 267; müsâfirîn 35; Nesâî, tahâre 119;kıble 10; İbn Mâce, ikâme 40; Ahmed b-. Hanbel I, 99; VI, 37, 64, 95, 102, 134, 154,182, 199, 200, 254, 260, 275; Dârimî, salât 175.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/85-86.

[560] el-Menhel, V, 107.

[561] bk. Buhârî, salât 22.

[562] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/86-87.

[563] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/87.

[564] Buhârî, salât 22, 104,108; Müslim, salât 272; Nesâî. tahâre 119; Muvatta, salâtu'1-Ieyl 2; Ahmed b. Han bel, VI, 44, 55, 148, 225, 255.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/88.

[565] bk. Müslim, salât 270.

[566] Müslim, salât 271.

[567] bk. BezIıTI-mechûd, IV, 386.

[568] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/88-89.

[569] Buhârî, salât 22, 104, 108; el-Amel fî'ssala 10; Müslim, salat 272; Nesâî, tahâre 119; Muvatta, salâtü'Meyl 2; Ahmed.b. Hanbel VI, 44, 55, 148, 225, 255.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/89.

[570] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/89.

[571] Buhârî, salât 103; Müslim, salat 268; Nesâî, tahâre 119; kıble 10; Ahmed b. Hanbel, VI, 260.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/89-90.

[572] Ahmed b. Hanbel, VI, 85.

[573] Bezlu'l-mechfıd, IV, 388.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/90-91.

[574] Buhârî, ilim 18; salât 90; ezan 161; sayd 25; Müslim, salat 254, 255; Nesâî, kıble 7; İbn Mace, ikâme 38; Muvatta, sefer 38; Ahmed b. Hanbel, I, 264 - 342; II, 149.

[575] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/91.

[576] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/92.

[577] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/92.

[578] Nesâî, kıble 7; Tirmizî, salât 135.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/93.

[579] Mecelle, Madde: 67. Bu kaide günümüz Türkçesine şöyle aktarılabilir: "(Bİr olay karşısında) ses etmeyen bir kimseye "şöyle dedi" diye isnadda bulunulamaz. Fakat ihtiyaç görüldüğünde sükût da (bir çeşit görüş) açıklamak demektir."

[580] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/93-94.

[581] Nesâî, kıble 7; Tirmizi, salat 135.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/94.
[582] el-Menhel, V, 113.
[583] Bezlu'l-mecfıfid, IV, 391.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/94.
[584] Fazl b. Abbas b. Abdilmuttalip el-Kureşî: HZ. peygamberin amcası Hz. Abbas'ın oğludur. Mekke Fethi, Huneyn ve Veda Haccı'nda Hz. Peygamberin maiyyetinde bulundu. Huneyn savaşındaki bozgun sırasında yerinde sebat edenlerdendi. Kendisinden kardeşi Abdullah b. Abbas, Rebia b. el-Haris, Ebu Hureyre ve Süleyman b. Yesar hadis rivayet etmişlerdir. Yermuk savaşında şehid düşmüştür. Rivayetleri hadis külliyatında yer almış blunmaktadır. (Bilgi için bk. tbn Sa'd Tabakât, IV, 54; VII, 399; Buhârî, et-Tarihu'l-Kebir, VII, 114; İbn Ebi Hatim, el-Cerh ve't-ta'dfl, VII, 63; İbnu'I-Kayserânî, el-Cem' beyne ricâli's-sahiheyn, II, 411; İbnu'1-Esir, Üsdu'l-ğâbe, IV, 366; Zehebî, A'Iâmu'n-nübclâ, III, 444; İbn hacer, el-İsâbe, III, 208- Tehzibu't-Tehzib, VIII, 280.
[585] Nesâî, kıble 7; Beyhakî, es-Sünenu'l-kübrâ, II, 278.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/95.
[586] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/95-96.
[587] Buhârî, salât 100; bedu'1-halk 11; Müslim, salât 258, 259; selâm 139; Ebû Dâvûd, salat 107; Nesâî, kasâme 48; İbn Mâce, ikâme 39; Dârimî, salat 125; Muvatta', sefer 33; istizan 33; Ahmed b. Hanbel IH, 39, 44, 49, 57, 63.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/96.
[588] el-Muttekî, Kenzü'l-Ummfil, VII, 354.
[589] Menhel, V, 116; el-Aynî Binâye, 2 , 429; eE-Zeylâî, Nasburrâye, II, 2 , 76.
[590] Muvatta, sefer 33; istizan 33.
[591] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/96-97.
[592] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/97.
[593] bk. Beyhakî, es-Sünenu'l-kıibrâ, II, 278.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/97-98.
[594] Misaller için bk. Bezlü'l-Miichûd, IV, 394 - 395.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/98-99.

NAMAZA BAŞLAMA İLE İLGİLİ MESELELER

114-115. Namazda Ellerin Kaldırılması

721. ...İbn Ömer'den; demiştir ki: Peygamber (s.a.)'i gördüm, namaza başlarken, rukû'a varmak istediğinde ve başım rukû'dan kaldırdıktan sonra ellerini omuzlarının hizasına kadar kaldırıyordu. (Ahmed b. Hanbel der ki:) Sufyân b. Uyayne; (bu hadisi) bir defa "başını kaldırırken" çoğu kere de "başını rukû'dan kaldırdıktan sonra (ellerini omuzları hizasına kadar kaldırır) ve iki secde arasında ise kaldırmazdı" diye rivayet etmiştir.[1]

Açıklama

1. Bu hadis-i şerif namaz için başlama tekbiri alınırken ellerin kaldırılacağını açıkça ifâde etmektedir.

Nitekim İbn Münzir, "Ulemâ Resûlullah (s.a.)'in iftitah tekbiri alırken ellerini kaldırdığına dâir görüş birliğine varmışlardır" demiş, el-mühezzeb şerhinde de "İftitah tekbiri alırken elleri kaldırmanın müstehab olduğuna bu ümmet icmâ etmiştir" denilmiştir.

Gerçekten İbn Münzir ve başkaları bu hususta icmâ olduğunu naklederler. Zeydiyye taifesinden iftitah tekbiri alırken ellerin kaldırılmayacağı rivayet olunmuşsa da, onların sözlerine itibar yoktur. "Fetâvâ el-Kaffal" isimli eserde Ebu'I-Hasen Ahmed b. Seyyar el-Mervezî'nin, "bir kimse iftitah tekbiri için ellerini kaldırmazsa, namazı sahih olmaz. Çünkü iftitah tekbiri vâcibtir. Binanaleyh onun için elleri kaldırmak da vâcibdir. Fakat diğer tekbirler vâcib olmadığı için onlarda el kaldırmak da vâcib değildir" dediği naklolunmuştur.

Nevevî bu söze itiraz etmiş, daha önce geçen ulemânın icma'ı ile bu sözün merdut olduğunu söylemiştir. îbn Hazm iftitah tekbiri için el kaldırmanın farz olduğunu söyler. O'na göre, el kaldırmadan alman iftitah tekbiri ile namaz sahih olmaz. Bu kavil, Evzaiden de rivayet olunmuştur. Hâkim'in rivayetine göre, Humeydî ile îbn Huzeyme'nin mezhebleri de budur. Mezkûr kavli Kadı Hüseyn, İmam Ahmed'den de rivayet etmiştir. İbn Abdil-berr "iftitah tekbiri vâcibtir," diyenlere göre, onu terk etmekle namazın bâtıl olmayacağını söylemiş, yalnız Evzaî ile Humeydî'den bir rivayete göre, bâtıl olacağını bildirmiştir. Kutubî bu sözü bazı Mâlikîlerden nakletmiştir.

2. Ellerin nasıl kaldırılacağı ihtilaflıdır. Tahâvî'ye göre, parmaklar yayılarak ellerin içi kıbleye karşı gelecek şekilde kaldırılacaktır. Bu kavli ile Tahâvî, Taberânî'nin, "el-Evsat" isimli kitabında merfuan rivayet ettiği İbn Ömer (r.a.) hadisine işaret etmiş olmalıdır. Mezkûr hadiste; "her hangi biriniz namaza niyetlenirken ellerini kaldırsın, onların içlerini kıbleye karşı çevirsin" buyurmuştur. "el-Muhît" isimli eserde de "iftitah tekbiri alan kimse parmaklarının arasım fazla açmaz" denilerek Tirmizî'nin rivayet ettiği Ebû Hureyre hadisine işaret edilmiştir. O hadiste Ebû Hureyre (r.a.); "Üç şey vardır ki onlarla amel olunuyordu. Sonra insanlar onları terk ettiler: Peygamber (s.a.) namaza kalktığı zaman şöyle yapardı." demiş; Ebü Âmir-i Akadî, Ebû Hureyre (r.a.)'nin işaretini parmaklarıyla göstererek "onları ne fazla açar, ne de fazla kapardı/' demiş.Fakat bu hadisi zayıf bulmuştur.

Marudî'nin "el-Hâvî" adlı eserinde iftitâh tekbiri alınırken avuçların içleri birbirine doğru çevrilerek kaldırılacağı beyân edilmiştir. Bazılarına göre eller kaldırılırken üstleri semâya, avuçlarıniçleri ise yere bakacaktır. Bir takımları, parmakların açılmasını müstehab görmüşlerdir. İmam Gazâlî, parmakları ve elleri açıp kapamak hususunda tekellüffe gidilmeyip ellerin hâli üzere bırakılmasını tercih etmiştir. Râfiî, "parmaklar orta derecede açılır" demiştir. İbn Kudâme, "el-Muğnî" isimli eserinde, parmakların bir birinden ayrılmadan açılmasının müstehab olduğunu söylemiştir.

3. Buhârî'nin rivayetinde, ellerin iftitah tekbiri ile beraber kaldırılacağı; Müslim'in bir rivayetinde ise, evvelâ eller kaldırılıp sonra tekbir alınacağı bildirilmektedir. Resûlullah (s.a.) bunları caiz olduklarını bildirmek için yapmıştır. **et-Tevhîd" sahibi ellerin tekbirle beraber kaldırılacağını söylemiştir ki, Hanefiyye ulemâsına göre, en güzel şekil de budur. İmam Ahmed b. Hanbel ile, meşhur kavline göre İmam Mâlik'in mezhebi de budur.

Mezkûr kavli İmam Gazali, muhakkikîn-i Ulemâya nisbet eder. Hanefî kitablarından "el-Hidâye" şerhinde, evvela eller kaldırılacak sonra tekbir alınacağı bildirilmektedir. Yine Hanefiyye kitablarından "el-Mebsüt" da, "ekser-i ulemâmızın kavilleri budur" deniliyor, fakat Hanefilerden Haher-zâde, "Eller tekbirle beraber kaldırılır" demiştir. "el-Mühezzeb" şerhinde şöyle denilmiştir: "Sahih olan şekil, ellerin tekbirle beraber kaldırılması ve tekbir biterken indirilmesidir."

Bazıları ellerin tekbir almadan kaldırılacağını ve indirdikten sonra tekbir alınacağını, diğer bazıları da ellerin tekbir almadan kaldırılacağını, fakat tekbir bittikten sonra indirileceğini söylemişlerdir. Begavî bu görüşü sahih bulmuştur. Rafiî'nin sahih bulduğu bir kavle göre, eler tekbirle beraber kaldırılacaktır. İndirilmesi hususunda müstehab bir vecih yoktur.

İbn Battal el kaldırmanın bir teabbüd olduğunu söylemiş, bazıları da bunun tevhide işaret olduğunu ileri sürmüşlerdir. El kaldırmanın hikmeti hususunda bir hayli kavil vardır. Bazılarına göre el kaldırmanın hikmeti, cemaatten sağır olanların görmesi, tekbir de âmâ olanların işitmesi ve böylelikle namaza niyet etmeleri içindir. Diğer bazılarına göre, el kaldırmak dünya işlerini arkaya attığına ve bütün varlığı ile namaza yöneldiğine işarettir. El Kaldırmak namaza ta'zimdir, kıyamın tamamına işarettir. Kul ile ma'bud arasındaki hicabın kaldırıldığına işarettir. Bütün bedeni ile kıbleye istikbal içindir, diyenler de vardır. Rivayete nazaran, Rabi "İmam Şafiî'ye el kaldırmanın mânâsı nedir?" diye sormuş. Şafiî de "Allah'ı ta'zim Peygamber (s.a.)'in sünnetine ittiba'dır. cevabını vermiştir. îbn Abdilber, Hz. AbdulIah b. Ömer'in "el kaldırmak namazın ziynetlerindendir. Her el kaldırmada on sevab, her parmağa mukabil bir sevab vardır" dediğini nakletmiştir.

4. Hadisin zahirine göre, eller omuzların hizasına kadar kaldırılır. Eimme-i selâse denilen İmam Mâlik, İmâm Şafiî ve İmam Ahmed ile İshâk'ın kavilleri budur. Kurtubî "İmam MahVin iki kavlinden esah olanı budur, ikinci kavline göre eller göğse kadar kaldırılır" diyor.

Hanefilere göre, eller kulakların yumuşağına kadar kaldırılır. Baş parmaklar kulakların yumuşaklarına, diğer parmaklar da kulakların sair aksamı hizasına gelir. Çünkü imam Müslim'in Malik b. Huveyris'ten rivayet ettiği bir hadiste; "Peygamber (s.a.) ellerini kaldırdığı zaman ta kulaklarının hizasına vardırırdı.”[2] denilmektedir. Bu manada bir başka hadisi de Dârekut-nî sahih bir senetle Hz. Enes'den rivayet etmiştir. Tahâvî'nin el-Berâ b. Âzib (r.a.)'den rivayet ettiği bir hadiste ellerin baş parmakları kulak yumuşağına yaklaşacak surette kaldırılacağı bildirilmektedir. İbn Habîb'e göre, eller kulaklar hizasına kadar, bir rivayette başın üzerine kadar kaldırılır.

Bu kavillerin hepsine delâlet eden meşhur ve mahfuz rivayetler vardır. Bunlar bu hususta müsaade ve cevaza delâlet ederler. İbn Tâvûs'un nakline göre, Tâvûs ellerini başından yukarı geçinceye kadar kaldırır ve bunu îbn Abbâs'dan böyle gördüğünü, O'n'un da Peygamber (s.a.)'den böyle rivayet ettiğini söylermiş. İbn kattan bunu sahih bulmuştur. İftitâh tekbiri bir defa yapılır. Râfizîler üç defa yapılacağına kail,olmuşlardır.

5. Hadis-i şerif rükû' tekbiri ile rükû'dan doğrulurken dahi ellerin kaldırılacağına delildir. İmam Şafiî iie İmam Ahmed b. Hanbel'in ve ulemadan İshâk, Ebû Sevr, İbn Cerîr e-Taberî, Hasan el-Basrî, îbn Şîrîn, Ata b. Ebî Rebah, Tâvûs, Mücâhid, Kasım b. Muhammed, Salim, Katâde, Mekhûl, Said b. Cübeyr, Abdullah b. Mübarek ve Süfyân b. Uyeyne hazerâtının mezheb-leri budur. Bir rivayette İmam Mâlik dahi buna kail olmuştur. İmam Buhârî mezkûr kavli eshab-ı Resulüllah'dan on dokuz zata nisbetle, bunların her birinin rüku'da el kaldırdıklarını rivayet eylemiştir. Beyhakî daha da ileriye giderek, bunların cemaatler teşkil edecek kadar çok olduklarını söylemiştir. İbn Esir rüku'a giderken el kaldıran sahabenin yirmi kişi olduğunu söylemiştir. Hâkim, aşere-i mübeşşere denilen (hayatta iken Cennetle müjdelenen) on zatın da onlar cümlesinden olduğunu b:'dirmiş; bazıları, Resûlullah (s.a.) rukû'a giderken el kaldırdığı otuz küsur sahâbî tarafından rivayet olunmuştur demişlerdir.

Şâfiîlerin "et-Tevhîd" isimli eserinde şöyle deniliyor: "Sonra meşhur olan kavle göre, el kaldırmak hiç bir yerde vâcib değildir. Bu hususta icmanaklolunur." Davud-ı Zâhirî'nin, iftitah tekbirinde elleri kaldırmak vâcibdir, dediği rivayet olunur. Bizim ulemâmızdan İbn Seyyar'ın Kavli de budur. Bu, kavi bazı Mâlikîlerden de rivayet olunmuştur. Ebû Hanife'den el kaldırmamanın günahı iktiza edeceğini gösteren bir kavil rivayet edilmiştir: İbn Huzeyme, "Namazda el kaldırmayı ihmal eden, onun rükünlerinden birini terk etmiştir" demiştir. Ulemâdan bazılarının secdede dahi el kaldırmak vâcibdir, dediklerini İbn Rüşd "Kavâid" isimli eserinde rivayet etmiştir.

Hanefîlere göre namazda eller yalnız iftitah tekbiri alınırken kaldırılır Süfyân es-Sevrî ile İbrahim en-Nebaî, İbn Ebî Leylâ, Alkame, Kays, Esved b. Yezid, Âmirî, Şa'bî, Ebu'l-İshak es-Sebiî, Hayseme, Mugîre, Vekî', Âsim b. Küleyb ve İmam Züfer'in kavilleri de budur. îbn Kasım'ın, imam Ma-lik'den rivayet ettiği meşhur ve malikilerce kabul edilen görüş de budur.

Tirmizî, "Sahâbe-i Kiram ile tabiin hazerâtından bir çoklarının kavilleri de budur" diyor. "el-Bedâyi" isimli eserde İbn Abbas(r.a.)'ın, "Resûlullah (s.a.)'ın Cennetle müjdelediği on zat, iftîtah tekbirinden başka namazın hiç bir yerinde ellerini kaldırmazdı" dediği rivayet olunmaktadır. Başkaları Abdullah b. Mesud, Câbir b. Semure, el-Berâ b. Âzib Abdullah b. Ömer ve Ebû Said (r.a.) hazerâtının da aynı görüşü paylaştıklarını söylemişlerdir.

Hanefîlerin delili (ileride 749 numara ile gelecek olan) el-Bera b. Azib (r.a.) hadisidir. Bu hadiste; "Peygamber (s.a.) namaz için iftitah tekbiri aldığı vakit ellerini ta baş parmakları kulak yumuşaklarına varıncaya kadar kaldırır, bir daha bunu tekrarlamazdı" denilmektedir. Mezkûr hadisi Ebû Dâvûd, et-Tahâvî ve İbn Ebî Şeybe tahrîc etmişlerdir. Vakıa Hanefîlerin muarızları bu hadise itiraz edebilirler. Çünkü Ebû Dâvûd: "Bu hadisi Hüşeym, Hâlid ve İbn İdris, Yezid b. Ebi Ziyâd'dan o da Abdurrahman b. Ebî Leyla'dan, o da el-Berâ'dan naklen rivayet etmişler, fakat hiç biri "bunu tekrarlamazdı' 'cümlesini zikretmemişlerdir." demiştir:Hattâbî dahi bu hadiste "Bunu tekrarlamazdı" cümlesini, Şerîk'den başka nakleden olmadığını söylemiştir.

Ebû Ömer, "Bu cümleyi yalnız Yezîd rivayet etmiştir. Hadisi ondan rivayet eden hafızlardan hiç biri "bunu tekrarlamazdı" cümlesini zikretmemişlerdir" demiş. Bezzâr, "Yezîd'in el kaldırma hususundaki "bunu tekrarlamazdı" sözü sahih değildir" dediği gibi, Yahya b. Maîn'in "Bu hadisin isnadı sahih değildir"; İmam Ahmed'in, " Bu hadis hiçtir" dedikleri rivayet olunmuştur. Bazıları Yezîd'in âhir ömründe hadisleri karıştırmağa başladığı ve başkalarının telkinlerine kapıldığını söylerler.

Muarızların bu babdaki itirazlarına Hanefîler tarafından şöyle cevap verilir: "Ebu Davud'un yukarıdaki sözü İbn Adiyy'in "el-Kâmil" isimli eserindeki sözüne muarızdır. Çünkü İbn Adiyy bu hadisi Hüseyn, Şerîk ve onlarla beraber bir cemaate isnâd ile Yezid'den rivayet etmiş ve hepsi "bunu tekrarlamazdı" cümlesini nakletmişlerdir. Bu suretle mezkûr ziyâdeyi yalnız Şerîk'in rivayet etmediği anlaşılır ve Hattabî'nin bu babtaki iddiası da suya düşer. Eğer, Yezîd zayıf bir râvidir ve bu hadisi yalnız başına rivayet etmiş denilirse, buna da hayır diye cevap verilir. Çünkü aynı hadisi İsa b. Abdurrahman, İbn Ebî Leylâ'dan rivayet ettiği gibi, Tahâvî dahi tahrîc etmiştir. Yezîd'e gelince, Bu zat hakikatte mevsuktur. Onun hakkında Yakûb b. Süfyan, "Yezid için her ne kadar değişmiştir diye söz edilmişse de o yine sözü makbul, âdil ve mutemed bir zattır" demiş; Ebû Dâvûd dahi, "Onun hadisini terk eden kimse bilmiyorum, ama başkası bence ondan daha makbuldür" mütâleasında bulunmuştur. İbn Şahin "Kitabü's-Sikaf'ında Ahmed b. Salih'in, "Yezid sikadır, onun hakkında konuşanların sözü hoşuma gitmiyor" dediğini rivayet etmiştir. Yezid'in makbul olduğunu daha başkaları da söylemişlerdir. İmam Müslim onun hadisini tahric ettiği gibi, Buhârî de onunla istişhad eylemiştir. Hâl böyle olduğuna göre Yezid, hadisin bir kısmını bir defa, başka bir cümlesini de başka bir defa rivayet etmiş olabileceği gibi evvelâ unutmuş sonra hatırlayarak rivayet etmiş olması da muhtemeldir.

Hanefîlere muarız olanların ihticac ettiği hadisler İslâmiyetin ilk zamanlarına hami olunur. Bu hadisler sonradan nesh edilmişlerdir. Neshe delil Abdullah b. ez-Zübeyr hadisidir. Bu hadiste beyân edildiğine göre, Hz. Abdullah namazda rüku'a giderken ve rüku'dan doğrulurken ellerini kaldırmayan bir zat görmüş de ona, "Böyle yapma çünkü bu Resûlullah (s.a.)'ın bir zamanlar yaptığı bir iştir. Sonra onu terk etti" demiştir. Neshi Tahâvî'nin sahih bir isnadla tahric ettiği Mücâhid hadisi de te'yid etmektedir. Mezkur hadiste Mücâhid; "İbn Ömer'in arkasında namaz kıldım, iftitah tekbirinden başka namazın hiç bir yerinde ellerini kaldırmadı" demiştir. Tahâvî bu hadisi rivayet ettikten sonra şunları söylemiştir: "İşte İbn Ömer.,., Peygamber (s.a.)'in vaktiyle ellerini kaldırdığını görmüş, sonra bundan vazgeçmiştir. O bunu ancak kendince nesh sabit olduğundan yapmıştır." Aynı hadisi İbn Ebî Şeybe dahi tahrîc etmiştir. Hanefîlerin muarızları bu hadis için "münkerdir" derler. Çünkü Tâvûs, İbn Ömer'i rükû'larda el kaldırırken gördüğünü rivayet etmiştir.

Hanefiler buna. da şu cevabı verirler: "Tâvûs gördüğü vakit İbn Ömer (r.a.), hadisin nesh edildiğini henüz bilmediği için el kaldırmıştır. Fakat sonradan rükû'larda el kaldırmanın neshedildiğini öğrenmiş ve bundan vazgeçmiştir. Mühâsımların diğer delillerini Hanefiler zayıf bulmuş ve zayıf olduklarını birer birer ispat etmişlerdir.

6. Hadis-i şerif secdede ve secdeden doğrulurken ellerin kaldırılmayacağına delildir. Ekseri fukahânın kavilleri de budur.

7. Nevevî'nin beyânına göre iftitah tekbiri Ebû Hanife, Mâlik, Şafiî ve Ahmed b. Hanbel hazerâtı ile Sevrî'ye ve sahâb-i kiram ile tabiinin bütün ulemâsına, keza bunlardan sonra gelen ulemâya göre vâcibtir (farzdır). Ancak Kadı Iyaz ile diğer bazı ulemâ Said b. el-Müseyyeb, Hasan el-Basrî, Zührî, Katâde ve Evzâî'nin vâcib (farz) değil, sünnet olduğuna kail bulunduklarını rivayet etmişlerdir. Onlar namaza girmek için niyeti kâfi görmüşlerdir. Fakat Nevevî bunu kabul etmemekte ve "ortada bunca sahih hadisler varken, bu gibi namlı zevatın böyle bir şeyler söyleyeceklerini ben zannetmem" demekte ve sözüne şöyle devam etmektedir:"Tekbir lâfzı "AHahuEkber"dir, namaza girmek için bu bi'1-icmâ' kâfidir. Şafii'ye göre "Allahu kebîr" dahi denebilir. Bunlardan başkasıyla tekbir caiz değildir. Mâlik (r.a.)'e göre "Allahu ekber" den başka hiç bir sözle iftitah tekbiri caiz değildir. Şafiî'nin eski

mezhabine uygun olan budur. Hanefîlerden Ebû Yûsuf'a göre "Allahu kebîr" diyerek iftitah tekbiri almak caizdir. Ebû Hanife'ye göre, ise, Allah (cc)'ı ta'zim ifade eden her sözle, meselâ "Errahmanü" ekber, Allahu eceli, Allahü a'zam" gibi sözlerle tekbir caizdir. Selef ve halefin cumhuru bu babda Ebû Hanife'ye muhaliftir.

Namaza tekbir ile başlamanın hikmeti, namaza Allah'ı tenzih, ta'zîtn ve bütün kemâl sıfatlan ile tavsif ederek girmiş olmaktır... Allah'ü A'lem"[3]

722. ...Abdullah b. Ömer (r.a.)'dar; demiştir ki: Peygamber (s.a..) namaza durduğu zaman (iftitah tekbiri alırken) ellerini omuzları hizasına kadar kaldırırdı. Sonra tekbir getirerek, yine aynı şekilde ellerini kaldırır ve rükû'a varırdı. Sonra (rükû'dan) belini doğrultmak isteyince de ellerini omuzlan hizasına kadar, kaldırır sonra "semi'al-lajıii limen hamideh (Allah kendisine hamd edenin hamdini işitir)" derdi. Secde(ye eğileceğin)de (ve secdeden kalkacağında ise) ellerini kaldırmazdı. Ve namaz bitinceye kadar, rükûdan önce aldığı her tekbirde ellerini kaldırırdı.[4]

Açıklama

Hadisin zahirinden Peygamber (s.a.)'in rükü'a varırken ellerini kaldırdığı anlaşılmaktadır. Bu sebeble İmam Şafiî ile imam Ahmed, İshak, Hasan el-Basrî, İbn Şîrîn, Atâ\ Tâvûs, Mücâhid, Kasım, Mekhûl, Evzaî bu hadisin zahirine sarılarak rükû'a giderken ve kalkarken tekbirle birlikte elleri kaldırmanın müstehab olduğunu söylemişlerdir. Hz. Ebü Bekr'le Hz. Ömer, Hz. Ali ve pek çok sahâbî de bu görüştedirler. İbn Reslân ise, hadis-i şerifte geçen bu tekbirden maksadın iftitah tekbiri olduğunu söylemiştir.[5] Nitekim bir önceki hadis-i şerifin açıklamasında belirtildiği gibi rükû'dan önce Hz. Peygamber'in tekbir aldığı ihtilaflıdır.

Bundan önceki hadisin zahirinden Resul-i Ekrem (s.a.)'in sadece birinci rekâtta rükû'a varırken ellerini kaldırdığı anlaşılmakta iken burada bütün rekatlarda rükû'a eğilirken aldığı tekbirlerde ellerini de kaldırdığı ifâde edilmektedir. Ancak rükû'dan kalkarken veya kalktıktan sonra ellerin kalkıp kalkmayacağı mevzuunda her iki hadiste de herhangi bir açıklık yoktur.

Ellerin kaldırılması ile ilgili olarak Hanefiyye âlimlerinden Fahruddin Osman ez-Zeylaî şunları söylemektedir: Eller, başparmaklar kulak yumuşağı hizasına gelinceye kadar kaldırılır. Diğer parmakların uçları da kulakların üst hizasına gelir. İmam Şafiî (r.a.) ellerin omuz hizasına kadar kaldırılacağını söylemiştir. Kunut ve bayram tekbirleri de bu esasa göre alınır. Şafiî'nin delili Efendimiz'in tekbir alırken ellerini omuzlarına kadar kaldırdığına dair rivayet edilen hadistir.[6]

Bu hadis-i şerifte ifâde edildiğine göre Nebiyy-i Ekrem (s.a.) tekbir aldığı zaman ellerini kulaklarına kadar kaldırırdı. (Nitekim ilerde 748 ve 749 numarada gelecektir). Çünkü elleri kaldırmak tekbiri işitemeyen sağırların namaza başlandığını anlamaları için bir işarettir. İ. Şafiî (r.a.)'nin dayandığı ve ellerin tekbir esnasında omuz hizasına kadar kalkacağını ifâde eden hadis-i şerif ise özür hâline mahsustur. Çünkü Vâil (r.a.) şöyle diyor: "Bir sene sonra gelip onlarla namaz kıldığım zaman gördüm ki ellerini ancak omuz hizalarına kadar kayırabiliyorlardı. Çünkü üzerlerinde soğuktan korunmak için giydikleri elbiseler vardı. Kollarını iyice kaldırmalarına engel oluyordu."

İmam el-Hasen her ne kadar kadınların eli avret olmadığı için onların da tekbir esnasında ellerini kulaklarına kadar kaldıracaklarına dair imam Ebu Hanife'den bir rivayette bulunmuşsa da sahih olan şudur ki, kadınlar ellerini omuz hizalarına kadar kaldırırlar, bu onların tesettüre riâyetleri bakımından daha uygundur.[7]

Aliyyü'l-Kaari'nin Mirkâtu'l-Mefâtüı'de naklettiğine göre, İmam Şafiî Mısır'a geldiği zaman tekbir esnasında ellerin nasıl kaldırılacağı mevzuu kendisine sorulunca şu cevabı vermiştir: "Namaz kılan kimse ellerini omuz hizasına gelecek şekilde kaldırır. Öyleki başparmakları kulak yumuşağı hizasına, diğer parmakları da kulaklarının üst hizasına gelmiş olur. Çünkü bir rivayette[8] ellerin omuz hizasına birinde[9] kulak hizasına diğer birinde de[10] kulakların üst hizasına kadar kaldırılacağı ifadesi vardır." Bu sözüyle imam Şafiî (r.a.) bu üç rivayeti de birleştirmiş ve üçüyle de amel etmiştir. Bu çok güzel bir te'liftir. Nitekim Hanefiyye ulemâsının bir kısmı da bununla amel etmişlerdir.[11]

723. ... Vâil b. Hucr'den; demiştir ki: Resûlullah (s.a.) ile beraber namaz kıldım, (iftitah) tekbiri(ni) aldığı zaman, ellerini kaldırırdı. Sonra (elbisesine) sarınır (ellerini elbisesinin içine sokarak) sağ eli ile sol elini tutardı. Rükû'a varmak istediği zaman da ellerini (elbisesinden) çıkarır ve onları kaldırırdı. Başını rükû'dan kaldırmak istediği zaman da ellerini kaldırır, sonra secdeye varırdı ve yüzünü iki eleri arasına koyardı. Başını secdeden kaldırmak isteyince de aynı şekilde ellerini kaldırırdı. (Bu hal) namaza bitirinceye kadar (böyle) devam ederdi.

Muhammed (b. Cuhâde) dedi ki: Ben bu durumu Hasan b. Ebî'l-Hasen'e söyledim. (O da bana şöyle) dedi: "Bu Hz. Peygamberin namazıdır. Bunu yapan yaptı, yapmayan yapmadı."

Ebü Dâvûd dedi ki: Bu hadisi (bir de) Hemmâm, İbn Cuhâde'den nakletti,(ancak) Hemmâm (Hz. Peygamberdin) secdeden kalkarken ellerini kaldırdığından bahsetmedi.[12]

Açıklama

Sahih-i Müslim'de bu hadis şu lâfızlarla rivayet edilmiştir: "Ebû Vâil (r.a.), Peygamber (s.a.)'in namaza başlarken ellerini kaldırdığım görmüştür, tekbir almış sonra elbisesini kapamış." Müslim'in bu rivayetinden anlaşıldığına göre Resûl-i Ekrem (s.a.) ellerini iftitah tekbiri alırken kaldırmıştır. Elbisesine sarılarak ellerini elbisesine sokmasından maksat ise, soğuktan elbisesinin içine çekilerek, ellerini yenleri içerisine sokmasıdır.

Hadis-i şerifte geçen "sonra sağ eli ile sol elini tutardı." cümlesi, namazda sağ elin sol el üzerine konulacağına delildir. İleride gelecek olan 727 no'lu hadis-i şerifte ise, bu el bağlamanın ayrıntılarına girilerek "Resûl-i Ekrem'in sağ elini sol avucunun arkasına, bileğin ve kolun üzerine koyduğu" rivayet edilmektedir.

Bununla beraber bazı ilim adamları bu hadisleri, delil olma niteliğinden uzak görmeleri sebebiyle, namazda ellerin bağlanıp bağlanamayacağı konusu imamlar arasında ihtilaflı kabul edilmiştir. Hanefîlerle Şâfiîlere göre namazda eller bağlanır.

Ahmed b. Hanbel de bu görüşte olduğu gibi, halef ve selefin büyük çoğunluğunun görüşleri de böyledir. İbn Münzir'in rivayetine göre, Abdullah b. ez-Zübeyr, Hasan el-Basrî ve İbn Şîrîn namazda ellerini yanlara salarlarmış. İmam Mâlik'den meşhur olan rivayet de budur. Ona göre namaz uzun sürerse istirahat için sağ eli sol el üzerine koymak caizdir. Evzâî'ye göre ise, namaz kılan kimse ellerini bağlamakla yana salma arasında muhayyerdir.

Hanefîlerin delili mevzumuzu teşkil eden Ebû Dâvûd hadisiyle aynı mealdeki Müslim hadisi[13] ve îbn Mâce ile Nesâî'nin tahric ettikleri İbn Mes'ûd hadisidir.[14]

Hanefî âlimlerinden İsbîcâbî'nin Ebû Yusuf'tan rivayetine göre, ellerin bağlanması keyfiyeti sağ elle sol elin bileğinin tutulması şeklinde olur. el-Müfid isimli eserde ise, "sol elin bileği sağ elin baş ve küçük parmaklarıyla tutulur" diyor ki, tercih edilen görüş de budur. "Dirâye"de sol elin eklemi sağ elin içi ile tutulur denilmiştir. İmam Şafiî ile Ahmed b. Hanbel de bu görüştedirler.

İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed'den gelen bir rivayete göre de sağ elin parmaklan bileğin üzerine uzunluğuna yerleştirilir, bilek de baş ve küçük parmaklarla tutulur. Hanefi âlimlerinden pek çoğu bu görüşü benimsemişlerdir.

Ellerin nereye bağlanacağı konusu da ilim adamları arasında ihtilaflıdır. Eller Şâfiîlere göre, göğsün üstüne bağlanır. Ancak Şâfiîlerin "el-Hâvî, el-Vasıt" isimli eserlerinde ellerin göğüs altına bağlanacağı ifâde edilmektedir. İmam Ahmed'e göre ise ellerin göbeğin aşağısında ve yukarısında olmak üzere iki görüş vardır İmam Mâlik'e göre ise, göğsün aşağısında ve göbeğin yukarısında bağlamak müstehabtır. İmam Şafiî İbn Hüzeyme'nin Sahih'inde Hz. Vâil b. Hucr'den rivayet edilen şu hadisle amel etmiştir: "Resûlullah (s.a.) ile beraber namaz kıldım, sağ elini sol eli üzerine bağlayarak göğsü üzerine koydu."

Hanefilere göre ise, eller göbeğin altına bağlanır. Hidâye sahibi merhum Burhaneddin el-Merğinânî mezkûr eserinde Hanefilerin görüşünü şu cümlelerle ifâde etmiştir: "Ulemamız bu meselede Peygamber (s.a.)'in "sağ eli sol eli üzerine bağlayarak, göbeğin altına koymak sünnettir" hadisini delil getirmişlerdir."[15]

Eller namaz esnasında bir zikir veya ayet okunurken bağlanır, böyle bir kıraatten hâli olan hallerde ise, -yana salınır. Bayram ve vitir tekbirlerinde yana salınmalarının sebebi budur.

Elleri göbek altına koymanın hükmünü merhum Ömer Nasuhi Bilmen Efendi şöyle ifâde etmektedir: "Namazda erkeklerin sağ ellerini göbeklerinin altında olarak, sol elleri üzerine koymaları ve baş parmaklarıyla serçe parmaklarını halka şeklinde bulundurarak bununla sol bileklerini kavrayıp diğer üç parmağım bilekleri üzerine uzatmaları; kadınlarda ise; halka yapmaksızın sağ elleri göğüsleri üzerinde sol elleri üzerine koymaları sünnettir."[16]

Her ne kadar bu hadis-i şerifteki "başını rükû* d un kaldırmak istediği zaman ellerini kaldırırdı" cümlesi Resûl-i Ekrem (s.a.)'in rükû'dan başını kaldırırken tekbir aldığını ifade ediliyorsa da 721 no'lu hadis-i şerffte başını rüküdan kaldırdıktan sonra ellerini kaldırdığı ifâde edilmektedir.

İbn Hacer el-Askalanî ise 722 no'lu hadis-i şerifi esas alarak rükû'dan kalkarken ellerin kaldırılacağını söylemiştir. Rükû'dan sonra ellerin kaldırılacağını ifâde eden 721 no'lu hadisteki "sonra" kelimesini "rükû'dan doğrulmaya başladıktan sonra" diye te'vil ederek iki hadisin arasını te'lif etmiştir.

Ellerin kaldırılması ile ilgili ihtilâf, daha önce geçen 721 ve 722 hadisi şeriflerde açıkladık.

Resûl-i Ekrem'in secdeden başını kaldırırken ellerini kulaklarına götürmesine gelince, Ebû Bekr b. Münzir, Taberî ve bazı ehl-i hadis mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şerifi delil getirerek ellerin secdeden kalkarken de kaldırılacağı görüşünü benimsemişlerdir.

Ancak el-Menhel sahibi, secdeden kalkarken ellerin kaldırılmayacağını ifâde eden sahih hadislerin çokluğuna bakarak bunun sonradan nesh edilmiş olmasını mümkün görmektedir.[17]

Nitekim, Nesa'î, Tirmizî ve Dârekutnî'nin rivayet ettikleri hadisler, Resûl-i Ekrem (s.a.)'in secdeden kalkarken ellerini-kaldırmadığını açıkça ifade etmektedirler.

Aynı şekilde daha önce geçen, Ebû Davud'un rivayet ettiği 722 no'Iu I ön Ömer hadisi ve ileride gelecek olan 761 no'lu Ali b. Ebî Tâlib hadisi de bu gerçeği ifâde etmektedirler.[18]

Bazı Hükümler

1. Amel-i kalîl namazı bozmaz.
2. Namaza başlarken ve rükû'a eğilip doğrulurken elleri kaldırmak mustehabtır.
3. Secde esnasında yüzü iki elin arasına koymak mustehabtır.
4. Namazda kıyam hâlinde iken sağ eli sol el üzerine koymak meşru kılınmıştır.[19]

724. ...Abdulcebbâr b. Vâil'in babasından rivayet ettiğine göre (babası Vâil) Peygamber (s.a.)'in namaza kalkınca ellerini omuz hizasına, baş parmaklarını da kulak hizasına kadar kaldırıp sonra tekbir aldığım görmüştür.[20]

Açıklama

Bu hadis-i şerif daha önce geçen ve ellerin omuz hizasına kadar kalkacağını ifâde eden 721 ve 722 no'Iu hadis-i şeriflerle ellerin kulak hizasına kadar kalkacağını ifâde eden[21] hadis-i şerifin arasını te'lif etmektedir. Buna^göre eller omuz hizasına kadar, baş parmak kulağa değecek şekilde kaldırılır ve diğer parmakların ucu da kulakların üst hizasına gelir.[22]

Nitekim İmam Şafiî'nin bu hadis-i şeriflerin arasını bu şekilde bulduğunu, 722 no'lu hadisin şerhinde AIiyyü'l-Kaarî'den nakletmiştik. Bu hadis-i şerif zayıftır. Çünkü Abdulcebbâr babasından hadis işitmemiştir. Bu hadisi ancak babası Vâil'den nakleden bir kimseden duymuş olabilir.[23]

725. ...Abdulcebbâr b. Vâil'in, ev halkı vasıtasıyla babası (Vail b. Alkame)'den rivayetine göre, babası, Peygamber (s.a.)'in (iftitâh) tekbiri ile beraber ellerini kaldırdığını görmüştür.[24]

Açıklama

Hadis-i şerifte geçen "beraber" kelimesinden iftitah tekbirinde, tekbir ile elleri kaldırmanın aynı anda başlayıp aynı anda sona ermesi gerektiği anlaşılmaktadır. Çünkü beraberliğin anlamı budur.

Nitekim meşhur olan kavlinde İmam-ı Mâlik, Ahmed b. Hanbel ve İmam Şafiî de bu görüştedirler. Bir rivayette İmam Ebû Hanife de bu görüştedir. Ancak ekseri ulemâya göre önce eller kaldırılır, sonra tekbir alınır. Ellerin bırakılması sona ererken tekbir de sona erer. Beğavî'ye göre, önce eller kaldırılır, sonra tekbir alınır, tekbir sona erince eller bırakılır. Rafiî'ye göre ise, tekbir alma ile elleri kaldırma aynı zamana rastlarsa da tekbirin ve elleri salmanın nihayete ermesi için belli bir zaman yoktur. Mühim olan tekbir ile elleri kaldırmanın aynı zamanda olmasıdır. Bu görüşlerden birine uymakla sünnet yerine getirilmiş olur. Çünkü Resul-i Ekrem (s.a.)'in bunların hepsini uyguladığına dâir bu âlimlerin yanında delil bulunmaktadır.

Ancak Münzirî'nin beyânına göre Abdulcebbâr b. Vâil babasından hiç hadis rivayet etmemiştir. Ev halkının da kimler oldukları bilinmemektedir. Bu bakımdan bu hadis zayıftır.[25]

726. ...Vâil b. Hucr (r.a.)'dan; demiştir ki: Peygamber (s.a.)in nasıl namaz kıldığım mutlaka görmeliyim dedim (ve bu maksatla Resul-i Ekrem (s.a.)i takib ettim). Peygamber (s.a.) kalktı, kıbleye yöneldi ve tekbir alıp ellerini kulaklarının hizasına kadar kaldırdı. Sonra sağ eliyle sol elini tuttu. Rükû'a varmak isteyince ellerini (yine) aym şekilde kaldırdı. Sonra (rükûa varmak isteyince) ellerini dizleri üzerine koydu. Rüku'dan başını kaldırınca ellerini (yine) aynı şekilde (kulakları hizasına) kaldırdı. Secdeye varınca başını hemen Önüne (gelen yere) koydu. Sonra oturup sol ayağını (yere) yatırdı. Sol elini sol uyluğu üzerine koydu ve sağ dirseğini de (temas etmeyecek şekilde) sağ uyluğu üzerine koydu. (Sağ elinin parmaklarından) ikisini (serçe parmakla yanındakini) yumdu, iki parmağını (orta parmakla baş parmağı) da birleştirerek halka şekline getirdi. (Vâil dedi ki:) Ben (Peygamberi) işte böyle gördüm. (Râvi) Bişr (ise, Peygamberin hareketini gösterebilmek maksadıyla) orta parmakla baş parmağı (birleştirerek) halka yaptı, şehâdet parmağıyla da işaret etti.[26]

Açıklama

Tercemeden anlaşıldığı gibi Vâil b.Hucr Resûl-i Ekrem'in nasıl namaz kıldığını görmek için kesin bir karar vermiş ve Efendimizi namaz kılacağı bir anda gözetlemeye başlamıştır. Bundan önceki hadis-i şeriflerde de beyân edildiği üzere Efendimiz kıyamdan sonra rükû'a ve rükû'dan sonra da secdeye varmıştır. Daha sonra sol ayağını yere yayarak üstüne oturmuş, sağ ayağını da parmaklan kıbleye gelecek şekilde dikmiştir. Burada sol elini sol uyluğu üzerine koyduğu, sağ dirseğini de sağ uyluğu üzerine koyduğundan söz edilmektedir ki, bu ifâde içerisinde geçen (li-) kelimesine hadis sarihleri üç ayrı mânâ vermişlerdir. Şemsü'1-Hak Azimâbâdî bu görüşleri üç madde hâlinde özetlemiştir:

1. fül-i mazidir, uzaklaştırdı, ayırdı, manasına gelir. Kendinden önce geçen (koydu) fiili üzerine atıftır. Bu durumda den sonra gelen harf-i cerri de manasınadır. Buna göre mânâ şöyle olur: "Dirseklerini uyluklarından ayırdı. Biribirine temas ettirmedi. Uylukları üzerine sadece eli temas etti."

2. kelimesi "mirfak" kelimesine muzaf ve mübtedâ olarak gelmiş merfu' bir kelimedir.kelimesi de haberidir. Yani mübtedâ ve haberden meydana gelmiş bir hâl cümlesidir. Buna göre mana şöyle olur: "Sonra sol ayağını yayarak oturdu ve sol elini sol uyluğunun üzerine koydu; sağ dirseği, sağ uyluğunun üstünde ve sağ uyluğuna değmeyecek bir halde bulunuyordu."

3. Daha önce geçen fiilinin mef'ulu olarak mensub ve mirfak kelimesine muzaf bir kelimidir. Bu durumda mana şöyledir: "Ve sağ dirseğini de sağ uyluğu üzerine koydu."[27] Ayrıca Bezl'ul-mechud sahibi bir dördüncü mânâ daha nakletmiştir ki, buna göre kelimesinin önünde bulunan harfi kelimenin aslındandır. Yani kelimenin aslı dir. Dirseğini uyluğuna temas ettirmedi. Onu ayrı ve tek başına bıraktı demektir.[28]

Râvi Vâil, anlaşılan Resûl-ü Ekrem'i sağ tarafından gözetlemiş olacak ki, sadece sağ dirseğinin durumunu görmüş sol dirseğini iyice göremediği için ondan söz etmemiştir. Yahutta sol dirseğinin durumu da sağ dirsek gibi olacağı için ayrıca ondan da bahsetmeye lüzum görmemiştir.

Yine bu hadis-i şerifte geçen cümlesi "söylerken gördüm" mânâsına değil, "yaparken gördüm" anlamında kullanılarak sadece söze değil, fiillere de şâmil bir mânâ ifâde etmiştir.[29]

Bazı Hükümler

1. Tekbir alırken elleri kulaklara kadar kaldırmak müstehabtır.

2. Secdeye varırken elleri, kulakların hizasına gelecek şekilde yere koymak müstehabtır.

3. Rükû' hâlinde ellerin dizler üzerine konulması meşru kılınmıştır.

4. Namazda otururken sol ayağı yere yayarak üzerine oturmak meşru kılınmıştır.

5. Teşehhüdde elleri uyluklar üzerine koyarak dirsekleri uyluklardan yukarı kaldırmak meşru kılınmıştır.

6. Küçük parmakla yanındaki parmağı yumarak orta parmakla başparmağı halka yapıp, şehâdet parmağıyla da işarette bulunmak caizdir. [30]

727. ...(Bir önceki hadis) aynı senedle, mana olarak (bir de) Ha-sen b. Ali Ebu'l-Velid, Zaide ve Âsim b. Küleyb vasıtasıyla rivayet edilmiştir. (Ancak) bu rivayette (farklı olarak Zaide şunları) söyledi: "Sağ elini sol elinin üstüne, kolun ve bileğin üstüne (gelecek şekilde) koydu." Yine bu rivayette (farklı olarak şöyle) dedi: Bu hâdiseden sonra çok soğuk bir günde yine namaz kılmak üzere (bu cemaatin) yanlarına geldim, cemaatin üzerlerinde kat kat elbiseler vardı. Elleri elbiselerin altında hareket ediyordu.[31]

Açıklama

Bu hadis mânâ olarak bir önceki hadisin hemen hemen aynısıdır. Senedi de netice olarak bir önceki hadiste olduğu gibi Vâil b. Hucr'e erişmektedir. Bu bakımdan hadis-i şerifte, Resûl-i Zişân Efendimiz ve ashabının namaz kılışlarını nakleden kimse Vâil b. Hucr'dur. İşte Vâil'in bir müddet sonra soğuk bir günde tekrar geldiği zaman cemaatin, üzerlerinde bulunan kalabalık elbiselerin altında ellerini hareket ettirmeleri mevzununda İbnü'l-Arabî, Tirmizî üzerine yazdığı Ârizat'ül-Ahzc\î isimli eserinde, "ellerin bu hareketinden maksat, teşehhüd esnasında şahadet parmaklarıyla yaptıkları işaretten başka bir şey değildir" dedikten sonra bu hadisin zayıf olduğuna

dikkati çekerek şunları söylemektedir: "Şayet bu hadisin doğruluğunu kabul edecek olursak, o zaman elleri hareket ettirmenin mânâsı: şehadet esnasında şehadet parmağının açılıp kapanması anındaki ellerin hareketi, yahutta ellerin, rüku ve sucuda inip kalkma esnasındaki hareketleridir."[32]

728. ...(Yine) Vâil b. Hucr'dan; demiştir ki: Peygamber (s.a.)'i namaza başlayacağı zaman ellerini kulaklarının hizasına kadar kaldırırken gördüm. Daha sonra yanlarına geldiğimde üzerlerinde aba ve başlıklı elbiseler olduğu halde namaza başlarken ellerim (ancak) göğüslerine kadar kaldırdıklarını gördüm.[33]

Açıklama

Burada namaza başlarken el kaldırmanın, iftitah tekbiri ile aynı zamanda olacağı ifâde edilmektedir. Biz bu mevzu ile ilgili açıklamayı bütün ayrıntıları ile 721 ve 722 no'lu hadis-i şeriflerin izahında zikrettik. Ellerin kulak hizasına kadar değil de sadece göğüs hizasına kadar kaldırmasının sebebi ise, yine bu hadis-i şeriften anlaşıldığı gibi üzerlerinde bulunan elbiselerin ellerin daha fazla kaldırılmalarına imkân vermemesidir.

Konuya ait hadislerde görüldüğü gibi Resûlullah, namaza başlarken ellerini kaldırırdı. Bunun sünnet olduğunu bütün mezhebler kabul etmişlerdir. Ancak ellerin nereye kadar kalkacağı konusunda ittifak edememişlerdir. Değişik rivayetlerle amel edildiği görülmektedir.

"Kıraatten sonra rüku'dan önce ve rukûdan sonra Resulüllah'ın iftitah tekbirinde olduğu gibi ellerini kaldırdığı sahih hadislerle varid olmuştur. Bazan da rüku'dan önce ve sonra kaldırmadığı da olmuştur diyen âlimler hâlen bu sünnetin devam ettiğini, kaldırmamasının ise farz sanılır endişesinden ileri geldiğini söylemektedirler.

Hanefi uleması ise, "Resûlullah (s.a.) vefatından önce, rüku öncesi ve sonrası elini kaldırmaktan vazgeçti, bu da bu hükmün nesh edildiğinin delilidir" demişlerdir. Zira Resûlullah (s.a.)'ı ibadetleri bir yana, âdetlerinde bile yakından izleyen ve O'na uyan Abdullah îbn Ömer, "rükû' öncesi ve sonrası ellerim kaldırmazdı. Ömer'in arkasında namaz kılanların iftitah tekbirinden başka yerde ellerini kaldırmadığını sahih rivayetlerde nakletmeleri; Hz. Ali ile Abdullah İbn Mes'ûd'un da iftitah tekbirinden

başka yerde ellerini kaldırmamaları bu hükmün mensûh olduğuna kâfi bir delildir" demektedirler ki, Hanefi uleması bunu böyle söylerler ve buna göre amel ederler.[34]

115-116- Namaza Başlama (İftitâh)

729. ...Vail b. Hucr'den; demiştir ki: Ben kış mevsiminde Peygamber (s.a.)'in yanına gelmiştim. Ashabını namaz(a başladıklarımda elbiseler içinde bulunan ellerini kaldırırlarken gördüm.[35]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte iftitah tekbiri alınırken ellerin kaldırılacağı açıkça irade edilmektedir. Yine bu hadis-ı şerif, şiddetli soğuk veya sıcaktan korunmak maksadıyla eldiven ve benzeri şeylerle elleri kapatarak namaz kılmanın caiz olacağına delâlet etmektedir. Ancak bunun mek'rûh olduğunu söyleyenler de vardır.[36]

730. ...Muhammed b. Amr b. Ata'dan; demiştir ki: İçlerinde Ebû Katâde'nin efe bulunduğu Peygamber (s.a.)'in ashabından on kişi arasında Ebû Humeyd es-Saidî'nin;

Peygamber (s.a.)'in namazını en iyi bileniniz benim, dediğini işittim. (Onun bu sözü üzerine orada bulununlar);

Niçin (bu iddiada bulunuyorsun)? Allah'a yemin olsun ki, sen bizim Peygamber (s.a.)'e en çok uyanımız ve sahâbîlıkte en eski olanımız değilsin, dediler. O da;

Evet değilim, dedi. (Bunun üzerine onlar da);

Haydi (bize bildiklerini) anlat dediler. (O da);

Resûlullah (s.a.) namaza kalktığı zaman ellerim omuzlan hizasına kadar kaldırdıktan sonra tekbir aldırdı. (Tekbirden sonra) her kemik yerli yerince yerleşirdi. Sonra (bir miktar) okur ve tekbir alarak omuzlan hizasına kadar ellerini kaldırırdı. Sonra rüku'a varır, avuçlarını dizlerine koyar ve dümdüz olup başını ne (aşağı) eğer ne de (yukarı) kaldırırdı. Sonra da başını kaldırıp, "Semiallalıü limen hamideh" der, sonra ellerini omuzları hizasına kadar kaldırırdı. Daha sonra "Al-lahu Ekber" diyerek yere inerdi. (Secdede

iken) kollarını yanlarından uzak tutardı ve (secdeden) başını kaldırır, sol ayağını yayar ve üzerine otururdu. Secdeye vardığında ayak parmaklarını (kıbleye doğru) yumuşak tutardı. Sonra (ikinci) secdeye varır ve "Allahu Ekber" diyerek başını secdeden kaldırır, sol ayağını yayarak üzerine (birazcık) otururdu. Her kemik yerine yerleşirdi. Öbür rekatta da aynı şeyleri (aynı şekilde) yapardı. (İlk) iki rekattan kalkınca tekbir alır, tıpkı namazın başlangıcında olduğu gibi ellerini omuzları hizasına kadar kaldırırdı. Sonra da (daha önce anlatılanları) namazının geriye kalan kısımlarında aynen tekrarlardı. Selâm vereceği rekâta gelince, (sağ kabasının altından) sol ayağını dışarı çıkarıp sol oturağı üzerine otururdu; dedi. (Orada bulunanlar da):

Doğru söyledin (gerçekten Peygamber (s.a.)) böyle namaz kılardı diye tasdik ettiler.[37]

Açıklama

Bezlu'1-mechûd sahibi bu hadisin bazı illetlerle malûl olduğunu beyân ederek bu illetleri şu şekilde sıralamaktadır:

1. Bu hadisin râvilerinden Abdulhamîd b. Ca'fer zayıftır.

2. Muhammed b. Amr b. Atâ'mn bu hadisi Ebû Humeyd'den ve bu hadisin diğer râvilerinden duymadığı kesinlikle bilindiği halde, burada sanki bu kimselerden duymuş gibi gösterilmiştir. Bu hadisi Muhammed b. Amr'ın ancak başka bir şahıstan duymuş olması gerekir ki, o şahsın ismi burada açıklanmadığından kimliği meçhul kalmaktadır. Bu durum ise, hadisin sıhhatine zarar vermektedir. Bazı rivayetlerde bu kimsenin ismi Abbâs bazılarında da Ayyaş olarak geçmektedir.

3. Bu hadisin senedinde Ebu Katâde'den söz edilmektedir. Halbuki Muhammed b. Amr b. Atâ, Ebû Katâde'ye yetişmemiştir.

4. Ayrıca metinde "orada bulunanların hep birden doğru söyledin" dedikleri ifâde ediliyorsa da, bu ifâde sadece Ebû asım'ın Abdulhamîd'den naklettiği hadiste geçmekte, bunun dışında herhangi bir rivayette bu ifâdeye

rastlanmamaktadır.

Her ne kadar İbn Hacer bu tenkitlerin bazılarını cevablandırmışsa da yine Bezlu'l-mechûd sahibi, Eş-Şa'bî'ye dayanarak İbn Hacer'in iddialarını çürütmüştür.[38]

Aliyyü'I-Kaarî'm'n beyânına göre, "İbn Hacer bu hadiste geçen "Resul-i Ekrem (s.a.) birinci rekâtın ikinci secdesinden sonra sol ayağını bükerek üzerinde bir miktar oturdu" ifâdesine bakarak sonunda teşehhüd bulunmayan her rekattan sonra ikinci secdeyi m'üteakib istirahat maksadıyla oturmanın mendub olduğunu söylemiştir. Hanefi ulemasına göre ise, bu oturmak ancak bir özür sebebiyle o anda oturmak ihtiyacını duyan kimseler için caizdir.Bunun dışında burada oturmak söz konusu değildir."

Namazın sonunda Resul Ekrem'in hadiste ifâde edildiği gibi sol ayağını sağ uyluğunun allından sağ tarafa doğru dışarı çıkararak sol kabasının üzerine oturması (teverrük) mevzuu da fıkıh âlimleri arasında ihtilaflı bir meseledir. Hanefi ulemâsına göre gerek iki secde arasındaki oturuşlarda, gerekse teşehhüdlerde sağ ayağını parmaklan kıbleye gelecek şekilde diker, sol ayağını yere yayarak üzerine oturur. Bu aynı zamanda İmam es-Sevrî'nin de görüşüdür. İmam Şafiî'ye göre namaz kılan kimse birinci teşehhüdde bu şekilde oturursa da ikinci teşehhüdde sol kabasının üzerine oturur. İmam Mâlik'e göre ise, her oturuşta sol kabasının üzerine oturur. Tabii bu şekilde oturabilmek için sağ kabasının altında bulunan sol ayak, sağ taraftan dışarı çıkarılır.

İmam Şafiî'nin bu konudaki delili bu hadis-i şeriftir. Hane/ilerin delili ise;

1. Hz. Âişe'nin rivayet ettiği; "Resûl-i Ekrem (s.a.) oturduğu zaman sol ayağını yayarak üzerine otururdu, sağ ayağını da dikerdi" mealindeki 783 numaralı hadis ile;

2. Vâil b. Hucr'un (726 numarada tercemesini sunduğumuz) hadisi.[39]

Bazı Hükümler

1. Rükû' halinde iken baş ile sırt aynı hizada bulunmalıdır.

2. "Semiallahu limen hamideh" cümlesi, rükû'dan doğrulduktan sonra söylenir. (721 no'lu hadis-i şerifin izahında bu mesele ile ilgili açıklama vardır).

3. Secde halinde iken bileklerini yanlarına ve kasıklarına temas ettirmek-, ten sakınmalıdır.

4. Son teşehhüdde kabalarını yere koyarak sol ayağını da yere yatırıp oturmalıdır.

5. Secdede ayak parmaklarım kıbleye döndürmeye dikkat etmelidir.[40]

731. ...Muhammed b. Amri'l-Âmiri'den; demiştir ki: Peygamber (s.a.)'in sahabilerinden (bir topluluğun oluşturduğu) bir mecliste idim. Peygamber (s.a.)'in namazından bahsediyorlardı. (Bir önceki hadisin râvilerinden) Ebû Humeyd (i's-Saidî) dedi ki: (Ravi Muhamed b. Amr b. Halhale, AbdulHamid b. Cafer'in Muhammed b. Amr'den rivayet ettiği) şu (bir önceki) hadisin (sadece) bir kısmım zikretti ve (İbn Halhale sözüne devamla şöyle) dedi: (Resul-i Ekrem) rükû'a vardığı zaman elleriyle diz kapaklarını iyice kavrardı. Parmaklarının arasına açık bulundururdu. Başını yukarı kaldırmadan ve yüzünü göstermeden sırtını aşağı eğerdi. (Muhammed b. Amr b. Halhale sözüne devamla) dedi ki: "İki rekatta(n sonra) oturduğunda sol ayağının alt kısmı

üzerine oturur ve sağ (ayağı)ını dikerdi. Dördüncü (rekatın nihâyetin)de sol kabasını yere koyarak ayaklarını bir tarafından çıkarırdı."[41]

Açıklama

el-Münzirî, "Bu hadisin senedinde, hakkında bazı söylentiler bulunan İbn Lehî bulunmaktadır" diyerek bu hadisin zayıflığına dikkati çekmiştir.

Müellif Ebû Davud'un Muhammed b. Amr b. Halhale'nin rivayet ettiği bu hadisin, Abdulhamid b. Cafer'in rivayet ettiği bir önceki hadisin ancak bir bölümünden ibaret olduğunu söylemekten maksadı, bu hadisin bir önceki hadise nisbetle çok kısa olduğuna dikkati çekmektir. Fakat bununla beraber bu hadisde bir önceki hadisde bulunmayan bazı ilâveler ve bir önceki hadise nisbetle bazı farklılıklar vardır. Bu farklılıklar şunlardan ibarettir:

1. Resûl-i Ekrem (s.a.) rükû'da diz kapaklarını elleriyle iyice kavrayarak ellerini dizlerine iyice yerleştirirdi.

2. Rükû' hâlinde ellerinin parmakları arasını açık bulundururdu.Bilindiği gibi el parmaklarının arasını açık bulundurmak sadece rüku'da, kapalı bulundurmak da sadece secdede mendubtur.

3. Başını sağa-sola bükmediği için yanaklarından hiç biri rükû' halinde görünmezdi. Sağ yanağının görülebilmesi içni başını sol tarafa sol yanağın görülebilmesi için de başını sağ tarafa bükmesi gerekir. Buna göre Resul-i Ekrem (s.a.) yanaklarını yere paralel bulunduruyordu.

4. Bundan Önceki hadis-i şerifte sol ayağını dışarı çıkardığından bahsedildiği halde burada her iki ayağını da bir taraftan dışarı çıkardığı ifade edilmektedir. Aliyyü'l-Kaarî'nin beyânına göre bu sağ taraftır.

Burada geçen ikinci ve dördüncü rekatlar sonundaki oturuş şekli bundan önceki hadis-j şerifte de geçtiği için mezheb imamlarının görüşleriyle ilgili tafsilât orada verilmiştir.

Ancak burada ayakların ikisinin de sağ taraftan çıkarıldığı ifade edildiği halde Buhârî'de "iki rekat sonunda (teşehhüd için) oturduğunda sol ayağının üzerine oturup sağ ayağını diker, son rekâta oturduğunda (ise) sol ayağını ileri alıp diğerini dikip oturağı üzerine oturur idi" denilmektedir.[42] İlk oturuş mevzuunda merhum Ahmed Naim Efendi şunları söylemektedir: "Sol ayağın üzerine oturup sağ ayağını dikmeğe (iftiraş) denir. Tahâvî'nin rivayetinde oturuşun şekli hakkında tafsilat daha da fazladır. Orada sonra oturup sol ayağını yaydı. Yani altına aldı, sağ ayağının üstünü kıbleye karşı getirdi. Sağ avucunu sağ dizinin üzerine ve sol avucunu sol dizinin üzerine koydu ve kelime-i şehâdeti mübarek parmağı ile işaret buyurdu denilmektedir"[43] Yine Ahmed Naim Efendi "sol ayağını ileri alıp diğerini dikip oturağı üzerine oturdu" cümlesi ile ilgili olarak şunları söylemektedir: "Buna teverrük denir." Nitekim Sünen-i Ebû Davud'un rivayetlerinin birinde; "nihayet... ardından selâm verilecek secdeyi yaptıktan sonra sol ayağını geri bırakıp sol yanı üzerine müteverriken (kabasını yere koyarak) otururdu." (Bk. Mevzumuzu teşkil eden hadis) denilerek teverrük açıklanmıştır. Ebû Davud'un Sünen'indeki rivayetin birinde ise, her iki oturuş arasındaki fark: ikinci rekâttan sonra oturduğunda sol ayağının tabanı üstüne oturup sağ ayağım diker, dördüncü rekat olunca sol ayağını yere yapıştırıp her iki ayağını yanından dışarı çıkarırdı, diye gösterilmiştir.

Bu hadis-i şerif ilk oturuş ile son oturuş arasında fark gören fukahâ ile fark görmeyen Ebû Hanife ve taraftarları arasındaki ihtilafın esaslarından birini teşkil etmektedir. Bu hadise binaen Şafiî ile Şafiî'nin görüşünü paylaşan fukahâ ilk oturuşta sadece iftirası (sağ ayağı dikerek sol ayak üzerine oturmayı) ikinci oturuşta ise, teverrükli (sol ayağı ileri alıp diğerini dikip kabası üzerine oturmayı) sünnet sayarlar. Ebû Hanife ile imameyn ise,

-ki sarih Aynî, Seyrî ile Abdullah b. Mübârek'i ve bir rivayete göre Ahmed b-Hanbel'i de bunlara katıyor- oturduğu zaman sol ayağını yayar ve üzerine otururlar ve her iki oturuşta da bu şekilde oturmanın sünnet olduğunu söylerlerdi. Bu mevzudaki delilleri ise şu hadis-i şeriftir.[44]

Bu konuda Bezlu'l-mechûd sahibi de şunları söylemektedir: "Bu mevzuda hanefi mezhebinin görüşü Bedâyi sahibinin dediği gibidir. Teverrük' ün manası kabaları yere koyup ayaklan sağ taraftan çıkartarak sol kaba üzerine oturmaktır. Hadis-i şeriflerin birinde (730 no'lu hadis) sol ayak dışarı çıkacak denildiği halde, diğerinde (731. hadis) ikisi birden dışarı çıkacak denilmesi, zamana ve mekâna göre ikisinin de uygulanabileceğine bir işarettir.[45] İmam Mâlik'e göre her iki oturuşta da teverrük efdaldır. Delili ise, 730 ve 731 no'lu hadislerdir.[46]

732. ...Muhammed b. Amr b. Atâ'dan bir Önceki hadisin aynısı (rivayet edilmiştir. Ancak Muhammed bir önceki rivayetinden fazla olarak şunları) söylemiştir: "Secdeye vardığı zaman (kollarını) yaymaksızın ve onları (yanlarına) çekmeksizin ellerini yere koyardı ve (secde halinde iken de el ve ayak) parmaklarını kıbleye yöneltirdi."[47]

Açıklama

Bu rivayet mana bakımından bir Önceki hadisin aynısı olmakla beraber ondan fazla olarak bazı hükümler getirmektedir.

Bu hadisin Müslim'deki ibaresi meâlen şöyledir: "Resülullah (s.a.) namaza tekbirle kıraate de Fatiha'yı okumakla başlardı. Rükû' ettiği zaman başını ne yukarıya diker, ne de aşağıya büker, ikisinin arasında tutardı. Başını rükûdan kaldırdığı vakit, iyice doğrulmadıkça secdeye gitmezdi, başını secdeden kaldırdığı zaman dahi iyice doğrulup oturmadıkça ikinci secdeye gitmezdi. Her iki rekat sonunda tahiyyât okurdu. Sol ayağını yere döşer, sağ ayağını da dikerdi. Şeytan oturuşundan nehyeder, insanın vahşi hayvanlar gibi kollarını yere yaymasını da yasak ederdi." Müslim'in rivayet ettiği (salât 340) bu hadis-i şerif de mevzumuzu teşkil eden hadisi te'yid etmektedir. Netice olarak Ebû Davud'un rivayet ettiği bu hadis-i şerif bir öncekinden farklı olarak şu hükümleri getirmektedir:

1. Kolları vahşi hayvanlar gibi yere yayarak secdeye varmak yasaklanmıştır. Çünkü bu tenbelliğin ve namaza lâyıkıyla önem vermemenin alâmetidir. Nitekim Buhârî'de bu mesele şöyle ifâde edilmiştir: "Secdede itidal üzere bulununuz. Hiç biriniz de kolunu canavarın kolunu yaydığı gibi yaymasın."[48]

Halbuki kolların kaldırılarak yanlardan uzakta tutulması tevazu hâline daha uygun olduğu gibi alnı yere koymaya da yardımcı olur. Kollan secdede yere yaymaksa tenzihen mekruhtur. Sünnet olan ise, kişinin secdede sadece el ayalarını yere koyarak, kollarını yere yaymaksızın dirseklerini yukarı kaldırması ve koltuklarını da kuş kanadı gibi germesidir. Secdede bu halde bulunmak gerektiğine dair emir vardır. Nitekim Meymûne (r.anhâ)'dan gelen bir rivayette; "Resûlullah (s.a.) secdeye vardığı vakit ufak bir kuzu, iki kolları arasından geçebilirdi"[49] diğer bir rivayette de, "Pazularının arasını o kadar açardı ki koltuklarının beyazlığı arkadan görünürdü" denilmektedir.[50]

Bu rivayetlerin birincisinde tarif edilen duruma "tecnîh" denir. İkinci rivayette tarif edilen duruma ise "tahviye" denir ki, kişinin secde halinde karnını yerden uzak, pazularını yanlardan açık ve ırak tutmak anlamındadır. Kadınlar ise bunun aksini yaparlar ki, buna da "ilıtifâz" denir. Bu iki rivayette tarif edilen tecnîh ile tahviye netice itibariyle bir manaya gelmektedir.

2. Ayak ve el parmaklarının kıbleye getirilmesidir. Bazılarına göre secdede iken parmaklar kıbleye gelmezse namaz bâtıl olur. Ulemanın büyük çoğunluğuna göre ise, mekruh olur. Nitekim merhum Ö.Nasuhi Bilmen Efendi bu mevzuda şöyle demiştir: "İki ayağın veya bir ayağın parmaklan yere konulmadıkça secde caiz olmaz. Muhtar olan kavil budur. Bir ayağın yalnız bir parmağını veya ayağın yalnız üstünü yere koymak kifayet etmez."[51]

Bu mevzuda Hanefi ulemâsından merhum Aynî de şöyle demiştir: "Hadis-i şerifte geçen kelimesine iki şekilde mana vermek mümkündür:

1. Ellerini uzunluğuna yayardı, parmaklarını yummazdı.

2. Kollarını yanlarından uzak tutardı ve yere yaymazdı.[52]

Ancak biz el-Menhel sahibine uyarak tercemede ikinci manayı tercih ettik.[53]

733. ...Abbâs (veya Ayyaş) b. Sehl Es-Sâidî'den rivayet edilmiştir: Kendisi; Peygamberin ashabından olan babasının da bulunduğu bir mecliste idi. (O) mecliste Ebû Hüreyre, Ebû Humeyd es-Sâidi ve Ebû Useyd de vardı. (Ancak râvi İsâ bu hadisi naklederken) şu (730 no'lu) habere bazı ilâveler yaptı ve (bazı kısımlarını da) eksik nakletti. Bu hadiste (İsa b. Abdullah) şöyle dedi: (Sonra başım rükû'dan kaldırdı ve "Semiallahü limen hamiden, Allahümme Rabbena lekel-Hamd" (Allah kendisine hamdedenin hamdini işitir. Ey Rabbimiz, hamd sana mahsustur)" dedi ve ellerini kaldırdı. Sonra "Allahü Ekber" deyip secdeye vardı. Secdede iken elleri dizleri ye ayak uçları üzerinde kaldı. Sonra "Allahü ekber" deyip (sol) kabası üzerine oturdu. Öbür ayağını da dikti. Sonra "Allahü Ekber" deyip secdeye vardı. Sonra (yine); "Allahü Ekber" diyerek (secdeden) kalktı (fakat bu defasında sol) kabası üzerine oturmadı." Sonra (İsa 730 no'lu) hadisi naklederek (şöyle) dedi: Sonra iki rekatın sonunda oturdu. Kalkmak isteyince de tekbirle kalktı ve son iki rekatı da tamamladı. (Ancak İsa burada daha önce geçen 730 no'lu hadisteki son) teşehhüdde kabalar üzerine oturmaktan söz etmedi.[54]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte aynı mevzuyla ilgili 730 no'lu hadise nisbetle bazı ilâveler bulunmakla beraber, bazı kısımlarda da sözü geçen hadise göre bazı noksanlıklar mevcuttur. Netice olarak:

1. "Sonra başını nüku'dan kaldırdı", cümlesiyle,

2. "Semiallahü limen hamiden, AHahumme Rabbena Ieke'1-hamd" cümlesi 730 no'lu hadise nisbetle burada bulunan ilâvelerdir. Ancak 730 no'lu hadiste bulunan "son teşehhüdde (sol) kabası üzerine oturdu" cümlesi, burada geçmediğinden mezkûr hadise nisbetle bu husus bir noksanlık teşkil etmektedir.

Bu hadisle ilgili açıklamalar 730 no'lu hadisin açıklama kısmında geçmiştir.[55]

734. ...Abbâs b. Sehl dedi ki: Ebû Humeyd, Ebû Üseyd, Sehl b. Sa'd ve Muhammed b. Mesleme[56] (kendi aralarında) toplanıp Peygamber (s.a.)'in namazından bahsediyorlardı. Ebû Humeyd r.a.): "Resûlullah (s.a.)'m

namazım en iyi bileniniz benim" dedi ve bir önceki hadisin bir kısmını nakletti (ve şöyle) dedi: "Sonra (Resûlullah) rükû'a vardı ve ellerini dizlerinin üzerine koydu. Ellerini sanki kavis gibi yapmış, dizlerini tutuyor ve yanlarından uzak bulunuyordu. Sonra secdeye vardı ve alnıyla burnunu yere iyice yerleştirdi; kollarını da yanlarından uzaklaştırdı, ellerim omuzlan hizasına koydu. Sonra başını (secdeden) ta her kemik yerine dönünceye kadar kaldırdı (ve birinci veya ikinci rekatın sonundaki secdeleri) bitirdi, sonra sol ayağını yayıp üzerine oturdu. Sağ ayağım (dikerek) uçlarım kıbleye getirdi. Sağ elini sağ dizinin, sol elini de sol dizinin üzerine koydu. (Şehâdet) parmağı ile de işaret etti.

Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadisi Utbe b. Ebî Hakim, Abdullah b. İsa'dan, o da Abbas b. Sehl'den rivayet etti. (Ancak Utbe burada) te-verrükten (sol kabayı yere koyarak oturmaktan) bahsetmemiştir. (Yine Utbe) Fuleyh hadisinin (734 no'lu hadisin) bir benzerini daha nakletmiş (orada da teverrükten bahsetmemiştir). El-Hasen b. el-Hurr da Fuleyh ve Utbe hadisinde olduğu gibi (sadece ikinci teşehüddeki) oturuştan bahsetmiş (ve başka bir oturuştan söz etmemiş)tir.[57]

Açıklama

Aliyyü'l-Kaarî, Mirkât isimli eserinde hadis-i şerifte geçen sağ elim sağ dizinin, sol elim de sol dizinin üzerine koydu, (şehâdet) parmağıyla da işaret etti" cümlesini açıklarken şöyle diyor: Müslim'de bu mevzuda şöyle bir hadis-i şerif vardır:

"Peygamber (s.a.) namazda oturduğu vakit, sağ avucunu sağ uyluğunun üzerine koyar, bütün parmaklarını yumar, baş parmaktan sonra gelen parmağı ile işaret ederdi, sol avucunu da sol uyluğunun üzerine koyardı."[58] Şurası muhakkak ki bütün parmaklar kapalı iken avucu uyluk üstüne koymak mümkün değildir. Allah bilir ya, herhalde parmaklan açık olduğu halde ellerini uylukları üzerine koymuş, ancak daha sonra şehâdet parmağıyla işaret etmek istediği zaman, parmaklarını kapamıştır. Nitekim parmakla nasıl işaret edileceği mevzuunda İmam Muhammed ve Ebû Yusuf'tan gelen rivayet de böyledir. Ulemanın bir çoğu da hiç bir zaman parmakla işaret edilmeyeceğini söylemişlerse de bu hem rivayet hem de dirayet yönünden isabetsizdir.

Hulvânî'den gelen rivayete göre ise, kişi teşehhüdde "lâ ilahe" derken şehâdet parmağını kaldırır, "illallah" derken de indirir. Bu şekilde olumsuz cümle ile parmak kaldırılmış, müsbet cümle ile de indirilmiş olur. Parmak uçları dizin kenarına kadar, uzatılır daha uzakta olamaz.[59]

Müellif Ebû Dâvûd hadisin sonundaki talik ile teverrük ve istirahat celsesine ait rivayetler arasında birlik olmadığına dikkatleri çekmek istemiştir. Bu mevzu ile ilgili rivayetleri şu şekilde hulâsa etmek mümkündür:

1. Abdulhamid b. Cafer'in, Muhammed b. Amr b. Ata'dan rivayet ettiği (730 no'lu) hadisle, Muhammed b. Amr b. Halhale'nin Muhammed b. Amr el-Amirî'den rivayet ettiği (731 no'lu) hadiste Peygamber (s.a.)'in ikinci oturuşta kalçasını yere koyarak oturduğu ifade edilmektedir.

2. Bunun yanında Hasen b.el-Hurr'ın rivayet ettiği (733 no'lu) hadisle Fuleyh'in rivayet ettiği (743 no'lu) hadiste ve Utbe'nin Fuleyh hadisine benzeyen rivayetinde ise, ikinci celsede teverrükten bahsedilmemektedir.

a. Bu râvilerden el-Hasen, Peygamber (s.a.)'in sadece iki secde arasında teverrük yaptığından bahsetmiş, bunun dışında ne ilk celsede, ne de ikinci celsede teverrük yapıp yapmadığından söz etmediği gibi sonunda teşehhüd bulunmayan iki secde arasında İstirahat celsesinden de bahsetmemiştir.

b. Fuleyh ile Utbe ise hiç bir şekilde teverrükten bahsetmişledir. Netice olarak teverrük konusunda rivayetler arasında birlik olmadığı için mezhebler de bu konuda değişik görüşler beyân etmişlerdir.

Mezheblerin bu konudaki görüşlerini (731) ve (732) numaralı hadislerin şehrinde açıklamış bulunmaktayız.[60]

735. ...Amr b. Osman, Bakıyye'den; o Ukbe'den; o Abdullah b. İsa'dan; o el-Abbâs b. Sehl es-Sâidî'den, o da Ebû Humeyd'den şu (bir önceki) hadisi nakletti. (Ukbe) dedi ki: (Resûl-i Ekrem s.a.) secdeye vardığı zaman karnını uyluklarının herhangi bir tarafına dayandırmadan uyluklarının arasını açardı.[61]

Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadisi İbnu'l-Mübârek rivayet etti. (Dedi ki:) “Füleyh diyor ki: Ben bu haberi Abbas b.Sehl'den İşittim ama onu hafızamda tutamadım" (Yine İbnu'l-Mübârek diyor ki:) "Öyle zannediyorum ki Füleyh, İsa b. Abdillah'dan bahsetti. (İsa b. Abdillah da) bu haberi Abbâs b. Sehl'den işitmiş. Abbâs der ki: Ben (bu hadisi) Ebû Humeyd es-Sâidî'den aldım."[62]

Açıklama

Ukbe'nin bu rivayetinden anlaşılıyor ki, Resûl-i Ekrem (s.a.) secdeye vardığı zaman karnını uylukları üzerine dayamaz, bilakis uyluklarından uzaklaştırır ve uyluklarını da bir birinden uzak tutarmış. Bazı Şâfiiler iki uyluk arasındaki bu mesafeyi bir karış olarak takdir etmişlerdir.

Müellif Ebû Davud'un beyânına göre, Abdullah b. el-Mübârek bu hadisi Fuleyh'den dinlemiştir. Fuleyh de Abbâs b. Sehl'den dinlemiş, fakat Fuleyh, Abbâs'dan dinlediğini unutmuştur. Abdullah İbn el-Mübârek, Fuleyh'in bu hadisi unuttuktan sonra İsa b. Abdillah'dan ikinci defa işitip ezberlediği kanaatindedir. Bu hadisi İsa, Abbas'dan, Abbas da Ebû Humeyd es-Saidî'den nakletmiştir.[63]

736. ...Bu hadis Hz. Peygamber (s.a.)'den (bir de) Abdu'l-Cebbâr b. Vâil'in babası tarafından (rivayet edilmiştir. Vâil b. Hucr) dedi ki: (Peygamber a.s.) secdeye gittiği zaman elleri inmeden önce dizleri yere inerdi. Secdeye vardığı zaman ise alnım elleri arasına koyardı ve (pazularını) karnından uzak tutardı.

Haccâc (b. Minhâl) dedi ki: Hemmâm dedi ki: Şakik bize anlattır Bu hadisin bir benzeri de (yine) Hz. Peygamber'den Âsim b. Küleyb'-in babası tarafından rivayet edilmiştir. (Râvi Haccâc dedi ki:) Bu iki hadisin birinde kanaatimce Muhammed b. Cuhâde'nin (rivayet ettiği) hadiste (şu cümle bulunmaktadır. "Secdeden kıyama) kalkmak istediği zaman dizleri üzerinde ve (elleriyle) uyluklarına dayanarak kalkardı."[64]

Açıklama

Vail b.Hucr'un rivayetinde Resûl-i Ekrem (s.a.)'in secdeye vardığı zaman, alnını iki ellerinin arasına koyduğu ifâde edilmektedir. Halbuki (734) no'lu hadis-i şerifte ellerini omuzu hizasına koyduğu ifâde edilmişti. Her ne kadar görünüşte bu iki rivayet birbirinden farklı gibiyse de, aslında aralarında her hangi bir tearuz yoktur. Çünkü bu iki rivayet birlikte değerlendirildikleri zaman, Resûl-i Zişan'ın secde ederken bazan yüzünü elleri arasına koyduğu bazan da ellerini omuzları hizasına koyarak secde

ettiği anlaşılır. Bu farklı uygulama, duruma göre iki şekilde de secde yapılabileceğini ifâde eder.

Bu hadis, Haccâc'dan gelen şekli ile zayıftır. Hadisi Resûl-i Ekrem'den rivayet ettiği söylenen Küleyb, içlerinde Buhârî'nin de bulunduğu bir Ulemâ grubuna göre tabiîdir. Buna göre Küleyb'in bu hadisi Resûl-i Ekrem'den değil de, bir sahâbiden duymuş olması gerekir. Bilindiği gibi böyle sahibinin atlanarak Resûl-i Ekrem'den işitilmiş gibi nakl edilen hadislere "mürsel hadis" denir.

Bu hadislerden anlaşılıyor ki, Resûl-i Ekrem (s.a.) secdeye varmak istediği zaman yere önce dizlerini, sonra ellerini ve yüzünü koyar, kalkarken de bunun aksini yapardı. Önce yüzünü, sonra ellerini ve daha sonra da dizlerini kaldırırdı. Her ne kadar İmam Mâlik ile İmam Evzâî önce ellerin, sonra da dizlerin yere konacağını söylemişlerse de, cumhura göre İmam Mâlik'le Evzâî'nin bu görüşleriyle ilgili uygulama sonradan neshedilmiştir.[65] Kıyama kalkarken de ellerini uylukları üzerine koyar yere tutunmaktan sakmırdı. Dizleri üzerinde ayağa kalkardı. Nitekim merhum Ö. Nâsûhî Bilmen Efendi de bu mevzuda şunları yazmıştır: "Secdeye varılırken evvelâ dizleri, sonra elleri, sonra yüzü yere koymak secdeden kalkarken de ibtida yüzü, sonra da dizlerin üzerine koyarak elleri yerden kaldırmak sünnettir. Meğer ki buna kudret bulunmasın, o halde el ile yere dayanarak kalkmak caiz olur."[66]

737. ...Vâil (b. Hucr) demiştir ki: Peygamber (s.a.)'i namazda baş parmaklarını kulaklarının yumuşağına kadar kaldırırken gördüm.[67]

Açıklama

Bu hadis-i şerif tekbir alırken ellerin kulak yumuşaklarına kadar kaldırılacağına bir delildir. Ancak daha önce geçen (728) no'lu hadiste sahâbe-i kiramın ellerini göğüs hizasına kadar kaldırdıkları ifadesi vardır. Biz hadisi açıklarken yine aynı hadisteki ifâdelere dayanarak ashabın ellerini göğüslerine kadar kaldırıp daha yukarı kaldırmamalarının sebebim soğuktan korunmak maksadıyla giydikleri elbiselerin fazlalığına yani bu fazla elbiselerin elleri daha yukarıya kaldırmaya engel olduğuna bağlandığını belirtmiştik.

Konumuzu teşkil eden bu (737) no'lu hadis-i şerifte her ne kadar Resûl-i Ekrem'in ellerini kulak memelerine kadar kaldırdığı ifâde ediliyorsa da (730) no'lu hadiste omuz hizasına kadar kaldırdığı, (726) no'lu hadiste de kulak üstü hizasına kadar kaldırdığı ifâdesi vardır. Aliyyü'l-Kaarî'nin Mirkat isimli eserinde zikrettiğine göre İmam Şafiî Mısır'a geldiği zaman tekbir esnasında ellerin nasıl kaldırılacağı mevzuu kendisine sorulduğunda şu cevabı vermiştir: "Namaz kılan kimse ellerini omuz hizasına gelecek şekilde kaldırır. Öyle ki, başparmakları kulak yumuşağı hizasına, diğer parmakları da kulaklarının üst hizasına gelmiş olur." Nitekim Müslim'in bir rivayetinde de şöyle buyuruluyor: "Peygamber (s.a.) ellerini ta kulakların üst hizasına kadar kaldırırdı."[68]

Bu sözüyle İmam Şafiî bu üç rivayeti de birleştirmiş oluyor; üçüyle de amel etmiştir. Bu çok güzel bir te'liftir. Nitekim Hanefiye ulemasının bir kısmı bununla amel etmişlerdir.[69]

738. ... Ebû Hureyre (r.a.)'den; demiştir ki: Peygamber (s.a.) namaza (başlamak) için tekbir aldığı zaman ellerini omuzlan hizasına kadar kaldırırdı. Rükû'a varmak istediği ve secdeye varmak için (rükû'dan) kalktığı zaman da böyle yapardı. İki rekat bittikten sonra (kıyama) kalkarken de aynı şeyi yapardı.[70]

Açıklama

Bu hadisle ilgili açıklama (730) no'lu hadisle bir önceki hadisen izahında geçtiğinden burada tekrara lüzum görmüyoruz.İbn Kayyım bu hadisin Müslim'in şartlarına uygun olduğunu söylemiştir.[71]

739. ... Kuteybe b. Said, İbn Lehia'dan; o Ebû Hübeyre'den, o da Meymûn el-Mekkî'den rivayet etmiştir. (Meymün el-Mekkî) Abdullah b. ez-Zübeyr (r.a.)'i kendilerine namaz kıldırırken (namaza) kalktığı esnada (iftitah tekbiri alırken) rükû'a varırken ve (ikinci) secdeye giderken ve (ikinci secdeden) kalkarken ve ayağa kalkarken ellerini kaldırmakta olduğunu görmüştür. (Meymûn el-Mekkî sözlerine devamla şöyle demiştir: Bunun üzerine kalkıp) İbn Abbâs'a gittim ve: "Ben İbn ez-Zübeyr'i kimsenin kılmadığı bir şekilde namaz kılarken gördüm" dedim. Ve ona (İbn

ez-Zübeyr'in) bu el kaldırışını (iyice) tarif ettim.Bunun üzerine (îbn Abbas şöyle) dedi: "EğerPeygamber(s.a.)'in namazını görmeyi arzu ediyorsan Abdullah b. ez-Zübeyr (r.a.)'ın namazına uy."[72]

Açıklama

Hadis-i şerifte geçen "işaret" kelimesi el kaldırma mânâsında kullanıldığından biz tercemede bu manayı tercih ettik. (Namaza kalktığı esnada) el kaldırmak tâbirini de (738) no'lu hadise dayanarak iftitah tekbiri esnasında ellerini kaldırıyordu şeklinde anladık ve bu mânâya parantez içerisinde işaret ettik.

Yine buradaki ifâdesini de bir numara sonra terceme edeceğimiz 740 no'lu hadise dayanarak "ikinci secdeden kalkarken" diye terceme ettik. Ancak yine el-Mcnhel sahibinin dediği gibi bu hadisin sahih olduğu farz edilecek olursa, o zaman metinde cümlesine "secdeye varmak için başım rüku'dan kaldırdığı zaman"diye cümlesine de "birinci teşehhüdden üçüncü rekata kalktığı zaman" diye mânâ verilerek bir önceki hadisle aralarında bir çelişkinin doğması önlenmiş olur.

Fakat bu hadis zayıftır. Çünkü bunu İbn Lehîa rivayet etmiştir. Bu râvi zayiflığıyla meşhurdur. Hadisleri delil teşkil edemez. Ayrıca bu hadiste Mey-mun el-Mekkî vardır ki, bu şahsın da kimliği meçhuldür.[73]

740. ...en-Nad'r b. Kesir es-Sa'dî demiştir ki: Abdullah b. Tâvûs Hayf mescidinde yanımda namaz kıldı. îlk secdeyi yapıp da başım kaldırdığında ellerini yüzü hizasına kadar kaldırdı. Bu davranışı uygun görmediğim için Vüheyb b. Hâlid'e haber verdim. Vüheyb de ona "İşittiğime göre sen namazda hiç kimseden görmediğim bir şey yapıyor (muş)sun" dedi. Bunun üzerine Abdullah da (şöyle) cevap verdi: "Ben babamı o işi yaparken gördüm de babam (şöyle) dedi: Ben îbn Abbâs'ın böyle yaptığını gördüm ve o'nun, "Bunu Resûlullah (s.a.) (böyle) yapardı" dediğinden başka bir şey de bilmiyorum."[74]

Açıklama

Bu hadis birinci secededenkalkarken elleri kulaklara kadar kaldırmanın meşru olduğuna delâlet etmektedir. Ebû Bekr b. el-Münzir, Ebû Ali et-Teberî ve bazı ehl-i hadis birinci secdeden kalkarken elleri kulaklara kadar kaldırmanın müstehab olduğu görüşündedirler.

Ancak bu hadis zayıftır. Çünkü en-Nadr b. Kesir tarafından rivayet edilmiştir. Bilindiği gibi en-Nadr, hakkında çeşitli tenkidler vardır. Bu şahsın rivayet ettiği hadisler hüccet olma niteliğinden uzaktır. Nisabûrî de bu hadis için münker tabirini kullanmıştır.

Aynı şekilde Nesâî'nin İbn Ebi Adiy, Şu'be, Katâde, Nasr b. Âsim senediyle Mâlik b. el-Huveyris'ten Peygamber (s.a.)'in namazda rükû'a varırken, rüku'dan başını kaldırırken secdeye giderken ve secdeden başını kaldırırken ellerini kulaklarının üst hizasına kadar kaldırdığına dair rivayet ettiği hadis de zayıftır.[75] Çünkü bu hadisin râvilerinden olan Nadr b. Âsim hakkında da çeşitli tenkidler yapılmıştır.[76]

741. ...Nafi'den rivayet edildiğine göre, Abdullah b. Ömer namaza durunca tekbir alır ve ellerini kaldırırdı. Rüku'a vardığında ve "semiallahü limen hamideh" dediğinde, iki rekattan (sonra üçüncü rekata) kalktığında da (yine) ellerini (kulakları hizasına kadar) kaldırırdı. (Abdullah İbn Ömer) bu hadisi Hazreti Peygamber (s.a.)'e is-nad etti.

Ebû Dâvûd dedi ki: Gerçekte bu, İbn Ömer'in (kendi) sözüdür. Hz. Peygambere ulaşan bir hadis değildir.[77]

Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadisin baş tarafını Bakıyye (b. el-Velid) Ubeydullah 'dan rivayet etti. (Ubeydullah da) bu hadisi (Hz. Peygambere) isnad etmiştir. Bu hadisi bir de es-Sakafî, Ubeydullah 'dan rivayet etmiştir. (Ancak Ubeydullah) bunu (Abdullah) İbn Ömer'e isnad etmiştir. (Sakajl) bu rivayetinde (şöyle) demiştir: "İkinci rekattan (sonra üçüncü rekata) kalkarken ellerini göğüsleri hizasına kadar kaldırırdı" Doğru olan da budur.

Yine Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadisi aynı zamanda el-Leys b. Sa'd, Mâliki Eyyûb ve İbn Cüreyc mevkuf olarak rivayet ettiler.(Yani senedini Hz. Peygambere isnad etmediler), sadece Hammâd b. Seleme bu hadisi Eyyûb'dan naklederek Hz.Peygamber (s.a.)'a isnad etti. Eyyûb ile Mâlik (rivayetlerinde) iki secdeden (rekattan sonra üçüncü rekata) kalktığında (ellerini) kaldırdığından bahsetmemişlerdir. el-Leys ise, hadisinde el kaldırmayı söz konusu etmiştir. İbn Cüreyc bu rivayetinde; "Ben Nâfi'e; "İbn Ömer ellerini iftitah tekbiri alırken mi daha yukarı kaldırırdı, yoksa

diğerlerinde mi" diye sordum. O da; ' 'hayır (hepsinde) aynı seviyede (kaldırırdı)" diye cevap verdi. (Bunun üzerine ben, "bana işaretle göster" dedim; o da göğüslerine veya biraz daha aşağısına işaret etti" demiştir.[78]

Açıklama

Bilindiği gibi bir hadisin senedi Peygamber (s.a.)'e ulaşıyorsa bu hadise "merfû' hadis" denir. Her ne kadar Abdullah b. Ömer bu. hadisi Hz. Peygamber'e isnad etmişse de, müellif Ebû Davud'un beyânına göre, bu hadis merfû' değildir. Hz. Abdullah'ın kendine ait bir fiilî hadistir. Bilindiği gibi, bir hadisin senedi sahabiden son buluyorsa yani hadisin ilk kaynağı sahâbî olursa, bu tür hadislere "mevkuf hadis" denir.

Ebû Dâvûd bu hadisin mevkuf olduğu kanaatindedir. Hammâd b. Seleme'nin dışında ismini zikrettiği râvilerin bu hadisi hep mevkuf olarak rivayet ettiklerine bakarak bu kanaata varmıştır.

Hafız İbn Hacer ve İsmailî de aynı kanaattedirler. Ancak Darekutnî Kitabü'l-İlel'inde bu meseleyi söz konusu ettiktensonra "gerçek olan Abdul A'lâ'nın dediği gibi hadisin merfu olduğudur" demişse de îsmailî bunu tenkid ederek bu haberin mevkuf olduğunu kesinlikle ifâde etmemiştir. el-Menhel sahibi de bu haberin hem mevkuf hem de merfu olarak rivayet edildiğini beyân etmektedir.[79]

Bu hadislerin sahihliği kabul edilse bile Hanefi uleması iftitah tekbiri dışında el kaldırmanın İslâm'ın ilk devirlerine ait olduğu ve sonradan neshedildiği görüşündedirler. Bunun dışında el kaldırılmayacağına dair delil olarak da ilerde gelecek olan 749 no'lu hadisi gösterirler. Fazla tafsilat için 721 ve 749 no'lu hadislerin şerhine bakılabilir. İbn Ömer'in ellerini göğüs hizasına kadar kaldırmasının sebebi, üzerinde bulunan soğuktan korunmak için giydiği elbiselerin daha fazla el kaldırmaya engel olmasıdır. Nitekim 728 ve 729 no'lu hadis-i şeriflerde geçti.[80]

742. ...Nâfi'den rivayet edildiğine göre; Abdullah b. Ömer namaza başladığı zaman ellerini omuzları hizasına kadar kaldırırdı. Başını rükûdan kaldırdığı zaman da onları omuzlarından daha aşağıya kaldırırdı.

Ebû Dâvûd dedi ki; Benim bildiğim "Omuzlarından 'daha aşağı kaldırırdı" sözünü Mâlik'ten başka hiç bir kimse rivayet etmemiştir.[81]

Açıklama

Bu hadis bir önceki Cüreyc hadisine ters düşmektedir.Çünkü İbn Cüreyc'in rivayetinde İbn Ömer'in namaz kılarken ellerini her kaldırışında göğsü hizasına kadar veya biraz daha yukarı kaldırdığı ifâde edilirken burada iftitah tekbirini alırken ellerini omuzları hizasına kadar kaldırdığı başını rüku'dan kaldırırken ise daha aşağı kaldırdığı ifade edilmektedir.

Bilindiği gibi İmam Mâlik, Nâfi’ Abdullah b. Ömer zinciri ile gelen senede "Silsiletü'z-Zeheb" (altın silsile-zincir) denilir ki: "Esahhu'I-Esanid" (Senedlerin en sahihi) diye nitelendirilir.

Bu bakımdan bu hadis bir önceki hadise tercih edilir. Ancak Allâme Zürkâni bu iki hadisin arasını te'lif için şöyle demektedir: Nâfi, Cüreyc'in, "İbn Ömer, ellerini iftitah tekbirinde daha yüksek seviyede mi kaldırırdı?" şeklindeki sorusuna, meseleyi iyi hatırlayamadığı için "Hayır" diye olumsuz cevap vermiştir. Halbuki İmam Malik meseleyi kendisine hatırlattığı için olumlu ve doğru bir cevab vermiştir. Ebu Davud'un "Benim bildiğim omuzlardan daha aşağı kaldırdı- sözünü Mâlik'ten başka hiç bir kimse rivayet etmemiştir" sözüne gelince, Mâlik'in bu ilavesi hadisin sıhhatine bir zarar vermez. Çünkü Mâlik güvenilir ve Hafız bir ravidir. Böyle ravilerin yalnız başlarına rivayet ettikleri hadisler makbuldür.

Ancak bu hadislerle amel etme mevzuunda 721 ve 749 no'lu hadislerin şerhine müracaat edilmelidir.[82]

(Teşehüdden Kalkarken Ellerin Kulak Hizasına Kaldırılması)[83]

743. ...İbn Ömer'den; demiştir ki: Peygamber (s.a.) (ilk) iki rekattan (ilk teşehhüdden sonra, üçüncü rekata) kalktığında tekbir alır ve ellerini kaldırırdı.[84]

Açıklama

Burada kelimesindeki harfine iki şekilde mana vermek mümkündür:

1. Bu harf (den) anlamında kullanılmıştır denebilir; bu takdirde cümle, "ilk iki rekattan üçüncüye kalktığı zaman ellerini kulak hizalarına kadar kaldırırdı" anlamına gelir. Biz tercemede 738 ve 741 no'Iu hadislerin ışığında bu manayı tercih ettik. Nitekim Bezlu'l-Mechûd sahibi de bu manayı tercih etmiştir.

2. anlamında kullanılmıştır. Bu takdirde mânâ şöyledir: "Birinci ve ikinci rekâtta bulunan secdelerden kalkarken tekbir alırdı ve ellerini kulakları hizasına kadar kaldırırdı."

Hanefîlere göre, namazda eller iftîtah tekbiri alınırken kaldırılır, Süf-yan es-Sevrî ile İbrahim Nehaî, İbn Ebî Leylâ, Alkame b. Kays, Esved b. Yezîd, Âmir eş-Şa'bî, Ebü İshak, Hayseme, Mugîre, Vekî Âsim b. Küleyb ve İmam Züfer'in görüşleri budur. İbn Kasım'ın, İmam Mâlik'den rivayet ettiği meşhur ve Mâlikilerce tercih edilen görüş de budur. Tirmizî, ashab-ı kiram hazratlerinden bir çoklarının görüşünün de böyle olduğunu söylüyor.[85]

Hanefîler iftitah tekbirinin dışında el kaldırmanın İslâmın ilk yıllarına ait olup sonradan neshedildiği görüşündedirler. Kendileri de 749 no'lu hadisle amel ederler. Hanefilerin bu mevzudaki delilleri için 748 numaralı hadisle 479 numaralı hadisin şerhine müracaat edilebilir.[86]

744. ...Ali b. Ebî Tâlib (r.a.)'den nakledildiğine göre; Peygamber (s.a.) farz namazlara kalktığı zaman tekbir alır ve ellerini omuzları hizasına kadar kaldırırdı. Okumayı bitirip rükû'a varmak istediği zaman da aynısını yapardı. Rükû'dan kalktığı zaman da yine tekbir alırdı. Namazda otururken hiç bir zaman ellerini kaldırmazdı. İki secdeden (sonra kıyama) kalkarken de aynı şekilde ellerini kaldırır ve tekbir getirirdi.

Ebû Dâvûd dedi ki: Ebû Hümeyd 'in Resûlullah (s. a.) 'in namazını tarif eden hadisinde şu ifâde vardır "iki rekatdan (sonra ayağa) kalkarken tekbir getirir iftitah tekbirindeki gibi ellerini omuzları hizasına kadar kaldırırdı." [87]

Açıklama

Dâvûd, burada geçen; "iki secdeden sonra ayağa kalkardı" cümlesinin ilk iki rekattan sonra üçüncü rekata kalkardı anlamına geldiğine

(730) no'lu Ebû Humeyd hadisini delil getirmiştir. Biz bu mevzuda lüzumlu açıklamayı bir önceki hadiste kısaca verdik. Burada tekrara lüzum görmüyoruz.[88]

745. ...Mâlik b. Huveyris'den; demiştir ki; Resûlullah (s.a.)'i (iftitah) tekbiri alırken, rükû'a giderken ve rukû'dan başını kaldırdığı zaman ellerini kulak hizasına kadar kaldırırken gördüm.[89]

Açıklama

Biz bu mevzuda 721 no'Iu hadisin "açıklama" kısmında yeterli bilgiyi nakletmiş olmakla beraber, ellerin kulakların üst hizasına kadar kaldırılıp kaldırılmayacağı meselesindeki rivayetlerin çeşitli oluşuna bakarak AIiyyu'I-Kaarî'nin Mirkat isimli eserindeki şu bilgileri naklediyoruz: "imam Şafiî Mısır'a geldiği zaman tekbir esnasında ellerin nasıl kaldırılacağı mevzuu kendisine sorulunca şu cevabı vermiştir: "Namaz kılan kimse ellerini omuz hizasına gelecek şekilde kaldırır. Öyle ki, başparmakları kulak yumuşağı hizasına, diğer parmaklan da kulaklarının üst hizasına gelmiş olur. Çünkü bir rivayette (730 nolu hadis) ellerin omuz hizasına, diğer birinde de (Müslim, salât 26 ve üzerinde durmakta olduğumuz Ebû Davud'un bu hadisi) kulakların üst, hizasına kadar kaldırılacağı ifâdesi vardır. Bu sözüyle İmam Şafiî (r.a.) bu üç rivayeti de birleştirmiş ve üçüyle de amel etmiştir."[90] Bu mevzuda 721 no'lu hadisin izahına da müracaat edilebilir.[91]

746. ...Ebû Hüreyre (r.a.) demiştir ki; "Eğer Peygamber (s.a.)'in önünde (bulunmuş) olsaydım (kollarını kaldırırken) koltuk altlarım görürdüm." İbn Muâz, Lahîk'ın (şöyle) dediğini ekledi; "Biliyorsun ki, o namazdadır, (Namazda imamı olan) Peygamber (s.a.)'in önünde bulunamaz." Mûsâ (b. Mervân da şunu) ilâve etti: Bunun mânâsı şudur: "Resûlullah tekbir aldığı zaman (koltuk altları görünecek kadar) ellerini kaldırırdı."[92]

Açıklama

Ebû Hüreyre (r.a.) hazretleri burada Hz. Peygamberin tekbir alırken koltuk altlarını karşısında bulunduğu farzedilen kişi tarafından rahatça görülebilecek şekilde kollarım kaldırdığını ifade etmek istemektedir. Yoksa Hz. Ebû Hüreyre, İbn Muâz'ın da söylediği gibi, namaz esnasında Resûl-i Ekrem'in karşısına geçip de onun kollarını kaldırması anında koltuk altlarını görmüş değildir. Zaten cemaatin, imamın önüne geçmesinin imkânsız olduğunu söylemeye lüzum yoktur.[93]

747. ...Abdullah (b. Mesûd) dan; demiştir ki: Peygamber (s.a.) bize namazı (şöyle) öğretti: Tekbir aldı ve ellerini kaldırdı. Rükû'a varınca ellerini dizlerinin arasına soktu. (Râvi Osman b. Ebî Şeybe) â> di ki: Bu haber Sa'd (b.Ebî Vakkas)'a ulaştığı zaman (şöyle) dedi:

"Kardeşim (Abdullah) doğru söylemiştir. Rükûda bunu (yani elleri dizlerin arasına sokmayı) biz de böyle yapardık, sonra dizleri tutmakla emrolunduk."[94]

Açıklama

Bu mevzu ile ilgili rivayet Buhârî'de şöyle geçmektedir: Musab dedi ki, "rükû esnasında iki avucumu üst üste koyduktan sonra ellerimi iki uyluğumun arasına koydum. Babam beni bundan nehyedip "(gerçi) biz bunu önceleri yapardık, (fakat sonra bundan) nehy olunduk. Ve ellerimizi dizlerimizin üzerine koymakla emr olunduk" dedi.[95] Görülüyor ki ellerin üst üste konularak rükû esnasında uylukların arasına uzatılması bidâyet-i İslâmda uygulanmıştır. Sonraları ise Resûl-i Ekrem tarafından bu uygulama neshedilerek rükû esnasında ellerin dizlerin üzerine konulması emredilmiştir.[96]

Her ne kadar "biz böyle yapardık sonradan nehyedildik" gibi ifâdeler hadisin ilk kaynağının sahâbî olduğu ve dolayısıyla mevkuf olduğu kanaatini veriyorsa da aslında nehyedenin Resûl-i Ekrem (s.a.) olduğu düşünülürse, hadisin ilk kaynağının Resûl-i Ekrem (s.a.) olduğu ve dolayisıyle merfû' bir hadis olduğu kolayca anlaşılır.

Sahih-i Müslim'de muttasıl bir sened ile İbrahim en-Nehaî tarafından rivayet edilen hadis şu mealdedir: "Alkame ile Esved, Abdullah b. Mesud'un yanına girmişler. Abdullah (onlara); "Arkanızdakiler namaz kıldı

mı?" diye sormuş; onlar: "Evet" demişler. Bunun üzerine Abdullah, Alkame ile Esevd'in aralarına durmuş (kendileri diyorlar ki:) "Sonra rükû'a vardık ve ellerimizi dizlerimizin üzerine koyduk. Abdullah bizim ellerimize vurdu. Sonra ellerini bir biri üzerine kapadı ve onları uyluklarının arasına soktu."[97]

Müslim'in rivayet ettiği bu hadis Abdullah b. Mesûd ile Alkame ve Esved'in bu mevzudaki görüşlerini ortaya koymaktadır. Onlara göre rükû'da avuçları birleştirerek bacakların arasına koymak sünnettir. Halbuki bunların dışında kalan ulemânın tümüne göre rükû'da elleri dizlerin üzerine koymak sünnettir. İbn Mes'ûd (r.a.) hazretlerinin uyguladığı şekle "tatbik", diğer ulemanın uyguladığı şekle de "tefrîc" denir. Bazı ulemâ îbn Mesud (r.a.)'un böyle yapmasının sebebini neshin kendisine ulaşmamasına bağlamışlardır.

İbn Münzir de İbn Ömer (r.a.)'in; "Tatbiki Resûl-i Ekrem (s.a.) hayatında bir kere uygulamıştır" dediğini kuvvetlibir senetle rivayet etmiştir.

Abdurrezzak'm Musannef inde de şu rivayet vardır:

“Abdullah b. Meş'ud ile Alkame ve Esved namaz kılmışlar, Abdullah (r.a.) tatbik yapmış, sonra bir de Ömer (r.a.) ile tatbik yaparak namaz kılmışlar. Fakat Ömer (r.a.):

"Bu vaktiyle yaptığımız bir şeydi. Sonradan terk olundu. Dizleri tutmak sünnettir" demiş.

Tatbikin hükmü ile ilgili olarak Ahmed Naim Efendi şunları söylemektedir: "İbn Huzeyme tatbikin caiz olmadığı kanaatindedir. Halbuki buradaki yasağın kerâhet-i tenzihiyye ifâde etmiş olması da mümkündür. Çünkü Ömer ile Sa'd (r.a.) tatbik'den nehyettikleri halde namazın iadesini emr etmemişlerdir. İbn Ebî Şeybe'nin hasen bir senetle Ali (r.a.)'den şu rivayeti bu görüşü desteklemektedir: "Rüku'a vardığında ister şöyle yapar, yani ellerini dizlerinin üstüne korsun; ister tatbik edersin" Her halde tatbik, terki evlâ olmakla beraber haram değildir.

Tefrîcin yani elleri diz kapaklan üstüne koymanın tatbike tercihindeki hikmeti Ümm-ü'1-Mü'minin Âişe (r.anhâ) şöyle izah ediyor: "Tatbîk Yahudilerin fiillerinden olduğu için Nebiyy-i Ekrem (s.a.) ondan nehyetmiştir. Hakkında nehy nazil olmayan hususlarda Ehl-i Kitaba uymak, Peygamberimizin (s.a.) hoşuna giderdi. Sonraları onlara muhalefet etmek kendisine emroIundu."[98]

Nitekim bu mevzu merhum Ömer Nasuhi Bilmen Efendi tarafından da namazın sünnetleri kısmında şöyle ifade edilmiştir: "Rükû hâlinde erkeklerin elleriyle parmaklan arası açık olarak dizlerini tutmaları sünnettir. Kadınlar bu halde parmaklarını açıkça bırakmazlar ve dizlerini tutmazlar elleri dizleri üzerine koymakla yetinirler.[99]

116-117. Rüku'a Varırken Ellerin Kaldırılmasını Zikretmeyenler

748. ...Alkame demiştir ki: Abdullah b. Mes'üd şöyle dedi: "Size Peygamber (s.a.)'în namazını kıldırayım mı?" (Alkame r.a, sözlerine devamla) dedi ki: (Sonra) namaz kıldı ve (iftitah tekbirinde olmak üzere yalnız) bir kere ellerim kaldırdı.[100]

Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadis, uzunca bir hadisten özettir ve bu lâfızlarla sahih değildir.[101]

Açıklama

Bu hadis'"şerif namazda iftitah tekbirinin dışında ellerin kalırılmayacağım söyleyen Kûfelilerin delilidir. Görüldüğü gibi hadisin sonunda hadisle ilgili kısa bir açıklama bulunmaktadır.

Her nekadar Müctebâiyye nüshasının haşiyesinde bu açıklama Müellif Ebû Davud'a ait bir söz olarak geçiyorsa da bunun dışında kalan mevcut nüshaların hiç birisinde bu ibare yoktur. Binaenaleyh bu hadisin zayıf olduğunu ifâde bu sözün müellif Ebû Davud'a ait olup olmadığı şüphelidir. Şayet ona ait olduğu kabul edilse bile, bu sözle hadisin zayıflığına hükmedilemez. Çünkü bir hadisin sahih olmaması onun zaif olmasını gerektirmez. Bilindiği gibi sahih hadisle zayıf hadis arasında bir de hasen hadis vardır. Nitekim İmam Tirmizî; "İbn Mes'ud (r.a.)'un hadis-i hasendir. Peygamber (s.a.)'in ashabından ve tabiinden bir çok ilim adamının görüşü budur. Süfyan es-Sevrî ve Küfeliler bu görüşü benimsemişlerdir" demiştir. Bu mevzuda Bezlu'l-mechud sahibi de şöyle demektedir: "Şayet bu hadisin zayıf olduğu iddiası biran için kabul edilse bile, İbn Hazm'ın bu hadisin sahihliğini isbat ettiğini unutmamak gerekir."

Bu noktada isbat edenin sözünü, kabul etmeyinin görüşüne tercih etmek asıldır. Bu hadisin, Buharî'nin rivayet ettiği uzunca bir j hadisin bir parçası olması ve aslında bulunmayan bazı fazlalıkları ihtiva etmesi iddiasına gelince: Bu iddianın doğruluğu bir an için kabul edilse bile, yine hadisin sıhhatine bir zarar vermez. Çünkü güvenilir bir râvinin bir hadise ilâve olarak yaptığı rivayet, o hadisin sıhhatine bir zarar getirmez. Güvenilir bir râvinin yaptığı ilâve makbuldür.[102]

Buraya kadar naklettiğimiz görüşler bu hadisin zayıf olmadığı görüşünde olan ve bu hadisle amel eden Küfe ulemâsına aittir. Bu hadisle âmel etmeyen ulemâya göre ise, bu hadis zayıftır. Bunların görüşlerini de şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Ahmed b. Hanbel (r.a.) ve İbn Adem bu hadisin zayıf olduğunu söylemişlerdir.

2. İbnü'I-Mübarek "bu hadisin sıhhati bence sabit değildir" demiştir.

3. İbn Ebî Hatim bu hadisin zayıf olduğunu söylemiştir.

4. İbn Hibbân, bu hadise itimad edilemeyeceğini; çünkü taşıdığı illetlerin bu hadisi ibtal ettiğini söylemiştir.

5. İbn Abdilberr Temhîd isimli eserinde bu hadisin zayıf olduğunu söyleyerek Ebû Davud'a isnad edilen "Bu hadis aslında uzunca bir hadisten kısaltılarak rivayet edilmiştir. Bu lâfızlarla sahih değildir" sözünü delil getirir.

6. Bezzâr da bu hadisin sıhhatinin tesbit edilemediğini, bu bakımdan delil olma niteliğinden uzak olduğunu söylemiştir.

7. İçlerinde hanefi ulemasından, Hafız Zeylâî, Aynî gibi âlimlerin de bulunduğu pek çok ilim adamı da bu hadisin zayıf olduğu görüşündedirler. Tuhfetü'l-Ahvezî sahibi el-Mubârekfurî, el-İtibar sahibi Hafız el-Hâzimî de bunlar arasındadır.[103]

Kanaatimizce bu mevzuda iftitah tekbirinin dışında ellerin kalkmayacağı görüşünü savunan Hanefilerin ve taraftarlarının en kuvvetli delillerinden biri de namaz içerisinde hareketsiz durmanın farziyyetine delâlet eden; "Acaba neden sizleri, ellerinizi hırçın atların kuyrukları gibi kaldırmış görüyorum? Namazda sakin olun"[104] mealindeki hadis-i şeriftir.

Bu hadise göre iftitah tekbiri esnasında el kaldırmanın dışında el kaldırmak asla caiz değildir. Çünkü iftitah tekbiri esnasında el kaldırmak

namazın dışında olan bir harekettir. Bunun dışındaki el kaldırmalar ise, namazın içindedir.[105]

749. ...el-Berâ (r.a.)'den rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.) namaza başlarken ellerini kulakları yakınına kadar kaldırırmış. (Fakat bu hareketini) daha sonra tekrarlamadı.[106]

Açıklama

Bu hadis, "namazda iftitah tekbirinin dışında hiç bir yerde el kaldırılmaz" diyen hanefi ulemâsının delilidir. Ancak zayıf olduğunu kabul eden ulemâ ise, bu hadisle amel etmemiştir. Zayıf olduğunu kabul edenler arasında Buhârî, Ahmed, Şafiî, İbn Uyeyne, İbn Zübeyr, Dârimî gibi simalar vardır. Hadis Hafızları da "(sonra bu hareketini) bir daha tekrarlamadı" cümlesinin, hadisin aslından olmayıp ravilerden Yezid b. Ebî Ziyâd tarafından idrâc (ilâve) edildiğini ittifakla kabul etmektedirler. Şu'be, Sevrî, Hâlid et-Tahhân ve Züheyr gibi hafızların rivayetlerinde "Sonra bir daha tekrarlamadı" cümlesi yoktur.

Bezzâr bu ilâve edilen cümle ile ilgili olarak şunları söylemektedir: "Dârekutnî'nin bizzat Yezid b. Ebî Ziyâd'ın kendisinden rivayet ettiği hadiste bu ilâve cümle yoktur. Doğru olan da budur. Bu cümlenin kendisine Kûfeli-ler tarafından telkin edilmiş olması mümkündür. Zaten hafıza zayıflığından bazı kere cümleleri karıştırdığı da olurdu"[107]

Bütün bunların yanında Hanefî ulemâsı iftitah tekbirinin dışındaki yerlerde el kaldırılmasına muhaliftirler. Delilleri de Mucâhid'in rivayetidir. Bu rivayette şöyle deniliyor: "Mücâhid, İbn Ömer'in arkasında namaz kılmış bunu yaptığını görmemiştir."

Hanefiler bir de şu İbn Mes'ud hadisiyle istidlal ederler: "İbn Mes'ud Peygamber (s.a.)'i iftitah tekbiri anında ellerini kaldırırken görmüş, sonra tekrarlamamıştır"[108]

Bu mevzuda merhum Ahmed Davudoğlu şunları söylemiştir: "Bu istidlale itiraz edilmiştir. Mücâhid hadisinin râvileri arasında Ebû Bekr el-Ayyâş vardır. Bu zatın hafızası zayıftır. Bîr de bu rivayet îbn Ömer'in oğullan Nâfi ile Sâlim'in rivayetine muarızdır. Çünkü bu zatların rivayeti müsbittir (yani olumludur). Mücâhid'inki nefy ediyor. Müsbit nâfiye tercih

edilir. Resûlullah'ın Mücâhid rivayetinde olduğu gibi bazan el kaldırmayı terk etmesi onun caiz fakat vâcib olmadığına delâlet eder".[109]

Bu mevzuda Hanefîlerin en büyük delillerinden biri de namaz içerisinde elleri kolları hareket ettirmekten kaçınmanın farziyyeti ile delâlet eden;"Acaba neden sizleri ellerinizi hırçın atların kuyrukları gibi kaldırmış görüyorum, namazda sakin olun"[110] mealindeki hadis-i şeriftir. Bu hadis-i şerife göre sadece iftitah tekbiri esnasında el kaldırmaya izin vardır. Çünkü bu hareket namazın dışındadır. Bunun dışında el kaldırmaya izin yoktur.[111]

750. ...(Bir önceki) Şerîk hadisinin bir benzeri de (Süfyan vasıtasıyla) Yezîd'den rivayet edilmiştir. (Ancak bu rivayette Süfyan) "Sonra bir daha tekrarlamadı" cümlesini zikretmedi. Süfyan dedi ki: (Yezid) "Sonra bir daha tekrarlamadı" cümlesini bize daha sonra Küfe'de nakletti.

Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadisi Yezid'den Hüseym, Hâlid, İbn îdris de naklettiler. (Fakat) “sonra bir daha tekrarlamadı" cümlesini zikretmediler.[112]

Açıklama

Bir önceki hadiste "iftitah tekbirinden sonraki tekbirlerde bir daha el kaldırmadı" anlamında bir cümle ve râviieri arasında da Yezid b. Ebi Ziyâd bulunmaktadır. Üzerinde durduğumuz hadisi de Süfyan yine Yezid b. Ebi Ziyâd bulunmaktadır. Üzerinde durduğumuz hadisi de Süfyan yine Yezid b. Ebi Ziyâd'dan rivayet ettiği halde, burada aynı cümle bulunmamaktadır. Süfyan'ın "Yezid bu cümleyi bize daha sonra Kûfe'de nakletti” sözünden anlaşılıyor ki, Yezid, önceleri Mekke'de bulunduğu sıralarda bu sözü nakletmezken sonraları Kûfe'de bulunduğu sıralarda nakleder olmuştur ki, bir önceki hadiste belirttiğimiz gibi bazıları bunu Yezîd'in hafıza zayıflığına ve Kûfe'lilerin ona bu cümleyi sonradan telkin etmiş olmaları ihtimaline bağlamışlardır.

Musannif Ebû Dâvûd bu hadisin sonuna eklediği; "Hüşeym ile Halid ve İbn İdris metinde geçen "sonra bir daha tekrarlamaz oldu" cümlesini zikretmediler" sözüyle 749 no'lu Şerîk hadisinde-bulunan "sonra (bu hareketini) bir daha tekrarlamaz oldu" cümlesinin sağlam bir senede

dayanmadığına dikkati çekmek istiyor. Aynı hadisi Yezid'den, Hüşeym, Hâlid, İbn İdris de rivayet ettikleri halde, bu cümle onların rivayetinde bulunmadığından Şerîk bu rivayetinde tek başına kalıyor demektir. Bilindiği gibi daha çok râvi tarafından rivayet edilen bir hadis, râvisi az olan bir hadise tercih edilir.[113]

751. ...Hasen b. Ali'nin (rivayet ettiğine göre) Muâviye, Hâlid b. Amr ve Ebû Huzeyfe (şöyle) dediler: Bize Süfyan (Asım - Abdurrah-man b. el-Esved- Alkame üçlüsünün teşkil ettiği) senetle şu (748 no'lu) hadisi nakletti. (Alkame) dedi ki: (Abdullah b. Mes'ud) başlangıçta (iftitah tekbirinde) ellerini kaldırırdı. (Râvîlerin) bazıları (Asım ve Abdurrahman) da (şöyle) dedi: (Abdullah b. Mes'ud ellerini) bir kere kaldırırdı.[114]

Açıklama

Bu hadisin 748 no'lu hadisten mânâ bakımından bir farkı yoksa da hadisi teşkil eden kelimeler bakımından cüz'î de olsa bazı lâfzı farklılıkları vardır.748 no'lu hadiste geçen kelimesiyle ondan sonra gelen istisna edatı ve müstesna cümlesi yerine burada istisnaya lüzum kalmadan doğrudan doğruya bir müsbet cümle kullanılarak maksat ifade edilmiştir.

Bu hadisde zayıftır. Çünkü râvileri arasında Halid b. Amr ve Ebû Huzeyfe bulunmaktadır. Bilindiği gibi bunlar aleyhinde çeşitli tenkidler vardır. 748 numaralı hadisle ilgili açıklamalar bu hadis için de geçerlidir.[115]

752. ...el-Berâ b. Âzib'den; demiştir ki: Peygamber (s.a.)'in namaza başlarken ellerini kaldırdığını sonra namazı bitirinceye kadar bir daha ellerini kaldırmadığım gördüm.

Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadis sahîh değildir.[116]

Açıklama

Her ne kadar bu hadis Efendimizin iftitah tekbirinin dışında hiç bir tekbirde ellerini kaldırmadığını ifâde ettiği için, Küfe ulemâsını

destekliyorsa da bazı muhaddisler senedinde Muhammed b. Abdurrahman b. Ebî Leylâ bulunduğu için bu hadisi tenkid etmişler. Çünkü Muhammed b. Abdurrahman'ın hafızasının zayıf olduğu söylenmektedir. Ancak adalet bakımından aleyhinde konuşan bir kimseye rastlanmamıştır.[117]

753. ...Ebû Hüreyre(r.a.)'den; demiştir ki: Peygamber (s.a.) namaza kalktığı zaman ellerini açarak kaldırırdı.[118]

Açıklama

Bu hadisin bu babla ilgisi hadiste ellerin sadece namaza başlarken kaldırıldığından bahsedilip diğer tekbirlerde el kaldırmadan bahsedilmemesidir. Bu yönüyle hadis-i şerif, "eller sadece iftitah tekbiri alınırken kaldırılır. Diğer tekbirlerde kaldırılmaz" diyen Hanefî ulemâsının delilini teşkil etmektedir. Parmakların tekbir alma esnasındaki durumu ile ilgili olarak merhum Ömer Nasuhî Bilmen Efendi şunları söylemiştir: "Tekbir için eli er kalkarken parmakların araları tekellüfsüz olarak biraz açıkça bulunması sünnettir"[119] Bezlu'l-mechûd sahibi de şöyle diyor: "Bu hadise bakarak İbn Kudâme, Şafiî'nin hilâfına olarak ellerin kaldırılırken iyice gerileceği hükmüne varmıştır.[120] Buhârî'nin rivayetinde de "parmakların arasını açtı" denilmektedir.[121]

117-118. Namazda Sağ Elin Sol El Üzerine Konulması

754. ...Zür'a b. Abdirrahman'dan; demiştir ki: Ben İbn ez-Zübeyr'i; "ayaklan bir hizada bulundurmak ve (sağ) eli (sol) el üzerine koymak sünnettendir" derken duydum.[122]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte namaz kılan bir kimsenin ellerini yana salmayıp biri biri üzerine koyarak huzurda bulunmanın mânâsına uygun bir tavır takınmasının ve ayaklarının birinin ileride, öbürünün de geride

bulunmamasına son derecede dikkat edip ikisinin bir çizgi üzerindeymiş gibi aynı hizada tutmasının namazın sünnetlerinden olduğu beyân ediliyor. Her ne kadar elleri önde kavuştururken hangisinin hangisi üzerine konacağı söz konusu edilmiyorsa da, biz sağ elin sol el üzerine konulacağını beyân eden diğer sahih hadislerin ışığında tercememizde sağ elin sol el üzerine konulacağına parantez içerisinde işaret ettik. Nitekim, Buhârî'nin rivayet ettiği bir hadisin meali şöyledir: "(Reseûlullah Sallallahü aleyhi ve sellem'in gününde) insanlara, namaz kılarken sağ ellerinizi sol bileklerinizin üzerine koyunuz" diye emrolunurdu.[123] Buhârî'nin bu hadisi üzerinde merhum Ahmed Nâim Efendi şu açıklamayı yapmaktadır: "Namazda sağ eli sol elin üzerine vaz'etmek(koymak) Hanefiyye ile Şâfüyye ve Hanbeliyye'ye göre sünnettir. Eimme-i metbûînden İshâk b. Râhuye ile âmme-i ehl-i ilmin kavli de budur. Ali ve Ebû Hureyre (r.a.) ile Nehaî, Sevrî ve bir rivayete göre Mâ-Hk'in keza Said b. Cübeyr ile Ebû Miclez, Ebû Sevr, Ebû Ubeyd, İbn Cerîr, Dâvûd Zâhirî'nin ve Ebû Bekr ile Âişe (r.anhümâ)mn, hasılı sahabe tabiîn ve tebe-i tabiînin çoğu alimlerinin ictihadları hep bu merkezdedir. İrsali yedeyn yani bağlamamak yalnız îmam Mâlik'in mezheb-i meşhuru olup Abdullah b. ez-Zübeyr (r.anhuma) ile Hasan el-Basrî ve İbn Sîrın'in de mezhepleri bu olduğu mervidir. Leys b. Sa'd'a göre kıyam uzayıp yorgunluk arız olursa el kavuşturulur. İmam Evzâî ise, musalliyi vaz'-i yed ile irsal arasında muhayyer bırakıyor.

Eller Hanefiyye'ye göre göbeğin altından, Şâfiîyye'ye göre göğsün üzerinden yahut altından kavuşturulur. Tirmizî diyor ki: Sahabe ve Tabiin ile tebe-i tabiin arasında amel, sağ eli sol el üzerine koymak o!up elleri bazıları göbeğin fevkinde, diğer bazıları da göbeğin altında tutmak re'yinde bulunmuşlardır. Her hangisi yapılsa ruhsat vardır. Göğüs üzerinde el bağlamayı tercih edenler bunu izhar-ı huşû'da eblağ ve mahall-i niyyet olan kalbi muhafazaya işaret olduğu için ihtiyar etmişlerdir. Göbek altında el kavuşturanlar da setr-i avrete, izar-ı sükûttan muhafazaya daha elverişli ve Ehl-i Kitaba ve,nisâya teşebbühten daha bâid bir vaz olduğu için tercih etmişlerdir.[124]

755. ...Ebû Osman en-Nehdî'den rivayete göre; İbn Mes'ûd namaz kılarken sol elini sağ eli üzerine koymuştu. Bunu gören Peygamber (s.a.) (hemen İbn Mes'ûd'un) sağ elini sol eli üzerine koydu.[125]

Açıklama

Bu hadisle ilgili açıklama bir önceki hadis-i şerifte geçtiği için burada tekrara lüzum görmedik.[126]

756. ...Ebû Cuhayfe'den rivayet edildiğine göre, Ali (r.a.); "Namaz kılarken göbeğin altında (sağ) eli (sol) elin üzerine koymak (namazın) sünnet(lerin)dendir" demiştir.[127]

Açıklama

Bu hadis-i şerif namaz kılarken ellerin göbeğin altında bağlanacağına delâlet etmektedir. Nitekim Ebû Hanife, es-Sevrî, İmam Şafiî'nin taraftarlarından İshâk b. Râhîye ve Ebû İshak el-Mervezî (r.a.) bu görüştedirler. Fakat bu hadis delil olma niteliğinden uzaktır. Çünkü râvileri arasında Abdurrahman b. İshâk ile Ziyâd b. Zeyd bulunmaktadır. Bilindiği gibi bunlar aleyhinde çeşitli tenkitler vardır.

Şafiîlerin çoğunluğuna, Davud'a ve Said b. Cübeyr'e göre elleri göğsün üzerine koymak müstehabtır.

Bu mevzuda İmam Ahmed'den üç görüş rivayet edilmiştir:

1. Eller göbeğin üstüne konur,

2. Göbeğin altına konur,

3. Kişi ellerini göbeğin altına ve üstüne koymakta muhayyerdir. Bu ikisinden dilediğini uygular. Nitekim Evzâî ile İbn Münzir de bu üçüncü görüştedirler.

Mâliki ulemâsına göre bu mevzuda belli bir yer yoktur. Ellerin konuluş şekli hakkında çeşitli görüşler varsa da kuvvetli ve sahih olan görüşe göre sağ el sol el üzerine konur. Nitekim bu mevzuda Muhammed Zihnî Efendi şunları söylemiştir: "Erkekler sağ ellerini sol elleri üzerine koyup, göbeği altına tutmaktır. Bunun usulü ise sağ elin serçe ve baş parmaklarını sol bileğin iki tarafından halkalamak üzere, sağ elin içini sol elin üstüne koymaktır. Namazda elbağlamak iftitah tekbirini müteâkib elleri aşağıya sarkıtmadan yapılır."[128] Kadınlar da halka etmeksizin sağ elleri göğüsleri üzerinde tam sol elleri üzerine koymaları sünnettir.[129]

"Sünnet" lügatte yol demektir ki, mutlak gidilen yol anlamına gelir ve iyiye de kötüye de denebilir. Nitekim Taberânî'nin bu hadisinde "Kim İslâm'da iyi bir yol açar ve ona sülük ederse (o yolda gittiği müddetçe hayatında) sevab kazanır. Öldükten sonra da o iyilik ile amel edenler gibi -ecirlerinden birşey eksiltmeksizin- ecir alır. Kim de İslâm'da kötü bir çığır (yol) açarsa (sağlığında) onun günahını yüklendiği gibi, öldükten sonra da o kötülükle amel edenlerin günahı kadar günah kazanmaya devam eder ve onların günahlarından da hiçbir şey eksiltilmez"[130] buyrulmuştur.

Burada geçen sünnet kelimeleri lügat manasında "mutlak yol" anlamında kullanılmıştır. Fıkıh ilminde sünnet: Farz ve vâcib olmayarak Efendimizin devam ettikleri bir yoldur. Bazen terk buyurmaları bu devamlılığa aykırı değildir. Zira itibar eksere göredir. Bunlara sünnet-i müekkede ve sünnet-i hüdâ denir ki ezan, ikâmet, cemaat, farzların ilk ve son sünnetleri, mazmaza ve istinşâk gibi.

Sünnet-i müekkede'nin hükmü dünyada istenilmesi itibariyle vâcib gibidir. Şu farkla ki vacibin terkinden ceza gerekir. Cevhere'de der ki sünnet-i müekkedeyi terk eden fâsık, inkâr eden bid'atçi olur.

Zeynüddîn Menâr Şerhi'nde demiştir ki: Müekked sünneti terk eden günahkâr olur. Zira bu sünnet vâcib hükmündedir. Şu kadar ki vacibin terkinin günahı ile bunun terkinin günahı aynı olmayıp farklıdır.

Efendimizin ekseriya terk edip de bazan işlediklerine mendûb, gayr-ı müekked ve sünnet-i zevâid adları da verilir. Müekked olmayan sünnetler: Münferidin ikâmeti, namazda vâcib miktardan ziyâde kıraet ile namazı uzatmak, abdestte boyuna mesh etmek, yıkamaya sağdan başlamak, nafile oruç tutmak ve sadaka vermek gibi...[131] Ancak ikindi ile yatsı namazlarının ilk sünnetlerinin de sünnet-i gayr-i müekkede olduğunu unutmamak gerekir. Bu mevzuya yine M.Zihnî Efendi merhumun mezkûr eserinde naklettiği fetvaları zikrederek son veriyoruz: Şeriati istihfaf (küçük görmek) küfürdür. (Ha-lebî) Sünneti hak görmemek küfürdür. (Bezzaziyye) Sünnetin şeriat ahkâmından biri olmasında ulemaânın ittifakı vardır. Böylesine önemli olan bir hükmü istihfaf etmek, onu küçümsemek küfürdür (İbn Âbidîn).[132]

757. ...Gazvan b. Cerîr'in babası (Cerîr b. Abdilhamîd)'den; demiştir ki: "Ben Ali (r.a.)'yi (namaz kılarken) sağ eliyle, göbeği üstünde (bulunan) sol bileği üzerinden tutarken gördüm."

Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadis Said b. Cübeyr'den göbeğin üstünde (diye) rivayet edildi. Ebû Miclez; "göbeğin altına (konur)" dedi. (Göbeğin altına konacağı) Ebû Hüreyre'den de rivayet edilmiştir, (fakat) sağlam değildir.[133]

Açıklama

Bu hadis her ne kadar, "namaz kılarken kıyamda sağ eli sol elin üzerine koyarak göbeğin üstüne konur" diyen kimseleri destekliyorsa da Hz. Ali (r.a.)'ye ait bir fiil olması itibariyle kendi re'y ve içtihadına dayanarak böyle hareket etmiş olması ihtimali de vardır. İmam Buhârî bu hadisi ta'likan zikretmiştir.[134] BezlıTI-mechûd sahibi ise, bu hadisle ilgili olarak şunları nakletmiştir: "Göbeği üstünde" sözü sağlam bir senedle tesbit edilebilmiş değildir. Râvî Ebû Bedr bu ziyade cümleyi Ebû Tâ-Iût'tan nakleden tek kişidir. Bu rivayetinde tek kalmıştır. Her ne kadar bazıları Ebû Bedr'in güvenilir bir kimse olduğunu söylemişse de bazıları onun tam manasıyla güvenilir bir kimse olmadığını söylemişlerdir. Bu şekilde tenkid edenler arasında Ebû Hatim, Hafız İbn Hacer ve Zehebî de bulunmaktadır. Buhârî'nin şeyhlerinden Müslim b. İbrahim'in rivayetinde de bu cümle yoktur. Nitekim İbn Hacer de Fethü'l-Bârî isimli eserinde aynı şeyleri söylemiştir.

İmam Buhârî de "namaz içerisinde amel" babında bu hadisi ta'likan naklederken bu "göbeğin üstünde" cümlesini rivayet etmemiştir.[135]

Musannif Ebû Dâvûd her ne kadar "elleri göbeğin üstünde bağladı"cümlesini ta'likan Said b Cübeyr'den rivayet etmişse de Beyhakî bu haberi Ebû Zekeriya b. İshâk, el-Hasen b. Ya'kub, Yahya b. Ebî Tâlib, Zeyd b. el-Habbab, Süfyan es-Sevrî, İbn Cüreyc, Ebû Zübeyr, Atâ vasıtasıyla Said b. Cübeyr'e erişen bir senetle rivayet etmiş ve sonunda da; "Bu mevzudaki rivayetlerin en sağlamı bu haberdir. Her ne kadar ellerin göbek altında kavuşturulacağına dair Hz. Ali'den bir haber varsa da bu haberin senedinde zayıflık vardır" diyerek kendi görüşünü ortaya koymuştur. Aslında Beyha-kî'nin bu senedinde Yahya b. Ebî Tâlib bulunmaktadır. Onun hakkında Mûsâ b. Hârûn "yalancı" demiştir. Yine bu senedde Zeyd b. el-Habbab bulunmaktadır. Zehebî Mizânu'l-İ'tidal isimli eserinde bu kimseden bahsederken, Yahya b. Maîn'in, onun hakkında; "sevrî'den naklettiği bütün

hadisler makbuldür" dediğini ve Ahmed b. Hanbel'in de: "doğru sözlü olmasına rağmen rivayetlerinde çok yanılan bir kimsedir" dediğini söylemiştir. Hz. Ali'den gelen 756 no'lu haberle Hanefîler ve 757 no'lu Said b. Cübeyr'e ve Hz. Ali'ye ait haberlerle de Şâfiîler amel etmişlerdir. Bu mevzuda Bezlu'l-mechûd sahibi, İbn Hazm'dan şu hadisi naklediyor: "Üç şey var ki: Peygamber sünnetindendi:

1. İftarda acele etmek,

2. Sahuru geciktirmek,

3. Namazda sağ eli sol el üstüne koymak"[136]

758. ...Ebû Hureyre (r.a.) dedi ki: "Namazda elleri eller üzerine koyma(mn yeri) göbek altıdır.

Ebû Dâvûd dedi ki: Ben Ahmed b. Hanbel'i (bu) Abdurrahman b. İshâk el-Kûfî (hadisi)nin zayıf olduğunu söylerken işittim.[137]

Açıklama

Bu hadis-i şerif namazda ellerin kavuşturulacağını ifâde etmekte ve ellerin kavuşturulmuş halde konacağı yeri belirlemektedir. Musannif Ebû Dâvûd (r.a.)'in İmam Ahmed'den naklettiği gibi bu hadis zayıftır. İmam Ahmed'in dışında daha bir çok kimseler bu hadisin zayıf olduğunu ifâde etmişlerdir.[138]

759. ...Tâvûs'dan; demiştir ki: Peygamber (s.a.) namazda iken sağ elini sol eli üzerine koyar ve onları göğsü üzerinde kavuştururdu.[139]

Açıklama

Sünen üzerine yazılmış olan büyük şerhlerden Avnii'l-Ma'bûd' da metin üzerine şu ilâve bulunmaktadır; el-Miziy, el-Etraf isimli eserinin el-Merâsîl bölümünün "Tâ Harfi" kısmında şunları söylemektedir: "Bu hadisi Ebû Dâvûd, Kilâbu'l-Merâsîl'de tahric ettiği gibi Beyhakî de el-Ma'rife isimli eserinde bu hadisin mürsel olduğunu söylemiştir." Bu ifâdeden anlaşılıyor ki, namaz kılarken sağ elin sol el üzerine konularak ellerin göğüs üzerinde bağlanacağını ifâde eden bu hadis aslında mürsel bir hadistir.

Ancak mürsel hadisi mutlak delil kabul eden ulema Çoğunlukta olmakla beraber Şafiî ve Hanefî uleması onu bazı şartlar ve kayıtlarla kabul ederler.

Şâfiîlere göre mürsel bir hadis Said b. el-Müseyyeb kanalıyla gelmişse mutlaka delil sayılır. Onun dışında bir kimseden gelmişse onu te'yid eden başka bir sağlam rivayetin bulunması şarttır. Her ne kadar bu hadisi bir de Kabîsa b. Heleb babasından, İbn Huzeyme de Sahihinde Vâil b. Hucr'dan rivayet etmişse de Bezlu'l-mechûd sahibi bu rivayetleri gerek senet ve gerekse metin yönünden tenkit etmiş özellikle, "ellerini göğsünün üzerinde kavuştururdu" cümlesinin bu hadisin aslında bulunmadığını birçok delillerle ortaya koymuştur.[140]

Netice olarak şunu söylemek mümkündür: Namazda sağ elin sol el üzerine konulacağına dair sahih hadis çoksa da ellerin nerede kavuşturulacağı üzerinde sahih bir hadis bulunmamaktadır. Ellerin göbeğin altına konacağını ifade eden hadis-i şeriflerin daha kuvvetli olduğunu kabul eden âlimler bulunduğu gibi, ellerin göbeğin üst tarafında kavuşturulacağını ifâde eden hadislerle amel eden ulemâ da vardır. Biz bu mevzudaki delillerin münakaşasını ve mezheb imamlarının görüşlerini 754 ve 756 nolu hadislerin açıklanmasında naklettik. Bu mevzuyu Hanefî âlimlerinden İbnu'-l-Hümâm'ın sözleriyle kapatıyoruz:

"Ellerin göbeğin altında mı, yoksa üstünde mi kavuşturulacağı konusunda ulemâ her ne kadar ihtilâf etmişse de gerçek şu ki bu mes'elede her iki tarafın dayandığı deliller kuvvet itibariyle müsavidir."[141]

118-119. Namaza Başladıktan Sonra Okunacak Dualar

760. ...Ali (r.a.)'den; demiştir ki: Resûlullah (s.a.) namaza durduğu zaman tekbir alır sonra; "yüzümü hak dine meylederek ve teslim olarak göklerle yeri yaratana çevirdim. Ben müşriklerden değilim. Namazım ve bütün ibâdetlerim, ölümüm ve hayatım âlemlerin Rabbi olan Allah'a aittir. Onun hiç bir şeriki yoktur. Ben bununla (gerçek tevhid inancıyla) emrolundum. Ve ben müslümanlann ilki} im. Allah'ım sen yegâne hükümdarsın. Benim senden başka ilâhım yoktur. Sen rabbi m si ıı, ben de senin kulunum. Ben nefsime zulmettim; fakat günahımı itiraf ederim. Bütün günahlarımı affet. Çünkü günahları Senden başka affedecek yoktur. Beni

ahlâkın en güzeline yönelt. Ahlâkın en güzeline yönelten ancak sensin. O kötü ahlâkı benden uzaklaştır. Onu senden başka benden uzaklaştıracak kimse yoktur. (Senin emirlerine) tekrar tekrar icabet eder, (buyruklarına) tekrar tekrar tabi olurum! Bütün hayırlar senin elindedir. Şer ise asla sana nisbet edilemez, varlığım seninledir. (Önü de sonu da) Sana (dayanır) Mübareksin, yücesin. Senden mağfiret diler, Sana tevbe eylerim" derdi. Rüku'a vardığı zaman ise: "Allah'ım ancak Sana rüku ettim. Sana iman eyledim. Ve ancak sana teslim oldum, kulağım, gözüm, iliğim, kemiğim ve sinirlerim hep sana itaat etmektedir" derdi. Başını rüku'dan kaldırdığında da; "Allah hamd edenin hamdini işitir, (kabul eder). Ey Rabbimizl Gökler dolusu yer dolusu, gökle yer arası dolusu onlardan maada (varlığını) dilediğin her şey dolusu hamd de sana mahsustur" derdi. Secdeye varınca da; "Allah'ım, ancak sana secde ettim ve ancak sana inandım, sana teslim oldum, varlığım kendisini yaratıp en güzel şekle koyan, gözünü ve kulağını yaradan Allah'ına secde etti. Yaratıcıların en güzeli olan Allah pek yücedir" derdi. Namazdan (çıkmak için) selâm vermek istediği zaman da; "Allah'ım! Evvel ve âhir, gizli ve aşikâr, işlediğim bütün günahları ve yaptığım bütün israflarımı ve senin benden daha iyi bildiğin bütün kusurlarımı bağışla! İlerleten ve gerileten ancak Sensin, Senden başka hiç bir ilâh yoktur" derdi. [142]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte beyân buyurulduğuna göre Nebiyyi Ekrem (s.a.) Efendimizin iftitah tekbirinden sonra yukarıdaki duayı okuması sünnet-i seniyelerindenmiş.Bu duada geçen "Yüzümü göklerle yeri yaratana çevirdim" cümlesindeki yüzden maksadın zat, varlık ve kalb olabileceği gözönünde bulundurulursa, bu cümleye "bütün varlığımla, zâtımla ve kalbimle Allah'a yöneldim" mânâsı vermek de mümkündür. Kısaca bu cümle "samimiyet ve ihlâsla Allah'a yöneldim, sadece O'na ibâdet ediyorum" mânâsını ifâde eder. Dil bu cümleleri telâffuz ederken kalbin de bu mânâya uygun olarak son derece uyanık olması, namaz kılan kişinin ihlâs, huzur ve huşu'un son haddinde bulunması gerekir. Yoksa yalancı durumuna düşmüş olur. Bu duâ Kur'ân'da şeklinde kelimesiyle başladığı halde bu kelimenin namazda Efendimiz tarafından hazfedilmesi bu

cümlelerin kıraat maksadıyla değil de duâ maksadıyla okunduğuna delâlet eder.

Hadiste geçen "Hanîf" kelimesi, batıldan Hakk'a yani hak din olan İslama meyleden kimse demektir. Aslında "hanif" ve "hanef" meyletmek demektir. Ebû Ubeyd ise, "Hanîf" araplar arasında Hz. İbrahim'in dininde olan kimse anlamına gelir" demiştir.

Hadis-i şerifte geçen "Müslim" kelimesinin mânâsı ise, "emir ve nehy-lere râm olan ve ne buyrulursa onu yapmağa hazır kimse demektir.kelimelerini "namazım ve bütün ibadetlerim" diye ter-ceme etmek mümkün olduğu için biz de öyle terceme ettik. Merhum Hasan Basri Çantay da mealinde bu şekilde terceme etmiştir. Haşiye olarak da şu açıklamayı yapmıştır: "Mucâhid ile Said b. Cübeyry, Dahhâk ve Süddî'nin kavillerine göre "nüsk"den maksat, Hac ve Umredeki Kurbandır. Bazılarında hac amelleridir. Bazıları da "Allah'a yaklaştıran herşeydir, bütün ibâdetlerdir" demişlerdir. Biz bunu tercih ettik.[143]Bezlu'I-mechûd sahibi: "Rabbin için namaz kıl ve kurban kes"[144] âyetine uygun olarak burada da "saat" ve "nüsük" kelimeleri beraberce zikredildi" diyerek

"Nüsük" kelimesinin burada "kurban kesmek anlamında" kullanıldığını söylemiştir.

"Ben müslünıanların ilkiyim" cümlesi, Müslim'in rivayetinde "Ve ben müslümanlardanım" şeklinde geçmektedir. Aslında bu iki rivayet arasında bir tearuz yoktur. Nitekim Resûl-i Zişan Efendimiz namazda bazan biriyle bazan da diğeriyle duâ etmiştir. Çünkü o bu ümmetin ilk iman edeni, Allah'a ilk teslim olanıdır. Bu sebeble bazıları. ümmet için sünnet olan cümlesiyle dua etmektir" demişlerse de, Şevkânî buna itiraz etmiş ve; "Buradaki kelimesinin ilk manasına değil, emirlere sarılmakta acele etmek anlamına geldiğini, bu bakımdan ümmet için de şeklinde dua etmenin caiz olduğunu" söylemiştir. Nitekim meşhur Hanefi âlimi îbn Nuceym de el-Bahr isimli eserinde diyerek mi yoksa şeklinde mi dua edilmesi gerektiği mevzuunda ulemânın ihtilâfa düştüğünü, bazılarının diye dua edildiği takdirde namazının bozulacağına hükmettiğini, ancak gerçekte böyle duâ etmekle namazın bozulmayacağını beyân etmiştir.[145] Bu mevzuda kadınla erkek arasında da bir fark yoktur. "Rab" kelimesinin lûgatta dört mânası vardır: **1.** İslah eden, **2**. İtaat edilen ulu;**3.** Sahib ve mâlik, **4.** Terbiye eden, besleyip bütün. Başına harf-i ta'rif gelirse sadece Allah Teâlâ

hakkında kullanılır. Harf-i ta'rifsiz bulunursa yaratıklar hakkında da kullanılır.

"Nefsime zulmettim" demek, Rabbim'in zikrinden gaflet ederek ve başkasının sevgisini gönlüme koyarak kendime zulmettim, demektir. Resûlullah (s.a.) böyle duâ etmekle kulluk gereği önce kusurunu itiraf etmiş, sonra Allah'dan mağfiret dilemiştir. Nitekim Hz. âdem ile Hz. Havva (aleyhisselâm) da böyle yapmışlar ve; "Ey Rabbimiz! Biz nefislerimize zulmettik, eğer bizi affetmezsen ve bize acımazsan mutlaka ziyankârlardan oluruz" demişlerdi.

Lebbeyk ve sa'deyk kelimelerinin müfredi malum ve musta'mel değildir. Bunlar kelime-i icabettir. İkincisi birincisine tâbi olarak kullanılır. [146] Yine Zihnî Efendi lebbeyk kelimesi ile ilgili olarak şunları söylemektedir: Lisanımızda dahi müstamel olduğu üzere kelime-i icabettir. Tesniye sigası üzere vâriddir. Müntehab'ın 436. sahifesinde bu kabilden olan müsenna isimler gösterilmiştir. Hepsinin intisabı masdariyyet üzeredir. Lebbeyk lâfzını ehl-i lügat maddesinde zikretmişlerdir.[147] Lebbeyk, ilbâb'dan alınma bir kelimedir, emre hazır vaziyette beklemek demektir. Yani senin kapında tek-' rar tekrar ayakta durup, emrine boyun eğiyorum demektir. Kelimenin tesniye olarak söylenmesi tekrarı ifâde içindir. Mensub okunuşu mukadder bir fiil sebebiyledir.[148]

Netice olarak "lebbeyk" ben tekrar tekrar senin taatin üzereyim; "Sa'deyk" de senin emrine uyarak tekrar tekrar saadete ererim, demektir.

"Bütün hayırlar senin elindedir" cümlesinin şerhi ile-ilgili olarak hadis sarihleri şunları söylemişlerdir: "Maddî manevî her türlü hayır senin tasarrufundadır. Bütün iyilikler sana nisbetle avuçta tutulan şey gibi emre ve tasarrufa amadedir. Senin kaza ve kaderinin sultası ve hükmü altındadır."

Burada geçen "senin elindedir" cümlesindeki el kelimesi müteşabih bir kelimedir. Çünkü Cenab-ı Allah el, yüz gibi cismanî ve maddî sıfatlardan münezzehdir. Bu sebeble âyet-i kerimede ve hadis-i şeriflerde geçen bu kelimelere Zât-i Bâriye lâyık ve aynı zamanda akla ve Arab dili gramerine uygun olan mecazî manalar verilmiştir. Bu, müteahhirûn denilen ve Hicrî 500'ncü yıldan sonra gelen Kelâm ulemâsının mezhebidir. Bunlar âyet-i kerime ve hadislerde geç*-ı "el" kelimesine kudret, tasarruf gibi Zât-i Bâri'nin Kemâl sıfatlarına uygun manalar vermişlerdir. Fakat daha önce yaşamış olan selef uleması ise, bu gibi âyetleri te'vildçn kaçınarak onları hakiki manalarından çıkarma tehlikesinden korundukları gibi, "Hak

Teâlâ'nm eli mahlu-katınkine benzemez, biz onun hakikatini bilemeyiz" demek suretiyle bu kelimelerin mahiyetini de Allah'a havale ederek teşbih ve tecsîme düşmekten de korunmuşlardır.

"Şer ise asla sana nisbet edilemez" cümlesi te'vili gereken bir sözdür. Çünkü Ehl-i Sünnet mezhebine göre hayır olsun, şer olsun herşeyi Allah yaratır.

İmam Nevevî'nin beyânına göre bu mevzuda beş görüş vardır: .

1. Bu cümlenin mânâsı şer ile sana kulluk yapılamaz, demektir. İmam Halil b. Ahmed ile Nadr b. Şümeyl, İshak b. Râhûye, Yahya b. Main, Ebu Ber b. Huzeyme, Ezherî ve diğer bir takım ulemânın görüşleri budur.

2. Teeddüben, şer Allah'a izafe edilemez. Ancak yaratıkların yaptıkları işlere izafe edilir. Meselâ, "ey maymunlarla domuzların yaratıcısı" denilemez. Nitekim İbrahim aleyhisselâm şöyle buyurmuştur: "Hastalandığım zaman bana şifâ veren odur"[149] Bu âyet-i kerimede İbrahim aleyhisselâm hastalanmayı teeddüben kendisine, şifa vermeyi de Allah'a izafe etmiştir. Bunun Kur'an-ı Kerim'de örnekleri çoktur. Hızır aleyhisselâmın aybı kendine, rahmeti de Cenab-'ı Hakk'a izafe etmesi de bu örneklerden birini teşkil eder. "Onun için ben onu kusurlu yapmak istedim"[150] "Rabbin diledi ki ikisi de rüşdlerine ersinler"[151] âyet-i kerimelerinde olduğu gibi.

3. Bu cümlenin mânâsı "Ya Rabbi, kötü şeyler sana arz olunamaz ancak sana iyi sözler ve güzel ameller arz olunur" demektir. Nitekim âyet-i kerimede "Güzel kelimeler ancak ona yükselir. Onu da iyi amel (ve hareket) yükseltir"[152] buyurulmuştur.

4. Bu sözlerden maksat, "Ya Rabbi! Şer Sana nisbetle şer değildir.Çünkü Sen onu büyük hikmet ve maslahatlarla yarattın; şer ancak mahluklara nisbetle kötüdür" demektir.

5. Hattâbî'ye göre bu söz "şer senden ma'dûd değildir" anlamındadır."Mübareksin" kelimesinin manası "Büyüksün ve şereflisin, her türlü senaya lâyıksın, kullar seni tevhid etmekle bereket kazanırlar" demektir.

"Yaratıcıların en güzeli olan Allah pek yücedir" cümlesinde Hak Teâlâ'nm en güzel yaratıcı olduğu beyân edildiğine göre Allah'dan başka yaratıcılar bulunduğu, fakat onların yarattığı şeylerin noksan ve kusurlu olduğu mânâsı anlaşılmaktadır.

Ehl-i Sünnet ulemâsı, bu cümlede geçen yaratıcılar, kelimesine takdir ediciler, mümkünü tahdid ve tasvir ediciler manası vermişlerdir. Çünkü "Allah herşeyin yaratıcısıdır"[153] "Allâh'-dan başka bir yaratıcı var mıdır?"[154] gibi âyet-i kerimeler Hak Teâlâ'nın her şeyin yaratıcısı olduğunu ve O'ndan başka yaratıcı bulunmadığını çok açık olarak ifâde etmektedir. Buna göre bu cümleye şöyle mânâ vermek mümkündür: "Takdir edenlerin ve şekil verenlerin en güzeli olan Allah pek yücedir."

İmam Nevevî el-Mecmu' isimli eserinde (3 / 416) şunları söylemektedir: cümlesinin manası Allah kendisine hamdede-nin hamdini kabul eder ve onu mükâfatlandırır, demektir. Sünnet olan rükû'dan kalkarken demektir. İyice doğrulduktan sonra da:

"Ey Rabbîmiz! Göklerle yer ve onların arasındaki herşey, onlardan sonra dilediğin herşey dolusu hamd ancak Sana mahsustur. Ey hamd ü senaya lâyık olan Allah'ım! Senin verdiğine mâni olacak yoktur. Vermediğini verecek de yoktur. Senin katında hiç bir varlık sahibine varlığı fayda verecek değildir" demek müstehabtır.

kelimesini merfu ve mensub okumak caizse de meşhur olan hal olarak mansub okunmasıdır.kelimesi münâda, olarak feth üzere meb-nidir. İmam Şafiî ve taraftarlarına göre bu duayı okumanın müstehab oluşunda imam ve cemaat eşittir. ve zikirlerim de yine aynı şekilde hem cemaat ve hem de imamın okuması sünnettir. "Rabbena" kelimesiyle başlayan zikir bazı hadis-i şeriflerde şeklinde geldiği halde bazılarında şeklinde vâv ile beraber rivayet edilmişken, bazı rivayetlerde bazılarında da şeklinde gelmiştir. Bu rivayetlerin hepsi sahih ve hepsiyle de amel etmek caizdir. Rivayetlerin bazısında bulunan vâv'ın mahfuz bir fiile atfeden bir atf (vav) olduğu söylenmektedir. Buna göre cümlenin "Ey Rabbimiz! Sana itaat ve hamd ederiz. Gerçek ve kusursuz olan hamd sana mahsustur" şeklindedir. Fakat ef-dal olan demektir. Cemaatin işitmesi ve imamın rükû'dan kalktığını anlaması için imanın cümlesini sesli okuması, cümlesini de gizli okuması müstehabdır. Cemaat ise, tekbirde olduğu gibi her ikisini de gizli okur. Bu İmam Şafiî'nin mezhebidir. Atâ, Muhammed b. Şîrîn, İshak ve Dâvûd da aynı görüştedirler. Ebû Hanife'ye göre ise İmam sadece cemaat de sadece der. Bu aynı zamanda İbn Mes'ûd, Ebû Hüreyre, İmam Mâlik ve İmam Ahmed'in görüşüdür.

İmam Sevrî, Evzâi, Ebû Yusuf ve Muhammed'in görüşüne göre ise, İmam her iki cümleyi de okur. Cemaatse sadece der. Bunların delili Buhârî

ve Müslim'in ittifakla rivayet ettikleri:"İmam semi'allahü limen hamideh, dediği vakit siz Rabbena lekel-hamd deyiniz"[155] mealindeki hadisle "Peygamber (s.a.) semiallahü limen hamiden dedikten sonra arkasından Rabbena ve leke'1-hamd derdi"[156] mealindeki hadistir.

İmam Şafiî'nin ve taraftarlarının delili ise yine Buhârî ve Müslim'in ittifakla rivayet ettikleri: "Peygamber (s.a.) semaiallahu limen hamiden dediği zaman arkasından derdi.[157] mealindeki hadisle, Buhârî'nin Mâlik b. el-Huveyris'den rivayet ettiği “Beni gördüğünüz gibi namaz kılınız" [158] mealindeki hadis-i şerif ve; “Bir adam Resûl-ü Ekrem'in huzurunda namaz kılarken sözünden sonra deyince, Efendimiz; “o adama oluz küsur meleğin bu sözün sevabını yazmak için koşuştuklarını görüyorum" buyurdu.[159] mealindeki hadistir. Şa-fiîlere göre mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerif iftitah tekbirinden sonra '*innî veccehtu" duasının okunacağına bir delildir.Hanefilere göre bu dua İslâm'ın ilk yıllarında okunurdu, sonradan neshedildi.[160] Ancak teheccüd namazlarında okunabilir. Her namazda sübhâneke duasından sonra duasını okumak İmam Ebû Yûsuf'a göre de sünnettir. Delili de mevzumuzu teşkil eden Ebû Dâvûd hadisidir. İmam Ebû Hanife ve Muhammed (r.a.)'e göre ise, Sübhâneke'den sonra bu duayı okumak gerekmez. Delilleri ise Dârekutnî'nin Hz. Enes'den rivayet ettiği; "Hz. Peygamber (s.a.) namaza başlarken tekbir getirir ve Sübhâneke'yi sonuna kadar okurdu. Başka bir dua ilâve etmezdi" mealindeki hadis-i şeriftir.[161] İmam Ebu Hanife ve Muhammed (r.a.)'e göre mevzumuzu teşkil eden hadis, teheccüd namazıyla ilgilidir. Nitekim Ebû Avâne'nin Sahîh'inde İmam Nesâî'nin de Sünen'inde rivayet ettiği; "Hz. Peygamber nât ile namazına başladığında tekbirden sonra duasını okurdu" mealindeki hadis-i şerif de bu imamların görüşünü desteklemektedir.[162]

Bazı Hükümler

1. İftitah duası hemen tekbirden sonra okunur. Her ne kadar ulema hadis-ı şeriften bu hükmü çıkarmışlarsa da imam el-Hâdi, Kasım, Ebu'l-Abbas, Ebû Tâlib, "Evlâd edinmeyen, mülkünde hiç bir ortağı olmayan züllI(ü acz)den nâşi yardımcıya da (ihtiyaç) bulunmayan Allah'a hamdolsun. Onu büyük bil, büyüklükle an"[163] âyet-i kerimesini delil getirerek iftitah duasının iftitah tekbirinden önce okunacağı kanaatine

varmışlardır. Bu âlimlere göre (îj^" öj^j) kelimelerinden maksat iftitah tekbiridir. Ulemânın büyük çoğunluğuna göre ise, bu,kelimelerin iftitah tekbirine tahsisini gerektiren bir sebeb yoktur. Bu kelimeler mutlak ta'zim ifâde eder. Çünkü buradaki "vav" atıf vavıdır. Tertibe delâlet eden bir mânâsı yoktur.

2. Namazda iftitah duası okumak meşru kılınmıştır. Sahabe, tâbiûn ve daha sonra gelenlerden ulemânın ekseriyeti bu görüştedirler.Ancak Mâlikî ulemâsı 856 numaralı hadisi delil getirerek Sübhâneke cluasını okumanın mekruh olduğunu söylemişlerdir. Allâme Zürkânî, Muhtasar-ı Halil üzerine yazdığı şerhinde İmam Mâlik'in tekbirden sonra, kıraatten önce, "Sübhâneke" ile "veccehtü vechî" vel^AHahümme bâ'id beynî" dualarını okumanın müstehab olduğunu söylediğinden bahsetmektedir.

3. Namaz içerisindeki rukû'a ve secdeye varma gibi hareketlerde fazla sür'atten kaçınarak mutedil olmak, oturuş ve kalkışlarda organların iyice yerleşmesine dikkat etmek gerekir.

4. Namaz kılan kimse cümlesinden sonra cümlesini ilâve etmelidir.[164]

761. ...Ali b. Ebî Tâlib'den rivayet edildiğine göre; Peygamber (s.a.) farz namaza durduğu zaman "Allahu Ekber" der ve ellerini omuzları hizasına kadar kaldırırdı. Okumayı bitirip de rükû'a varmak istediğinde ve (başını) rükû'dan kaldırdığında (yine) bunu yapardı. Namazda otururken asla ellerini kaldırmazdı, (ilk iki rekatın sonundaki) iki secdeden (sonra ayağa) kalktığında da aynı şekilde ellerini kaldırır, "Allahu ekber" der ve (bir önceki) Abdülaziz hadisindeki gibi duâ ederdi. (Râvi Abdullah b. el-Fadl) duada (bir önceki hadise göre) bazı şeyleri fazla bazılarını da noksan nakletti. (Bir önceki hadiste geçen) "bütün hayırlar senin elindedir şer ise asla sana nisbet edilemez" (cümlesini hiç) nakletmemiştir. Ancak:"Namazdan çıkmak istediği zaman da; "Allah'ım! Evvel ve âhir, gizli ve aşikâr, işlediğim bütün günahlarımı bağışla sen benim Hanımsın. Senden başka ilâh yoktur" (sözlerini de) ilâve etmiştir.[165]

Açıklama

Bu hadisin aşağı yukarı aynısı olan bir önceki hadiste yer alan Resûl-i Ekrem'in namaza başladığında okuduğu dualar ve bu dualarla ilgili olarak ilim adamlarının görüşleri üzerinde gerekli açıklamalar yapılmıştı. Bununla beraber burada da üzerinde durulup açıklığa kavuşturulması gereken bazı meseleler bulunmaktadır.

Hadis-i şerifte geçen "iki secdeden kalktığında" ibaresi ile ilgili olarak hadis âlimleri iki görüş beyan etmişlerdir:

1. Bu ibare "ilk rekâtın secdelerini yaptıktan sonra ikinci rekata kalktığı zaman" anlamına gelmektedir. Bu açıklamaya göre, Resûl-i Ekrem (s.a.) ikinci rekata kalktığı zaman da aynen birinci rekatta olduğu gibi ellerini kaldırarak "Allahu ekber" der ve Sübhâneke duasını okurdu.

2. "İlk iki rekâttan sonra üçüncü rekâta kalktığı zaman" anlamına gelir ki, burada secde kelimesi mecazen rekât mânâsında kullanılmıştır. Bu açıklamaya göre ise, Resûl-i ekrem üçüncü rekata kalktığı zamanda aynen birinci rekatta yaptığı gibi ellerini omuzlan hizasına kadar kaldırarak "Allahu ekber" der ve sübhâneke duasını okurdu. Ancak Hanefî uleması ellerin kaldırılma-yacağı konusunda 748 ve 749 nolu hadislerle amel etmişlerdir. Namazın başında "sübhâneke" ile okunan duaları ise ancak teheccüd namazı için ,câiz görmüşlerdir. Bu hadisi nakleden râvi Abdullah b. el-Fadl, Resûl-i Ekrem'in kıyamda okuduğu duaları naklederken Abduiaziz'in naklettiği bir önceki hadisteki duaları aşağı-yultarı ?ynen nakletti. Ancak bir önceki hadiste geçen ibaresini burada hiç zikretmemişken bir önceki hadiste geçen duasını da burada "Sen benim ilâhımsm" cümlesini ilâve ederek nakletmiştir.[166]

762. ...Şu'ayb b. Ebî Hamza demiştir ki: Muhammed b. el-Münkedir, İbn Ebi Ferve ve bunlardan başka Medine'li bir fakih (iftitah duasında geçen) "ben müslümanların ilkiyim" sözünü kast ederek, bana "sen bu duayı okuduğun zaman:"Ve ben müslümanlardanım" şeklinde oku dedi.[167]

Açıklama

Bu haberden Muhammed b. el-Münkedir ve îbn Ebî Ferve'nın ıftıtah duasında geçen sözünün şeklinde okunması gerektiği görüşünde oldukları anlaşılmaktadır. 760 no'lu hadisin açıklanması esnasında ifade ettiğimiz gibi

aslında şeklinde okumanın da herhangi bir sakıncası yoktur. Çünkü burada "müslümanların birincisi olmak"tan maksat hayra koşan ve hayra tabi olanların başında gelmektedir ki, Resûl-i Ekrem'in dışında herhangi bir mü'minin de kendisinden bu şekilde bahsetmesi gerçeğe aykırı değildir. Bu bakımdan herhangi bir mü'minin bu duayı tilâvet niyetiyle namazda okuması caizdir. Ancak bu hadisin râvilerinden İbn Ebi Ferve hakkında İbn Sa'd şunları söylemektedir: "İbn Ebi Ferve çok hadis rivayet edenlerden birisidir. Rivayet ettiği hadisler arasında pek çok münker hadis vardır. Ulemâ bu kimsenin rivayet ettiği hadislere itibâr etmezler ve bu hadislerin delil niteliği taşıdığını kabul etmezler.[168]

763. ...Enes b. Mâlik'ten rivayet edildiğine göre bir adam soluk soluğa namaza gelmiş ve; "Allah'a halisane hayırlı ve çok hamd olsun" demiş. Peygamber (s.a.) namazını bitirince, "bu sözleri söyleyen hanginîzdi? Çünkü o zararlı bir şey söylemedi" buyurmuştur. Bunun üzerine bir adam:

"Nefes nefese (koşarak) geldim de onları ben söyledim" demiş. Peygamber (s.a.); "gerçekten bunları hangisi daha önce Allah'a yetiştirecek diye yarışan on iki tane melek gördüm" buyurmuştur. Humeyd buna (şunları da) ilâve etti: "Biriniz (namaza) gelirken (her zamanki) yürüdüğü gibi yürüsün. Yetiştiğini (imamla) kılsın yetişemediğini de (yalnız başına) kaza etsin."[169]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte sözü geçen kimse okumuş olduğu duayı ister cemaate yetiştiğinden dolayı, isterse içten gelen bir arzuyla mücerred bir ta'zim ve şükür maksadıyla okumuş olsun, her iki halde de Resûl-i Ekrem'in tasdik ve tasvibine mazhar olmuştur. On iki tane meleğin bu hamd-ü senanın sevabını yazmakta yarış ettiklerini haber vermesiyle de bu sözleri namazda söyleyen bir kimsenin büyük bir ecir ve sevaba nail olacağını beyân ve bu fiile teşvik etmiştir. Müslim ve Nesâî'nin rivayetlerinde ise, hâdise: "Resûlullah (s.a.) namazını bitirince, "o sözleri söyleyen hanginizdi?" diye sordu. Cemaat sükût ettiler. Bunun üzerine Resul-i Ekrem tekrar, "bunları söyleyen hanginizdi? Zira zararlı bir şey söylemedi buyurdu" anlamına gelen lâfızlarla anlatılmaktadır. Hanefiler bu gibi zikirlerin ancak nafile

namazlarda yapılabileceğini farz namazlarda ise, teşehhüdden sora caiz olduğunu söylerler. "Bu duanın sevabını yazan meleklerin sayısının on iki olmasının hikmetini ancak Allah ve Resulü bilir.

Humeyd'in bu hadise ilave ettiği cümleden de anlaşılıyor ki, Nebiyy-i Ekrem (s.a.) namaza koşarak gitmeyi hoş karşılamamıştır. Çünkü bilindiği gibi imama teşehhüdde bile yetişen kimse cemaat sevabına nail olur. İmam selâm verdikten sonra da kalkar cemaatle kılamadığı rekatları yalnız başına kılar.

Hadisin zahirine bakılırsa buradaki melâike-i kiramdan maksat Hafa-za melekleri değildir. Nitekim Buhârî ile Müslim'in Ebû Hureyre (r.a.)den ittifakla rivayet ettikleri hadis de bunu gösterir. Zira mezkûr hadiste; "Allah Teâlâ'nın öyle melekleri vardır ki bunlar yollarda dolaşarak zikir ehlini ararlar" buyurulmaktadır.[170]

Bazı Hükümler

1. Allah Teâlâ'ya hamd-ü senada bulunmanın sevabı çok büyüktür.

2. Yanındakini şaşırtmamak şartıyla yüksek sesle zikretmek caizdir.

3. Kulların bazı amellerinin sevabını hafaza melekleri dışında görevli başka melekler yazar.

4. Namaza koşarak gidilmemelidir.[171]

764. ...Cübeyr b. Mut'ım'dan rivayet edildiğine göre, (Cübeyr) Resülüllah'ı namaz kılarken görmüş -(Ravi) Amr der ki: Gerçi hangi namazın olduğunu bilemiyorum- Peygamber (s.a.) (o namazda) "Allah gerçekten büyüktür, Allah gerçekten büyüktür, Allah gerçekten büyüktür Allah'a çok çok hamd olsun, Allah'a çok çok hamd olsun, Allah'a çok çok hamd olsun" (şeklinde) üç defa; "Allah'ı sabah ve akşam her türlü noksanlıklardan tenzih ederim" (diye) üç defa (zikretti, bir defa da)! "Şeytandan, onun nefhinden, nefsinden ve hemzinden Allah'a sığınırım" dedi. (Amr) dedi ki: (Şeytanın) nefsi şiirdir, nefh'i kibirdir, hemz'i de ilişmesidir."[172]

Açıklama

"Bu namazın hangi' namaz olduğunu iyice bilemiyorum" diyerek tereddüdünü ifade eden râvi Amr b. Mürre'dir. Bir sonraki 765 no'lu hadisde bunun, nafile namazı olduğu ifade edilmektedir.

"Allah'a çok çok hamd olsun'* cümlesinin sonundaki "üç defa" lâfzı râviye ait bir sözdür. Bu söz aslında Hattabî şerhinin birinci baskısıyla, Avnu'l-Mâbud şerhinin el-Mektebetü's-Selefiyye tarafından yapılan ikinci baskısında bulunmamaktadır. Ancak el-Menhel ve Bezlu'l-mechud'daki metinlerde bulunmaktadır. Varlığı kabul edilirse o zaman "Allah'a çok çok hamd olsun" cümlesini Resul-i Ekrem'in üç kere tekrarladığı anlaşılır. Buna göre metinde bu cümle arka arkaya üç defa tekrarlandığı halde ayrıca bir de "üç kere" sözünün getirilmesinden maksat, Efendimiz'in bu cümleyi kaç kere okuduğunu kesin bir şekilde kayıtlamak ve bu sayıyı bir kere daha te'kid etmektir. Binaenaleyh "Allahu ekberu kebîra" cümlesi Hz. Peygamber tarafından üç defa tekrarlanmıştır. Dokuz defa tekrarlanmış değildir. Metindeki "Allah'ı sabah ve akşam her türlü noksanlıklardan tenzih ederim" sözünün üç defa tekerrüründen oluşan cümlenin sonunda yer alan "üç defa" kelimesi ise, tekerrürlerden oluşan bu üç cümlenin üç defa tekrarlanacağını ifâde eder. Netice olarak şunu söyleyebiliriz: "Allah'a çok çok hamd olsun" cümlesinin sonunda bulunan "üç defa" kelimesi takyid ve te'kid içindir. "Allah'ı sabah ve akşam her türlü noksanlardan tenzih ederim" cümlesinin sonundaki "üç defa" kelimesi ise te'sis içindir. Şayet bu "üç defa" kelimesinin "Allah gerçekten büyüktür" cümlesine de şâmil olduğu düşünülürse üç defa kelimesi o cümlede de yine takyid ve te'kid ifade eder. [173]

Şiir Söyleme Ve Dinlemenin Hükmü

Hadis-i şerifte geçen "nefs" kelimesi ciğerlerdeki nefesi tükrükle beraber dışarı atmak demektir.Hadisin metninde "nefs" kelimesi şiirle tefsir edilmiştir. Hakikaten bazı şiirler vardır ki inkâr, küfr, şirk ve fuhşiyyat ile doludur. Bunları sahibinin kalbine üfürüp atan şeytandır. Fakat hakka ve hikmete tercüman olan bazı şiirler de vardır ki şiirin bu çeşidi İslâmda teşvik edilmiştir.

Nitekim şâir Hassan b. Sâbit'ten rivayet edildiğine göre Nebiyy-i Ekrem (s.a.) O'nun için; "Ey Hassan, Kuffâr-ı Kureyş'e cevap ver. İlâhi Onu

RuhirI-Kudüs'le (Cibril'le) te'yid ed" diye dua etmiştir.

Bu hadis-i şerifin şerhi ile ilgili olarak Ahmed Nairı Efendi şunları söylemektedir: Hassan b. Sabit (r.a.)'ın kendisinden rivayet edilen diğer bir hadiste ifade edildiğine göre Resulullah (s.a.) Efendimiz o'na; "Onları hicvet (korkma) Cibril seninle beraberdir" buyurmuşlardır. Keza Ümmü'l-Mü'minîn Âişe (r.anha)'dan rivayet olunduğuna göre; "Resulullah (s.a.) Hassan (r.a.) için mescidde bir minber kurdurur, Hassan da o minberin üstüne çıkıp küf-fârı hicv edermiş."[174]

Nitekim edebiyat meraklısı kimselerin gerek kendilerinin gerekse başkalarının şiirlerini inşad etmeleri caiz olup olmadığı meselesi müctehidleri ikiye ayırmıştır. Bir kısmı şiir söylemenin caiz olduğunu belirtmişlerdir ki, Şa'bî, Âmir b. Sa'd el-Becelî, Muhammed b. Şîrîn, Saîd b. el-Müseyyeb, Kasım, Sevrî, Evzâî, Ebû Hanife, Mâlik, Şâfıî, Ahmed b. Hanbel, Ebû Yûsuf, Muhammed, İshâk, Ebû Sevr, Ebû Ubeyd (r.a.) hep hicv eden, fuhuştan, müslümanlardan birinin şeref ve haysiyetine taarruzdan hâli olan şiirin söylenmesinde bir sakınca görmemişlerdir. Delilleri mevzumuzu teşkil eden bu hadisle Hz. Âişe ve Hasan'dan nakledilen diğer iki hadistir.

Mesrûk, İbrahim en-Nehat, Salim b. Abdullah, Hasan el-Basrî, Amr b. Şu'ayb ise şiirin rivayetini de okunmasını da mekruh görmüşlerdir. Delilleri Şairler('e geline) görmüyor musun onları (nasıl) her vadide şaşkın şaşkın dolaşırlar? Ve onlar yap. madıkları şeyleri söylerler.”[175] âyet-i kerimesi ile Hz. Ömer, Sa'd b. Ebî Vakkâs, Ebû Hüreyre, Ebû Said el-Hudrî, Avf b. Mâlik ve Ebu'd-Derdâ (r.a.)'den rivayet edilip İbn Ebî Şeybe, Bezzâr, Tahâvî, Müslim, İbn Mâce, Buharı ve Taberanî taraflarından çeşitli senetlerle rivayet edilen "Birinizin İçminin irin ile dolup harab olması onun hakkında, şiir ile dolmasından daha hayırlıdır"[176] hadisidir. Ötekiler ise, bu nehyi her türlü şiire şamil addetmeyip "küfür ve fuhş-i kelâm ile dolu şiir hakkındadır" derler. Nitekim Resul-i Ekrem'in çok kere şiir dinlemiş olmaları, vezne uymayarak bile olsa, başkalarının şiirlerinden parçalar okuması, özellikle Hz. Hassân'a bunca teşvik edici sözler söylemesi hep evvelce saydığımız ulemâ topluluğunun ictihadlarını doğrulamaktadır.

Fakat müşriklere karşı ağzı bozmak ve alay etmek caiz olmakla beraber bunu başlatmak uygun değildir. Çünkü bu işi başlatınca kâfirlerin de mukabelede bulunarak ehl-i İslama hatta Allah korusun yüce Allah'a ve Resulüne soğmelerine yol açılmış olur. Fakat tecâvüz evvelâ müşrikler

tarafından başlatılıp da aynı silah ile müdafaa zarureti hasıl olursa bunu yapmakta bir sakınca yoktur. Nitekim "Müşriklere karşı .mallarınızla, canlarınızla, dillerinizle mücâdele ediniz." buyurulmuştur.[177]

Bu mevzuda Hanefi âlimlerinden Aynî şunları söylemiştir: Bu hadiste geçen "nefs" kelimesi şiirle tefsir edilmiştir. Eğer gerçekten bu tefsir hadisin aslından ise, bir diyeceğimiz olamaz. Ama bu tefsir râvinin kendisine ait bir böz ise, o zaman buradaki "nefs" kelimesinin sihir anlamına geldiğini söyleyebiliriz. Çünkü bu kelime Felak Sûresi'nde geçen “düğümlere üfleyip tüküren büyücü kadınların şerrinden" âyeti kerimesinin aynısıdır.[178]

Bana göre sihirbazlara yön verenler ve onlara yardım edenler şeytanlardır. Nitekim Fahru'r-Râzî, büyünün sekiz çeşidini sayarken üçüncü maddede şunları söylemiştir: Sihrin üçüncü bir şekli de yere ait ruhlardan yani cinlerden yararlanılarak yapılan büyüdür. Yere ait ruhlarla münâsebet kurmak semavî ruhlarla yani meleklerle ilişki kurmaktan kolaydır.[179]

Hadis-i şerifteki "Nefh" kelimesi de kibirle yani böbürlenme ile açıklanmıştır. Gerçekten kibir insanın kalbine şeytanın üfürdüğü bir vesvesenin neticesidir. Bu yüzden o kimse kendinin büyük ve başkalarının da küçük olduğu vehmine kapılır.

"Müte" kelimesi ise cinlerin ilişmesi neticesinde insana arız olan cinnet veya sar'a anlamına gelir.

Hadis-i şerifte şeytanın bu gibi tehlikelerinden emin ve mahfuz kalabilmek için Allah'a nasıl sığınılacağı Öğretilerek insanlar dünyada ve âhirette kendilerini bekleyen tehlikelerden muhafaza edilmek istenmiştir.[180]

765. ...Cubeyr b. Mut'im'den; "Ben Peygamber (s.a.)' i nafile namaz konusunda beyânda bulunurken dinledim" demiş sonra da bir önceki hadiste geçen duanın benzerini zikretmiştir.[181]

Açıklama

Bir önceki 764 no'Iu hadis-i şerifi Şu'be b. el-Haccâc, Amr b. Mürre'den nakletmişti. Bu hadis-i şerif ise, Mis'ar tarafından yine amr b. Mürre'den nakledilmiştir. Her iki hadisi de Amr naklettiği halde birinde "bu namazın nafile mi, farz mı olduğunu pek kestiremiyorum" demişken, diğerinde "bu

nafile namazdı" demesi, bu iki ifade arasında bir çelişki olduğuna delâlet etmez. Çünkü Amr b. Mürre'nin birinci rivayetinde bu namazın farz namaz mı yoksa nafile mi olduğunu hatırlayamadığı halde Mis'ar'e anlattığı zaman bu namazın nafile olduğunu hatırlaması ve açıklaması mümkündür. Bu yüzden de iki hadis arasında her hangi bir tearuzun bulunması söz konusu değildir.[182]

766. ...Âsim b. Humeyd'den; demiştir ki: Âişe (r.anhâ)'ya Peygamber (s.a.)'in gece (namaza) kalktığı zaman hangi duayı okuduğunu sordum:

Vallahi daha önce hiç bir kimsenin sormadığı bir şeyi sordun. O gece kalktığı zaman on (defa) "Allahu ekber" derdi. On (defa) "Elhamdülillah" on (defa) "Subhânellah" on (defa) "Lâ ilahe illallah" on (defa) "Estağfirullah" derdi. Ve: "Ey Allah'ım! Beni bağışla, hakka ilet, rızıklandır. Beni afiyette kıl" diye duâ eder ve kıyamet gününde yer darlığından Allaha sığınırdı, cevabını verdi.[183]

Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadisi aynı şekilde Hâlid b. Ma'dân da Rabiatu'l-Cureşî vasıtasıyla Âişe'den rivayet etmiştir.[184]

Açıklama

Metinde geçen "gece kalkmak" tabirinden maksat, gece namazına kalkmaktır. Hz. Âişe'nin "Bu soruyu bana senden önce hiç kimse sormamıştı" demesinden maksadı, bu soruyu beğendiğini ifâde etmek ve benzeri soruların sorulmasına teşvik etmektir. Âişe (r.anhâ) validemizin ifadesinden anlaşılıyor ki, Resûl-i Ekrem Efen: dimiz gece namazına kalktığında on defa Allah büyüktür; on defa, "AlIaha hamd olsun"; oh defa "Allah'ı bütü,n noksanlıklardan tenzih ederim"; on defa "Allah'dan başka bir ilâh yoktur"; on defa, "Allah'dan mağfiret dilerim" dermiş ve sonra da şu duayı okurmuş, "Allah'ım, bana mağfiret buyur, hakka ilet, rızıklandır. Beni afiyette kıl Kıyamet gününde yer darlığında Allah'a sığınırım."

Hadis-i şerifte geçen "yer darlığın"dan maksat, Kıyametin dehşeti karşısında çaresizliğe düşüp sıkıntıda kalmaktır. Bu duruma düşen kişi yeri daralmış bir kişiye benzer.

Müellif Ebû Davud'un; "Bu hadisi bir de Hâlid b. Ma'dân rivayet etmiştir" demekten maksadı, bu hadisin başka senetlerle de takviye

edildiğini ve sahih bir hadis olduğunu ifade etmektir.[185]

767. ...Ebû Seleme b. Abdurrahman dedi ki: "Âişe'ye Peygamber (s.a.) geceleyin kalktığında namaza neyle başlardı (diye) sordum." Cevaben;

Geceleyin kalktığında namazına,1 "Allah'ım, ey Cebrâîl, Mikâîl ve İsrafil'in Rabbî, göklerle yerin yaratıcısı, görüleni ve görülmeyeni bilen (Allah'ım). Kullarının ayrılığa düşdükleri şeylerde onların arasında ancak sen hükmedersin, hakkında ihtilâfa düşülmüş olan hakka beni izninle sen ilel,çünkü sen dilediğini doğru yola hidâyet eylersin" (duasıyla) başlardı dedi.[186]

Açıklama

Bu hadis"i şerif geceleyin nâfile namaz kılmak için, kalkanın iftitah tekbirinden sonra, diye başlayan duayı sonuna kadar okumasının caiz olduğuna delâlet etmektedir. Resûl-i Ekrem (s.a.) Efendimizin, kendisi hak ve hakikatin doruğunda bulunduğu halde böyle hak ve hakikate erişmesi için duada bulunması, duada tevazu, huşu ve ihlgsın esas olduğunu ümmetine tâlim ve telkin hikmetine mebnidir.

Bundan önceki hadisde Resûl-i Ekrem'in iftitah tekbirinden sonra başka bir duâ okuduğu ifâde edildiği halde, bu hadis-i şerifte de böyle duâ ettiğinin ifade edilmesi bu iki hadis arasında bir tearuz bulunduğunu göstermez. Çünkü Efendimiz bazan iftitah tekbirinden sonra bir önceki hadis-i şerifte geçtiği gibi duâ etmiş, bazan da bu hadis-i şerifte geçtiği gibi duâ etmiştir. Buna göre gece nafile namaz kılan bir kimsenin bu iki duadan istediğini okuması caizdir. Bu hadis-i şerifteki duada Melâike-i kiram içerisinden üç meleğin isminin özellikle seçilerek okunmasının hikmeti, diğer melekler içerisinde bu üç meleğin taşıdığı şerefin üstünlüğünü ve bu üç meleğe duyulan saygıyı ifadeden ibarettir. Çünkü bunlar bütün kulların dünyevî ve uhrevî işlerinin nizam ve intizam içerisinde yürütülmesi ile görevlidir.

"Kulların ayrılığa düştükleri şeyler"den maksat ise dinî meselelerdir. Dünyalık işlerinde herkesin helâl olmak şartıyla ayrı bir kazanç yoluna ve mesleğe intisab etmesinde bir sakınca yoksa da din işlerinin asıllarında ihtilâfa düşmek sakıncalıdır.

"Hakka, izninle beni hidâyet eyle" cümlesi, insanın hidayete ermesi için kulun irâde ve ihtiyarının kâfi gelmeyip Allah Teâlâ'mn da irâde ve yaratmasının şart olduğunu ifâde eder. Nitekim Allah teâla ve tekaddes hazretleri Kur*an-ı Keriminde şöyle buyuruyor: "Allah kime doğru yolu gösterir, imana muvaffak ederse onun göğsünü İslâm için açar (genişletir); kimi de sapıklıkda bırakmak dilerse, onun da kalbini son derece daraltır, sıkar, o (İslâmı kabul hususunda) güya zorla göğe çıkacakmış gibi (kendinde bir imkânsızlık ve) zahmet görür. Allah iman etmeyeceklerin üstüne işte böyle murdarlık çökertir."[187]

Metinde geçen "doğru yol"dan maksat da İslâm Dinidir. Çünkü doğru yol nasıl insanı en kısa zamanda gayesine eriştirirse hak olan İslâmiyet de insanı saadete en kısa zamanda eriştiren bir vasıta olduğu için ona da "doğru yol" ismi verilmiştir.[188]

768. ...Şu (bir önceki) hadisin manasını bir de ikrime aynı senetle ve "Bize haber verdi" diyerek nakletti. Peygamber (gece) kalktığında tekbir getirir ve (önceki hadiste geçen duayı) okurdu.[189]

769. ...el-Ka'nebî; "Mâlik farz ya da farzın dışında bir namazın başlangıcında, ortasında veya sonunda duâ etmekte bir sakınca yoktur, dedi." demiştir.[190]

Açıklama

Musannif, Ebû Dâvûd bu rivâyetiyle İmam Malik'in namazda iftitah duası okumakta bir sakınca görmediğini ifâde etmek istemiştir. Bilindiği gibi Mâliki mezhebinde meşhur olan görüşte iftitah duası okumak mekruhtur. Fakat İmam Malik'e göre bu duayı okumak mendubtur. Nitekim Zurkanî'nin açıklaması da böyledir. İmam Malik'in bu mevzudaki delili yukarıda bir kısmını terceme ettiğimiz pek çok sağlam hadislerdir. Diğer Mâlikiyye ulemâsının delili ise, iftitah duasının okunacağına dair sağlam hadislerin çokluğuna rağmen sahabe-i kiramın okumayışlandır. İmam Malik'e göre iftitah duası olarak Subhâneke duası aynen Hanefîlerin okuduğu gibi okunur ve duası ilâve edilir.[191]

770. ...Rifa'a b. Râfi ez-Zurkî (r.a.)'den; demiştir ki: Bir gün Peygamber'in arkasında namaz kılıyorduk. Başını rüku'dan kaldırınca, "Semiallahü Minen hamideh Allah hamd edeni işitti" dedi. Peygamber(s.a.)'in arkasında bulunan bir adamda:

"Çok çok hamdler, temiz ve mübarek hamdler sana mahsustur, ey hepimizin Rabbi olan Allah'ım!" dedi. Peygamber (s.a.) namazı bitirince; "Biraz önceki duayı okuyan kimdi?" diye sordu. Adam;

Bendim, Ey Allah'ın Resulü, diye cevab verdi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.);

"Otuz küsur melek gördüm ki, bunu hangisi önce yazacak diye yarışıyorlardı" buyurdu.[192]

Açıklama

Hafız Ibn Hacer'in beyânına göre bu namaz akşam namazı idi. Hadisi şerifte geçen "Başını rükû'dan kaldırınca, semiallahü limen hamideh" sözünün mânâsı, "başım rüku'dan kaldırmaya başladığı anda bu duayı okumaya başladı. Başını rükudan tamamen kaldırdığı anda bu duayı bitirdi" demektir.

Her ne kadar bazı rivayetlerde bu duayı yapanın kim olduğu açıklanmıyorsa da 773 numaralı hadis-i şerifte bu zâtın sahâbîden Rifaâ(r,a.) olduğu açıklanmaktadır.

Resûl-i Ekrem (s.a.)'in bu duayı okuyanın kim olduğunu ısrarla sorma-sındaki hikmetse, bu kişinin yaptığı işi beğendiğini ve başkalarının da okumasını arzu ettiğini ilân etmektir. Metinde geçen kelimesi üç ile dokuz arasındaki sayılan ifade etmek için kullanılır. Yirmi dokuzdan fazlası için de kullanılabileceği söylenmiştir.

Hadisin zahirine bakılırsa bu duanın sevabını yazmakta yarış eden melekler insanın önünde ve ardında bulunan Hafaza meleklerinden başkadır.

Nitekim Buhârî ve Müslim'in ittifakla Ebû Hureyre (r.a.)'den. rivayet etikleri bir hadiste şöyle buyuruluyor: "Şüphesiz Allah Teâta'mn, yollarda gezer, ehl-i zikri arar melekleri vardır. Onlar aziz ve celil olan Allah'ı zikreden bir cemaat bulunca bir birlerine, Aradığımız buradadır; geliniz,

diye seslenirler. Melekler de ehl-i zikri, dünya semâsına kadar kanatlarıyla çevrelerler..."[193]

Bu meleklerin sayısının otuz küsur oluşundaki hikmet şu olabilir: Bu duayı teşkil eden harflerin sayısı 34'tür. Her harfin sevabını yazmakla ayrı bir melek görevlendirilmiştir. Çünkü bu harflerdeki sevab o kadar çoktur ki, bir meleğin ancak bir tanesinin sevabını yazmaya gücü yeter.

Bilindiği gibi bu hadisin bir benzeri de 763 numarada geçmişti.[194]

771. ...Abdullah b. Abbâs (r.a.)'dan rivayet edildiğine göre; Peygamber (s.a.) geceleyin namaza kalktığında (şöyle) derdi: "Allah'ım, hamd sana mahsustur. Göklerin ve yer yüzünün nuru sensin. Hamd de Sana mahsustur. Gökleri ve yer yüzünü ayakta tutan sensin. Sana hamd olsun. Göklerin yer yüzünün ve oralardakilerin Rabbi- Sensin. Sen haksin, Senin sözün hakdır. Va'din de haktır. Sana kavuşmak haktır. Cennet haktır, Cehennem haktır ve kıyamet haktır. Allah'ım! Yalnız Sana teslim oldum, ancak Sana iman ettim, ancak Sana dayandım, yalnız Sana yöneldim, Ben (senin düşmanlarına karşı) ancak Senin (verdiğin güç)Ie mücâdele ettim ve ancak Senin hükmüne başvurdum. Benim gerek evvelce ve gerekse sonradan işlediğim günahlarımla gizli ve aşikâr yaptıklarımı bana bağışla Benim rabbim Sensin, Senden başka hiç bir ilâh yoktur!"[195]

Açıklama

Hadis-i şeriften anlaşılıyor ki Fahr-i Kâinat Efendimiz geceleyin namaza kalktığı vakit metinde geçen duayı okurmuş. Duada bulunan "Göklerin ve yeryüzünün nuru Sensin" cümlesinin mânâsı; "göklerle yerin nurunu yaratarak onları nurlandıran sensin" demektir. Ebu Ubeyde de bu cümlenin "yerde ve gökte bulunanlar ışıklarını ancak Senden alırlar" mânâsına geldiğini söylemiştir.

Hattâbî, Cenab-ı Hakk'ın nûr ismini açıklarken, "görmeyen O'nun nuru ile görür, şaşıran O'nun hidâyeti ile yol bulur. "Allah göklerin nurudur" sözü de bu anlamdadır. Yani göklerle yerin nuru Allah'dandır. demektir. Bu kelimenin "nûr sahibi" mânâsına gelmesi de mümkündür. Yalnız nur Allah'ın zatına sıfat olamaz" demiştir.

"Kayyâm" kelimesinin manâsı; varlığı kendisinden olup başkasını var eden demektir. Kayyım ve kayyûm kelimeleri de bu manâya gelirler. Bazıları da kayyûm kelimesinin mahlûkatın muhtaç olduğu her şeyi hazırlayan mânâsına mübalağalı ism-i fail olduğunu söylemişlerdir.

Rabb kelimesinin ise lügatte üç mânâsı vardır: **1.** İtaat edilen büyük, **2.** İslah eden, **3.** Sahib. Bazıları, "Rabb kelimesi, itaat edilen büyük anlamında kullanıldığı zaman itaat edenin akıl sahibi olması gerekir" demişlerse de, Kadi Iyaz; "bu şartın aranması gerekmez, çünkü kâinatta bulunan canlı, cansız herşey Allah'a itaat etmektedir" diyerek buna itiraz etmiştir.

Hadis-i şerifte geçen "Hakk" kelimesinin mânâsı ise, varlığı kesin demektir. Varlığı gerçekleşen her şey haktır. Allah Teâlâ ve tekaddes hazretlerinin varlığı ise, ezelden ebede kadar uzanan ve kendi zâtının muktezâsı olan bir varlıktır.

Tîbî'nin beyânına göre, hadis-i şerifte geçen "Hakk" kelimesi "Sen haksin" ve "Vâ'din hakdır" cümlelerinde harf-i tarifli olarak geldiği halde daha sonraki cümlelerde nekre olarak zikredilmiştir. Çünkü Allah'ın varlığı ve vadinin hak olduğu her devirde aklını kullanan insanlar tarafından tasdik edilmiştir. Fakat kulların varlığı fânidir vaadlerinin gerçekleşmesi ise, kesin değildir. Hak kelimesinin diğer cümlelerde nekre olarak gelmesi ise, delâlet ettiği manaların azametini ve sânının yüceliğini ifâde eder. Aliyyü'l-Kaari ise buradaki harf-i ta'rifin cinse delâlet ettiğini bu itibarla nekre olarak gelen hak kelimesiyle mârife olarak gelen Hakk kelimesi arasındaki farkın yok denecek kadar az olduğunu, bu farkın sadece mârife olan Hak kelimesinin başında bulunan "el" harf-i tarifi ile bu kelimenin herkes tarafından bilindiğine işaret edildiği halde diğerinde bu işaretin bulunmayışından ibaret olduğunu söylemiştir.[196]

"Hak" kelimesinin "doğru" anlamına geldiğim söyleyenler bulunduğu gibi, "Hak sahibi" mânâsına geldiğini söyleyenler de vardır.

"Sana kavuşmak haktır" cümlesinden maksat, "öldükten sonra dirilmek haktır" demektir. "Sana kavuşmak haktır." Bu cümlenin "emirlerine ve yasaklarına boyun eğdim ne buyurursan ona uymaya hazırım", "Kıyamet gününde seni görmek haktır" manalarına geldiğini de söylemişlerdir.

"Yalnız sana yöneldim" cümlesinin anlamı ise "Sana itaat ettim, senin ibâdetine yöneldim" demektir.

"Ben ancak Senin yardımınla mücâdele ettim" cümlesi, "bana verdiğin kuvvet ve delillerle sana küfür edenlere karşı mücadele ettim ve onları kesin delillerle ve kuvvetle mağlub ettim" demektir.

"Ancak Senin hükmüne başvurdum" demek, "Hakkı inkâr edenlere karşı yalnız Seni hak tanıdım. Kâfirlerin yaptıkları gibi putları, kâhinleri ateşi değil ancak Senin hükmünü tanırım" demektir.

Resul-i Ekrem Efendimizin bir Peygamber için düşünülebilen bütün hataları bağışlanmış olduğu halde yine de "Allah'ım benim gelmiş-geçmiş bütün günahlarımı affet" diye dua etmesi, mütevâziliğinin, Allah teâlâ hazretlerine karşı beslediği ta'zim duygularının ve aynı zamanda ümmetine duanın âdâb ve erkânını öğretme arzusunun bir ifadesidir.

"Gizli ve aşikar günahlar"dan maksat gönülden geçen günahlarla dilin kalbe tercüman olarak işlediği günahlar olabileceği gibi, insanlardan gizli olarak veya aşikâre olarak kalbinden ayrı olarak işlediği günahlar da olabilir.[197]

772. ...İbn Abbâs (r.a.); "Peygamber (s.a.) gece teheccüdde (önce) tekbir alırdı" dedi. Sonra da (bir önceki hadisin) mânâsını nakletti.[198]

Açıklama

Metinde geçen "teheccüd" kelimesiyle gece namazı kast edilmiştir. Bu kelime kökünden olup uyumak mânâsına geldiği gibi, uyumayıp, uyanık kalmak mânâsına da gelir. Bir başka ifâdeyle zıt anlamlı kelimelerdendir. Gece namazı için uyanmak mânâsına da gelir.

Bazıları ve kelimelerinin arasındaki farkı şöyle açıklamışlardır: "Uyudu" denmek istendiği zaman kelimesi kullanılır; "uyumadı, uykusuz kaldı" denmek istendiği zaman da kelimesi kullanılır. Buna göre uyumak de uyumamak demektir.

Bu hadisten Fahr-i Kâinat Efendimizin teheccüd namazına kalkınca her namazda olduğu gibi önce iftitah tekbiri aldığı ifâde edilmektedir. Hadisin râvijerinden Kays b. Sa'd, Resûl-i Zişan (s.a.) Efendimizin iftitah tekbirinden sonra bir dua okuduğunu nakletmiştir ki, bu duâ mana bakımından bir önceki Ebu'z-Zubeyr hadisinin aynısıdır. Bu duâ ile ilgili

açıklama bir önceki hadis-i şerifin şerhinde geçtiğinden burada tekrara lüzum görmüyoruz.[199]

773. ...Rifâa b. Râfi'den; demiştir ki: Peygamber (s.a.)'in arkasında namaz kıldım, Rifâa (yani ben) aksırdı(m.) (Diğer râvi) Kuteybe (ise) Rifaa'dan bahsetmedi.(Rifâa sözlerine şöyle devam etti): Bunun üzerine "Rabbimizin sevdiği ve razı olduğu şekilde pek çok, ziyâdeleşen güzel ve hiç kesilmeyen hamdler kendisine olsun" dedim. Peygamber (s.a.) namazı kılıp bitirince; "namazda konuşan kimdi?" dedi. Sonra (Kuteybe) Mâlik hadisinin benzerini daha tam olarak nakletti.[200]

Açıklama

Bu hadis-i şerifi nakleden Rifâa'nın, Resûl-i Zîşan Efendimizin arkasında namaz kıldığı ve bu arada başından geçen olayı anlatırken birden bire "Rifaa aksırdı" diyerek kendisinden üçüncü bir şahısmış gibi bahsettiği görülmektedir. İşte sözün böyle mütekellimden (birinci şahıstan) gaibe (üçüncü şahsa) veya muhataba (ikinci şahsa) intikal etmesine edebiyatta "iltifat" denir. Fakat diğer râvi Kuteybe'nin rivayet ettiği bu hadisin tamamı 770 no'lu Mâlik hadisidir. Muhterem okuyucularımızın hatırlayacağı üzere orada mezkûr hadis şöyle devam ediyor: "Otuz küsur melek gördüm ki, bunu hangisi önce yazacak diye yarışıyorlardı" bu hadisi şerifin Nesâî'deki rivayet edilen şekli şöyledir:

"Peygamber (s.a.):

"Namazda konuşan kimdi?" diye sordu. Kimse cevab vermedi. Bunun üzerine Resul-i Ekrem (s.a.) ikinci defa olmak üzere:

"Namazda konuşan kimdi?" diye sorunca, Rifâ'a b. Râfi':

Bendim Ya Resûlallah, diye cevab verdi. Resûl-i Ekrem (s.a.)'de nasıl bir duâ etmiştin? diye sordu. O da; şeklinde dua ettim, ey Allah'ın Resulü, diye cevab verdi. Bunun üzerine Resul-i Ekrem (s.a.) Efendimiz şöyle buyurdu:

"Nefsim yedi kudretinde olan zâta yemin ederim ki, otuzun üstünde melek, onu hangisi (Allah katına) çıkaracak diye harekete geçtiler"

Ancak Nesâî'nin bu rivayetine bakınca insanın aklına kendiliğinden şöyle bir soru gelebilir: Peygamberin sorusuna cevab vermek veya emrine

uymak farz olduğu halde Rifaâ, Resûl-i Ekrem'in sorusuna nasıl olmuş da cevab vermekten kaçınmıştır? Hatta Rifâa'nın duasını işiten herkesin üzerine cevab vermek farz olmuştu. Çünkü Resûl-i Ekrem sorusunu hepsine birden yöneltmiş olup içlerinden belli bir kimseyi kast etmemişti. Buna iki şekilde cevap verilebilir:

1. Bu cemaat Hz. Peyamberin bu soruyu cevap istemek maksadıyla değil de bu hareketi beğenmediğini ifâde etmek maksadıyla yani istifham-i inkârî olarak yönelttiğini zannetmişlerdi. Bu yüzden cevap vermeye çekinmişlerdi. Fakat aynı soruyu ikinci defa sorunca o zaman cevap istediğini anladılar ve cevap vermekte gecikmediler.

2. Soru içlerinde belli bir kişiye yöneltilmediği için her biri cevabı bir diğerinden bekliyordu. Aynı zamanda arkadaşlarının büyük bir hata işlediği için çok korktuklarından nasıl cevap vereceklerini bilemiyorlardı. Bu sebeble de sükûtlarıyla Resul-i Ekrem'den af diliyorlardı. Fakat aynı soru ikinci defa tekrarlanınca Resûl-i Ekrem'in soru sormaktan maksadının konuşan kimseyi öğrenmek olduğunu anladılar. Bunun üzerine cemaat adına bizzat Rifâ'a cevab verdi. Cemaatin birinci soru karşısındaki duyduğu korkuyu Said b. Abdilcebbâr'ın rivayet ettiği şu hadis-i şerif ne güzel ifâde etmektedir: Rifa'a dedi ki; Resûl-i Ekrem'in bu sorusunu işitince kendi kendime, keşke namaz karşılığında keffâret vermek mümkün olsaydı bu namaz için bütün malımı verseydim de tek Resul-i Ekrem (s.a.)'i üzen böyle bir davranışta bulunmak talihsizliğine uğradığım bu namazda bulunmasaydım" dedim.

Aslında Nebiyy-i Zişan Efendimizin bu soruyu yöneltmekteki maksadı bu duanın faziletini; meleklerin bu duanın sevabını yazmak için nasıl yarışa girdiklerini haber vererek başkalarının da bu duayı okuyup faziletine nail olmalarını te'min etmektir.

Tirmizî bu hadisle ilgili olarak şunları söylemektedir: "Bu babta Enes, Vâil b. Hucr ve Âmir b. Rabia'dan hadis rivayet edilmiştir. Rifâa'nın hadisi hasendir. Bazı ilim ehline göre bu hadis nafile namaz hakkındadır. Zira Tabiinden müteaddit kişiler şöyle diyorlar: "Kişi farz namazda aksırırsa Allah'a ancak içinden hamd eder" Bundan fazlasına müsaade etmemişlerdir."

Müslim'in rivayet ettiği bir hadis-i şerifte açıklandığına göre Resûl-i Ekrem Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Şu namaz yok mu? Onun içinde

insan sözünden hiç bir şey konuşmak caiz değildir. O ancak teşbih, tekbir ve kur'ân okumaktan ibarettir."[201]

Ancak Hz. Peygamber'in bu ikazı namazda bulunan bir sahabenin dışardan aksırana "Yerhemükellah" demesi üzerine olmuştur. Namazda bulunan bir kimsenin namazda bulunan diğer bir kimse hakkında yaptığı dua ile ilgili değildir. el-Halebî, "el-Munye" şerhinde şöyle demektedir: Namaz kılmakta olan bir kimse aksırır da arkasından elhamdülillah derse, namazı bozulmaz. Çünkü bu söz bu duadan, bir övgüden başka bir şey değildir. Herhangi bir kimseye hitaben de söylenmiş değildir, Ebû Hanife'den bîr rivâyete göre ise, dudaklarını hareket ettirmeden içinden elhamdülillah derse, namazı bozulmaz. Fakat sesli olarak söylerse, namazı bozulur. Namaz kılan kimse sükût etmeli, aksırdığı zaman elhamdülillah demekten sakınmalıdır. İçinden hamd etmekte bir sakınca olmadığından içinden hamdetmelidir, diyenler de vardır.[202]

Muhammed Zihni Efendi merhum bu mevzuda şunları söylemektedir: "Aksırana namaz içinde yerhamükellah diyerek hayır duada bulunmuş olmak da namazı bozar. İmam Ebu Yusuf'a göre namazı bozulmaz.[203]

774. ...Âmir b. Rabia babasından; demiştir ki: Ensardan bir genç Resûlullah (s.a.)'in arkasında namaz kılarken aksırdı ve; "bize bağışladığı (gerek) dünya ve (gerekse) âhiret (nimetlerin)den dolayı Allah'a pek çok, güzel ve her an ziyâdeleşen hamdler olsun" dedi. Peygamber (s.a.) namazı bitirince:

"(Bu) duayı okuyan kimdi?" diye sordu. (Amir) dedi ki, genç sükût etti.Sonra "(bu) duayı okuyan kimdi? Gerçekten o kimse sakıncalı birşey söylemedi" buyurdu. Bunun üzerine (o genç):

O duayı ben okumuştum, ey Allah'ın Resulü; ben bu duâ ile hayırdan başka bir şey kastetmedim diye cevap verdi. (Nebiyy-i Ekrem sallallahü aleyhi vesellem de):

"(Bu dua) zikri sonsuz derecede büyük olan Rahman'in Arşına erişti" buyurdu.[204]

Açıklama

Metinde geçen "Arş” kelimesi sözlükte taht, çatı, tavan gibi mânâlarına gelir.Kur'an-ı Kerim ve hadislerde beyan edildiğine göre Arş, yedi göğün ve kürsinin üzerine bulunur. Bunların hepsini kuşatır, Kur'ân'da Allah'ın, Arşın sahibi ve Rabbi olduğu belirtilir: “Allah (c.c.) yüce Arşın sahibidir." [205]Allah gökleri ve yeri altı günde yaratmış ve sonra onun emri Arş üzerinde hükümrân olmuştur"[206] "Âlem yaratılmadan önce Arş su üstünde idi"[207]"Allah Arş üzerinde istiva etmiş", "O'nun emri ve hükmü Arş kaplamıştır."[208]

Ehl-i sünnet âlimleri Allah'ın Arş üzerine istiva etmesinden, orada oturmasının ve mekâna muthaç bulunmasının gerekmeyeceğini söyleyerek bu gibi ifâdeleri müteşâbih saymışlar ve te'vili cihetine gitmişlerdir.

Buna göre Arş, Allah'ın mutlak hüküm verme ve yürütme gücünün ifadesidir. Arş Allah'ın kudret ve saltanatının tecelli yeridir. O bir mânâda bütün kâinatı ifâde etmektedir. Bazı âyetlerde meleklerin Arşın etrafını kuşattığı,[209] bazılarının Arşı yüklendiği[210] belirtilir.

Hadiste geçen "Rahman” kelimesi ise, Cenab-ı Hakk'ın el-Esmâu'l-Hüsnâ'sındandır. Kur'an-ı Kerim'in ilk Sûresi olan Fatiha Sûresinde Allah Teala'mn hem Rahman hem de Rahîm olduğu ifade edilmektedir. Kur'an ilimleriyle uğraşanlara göre Rahman sıfatı Allah'ın dünya ile ilgili rahmet sıfatıdır. Yani Allah dünyada mü'min-kâfir ayırımı yapmadan herkesin rızkını verir. Çalışmalarını boşa çıkarmaz; hakkıyla hakkının verilmesini emr eder. Rahim sıfatı ise, âhiretteki rahmet sıfatıdır ve yalnız inananlara aittir. Yani Allah Teâlâ, âhirette yalnız mü'minlere acıyacak ve onları nzıklandı-racaktır. Allah Teâlâ Rahmetinin herşeyi kapladığını Kur'an-ı Keriminde haber vermiştir.[211] "Rahmetim azabımı ve gadabımı geçmiştir*' mealinde bir kudsi hadis de rivayet edilmektedir.

Hadisteki "duanın Rahmanın Arşına erişmesi" tabiriyle bu duanın Allah katında kabul edildiği kast edilmiştir.

Bu hadis-i şerifle ilgili diğer açıklamalar bir önceki hadis-i şerifte geçmiştir. Oraya müracaat edilebilir. Ancak bu hadis-i şerif zayıftır. Çünkü senedinde Âsim b. Ubeydullah vardır. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi bu kimse zayıftır.[212]

Bazı Hükümler

1. Namazda aksıran kimse elhamdülillah diyebilir. Mekruh olduğunu söyleyenler de vardır.

2. Namazda bulunan bir kimse dışarıdan aksıran bir kimseye yerhamükellah diyemez.

3. Namazda iken Kur'ân ve hadislerde bulunmayan bir duâ Kur'ân'da ve sünnette bulunan dualara aykırı olmamak şartıyla okunabilir.

4. Başkalarının yanılmasına sebep olmuyorsa namazda yüksek sesle dua okumanın veya zikretmenin bir sakıncası yoktur.[213]

119-120 Namaza Subhâneke Duası İle Başlanacağına Dair Hadisler

775. ...Ebû Said el-Hudrî'den; demiştir ki: Peygamber (s.a.) geceleyin (teheccüd namazına) kalktığında tekbir alır, sonra: "Ey Allah'ım, Seni hamdin ile teşbih ve tenzih ederim. İsmin mübarektir, azametin yücedir ve Senden başka ilâh yoktur" der sonra da üç defa "Allah'dan başka bir ilah yoktur" der, üç defa "Allah en büyüktür" der, (daha) sonra da:

"(Hakkın rahmetinden) koğulmuş olan şeytandan, vesvesesinden, kurmasından, büyüsünden semi'(her şeyi işiten) ve âlîm (her şeyi bilen) Allah'a sağınının" derdi. Sonra da (bir miktar Kur'ân) okurdu.[214]

Ebû Dâvüd dedi ki: (Hadis âlimleri) bu hadisin Ali b. Ali ve el-Hasen senediyle mürsel olarak nakledildiğini (merfu olarak zikredilmesindeki) hatanın da Ca'fer'e ait olduğunu söylüyorlar.[215]

Açıklama

Bu hadis-i şerif namazın başında metindeki kelimelerle dua edilebileceğine ve istiâzenin de kıraatten Önce olduğuna delâlet etmektedir. İftitah duası da denilen Subhâneke duasını okumak Şâfi'i, Hanbelî ve Hanefî ulemâsına göre sünnet ise de; Mâlikî âlimlerince meşhur olan görüşe göre, mekruhtur. Bu hadis-i şerif mezkur üç mezheb ulemâsının delillerindendir. Ancak Hanbelî mezhebi ulemâsı ile Hanefî mezhebi ulemâsı iftitâh duasının yukarıdaki kelimelerle yapılacağı görüşünde

oldukları halde Şafiî ulemâsı iftîtah duasının daha önce 760 no'lu hadis-i şerifte geçen şu kelimelerle yapılabileceği görüşündedirler:

Hanefiyye ulemâsı, Şâfiilerin okuduğu bu duanın farz namazlarda ancak niyetten önce okunabileceği, nafile namazlarda ise, niyyet edip de tekbir aldıktan sonra da okunabileceği görüşündedirler.

Hanbelîler ise bu mevzuda Hanefîler gibi düşünmekle beraber iftitah duasını Şâfiîlerin okuduğu kelimelerle okumakta da bir sakınca görmezler. Hatta bazan birini, bazan da diğerini okumanın daha da faziletli olacağını söylerler.

Mâlikîler ise, iftitah duasının okunacağına dair pek çok sahih hadis bulunduğu halde sahabenin bu duayı okumadığını delil getirerek gerek nafile gerekse farz olsun namazda iftitah duası okumanın mekruh olduğu kanaatine varmışlardır. Bununla beraber İmam Malik'in iftitah duası okumanın mendub olduğu görüşünde bulunduğunu naklederler.[216] Bu mevzuda 760 no'lu hadisin şerhine de bakılmalıdır.

İstiâze ve hükmü Sahabe, tabiîn ve onlardan sonra gelen âlimlerin büyük çoğunluğuna göre istiâze (eûzu okumak) müstehabtır. Nitekim İbn Ömer, Ebû Hureyre, Atâ b. Ebî Rebâh, Hasan el-Basrî, İbn Şîrîn, en-Nehaî, el-Evzaî, es-Sevrî, Ebû Hanife diğer rey sahihleri Ahmed ve Dâvûd (r.a.) bu görüştedirler.

İmam Mâlik ve taraftarlarına göre ise nafile namazlarda istiâzede bir sakınca yoksa da farz namazlarda mekruhtur. Fakat sahih hadisler bunların aleyhine delâlet etmektedir.

Yukarıda bir kısmının isimlerini verdiğimiz ve çoğunluğu teşkil eden ulema ise istiâzenin müstehab olduğuna dair mevzumuzun teşkil eden hadis-i şerifle: "Kur'ân okuduğun zaman evvelâ o (Hakk'ın rahmetinden) koğulmuş olan şeytandan Allah'a sığın"[217] âyet-i kerimesini delil getirirler. Bu mevzuda Elmalılı Hamdi Yazır şunları söylemiştir: İstiâze ile emir, manasıyla emirdir. Kur'ân okumaktan faydalanabilmek için evvelâ Şeytandan Allah'a sığınmak lâzımdır. Bu ise esasen kalbin fiilidir. Onun için âlimlerin büyük çoğunluğu lâfzen istiâze yani euzu çekmek vâcib değil, müstehab demişlerdir.[218]

Fıkıh ve hadis âlimlerinin ekseriyeti mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerife ve benzerlerine dayanarak; âyet-i kerimesinden maksat, "Kur'ân okumak istediğin zaman" demektir. Çünkü Kur'ân okumadan önce eûzu çekmek okuma esnasında şeytanın vereceği vesveseyi önler" demişlerdir.

Nitekim Mehmet Vehbi Efendi, Hulasatü'l-Beyân fî tefsiri'1-Kur'ân isimli eserinde şöyle demektedir: "Tefsir-i Hâzin'de beyân olunduğu vecihle, Kur'ârı okuyan kimse üzerine istiâzenin vâcib olması tilâvetten hasıl olan ecri riy£ ve süm'a gibi şeyleri şeytanın vesvese vererek tilâveti ziyaa uğratmak ihtimaline binâen kıraatten sonradır, diyenler varsa da, sahabe ve fıkıh âlimlerince Kur'ân okumak isteyen kimsenin okumaya başlayacağı zaman eûzu çekmesi vâcibdir. Âyette hitab, Resülullah'a ise de murad ümmettir. Çünkü Resûlullah (s.a.) şeytanın vesvesesinden mahfuzdur. Şu halde âyet ümmet, Muhammed'e tâlimdir."[219]

Bu mevzuda Ebû Hureyre, İbn Şîrîn ve en-Nehaî âyet-i Kerimesinin zahirine bakarak eüzunun Kur'ân okuduktan sonra çekileceğini söylemişlerdir. Bu âlimlerin kanaatine göre okuyucu Kur'ân okuduktan sonra Kur'ân okuma sevabının kendisi için hasıl olup olmadığında vesveseye kapılabilir. Bu vesveseden kurtulmak için eûzu, Kur'ân okumaya başlarken değil de okuduktan sonra çekilmelidir.

Eûzunun hangi kelimelerden meydana geldiği mevzusu da ulemâ arasında söz konusu olmuştur. Ulemânın büyük çoğunluğuna göre eûzu lâfızlarından meydana gelir. Delilleri ise, Resûl-i Ekrem'in bu lâfızlarla istiâze ettiğine dair Nâfî' b. Cübeyr'in rivayet ettiği hadisi[220] ile Resûl-i Ekrem (s.a.)'in İbn Mes'ûd'u bu lâfızlarla istiâzede bulunması için ikaz ettiğine dair Sa'lebî ve Vahidî'nin rivayet ettiği hadis-i şeriftir.[221] el-Hasenb. Salih'e göre istiâze kelimelerinden ibarettir. Sevrî'ye ve Medineli âlimlere göre kelimelerinden meydana gelir. Hz. Ali de bu görüştedir. İmam Ahmed'e göre, istiazenin kelimeleri şunlardır:

İmam Hamza'dan rivayet edildiğine göre istiâze şeklindedir. İbn el-Hanefiyye'de;

şeklinde olduğu rivayet edilmiştir. Daha başka istiâze şekillerinin bulunduğu da söylenmektedir ki, bu mevzuda genişlik vardır.[222]

Hepsiyle amel etmek caizdir. İmam Şafiî'ye göre istiâze ifâde eden her cümle ile istiâze gerçekleşirse de; kelimeleriyle istiâzede bulunmak daha faziletlidir.

İstiazenin namazda gizli mi yoksa aşikâre mi yapılacağı meselesi de imamlar arasında ihtilâf konusu olmuştur.

Hz. Ebû Hüreyre'ye göre istiâze, namazda yüksek sesle yapılır. îbn Ömer, Ebû Hanife ve İmam Ahmed'e göre gizli yapılır. İbn Ebî Leylâ'ya göre ise, gizli veya aşikâre yapılması arasında bir fark yoktur.

Şafiî ulemâsına göre namazın her rekatında kıraatten önce eûzu çekmek hem imam hem cemaat hem de yalnız başına kılan kimse için müste-habdır. Birinci rekatta eûzu çekmek ise, sünnet-i müekkeddir. İmam Ebû Hanife ve İmam Muhammed'e göre sadece birinci rekatta imam ve yalnız başına namaz kılan kimse için eûzu çekmek sünnettir. Birinci"rekatın dışında ise, hiç kimse için gerekli değildir. Ebû Yûsuf'a göre ise, birinci rekatta hem imam, hem cemaat hem de münferit için eûzu çekmek sünnettir. Bu mevzuda Mehmed Zihni Efendi şunları yazmıştı: "Eûzu çekmeye (te'avvuz) denir. Te'avvuz kıraatin sünneti olduğundan onu imam ve yalnız kılan okur. îmam bayram namazında onu bayram tekbirlerinden sonra okur. İmama uyan kimse ise, te'avvuz etmez. Namaza sonradan yetişen kimse kaçırdığı rekati tamamlamak için kalktığında onu okur." İmam Ebû Yûsuf (r.a.)'a göre te'-avvüz kıraata değil, siibhânekeye bağlı olup şeytanın vesvesesini def için namazın sünnetidir.[223]

Ebû Davud'un talikinden anlaşılıyor ki, bazı hadis âlimlerince aslında bu hadisin mürsel olup Hasan el-Basrî'ye kadar ulaştığı, Ebû Said el-Hudrî vasıtasıyla Resül-i Ekrem'e ulaşmadığı iddia edilmektedir. Bu hadisin Ebû Said (r.a.) vasıtas'ıyle Resûl-i Ekrem (s.a.)'e ulaşan merfu' bir hadis gibi gösterilme hatası râvîlerden Cafer'e aittir. Ebû Davud'un bu açıklamayı yapmaktaki gayesi, bu hadisin senedi üzerinden bazı tenkidler bulunduğunu ifâde etmektir.

Ancak bu mevzuda Bezlu'l-mechûd sahibi şunları söylemektedir: Her ne kadar Ebû Dâvûd bu hadisin zayıf olduğunu iddia ediyor ve bu zayıflığı da Ca'fer b. Süleyman'ın vehmine bağlıyorsa da, aslında Ca'fer b. Süleyman vehimli bir kimse değildir. İbn Maîn, O'nun sika bir râvi olduğunu söylediği gibi, İmam .Ahmed de zararsız bir râvi olduğurıu söylemiştir. İbn el-Medinî de onun sika bir râvi olduğu kanaatindedir. İbn Şahın ise, onun hakkında şöyle demiştir: Onun aleyhinde konuşanlar ancak mezheb taassubundan dolayı konuşmaktadırlar. Ben onun hadisini Ammâr'dan başka tenkid edeni görmedim. Aynı şekilde Bezzâr da O'nu tezkiye etmiş, O'na Şiîlikten başka bir kusur isnad edildiğini duymadım demiştir.

Ancak bu hadisi Tirmizî de tenkid etmiş ve hakkında şunları söylemiştir: "Ebû Said'in hadisi hakkında söz edilmiştir. Yahya b. Said, Ali b. Ali er-Rifâî hakkında söz ederdi. Ahmed de bu hadis sağlam değildir" derdi.

Her ne kadar Tirmizî böyle demişse de Vekî, el-Fadl b. Vekî, Affan, Ahmed b. Hanbel, Muhammed b. Abdillah b. Ammâr, İbn Maîn, Ebû Hatim, Yâkub b. İshak onu tezkiye etmişler, aslında bu kimsenin gözleri tıpkı Resul-i Ekrem (s.a.)'in gözüne benzeyen âbid, zâhid her gün 600 rek'at namaz kılan bir zat olduğunu ve kendisine güvenilebileceğini ifâde etmişlerdir. Bununla beraber Ahmed b. Hanbel de bu hadisi zayıf saymıştır.[224]

776. ...Âişe (r.anhâ)'den demiştir ki: Peygamber (s.a.) namaza başladığı zaman:

"Ey Allah'ım! Seni hamdin ile teşbih ve tenzih ederim. İsmin mübarektir, azametin yücedir. ve senden başka ilah yoktur" derdi.[225]

Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadis Abdusselam b. Harb'den (rivayet edilmiş şekliyle) meşhur değildir. Bunu Abdusselam'dan sadece Talk b. cannâm rivayet etmiştir. (Resulüllah) 'in namaz kılma hadisesini Bu deyVden bir cemaat daha naklet mistir. Fakat onlar (namazda duajdan hiç bahsetmemişlerdir.[226]

Açıklama

Bu hadis-i şerif iftitah tekbirinden sonra bu kelimelerle duâ etmenin meşruluğuna delâlet etmektedir. Nitekim Ömer, İbn Mes'ûd, el-Evzâî, es-Sevrî, Ebû Hanife ve taraftarları da bu görüştedirler. İmam Ebû Yusuf'a göre ise,kişi bu duadan sonra bir de:duasını 760 no'lu hadis-i şerifte geçtiği şekilde sonuna kadar okur .Bu duayı önce okuyup sonra sübhânake duasını da okuyabilir. Bu hususta muhayyerdir. Ebû İshak el-Mervezî, el-Kadî Ebû Hamîd de bu görüştedir. Şafiî ulemâsına göre ise, önce duasını okur, sonra duası ilâve edilir.

Musannif Ebü Dâvûd hadisin sonunda bu hadisin zayıf olduğuna işaret etmiştir. Dârekutnî de bu hadisi merfu olarak tahrîc etmemiş ve sağlam olmadığını söylemiştir. Ancak Hz. Ömer'e varan mevkuf şeklinin sahih olduğunu söylemiştir. Ancak Tirmizî ve İbn Mâce de bu hadisi rivayet etmişlerse de, bunların senedinde bulunan Harise hakkında Hafız İbn Hacer "zayıftır" demiştir. îbn Hüzeyme de onun hakkında "ehl-i ilmin

güvenmediği bir kimsedir" tâbirini kullanmıştır. Fakat bu hadisin Hz, Ömer'e ulaşan mevkuf şekli hakkında ise sahih hükmünü vermiştir.

Ayrıca bu hadisi Dârekutnî, Mâlik b. Muğavvel'den ve Enes b. Mâlik'-den de rivayet etmiştir. el-Hâkim ise, bu hadisin Hz. ömer vasıtasıyla Hz. Peygamber'e dayandırılmasını zayıf bulmuş, fakat mevkuf şekli İçin "sahih" tâbirini kullanmıştır.

Netice olarak şunu söyleyebiliriz: Bu hadis çeşitli senetlerle merf u ve mevkuf olarak nakledilmiştir. Bunların bazısı zayıf basısı da sahihtir. Bu sebeble zayıf olanlar sahihlerin desteğiyle takviye edilerek zayıflıktan kurtulmuştur.

Hz. Ömer'e dayanan mevkuf şekli hadis âlimlerince sahih görülmektedir. Fakat bu hadis mevkuf haliyle de merfu hükmündedir. Çünkü bir sahâ-binin akılla bilinemeyecek bir meselede kendi aklına dayanarak fikir beyân etmeyeceği kesindir. Bu itibarla Hz. Ömer'in bu duayı okuması ve başkalarını da okumaya teşvik etmesi Resûl-i Ekrem'den gördüğü, işittiği içindir. Kendi fikri değildir. Öyleyse bu hadis merfu ve sağlamdır, kendisiyle amel etmekte bir sakınca yoktur.

Müslim'in Sahîh'inde rivayet ettiğine göre Hz. Ömer bu duayı namazda yukarıda geçtiği şekilde ve seslice okurmuş. Said b. Mansûr'un, Sünen-inde rivayet ettiğine göre Ebû Bekr es-Sıddîk de namazın başında bu duayı okurmuş.[227] Dârekutnî, bu duayı Osman b. Affân'dan İbn Münzir de Abdullah b. Mes'ûd'dan rivayet etmiştir. Yine Dârekutnî'nin Esved'den rivayetine göre Hz. Ömer bu duayı yanındakilere işittirecek şekilde sesli olarak okurmuş. Hafız Tekıyyüddin'in beyânına göre, Hz. Ömer'in sesli okuması halka öğretmek ve bu duayı okumaya teşvik içindi. Efdal olan Hz. Peygamber (s.aj'in ekseriyetle okuduğu gibi sessizce okumaktır.[228]

120-121. Namaza Başlarken (Hafif) Susmak

777. ...Sernure (r.a.) şöyle demiştir: Ben namazda iki yerde susulduğunu öğrendim: Birincisi, İmam tekbiri aldıktan sonra okumaya (başlayıncaya) kadar. İkincisi de Fatiha ve Sûreyi bitirince rükû'a varmadan önce. (Râvî Hasan el-Basrî) dedi ki: "İmrân b. Husayn (Semure'nin) bu söz(ün)e inanmadı. Bunun üzerine bu mevzuda Medine'ye Ubey'ye mektub yazdılar. O da Semure'yi tasdik etti.

Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadisi Humeyd, "sükûtun biri de kıraat bitirdikten sonradır" şeklinde rivayet etti.[229]

Açıklama

Metinde geçen sekte'den maksat, sesli okumayı keserek biri iftitah tekbirinden sonra, diğeri de rükû'dan evvel olmak üzere Hz. Peygamber'den iki yerde susulacağım öğrendiğini kesinlikle ifâde ettiği halde îmrân b. Husayn, Semure'nin bu haberine inanmamış ve bu meselenin tahkiki için o sırada Medine'de yaşamakta olan sahâbî Übey b. Kâ'b'a bir mektub yazılarak bu mevzudaki fikri sorulmuş, o da Semura (r.a.)'nın sözünü tasdik etmiştir.

Buna göre cemaatle kılınan bir namazın ilk rekatinda imam iki yerde sesini kısacaktır, birinde sübhâneke duasıyla meşgul olduğu için, diğerinde de kıraat esnasında nefesi daraldığından dolayı nefes almak ve kendini toparlamak içindir. Hattâbî'nin beyânına göre, imam kıraatten sonra da susar ve arkasında bulunan cemaatin kıraati tamamlamasına imkân verir, bu sayede imamla cemaatin kıraati arasında bir çelişkinin doğması önlenmiş olur. Nitekim Evzaî, Şafiî ve Ahmed b. Hanbel'e göre bu sükût müstehabdır. Mâlik b. Enes'le Ebû Hanife (r.a.) ve taraftarlarına göre ise, imamın bu şekilde susması mekruhtur.[230] Şâfiî âlimlerinden Nevevf nin beyânına göre ise, imarn bir de Fatiha'dan sonra cemaatin bir Fatiha okumasına yetecek kadar susar, bu müddet içerisinde kendisi sessizce dua, zikir veya kıraatle meşgul olur. Çünkü imamın tamamen susması caiz değildir. Neylu'l-evtar sahibinin beyânına göre ve kelimeleri arasında susmak, Şafiî mezhebine göre müstehabtır.[231] Ancak Hafız el-Mubârekfûrî, Tirmizi üzerine yazdığı Tuhfetu'l-ahvezî isimli eserinde şunları söylemektedir: İmamın susmasının bir Fatiha okunacak miktarda olması bir delile muhtaçtır. Aynı şekilde sessizce dua, zikir veya kıraatle meşgul olması da bir delile muhtaçtır. Böyle bir delil ise bilinmemektedir.[232]

Tirmizî'nin rivayetinde ise, bu sükûtun üç yerde olduğu şöyle ifade ediliyor: "Said diyor ki: Katâde'ye bu iki sekte nedir, diye sorduk. Birinci sekte (ara verme) namaza girdiği zaman ve ikincisi kıraati bitirdiği zaman, dedi. Biraz durdu, sonra ve, okuduğu zaman, dedi.[233]

Tirimizî'nin bu rivayeti ile 781 no'lu Ebû Hureyre hadisi göz önünde bulundurulursa Resûl-i Ekrem (s.a.)'in cemaatle kılınan namazın üç yerinde sükût ettiği anlaşılır:

1. İftitah tekbirinden sonra, **2.** Fatihadan sonra, **3.** Zamm-i Sureden sonra. Bu üçüncü sükût diğer ikisinden daha az olur. Ancak kıraat ile rükû tekbirini biri birinden ayıracak kadardır. Çünkü Resûl-i Ekrem (s.a.) bu ikisinin birbirine eklenmesini yasaklamıştır.

Cemaatin, Semure'nin haberinin doğru olup olmadığını tahkik için Me-dirte'ye mektub yazması, mektubla hadis alıp rivayet etme usûlünün caiz olduğuna delâlet ediyor ki, buna miikâtebe (yazışma) denir.

İmam Ebû Hanife (r.a.) ile taraftarlarına göre hadis-i şerifteki tekbirden sonraki sükûttan maksat, tamamen susmak değil, sesi kısarak gizlice okumaktır. Nitekim imam iftitah tekbirinden sonra gizlice sübhaneke okur. Fatihadan sonra sessizce "âmin" der. Zamm-i sureden sonra sükût ederek kıraatle rüku-arasını ayırır. Acele rüku'a gitmez, fakat bu sükût kasden uzaIıtılırsa, mekruh olur. Sehven uzatılırsa sehv secdesi gerekir.

Müellif Ebû Davud'un bu hadis-i şerifin sonundaki talikten maksadı, bu hadisi rivayet eden Yakûb b. İbrahim'in rivayeti ile bu hadisi başka bir senedle rivayet eden Humeyd'in rivayeti arasındaki farkı belirtmektir.

Bu talikten anlaşıldığına göre Yakûb; "Resûl-i Ekrem Fatihayı ve zamm-i sureyi okuduktan sonra susardı" dediği halde, Humeyd "Zamm-: sureyi bitirdikten sonra susardı" demiştir. Humeyd'in bu rivayeti Ahmed b. Han-bel'in Müsned'inde[234] merfu' olarak geçmektedir.[235]

778. ...Semure (r.a.)'dan nakledildiğine göre Peygamber sallellahu aleyhi ve sellem (namazda) iki defa susarmrş: Namaza başladığında ve okumayı tamamen bitirdiğinde. Râvî (Eş'as rivayetine devamla bir önceki) Yûnus hadisinin mânâsını nakletmiştir.[236]

Açıklama

Eş'as'ın rivayet ettiği bu hadis-i şerifle bir önceki hadis-i şerif arasında mana bakımından hiç bir fark yoktur. Çünkü bir önceki hadiste birinci susma imam tekbir aldıktan sonradır. İkincisi de Fatiha ile zamm-ı sûreyi bitirdikten sonradır denilmekteydi. Burada ise, birinci susma namaza

başlandığında deniliyor ki, iftitah tekbiri alındığında denilmek isteniyor. İkinci susma da kıraat tamamen bittikten sonra deniliyor ki, bu sözle de Fatiha ve zamm-ı sûre bittikten sonra demek isteniyor. Bu mevzuda bir önceki hadis-i şerifin açıklama kısmında lüzumlu açıklama yapıldığında burada tekrara lüzum görmüyoruz. Ancak burada şunu ifâde etmek isteriz ki, Eş'as'ın rivayet ettiği bu hadisin Resûl-i Ekrem'e ulaşan başka bir senedine rastlanamamıştır.[237]

779. ...Semure b. Cündub (namazda) iki defa susulduğunu Peygamber (s.a.)'den öğrendiğini söylemiştir. (Biri) tekbir aldıktan sonraki sükût, (diğeri de) (âyetin)i okuduktan sonraki sükût.Semure bunu (böyle) öğrenmişti. (Fakat) İmrân b. Husayn buna inanmadı. Bunun üzerine bu mevzuda Übeyy b. Kab'a mektub yazdılar; Ubeyy onlara (yazdığı) mektubunda veyahut onlara (verdiği) cevabında (şöyle demişti): "Semure gerçekten iyi bellemiş."[238]

Açıklama

Semure'nin rivayet ettiği bu hadis görünüşte yine kendisinin rivayet etmiş olduğu 777 no'Iu hadis-i şerife aykırıdır.Burada ikinci sükûtun âyetinden sonra olduğu ifâde edildiği halde 777 no'lu hadiste Fatiha'yı ve zamm-i süreyi bitirdikten sonra susulacağı ifâde edilmektedir. Fakat bu çelişkinin sadece görünüşte olup gerçekte böyle bir çelişkinin olmadığını söylemek mümkündür. Çünkü 777 no'lu hadis, Resûl-i Ekrem'in bir tekbirden sonra, bir de zamm-i sûreden sonra olmak üzere iki yerde susarak namaz kıldığını ifâde ettiği halde, konumuzu teşkil eden hadis bir kere iftitah tekbirinden sonra, bir kere de Fatiha'dan sonra susarak namaz kıldığını beyân etmektedir ki, bu iki ifâdenin arasını şu şekilde uzlaştırmak mümkündür: Resûl-i Ekrem aslında namazın üç yerinde sükût ederdi: **1.** Tekbirden sonra, **2.** Fatiha'dan sonra, **3.** Zamm-i sûreden sonra. Ancak Semure rivayetlerin bazısında birinci sükût ile ikinciden bahsettiği halde üçüncüden bahsetmemiş, bazısında da birinci ile üçüncüden bahsettiği halde, ikinciden bahsetmemiştir. Fakat rivayetler birleştirilince Resûl-i Ekrem'in cemaatle kılınan bir namazın üç yerinde sükût etmiş olduğu ortaya çıkar. Nitekim İbn Ebî Şeybe'nin Musannef inde Hafs, Amr ve el-Hasen senediyle Resûl-i Ekrem'e ulaşan bir hadis-i şerifte namaz kıldırırken, iftitah tekbirinden, Fâtiha'dan ve zamm-ı sûreden sonra olmak üzere üç yerde sükût ettiği ifâde edilmektedir. Ancak 777 no'lu hadisin izahında da ifâde ettiğimiz gibi Evzâ'i, Şafiî ve Ahmed b. Hanbel'e göre iftitah tekbirinden sonraki sükûttan maksat, imamın sesini kısarak iftitah duasını oku-masıdır. Fatihadan sonraki sükûttan maksat, imamın tamamen sesini keserek cemaatin Fatiha okumalarını te'mindir. Kıraatten sonraki sükûttan maksatsa, kıraatle rükû' tekbirini ayırmaktır ve bu üç yerde sükût etmek müstehabtır. İftitah tekbirinden sonraki sükûttan maksat, hakiki mânâda sükût olmayıp, imamın sesini kısarak içinden, alçak sesle iftitah duasını (sübhaneke) okumasıdır. Fatihadan sonraki sükût ise, iyice sesini kısarak içinden gizlice "âmin" demesidir. Zamm-ı sûreden sonraki sükûttan maksatsa, kıraatle rüku'un arasını ayırmak ve acele etmemekten ibarettir. Kasden uzatılacak olursa, mekruh olur. Yanılarak uzatılacak olursa secde-i sehv icab eder. Çünkü bununla rükû' te'hir edilmiş olur. Hadisin esas

metninin; "Übeyy onlara yazdığı mektubunda" şeklinde mi; yoksa "onlara verdiği cevabında" şeklinde mi olduğuna dair tereddüd râviye aittir.[239]

780. ...Semure (r.a.)den demiştir ki: Peygamber (s.a.)'den iki sekte (sükût) ezberledim. (Ravi Abdul-A'lâ yahut Îbnu'l-Müsennâ) bu hadis hakkında (şöyle) dedi: Biz Katâde'ye bu iki sekte nedir, diye sorduk. (O da; "Birinci sekte) namaza girdiği zaman, (ikinci de) kıraati bitirdiği zaman" diye cevap verdi. Biraz sonra da "Ve okuduğunda" dedi.[240]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte geçen iki sükût ile ilgili olarak Musannif Ebû Dâvûd üç hadis daha rivayet etmişti.

1. Bunlardan İsmail b. Uleyye, Yûnus ve el-Hasen senediyle rivayet edilen 776 no'lu hadis-i şerifle onu tâkibeden ve Esas, el-Hasen, senediyle rivayet edilen 777 no'lu hadis-i şerife göre bu sükût birisi iftitah tekbirinden sonra diğeri de zamm-ı sureyi okuduktan sonra olmak üzere iki yerdedir.

2. Yezîd b. Zeri', Saîd, Katâde ve Hasen vasıtasıyla rivayet ettiği 778 no'lu hadis-i şerife göre|ise yine namazda|iki yerde sükût vardır. Ancak önceki iki hadis-i şeriften farklı olarak bu sükûtların birincisinin iftitah tekbirinden sonra ikincisinin de Fatiha'yı okuduktan sonra olduğu ifâd e edilmektedir.

3. Konumuzu teşkil eden 780 no'lu hadis-i şerifin ifadesinden bu sükûtun iki yerde olduğu anlaşılabileceği gibi, üç yerde olduğunu anlamak da mümkündür. Çünkü hadis-i şerifte açıklandığı gibi hadiseye şâhid olan cemaat tarafından Katâde'ye namazdaki bu iki sükûtun nerede olduğu sorulunca Katâde; "Birisi iftitah tekbirinden sonra, diğeri de kıraati bitirdikten sonradır" diye cevap verdiği halde,biraz sonra da, okuduktan sonra" demesi iki mânaya gelebilir:

1. "Kıraati bitirdiği zaman" cümlesini açıklayıcı mahiyette söylenmiş bir beyân olabilir. Bu ihtimale göre, namazda biri iftitah tekbirinden, biri de Fatiha'dan sonra olmak üzere iki yerde sükût vardır.

2. "Tekbirden sonraki ve zamm-i süreden sonraki sükuttan ayrı olarak bir de fatihadan sonra vardır" anlamında kullanılmış olabilir ki, bu ihtimale göre de "cemaatle kılınan bir namazın birinci rekatında üç yerde sükût var" demektir.

îbn Mâce ve Tirmizî'de bu hadis-i şerif şöyle ifâde ediliyor: "Semure dedi ki: "Peygamber (s.a.)'den iki sükût ezberledim" Bunun üzerine İmrân b. Huseyn "biz bir sükût ezberlemiştik" diyerek Semure'nin bu sözüne itiraz etti.

Bunun üzerine Medine'de ikâmet eden Übey b. Ka'b'a bir mektup yazdık; Ubey de cevap olarak "Semure ezberinde iyi tutmuş" diye yazdı. Said diyor ki: Katâde'ye "Bu iki sekte nedir?" diye sorduk; "Birinci sekte namaza girdiği zaman, ikincisi de kıraati bitirdiği zaman" diye cevap verdi. Biraz sonra da okuduğu zaman" diye ilâveetti. (Râvi) diyor ki; Fahr-i Kâinat (s.a.) kıraati tamamlayınca kendini toparlayınca-ya kadar sükût etmekten hoşlanırdı."

Ancak bu hadisi Dârekutnî de aynı senetle rivayet ettiği halde Ebû Dâvûd'un rivayetinin tersine ikinci sükûtun Fatiha'dan sonra olduğunu söylemişlerdir. Ahmed b. Hanbel de 777 no'lu Yûnus hadisini Müsned'inin çeşitli yerlerinde rivayet etmiş, bunlardan bazısı Ebû Davud'un rivayetine uygun düşerken bazısı da Dârekutnî'nin rivayetine uygun düşmektedir, kütün bunlar gösteriyor ki, birincisi iftitah tekbirinden sonra, ikincisi Fatihadan sonra, üçüncüsü de zamm-ı sûreden sonra olmak üzere bir farz namazın birinci rekâtında imam üç yerde sekte yapmaktadır. Ancak her râvi bunlardan hangisini duymuşsa onu nakletmiştir. Bütün rivayetler bir araya getirilince bu sükûtların tamamının üç adet olduğu görülür. Bu sükûtun hükmü ile ilgili malumat 777 ve 779 no'lu hadis-i şeriflerin izahında geçmiştir.Şafiilere göre ile "âmin" kelimeleri arasında susmak da müstahabdır.[241]

781. ...Ebû Hüreyre (r.a.)'den; demiştir ki: Peygamber (s.a.) namaz için tekbir aldı mı, tekbir ile kıraat arasında sükût ederdi. Ben:

Ey Allah'ın Resulü! Anam babam sana feda olsun, şu tekbir ile kıraat arasındaki sükûtunun hikmeti nedir? O esnada ne okuyorsun (lütfen) bana bildir, dedim. Buyurdu ki:

"Ey Allah'ım benimle, günahlarımın arasını doğu ile batı arasını uzaklaştırdığın gibi uzak eyle! Ya Rabbi, beni günahlarımdan beyaz elbisenin kirden temizlendiği gibi temizle!Ey Allah'ım!Beni kar, su ve dolu ile (günahlardan) temizle, (diye dua ediyorum)"[242]

Açıklama

Bu hadis”i Şerifte geçen iftitah tekbirinden sonraki bu sükûttan maksadın tamamen susmak olmayıp sesi kısarak içinden iftitah duası okumak olduğu 777 ve 779 no'Iu hadis-i şeriflerde açıklanmış ve bu mevzuda mezhep imamlarının görüşlerine de yer vermiştik. Bilindiği gibi cümlesinin aslı, "annem ve babam sana feda olsun" şeklindedir. Ancak "üfdî" fiili hazfedildiği için Muhatab zamiri açığa çıkmış, bu yüzden de aynı manaya gelen (o*ı) zamirine dönüşmüştür. Netice olarak da ortada "bi ebi ente ve ümmi" kelimesi kalmıştır.

"(O esnada) ne okuyorsun (lütfen) bana bildir" sorusundan Resûl-î Ekrem'in tamamen sükût etmeyip sessizce ve dudaklarını hareket ettirerek dua okuduğu anlaşılıyor. Ebû Hureyre (r.a.) Efendimizin dudaklarını hareket et-tirişinden tamamen sükût etmeyip' bazı dualar okuduğunu anladığı için soruyu, "O sükût esnasında bir şeyler okuyor musun, okumuyor musun lütfen bana bildir" şeklinde değil de, okuduğundan emin olduğu fakat ne okuduğunu bilemediği için "hangi duayı okuyorsun?" anlamında sormuştur.

"Ey Allah'ım, benimle günahlarımın arasını doğu ile batı arasını uzaklaştırdığın gibi uzaklaştır" sözünün mânâsı ise, geçmiş günahlarımı affet ve de beni günah işlemekten koru demektir. Bu cümlede iki bakımdan mecaz vardır: Birisi uzaklık, aslında cisimler arasında olur, ayrıca zaman ve mekânla ilgilidir. Günahların ise zaman ve mekânla ilgisi yoktur. Çünkü birer cisim değillerdir. Binaenaleyh burada günahlar boşlukta yer işgal eden bir cisme benzetilmiştir.

İkincisi ise, bir şeyin imha edilmesi veya silinmesi o şeyin maddi bir varlık olmasına bağlıdır. Günahlar ise, maddi bir varlık değildir.

Günahlardan temenni edilen uzaklığın mağrib ile maşrık arasındaki uzaklığa benzetilişindeki benzetme yönü (vecb-i şebeh) şark ile garbın bir araya gelmesinin imkânsızlığıdır. Kişinin günahlara yaklaşması şarkla garbın birbirine yaklaşmasına benzetilmiştir. Buna göre bu duanın mânâsı şöyledir: "Ey Allah'ım, beni günahlardan doğu ile batı arasındaki uzaklık kadar uzaklaştır. Doğu ile batı nasıl birbirine uzak Ve birleşmeleri imkânsız iki cihet ise, günahlarım ile benim aramı da aynı derecede uzaklaştır ve birleşmesi imkânsız iki zıt kutup hâline getir."

"Ya Rabbi, beni günahlarımdan beyaz elbisenin kirden temizlendiği gibi temizle" cümlesinde günahlardan arınma, beyaz kumaşın kir ve pastan arınmasına benzetilmiştir. Çünkü beyaz kumaş kir ve pası başkalarına nis-betle daha çok belli ettiği ve kir götürmediği için üzerinde en küçük bir kir veya pas olsa beyazlığını kaybeder. Böyle bir kumaşın beyaz rengini muhafaza edebilmesi en küçük bir lekeden dahi uzak olmasına bağlıdır. Yani bu dûa ile günahlardan en küçük bir izin bile kalmaması istenmiştir.

"Allah'ım! Beni kar, su ve dolu ile" (günahlardan) temizle" duasında geçen günahların kar, su ve dolu ile yıkanması sözünde de yine mecaz vardır. Günahlar âdeta kar, su ve dolu ile temizlenebilen maddi bir kire benzetilmiştir. Bu üç maddenin tabiatında kirleri temizleme özelliği bulunduğu gibi ateş söndürme özelliği de vardır. Günah da hem pistir, hem de sahibini cehenneme sürüklediği için bir ateş mesabesindedir. Nitekim Cenab-ı Hak Cin Sûresi'nin 22. âyetinde şöyle buyurmaktadır: "Kim Allah'a ve Peygamberine isyan ederse, muhakkak ki onun için Cehennem ateşi vardır"

Bu duanın meâli şöyledir: "Ey Allah'ım pis bir ateş demek olan günahlarımı su ile temizle ve söndür, iş bu kadarla da kalmasın, el değmemiş ve hiç kullanılmamış olmakla beraber, soğuk olan kar ile de bir daha yıka ki daha iyi temizleneyim. Sen yine el değmemiş ve hiç kullanılmamış olan, kardan da soğuk dolu ile yıka ki günahlarımın tamamen izi kalmasın." Resul-i Ekrem'in bu üç duası üç zamana nazaran yapılmış olabilir.

1. Günahlardan uzaklaştırmak istikbâle, **2.** Beyaz kumaş gibi temizlemek şimdiki hâle. **3.** Yıkamak da geçmiş zamana ait olabilir.[243]

Bazı Hükümler

1. Farzda olsun nafilede olsun iftitah tekbiri ile Fatiha arasında iftitah duası okumak meşrudur, imam Mâlik'in görüşüne göre ise, iftitah tekbirinden sonra hemen Fatiha'ya geçilir. Fakat bu duanın namazın başında, ortasında veya sonunda okunmasında da bir sakınca yoktur. İmam Azam ile İmam Ahmed b. Hanbel'e göre ise, sübhâneke duası okunur. Delilleri ise, Hz. Âişe'nin rivayet ettiği 776 no'lu hadistir.

İbnu'l-Esîr'in "Şerhu'l-Müsned" adlı eserinde beyân ettiğine göre, îmam Şafiî farz olsun nafile olsun, bütün namazlarda "Veccehtü vechiye, sübhaneke ve inne salatî ve nüsükî..." dualarının hepsini okurmuş.

Şafiî âlimlerinden Müzem'nin rivayetine göre ise, İmam Şâfîî iftitah tekbirinden sonra sadece "veccehtü vechiye" duasını "Müslimîn ..‘e" kadar okumuş. Bu mevzuda 760 no'lu hadisin açıklamasına da bakılmalıdır.

2. İftitah tekbirinden sonra imam iftitah duasını sessizce okur.

3. Resûl-i Ekrem (s.a.)'e karşı ümmetin, "Annem, babam sana feda olsun ya Resûlallah" demesi caizdir. Aynı sözü mü'minlerin birbirine söylemesi hususunda ihtilâf edilmiştir. Doğrusu "caiz" diyenlerin görüşüdür. İkinci bir görüşe göre caiz değildir. Bu söz yalnız Hz. Peygamber (s.a.)'e mahsus olmak üzere söylenir. Üçüncü bir görüşe göre, bu söz ümmetin Sâlihlerine karşı söylenebilirse de diğerlerine karşı söylenemez.[244]

121-122. Besmelenin Gizli Okunması Görüşünde Olmayanlar(In Delilleri)

782. ...Enes (r.a.)'cien rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.) Ebû Bekr, Ömer ve Osman (namazda) kıraata ile başlarlardı.[245]

Açıklama

Cehri namazlarda imamın besmeleyi açıktan okuyup okumaması meselesi ilim adamları arasında büyük ihtilâflara sebep olmuş bir mevzudur.

Besmele Kur'ân-ı Kerim'den bir âyet midir?

Fâtiha'nın ilk âyeti midir?

Başında bulunduğu her sûrenin ilk âyeti midir?

Sûre-i Neml'in içindeki besmelenin Kur'ân-ı Kerim'den olduğunda kimsenin şüphesi yoktur. Fakat sûrelerin başında bulunan 113 besmeleye gelince, bunlar hakkında dört ayrı görüş vardır:

1. Sûrelerin başında bulunan besmelelerden hiç biri Kur'ân'dan değildir. İmam Mâlik ve Evzâî'nin görüşleri budur. İlk Hanefî imamlarının

bazılarının ve bazı Hanbelî imamlarının görüşü de böyledir.

2. Müteahhirîn denilen ve son halkayı teşkil eden Hanefi ulemâsının tahkikine göre İmam Ebû Hanife besmelenin teberrük ve sûrelerin arasını ayırmak için nazil olmuş başlı başına, müstakil ve tam bir âyet olduğu görüşündedir. Çünkü vahye dayanarak Kurân'ın sahifeleri arasına girmiştir. Bu bakımdan bazı Hanefi âlimleri Kurân'dan bir âyet maksadıyla namazda besmele okuduğu zaman farz olan kıraatin ifa edilmiş olacağını, yine Kurân'dan bir âyet kasdıyla cünüp ve hayızlı kadının besmele okumasının haram olacağını söylerlerDelilleri de "Peygamber (s.a.) kendisine "Bismillahirrahmanirrahim" nazil oluncaya kadar bir sûreden bir sureye geçildiğini bilemezlerdi" mealindeki 788 no'Iu hadis-i şeriftir. Ancak mezkûr hadis bunların görüşü için bir delil olduğu kadar aksi görüşte olan Şâfiîler için de bir delildir.

3. Besmele, başında bulunduğu her sûrenin ilk âyetidir. Buna göre 113 sûrenin başında bulunan her besmele o sûreden bir âyettir. Şafiî ile İmam Ahmed'in meşhur mezhebi böyledir. Abdullah b. Mübarek de bu görüştedir.

4. Yalnız Fatiha'dan bir âyettir. Sûrelerin başında bulunan besmeleler ise, o sûreye besmeleyle başlayıp, besmeledeki berekete ve fazilete ermek içindir. Bu görüş de Şafiîden rivayet edilmiştir.

Netice olarak besmelenin Fatiha'dan bir âyet olduğuna dair İmam Şafiî'nin bir sözü vardır. Ancak sûrelerden bir âyet olup olmadığına dair kendisinden iki ayrı görüş rivayet edilmektedir. İmam Şafiî'nin besmelenin Fatiha'dan bir âyet olduğuna dair delili Ebû Hureyre'den rivayet edilen; "Peygamber (s.a.) "Elhamdülillahi Rabbi'l-âlemîn" yedi âyettir. "Bismillahirrahmanirrahim" de ondan bir âyettir buyururdu" mealindeki hadis-i şeriftir.

Bu hadis-i Resûl-i Ekrem (s.a.) besmeleyi Fâtiha'dan bir âyet saymıştır ki, bu İmam Şâfiîye göre, besmelenin Fatiha'dan olduğunu gösteren delillerden biridir. Aynı şekilde besmelenin Kur'ân-i Kerimde Fâtiha'nın başında yazılı oluşu da Fatiha'dan bir âyet olduğuna delâlet eder. Çünkü her sûrenin âyetlerinin tertibi ve yazılışı vahiy mahsulüdür. Diğer sûrelerin başında bulunan besmelelerin o sûrelerden birer âyet olduğu da bir rivayete göre yine İmam Şafiî tarafından ileri sürülmüştür.

İşte bu farklı görüşlere bağlı olarak İmam Şafiî besmelenin namazda sesli, ebû Hanife ile Ahmed, Sevrî ve îshak da sessiz okunacağını savunmaktadırlar. İmam Mâlik ise besmeleyi terk edip hemen

"Elhamdulillâhi Rabbi'l âlemîn" ile namaza başlamayı müstehab görür. Evzâî ile Taberî de bu görüştedirler. İmam Mâlik'e göre farz namazlarda besmele -gizli veya aşikâre-kesinlikle okunamaz. Nafile namazlarda kişi okuyup okumamakta serbesttir. İbrahim en-Nehaî ise, besmeleyi açıktan okumak bid'attir demiştir.

Mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şerif besmeleyi namazda okumayan mezheb sahibleri tarafından bir delil olarak gösteriliyorsa da İmam Şafiî gibi terkini caiz görmeyenler hadisde geçen "Elhamdu lillahi Rabbi'l âlemin den maksat Sûre-i Fatihadır. Binaenaleyh bunda besmelenin Fatihadan olup olmadığına delâlet eden bir şey yoktur" derler. Ve bu hadisten namazda besmelenin okunmayacağı hükmünü çıkarmanın doğru olmayacağını söylerler.

Müslim'de rivayet edilen "Bismillahirrahmaniirahim sözlerim hiç söylemezlerdi"[246] hadis-i şerifi de Şâfiîlerce besmelenin namazda terk edileceğine delil teşkil etmez. Sadece gizlice okunduğu için Hz. Enes'in besmeleyi işitmediğine delâlet eder. Nitekim Nesâî ile İbn Hibbân'ın rivayet ettikleri "Bismillahirrahmanurahim" lâfizlarım cehren okumazlardı" [247] hadis-i şerifi de bu görüşü desteklemektedir.

O halde bu rivayetteki “Okumazlardı" sözü, besmelenin okunduğu halde işitilmemiş olduğuna, bu da olsa olsa besmelenin gizli okunduğuna delâlet edebilir. îbn Hüzeyme'nin: "Bismillahirrahmanirrahim'i gizlice okurlardı" rivayeti ise, bunu büsbütün kuvvetlendirmektedir. Şâfiîlere göre, bütün bu rivayetler İmam Şafiî'nin besmelenin Fatihadan bir âyet olduğu görüşünü kuvvetlendirmektedir. Yine Beyhakî'nin rivayet edip de İbn Hüzeyme'nin sahih dediği, "Efendimizin besmele'yi Fatihadan saydığını" ifâde eden Ümmü Seleme hadisi île, yine Sünen-i Bey-hakî'de Hz. Ali, Ebû Hureyre, ve îbn Abbâs Hazretlerinden rivayet edilen hadiste "seb'uI-Mesânî" (yedi âyetli sûre)nin Fatiha olup besmelenin de Fâtiha'dan bir âyet olduğunun Fahr-i Kâinat tarafından haber verilmesi ve Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği merfû hadiste "Elhamdü sûresini okuduğunuzda Bismillâhirrahmanirrahim'i de okuyunuz.Zira o ümmü'l-Kur'ân (Kur'ân'ın anası)dır.Seb'ul-Mesânîdir (yedi âyetlidir).Bismillahirrahmanirrahîm de âyetlerinden biridir."[248] Buyurulması, Şâfiîlere göre Besmele'nin Fatiha'dan bir âyet olduğuna delâlet etmektedir. Ayrıca besmelenin namazda sesli olarak okunacağına dair bir çok sahabeden rivayetler vardır. Nitekim Buhârî sarihlerinden ve Hanefî âlimlerinden Aynî bu mevzuda: **1.** Ebû Bekr

es-Sıddîk, **2.** Ali b. Ebi Tâlib, **3.** İbn Abbâs, **4.** Ebû Hureyre, **5.**Ümm-ü Seleme, **6.** Enes, **7.** Semure b. Cundub , **8.** Ammâr, **9.** Abdullah b. Ömer, **10.** Nu'man b. Beşîr, **11.** Talha b. Ubeydillah, **12.** Abdullah b. Ebî Evfâ,**13.** Mücâhid b. Sevr, **14.** Bişr b. Muâviye, **15.** Huseyn b. Urfuta, **16.** Ebû Mûsâ el-Eşârî, **17.** Hakem b. Umeyr, **18.** Muâviye b. Ebî Sufyan, **19.** Büreyde b. El-Husayb, **20.** Câbir b. Abdillah, **21.** Ebû Said el-Hudrî (r.anhum) hazretlerinden gelen rivayetleri teker teker sayarak Şafiînin dayandığı delilleri nakletmiş ve hepsine dair mütalaasını da ayrı ayrı belirtimiştir.

Aynî merhumun bu mevzudaki görüşleri şöyle hulasa edilebilir: "Besmelenin namazda aşikâre okunacağını bildiren hadisleri rivayet edenler çoksa da aslında bu hadislerin hepsi de zayıftır.Sahih hadis kitaplarına alınmadıkları gibi, meşhur Miisnedlerde de bulunmamaktadırlar. Bunların ekserisini Hâkim ile Dârekutnfnin rivayet ettikleri görülür. Hâkim'in bu babda müsamahakâr davrandığı ve zayıf hatta bazı mevzu hadisleri sahih diye kabul ettiği bilinmektedir. Dârekutnî'ye gelince, o da kitabını garib şazz ve muallel hadislerle doldurmuştur. Ondan nice hadisler vardır ki, bu hadisler başka yerde bulunmaz. Râvileri arasında târih kitabları ile cerh ve ta'dil ki-tablarında bile bulunmayan nice yalancılar, zayıflar ve meçhuller vardır ki Amr b. Semr, Câbir b. Cu'fî, Hasan b. Muârik, Ömer b. Hafs el-Mekkî, Abdullah b. Amr b. Hassan, "Yalan dağarcağı" lâkabı verilen Ebü's-Salt el-Herevî, Ömer b. Hârûn el-Belhî, İsa b. Meymûn el-Medenî v.s. hep bunlar arasındadır. Böylelerinin rivayet ettiği hadisler Buharı ve Müslim'in Sahihlerinde Enes'ten rivayet ettikleri bir hadisle nasıl muaraza edebilir? Bu hadisi rivayet eden imamlardan birisi de Katâde'dir ki, zamanının en büyük hafızı idi. Ondan da hadiste Emirü'l Mü'minin lâkabını alan Şu'be rivayet etmiştir. Onlardan gelen rivayetleri kabul etmekte tereddüt göstermemiştir. Buhârî bile, Ebû Hanife'nin mezhebine ifrat dereceye varan hücumlarda bulunmasına rağman Sahih'ine o zayıf râvilerden hiç birini koymamıştır. Sahih'inde tahric etmek için besmelenin aşikâre okunacağım bildiren sahih bir hadis bulabilmek ümidiyle pek çok meşakkatlere katlanmış, fakat böyle bir hadis bulamamıştır. Müslim de öyledir. O da bu mevzuda hiç bir şey zikretmemiştir. İkisi de bu babta sadece Enes hadisini tahrîc etmişlerdir ki, o da besmelenin gizli okunacağına delâlet eder. Şayet sen "Onlar her sahih hadisi kitablanna almayı gerekli görmemişlerdir. Binaenaleyh kitaplarına almadıkları sahih hadisler arasında besmelenin aşikâre okunacağını bildiren

sahih hadisleri de terk etmiş olabilirler." dersen; ben de derim ki, bu sözü ancak muannitler yahut şaşkınlar söyleyebilir. Çünkü besmelenin aşikâre okunması meselesi en güzide ve fıkhın en müşkil, en münakaşa götüren, kitaplarda en çok yer alan meselelerinden biridir. Buhârî'nin kendi şartına uygun ve yakın böyle bir hadis bulmuş olsa onu kitabına alacağına insanın Allah'a müekked yeminler edeceği geliyor. Buhârî'nin böyle bir hadis bulduğu halde, kitabına almadığım kabul etsek bile işte Ebû Dâvûd, işte Tirmizî, işte Nesaî ve îbn Mâce... Bu zatların kitaplarında zayıf senetli hadisler yer aldığı halde, besmelenin aşikâr okunacağına dair hiç biri kitabına bir tek hadis almamıştır. Eğer bu zâtlar nazarında besmelenin aşikâre okunacağına dâir olan hadisler tamamıyla bir hiçten ibaret olmasaydı, onları kitaplarına almadan bırakmazlardı. İçlerinden yalnız Nesaî bir tek Ebû Hüreyre hadisini rivayet etmiştir. Sözde bu hadis muhaliflerce bu mevzudaki rivayetlerin en kuvvetlisidir. Halbuki bu hadis de birçok yönlerden zayıftır." Aynî merhum, sözünün bundan sonraki kısmında besmelenin gizli okunmasını ifâde eden hadisleri aşikâre okunmasını ifâde eden hadislere tercih edilecek nitelikte olduklarını söylemiş ve besmelenin aşikâre okunacağını ifade eden hadislerin aslında mensûh olduğunu Hâzimî'nin "el-İtibar fi'n-nâsih ve'I-mensuh mine'l-âsâr" isimli eserinden naklederek sözlerine son vermiştir.

Hanefî ulemâsından Kâsânî'nin tahkikine göre: "Gerçekten besmelenin gizli okunacağı görüşünde olan sahabe, tabiîn ve tebe-i tabiînden pek çok ilim adamı vardır. Nitekim Küfe ulemâsı, Hz. Ömer, Ali, Ammâr, Abdullah b. Mes'ûd, Ebû Cafer Muhammed b. Ali b. Huseyn, el-Hasen, İbn Şîrîn, İbn Abbâs, îbn üz-Zübeyr (ancak İbn Abbâs ile İbn üz-Zübeyr'den besmelenin namazda aşikâre okunacağına dâir de rivayet vardır), Süfyan, el-Hakem, Hammâd, el-Evzaî, Ebû Hanife, Ahmed, Ebû Ubeyd, en-Nehâî, besmelenin gizli okunacağı görüşündedirler. Rivayet edildiğine göre Ebû Ömer de şöyle demiştir: İmam dört şeyi gizli okur: 1. Eûzu, 2. Besmele, 3. Âmin 4. Rabbanâ lekel-hamd. Aynı şekilde Abdullah b. Mes'ud, İbrahim, es-Sevrî, el-Esved, Tirmizî, el-Hazimî, Amr b. Ömer, İbnüz-Zübeyr de besmelenin gizli okunacağı görüşündedirler.[249]

Her besmelenin aşikâre mi yoksa gizli mi okunacağına dair her iki tarafın kendi görüşlerini te'yid eden delillerini sergilemeleri karşısında merhum Ahmed Naim Efendi şöyle demiştir: "Mesaili hilâfiyyede savab ve

hakka mu-kârin içtihadın hangisi olduğunu kesin olarak tayin etmedeki müşkilât bütün açıklığıyla ortadadır."[250]

Bu mevzuya Hanefî ulemâsının .namazda besmelenin gizli okunacağına dair delillerini zikrederek son vermek istiyoruz:

1. "Ali ve Abdullah b. Mesûd (r.a.) besmeleyi asla aşikâre okumazdı."[251]

2. "İbn Mes'ud besmeleyi gizli okurdu."[252]

3. "Resûlullah (s.a.) ile Ebû Bekir ve Ömer (namazda) besmeleyi gizli okurlardı"[253]

4. "Peygamber (s.a.) Ebû Bekir, Ömer ve Osman Fatihanın ne başında ne de sonunda besmeleyi okurlardı"[254]

5. "Ben Resûlullah (s.a.), Ebu Bekir ve Osman'la namaz kıldım. Fakat bunların hiç birisinin besmele okuduklarını işitmedim."[255]

6. "Peygamber (s.a.), Ebû Bekir ve Ömer namaza (besmele okumadan doğrudan doğruya) Fatiha ile başlarlardı."[256]

7. Abdullah tbn Mes'ud besmeleyi (namazda) aşikâre okuyan bir kimse gördü ve onu tenkid etti. Hz. Abdullah kendisi ve arkadaşları besmeleyi (namazda asla) sesli okumazlardı.[257]

8. Abdullah b. Mağaffel'in oğlu şöyle dedi: "Babam, namaz kılarken "Bismillahirrahmanirrahim" dediğimi işitti ve: "Ey oğlum! Bu yaptığın bid'-attir. Bid'atten sakınmalısın. Hz. Peygamber'in sahâbîlerinden İslâmda bid'at (meydana getirmek)ten daha çok tiksinen kişi görmedim. Ben, Peygamber (s.a.) Ebû Bekir, Ömer ve Osman'la namaz kıldım. Hiçbirinin besmeleyi açıktan okuduğunu işitmedim. Sen de (açıktan) okuma ve namaz kılacağın zaman "elhamduliİlahi rabbil âleimV'de." Tirmizî der ki: "Bu hadis hasendir. Peygamber (s.a.)'in ashabından ilim ehlininin çoğuna göre amel bu hadis üzerindedir. Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali ve daha başkaları ve bazı tabiîn ulemâsı bunlardandır. Sufyan es-Sevrî, İbnu'l-Mübârek, Ahmed ve İshak'-in görüşü de budur..."[258]

Bilindiği gibi besmele "Bismillah: Allanın adıyla" veya "Bismillahirrahmanirrahîm: Rahman ve Rahim olan Allanın adıyla"[259] sözüne verilen isimdir. Şu halde besmelenin Kur'ândan olduğunda şüphe yoktur. Bu mev-zudaki ihtilâf sadece şu noktalardadır:

1. Nemi Sûresi'nde geçen besmele tam bir âyet midir, yoksa “O gerçekten Süleyman’dandır" âyetinin bir parçası mıdır?

2. Sûrelerin başında bulunan besmeleler o süreden bir âyet midir, yoksa Kur'ân-ı Kerim'e teberrük için mi yazılmıştır?

3. Fatihanın başında bulunan besmele Fâtiha'dan bir âyet midir, değil midir?

Yukarıda da arz ettiğimiz gibi bu noktalar üzerinde tevatür derecesinde bir nas bulunmadığı için taraflar kendilerince hak bildikleri görüşü benimsemekle beraber karşı tarafın görüşüne de saygı duymaktadırlar. Namazda besmele çekmenin hükmü ise, mezheplere göre şöyledir:

1. Fatihadan Önce besmele çekmek Şâfiîlere göre farzdır.

2. Mâlikîlere göre mekruhtur. Fakat ihtilâftan kurtulmak maksadıyla farz namazlarda gizlice besmele çekmek mendubtur. Nafile namazlarda gizlice çekmekte zâten herhangi bir sakınca yoktur.

3. Hanbelî ve Hanefîlere göre ise sünnettir.[260]

783. ...Âişe (r.anhâ)dan; demiştir ki: Peygamber (s.a.) namaza tekbir ile, kıraata da elhamdulillâhirabbilâlemîn ile başlardı. Rükû'a vardığı zaman başım ne yukarı kaldırırdı, ne de aşağı eğerdi, fakat ikisinin arasında tutardı. Rükû'dan başını kaldırdığında dimdik doğrulmadıkça secdeye varmazdı. Secdeden başını kaldırdığında da iyice doğrulup oturmadıkça secdeye varmazdı. Ve her iki rekat(ın sonun)dâ da et-Tehiyyâtu'yu okurdu. Oturduğu zaman sol ayağını yere yayar, sağ ayağını dikerdi. Şeytan oturuşundan nehyeder, vahşi hayvanlar gibi (elleri ve kollan yere yayarak) secde etmeyi yasaklar, namazı selâm vererek bitirirdi.[261]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte Resûl-i Zîşan Efendimizin, namaza tekbir lâfzı ile başladığı açıkça ifâde ediliyor. Bu bakımdan namaza tekbir ile başlanacağı noktasında bütün ilim adamları ittifak etmişlerdir. Ancak tekbir mânâsını ifâde eden başka kelimelerle de namazın caiz olup olmadığı meselesinde imamlar arasında ihtilâf vardır. Ebû Hanife ile İmam Muhammed'e göre "Allahü Ekber" yerine "Allahu A'zam" ve "er-Rahmâmı eceli" gjbi tazim mânâsı ifade eden sözlerle tekbir almak caizdir. Ebû Yûsuf'a göre, ise namaza başlamanın caiz olabilmesi için "Allahu ekber" yahut "Allalıu'l Ekber" veya "Allahu'I-kebîr" lâfızlarından birinin söylenmesi lâzımdır.

İmam Şafiî ise, İmam Ebû Yûsuf'un caiz gördüğü bu üç lâfızdan ikisi ile namaza başlanabileceğini kabul etmiş, "Allahu'l-Kebîr" lâfzı ile başlanabileceğini ise kabul etmemiştir. İmam Mâlik'e göre, tekbir ancak "AIlahu ekber" lâfzı ile gerçekleşir. Hanbelîler de bu görüştedirler.

Tekbirin hükmü ise, Hanefîlerce esasen namazın bir rüknü değil bir şartıdır. Namaza mukaddemdir. Şu kadar var ki namazın rükünlerine ziyâde bitişik olduğu için o da bir rükün sayılmıştır. Eimme-i Selâse'ye göre tahrîme de esasen namazın bir rüknüdür.[262]

Yine bu hadiste Fahr-i Kâinat Efendimizin rüku'da iken başı ile sırtını aynı hizada bulundurduğu, başını yere eğmediği gibi yukarı da kaldırmadığı beyân edilmektedir. Ayrıca her iki rekâtın sonunda oturarak "tahiyyât" okuduğu da ifâde edilmektedir. Ancak bu ifâde Fahr-i Kâinat Efendimizin kıldığı namazların ekseriyeti için kullanılmış bir ifâdedir. Bilindiği gibi üçüncü rekatın sonunda da tahiyyât okunan akşam namazı ile vitir namazı bunlardan müstesnadır.

Hadis-i şerifte, ayrıca Resül-i Ekrem'in bütün oturuşlarında sol ayağını yayarak sol kabasını üzerine koyduğu ve sağ ayağını da diktiği ifâdesi vardır ki, Hanefî ulemâsına göre bu mevzuda tahiyyât için oturuş ile iki secde arasındaki oturuş arasında bir fark yoktur. Her ikisinde de sol ayak yere yayılacak üzerine oturulur ve sağ ayak yukarı dikilir. İmam Mâlik'e göre sol ayak sağ tarafa alınarak kabaların üzerine oturulur. Bu meselede İmam Şafiî'nin sözü Hanefîler gibi ise de yalnız selâmdan önceki oturuşta İmam Malik'le beraberdir. İmam Şafiî'ye göre namazda dört yerde oturuş vardır: **1.** İki secde arasındaki oturuş, **2.** Her rekâttan sonra ayağa kalkmazdan önceki istirahat oturuşu, **3.** İlk teşehhüd için oturuş, **4.** Son teşehhüd için oturuş.

Hanefilere göre kadınlar ayaklarını sağ taraftan çıkararak otururlar Şafiî'lerle Malikî'lere göre bu meselede kadınlarla erkekler arasında bir fark yoktur. Bunlardan kadınların bağdaş kurarak oturacağını söyleyenler olduğu gibi bunun sadece nafile namazlara mahsus olduğunu söyleyenler de vardır.

Hadis-i şerifte nehyedilen şeytan oturuşundan maksat, yere oturarak köpekler gibi dizlerini dikmek ve iki taraftan elleriyle yere dayanmaktır. Bu oturuş ittifakla mekruhtur. Ancak kabaları ayaklar üzerine koyarak oturmanın İbn Abbâs (r.â.)'a göre sünnet olduğunu Beyhakî rivayet etmiştir.

Kurtubî'nin de ifâde ettiği gibi Hadis-i Şerifte yasaklanan Vahşî hayvan oturuşunun mekruh oluşunda imamlar görüş birliğine varmışlardır. Vahşi

hayvan oturuşundan maksat ise, secde anında kolları eller ile beraber yere koymaktır. Sünnet olan sadece elleri yere koyup kolları yere ve yarılara temas etmekten korumaktır.

Hadis-i şerifte geçen "namazı selâm ile bitirirdi" sözünden anlaşılıyor ki, Resûl-i Ekrem (s.a.) devamlı olarak namazdan çıkacağında selâm verirdi. "Benden gördüğünüz gibi namaz kılın"[263] emri gereğince Resûl-i Ekrem'in devam ettiği bu uygulamayı namazda örnek almak gerekmektedir. Bu bakımdan hadis-i şerif selâm vermenin farz olduğuna delâlet eder. İlim adamları bu meselede de ittifak etmişlerdir. Nitekim, İmam Mâlik, Şafiî ve Ah-med b. Hanbel Hazretleri ile ulemânın büyük çoğunluğuna göre, selâm vererek namazdan çıkmak farzdır. Selâm yerine başka bir söz söylemek namazı bozar. Ebû Hanife'den gelen bir rivayete ve Evzâî ile Sevrî Hazretlerine göre, selâm sözüyle namazdan çıkmak sünnettir. Bu bakımdan selâm lâfzı terk edilse bile namaz sahih olur. Hatta İmam Ebû Hanife'ye göre namaza aykırı olan bir iş veya sözle de namazdan çıkmak caizdir. Diğer Hanefiyye ulemâsına göre selâm lâfzıyle namazdan çıkmak farz değil vâcibtir. Nitekim bu mevzuda Muhammed Zihni Efendi şöyle diyor: "Namazın sonunda velevki cenaze ve sehv secdesinde olsun sağa ve sola selâm vermek muvazabat-ı seniyyeye mebnî "es-Selâm" lafzı vâcibtir, fakat "aleyküm" lâfzı vâcib değildir."[264]

M. Zihnî Efendi bu sözlerinin haşiyesinde ise şu açıklamaya yer veriyor: "Bu söz iki tarafa dönmenin de vâcib olduğuna işaret ediyor. Halbuki hakkındaki nass (delil) bunun hilâfınadır. Fukaha "vâcib olan ancak lâfzıdır" demişlerdir. Hatta birincisinin vâcib ikincisinin sünnet olduğu da söylenir. Namazdan çıkış bütün âlimlere göre bir tarafa selâm iledir. Buna göre birinci selâmdan sonra hemen imama uyanın iktidası sahih olmaz." [265]

Bazı Hükümler

1. Namaza iftitah tekbiriyle başlanır.

2. Rüku esnasında başla sırt aynı hizada bulunmalıdır.

3. Rükû'dan ve secdeden kalkınca iyice doğrulmahdır,

4. Namazda teşehhüd miktarı ve sağ ayağı dikip sol ayağı yayarak oturmalıdır.

5. Dizleri dikerek kabaları ve elleri yere koyup oturmak yasaktır.

6. Secdeye varırken eller ile birlikte kolları da yere koymak yasaklanmıştır.

7. Namazdan selâmla çıkılır.[266]

784. ...el-Muhtar b. Fulful dedi ki: Ben Enes b. Mâlik (r.a.)'i (şöyle) derken işittim:

Peygamber (s.a.); "Demin bana bir sûre indirildi" dedi ve hemen "Bismillahirrahmanirrahim”, diye okumaya başladı ve sûreyi bitirdi.

"Kevser nedir bilir misiniz?" buyurdu.

Allah ve Resulü daha iyi bilir dediler. Bunun üzerine:

"O Rabbim'in bana va'd ettiği Cennette bir nehirdir" buyurdular.[267]

Açıklama

Bu hadis-i şerif, aslında namazda besmelenin gizli okunacağına delalet etmediği için besmelenin gizli okunacağı görüşünde olanların delilleri" ismini taşıyan bu kısma pek uygun düşmüyor. Peygamber (s.a.)'in kendisine inen Kevser Sûresi'ni açıklarken besmele ile beraber açıklaması besmelenin namazda ne gizli ne de aşikâr okunacağına fakat olsa olsa besmelenin bu sûreden bir cüz olduğuna delâlet eder. Bu durumda besmelenin gizli veya aşikâr okunması, sûrenin gizli veya aşikar okunmasına bağlı olacağına göre sûrenin sesli okunduğu cehrî namazlarda besmele ile sesli okunacak, gizli okunduğu hafî namazlarda besmele de gizli okunacak demektir. Fakat bu hadis, bu baba "besmelenin sesli okunması" şeklinde başlık veren Mısır baskısına uygun düşmektedir. Çünkü "Besmelenin sesli okunması" sözü besmelenin namazda sesli okunmasının caiz olduğunu ifâde eden hadislere başlık olabileceği gibi, aksini ifade eden hadis-i şeriflere de uygun bir başlık olabilir. Bundan önceki iki hadis-i şerif besmelenin namazda gizlice okunacağını ifâde ederlerken bu hadis-i şerif ise, namaz hâricinde besmelenin seslice okunabileceğine delâlet etmektedir.

Hadiste geçen sûre kelimesi sözlükte, yüksek mevki, şeref, yüksek bina gibi mânâlara gelir. Terim olarak, Kur'ân-ı Kerim'in 114 bölümünden her-birine denir. Surelerin uzunlukları ihtiva ettikleri âyetlerin sayılarına göre

değişmektedir. En uzun sûre 286 âyetten ibaret olan Bakara Süresidir. En kısa sureler ise üçer âyetlik; Nasr, Asr ve Kevser sûreleridir. Her sûre Cenab-ı Peygamber tarafından özel bir isimle isimlendirilmiştir.

Bu sûrenin sebeb-i nuzûlü şu hâdisedir: Kureyş'in ileri gelenleri Mescid-i Haram'da oturmakta iken Beni Sehm kapısında Âs b. Vâil Resul-i Ekrem'le karşılaşmış ve aralarında kısa bir konuşma geçmişti. Âs b. Vâil Mescid'e girince içeridekiler "o konuştuğun kimdi" diye sorunca, Âs, Fahr-i Kainat'ı kast ederek: "Şu Ebter (Nesli kesik) adamdı" diye cevab verdi. Bu sözüyle Resul-i Mübeccel (s.a.)'in mahdum-i mükerremleri Hazret-i Kasım'ın vefat ettiğini ve Resul-i Ekrem'in artık neslinin tükeneceğini ifâde etmek istemişti. Bunun üzerine Cenab-ı Hak: "Sana Ebter diyen adamın kendisi zürriyetsiz, şerefsiz ve ilamsızdır. Sana gelince (ey Habib-i edibim) senin temiz neslin, şan ve şerefin, faziletinin eserleri kıyamete kadar bakî kalacaktır. Âhirette de sana lügatların ifade edemeyeceği kadar büyük şerefler tahsis edilmiştir" mealindeki bu sure-i celileyi indirerek Resulüne ve mü'minlere büyük bir müjde vermiş ve gönüllerini teselli etmiştir.

âyet-i Kerimesinin mânâsı, "Biz sana gerçekten Kevseri verdik, ilın-i ezelimizde Kevser'i sana tahsis buyurduk" demektir. Kevser cennette bir havuzdur. Hz. Peygamber (s.a.)'in ümmeti onun başına gelip içecektir. Yahut "çok hayır" demektir ki, Peygamberliğe Kur'ân'a, şefaate ve benzerlerine şâmildir. Resûlullah (s.a.)'den Rivayet edilen bir hadis meali; "O Cennette bir nehirdir. Rabbim onu bana va'd etti. Onda pek çok hayr var. Suyu baldan tatlı sütten beyaz, kardan, soğuk, kaymaktan yumuşaktır. İki kenarı zeberceddir. Bardakları gümüştendir. Ondan içen bir daha susuzluk duymaz."[268]

Fahr-i Kâinat Efendimizin; Kevser nedir? bilir misiniz?" diye sormasının hikmeti, Kevser'in ümmeti tarafından bilinmesini şiddetle arzu etmesidir. Kevser'in, Kur'ân-ı Kerîm, İslâm, şefaat olduğuna dâir daha başka tefsirler varsa da muhakkak ki bunlar içinde en doğru tefsir, Resûl-i Ekrem'in, "Onun Cennet'te kendisine va'd edilen bir nehir" olduğunu ifâde eden tefsiridir.[269]

Bazı Hükümler

1. Bu hadis-i şerife göre besmele her sûreden bir âvettır. (Bilgi için 782 nolu hadise bk.)

2. Toplumun lideri durumunda olan kişilerin tebaasını salih amellere itaat ve taate teşvik etmesi gerekir.

3. Kevser, Cennet'te Resûlullah'a mahsus bir ırmaktır.[270]

785. ...Urve (b. ez-Zubeyr) Âişe'den naklen İfk hâdisesini anlattı ve (Âişe'nin şöyle) dedi(ğini söyledi:)

Peygamber (s.a.) oturdu, yüzünü açtı ve

"Hakk'ın rahmetinden koğulmuş olan şeytandan her şeyi işiten (semi') ve herşeyi bilen (alîm) Allah'a sığınırım O uydurma haberi (iftirayı) getirenler içinizden (mahdut) bir zümredir.[271] âyetini okudu.

Ebû Dâvûd dedi ki; Bu hadis münkerdir. Bu hadisi Zührî'den bir topluluk rivayet etmiş (fakat buradaki) açık şekliyle nakletmemişlerdir. Korkarım ki (buradaki) şeytandan istiâze Humeyd'in kendi sözüdür.[272]

Açıklama

İfk asılsız haber demektir. İslâm tarihinde münafıkların reisi Abdullah b. Übeyy ile arkadaşları mu'minlerin çok muhterem anası Hz. Âişe'ye tamamen uydurma bir iftiraya yeltenmişlerdir, ki, buna "ifk hâdisesi" denir. Hadîs ve siyer kitapları sözü geçen münafıkların ortaya attığı bu haberin büyük ve çirkin bir iftira olduğunu isbat için yazılmış red ve tenkid yazılarıyla doludur. "Niçin herkes bu hâdiseyi duyduğu zaman büyük bir iftiradır, demediler?" (en-Nur (24), 16) âyet-i kerimesi indikten sonra artık mü'minler nazarında bu haberin bir değeri kalmamıştır.Şüphesiz hicretin beşinci yılında Müreysi Gazası esnasında meydana gelen bu hâdise bir takım iftiraların revaç bulduğunu gösterir. Nitekim o zaman bazı müslümanlar da bu büyük iftiraya inanmışlar ve imam Müslim ile bazı zatların beyânına göre cezaya uğratılmışlardı. Bugünkü hıristiyan yazarlar da bu hâdise ile uzun uzadıya meşgul olup bu hususta eski münafıklarla adeta yarış etmektedirler.

Hadis-i şerifte geçen "Resûl-i Ekrem yüzünü açtı" sözünün manası, "vahy esnasında yüzüne örttüğü örtüyü vahy kesildikten sonra kaldırıp yüzünü açtı" demektir. Bilindiği gibi Fahr-i Kâinat Efendimiz kendisine

vahy gelmeye başladığı an bazen üzerine bir örtü alır, vahyin devamı müddetince öyle kalırdı. Vahyin kesilmesiyle de örtüyü kaldırırdı.[273]

Netice olarak, bu hadis-İ şerifte Resûl-i Ekrem'in, kendisine inen yukarıda mealini verdiğimiz Nûr sûresinin onbirinci âyetini "Eûzu"yle beraber okuduğu, fakat besmele çekmediği ifâde ediliyor. Ancak müellif Ebû Dâvûd hadisin sonuna bir ta'lik ilâve ederek aslında bu hadisi rivayet eden pek çok kimselerin Resûl-i Ekrem'in yüzünü açtığından ve Eûzu çektiğinden bahsetmediklerini, sadece; "Hz. Âişe ifkten bahsetti ve Allah Teala da -"uydurma haberi getirenler"- âyetini indirdi" sözününse Humeyd'e ait olabileceğini söylemesi, hadisin minik er olduğunu göstermez. Aslında bu hadis şazdır. Bilindiği gibi münker hadis adaletsiz bir râvinin adaletli bir râviye zıt bir hadis rivayet etmesidir. Şâz hadis ise, adaletli bir râvinin kendisinden daha adaletli bir râviye zıt olarak rivayet ettiği hadisdir. Böyleyken Ebû Davud'un bu hadise münker demesi, O'nun şâz hadise münker demekte bir sakınca görmemesiyle veyahutta Ajımed b. Hanbel bu hadis hakkında "sağlam değildir" dediği için bu tabiri kullanmaktan çekinmemesiyle açıklanabilir. Aynı şekilde eûzu'nun Humeyd'in sözü olduğu iddiası da bir delile dayanmamakta, musannif Ebû Davud'un mücerred bir kanaati olmaktan öteye gitmemektedir. Bezlu'l-mechûd yazarına göre, burada, bu babın başlığını teşkil eden "besmelenin namazda sesli okunmayacağı" mevzuu ile bu hadis arasında şöyle bir ilgi kurulabilir: Peygamber (s.a.) bu âyeti sûrenin ortasından okuduğu için besmele ile başlamamıştır. Eğer sûreyi baştan okusaydı ilk âyeti olan besmeleyle beraber okuyacaktı.

Eğer besmele, sûrenin ilk âyeti olmayıp da sadece sûreleri birbirinden ayırmak için ve teberrüken okunan bir âyet olsaydı, Resül-i Ekrem (s.a.) Efendimiz mutlaka burada da teberrüken okuyacaktı. Öyleyse besmele başında bulunduğu her sûrenin ilk âyetidir. Bu bakımdan o sûreye tabidir. Sûre sesli okunursa, besmele de sesli okunur, sessiz okunursa, besmele de sessizce okunur. Bu ilginin varlığı kabul edilirse hadis-i şerif, "Beslemele başında bulunduğu her sûrenin ilk ayetidir" diyen İmanı Şafiî ile İmam Ahmed'in lehine bir delil teşkil eder.[274]

Besmelenin Açıktan Okunacağını Söyleyenler(İndelilleri)[275]

786. ...İbn Abbas (r.a.)'dan; demiştir ki: Osman b. Affan'a dedim ki;

Enfâl Sûresi Mesâniden ve Berâe Süresi de miun'dan olduğu halde, ne diye ikisini birden yedi uzun sûre içerisine koydunuz ve aralarına besmeleyi yazmadınız? Osman (r.a.) şöyle cevap verdi:

Peygamber (s.a.)'e zaman zaman bazı âyetler nazil olunca, kâtiblerden birini çağırır ve; "şu âyeti şu olayların anlatıldığı sureye koy" derdi. Başka bir veya iki âyet nazil olunca da aynı şekilde "bunları da falan olayların zikredildiği sureye koyun" derdi.

Enfal sûresi Peygamber (s.a.)'e Medine'de nazil olan (surelerin) ilki idi. Berâe de Kur'ân (surelerin)in sonuncusu idi. Enfâl konuları da Berae'nin konularına benzerdi. (Bu bakımdan) ben Berâe suresini Enfâl Sûresinden zannettim ve ikisini birden yedi uzun (sûre) içine koydum ve aralarına (besmele) satır(ım) yazmadım.[276]

Açıklama

Mesânî kelimesi, yüz âyetten kısa ve mufassal sûrelerden daha uzun olan sûreler hakkında kullanılır. Bu durumda Kur'ân sûreleri üç kısma ayrılmış olmaktadır:

1. Miûn (en az yüz âyetlik sûreler), **2.** Mesânî, **3.** Mufassal. Miûn dilimizde yüz yazısının karşılığı olan "inie" kelimesinin çoğuludur. Burada (yüzlükler) anlamında kullanılmıştır ki, âyetlerinin sayısı yüzü bulan sûreler için kullanılır.

Nesâî ve Hâkim'in Ibn Abbâs'tan rivayet ettiklerine göre metinde söz konusu edilen yedi uzun sûre şunlardır: Bakara, Âli İmrân, Nisa, Mâide, En'âm, A'râf... Hadisin râvisi, İbn Abbâs tarafından açıklanan yedinci sûreyi unuttuğunu söylemiştir.[277]

Bir rivayete göre bu yedi uzun sûre'nin yedincisi Yûnus süresidir. Yine Hâkim'den gelen bir rivayete göre de Kehf süresidir. Miûn ise, uzun sûrelerin dışında kalan ve en az (100) âyet ihtiva eden sûrelerdir.

Mesânî ise, miûn denilen yüzlük sûreleri takibeden surelerdir. Miûnu takib ettiği için bu ismi aldığım söyleyenler olduğu gibi, içinde ibret ve haberlerin fazla tekrarlanması sebebiyle bu ismi aldığını söyleyenler de vardır.

Mufassal, âyetleri mesâmden daha az olan sûrelere denir. Kısa ve besmeleli fasılalarla birbirinden ayrıldıkları için bu ismi almışlardır.[278]

Mufassal sûreler de üç kısma ayrılır:

1. Tivâl-i Mufassal, Mucura! Sûresinden, Burur Sûresine kadar olan sûrelerdir.

2. Evsât-ı Mufassal, Burûc, Sûresinden Beyyine Sûresine kadar olan sûreler.

3. Kısar-ı Mufassal, Beyyine Sûresinden, Nâs Sûresine kadar olan sûrelerdir. Hadisten anlaşıldığına göre Ibn Abbâs (r.a.) Osman b. Affân'a üç soru yöneltiyor:

1. Enfâl Sûresinin âyet sayısı 77 olduğu halde yedi uzun sûre arasına konulmasının sebebi nedir?

2. Berâe Sûresinin 130 âyeti bulunduğu için uzun sûreler arasına yerleştirilmesi gerekirken niçin (yüzlük) sûreler arasına yerleştirilmiştir?

3. Niçin Enfâl Süresiyle Berâe Sûresinin arasına besmele yazılmamıştır?

Cenab-ı Peygamber'in vahy Kâtiblerinden olan Hz. Osman'a bu sorunun yöneltilmesinden anlaşılıyor ki, sûrelerin tertibi sahâbîlerin kendi düşünce ve ictihâdlarıyla olmuştur. Eğer sûrelerin tertibi Hz. Peygamberin emriyle, vahye bağlı olarak yapılmış olsaydı, İbn Abbâs bu soruyu yöneltmezdi. Ancak sûrelerin tertibinin de vahye bağlı olduğunu söyleyenler bulunduğu gibi[279] sûrelerin bir kısmının tertibinin vahye bağlı, bir kısmının da sahabenin içtihadına bağlı olarak yapıldığını kabul eden âlimler de vardır.[280]

Hz. Osman da kendisine yöneltilen bu soruya verdiği cevapta: "Ben bu sûrelerdeki olaylar birbirine benzediğinden Berâe Sûresi'ni Enfâl Sûresi'nin devamı zannettiğim için ikisini birleştirerek yedi uzun sûrenin içine yerleştirdim ve aralarına besmele yazmaya da lüzum görmedim" demiştir.

Gerçekten bu iki sûre arasında bazı benzerlikler vardır. Enfâl Sûresinde Resûl-i Ekrem'in Mekkeli müşriklerle mücâdelesi anlatılırken, Berâe Sûresinde de Resûl-i Ekrem'in Medineli Münafıklarla mücâdelesi ve bu mücâdele esnasında meydana gelen olaylar anlatılmaktadır. Aynı zamanda her iki sûrede de Hz. Peygamber'in müşriklerle yaptığı anlaşmalar ve

müşriklerin verdikleri sözü tutmadıkları anlatıldığı gibi, kâfirlerle harb edilmesini emreden âyet-i kerimeler bulunmaktadır. Nitekim: "Ey Peygamber, mü'minleri harbe teşvik et" (el-Enfâl (8) 165) "Müşrikler sizinle nasıl topyekûn harb ederlerse siz de onlarla topyekûn harb edin." (et-Tevbe (9), 36) âyet-i kerimeleri bunlardandır.

Demek ki bütün bu benzerlikler yanında ve bir de aralarında bu iki sûreyi birbirinden ayıran besmelenin bulunmaması sebebiyle Vahy kâtiblerinden olan Hz. Osman, bu iki sûreyi uzun bir sûre zannederek yedi uzun sûrenin arasına koymuştur. Hz. Osman'ın bu ifâdesinden Berâe Sûresi'nin başında besmelenin bulunmadığı anlaşılmaktadır. Besmelenin bu sûrenin başında bulunmayışını ilim adamları şöyle açıklamaktadırlar: Berâe Sûresi'nde savaştan ve azabtan söz edilmektedir. Besmelede ise, iman ve rahmet mânâları vardır. Konusu azab ve savaş olan bir sûrenin başına bu sebeble besmele konulmamıştır. Nitekim hayvan keserken de Allah zikredildiği halde rahman ve rahim sıfatları nasıl terkedilir ve yalnız bismillah demekle yetinilirse, burada da besmelenin tamamı terk edilmiştir.[281]

Bazı Hükümler

1. Bu hadiste Osman (r.a.)'ın faziletine, dinin esası olan Kur an-ı Kerim e gösterdiği itina ve ihtimama delâlet vardır.

2. Kur'ân-ı Kerim'in âyetleri arasındaki tertib, tevkifi yani vahy ve ilham iledir. (Hz. Peygamber'in emriyledir), Sûreler arası tertip de, sahih olan görüşe göre tevkifidir.

3. Dinin aslı olan Kur'ân-ı Kerîm'i son derece iyi korumak lâzımdır. Nitekim Hz. Osman kendi devrinde halkın Kur'ân'ın okunuşu mevzuunda birbirini tenkide yöneldiğini görünce Kur'ân'ın nazil olduğu Kureyş lehçesi üzerine bir kitabta toplanmasına karar verdi ve bir şûra toplayarak, Kur'ân-ı Kerimi bir tek mushafta bir harf (lehçe) üzerine toplayacağım söyledi. Ashab da bunun yegâne hal çâresi olduğunu kabul etti.[282]

787. ...Ziyâd b. Eyyûb, Mervân b. Muâviye', Avfu'l-Arabî, Ye-zid el-Fârisî senediyle İbn Abbâs'dan bir önceki hadisin manası rivayet edilmiştir. Mervân bu rivayetinde, İbn Abbas'ın; "Peygamber (s.a.) daha Berâe

Sûresi'nin Enfâl Sûresi'nden olup olmadığını açıklamadan vefat ediverdi." dediğini ilâve etmiştir.

Ebû Dâvûd dedi ki: Şa'bî, Ebû Mâlik, Katâde ve Sabit b. Umare: "Peygamber (s. a.) kendisine Nemi Sûresi ininceye kadar (mektuplarında) bismülahirrahmanirrahim cümlesini hiç yazmadı" demişlerdir. Bu dördünün rivayetlerinin (ortak) manası işte budur.[283]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte İbn Abbas'ın; "Resûl-i Zişân Efendimizin Berâe Sûresinin Enfâl Sûresi'nden olup olmadığını beyân etmeden vefat etti" dediği ifâde edilmekle beraber, bundan önceki hadis-i şerifin izahında da beyan ettiğimiz gibi Berâe Sûresi aslında başlı başına müstakil bir sûredir. İçerisinde kıtal âyetleri bulunduğu için Allah'ın merhametinin ifâdesi olan rahman ve rahîm isimlerini ihtiva eden besmele bu sûrenin başına yazılmamıştır. Çünkü merhametle kıtalin bir arada bulunması uygun değildir.

Bundan önceki hadis-i şerifte Abdullah b. Abbâs'ın Berâe Sûresi'nin yüzlük sûrelerden olduğunu ileri sürerek, niçin yedi uzun sûre arasına konduğuna dâir Hz. Osman'a itiraz etmesi ve Hz. Osman'ın da bu itiraza karşılık; “aralarında besmele olmayışından ve mevzularının birbirine benzeyişinden dolayı ben bu iki sureyi birbirinin devamı zannettim de onun için böyle yaptım" diye cevap vermesi, Berâe Sûresi'nin başlı başına bir sûre olduğunu gösterir.

Ayrıca bu sûrenin on ayrı ismi oluşu[284] da bu surenin başhbaşına bir sûre olduğuna delâlet eder. Nitekim Buhârî'de, el-Berâ b. Âzib'den nakledilen bir hadiste en son inen âyetin "Habibim senden fetva isterler, de ki: Allah, babası ve çocuğu olmayanın mirası hakkındaki hükmü (şöylece) açıklar"[285] âyet-i kerimesi olduğu ve en son inen sûrenin de Berâe suresi olduğu[286] ifâde ediliyor ki, bu da Berâe Sûresi'nin müstakil bir sûre olduğuna delâlet eder.

Ancak Berâe suresinin başında besmele yazılı olmadığı için Enfâl suresinden Berâe suresine geçerken besmele çekilmemesi mendubtur.[287] Kıraat imamları el-Enfâl ile Berâe arasını üç şekilde okumuşlardır. Bu vecihlerin hepsjnde besmele terk edilir.[288]

"Nemi Sûresi nazil oluncaya kadar Resûl-i Zişân Efendimiz, cümlesini yazmadı" sözünün manası açıktır. Ancak Nemi Sûresi inmeden önce Resûl-i Ekrem'in mektublarının başmda besmele bulunup bulunmadığı sorusu akla gelebilir .Bu! bakımdan meselenin anlaşılması için şunu belirtmek gerekir ki, bütün araplar mektublarına "bisnıikellahumme" sözüyle başlarlardı.

Resul-i Ekrem de; "O gerçekten Süleyman'dandır ve Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle başlarım"[289] mealindeki âyet-i kerimesi nazil oluncaya kadar arabların bu âdetine uyarak mektublarmın başına sözü geçen cümleyi yazıyordu. Bu sûre indikten sonra mektublarmın başına: cümlesini yazmaya başladı ve bütün sûrelerin başına da bu cümlenin yazılmasını emretti. Bazı âlimler derler ki, besmele kitapların ve mektupların başına yazıldığı zaman, bir satır halinde yazılmalıdır. Bir kısmı birinci satırda diğer kısmı da ikinci satıra gelecek şekilde yazmaktan kaçınılmalıdır.

Münzirî'nin Muhtasar'in da hadisin mürsel olduğu belirtilmiştir.[290]

788. ...îbn Abbâ,s'dan; demiştir ki: Peygamber (s.a.) kendisine ininceye kadar sûrenin sona erdiğini bilemezdi. Bu, İbnû's-Serh'in (rivayetinin) metnidir.[291]

Açıklama

Resûl-i Zişân Efendimiz Nemi Sûresinin 30. âyet-i kerimesi gelinceye kadar cümlesini hiç okuyup yazmadığı bir önceki hadis-i şerifte ifâde edilmişti. Burada da Fahr-i Kâinat Efendimiz'in Besmele cümlesi nazil oluncaya kadar, sûreler arasında besmele bulunmadığı için okuduğu bir sûrenin sona erdiğini ve diğer bir sûreye geçmek üzere olduğunu bilemediği, ancak besmele cümlesi nazil olup da Berâ sûresinin dışında bütün sûrelerin başına yazıldıktan sonra okumakta olduğu sûrenin bittiğini ve yeni bir sûreye geçtiğini kolayca fark ettiği ifâde edilmektedir.

Bu ifâdeden anlaşılıyor ki, besmele, ayrı ayrı her sûrenin başına yazılmıştır. Hadis-i şerifte Besmelenin ayrıca indirilmesinden bahsedilmesi de onun başh başına müstakil bir âyet olduğunu gösterir.

Şevkânî "Neylü'l Evtar" da besmele ile ilgili olarak şunları söylemektedir: "Besmelenin, başında bulunduğu sûreden bir âyet olduğunu

iddia edenlere bir şey denilemeyeceği gibi, başında bulunduğu sûreden bir âyet olmadığını iddia edenlere de birşey denilemeyeceği konusunda icma' vardır. Çünkü bu mevzu ihtilaflıdır. Söz götürür. Besmelenin bir harfi eksiltilemez veya ona başka bir harf ilâve edilemez. Bunda ittifak vardır. Ayrıca besemelenin Nemi Sûresinde bulunduğuna ve Berâe Sûresinin dışında bütün sûrelerin başında yazılı olduğuna dair de icma' vardır. Okunuşuna gelince Berâe Sûresinin dışında bütün sûrelerin başında okunacağına dâir yedi kıraat imamı ittifak etmiştir."[292]

122-123. Namaz İçinde Vâki Herhangi Bir Olay Sebebiyle Namazı Kısaltmak

789. ...Ebû Katâde babasından; dedi ki: Peygamber (s.a.) şöyle buyurdu: "Ben (çoğu zaman) namaza (okumayı) uzatmak niyetiyle dururum da (geriden) bir çocuğun ağladığını duyunca, annesine sıkıntı vermeyeyim diye namazımı kısa keserim."[293]

Açıklama

Metinde geçen kelimesi sesli ağlamak demektir.şekilde medsiz olarak okunursa sessizce ağlamak demektir. İbn Ebî Şeybe'nin rivayet ettiği bir hadiste Resûl-i Zişan Efendimiz'in birinci rekâtında 60 âyet okuduğu bir namazın, ikinci rekatında bir çocuğun ağladığını duyduğu için kısa bir sûre okuduğu ifâde edilmektedir. Bu hadis-i şerifler Fahr-i Kâinat Efendimiz'in ümmetine karşı beslediği sınırsız, şefkatinin delillerinden biridir. Bilindiği gibi imamın arkasında namaz kılarken çocuğu ağlayan kadının kalbi çocuğuna takılıp kalacağından huzurlu bir şekilde namazına devam edemez. Yahutta namazını bozmak mecburiyetinde kalır. Her iki halde de ya cemaat, ya da huşu' faziletlerinin birinden mahrum kalmış olur. Çocuğunu ihmal etmesi halinde zavallının helak olması tehlikesi söz konusudur. İşte bu ihtimaller imamın namazda kıraati kısaltması için kâfi bir sebeptir.

Bu hadis-i şeriften kadınların çocuklarıyla beraber mescide geldikleri ve çocuklarını mescidin arka taraflarında bir yere koyarak kadın saflarına girip Resûl-i Ekrem'in arkasında cemaatle namaz kıldıkları, arkada kalan

çocukların ağlaması halinde Resûl-i Zişan'ın okumayı kısalttığı anlaşılmaktadır. İşte bu hâdise çocukların mescide sokulmasında bir sakınca olmadığını ve kadınların erkek saflarının arkasında saf teşkil ederek imama uymalarının caiz olduğunu gösterir. Ancak cemaatin huzurunu bozabilecek veya camiyi kirletebilecek yaşta olan çocukların camiye getirilmemesi cami adabına daha uygun olur. Bir de bu hadis namazda iken müstehab olan bir şeyi yapmaya niyyet eden bir kimseye o müstehabı yapmanın vâcib olmadığına delâlet eder. Mâliki ulernâsından Eşheb bu görüşü kabul etmiyor. O'na göre ayakta nafile namaz kılmak niyyetiyie tekbir alan bir kimsenin bu namazı oturarak tamamlaması caiz olmuyor.[294]

"İmam rukû'da iken yeni gelen bir kimsenin cemaate girmek istediğini hissederse, acaba o da yetişsin diye rukû'u uzatması caiz midir" sorusu da bu hadise bağlı olarak hatıra gelebilir.

Şâfiîlerden bazılarına göre imam rükü'a vardığı zaman namaza yetişmek için dışarıdan birinin geldiğini hissederse, o kimsenin cemaate rükû faziletinden mahrum kalmaması için, rükû' halinde onu bekler. Zira insanın dünya ile ilgili bazı ihtiyaçlarından dolayı imamın kısa kesmesi caiz olunca, Allah Teâlâ'ya ibâdet için onun uzatması caiz hatta evlâ olur. Fakat Kurtu-bî buna itiraz ederek "Hadisde uzatmanın caiz olacağına delâlet yoktur. Çünkü uzatma namazda bir fazlalıktır. O namazı kısaltmakla bir değildir" demiştir.

İbn Battal'ın beyânına göre Şa'bî, Hasan el-Basrî ve Abdurrahman b. Ebi Leylâ da bu görüştedirler.

Bir kısım ulemaya göre, imam cemaate bıkkınlık vermeyecek şekilde yeni gelenlerin yetişmesini bekleyebilir. İmam Ahmed, İshak ve Ebû Sevr'in görüşleri budur.

İmam Mâlik'e göre, imam namazda cemaatın yetişmesini bekleyemez. Çünkü beklemesi arkasındaki cemaata zarar verir. Evzâî ile İmam Ebü Ha-nife'nin ve İmam Şafiî'nin mezhebleri de budur. Hatta Hanefilerin "ez-Zahîre" isimli kitablarında şöyle deniliyor: "İmam rükû' hâlinde iken gelenlerin ayak seslerini işitse bekler mi, beklemez mi? Bu hususta Ebû Yûsuf şunları söylemiştir: "Ben bu meseleyi Ebu Hanife ile İbn Ebî Leylâ'ya sordum. Beklemeyi ikiside mekruh gördüler.[295] Muhammed b. el-Hasen es-Şeybânî ise, "böyle yapmanın şirk olacağından korkarım" demiştir. Şa'bî'-ye göre, imamın bir veya iki teşbih kadar beklemesi caizdir. Bazılarına göre, imam rükû teşbihlerini uzatarak okur. Fakat adedlerini artırmaz.

Sünen-i Ebû Dâvûd şârihi eş-Şeyh Halil Ahmed bu mevzuda Hanefi Mezhebinin görüşünü şöyle açıklıyor: "Eğer imam sadece gelen kimsenin namaza yetişmesi için rüku'u uzatırsa tahrimen mekruh olur ve hatta o imam hakkında şirkten korkulur. Lâkin küfrüne hükmedilemez. Çünkü o bu hareketiyle sadece camiye gelen bir adamın Allah'a ibâdet etmesine imkân vermekten başka bir şeye niyet etmemiştir. Fakat imam o kişinin ruku'a vararak Allah'a yaklaşmasına niyet ederek rüku'u uzatmışsa herhangi bir sakınca yoktur. Evlâ olan uzatmayı terk etmektir.[296] Resul-i Ekrem'in öğle namazının ilk rekatında ayak sesi duyduğu için beklediğine dair olan 802 no'lu Ebû Dâvûd hadisi ise, zayıftır ve teVil edilebilir.[297]

123-124. Namazda Kısa Okumak

790. ...Câbir (r.a.)'den; demiştir ki: Muaz (r.a.) Peygamber (s.a.) ile namaz kılar, sonra gelip bize imam olurdu. (Amr, bu cümleyi:) Bir de "sonra gelir kavmine imam olurdu" (şeklinde) rivayet etti. Bir gece Peygamber (s.a.) namazı geç kıldırmıştı. (Amr bu cümleyi) bir de "yatsıyı geciktirmişti" (şeklinde) nakletti. Muâz (bir gün yine) Peygamber (s.a.)'le namaz kıldı, sonra gelip kavmine imam oldu ve Bakara Sûresi'ni okumaya başladı. Bunun üzerine bir adam cemaatten ayrılarak (kendi başına) namaz(ım) kıldı. (O'na): "Be adam sen münafık oldun" denilince:

Ben münafık olmadım, diye cevab verdi. Sonra Peygamber (s.a.)'e gelerek:

Ey Allah'ın Resülu! Muâz seninle beraber namaz kılıyor, sonra gelib bize imam oluyor. Bizse develerle su taşıyan ve ellerimizle çalışan kimseleriz. Muâz gelib bize imam oldu ve (namazda) Bakara Sûresini okudu dedi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.):

"Ey Muâz! Sen fitneci misin? Fitneci misin sen? Filan ve filan sureleri okusaydın ya!" buyurdular.

Ebu'z-Zübeyr dedi ki: "Peygamber (s.a.) (Muâza) "Sebbihisme Rabbika'la'lâ, velleyli iza yağşâ (sûrelerini okusaydın ya)" demişti. Biz (bunu) Amr'e hatırlattık. (O da); "Öyle zannediyorum ki (bunu) Câbir de (böyle) söylemişti" dedi.[298]

Açıklama

Bu hadisin kütüb-i sittede bulunana rivayetlerin tümü bir araya getirilince, Hz. Muaz'ın yatsı namazını Resul-i Ekrem'le beraber kıldıktan sonra bir de gelip kavmine aynı namazı imam olarak kıldırdığı ve bunu devamlı yaptığı anlaşılıyor. Bazı rivayetlerde bu namazın akşam namazı olduğu ifâde ediliyor.[299] Bu, Mz. Muâz'ın bazan da akşam namazını Resûl-i Ekrem'in ardında edâ ettikten sonra gelip aynı namazı bir de imam olarak kavmine kıldırdığını gösterir. Akşam namazı ile mecazen yatsı namazı da kast edilmiş olabilir.

Bu olay, ilim adamları arasında farz kılmak isteyen bir kimse nafile kılan bir imama uyarak farz namazı kılabilir mi, kılamaz mı? meselesine ve bu mesele üzerinde farklı görüşlerin doğmasına yol açmıştır.

Bazıları bu hadisi delil göstererek; "Hz. Muâz, farz olan yatsı namazını Resûl-i Ekrem'in arkasında edâ ettiği halde bir de kavmine gidip onlara aynı namazı imam olarak kıldırdı. Dolayısıyla Hz. Muâz'ın imam olarak kıldırdığı bu namaz kendisi için nafile, cemaat için farz idi" demek suretiyle, farz kılan bir kimsenin nafile kılan bir kimseye uyabileceğini söylerler.

Nitekim Şafiî, Evzâî, Ahmed b. Hanbel, Atâ ve Tâvûs bu görüştedirler.

İmam Mâlik'e göre, imam ile cemaatin niyet ettikleri namaz farklı olursa cemaatin o imamla kıldığı namaz makbul değildir.

Hanefî ulemâsına göre ise, farz kılan nafile kılana uyamaz ise de, nafile kılan farz kılana uyabilir.

Hanefî ulemâsı gibi farz kılanın nafile kılana uyamayacağı görüşünde olan bazı ilim adamları, "Hazret-i Muâz'ın Resûl-i Ekrem (s.a.) ile kıldığı namazın nafile olduğunu, daha sonra gelip kavmine kıldırdığı namazın farz olduğunu" söyleyerek bu hadisi te'vil etmişlerdir. Nitekim bunlardan biri de Hanefî ulemasından Buhârî şârihi merhum Aynîdir. Ayni'nin bu mevzu-daki sözlerini şu şekilde özetlemek mümkündür:

1. Hz. Muâz'ın bu hareketi farz kılan bir kimsenin nafile kılan bir kimseye uyabilmesi için bir delil olamaz. Çünkü Resûl-i Ekrem'in Muâz'ın bu olayını ayrıntılı olarak dinlememiş olması mümkündür. Bu bakımdan bu olay Resul-i Ekrem'in tasvib ve takririnin bir ifâdesi değildir.

2. Niyyet gizli bir şeydir. Bu bakımdan Hz. Muâz'ın önce Resûl-i Ekrem'in arkasında imamlığın inceliklerini kavramak için nafile niyetiyle

namaz kılıp sonra da kavmine gelerek, imam olmak suretiyle farz namaz kıldırmış olması ve cemaatin de bunu bilmemiş olması mümkündür.

3. el-Mühelleb'e göre Muâz hadisi İslâmın ilk devirlerine aittir.

4. Râvinin bahsettiği Hz, Muâz'ın, Hz. Peygamber'in ardında kıldığı namaz belki de gündüzün kılınan namazlardan biridir.

5. Bu hadis mensûhtur. Nitekim Tahâvî merhum bu mevzuda şunları söylemiştir: "İhtimal ki Hz. Muâz'ın aynı namazı iki defa kılması farzların ikişer defa kılındığı zamanlarda olmuştur. Çünkü İslâmın ilk zamanlarında böyle yapılırdı." Tahavî bu sözüne delil olarak da "Bir namaz günde iki defa kılınamaz" mealindeki İbn Ömer hadisini göstermiştir.[300]

Namazdan çıkan bu zatın kim olduğu hakkında kesin bir bilgi olmamakla beraber Ebu Dâvûd et-Tayâlisî bu zatın Hazm b. Ebî Ka'b olduğunu söylemiştir. Haram b. Milhân olduğunu söyleyenler de vardır. Rivayete göre, Hz. Haram, Enes b. Mâlik'in dayısıymış. Namazdan sonra hurma bahçesini sulamak istiyormuş. Bu sebeble namazdan ayrılarak tek başına kılıp gitmiş. Namazdan ayrılmadığını, sadece cemaatten ayrılıp namazını imamla kıldığı namazın üstüne bina ettiğini söyleyenler varsa da bir delile dayanmıyorlar. Hem de Müslim'in rivayetinde bu adamın selâm vererek namazdan ayrıldığı açıkça ifâde ediliyor.

Hadis-i şerifte geçen "fettan" kelimesi, nefret ettiren manasında kullanılmıştır. Çünkü namazda uzun okumak cemaatin namazdan çıkmalarına ve cemaatten nefret edip uzaklaşmalarına sebep olur. Bazıları fettan sözüyle azab vermek manası kast edilmiş olduğu görüşündedirler. Çünkü Hz. Muâz (r.a.) uzun okumakla cemaata azab vermiştir.

Hadis-i şerifin sonundaki Ebu'z-Zübeyr'in sözlerinden anlaşılıyor ki, aslında Resûl-i Zişan Efendimiz, Hz. Muâz'a "Bakara Sûresi'ni okuyacağına A'la ve Leyi surelerini okusaydın olmaz mıydı?" dediği halde, Râvî Amr, bu hadisi Hz. Câbir'den naklederken, bu sûrelerin isimlerini unutmuş ve falan falan sûre diye nakletmiştir. Sonra Ebu'z-Zübeyr bu durumu kendisine hatırlatarak; "bu sureler A'la ve Leyi sureleri değil miydi?" deyince; "Öyle zannediyorum ki Câbir bu sûreleri söylemişti ama ben unutmuşum" diye cevap vermiştir.[301]

Bazı Hükümler

1. Ta'zır cezası sözle de olabilir.

2. Cemaatin dağılmasına sebeb olacak davranışlara karşı çıkmak caizdir.

3. İmam cemaatin durumunu göz önünde bulundurmalı, okuyacağı sûrelerin uzunluğunu ona göre tayin etmelidir.

4. Bir namazı cemaatle iki defa kılmak caizdir. Her ne kadar bazıları hadisten bu hükmü çıkarmışlarsa da, az önce rivayet ettiğimiz "Bir namazı bir günde iki defa kılmayın" mealindeki İbn Ömer hadisi bu görüşü reddeder. **5.** Cemaatin imamdan ayrılarak tek başına namaz kılması caizdir. Şâfiîlerden bu konuda üç görüş nakledilmiştir:

a. Esah olan kavle göre, kişi Özrü almasa bile cemaatten ayrılarak tek başına namaz kılabilir.

b. Kesinlikle cemaatten ayrılamaz.

c. Meşru bir özürden dolayı cemaati terketmesi caizdir. İmamın uzun bir sûre okuması da cemaati terk için meşru' bir özürdür.

İmam Ahmed'in de bu mevzuda iki rivayet vardır. İmam Mâlik ile Hanefi âlimlerine göre cemaatin imamdan ayrılmaları asla caiz değildir.

Bu hadis daha önce 599 numarada geçtiği halde, baba ile ilgisinden dolayı burada da zikredilmiştir.[302]

791. ...Hazm b. Ebî Ka'b'dan (nakledildiğine göre:) akşam namazı kıldırmakta olan Muâz b. Cebel'e uğradığında Peygamber (s.a.): "Ey Muâz fitneci olma, senin arkanda yaşlı, zayıf, ihtiyaç sahibi ve yolcu (kimseler de) namaz kılmaktadır." diye buyurmuştur.[303]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte, Peygamber (s.a.)'in Hz. Muâz'ı azarladığı namazın akşam namazı olduğu ifade edilmektedir. Halbuki bu namazın yatsı namazı olduğuna dair pek çok hadis-i şerif vardır. Nitekim bir önceki hadis-i şerifte de bu namazın yatsı namazı olduğu geçmişti. Ve biz orada bu kelime farkına işaret ederek akşam namazı sözüyle mecazen yatsı namazı kastedilmiş olabileceği gibi, azarlama hadisesinin hem yatsı hem de akşam namazlarında da ayrı ayrı zamanlarda vuku'a gelmesinin mümkün olduğunu ifâde etmiştik. Nitekim bundan önceki hadiste Muâz b. Cebel (r.a.)'in söz konusu namazda Bakara Sûresini okuduğu ifade edilirken Ahmed b.

Hanbel'in Büreydetü'l-Eslemî'den rivayet ettiği bir hadiste Hz. Muâz'ın okuduğu bu sûrenin yani el-Kamer sûresi olduğunun ifâde edilmesi, bu olayın, ayrı ayrı zamanlarda tekerrür ettiğini ortaya koymaktadır.

Ahmed b. Hanbel'in rivayet ettiği bu hadiste olay şöyle anlatılmaktadır: "Muâz b. Cebel kavmine yatsı namazı kıldırırken sûresini okuduğu için bir adam daha namaz bitmeden kalkıp tek başına namazını kılıp gitmiş. Bunun üzerine Hz. Muâz bu adama karşı sert konuşunca adam da Hz. Peygamber'e gelerek bahçe sulamakta olduğunu o anda su endişesiyle erken çıkmak mecburiyetinde kaldığını beyân ederek özür dilemiş. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (s.a.) Muâz (r.a.)'a hitaben "Şems ve Duhâ süreleriyle kıldırsaydın ya" buyurmuşlar."

Görülüyor ki, daha önceki hadislerde Hz. Muâz'ın Bakara Sûresi'ni okuduğu ifade edilirken, burada sûresini okuduğu ifade ediliyor ki, bu olayın ayrı ayrı zamanlarda tekerrür ettiğini ifade eder. Aynı şekilde adamın cemaati terk edişindeki sebebin; birinde işçi olması dolayısıyla kıraatin uzamasına tahammül edemeyişi gösterilirken; diğerinde, suyun çokça gelip bahçeyi basmasından korkusunun sebep olarak gösterilmesi de bu hâdisenin tekerrür ettiğine delalet eder. Yine İmam Âhmed'în Enes'ten rivayet ettiği bir hadiste bu adamın bahçe sulamak arzusuyla dışarı çıktığının ve Resûl-i Ekrem'in de Hz. Muâz'a "A'la ve Şems sûrelerini okusaydın ya" buyurduğunun ifâde edilmesi bu olayın muhtelif zamanlarda tekerrür ettiğini gösterir. Ancak Şurası muhakkak ki Muâz Hazretlerinin kendisi bir defa uyarıldıktan sonra bu hatada ısrar etmemesi gerekirdi. Böyleyken bu hatada ısrar etmesinin sebebi izaha muhtaçtır. Bunu şu şekilde açıklamak mümkündür. Başlangıçta Resûl-i Ekrem'in, Hz. Muâz'ı uzun sûre okumaması için ikaz etmesi, İslama yeni giren kimselerin cemaatten ve îslâmiyetten soğumaları tehlikesinden ileri geliyordu. Daha sonraları İslâmiyet gönüllere iyice yerleşince, Hz. Muâz, "artık uzun sûre okumakta bir sakınca kalmadı" düşüncesiyle yine uzun sûre okumaktan çekinmemiştir. Bu defa da Resûl-i Ekrem kendisini, arkasında yaşlı, zayıf, sıkışmış ve yolcu olan kimselerin bulunabileceği gerekçesiyle tekrar ikaz etmek lüzumunu hissetmiştir.

Buna göre zaruret olmadıkça imamın yatsı namazında A'la ve Şems, Leyi gibi orta uzunluktaki sûreleri okuması sünnettir. Çünkü yatsı istirahat ve uyku zamanına tesadüf eden bir namazdır. Onu fazla uzatmaya cemaat

her zaman tahammül edemez. Bununla beraber akşam namazında olduğu gibi kısaltmak için de bir sebep yoktur.

Fettân'ın buradaki manası, namazdan nefret ettiren demektir.Çünkü uzun sûre okumak cemaatin namazdan çıkmalarına ve cemaatten tamamen nefret edip uzaklaşmalarına sebep olur. Bazılarına göre ise, fettan kelimesinin buradaki mânâsı "azab veren" demektir. Çünkü yatsı namazında uzun okuyan kimse cemaate azab verir.[304]

792. ...Peygamber (s.a.)'in sahabilerinden birinin naklettiğine göre, Resûl-i Ekrem (s.a.) bir adama; "Namazda ne okuyorsun?" diye sormuş. O da:

Şehadet getiriyorum ve "Allah'ım senden Cennet'i istiyorum ve (Cehennemdeki) ateşten de sana sığınırım" diyorum. Ama senin ve Muaz'ın nağmelerini beceremiyorum diye cevap vermiş. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.) (şöyle) buyurmuştur:

"Biz de (senin gibi) Cennet ve Cehennem ile ilgili şeyler söylüyoruz" [305]

Açıklama

Sözü geçen fakat ismi açıklanmayan sahâbinin Ebû Hureyre (r.a.) Hazretleri olduğu İbn Mâce'nin, bu hadisi naklederken verdiği senette açıklanmaktadır.

Hadis-i Şerifte geçen "şehâdet getiriyorum" sözünün anlamı mecazen "ettehiyyatü okuyorum" demektir. Ettehiyatü duası içerisinde şehâdet kelimesi geçtiği için bu duanın bir parçası olan şehâdet kelimesi söylenmiş. Fakat duanın tümü kast edilmiştir. "Nağme" ise, ağızdan çıkan ahenkli ve tatlı seslerdir. Bu sözüyle Hz. Ebû Hureyre, Hz. Peygamber'in ve Muâz'ın gizlice okudukları, bir söz ve ahenk hârikası ve şaheseri olan duaları tatlı bir nağmeye benzetmiş ve bu duaları kendisinin beceremediğini ve ne olduğunu da bilemediğini Fahr-i Kâinat Efendimiz'e güzel bir üslûb ile arz ederek cevabını beklemeye başlamıştı. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem; "Biz de senin yaptığın gibi Cennet ve Cehennem'le ilgili dualar ederiz. Allah'tan bize Cennet'i nasip etmesini ve Cehennem ateşinden de korumasını isteriz" diye cevap verdi. Ebû Hureyre Hazretlerinin Resûl-i Ekrem'in duâsıyla

birlikte Hz. Mu-âz'ın duasından bahsetmesinin sebebi, Hz. Muâz'ın Ebû Hureyre'nin bulunduğu mahallede imamlık yapmasına bağlanabilir.[306]

793. ...Câbir (r.a.), Muâz'ın olayını naklederek dedi ki; "Peygamber (s.a.) bir gence; "Ey kardeşimin oğlu namaz kılarken ne yapıyorsun?" diye sordu. (O da):

Fatiha okuyorum, bir de Allah'dan Cennet'i istiyorum, (Cehennem) ateş(in)den de (yine) Allah'a sığınıyorum. Senin güzel nağmelerinle, Muâz'ın nağmelerininse ne olduğunu bilmiyorum, diye cevap verdi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.):

"Gerçekten Ben de Muâz da bu ikisi ile ilgili (isteklerde bulunmaktayız)" buyurdu veya buna benzer bir şey (söyledi.)[307]

Açıklama

Resûl-i Ekrem (s.a.) Efendimizin soru yönelttiği bu genç bir önceki hadis-i şerifte sözü geçen kimsedir. Resûl-i Zişan'ın sorusuna karşılık bu genç, ayakta iken Fatiha okuduğunu, oturduğu zaman da "et-Tehiyyatü" duasını okuduğunu, fakat Resûl-i Ekrem'le imamlık yapmakta olan Hz. Muâz'ın fevkalâde ahenkli dualarını anlayamadığını ifade etmiştir.

Bu gencin verdiği cevapta aslında ayakta Fatiha okuduğu, oturduğu zaman da "et-Tehiyyâtu" okuduğu açıklanmışsa da bundan önceki hadisin râvisi Ebû Salih sadece "et-Tehiyyâtü"yü okuduğunu nakletmekle yetinmiş, konumuzu teşkil eden hadisi nakleden Ubeydullah b. Miksen de sadece Fatiha okuduğunu nakletmekle yetinmiştir.

Bazı nüshalarda "genç" kelimesi geçmemektedir. Metinde geçen "bu ikisi" sözünden maksat, Cennet ve Cehennem'dir. Yani "biz de senin yaptığın gibi Allah'tan bize Cenneti nasip etmesini ve Cehennem'den korumasını istiyoruz" demektir.

"Veya buna benzer bir şey" sözü ve bu sözdeki şüphe, hadisin râvisine aittir. Râvinin bu konudaki şüphesini söylemekteki maksadı Resûl-i Zîşân Efendimiz'in söylediği sözün aslını araştırmaya teşviktir. Şârih Hattâbî, "bu ikisi" sözüyle, bu gencin yapmış olduğu Cennet'i taleb ve Cehennem'den Allah'a sığınma dualarının kasd edilmiş olmasına da ihtimal vermektedir. İbn Huzeyme, ve Beyhakî'nin rivayet ettikleri bir hadiste ise bu gencin 790

no'lu hadis-i şerifte geçen Hz. Muâz'ın arkasında yatsı namazı kılmakta iken uzun süre okuduğu için cemaati terk eden ve bu yüzden cemaatin "sen münafık mısın?" itabına mâruz kalan kimse olduğu ve "sen münafık mısın?” sözüne tahammül edemeyen bu kimsenin sonra bir savaşta şehit olduğu bu yüzden de Hz. Muâz'ın; "ben yanılmışım" diye çok acı duyduğu rivayet edilmektedir.[308]

794. ...Ebû Hureyre'den rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Sizden biriniz bir topluluğa namaz kıldıracak olursa, kısa kessin. Çünkü onların içinde zayıf olanı, hasta olanı, yaşlı olanı, iş-güç sahibi olanı vardır. Fakat yalnız kıldığı zaman, istediği kadar uzatsın."[309]

Açıklama

Bu mevzuda rivayet edilen hadis-i şeriflerin tümü beraberce mütalaa edildiği zaman, imam için namazı çok uzatmadan kıldırmanın mendub olduğu anlaşılır. Hatta bunun vâcib olduğunu söyleyenler bile vardır. Fakat imamın uzun sûre okumasını isteyen seçkin bir cemaate namaz kıldıran imamın uzun sûreler okumasında, rükû ve sücudda teşbihleri artırmasında ise, herhangi bir sakınca yoktur. Nitekim aleyhissalatü vesselam Efendimiz Hazretlerinin, sahâbîlerin bu meseledeki aşırı istek ve rızalarını bildikleri için çok kere sûreleri uzattığı ve teşbihleri çoğalttığı bilinen bir gerçektir. Fakat şurası da muhakkak ki namazı kısa kıldıracağım diye namazın erkân ve âdabına riâyet etmemek de son derece tehlikeli bir harekettir. Çünkü Resûl-i Ekrem rükû' ve sücûdunu tam olarak yapmayan bir kimseye "dön de namazını yeniden kıl, çünkü sen namaz kılmış değilsin" buyurduğu gibi[310] diğer bir hadisinde de: "Rükû ile sücûdda belini dümdüz etmeyen kimsenin namaz borcu düşmez"[311] buyurmuştur. Namazı çok uzatmadan kıldıranlardan biri Enes b. Mâlik Hazretleridir. Sa'd b. Ebî Vakkâs (r.a.)'da mescidde namaz kılarsa rüku' ve secdeleri kısa tutardı. Evinde kıldığı vakitlerde ise, namazı, rükû ve sücûdu uzatırdı. Niçin böyle yaptığı kendisinden sorulunca şu cevabı vermiştir: "Biz imamız bize uyulur" demiştir. Zübeyr b. el-Avvâm ile Ammâr b. Yâsir de namazı kısa kıldınrlarmış. Kendilerine bunun sebebi sorulduğu vakit, "şeytan vesvese vermeden namazı bitirmek" gayesiyle böyle uzatmaktan kaçındıklarını ifâde ederlermiş. Ebû Hureyre Hazretlerine; "Namazı niçin böyle kısa

kıldırıyorsun? Resûlullah da böyle kısa mı kıldırırdı?" denildiği zaman; "Evet, bununla beraber ben, büsbütün onun namazına benzetemiyorum" diye cevap vermiştir. Ömer (r.a.) şehadetine sebep olan yaralan aldığı zaman Abdurrahman b. Avf Kevser Nasr süreleriyle namazı kıldırmıştır. [312] Netice olarak:

1. Şâfiîlere göre, imamın kıraati uzatması, cemaatin buna razı olduklarını açıkça söylemeleri şartı ile sünnettir. Sabah namazı ile cuma namazı bunun dışındadır.. Bu namazlarda cemaatin rızası şart değildir.

2. Malikîlere göre şu şartlar bulunursa, imamın uzatması mendubtur:

a. Camide fazla kalabalık bulunmamalıdır.

b. Cemaatin buna razı olduğu ya hallerinden bilinmeli ve yahutta bunu istediklerini açıkça ifâde etmiş olmalılar.

c. Cemaatten birinin özrü bulunmamalı.

3. Hanefîlere göre ise, cemaate ağır gelmeyeceğini bilirse, imamın kıraati uzatması sünnet, ağır geleceğini bildiği halde uzatırsa mekruhtur. Hanefîlere göre, Hucurât'tan Burûc'a kadar olan sûreler sabah ve öğle namazlarında okunur. Yalnız öğle namazında sabahkinden biraz daha kısa tutulur. Bürûc'dan Beyyine Sûresine kadar olan sûreler ikindi namazlarında okunur. Beyyine'den aşağısı da akşam namazında okunur. Bu mevzuun geniş izahı 806 numaralı hadisin şerhinde gelecektir. Ayrıca 791 no'lu hadisin açıklamasında da mevzumuzla alakalı malumat vardır. Mufassal ve kısa sûrelerle ilgili bilgi için de 786 no'lu hadisin şerhine bakılabilir.[313]

Bazı Hükümler

1. İmamın namaz esnasında cemaatın durumunu gözetmesi, en zayıf olan kışının durumunu nazar-ı itibara alması gerekir.

2. Nafile kılan ve yalnız namaz kılan kişinin dilediği şekilde namazını uzatabileceğinin caiz olduğuna delâlet etmektedir.[314]

795. ...Ebû Hureyre (r.a.)'den rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Biriniz bir topluma namaz kıldırdığı zaman, hafif tutsun. Çünkü aralarında hasta, yaşlı ve ihtiyaç sahibi olan vardır."[315]

Açıklama

Bu hadisle ilgili açıklama bir önceki hadisin izahında geçtiğinden burada tekrara lüzum görülmemiştir.[316]

Namazın Sevabını Azaltan Hususlar[317]

796. ... Ammar b. Yâsir (r.a.) demiştir ki: Peygamber (s.a.)'i şöyle buyururken işittim: "Kişi namazı bitirirde kendisine ancak namazının onda bir (sevab)İ dokuzda biri, sekizde biri, yedide biri, altıda biri, beşte biri, dörtte biri, üçte biri, yansı (gibi namazdaki ihlâsına göre sevab) yazılır"[318]

Açıklama

İnsanların namazdan kazandıkları sevap, namazdaki ihlâs ve huşûları nisbetindedir.Namaza bütün kalbiyle yönelen ve kendini veren kimse namazın en küçük adabına varıncaya kadar riâyet edeceği için eksiksiz sevab alacaktır. Fakat namazın farzlarına, vâciblerine, sünnet ve adabına rivayette kusur eden kimsenin sevabı ise, ona göre olacaktır. Nitekim İmam Ahmed'in rivayet ettiği bir hadis-i şerifte Peygamber (s.a.)'in: "Sizin içinizden bazı kimseler namazlarını tam olarak kılarlar, bazıları yarısını, bazıları üçte birini, bazıları dörtte birini, bazıları beşte birini kılarlar" dediği ve onda bire kadar saydığı"[319] rivayet edilmiştir. Bu bakımdan insan namazda iken vâcib Teâlâ'ının huzurunda bulunduğunu bilmeli, okuduğu âyet ve duaların mânâsını iyiden iyiye düşünmeli, Cenab-ı Hak'tan gayrisini kalbine getirmemeli ve huşu içinde bulunmalıdır. "Namazda huşûlu olmalıdır" demek, namaz kılan kimsenin kendini bütün varhğıyle namaza verip Allaha yönelmesi demektir ki, bunun zahirî ve bâtını şartları vardır.

Zahirî şartları: Namaz kılan kimsenin sakin olması, ayakta iken secde yerine rükû'da iken ayakları ucuna, secdede burnunun ucuna, otururken de kucağına bakmak, sağa-sola bakınmamak, elini yanlarına salmamak, namazın dışında bîrşeyle meşgul olmamak ve imamın önüne geçmekten sakınmakla gerçekleşir. Butınî şartlar ise, namaza durunca insanın kendisini Allah Teâlâ'nın huzurunda düşünerek okuduğu âyet, duâ ve teşbihlerin

mânâsını düşünerek, manevî bir ürperişle ilâhî bir atmosferin kendisini sarmasıyla gerçekleşir. Ulemânın büyük çoğunluğuna göre namazın tam olması huşû'-nun bulunmasına bağlıdır. Huşu'suz namaz eksiktir. Huşu' azaldıkça namazın sevabı da hadis-i şerifte ifade edildiği gibi sıfıra doğru duşuş kayd eder. Bazıları "huşu namazın bir rüknüdür" demişlerse de, gerçekte huşu, namazın sıhhatinin şartı değil, ancak sevabının şartıdır.[320]

124-125 Öğle Namazındaki Kıraatla İlgili Hadisler

797. ...Atâ b. Ebî Rebâh'dan rivayete göre Ebû Hureyre (r.a.) şöyle demiştir: Her namazda Kur'ân okunur. Peygamber (s.a.)'in bize duyurduğunu biz de sizlere duyuruyoruz. Bizden gizlediğini biz de sizden gizliyoruz.[321]

Açıklama

Bu hadis-i şerif, imam Ahmed'in Müsned'i ile Müslim'in Sahih'inde, "her namazda kıraat vardır" şeklinde rivayet edilmiştir. Bundan, kıraatin her namazda farz olduğu anlaşılır. Bu hadis Müslim'in diğer bir rivayetinde; "Resûl-i Ekrem (s.a.) namazın tümünde okurdu" şeklindedir. Müslim'in bu rivayeti namazın her rekatında Kur'ân okunmanın farz olduğunu ifâde eder. Bütün rivayet farklarıyla beraber hadis-i şerif, "hiç bir namazda Kurarı okunmaz" diyenlerle, "öğle ile İkindi namazlarında kıraatin farz olduğunu" inkâr edenlere karşı bir hüccettir.

"Resûl-i Ekrem'in bize duyurduklarını biz de sizlere duyuruyoruz" sözü, bu hadisin hükmen merfu bir hadis olduğunu gösterir. Çünkü bu sözün mânâsı, "kıraatin nerelerde açık nelerde gizli olacağını biz Resul-i Ekrem'den aldık, aldığımız gibi de size gösteriyoruz" demektir. Ayrıca bu sözden cehrî okunacak yerde cehrî, gizli okunacak yerde de gizli okumak gerektiği anlaşılır. Tahâvî'nin rivayetinde Ebû Hureyre'nin şöyle dediği naklediliyor: "Resûl-i Ekrem bize imam olurdu da bazen gizli bazen da açıktan okurdu. Açık okuması akşam, yatsı, sabah, cuma, bayram namazlarında, gizli okuma s id a öğle ve ikindi namazlarıyla akşamın

üçüncü, yatsının son iki rekât-leri gibi yerlerde olurdu." Bunlar, üzerinde ulemânın ittifak ettiği meselelerdir. İstiska namazında Ebû Yûsuf, Muhammed, Şafiî ve İmam Ahmed'e göre sesli okunur. Ay ve güneş tutulması namazlarında Ebû Hanife ile Muhammed'e göre gizli, Ebû Yûsuf'a göre sesli, Şafiî'ye göre güneş tutulmasında gizli; ay tutulmasında açık okunur. Diğer nafile namazlara gelince gündüz kılınan nafilelerde açık okunamaz. Gece kılman nafilelerde ise, gizli veya açık okumak ihtiyarîdir. İmam Nevevî'nin beyânına göre, gece kılınan nafile namazları hakkında Şafiî mezhebinde iki görüş vardır:

1. Açık okunur; **2.** Açık veya gizli okumak ihtiyarîdir.

Yalnız başına namaz kılan kimsenin, sesli kılınan sabah, akşam, ve yatsı namazlarını sesli kılması Malikîlere ve Şafiîlere göre müstehabtır. Ebû Hanife'ye göre ise, ihtiyarîdir.[322]

798. ...Ebû Katâcle'den; demiştir ki: Peygamber (s.a.) bize namaz kıldırırdı da öğle ve ikindi namazlarının ilk iki rekâtlarında Fatiha'yla beraber iki sûre okurdu. Bazan da bize âyeti işittirirdi. Öğle namazında birinci rekâtı uzun, ikinciyi kısa tutardı. Sabah namazında da böyle yapardı.[323]

Ebû Dâvûd dedi ki: (Râvi) Müsedded, Fatiha ile sûreden söz etmedi.[324]

Açıklama

Bu hadis-i şerif öğle ikindi ve sabah namazlarında okunacak Kur'ân'ın miktarını ve mâhiyetini beyân etmektedir.

"Fatihayla beraber iki sûre okurdu" sözüden maksat, "birinci rekatta Fatihadan sonra bir sûre, ikinci rekatta da yine bir sûre olmak üzere ilk iki rekatte toplam iki sure okurdu" demektir. Bu ifâdeden aynı zamanda, namazda kısa bile olsa bir sûreyi tam olarak okumanın, uzun bir sûrenin bir bölümünü okumaktan daha faziletli olduğu anlaşıldığı gibi, sûre okumanın sadece birinci ve ikinci rekâtlara tahsis edildiği de anlaşılır. Nitekim ulemânın büyük çoğunluğu bu görüşte olduğu gibi, İmam Şafiî'nin eski mezhebi 4e böyledir.İmam Şafiî (r.a.)'nin sonraki içtihadına göre ise sürenin dört rekâtlı namazların üçüncü ve dördüncü rekâtlarında, üç rekatlı

namazların da üçüncü rekâtında Fâtiha'dan sonra okunması müstehabdır. Şafiî Hazretlerinin bu görüşü Ebû Hâmid ve el-Hâvî sahibi tarafından nakledilmiştir. Sûre okumanın müstehab olduğuna dâir İmam Şafiî'nin delili Müslim'in rivayet ettiği şu hadis-i şeriftir: "Peygamber (s.a.) öğle namazının ilk iki rekâtının her birinde otuzar âyet kadar, son rekâtlarında ise on beşer âyet yahut bunun yarısı kadar okurmuş. İkindi namazının ilk iki rekatından her birinde on beşer âyet kadar; son rekâtlarında da bunun yarısı kadar okurmuş"[325] İmam Şafiî Hazretlerine göre, bu hadis namazda Fâtiha'dan sonra sûre okumanın müstehab olduğuna ve bunun miktarının da en az yedi âyet olduğuna delâlet etmektedir.

"Bazan da bize âyeti işittirirdi" cümlesi ise, Buhârî'de; "bazen biz âyeti işitirdik" şeklinde rivayet edildiği gibi, Nesâî'de "Lokman ve Zâriyât Sürelerinden (okuduğu) bir âyetten sonra diğer bir âyeti işitirdik" şeklinde rivayet edilmektedir. Bu rivayetler gizli okunması gereken namazlarda isterse bile bile olsun Fatiha' dan veya sûreden bir âyeti sesli okumanın bir sakıncası olmadığını, bu durumun sehv secdesini gerektirmediğini ifâde etmektedir. Ancak aksini iddia edenler de vardır. Bu bakımdan bu hadis, "öğle ve ikindi namazlarında gizli okumak namazın sıhhatinin şartıdır" diyenlerin aleyhine bir delildir.

Bu mevzuda Nevevî şunları söylemektedir: "Bu hadis gizli okunan namazlarda sesli okumanın da caiz olduğuna delâlet ettiği gibi böyle namazlarda gizli okumanın namazın sıhhati için şart olmadığına da delâlet eder. Ayrıca bu şekilde bir âyeti seslice okuyuvermek namazdaki tefekkür ve huşu' neticesinde meydana gelmiş de olabilir."

Tîbî'ye göre ise, buradaki "işittirmek"ten maksat okunan kelimelerin sadece hangi sûreden ve hangi kelime olduğu fark edilmeyecek kadar sesi yükseltmektir.

Hanefî ulemâsına göre, namazda gizli veya yerine göre sesli okumak vâcibtir. Ancak bir veya iki âyeti sesli okumak kıraati gizli olmaktan çıkarmaz. Resûl-i Ekrem (s.a.)'in ender olarak böyle bir veya birkaç âyeti okuması, bunun caiz olduğunu beyân etmek maksadına bağlanabilir.[326]

"Öğle namazında birinci rekatı uzatır, ikinciyi kısa tutardı..." sözünü Abdürrezzak'm Ma'mer'den rivayet ettiği şu 800 no'Iu hadis-i şerif güzel açıklar. "Peygamber (s.a.) halkın cemaate yetişebilmesini sağlamak için birinci rekatı uzatırdı." Yine Abdurrezzak'ın İbn Cüreyc vasıtasıyla rivayet ettiği bir haberde Atâ'nın şöyle dediği ifâde ediliyor: "Cemaat iyice

çoğalıncaya kadar imam birinci rekati uzatmalıdır. Ben bunu arzu ediyorum." Birinci rekatı uzun tutmanın hikmetini birinci rekatta cemaatin kendisini daha çok namaza verdiğine ve daha çok huşulu olduğuna, ikinci rekatta ise, bunun nisbeten azalabileceğine bağlayanlar da vardır.

Nitekim Sevrî, Malikî mezhebi âlimleri ve Muhammed b. el-Hasen ile bir çok Şafiî uleması birinci rekatta, ikinci rekattan daha uzun okumanın müstehab olduğu görüşündedirler. Delilleri de konumuzu teşkil eden hadis-i şerifler ile birlikte, Müslim'in rivayet ettiği şu hadis-i şeriftir: "Vallahi öğle namazına durulurdu da bir kimse Bakî'a gider abdest bozar, sonra abdest alır gelir; Resuluilah (s.a.) ilk rekatı uzattığından hala ilk rekatta bulunurdu."[327]

Bazıları da: "Müstehab olan her iki rekatta okunan âyet miktarının eşit olmasıdır" demişlerdir. Bunların delilleri de İmam Ahmed ve Müslim'in Ebû Saîd el-Hudrî'den rivayet ettikleri şu hadis-i şeriftir: "Peygamber (s.a.) öğle namazının ilk iki rekâtının her birinde otuzar âyet kadar, son rekatlarında ise on beşer âyet yahut bunun yansı kadar okurmuş, ikindi namazının ilk iki rekatından her biri de on beşer âyet kadar, son rekatlarında bunun yansı kadar okurmuş."[328]

Nitekim Ebû Hanife ve Ebû Yûsuf bu görüştedirler. Ancak bu iki büyük imam sadece sabah namazında birinci rekatın ikinciden daha uzun tutulmasının müstehab olduğunu söylerler. Nitekim Muhammed Zihni Efendi Ni'met-i İslâm isimli eserinde bu meseleyi şöyle ifade ediyor: "Ancak sabah namazının birinci rekatını ikinci rekattan istihbaben üçte iki veya üçte bir nisbetinde uzun okumaktır. Bu ölçü bazan âyetlerin adedi, bazan kelimeler ve bazan harfler itibariyle değişik olabilir."[329]

Bu imamlara göre bu hadis-i şerifte geçen öğle ve ikindi namazlarında Resul-i Ekrem (s.a.)'in birinci rekatı, ikinci rekattan daha uzun tutmasının mânâsı, birinci rekatta ikinciden fazla olarak sübhâneke okuması ve eûzu çekmesidir. Birinci rekatta daha uzun okunacaktır diyenlerle her iki rekatta okunacak âyet miktarı eşit olacaktır diyenlerin arasını el-Beyhakî şöyle uzlaştırmıştır: "Şayet cemaate bazı kişilerin daha gelmesi bekleniyorsa imam birinci rekatı uzatabilir. Böyle bir durum söz konusu değilse, her iki rekatı da eşit tutar."

Hadiste geçen "sabah namazında da böyle yapardı" sözü, sabah namazında imam birinci rekatta ikinci rekattan daha uzun okur diyen imam Ebû Yûsuf ile Ebû Hanife'nin görüşünü desteklemektedir. Bu meselede İbn

Hümâm diyor ki: "Sabah namazında birinci rekatın ikinci rekattan uzun olmasının öğle ve ikindi namazlarına benzetilmesi uzunluğun miktarı bakımından değildir. Sadece birincisinin ikinciye nisbetle daha uzun oluşu yönündendir. Bu da bilindiği gibi öğle ile ikindide sadece sübhâneke ve eûzu farkıdır. Sabah namazında ise, birinci rekatla ikinci rekat arasındaki fark üçte iki veya üçte bir nispetindedir denebilir.[330]

Bazı Hükümler

1. Namazda Fatiha'dan sonra sûrenin sessiz okunan namazlarda bazı ayetlerin sesli okunması namaza zarar vermez.

2. Birinci rekatlarda ikinciye nispetle daha uzun okumak caizdir.

3. İbn Dakîk el-îd'e göre bu hadis aynı zamanda bilinenden hareketle bilinmeyen hakkında hüküm vermenin caiz olduğuna da delâlet eder. Çünkü bir sûrenin tek bir âyetini işitince diğer âyetlerinin de sessizce okunduğuna hükmetmek, elde kesin bir delil olmadığı halde bilinenlere bakarak bilinmeyenler hakkında hüküm vermekten başka bir şey değildir.[331]

799. ...Ebû Katâde'den (şu bir önceki hadisin) bir kısmı rivayet edilmiş (bu rivayete râvi el-Hasen b. Ali) şunu ilâve etmiştir: "Son iki rekatte de Fâtiha'yı okurdu." (Râvi el-Hasen) Hemmâm'dan rivayetinde ise bu hadise (şunu da) ilâve etmiştir. (Hemmâm) dedi ki; ilk rekâtta (kıraati) ikinci rekattan daha çok uzatırdı, ikindi namazında da sabah namazında da böyle yapardı.[332]

Açıklama

Bu hadis-i şerif bir önceki hadisin devamı mahiyetindedir.Râvi el-Hasen bir önceki hadis-i şerifi, Yezîd b. Harun'dan; "Bazan bize âyeti işittirirdi" sözüne kadar rivayet etmiş ve fazla olarak da şunları nakletmiştir; "Ve son iki rekatta Fatiha okurdu." Bu fazlalığı bir de Müslim, Sahih'inde şu mânâya gelen lafızlarla rivayet etmiştir:

"Bize Ebû Bekr b. Ebî Şeybe rivayet etti. (Dedi ki): Bize Yezid b. Hârûn rivayet etti. (Dedi ki): Bize Hemmâm ile Ebân b. Yezid, Yahya b. Kesîr'den o da Abdullah b. Ebî Katâde'den; o da babası (Katâde)'den naklen haber

verdi ki; Hz. Peygamber (s.a.) öğle ile ikindi namazlarının ilk iki rekatlarında Fatiha ile bir sûre okurdu. Bazan da âyeti bize işittirirdi. Son iki rekatlarda ise yalnız Fâtiha'yı okurdu."[333]

el-Hasen'in rivâyelindeki bu fazlalık Müslim'in rivâyetindeki Ebû Bekr b. Ebî Şeybe'nin yaptığı ilâveye aynen benzemektedir. Ancak şurasını unutmamak lâzımdır ki, müellifin bahsettiği el-Hasen'e ait fazlalık, Müsedded ile İbnü'l-Müsennâ'nın rivayetleri olan bir önceki hadise nisbetledir. Netice olarak el-Hasen'in rivayetinde sadece Resûl-i Ekrem'in son iki rekatta bir de Fatiha okuduğu ilâvesi bulunmaktadır. el-Hasen'in Yezid b. Hârûn vasıtasıyla Hemmâm'dan yaptığı rivayette ise şu fazlalık da vardır; "İlk rekâtta (kıraati) birinci rekattan daha çok uzatırdı, ikindi ve sabah namazlarında da böyle yapardı"

Müellifin bu fazlalığı sadece Hemmam'a isnad etmesi, bu hadisi Hemmam'la beraber nakleden Ebân b. Yezid el-Attâr'm rivayetinde bu fazlalığın bulunmadığı kanaatini uyandırıyorsa da aslında bu ilâve her ikisi tarafından da rivayet edilmiş, fakat Müslim senedi kısalttığı için bunların isimlerinden söz etmemiştir. Müslim'in sadece Ebân'ın lafızlarını, Buhârî'nin de sadece Hemmâm'ın lâfızlarını nakletmiş olmaları ihtimali de vardır.

Bu hadisle ilgili hükümler bir önceki hadisin izahında geçmiştir.[334]

800. ...Ebû Katâde'den; demiştir ki: "Biz Resûlullah (s.a.)'ın (namazın birinci rekatını) bu şekilde (uzatarak) cemaatin, birinci rekatta yetişmesini arzu ettiği kanaatine vardık."[335]

Açıklama

Ebû Katâde (r.a.) Resûl-i Zişân'ın namazın birinci rekatında ikinci rekata nispetle daha uzun okuduğuna dâir 798 ve 799 no'Iu hadisleri rivayet ettikten sonra bu hareketin hikmetini beyân için bu sözleri söylüyor. Buradan anlaşılıyor ki; içlerinde Ebû Katâde'nin de bulunduğu cemaat, Resûl-i Ekrem'in birinci rekatta daha uzun okumasını, birinci rekata daha çok cemaatin yetişmesi arzusuna bağlamışlardır. 798 numaralı hadisin izahında da ifâde ettiğimiz gibi birinci rekatta insan daha dinç olduğu için okunan âyet-i kerimeleri daha iyi dinler ve dolayısıyla mânevi bir havaya

kendisini daha çok kaptırır. Namazın özü sayılan ihlâs ve huşu kendisini daha çok sarar ama ikinci ve daha sonraki rekatlarda şeytanın vesvesesi insana arız olarak bu duyguların kaybolmasına sebeb olabilir.[336]

801. ...Ebû Ma'mer'den; demiştir ki: Biz Habbab'a;

Hz. Peygamber (s.a.) öğle ve ikindi namazlarında Kur'ân okur muydu, diye sorduk. O da:

Evet, dedi. Biz;

Bunu nasıl anlıyordunuz? dedik;

Peygamber (s.a.)'in sakalının hareket etmesinden, diye cevap verdi.[337]

Açıklama

Bu hadis-i şeriften anlaşılıyor ki öğle ve ikindi namazlarında Fahr-i Kâinat Efendimiz sessiz okuduğu için okunan Kur'ân işitilmediğinden sahabe-i kiram (r.a.) hazretleri, öğle ve ikindi namazlarında Kur'ân okunup, okunmayacağı konusunda şüpheye düşmüşler ve bu meseleyi huzur-i risâlet penâhîde en çok bulunmak şeref ve bahtiyarlığına eren ilk müslümanlardan Habbâb (r.a.) Hazretlerine sormayı uygun bulmuşlar: Metinde görüldüğü gibi Habbâb (r.a.) Hazretleri de onlara olumlu cevap vererek bu mevzudaki şüphelerini izâle etmiştir. Buhârî şârihi Kirmânî'ye göre ise, sahâbe-i Kiram'ın bu mevzudaki şüphesi sadece Fatihadan sonra ne okunacağı mevzusuyla ilgiliydi. Ancak Resûl-i Ekrem'in sakalının hareket etmesi öğle ve ikindi namazlarında Kur'ân okuduğuna hükmetmek için yeterli bir sebep değildir. Çünkü Resûl-i Zişânın sakalının hareket etmesi namaz içerisinde teşbih ve zikirle meşgul olmasından da ileri gelebilir. Bu bakımdan sakalın bu hareketinin kıraatten ileri geldiğini kesinlikle ortaya koyabilecek bir delile ihtiyaç vardır. Her halde Habbâb (r.a.) Hazretleri bu namazları akşam, yatsı ve sabah namazları gibi sesli kılınan namazlara kıyas ettiği için bu hükme varmıştır. Bu ise yeterli bir delil değildir. Ancak bundan önce 798 numarada geçen hadisin, "Bazan da bize âyeti işittirirdi" cümlesi bu kıyasa ilâve edilirse işte o zaman, Resûl-i Ekrem'in öğle ve ikindi namazlarında da Kur'ân okuduğuna kesinlikle hüküm etmek mümkün olur.[338]

Bazı Hükümler

1. Öğle ve ikindi namazlarında da kıraat vardır.
2. öğle ye ikindi namazlarında kıraat sessizdir.
3. Cemaatin imamın hareketlerini gözleriyle takip etmesi caizdir. Nitekim Mâliki âlimlerine göre ayakta iken secde edeceği yere değil, imamına bakar. Bu hadis bu meselede Malikîler için bir delildir. Onlar, "şayet imamın hareketlerini gözle takip etmek gerekmeseydi çenesinin hareket ettiğinin farkına varmak mümkün olmazdı" diyorlar. Hanefiyye ve Şâfiiyyeye göre ise, cemaatin ayakta iken secde yerine bakması sünnettir. Çünkü huşu'a en uygun hal budur. Nitekim "Ben nasıl namaz kılıyorsam, siz de öyle kılınız"[339] buyurularak namazda sağa sola, karşıya bakmak yasaklanmıştır. Hz. Peygamber gibi namaz kılmak ancak namazı huşu içinde kılmakla gerçekleşir. Hanefilere göre rukû'da iken ayaklara, secdede iken buruna, teşehhudde iken kucağa bakmak lâzımdır. Ancak bundan Ka'be müstesnadır. Zira Ka'be'ye bakmak başlı başına bir ibâdettir.[340]

802. ...Abdullah b. Ebî Evfâ[341] 'dan rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.) öğle namazının birinci rekatında, ayak sesi duymaz oluncaya kadar kıyamda dururdu.[342]

Açıklama

Her zaman!ümmetini gözeten Fahr-i Kâinat Efendimiz ümmetinin kazanacağı büyük ecir ve sevabı hesaba katarak birinci rekatta okuduğu Kur'ânı ikinci rekata nispetle uzatmıştır. Hatta birinci rekattaki bu okuma namaza gelmekte olan kimselerin ayak seslerinin iyice kesilmesine kadar devam etmiştir. Bu hadis-i şerif sabah namazlarında olduğu gibi öğle namazlarında da birinci rekatta kıraatin ikinci rekâta nispetle daha uzun olacağını ifade etmektedir. Her ne kadar hadisin râvilerinden birinin kimliği bilinmediğinden dolayı hadis zayıf ise de 800 numaralı hadis-i şerif bu hadisi desteklemektedir. Nitekim İbn Ebî Şeybe'nin aynı senetle Ibn Ebî Evfâ'dan naklettiği bir hadiste de Resûl-i Ekrem (s.a.)'in ayak sesi işittikçe (kıraate devam edip) cemaati beklediği ifade edilmektedir. Biz bu mevzuda

mezheplerin görüşlerini delilleriyle birlikte 798 numaralı hadis-i şerifin açıklamasında verdiğimizden burada tekrara lüzum görmüyoruz.[343]

125-126. Son İki Rekâtte (Kıraati) Kısa Tutmak

803. ...Câbirb. Semure'den demiştir ki: Ömer (r.a.), Sa'db. Ebî Vakkâs'a;

"Gerçekten halk senden namaza varıncaya kadar her konuda şikâyet etmektedir, dedi. (O da):

Ben (namazın) ilk iki rekâtını uzatırım, son iki rekatini da kısa tutarım. Peygamber (s.a.)'in namazına uymakta kusur etmem diye cevap vecdi. (Hz. Ömer de):

Senden beklenen de budur, dedi.[344]

Açıklama

Sa'd b. Ebî Vakkâs (r.a.) Kûfe'de vali iken câhil çöl arapları tarafından Halife Hz. Ömer'e şikâyet edilmişti. Bu çöl arapları Hz. Ömer'in tabiriyle "namaza varıncaya kadar her mevzuda Hz. Sa'd'dan şikâyetçiydiler." Hz. Sa'd aleyhindeki başlıca şikâyet onun namazı sünnete uygun olarak kıldırmamasıdır. Hz. Ömer bunu kendisinden sormuş Hz. Sa'd ona ikna edici cevabı vermişti. Kendisi Resûl-i Ekrem gibi ilk rekâtta çok duruyor, son iki rekâtı hafif tutuyordu. Yani son iki rekâtta ya kıraati hazfediyor, yahut kıraati kısa kesiyordu. Onun sözünden kıraati hazfettiğini (kaldırdığını) anlayanlar bu hadisi son iki rekatta kıraatin olmadığına dair delil gösterirler. Son iki rekatta rıkaatı farz görenler ise, Hz. Sa'd'ın "hazfederim" sözünü "kıraati kısa keserim" mânâsına alarak bu hadisin kendileri için bir delil teşkil ettiğini söylerler.

Bütün bunlardan anlaşılıyor ki, bazı cahil çöl arabları her rekatta kıraatin eşit miktarda okunacağını zannederek bu büyük sahabîyi Halife Hz. Ömer'e şikâyet etmişlerdi. Hz. Sa'd, aleyhinde vuku' bulan bu ithamdan müteessir olarak, "namazı da bir takım bedevilerden mi öğreneceğim?" demişti.

Hz. Ömer, Sa'd'ın ikna edici sözlerini duyunca, "zaten bizim de senin hakkındaki kanaatimiz budur" veya "senden beklenen de budur" diye karşılık vermiş, memnuniyetini bildirmiştir.

Hz. Sa'd aleyhindeki ikinci iddia onun, gaziler arasında ganimetleri eşit dağıtmamasıydı. Gerçi ganimetin gaziler arasında eşit miktarda dağıtılması gerekir. Fakat devlet reisi veya vekili durumunda olan kimse, gördüğü bir maslahattan dolayı bazı gazileri taltif edebilir. Bu maslahatın sadece devlet yetkilisi tarafından bilinmesi yeterlidir. Fakat bedevilerin, özellikle hased ve garaz sahihlerinin bu gibi ince ve ilmî meselelere akıl erdirememesi gayet tabiîdir. Üçüncü iddia onun halk arasında hüküm verirken adaleti gözetmediği idi.

Bilindiği gibi Hz. Sa'd, İmam Mâlik'in ifadesiyle kıyamete kadar kendisinden sonra gelecek olanların en adaletlisi idi. Onun için Hz. Sa'd, aleyhindeki bu iftiradan son derece müteessir olmuş ve iftiracı Üsâme'ye karşı ellerini kaldırarak "madem ki böyle söyledin, ben de vallahi senin aleyhine üç dua edeceğim dinle! İlahi senin bu kulun yalancı ise, bu sözü riya-süma için ayağa kalkıp söylediyse, ömrünü uzat, fakir kıl, fitnelere uğrat" dedi. Sonraları o adama halinden sorulduğu vakit, "Kocamış, fitneye uğramış, zavallı bir fakirim, Sa'd'ın duası bana isabet etti" derdi. Abudullah b. Umeyr der ki, "sonraları O'nu ben de gördüm, ihtiyarlıktan kaşları gözlerine sarkmış olduğu halde, yolda kendisine rast gelirdim. Kızlara sataşır, onları çimdikler ve rüsvay olurdu." Hakikaten iftiracı Usame b. Katâde halk arasında rüsvay olmuş, hem fakir düşmüştü, hem de bakmakla mükellef bulunduğu

On bir tane kızı vardı. Fitnesi kadın yüzündendi. Kadın sesi duyar duymaz hemen o tarafa döner, rezaletten haya etmezdi. Kendisini ayiplayanlara "ne yapalım Sa'd'ın duası beni böyle yaptı" derdi. Gençliğinde de her kopan fitnede parmağı bulunurdu.

Hz. Sa'd'ın aleyhinde vuku bulan şikâyetler arasında O'nun güya ganimetlerden beşte birinin satışında bazı kişilere iltimasta bulunduğu, çarşıya yakın bir yerde bina ettiği köşküne, çarşının gürültüsünün kendisini rahatsız etmemesi için tahtadan kapı yaptırmış olduğu, ava merakı yüzünden savaşlara çıkmadığı gibi asılsız bir takım suçlamalar da vardı. Yalnız Hz. Sa'd'ın konağına kapı yaptırarak halk ile arasına bir engel koymuş olması padişahların hâline benzemek gibi olduğundan Hz. Ömer'in üzüntüsüne yol açmıştı. Bundan dolayı konağın kapısının derhal sökülerek yıkılmasını emretmiş, görevli müfettişler konağa yapılan bu kapının dışında hiç bir iddianın doğru olmadığını tespit ederek Hz. Ömer'e bildirmişlerdir.

Hz. Ömer yine aynı göreve devam etmesini Hz. Sa'd'a rica etmişse de Hz. Sa'd, bunu bir daha kabul etmemiştir.[345]

Bazı Hükümler

1. Üç veya dört rekâtli farzların ilk iki rekâtlarında kıraat farz, son rekatlarında ise, farz değildir. İmam Ebu Hanife ve onun görüşünü tercih edenler bu hadisi delil getirerek dört ve üç rekâtli farz namazların üçüncü-dördüncü rekâtlarında kıraatin farz olmadığım söylemişlerdir. Bundan dolayıdır ki, "Hidâye sahibi ile diğer Hanefî uleması farz namazı kılan bir kimse hakkında "son rekatlarda isterse bir Fatiha okur, dilerse teşbih eder yahutta susar" demişlerdir. Bu görüş Hz. Ali, İbn Mes'ûd ve Âişe'den de rivayet edilmiştir.

2. Memurlarından biri şikâyet edilince yönetici, müfettiş göndererek şikâyeti yerinde tetkik ettirir. Müfettiş o yerin fazilet sahiblerinden olayı soruşturur.

3. Şikâyete maruz kalan kişi, şikâyet edildiği konuda, töhmetten kurtulmak için etraflı bir savunma yapabilir.[346]

804. ...Ebû Said el-Hudrî'den; demiştir ki: Biz Peygamber (s.a.)'in öğle ve ikindi (namazlarındaki) kıyamını tahmin ederdik. Öğlenin ilk iki rekatındaki kıyamını (meselâ) elif lam mim tenzîl Secde sûresi kadar, (yani) otuz âyet miktarında olduğunu tespit ederdik. Son iki rekattaki kıyamını da bunun yansı kadar tahmin ederdik, İkindi (namazının) ilk iki rekatındaki kıyamını öğlenin son iki rekatı kadar tahmin ederdik. İkindinin son iki rekatındaki kıyamını da öğlenin son iki rekatının yarısı kadar tahmin ederdik.[347]

Açıklama

Bu hadis-i şerif öğle ve ikindi namazlarının ilk iki rekatlarında ne kadar Kur'ân okunacağını, kıyamın ne kadar uzatılacağını beyân etmektedir. îmam Nevevî diyor ki; "Ulemânın beyânına göre Resûl-i Ekrem (s.a.), namazı cemaatin durumuna göre uzun veya kısa kıldırırdı. Bazan namazı uzatmak istediği halde çocuk ağlaması gibi bir sebepten dolayı kısa keserdi."

Bazıları Resûl-i Ekrem'in genellikle namazı uzatmadığını, namazı uzatmasının pek nâdir olduğunu söylerler ve "uzun kıldırması bunun caiz olduğunu göstermek için, hafif kıldırması da efdal olduğunu bildirmek içindir" derler. Gerçekten Resûlullah (s.a.)'in cemaat içinde hasta, zayıf ve iş-güç sahibi kimselerin bulunduğunu sebep göstererek, namazı uzatmayı emretmesi de bunu gösterir. Netice olarak "sünnet olan namazı kısa kıldırmaktır" denebilir. Hadis-i şeriften anlaşılıyor ki, Sahabe-i kiramın tahminine göre Resûl-i Zîşân Efendimiz öğle namazının ilk iki rekatında Elif-Lâm-Mim Secde Sûresi uzunluğunda otuz âyet, son iki rekatında ise, ilk iki rekatta okuduğunun yarısı yani on beş âyet kadar okurmuş. İkindi namazının ilk iki rekatında ise, öğle namazının son iki rekatında okuduğu kadar on beş âyet son ita rekatında da bunun yarısı kadar okurmuş.[348]

Bazı Hükümler

1. Bütün namazlarda ilk rekatın ikinciden uzun tutulacağını söyleyenler bu hadis-ı şerifi delil getiriyorlar. Nitekim İmam Şafiî de bu görüştedir. Bazıları bütün rekatların birbirine eşit olacağını söylemişlerdir. İmam Ebû Hanife ile Ebû Yûsuf'a göre yalnız sabah namazının ilk rekatı ikinci rekatından uzun tutulur. İkinci rekatı birinci rekattan uzun tutmak ise, ulemânın ittifakıyla mekruhtur. Yalnız İmam Malik'in bunda bir sakınca girmediği rivayet olunur. Bir kimse gizli okunacak namazda unutarak aşikâr ve aşikâr okunacak namazda gizli okursa, İmam Ebû Hanife'ye göre, vacibi terk ettiğinden sehv secdesi lâzım gelir.

2. İkindi namazında okunan âyetlerin uzunluğu, öğle namazında okunan âyetlerin uzunluğunun yarısı kadardır. Öğle namazının ilk iki rekatında on beş, son iki rekatında da bunun yarısı kadar okunur.

3. Öğle ve ikindi namazlarının üçüncü ve dördüncü rekatlarında da Kur'-ân okunur. Öğle namazlarında ikindiye nispetle daha uzun Kur'ân okunmasındaki hikmet, öğle vaktinin uyku vakti olmasındandır. Birinci ve ikinci rekatlarda uzun sûreler okunmak suretiyle namaza ve özellikle ilk iki rekata yetişmeleri sağlanmış olur. Üçüncü ve dördüncü rekatlarda Resûl-i Ekrem'in Kur'ân okuması bunun sünnet olduğunu beyân için değil de,caiz olduğunu beyân içindir. Hanefîlerin görüşü budur. Çünkü Resûl-i Ekrem

öğle ve ikindi namazlarının son iki rekatında sadece Fatiha okurdu. Câbir b. Abdullah hadisi buna delildir.[349]

126-127 Öğle-İkindi Namazlarında Kıraatin Mikdarı

805. ...Câbir b. Semure'den rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.) öğle ve ikindi (namazlarında): surelerini ve bunlar kadar olan diğer sûreleri okurdu.[350]

Açıklama

Bu hadis-i şerif, Resûl-i Zişân Efendimiz'in öğle ve İkindi namazlannda Tarık süresiyle Bürûc sûrelerini veyahutta bunlara denk uzunlukta olan evsat-i mufassal denilen surelerden birini okuduğunu beyân etmektedir. Biz 786 numaralı hadisin açıklamasında, sûrelerin uzunluk bakımından kısımlarını beyân etmiştik. Bilindiği gibi cemaate ağır gelmeyeceği bilinirse, imamın kıraati uzatması Hanefî mezhebine göre sünnettir. Ağır geleceğini bildiği halde uzatması ise, mekruhtur. Diğer mezheb imamlarına göre de bazı şartların bulunması halinde durum böyledir. Ancak Hanefi ulemâsına göre, sabah ve öğle namazlarında Hücûrât'tan Bürûca kadar olan ve Tivâl-ı Mufassal denen sûreleri, ikindi ile yatsı namazlarında Bürûc'da Beyyine'ye kadar olan ve Evsat-i Mufassal denen sûreleri,akşam namazında da Beyyine'den Nâsâ kadar olan sûreleri okumak sünnettir. Cemaatin durumuna göre daha uzun veya daha kısa okumak caizdir. Nitekim Resûl-i Ekrem'in bazı değişik uygulamaları bunun caiz olduğunu göstermek içindir. Bu mevzudaki diğer mezhep imamlarının görüşünü 794 no'lu hadis-i şerifin açıklama kısmında yazdığımız için burada tekrara lüzum görmüyoruz.[351]

806. ...Câbir b. Semure demiştir ki: Resûlülallah (s.a.) güneş (tam tepe noktasından batıya doğru birazcık) kaydımı öğleyi kılardı ve aşağı yukarı Leyi suresi uzunluğunda bir sûre okurdu. İkindiyi de Öyle kıldırırdı. Ancak sabah namazını uzatırdı.[352]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte namazının güneşin tam tepe noktasından biraz batıya meyletmesiyle giren ilk vaktinde, vakit geçirilmeden kılınmasının lüzumunu ifâde etmektedir.Müslim'in bu mevzudaki rivayeti ise şöyledir: "Peygamber (s.a.) öğle namazım güneş meylettiği zaman kılardı." Hadis-i şeriften Resûl-i Ekrem (s.a.) Efendimizin öğleyi ve ikindiyi vakit girer girmez, hiç beklemeden ve Leyi suresi gibi orta uzunlukta (Evsat-i Mufassal denilen) sûrelerden biriyle kıldırdığı anlaşılmaktadır.

Bu mevzudaki Hanefî Mezhebinin görüşü Hidâye isimli eserde şöyle özetlenmektedir: Hazarda sabah namazının iki rekâtında Fatiha'dan sonra kırk yahut elli âyet kadar okunur. Kırk âyetten altmış âyete, altmış âyetten yüz âyete kadar okunacağına dair de hadisler vardır. Nitekim Müslim'in bu mevzudaki rivayeti şöyledir:

"Resûlullah (s.a.) sabah namazında Kâf sûresini okurdu. Sabah namazından sonraki namazlarını daha hafif kıldınrdı."[353] Ebü Burde'den rivayet edildiğine göre; "Resûlullah (s.a.) in sabah namazında 60 âyetten yüz 'ayete kadar okuduğu" olurmuş. İbn Hibbân'ın rivayeti, "Altmış âyetten yüz âyete kadar okurdu" şeklindedir. Hz. Abdullah b. Ömer'den gelen rivayet ise, şöyledir: "Peygamber (s.a.) bize Sâffât süresiyle namaz kıldırırdı." Bu farklı rivayetlerin arası şöyle uzlaştırılmıştır: İsteksiz olan cemaata kırk âyetle kıldırılır, istekli olan cemaata ise, yüz âyetle kıldırılır. İkisi arasında olan cemaate ise, elli ilâ altmış kadar âyetle kıldırılır. Bu mevzuda gecelerin kısalığına veya uzunluğuna göre hareket edileceğini söyleyenler olduğu gibi, cemaatin meşguliyetine göre de okunacak âyetlerin sayısının değişebileceğini söyleyenler de vardır. Öğle namazında okunacak âyetlerin uzunluğu sabah namazındaki okunacak âyetlerin uzunluğuna denk olmalıdır. Çünkü her iki namazın vakti de genişlik bakımından aynıdır. Mebsût'ta; "öğle vakti meşguliyet vakti olduğu için cemaate bıkkınlık vermemek maksadıyla sabah namazından daha az âyet okunur" deniliyor. İkindi ve yatsı namazlarında okunacak âyetlerin uzunluğu da biri birine denk olmalıdır. Bu bakımdan bu iki vakitte Evsat-i Mufassal denilen Bürûc Sûresi'nden Beyyine Sûresi'ne kadar olan sûreler okunur.

Akşam namazında ise, Kısar-i Mufassal denilen Beyyine Sûresi'nden Nâs Sûresi'ne kadar olan sûreler okunur. Bu mevzuda asıl delil, Hz. Ömer'in

Ebû Musa el-Eş'arî'ye gönderdiği, Abdurrezzak'ın Musannaf'ında rivayet edilen şu mektuptur: "Sabah ve öğle namazlarında Tıval-ı Mufassal'! (Hucurat'tan Bürûc'a kadar olan sureleri) oku, ikindi ve yatsıda Evsat-ı Mufassalı (Büruc'dan Beyyine'ye kadar olan sureleri) oku, Akşam namazında da Kısâr-ı Mufassalı (Beyyine'den Nâs'a kadar olan sureleri) oku. Çünkü akşam acele kılınmalıdır. Bu bakımdan kısa okuyarak kıldırmak daha uygun olur. İkindi ve yatsı namazlarını ise geciktirerek kıldırmak müstehabtır."[354]

Konuya ait mezhep görüşlerini şöylece özetlemek mümkündür:

1. Hanefilere göre, sabah ve öğle namazlarında tıval, ikindi ve yatsı namazlarında kısar bölümlerinden sûreler okunmalıdır.

2. Şâfiîlere göre de, durum Hanefîlerinki gibidir.Yalnız cuma günü sabah namazının ilk rekatında Secde Sûresini ve ikinci rekatında İnsan Sûresini okumak sünnettir.

Hanefî ve Şafiî mezheplerine göre öğle namazında okunacak sûreler, sabah namazında okunacak sûrelerden biraz kısa olmalıdır.

3. Mâlikîlere göre, sabah ve öğle namazlarında tıvâl, ikindi ve akşam namazlarında kısar ve yatsı namazında evsat bölümlerindeki sûreler okunmalıdır. Bunlara göre bunun hükmü sünnet değil mendubtur.

4. Hanbelilere göre, sabah namazında tıval, akşam namazında kısar, Öğle ile ikindi ve yatsı namazlarında evsat bölümlerindeki sureler okunmalıdır.[355]

Bazı Hükümler

1. Öğle namazını vakit girer girmez kılmak müstehabtır.Nitekim ulemanın büyük çoğunluğu da bu görüştedir. Ancak Hanefilere göre, bu hüküm kış günlerine mahsustur. Yazın sıcak günlerde serinlik zamanına kadar geciktirmek müstehabtır.

2. Öğle ve ikindi namazlarında evsat-i mufassal denilen, Burûc ile Bey-yine arasındaki sûrelerden okumak sünnettir. Ancak bu mevzuda mezheb imamlarının görüşleri 794 numaralı hadiste geçmiştir. Burada tekrara lüzum görmüyoruz.

3. Sabah namazında Tıval-i Mufassal denilen Hucurât ile Bürûc arasındaki uzun surelerden okumak sünnettir. Çünkü sabah namazı uyku ve

gaflet zamanıdır, Namazın uzatılması sayesinde insanlar cemaate yetişmek imkânını bulmuş olurlar.[356]

807. ...İbn Ömer (r.a.) den; (rivayet edilmiştir ki) Resûlullah (s.a.) öğle namazında (kıyamdayken) secde etti sonra, ayağa kalktı, (bir miktar okudu) sonra da rükû'a vardı. Bunun üzerine biz O'nun Tenzîlü's-Secde sûresini okuduğunu anladık.

(Râvî) İbn İsa dedi ki; Mu'temir'den başka hiç kimse, senedde Ümeyye'yi zikretmedi.[357]

Açıklama

Resûl-i Ekrem'in yaptığı söz konusu secde, tilâvet secdesidir.Kıraat esnasında secde âyeti geçtiği için hemen secdeye varmış ve ayağa kalkarak kıraatine devam etmiştir. Bilindiği gibi namaz içerisinde okunan tilâvet secdesinin edası fevridir. Bu bakımdan hiç zaman geçirmeden, secde âyeti okunur okunmaz secdeye varılması icabeder. Ancak o rekatta daha okunacak olan âyet sayısı üç veya üçten daha az ise, o zaman ayrıca bir tilâvet secdesi yapmaya lüzum kalmaz. Çünkü bu durumda rüku secde yerine geçer. Abdullah b. Ömer (r.a.)'ın ifâdesinden anlaşıldığına göre gerek Resûl-i Ekrem (s.a.)'in secdeye varışından ve gerekse okuduğu âyetlerin bazılarının işitilmesinden dolayı, arkasında bulunan cemaat Nebiyyi Zîşan Efendimizin Secde Sûresini okuduğunu anlamışlardır.798 numaralı hadis-i şeriften de anlaşıldığı gibi Peygamber (s.a.) namazda okuduklarının cemaate kapalı kalmaması için okuduğu sûrenin bir veya iki âyetini cemaate işittirirdi. Ancak gerek İbn Hacer'in Tehzîbu't-Tehzîb isimli eserinde ve gerekse İmam Nevevî'nin Takrîb isimli eserinde açıklandığı üzere bu hadisin râvileri arasında bulunan ümeyye kimliği belli olmayan bir kişidir. Bu kimsenin isminden sadece Mu'temir bahsetmektedir. Bu yüzden bu hadis zayıftır.[358]

Bazı Hükümler

1. Namaz içerisinde okunan tilâvet secdesinin hemen o anda edâ edilmesi vâcibtir.Namaz içerisinde geçen tilâvet secdesi okunur okunmaz

hemen secdeye gidilir, secde edâ edildikten sonra ayağa kalkılarak kaldığı yerden kıraate devam edilir.

2. Öğle namazı gibi sessiz kılınan namazlarda da secde âyetlerini okumak caiz, nitekim Şafiî uleması bu görüştedirler. Fakat Hanefîlere göre cuma ve bayram namazı gibi kalabalık cemaatlerle kılınan namazlarla sessiz kılınan namazlarda secde âyetinin okunması mekruhtur. Çünkü cemaatin şaşırmasına sebep olur.[359] Cuma namazı gibi kalabalık cemaatle kılınan namazlardaki şaşırmanın sebebi cemaatin kalabalığıdır. Sessiz kılınan namazlardaki karışıklığın sebebi , imamın secde âyetini okuduğu için üzerine tilâvet secdesi vâcib olduğu halde cemaatin üzerine secde âyetini işitmediği için tilâvet secdesinin vâcib olmamasıdır. Bu durumda imamın secdeye gitmesi hâlinde cemaatin onu beklemesi gerekirken, cemaatin içinde bu hükmü bilmeyen bazı kimselerin de imamla beraber secdeye giderek karışıklığa sebep olmaları mümkündür.[360]

808. ...Abdullah b. Übeydillah dedi ki: Beni Haşim gençlerinden oluşan bir toplulukla beraber Ibn Abbâs'ın yanma vardım. İçimizden bir gence dedik ki:

Sor (bakalım) İbn Abbâs'a Peygamber (s.a.) öğle ve ikindi namazlarında (Kur'ân) okur muydu? (O gene bu soruyu sorunca İbn Abbâs); "hayır, asla!" diye cevap verdi. Bunun üzerine İbn Abbas'a; "Belki de içinden okuyordu" denildi. O da "Tuh sana bu birincisi (olan hiç okumamak) dan daha fena! (Çünkü) O (s.a.) kendisine gönderileni tebliğle memur idi. Üç özelliğin dışında bizi diğer insanlardan ayırmadı:

1. Bize abdesti güzelce almamızı; **2.** Sadaka yemememizi; **3.** Eşeği ata çekmememizi emretti" dedi.[361]

Açıklama

Metinde geçen "şebâb" kelimesi genç anlamına gelen "şâb” kelimesinin çoğuludur. Bulûğ çağından itibaren otuz yaşına kadar olanlar genç sayılır. İbn Abbâs (r.a.)'a soru yönelten gencin ismi hadis kitaplarında açıklanmamıştır. Hz. İbn Abbâs'ın bu soruya "hayır hayır” diye iki defa üst üste cevap vermesinden maksadı Resûl-i Ekrem'in öğle ve ikindi namazlarında Kur'ân okumadığını kesinlikle ifâde etmektir. Daha önce de

belirttiğimiz gibi İbn Abbâs gerçekten Resûl-i Ekrem'in öğle ve ikindi namazlarında Kur'ân okumadığını zannediyordu. Çünkü Hz. Peygamber'in sağlığında küçük bir çocuk olduğu için devamlı surette namazını çocuklara ayrılan saflarda kılmış ve bu yüzden de Fahr-i Kâinat'ın öğle ve ikindi namazlarında Kur'ân okumadığını zannetmiştir. Halbuki 805-807 numaralı hadisler ve bunların dışındaki pek çok sahih hadisler Resûl-i Zişân'ın diğer namazlarda olduğu gibi öğle ve ikindi namazlarında da Kur'ân okuduğunu ortaya koymaktadır. Hz. İbn Abbâs'ın; "bu birincisinden daha fena; (çünkü) o kendisine gönderileni tebliğle memur bir kul idi” sözü, "O kendisine verilen emri başkalarına ulaştırmakla yani tebliğ vazifesiyle görevli bir kuldu. İnsanlara tebliğ ile görevli olduğu bir işi onlardan gizli tutması düşünülemez. Siz nasıl oluyor da Resûlullah'ın öğle ve ikindi namazlarında Kur'ân'ı insanlardan gizliyerek sessizce okuyabileceğine ihtimal veriyorsunuz? Sizin bu düşünceniz Hz. Peygamber (s.a.) hakkında bir su-i zan, hatta büyük bir iftiradır. Buna nasıl cür'et ediyorsunuz? Gizli okuması hiç okumamasından daha sakıncalı!..." anlamına gelir.

Hz. Abdullah b. Abbas (r.a.) kendisine soru yönelten gencin Hz. Peygamber sülâlesinin dinî emir ve yasaklar karşısında diğer insanlardan tamamen farklı zannettiğini anladığı için Haşimî sülâlesinin üç meselenin dışında dinî hükümler karşısında diğer insanlardan farklı olmadığını hatırlatmak lüzumunu hissetmiştir. Bu üç mesele şunlardır:

1. Abdesti çok güzel almalarıdır. Abdesti farz, vâcib ve sünnetlerine riâyet ederek almak yalnız Ehl-i Beyt'e has olan bir hüküm değildir. Bütün mü'minlere Şâmildir. Hz. Peygamber Ehl-i Beyti üzerinde titizliği ve onlara da aynı tavsiyeyi daha çok yapması dolayısıyla İbn Abbâs (r.a.) bu hususun kendilerine has olduğunu sanmış olabilir. "Her ne kadar bu durum önceleri Ehl-i Beyt'e farz idiyse de daha sonra neshedildi" diyenler de vardır.

2. Hâşimî sülâlesinin dinî emirler karşısında ikinci özel durumları sadaka almamalarıdır. Bazıları, zekât, öşür, keffâret gibi farz olan sadakalar haram olmakla beraber, vakıf malı ve nafile sadakanın da helâl olduğunu söylemişlerse de muhakk ik İbn Hümam, nafile sadakanın da haram olduğunu söylemiştir ki, bu görüş hem Şafiîlerin hem de Hanefîlerin görüşüdür.

3. Peygamber (s.a.)'in sülâlesinin üçüncü özelliği, eşeği kısrakla çiftleştirmenin kendilerine haram oluşudur. Halbuki eşeği kısrakla çiftleştirmek diğer insanlar için mekruhtur.[362] Resül-i Ekrem'in ve

sülâlesinin en büyük özelliklen mücâhid oluşlarıdır. Eşeğin kısrakla çiftleşmesiyle en kıymetli cihad vasıtası olan at nesli azalır ve tükenir. Eşekle kısrağın çiftleşmesinden doğacak katırda ise, atın özellikleri yoktur. Nitekim Tirmizî bu hadisi cihâd bölümünde nakletmiştir.[363]

Bazı Hükümler

1. Ehli Bevt'e sadaka almak caiz değildi.

2. Abdestin erkanına ve adabına riayet ederek alınmasının, Ehl-i Beyt için özel bir önemi vardır. Bununla ilgili hüküm yukarıda açıklanmıştır.

3. Merkebin ata çekilmesinin caiz olmadığı, yine Ehl-i Beyt'e has olan bir hükümdür. Bununla ilgili tafsilât yukarıda verilmiştir.

4. Her ne kadar hadisin zahirinden öğle ve ikindi namazlarında kıraatin olmadığı anlaşıyorsa da gerçekte pek çok sahih hadis öğle ve ikindi namazlarında da kıraatin bulunduğunu ortaya koymaktadır.Doğru olan da budur.[364]

809. ...İbn Abbâs'dan; demiştir ki: Ben Peygamber (s.a.)'in öğle ve ikindi namazlarında (Kur'ân) okur muydu, okumaz mıydı bilemiyorum. [365]

Açıklama

Bundan önceki Resûl-i Ekrem (s.a.)'in öğle ve ikindi namazlarında hiç Kur'ân okumadığını kesinlikle ifâde eden İbn Abbâs hadisiyle, yine ibn Abbâs'dan rivayet edilen bu hadis, arasında her hangi bir çelişki yoktur. Çünkü Hz. İbn Abbâs'ın başlangıçta Resûl-i Ekrem (s.a.)'in öğle ve ikindi namazlarında Kur'ân okumadığına kesinlikle inandığı halde, sonradan Peygamber (s.a.)'in iki vakitte Kur'ân okuduğunu söyleyen sahâbîleri dinleyince bu kuvvetli kanaatinin sarsılmış olması ve neticede bu iki vakitte Resul-i Ekrem (s.a.)'in Kur'ân okuyup okumadığı hakkında kesin birşey söyleyemeyeceğini ifade etmiş olması mümkündür. Hatta daha sonraları Resûl-i Ekrem'in bu iki vakitte Kuran okuduğuna dair sahâbîlerden işittiği rivayetler tevatür derecesine erişince, bu iki vakitte Kur'ân okunacağına kesinlikle inandığı söylenir.[366]

127-128. Akşam Namazında Kıraatin Miktarı

810. ....İbn Abbâs (r.a.)'dan rivayet edilmiştir ki, Ümrnu'1-Fadl binti'l-Hâris, İbn Abbas'ı “And olsun bir biri ardınca gönderilenlere" diye (başlayan Murselât; sûresini) okurken işitmiş ve (şöyle) demiş; "Ey yavrucuğum, şu sûreyi okumakla (gerçekten bu sürenin okunuşunu) bana hatırlattın. Çünkü o sûre Resûlullah'ın akşam namazında okurken son işittiğim sûredir."[367]

Açıklama

Ümmu'1-Fadl İbn Abbâs (r.a.)'ın validesi ve Resûlullah'ın zevcesi Meymûne (r.anhâ)'nın da kız kardeşidir. Resûlullah (b.a.)'ın son kez adı geçen sûreyi akşam namazında okurken işittiğini söylemektedir. Her ne kadar Resûlullah'ın son kıldığı namaz gibi anlaşıhyorsa da;Buhârî'nin rivayet ettiği Âişe hadisinde son kıldığı namazın öğle namazı olduğu açıklanıyor. Hadis ulemâsı bu iki hadisin arasını şöyle uzlaştırmışlardır: Hz. Âişe'nin rivayet ettiği hadis mescidde, Ümmu'l-Fadl'ın rivayet ettiği hadis ise, evinde imam olarak kıldığı son namazdır. Nitekim Nesâî'nin rivayetinde bu durum şöyle açıklanıyor:"Bize evinde akşam namazını kıldırdı da Mürselât Sûresi'ni okudu. Ondan sonra Cenab-ı Hak ruhunu alıncaya kadar Resûl-i Ekrem (s.a.) bize bir daha namaz kıldıramadı."

Tirmizî'nin rivayetinde Ummu'1-Fadl şöyle demektedir: "Resûlullah (s.a.) hastalandığında başını sarmış olarak çıkıp bize akşam namazını kıldırdı ve "el-Mürselât"ı okudu. Bir daha akşam namazı kılmadan vefat etti.

Tirmizî'nin bu rivâyetindeki "başını sarmış olarak bize çıktı" sözünden maksat, Resûlullah'ın yattığı yerden içerdeki cemaatin bulunduğu yere çıkmasıdır. Bir numara sonra gelecek olan 811 no'lu hadis-i şerifte ise Resûl-i Ekrem'in akşam namazında Tûr sûresi'ni okuduğu ifade ediliyor. Bütün bunlardan anlaşılıyor ki, Hz. Fahr-i Kâinat Efendimiz namazı mü'minlerin hallerine göre kıldırmıştır. Onlarda namazın uzun olmasına dair bir arzu sezdiğinde namazı uzatmış, kendinin veya cemaatin bir özrü ortaya çıktığında kısa kesmiştir.

Tahâvî (öl.321) "akşam namazında kısa sûreleri okumak müstehabtır" demiş; Tirmizî de; "ulemanın bu hadisle amel ettiklerini'1 söylemiştir. Nitekim süfyan es-Sevri, İbrahim en-Nehâî, Abdullah b. el-Mübârek Ebû Hani-fe, Ebû Yûsuf, İmam Muhammed, Ahmed b. Hanbel İmam Mâlik ve İshak Hazretleri de bu görüştedirler.

Kısa sûreler bilindiği gibi Hanefilere göre Beyyine Sûresinden aşağısı-dır. Şafiî, Mâliki ve Hanbelîlere göre de Duhâ Sûresi'nden aşağısıdır. Akşam namazlarında kısa sûrelerin okunması sünnettir. Ancak Mâlikilere göre mendubtur.[368]

811. ...Cubeyrb. Mut'ım babası (Adîy) den; demiştir ki: Ben Peygamber (s.a.)'i akşam namazında Tûr Sûresi'ni okurken işittim.[369]

Açıklama

Hadisin zahirinden Resûl-i Ekrem (s.a.)'in akşam namazının birinci rekatında Tûr Suresi'nin bir kısmını, ikinci rekatında da kalan kısmını okuduğu anlaşılıyorsa da, aynı sûreyi her rekatta tekrarlamış olması da mümkündür. Hadis-i şerife bu şekilde mânâ vermek de mümkündür. Nitekim 816 no'lu hadis-i şerifte de geleceği üzere Fahr-i Kâinat Efendimizin iki rekatta da aynı sûreyi okuduğu vâkidir.

Tahâvî ve İbnu'l-Cevzî'nin dediği gibi "Tur Suresi'ni okuyordu" cümlesinden bu sûrenin bir kısmını okuduğunu anlamak mümkündür. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'den bazı âyetleri okuyan bir kimse için "falan kimse Kur'ân okudu" demek caizdir. Lâkin Buhârî'nin tefsir bölümünde Resûl-i Ekrem'in bu sûreyi akşam namazında sonuna kadar okuduğu açıklanmaktadır. Nitekim Taberânî'nin rivayet ettiği Usâme b. Zeyd hadisi de Buhârî'nin rivayetini te'yid etmektedir. Dârekutnî'nin rivayetine göre Resûl-i Ekrem (s.a.)'in Tûr Suresi'ni okuduğu namaz akşam namazının sünnetidir.[370]Akşam namazında okunacak Kur'ân miktarı ve bunun hükmü ile ilgili açıklama bir önceki hadisin şerhinde geçmiştir.[371]

812. ...Mervân b. el-Hakem'den; demiştir ki: Zeyd b. Sabit bana "Sen niçin akşam namazlarında Kısaru'l-Mıfassal (denilen kısa sûreleri) okuyorsun? Halbuki ben Resûlullah (s.a.)'ı akşam namazında en uzun iki

sûrenin uzununu (Tûlâ et-Tuleyeyn) okurken görmüştüm" dedi. (Râvî İbn Ebi Müleyke) dedi ki (Urve'ye):

Tûla et-Tûleyeyn nedir? dedim:

(Biri) el-A'râf, (diğeri) de el-En'am'dır, dedi. (Ravi İbn Cureyc) eledi ki:

Ben İbn Ebî Muleyke'ye (bu iki uzun surenin hangi sureler olduğunu) sordum da, (hiç bir kimsenin rivayetine baş vurmadan) kendiliğinden "el-Mâide ve el-A'raf tır" deyiverdi.[372]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte sözü geçen Mervân b. el-Hakem, Muâviye b Ebu Süfyân tarafından Medine'ye vali olarak gönderilmişti. Valiliği esnasında akşam namazlarında hep kısa sûreler okuduğu için Zeyd b. Sabit (r.a.); "Sen neden akşam namazlarında hep kısa sûrelerden okuyorsun? Ben Resûlullah (s.a.)'ı akşam namazında en uzun iki sûrenin uzununu okurken görmüştüm" diyerek O'nu ikaz etti. Bu iki sûrenin hangi sûreler olduğu diğer rivayetlerde kapalı kalmışsa da Ebû Davud'un bu rivayetinde A'raf ve En'am sûreleri olduğu açıklanmıştır.

"Tûlâ Tûleyeyn" kelimesi, ashab zamanında kullanılan bir terim iken tabiîn zamanından itibaren unutulmaya başlanmıştır. Aslında gerek âyet ve gerekse kelime bakımından en uzun sûre, Bakara Süresidir. Ondan sonra da âyet sayısı bakımından en uzun sûre A'raf süresidir. Bu bakımdan "tuleyeyn" kelimesinin tefsiri üzerinde ulemâ arasında dört ayrı görüş vardır: **1.** A'raf ile Mâide, **2.** A'râf ile En'am, **3.** A'râf ile Yûnus, **4.** A'râf ile Nisa.Fakat bu sayılan sureler içerisinde en uzun surenin A'raf Suresi olduğuna şüphe yoktur.

Netice olarak şunu söylemek mümkündür: Zeyd b. Sabit (r.a.) Peygamber Efendimiz'in cemaatin istekli anlarında akşam namazlarında A'raf Sûresi'nden mufassaldaki sûrelerden daha çok sayıda uzunlukta âyetler okuduğunu Mervân'a söyleyerek akşam namazında sadece kısa âyetlere bağlı kalmanın caiz olmadığını, cemaatin durumuna göre bazan A'râf gibi sûrelerden, mufassal denilen kısa sûrelerden daha uzun bir bölümün okunabileceğini ve sünnette bunun da yeri olduğunu hatırlatmak istemiştir. Bu hadisi delil getirerek Resûl-i Ekrem'in akşam namazında A'raf Sûresini sonuna kadar okuduğunu iddia edenler olmuşsa da, bu mümkün

değildir. Çünkü bu sûre mihrabda tertip üzere okunduğu zaman çok kısa olan akşam namazı vaktine sığmaz. Peygamber Efendimiz'in, cemaatin istekli olduğu zamanlarda akşam namazlarında Mürselât ve Tûr Sûresi gibi uzun sûreleri okuması bazan böyle uzun okumanın caiz olduğunu gösterirse dç namazı vaktinden çıkaracak kadar kıraati uzatmak da caiz değildir. Nitekim Resûlullah'in akşam namazlarında "Kâfırûn Sûresi" ile "İhlâs Sûresini" okuduğunu İbn Mâce, îbn Ömer'den rivayet etmiştir.[373] Akşam ile yatsı namazlarında Leyi Sûresi ile Duhâ sûresini,oğle ile ikindi namazlarında A'la Gâşiyye sûrelerini okuduğunu da Bureyde b. el-Husayb el-Eslemî'den Bezzâr rivayet etmiştir.[374]

Bütün bu uygulamalara bakarak Hanefî Uleması "akşam namazlarında Resûl-i Ekrem'in Kısar-ı Mıfassal dışında kalan sûrelerden de okuması duruma göre bu sûreleri de akşam namazında okumanın caiz olduğunu gösterir. Sünnet olduğunu gösteremez" demişlerdir. Delilleri de 790 no'lu hadis-i şeriftir.[375]Bazılarına göre de Resûl-i Ekrem'in bu uygulaması adı geçen sûreleri akşam namazında okumanın sünnet olduğunu gösterir. Sadece kısa sûreleri okumak sünnete muhaliftir.[376] Mufassal sûrelerle ilgili mezhep imamlarının görüşlerini 810 numaralı hadisin izahında naklettiğimiz için burada tekrar etmeyeceğiz.[377]

128-129. (Akşam Namazında) Kısa Okunacağını Söyleyenlerin Delilleri

813. ...Hişâm b. Urve (Hammâd'a) babası (Urve'don bahsederek); "Akşam namazında sizin okuduğunuz gibi (kısa sûrelerden olan) Ve'1-Âdiyâti'yi ve benzeri surelerden birini okurdu" dedi.

Ebû Dâvûd dedi ki: Bu (haber), bir önceki hadisin hükmünün kaldırıldığına delâlet eder. Ebû Dâvûd dedi ki: Bu daha doğrudur.[378]

Açıklama

"Musannif Ebû Dâvûd "bu haber, bir evvelki haberin hükmünü neshediyor" sözüyle, akşam namazlarında da orta veya uzun bir sûre okumanın İslânım ilk yularında caiz olduğunu ifâde eden bir önceki hadisin

mevzumuzu teşkil eden bu hadis ile neshedildiğini söylemek istemektedir. Ancak İbn Hacer el-Askalânî müellifin bu sözüne itiraz ederek kendi görüşünün doğruluğuna 810 numaraları Ümmü'1-Fadl hadisini delil getirerek şöyle diyor: "Müellif Ebû Dâvûd (r.a.) Urve'nin bu uygulaması, uzun sûrelerin akşam namazında okunmasının neshedildiğine delâlet eder, demişse de nasıl delâlet ettiğini açıklamamıştır. Halbuki Hz. Peygamber'in akşam namazında Mürselât Sûresi'ni okuduğunu ifâde eden Ümmü'l-Fadl hadisi Hz. Peygamber'in kıldığı son akşam namazıyla ilgilidir. Bu böyle olunca artık Hz. Peygamber'in vefatından sonra herhangi bir hükmün yürürlükten kaldırılması söz konusu olamaz."

Bu hadis-i şerif akşam namazlarında Kısar-ı Mufassal denilen sûrelerden okumanın sünnet olduğunu söyleyen Hanefîlerin delilidir. Bu görüşte olan ulemâya göre Resûl-i Ekrem (s.a.)'in akşam namazlarında orta ve uzun mufassallardan okuması üç şekilde izah edilmiştir:

1. Resûl-i Ekrem İslâm'ın ilk yıllarında akşam namazlarında Evsat-i Mufassal ve Tival-i Mıfassaldan okumuşsa da sonraları bu uygulama neshedilmiştir. Delillerinden biri, üzerinde durduğumuz Urve hadisidir. Ancak' bu görüş yukarıda da görüldüğü gibi İbn Hacer tarafından reddedilmiştir.

2. Resûl-i Ekrem (s.a.) akşam namazlarında okuduğu bu uzun sûreleri sonuna kadar okumamıştır. Bir kısmını birinci, kalanını da ikinci rekatta okumuştur.

Aksi görüşte olan ulemâ; "Buhârî'nin rivâyet ettiği Cübeyr b. Mut'im hadisinde Resûlullah'ın akşam namazında Tür Sûresi'ni sonuna kadar okuduğu açıkça ifade ediliyor. Nesâî'nin Hz. Âişe'den rivayet ettiği hadiste Resûl-i Ekrem (s.a.)'în akşam namazında okuduğu A'râf Sûresi'ni iki rekâtta bitirdiği beyân ediliyorsa da bir rekâtta bu sûrenin okunan kısmı yine de Kisâr-ı Mufassal denilen kısa sûrelerden çok daha uzundur" diyerek bu görüşü de tenkit etmişlerdir.

3. Resûl-i Ekrem'in bazan akşam namazlarında uzun sûreler okuması bazı hallerde böyle hareket etmenin caiz olacağını beyân etmek içindir. Yoksa sünnet olduğunu beyân için değildir.

Bu görüş bir önceki hadiste geçen Zeyd b. Sait'in akşam namazını kısa sûrelerle kıldıran Mervân'a itirazı delil getirilerek reddedilmiştir.[379]

814. ...Şu'ayb'in dedesi (Abdullah b. Amr b. el-Âs) demiştir ki: Cemaate namaz kıldırırken Resûlullahdan işitmediğim küçük veya büyük mufassal hiç bir sûre yoktur.[380]

Açıklama

798 numaralı hadis-i şerifin şerhinde de açıkladığımız gibi Resûl-i Ekrem Efendimiz hafi kılınan namazlarda da hangi sûreyi okuduğunun bilinmesi için bir (veya iki) âyeti seslice okurdu. Bu sayede ashab-ı kiram Hz. Peygamber'in sessiz kılınan farz namazlarda bile ne okuduğunu kolayca öğrenirdi. îşte hadisin râvilerinden Hz. Şuayb'ın dedesi Abdullah b. Amr b. el-Âs, Resûl-i Ekrem'in arkasında devamlı namaz kılmak bahtiyarlığına eren ve o'nun her namazda okuduğu sûreleri tespit etme imkânını bulan sahâbîlerden biridir.

Hz. Abdullah'ın tespitine göre, Resûl-i Ekrem (s.a.) farz namazları mufassal sûrelerin büyüğüyle de küçüğüyle de kıldırmıştır. Bu tespite göre, cemaatin durumu mufassal denilen sûrelerden hangisini okumayı gerektiriyorsa, imam onu okur. Binaenaleyh musannif Ebû Davud'un da işaret ettiği gibi, bu hadis akşam namazında mufasal denilen sûreleri okumanın sünnet olduğuna delâlet etmektedir. Ancak mufassal denilen sûrelerin hangi sûreler olduğu ve hangisinin uzun, hangisinin kısa olduğu konusu mezhep imamları arasında ihtilaflıdır.

Malikîlere göre, mufassaldan olan uzun sûreler Hucûrat'tan Nâzî'at'm sonuna kadar, orta sûreler Nâziat'ın sonundan Duhâ'ya kadar, kısa sûreler de Duhâ'dan Kur'ân-ı Kerimin sonuna kadar olanlardır."

Şâfiilere göre uzun sûreler "Hucurât'tan Amme'ye kadar, orta sureler, "Amme'den Duhâ'ya kadar, kısa sureler de Duhâ'dan Kur'an-ı Kerim'in sonuna kadar olanlardır.

Hanbelîlere göre, Uzun sureler "Kâf" dan uAmme"ye Kadar, orta sureler Amme'den Duhâ'ya kadar; kısa sûreler de Duhâ'dan Kur'an-ı Kerimin sonuna kadar olanlardır.

Hanefîlere göre ise, Hucurât'tan Bürûc'a kadar olan sûreler uzun; Burûc'dan Beyyine sûresine kadar olanlar orta; Beyyine'den Nâs suresine kadar olanlar da kısadır. Demek ki Resûl-i Ekrem (s.a.) cemaatle namaz kılarken kısa sûreler okumağa dikkat etmiş, ancak yalnız kıldığı namazlarda

kıraati istediği kadar uzatmıştır. Bilhassa gece namazlarında çok daha uzunca okumuştur.[381]

815. ...Ebû Osman en-Nehdî'den rivayet edildiğine göre, kendisi İbn Mes'üd (r.a.)'un arkasında akşam namazı kılmış, (İbn Mes'ûd) İhlas Sûresi'ni okumuş.[382]

Açıklama

Bilindiği gibi dinî emirlerdeki adedler ve miktarlar içtihada konu olamazlar. Bu bakımdan herhangi bir sahâbînin namaz kılarken herhangi bir ölçüye göre hareket etmesi onun kendi görüş ve kanaatine bağlanamaz. Bilakis bu harekette Resûl-i Ekrem'in bir emrine veya tavsiyesine bağlı kalınır. Çünkü hiç bir sahâbînin teabbüdî denilen bu çeşit meşelerde kendi aklı ve görüşüne göre hareket edemeyeceği bilinen bir gerçektir. Öyleyse mevkuf gibi görülen bu hadis hükmen merfu bir hadistir. Çünkü îbn Mes'ûd Resûl-i Ekrem'den gördüğü için akşam namazında böyle îhlâs sûresini okumuştur. Görmeseydi okumazdı. Nitekim İbn Hibbân'ın rivayet ettiği bir hadisde Resûl-i Ekrem (s.a.)'in bir cuma gecesinde akşam namazının birinci rekâtında Kâfirim sûresini, ikinci rekâtta da İhlâs sûresini okuduğu ifade edilmektedir. Binaenaleyh bu hadis akşam namazının farzında kısa sûreleri okumanın daha faziletli olduğunu söyleyen Hanefilerin delilidir.[383]

129-130. Bir Sûrenin İki Rekâtta Da Okunması

816. ...Muâz b. Abdillah el-Cuhenî'nin naklettiğine göre Cuhey-ne'li bir adam; "Peygamber (a.s.)'i sabah namazının her iki rekatinde de Zilzâl Sûresi'ni okurken işittiğini" söylemiş ve "unutarak mı, yoksa bile bile mi okudu bilenryoium" demiştir.[384]

Açıklama

Bu hadis-i şeriften anlaşıldığına göre Peygamber (s.a.) Zilzâl Sûresini bir kere birinci rekatta bir kere de ikinci rekatta olmak üzere sabah

namazında iki kere oVumuştur. Ancak Resûlullah (s.a.) devamlı olarak her rekatta ayrı bir sûre okuduğunu bilen Cüheyne'Li sahâbî ilk defa olarak Resûl-i Ekrem'in sabah namazında bir sûreyi iki defa okuması karşısında "Acaba bilerek mi, böyle yaptı, yoksa unutarak mı?" diye tereddüde düşmüştür. Bu durumda Resûl-i Ekrem (s.a.) eğer, bir sûrenin iki rekatta da okunabileceğinin caiz olduğunu göstermek için bile bile böyle yaptıysa, bunun herkes için caiz olduğu anlaşılır. Fakat unutarak böyle hareket etmişse, o zaman aynı sureyi iki rekatta da okumanın ümmet için meşru kılınmadığı fakat unutarak okumanın namaza bir zarar vermediği ortaya çıkar.

Ancak bu gibi durumlarda Resûl-i Ekrem'in her hareketinin ümmet için meşruluğunu kabul etmek gerekir. Çünkü Fahr-i Kâinat'ın her hareketinde asıl olan unutmak değil, şuurluluktur. Unutmak ise, arizi bir haldir. Nitekim bu görüşten hareketle Mecelle'nin 9. maddesi şöyle tespit edilmiştir: "Sıfat-ı arızada asi olan ademdir.'* Bu durumda Resûl-i Ekrem sabah namazının her iki rekatında da Zilzâl Sûresini unutarak değil, bile bile okumuştur. Ancak aksine bir delil bulunursa o zaman unuttuğuna hükmedilebilir.

Nitekim Ashâb-ı Kiram Resûl-i Zişân'ın da unutabileceğine hükmetmişlerdir. İleride gelecek olan 1020 numaralı hadis de buna delâlet etmektedir. Fakat bu unutma ResûM Ekrem'in tebliğ görevinin dışında söz konusu olabilir. Dinî bir esası bir Peygamber olarak tebliğ ederken yanılacak olursa, vahyle uyarılır. Kendi hâline bırakılmaz. Kendi beşeri davranışları ve hüviyeti içerisinde yanılma konusunda diğer insanlardan farksızdır. Bu hadisin bir râvîsinin bilinmemesi hadisin sıhhatine zarar vermez.Çünkü bu zat sahabedir. Sahabelerin ise, hepsi adaletlidir.[385]

Bazı Hükümler

1. Hz.peygamber'in beşer olarak unutması caizdir.

2. Bir sureyi bir namazda tekrar tekrar okumak caizdir. Nitekim Hanbelî ve Hanefî mezheplerinin meşhur görüşü de budur. Mâlikî mezhebine ve Hanefi mezhebinden bazı âlimlere göre ise, kerahetle caizdir. Şafiî mezhebine göre ise, bir namazda aynı sureyi tekrarlamak evlâ olanı terk etmek demektir.[386]

130-131. Sabah Namazında Kıraat

817. ... Amr b. Hureys'den; demiştir ki: Peygamber (s.a.)'in sesini sabah namazında: "And ederim o (geceleri) geri dön(üp aydınlık neşred)en akıp akıp yuvalarına giden (yıldız)lara"[387] sûresini okurken işitiyor gibiyim.[388]

Açıklama

"İşitiyor griyim" sözü, anlatılan bir olayın veya haberin doğruluğuna inandırmak ve olayın iyi hatırlandığını ifade etmek için kullanılır.

Bu hadis-i şerif Resûl-i Ekrem'in sabah namazının farzında "tze'şşem-su kuvviret"(Tekvîr) Sûresini okuduğuna delâlet etmektedir.Bâzı ilim adamlarına göre bu sûre Tivâl-i Mufassaldandır. Bununla beraber Hz. Peygamber bazan da Kısar-ı Mufassaldan okurdu. Bu mevzu ile ilgili ve yeterli bilgi 806 numaralı hadisin "açıklama" kısmında geçtiği için burada tekrara lüzum görmüyoruz.[389]

131-132. Namazında [Fatiha'yı] Okumayı Terk Eden Kimsenin Durumu

818. ...Ebû Said (el-Hudrî) (r.a.)'den; demiştir ki: Biz (namazda) Fatiha ile (beraber Kur'ân'dan) kolayımıza) geleni okumakla emrolunduk.[390]

Açıklama

Bu hadis-i şerif namazda Fatiha ile beraber bir miktar Kur'ân okumanın farz olduğuna delâlet ederse de Resûl-i Zişân Efendimiz'in, namaz kılmasını beceremeyen Hallâd b. Râfi'e, namaz kılmasını öğrettikten sonra "Kur'ân'dan kolayına gelen bir yeri oku" buyurduğunu ifade eden 856 numaralı hadisi şerif, farz olan şeyin Fatiha okumak değil, Kuran okumak olduğunu ortaya koyar. Nitekim Hanefî uleması bu görüştedir ki, bu görüş "Kur'an okunduğu vakit onu dinleyin ve susun"[391] mealindeki âyet-i kerimeye de uygun düşmektedir. Çünkü okunacak yerin tayin edilmesi işi zorlaştırmaktır. "Kolayına gelen bir yeri oku" emrine ters düşer. Fakat özellikle Fâtiha'yı sonra da bir surenin tamamını veya bir kısmını okumak Hanefi ulemasına göre vâcibdir. Nitekim sadece Fatiha bile olsa Kur'ân-ı Kerim'den bir bölümü okumanın namazın sıhhati için yeterli olduğunu ifade eden 819 numaralı hadisri şerif de bu görüşü te'yid etmektedir. Ancak Şevkânî bu hadisten bahsederken, râvisi Ca'fer b. Meymûn'un Nesaî, Ahmed b. Hanbel ve İbn Adiy tarafından tenkid edildiğini söylemişse de, sonradan Müslim, Ebû Dâvûd ve İbn Hibbân tarafından rivayet edilen; “Fatiha ile beraber bir miktar kur'ân okumayan kimsenin namazı yoktur" mealindeki 822 no'lu hadisin bu hadisi tasdik ve takviye ettiğini sözlerine eklemiştir. Şevkânî sözlerine devamla aynı hadisin Buhârî tarafından da illetli olduğu gerekçesiyle tenkid edilmesine rağmen, İbn Seyyidinnâs'ın bu hadis hakkında, "Senedi sahih ve ricali sağlam bir hadistir" dediğini, İbn Mâce'-deki "her rekatta Fatiha ile birlikte bir sure okumayan kimsenin namazı yoktur."[392] mealindeki hadis-i şerifin de aslında bu hadisin sıhhatine bir delil sayılacağım ifade ettikten sonra sözlerini şöyle tamamlamıştır: "Gerçekten de bütün bu hadisler namazda Fatiha ile birlikte bir miktar Kur'ân okumanın vâcib olduğuna delâlet eder. "Bu bakımdan

Fatiha kasten terk edilecek olursa namaz caiz olursa da sahibi günahkâr olur"[393] çünkü; "namazda Fatihayı okumayanın namazı yoktur" mealindeki 822 no'lu hadisin anlamı Hanefîlere göre; "Fâtihasız kılınan namaz kâmil değildir" demektir. İmam Ebû Hanife'ye göre farz olan kıraatin miktarı ise, bir âyetten ibarettir. Âyetin kısa bir ayet olması ile uzun bir âyet olması arasında fark yoktur. îmameyne göre ise, ya uzun bir âyet veya üç kısa âyettir. Yine Hanefî ulemâsına göre, farz olan kıraatin yeri, farz namazlarda ilk iki rekat, nafile namazlarda ise her rekattir. Farz namazların üçüncü ve dördüncü rekatında ise, Fatiha okumak sünnettir. Fatiha yerine teşbih ile meşgul olmak veya tamamen sükût etmek de caizdir.

Şafiî uleması ise, yukarıda geçen "namazda Fâtiha'yı okumayanın namazı yoktur" mealindeki hadis-i şerife, "namazı sahih değildir" şeklinde mânâ verdikleri için "namaz kılan kimse ister yalnız, ister imamla beraber olsun, namazı da ister sesli ister sessiz olsun her rekatta Fatiha okuması farzdır" demişlerdir. Ahmed b. Hanbel'in görüşü ile Mâlikîlerden İbn Kinâne'nin görüşü de böyledir.

Ancak Mâlikîlere göre dört rekatlı bir namazın üç rekatında okumak yeterlidir. Çünkü ekseriyet, kül makamına kâimdir. Bu bakımdan üç rekatta Fatiha okuyan kimse onlara göre dört rekatta da okumuş sayılır. Fâtiha'-nın her rekatta okunacağına dâir delilleri ise, aleyhissalâtü vesselam Efendimizin namaz kılmayı beceremeyen Hallâd b. Râfi'e ilk rekatta kıraati emrettikten sonra, "bunu namazın her rekatında yap" buyurduğunu ifâde eden 856 no'lu hadistir. Hanefî ulemasına göre farz namazlarda asıl olan iki rekâttır. Üçüncü ve dördüncü rekatlar sonradan ilâve edilmiştir. Hatta sefere çıkıldığı zaman bu rekatlar kılınmaz. Bu bakımdan farz olan kıraatla, vâcib olan Fatiha ve zamm-i sûrenin yeri farz namazlarda ilk iki rekat; nafilelerde ise, her rekattır. İmamın ardında cemaatle namaz kılan bir kimsenin Fatiha ve zamm-ı sûre okuyup okumayacağı hakkında ise üç ayrı görüş vardır:

1. İmamın sessiz olarak kıldırdığı namazlarda imama uyan sessiz olarak Fatiha ve zamm-ı sûreyi okur, sesli namazlarda ise, Fâtiha'yı da zamm-ı sûreyi de okumaz. Bu görüş İmam Mâlik'e aittir. Delili ise, "Kur'ân okunduğu vakit onu dinleyin ve susun"[394] âyet-i kerimesidir.

2. Sesli ve sessiz namazlardan her ikisinde de yalnız imam okur. İmama uyan okumaz. Bu görüş de imam Ebû Hanefe'ye aittir. Kitabdan delili (A'-

raf 204) âyet-i kerimesi; sünnetten delili ise, îbn Ebî Şeybe'nin Ebû Hürey-re'den rivayet ettiği: imamın kıraati cemaati için de geçerlidir."[395]

3. Sessiz namazlarda imama uyan hem Fatihayı hem de zamm-ı sûreyi okur. Sesli namazlarda ise yalnız Fâtiha'yı okur. Bu görüş ise, İmam Şafiî'ye aittir. Delili "Fatiha okumayanın namazı yoktur" mealindeki hadis-i şeriftir.[396]

Kimisi de sesli namazda imamın sesini işiten ile işitmeyeni birbirinden ayırarak, "işitmeyen okur, işiten okumaz" demiştir. Bu görüş de İmam Ahmed'in görüşüdür.

Mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerifteki "Kur'ân'dan kolayımıza geleni okumakla emrolunduk" hadis-i şerifi ise, Fâtiha'dan sonra bir miktar Kur'ân-ı Kerim okunması lâzım geldiğine delâlet etmektedir. Biraz önce bir münasebetle Hanefi ulemâsına göre Fâtiha'dan sonra okunacak sûrenin hükmünü ve miktarını açıklamıştık. Diğer mezheb imamlarına göre ise, Fâtiha'dan sonra öğle, ikindi, akşam, yatsı namazlarının farzlarında ilk iki rekatta Kur'ân'dan bir miktar âyet okumak sünnettir. Okunması istenen en az miktar ise, Mâlikî ve Şafiî ulemâsına göre, kısa bir sure olabileceği gibi bir âyet veya bir yarım âyettir. Hanbelî ulemasına göre ise, en az, -anlamı itibariyle-kendinden önceki ve sonraki âyetlere bağlı olmayan müstakil bir âyet olmalıdır.[397]Nafilelerde ise her rekatta okumak Malikîlere göre mendub, Hanbelilere göre sünnettir. Şafiîlere göre ise, sadece ilk iki rekatta okumak sünnettir.[398]

819. ...Ebû Hureyre (r.a.) dedi ki: Peygamber (s.a.) bana; "Haydi çık ve Fatiha ve ona ilâve edilecek bir şey ile de olsa ancak Kur'ân (okumak)la namazın (sahih) okluğunu Medine'de ilân et” buyurdu.[399]

Açıklama

Bu hadis-i şerif namazda sadece Kur'ân okunabileceğine, bunun dışında okunacak herhangi bir dua veya teşbih ile sahih olmayacağına delâlet etmektedir. Hadiste geçen, "Fatiha ve ona ilâve edilen bir şey" sözünden Fatihadan sonra okunacak sûrenin tayin edilmiş olmadığı Fâtiha'dan sonra okunacak herhangi bir sûrenin namazın sıhhati için yeterli olduğu anlaşılmaktadır. Ancak "Ezberinde Kur'ân varsa oku, yoksa Alla'a hamd et,

ona tekbir ve tehlil getir” anlamındaki hadis[400] ile ileride gelecek olan 832 ve 855 no'lu hadis-i şerifler okumaya gücü yetmeyen kimseleri bu hüküm dışında tutmaktadır. Bir önceki hadiste de ifâde ettiğimiz gibi Fâtiha'dan sonra sûre okumak namazın sıhhatinin şartı değildir, namazın kemâliyle ilgilidir. Nitekim Ebû Hüreyre'nin rivayet ettiği, "Her namazda kıraat vardır, Peygamber bize neyi duyurduysa, biz de size onu duyuruyoruz. Bizden neyi gizlediyse, biz de sizden onu gizleriz. Her kim Fâtiha'yı okursa bu ona yeter, kim de ondan fazla bir şey okursa o daha efdaldir"[401] hadisi de buna delâlet etmektedir. Buna göre namaz kılan kimse Fatiha ile beraber bir miktar da Kur'ân okumalıdır. Hanefî uleması bu hadisi delil getirerek namazda Fatiha ile birlikte bir miktar da Kur'ân okumanın vâcib olduğunu söylemiştir. Ulemânın büyük çoğunluğu ise, bu hadisin râvisi Ca'fer b. Meymûn aleyhinde bazı tenkidler bulunduğunu iddia ederek bu hadisin zayıf olduğunu söylemişse de gerçekte Câ'fer b. Meymûn zayıf bir râvi değildir. Çünkü Zehebî Mîzân'l-İ'tidâl isimli eserinde onun hakkın? da "rivayet ettiği hadislere güvenilebilir bir râvidir" demektedir. Dârekutnî, İbn Adiyy, îbn Hacer, el-Hâkim, îbn Hıbbân ve İbn Şahin gibi âlimler de aynı şekilde bu râviyi tezkiye etmektedirler. Yine Fatiha okuma farzdır diyen ulemânın büyük çoğunluğu bir numara sonra gelecek olan "Fatiha ile ona ilave edilen bir şey okunmaksızın namaz olmaz." [402] mealindeki hadise aykırı olduğunu söyleyerek bu hadisi tenkid etmek istemişlerse de Hanefî uleması 820 numaralı hadisteki "namaz olmaz” sözünün "sahih olmaz" anlamında olmayıp "kâmil olmaz" anlamında olduğunu söyleyerek bu tenkide cevap vermişlerdir. Bu görüşlerine delil olarak da îbn Hibbân ile Dârekut-nî'nin rivayet ettikleri "İçinde Fatiha okunmayan namaz kâfi değildir.”[403] hadisini ileri sürmektedirler. Bu açıklamadan anlaşılıyor ki 819 numaralı hadis-i şerifteki olumsuzluk ifâdesi namazın sıhhati ile, 820 no'lu hadis-i şerifteki olumsuzluk ifâdesi ise, namazın kemâli ile ilgilidir.[404] Bu bakımdan iki hadis arasında bir çelişki söz konusu değildir.[405]

820. ...Ebû Hureyre'den; demiştir ki: Peygamber (s.a.), "Fatiha ve ona ilave olarak (Kur'ân'dan) bir şey okumaksızın namaz caiz değildir" diye ilân etmemi bana emir buyurdu.[406]

Açıklama

Bu hadis-i şerif muhtelif şekillerde rivayet olunmuştur.Nitekim bir önceki hadis-i şerif de bu hadisin rivayet edilen değişik bir şeklidir. Bu bakımdan bir önceki hadisin izahında da bu iki hadisin Hanefî uleması tarafından nasıl uzlaştınldiğını açıklamıştık. Bezzâr'm rivayetinde; "Resûl-i Ekrem (s.a.) bir münâdiye emir buyurdu. O da nida etti" denilmiş. Bir rivayette "Kur'ânsız namaz caiz değildir" başka bir rivayette "her namazda kıraat vardır, velev ki FâtihatıTI-Kitab olsun" buyurulmuştur. Bu hadislerin hiçbiri Fatiha okumanın farz olduğuna delâlet etmezler.

Bilakis ekserisi o'nun farz olmadığım gösterir. Biri Fâtihasız namazın caiz olmadığına delâlet ederse, diğeri caiz olduğunu bildirir. İşte Hanefîler bunların her biriyle amel etmiş, hiç birini mühmel bırakmamışlardır. Çünkü onlar mutlaka Kur*ân okumanın farz, Fatiha okumanın da vacip olduğu görüşündedirler.

Mevzumuzu teşkil eden hadiste geçen "Fatiha ve ona ilâve olarak (Kur'-ân'dan) birşey okumaksızın namaz caiz değildir" beyanındaki olumsuzluk, Hanefî ulemâsına göre, namazın sıhhati ile değil, kemâli ile ilgilidir. Ebû Hü-reyre'den rivayet edilen; "Ebû Hüreyre'ye; "Biz imamın arkasında bulunuyoruz" diyen oldu. Ebu Hüreyre de (ona); "onu içinden oku" dedi. mealindeki hadis[407] ile ilgili olarak İmam Nevevî, "bu hadisin manası Fâtiha'yı kendin işitecek kadar gizli oku" demektir mutaleasında bulunarak, "bu hadise göre imarna uyan kimseye okumak farzdır" demişse de, Hanefî ulemasından Ayni kendisine şu şekilde cevab vermiştir: "Bu hadisteki emir far-ziyyet ifâde etmez. Çünkü imama uyan kimseye Kur'ânMa susmak[408] emredilmiştir. Susmak gizlice okumak demek değildir. Bilakis kendi işitecek kadar gizli okumak bile susmayı ihlâl eder. Binâenaleyh hadisden murat," imamın okuduğu Kur'ân'ı dikkatle dinle ve onun mânâsını düşün" demek olur. Hadisten muradın hakikaten gizli okumak olduğunu kabul etsek bile, farziyete delâlet ettiğini kabul edemeyiz. Bununla beraber Hanefî-lerden bazıları ihtiyaten bütün namazlarda, bazıları da yalnız gizli okunan namazlarda cemaatin Fatiha okuyabileceğini söylemişlerse de bu görüş zayıf bir görüştür. Bir takımları da imam Fatiha'da lâhn yaptığı zaman Fatiha okumanın ihtiyaten caiz olduğunu söylemişlerdir. Nitekim daha önce geçen, "İmam ancak kendisine uymak için tayin edilmişi ir. O okuduğu vakit siz susun" anlamındaki 604 no'lu hadis-i şerif de Hanefî ulemâsının görüşünü te'yid etmektedir. Cemaatin hiç birşey okumaması icabettiği

hususunda Şâfiîlere karşı bir hüccettir. Aynı hadis "öğle ve ikindi namazlarında cemaat Fâtiha'yı okur" diyen İmam Mâlik aleyhinde de hüccettir. Gerçi bu hadisin son kısmı yani "o okuduğu zaman siz susun" cümlesi hakkında söz edilmiş, bir çok râvilerin bunu rivayet etmedikleri söylenerek bunun bir vehm olduğu bile iddia edilmişse de bu iddia da doğru değildir. Bu ziyâdeyi Nesâî ve Beyhakî tahric ettikleri gibi İmam Müslim dahi sahih bulmuştur. Kendisine "onu niçin Sahih'ine almadın?" diye sorulunca, "ben bu kitaba kendimce sahih olan herşeyi almadım. Ben buraya ancak ulemânın ittifak ettikleri hadisleri aldım" cevabım vermiştir. Bununla beraber mezkur ziyâde Müslim'in bazı nüshalarında mevcuttur. [409]

821. ...Ebû Hüreyre (r.a.)'den rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.), "Her kim namaz kılar da onda Fatiha okumazsa, o namaz eksiktir, o namaz eksiktir, o namaz eksiktir, tamam değildir'* buyurmuştur. (Ravi Ebû s-Sâib) dedi ki: Ben de:

Ey Ebâ Hüreyre bazan imamın arkasında bulunuyorum (o zaman da okuyacak mıyım)? dedim. Kolumu sıkıştırdı ve dedi ki:

Ey Fârisî (o zaman) onu içinden oku. Çünkü ben Hz. Peygamber (s.a.)'i şöyle buyururken işittim: "Aziz ve celil olan Allah buyurdu ki; ben namazı (yani Fâtiha'yı) kendimle kulum arasında ikiye böldüm. Yansı benim yansı da kullunundur. Kuluma istediği verilecektir." Peygamber (s.a.) devamla dedi ki: "(Fâtiha'yı) okuyunuz. (Çünkü) kul dediği zaman aziz ve Celil olan Allah; kulum bana ham etti, der.dedeğinde, Aziz ve Celil olan Allah; kulum beni sena etti, der: dediğinde; kulum beni yüceltti ve, bu (âyet) kulumla benim aramdadır der; deyince; (Allahü Teala'da) "Bu benimle kulum arasındadır. Hem kulumun dilediği şey ona verilecektir" buyurur. Kul dediği zaman da "işte bunlar da kulumundur. Hem kulumun dilediği onundur." buyurur."[410]

Açıklama

Bu hadis-i şerif namazda Fatiha okumak farz değil, vaciptir, diyen Hanefî ulemâsının delilidir. Hanefîlere göre Fatiha okumadan kılman namaz fâsid değil ama eksiktir. Bu hadis-i şerifte de Fatiha okumaksızın kılınan

namazın fasit olduğu değil de noksan olduğu ifâde ediliyor. Esasen Hanefî ulemâsı ibadetleri organları tam olan insana benzetmişlerdir. Farzlar bu ibâdetin kalbi durumundadır, sünnetlerse diğer organlar durumundadır. Müstehablar ise, insanın ziynetini ve güzelliğini teşkil eden kaş, kirpik, saç ve sakal durumundadır. Nasıl bir insan kalpsiz yaşayamazsa, farzı edâ edilmeyen bir namazın da vücûdundan söz edilemez, o namaz tamamen yok olmuştur. Ama bir el ve ayak durumunda olan sünnet, vâcib terk edilecek olursa, bu namaz noksandır, eksiktir. Nitekim besmele çekmek namazda sünnet olduğu için, onun terk edilmesini Resûl-i Ekrem (s.a.) bir organın kesilmesine benzetmiştir.[411]

Şafiî uleması ise, Hadis-i şerifte geçen "eksik" kelimesine fasit mânâsı vererek bu hadisin, "namazda Fatiha okumak farzdır" diyen Şâfiîlerin görüşünü te'yid ettiğini söylemişlerdir.

Hadis-i şerifte geçen; "Ey Farisî (kardeşim) o zaman (yani imamın) arkasındayken de Fâtiha'yı içinden oku" cümlesine Şâfiîler sessizce okumak mânâsı verilirken, Hanefî uleması "Fâtiha'nın mânâsını düşün ve kalbinden geçir" mânâsı vermişlerdir. Fakat bu cümlenin mânâsı "Fâtiha'yı sessizce oku" mânâsına gelse bile, bu cümle Ebû Hüreyre (r.a.)'nin kendi görüşünü ortaya koyar. Hanefî ulemâsına göre, bir meselede sahabenin görüşleri farklı olursa bunlardan bir tanesi tercih edilir, başka bir görüşe yer verilmez. Bu bakımdan Hanefî uleması, bu meselede, imamın arkasında Fatiha okunmaz diyen Abdullah b. Mes'ud (r.a.)'un görüşünü tercih etmiştir.

Bu hadis-i şerifte salât (namaz) sözü Fatiha mânâsında kullanılmıştır. Namazın içinde Fatiha bulunduğu için bu alâkadan dolayı mecazen "salât" kelimesiyle Fatiha kast edilmiştir. "Hamd" Allah Teâlâ hazretlerim fiilî sıfatları ile, "temcîd" de celâl sıfatlan ile sena etmektir. Allah'ın her iki sıfatları ile öğmeye "sena" denilir. Besmelede bunların ikisi de vardır. Yani Rahman Allah'ın zatî sıfatına, Rahîm de fiilî sıfatına delâlet eder. Bundan dolayı bu sıfatlar Allah Teâlâ'ya mahsus olmuşlardır. Allah'dan başkasına isim olarak verilemezler.

"Fâtiha'yı kulumla kendi aramda yan yanya böldüm" cümlesini ulemâ şöyle açıklamışlardır: Fatiha yedi âyettir, bunun ilk üç âyeti Allah Teâlâ'yı medh ve senadan ibarettir. Bu üç âyet şunlardır:

1. Hamd olsun Alemlerin Rabbi olan Allah'a, **2.** Rahman, Rahim olan (Allah'a), **3.** Din gününün sahibi ve mutasarrıfı olan (Allah'a). Bu âyetler

sadece Allah'a aittir. Çünkü Allahü Tealaya medh ve senayı ve O'nun mutlak hakimiyetini dile getirmekten ibarettir.

Fâtiha'nın âyetlerinden üç tanesi de sadece kula aittir. Bunlar da Fâtiha'nın 5, 6, ve 7. âyetlerini teşkil eden şu âyetlerdir: **5.** Bizi doğru yola ilet, **6.**Kendilerine nimet verdiklerinin yoluna, **7.** azaba uğrayanlarınkine ve sapıklarınkine değil." Görüldüğü gibi bu âyetler kula ait dualarından ibarettir.

Bu iki kısmın arasında bir âyet vardır ki, bu âyetin yarısı Allah Teâlâ'ya medh ve sena ile yarısı da kulun duâ ve isteğiyle ilgilidir. Bu âyet de Fâtiha'nın dördüncü âyetini teşkil eden "Yalnız sana ibâdet (kulluk) ederiz, yalnız senden yardım isteriz" âyetidir. Bu izah gösteriyor ki, hadis-i şerifte ifâde buyurulduğu gibi Fatiha sûresinin âyetleri mânâ itibariyle Allah ile kulu arasında ikiye bölünmüştür. Allah Teala bu âyetlerle dua eden kuluna istediğini vereceğini va'd etmiştir. Ayrıca bu hadis-i şerif besmelenin Fatihadan bir âyet olmadığım söyleyen ulemânın delilidir. Besmele ile ilgili bilgi 782 ve 784 numaralı hadis-i şeriflerin izahında geçmiştir.[412]

Bazı Hükümler

1. Fâtihasız kılınan namaz eksiktir.

2. Fatihanın fazileti pek büyüktür.

3. Hadis Besmelenin Fatihadan bir âyet olmadığına açık bir delildir. Bu da Hanefilerin, Malikîlerin ve İmam-i Evzâî'nin görüşüdür.

4. Şuurla namaz kılan ve okuduğunu bilen kimseler için büyük mükafaat vardır.[413]

822. ...Ubâde b. Samit[414] (r.a.) Peygamber (s.a.)'in şöyle buyurduğunu nakletmiştir: Fatiha ve (ona) ek olarak (bir miktar Kuran) okumayan kimsenin namazı yoktur.

(Ravi) Süfyân b. Uyeyne) dedi ki: (Fatiha'ya ek olarak bir miktar da Kur'an okumak) yalnız başına namaz kılan içindir.[415]

Açıklama

Bu mevzuda 818 numaralı hadıs-ı şerifin açıklaması yeterli bilgi ihtiva etmektedir.Oraya bakılabilir.[416]

823. ...Ubâde b. es-Samit'den; demiştir ki: Biz sabah namazında Peygamber (s.a.)'m arkasında bulunuyorduk. Resul-i Ekrem (s.a.) (Kur'ân) okudu. (Fakat Kur'ân okumak) kendisine, ağır gelmeye başladı. (Namazı) bitirince; "Her halde imamınızın arkasında siz de okuyorsunuz" buyurdu. Bize de:

Evet, ey Allah'ın Resûlu, hızlı bir şekilde (biz de okuyoruz), dedik.

“(Böyle) yapmayın, sadece Fâtiha'yı okuyun. Onu okumayan kimsenin namazı yoktur." buyurdu.[417]

Açıklama

Bu hadis-i şeriften anlaşılıyor ki, sahâbe-i kiram hazretleri Resûl-i Ekrem'in emri olmaksızın kendi ictihadlarıyla namazda bir defa Resûl-i Ekrem'in arkasında Kur'ân okumuşlardır. Ancak okurken bazılarının çıkardığı fısıltılardan bunun farkına varan Fahr-i Kâinat Efendimiz; "Öyle zannediyorum ki, imamınızın arkasında siz de Kur'ân okuyorsunuz. Bunu bir daha yapmayın, sadece Fatihayı okuyun” buyurarak onları bu işten men' etmiştir.

Hattâbî, "burada Resûl-i Ekrem'in men'ettiği şey, sahâbe-i kiramın sesli okumalarıdır. Fatihadan sonra bir sure okumayı men'etmiş olması ihtimali de vardır" demişse de, Mîrek, Hattabî'nin üzerinde durduğu birinci ihtimali zayıf bulmuş, ikinci ihtimalin isabetli olduğunu söylemiş ve sebebini de şöyle izah etmiştir: Eğer Resûl-i Ekrem bu sözüyle sesli okumayı nehyetmiş olsaydı, o zaman bunda Fâtiha'yı istisna etmesinin bir anlamı kalmazdı." Aliyyü'l-Kaari de aynı şekilde buradaki nehyin zamm-ı sûre okumakla ilgili olduğunu söylemiş ve sözlerini şöyle bitirmiştir: "Şayet bu nehy, sesli okumakla ilgili olsaydı, Resul-i Ekrem "öyle zannediyorum ki" tabirini kullanmazdı. Çünkü sesli okumuş olsalardı, o zaman Resûl-i Ekrem okuduklarını kesinlikle duyacağı için "zan" ifâde edenbu tabiri değil de duyduğunu kesinlikle ifâde eden bir tâbir kullanırdı."

İşte bütün bu ifâdelerden anlaşıldığına göre, Resûl-i Ekrem sabah namazı kıldırırken zamm-i sûre okuduğu esnada arkasında bulunan

cemaatten bazılarının fısıltılarını duyunca zihni karıştığından onları zamm-i sûre okumaktan nehyetmiş, sadece Fatiha okumalarına izin vermiştir. Çünkü Fatiha her zaman kolayca okunabilecek bir sûre olduğundan arkasmdakilerin de Fatiha okumaları herhangi bir karışıklığa sebep olmaz düşüncesinde idi. Bu sebeple imamın arkasında bulunan cemaatin de Fatiha okumasına izin verildi. Cemaatin Fatiha okuması da karışıklığa sebeb olduğundan daha sonra imamın arkasında cemaatin Fatiha okuması izni de kaldırılmıştır.[418]

Ancak ulemanın büyükçoğunluğunagöre" Fatiha okumayan kimsenin namazı yoktur" cümlesinin anlamı, "bu namaz bâtıldır" demektir. Fakat bu cümle Dârekutnî ile İbn Hibbân'ın rivayetinde; "İçinde Fatiha okunmayan namaz kâfi değildir"[419] şeklindedir. Hanefi ulemâsı, "Fatihayı okumayanın namazı bâtıl değil, yalnız vacib terkedildiği için sevabı noksandır" demişlerdir. Ayrıca Hanefi ulemasının, "Kur'an okunduğu zaman onu dinleyin ve susun"[420]mealindeki âyet-i kerimeyi kendi görüşlerinin doğruluğu için delil getirdiklerini 818 no'Iu hadisin izahında söylemiştik. Bir de Hanefî uleması Dârekutnî'nin rivayet ettiği; "kim imamın arkasında kılıyorsa imamın okuması onun için de kıraattir"[421] mealindeki hadis-i şerifi de kendileri için delil olarak ileri sürmüşlerdir. Fakat bu hadise zayıf diye itiraz edenler de olmuştur. Halbuki bu hadisi ashab-ı kiramdan Câbir b. Abdullah, Abdullah b. Ömer, Ebû Said el-Hudrî Ebû Hureyre, Abdullah b. Abbâs ve Enes b. Mâlik (r.a.) Hazretleri rivayet etmişlerdir. Gerçi bu rivayetlerin her biri ayrı ayrı tenkit edilmiştir. Fakat aynı hadisin bir çok tarikleri daha vardır. Bunlardan biri sahihdir ve bizzat imam Ebû Hanife (r.a.)'den rivayet edilmiştir.

Bununla beraber bu mevzuda Ebû Hanife (r.a.) Hazretlerine mezheb taassubuyla dil uzatanlar olmuşsa da Aynî merhum bunlara gereken cevabı vermiş ve daha itidalli olmaları gerektiğini söylemiştir.

Ayrıca imamın arkasında cemaatin bir şey okumayacağı sahabenin büyüklerinden 80 zat tarafından rivayet olunmuştur. Aliyyü'l-Mürteza ve Abâdile-i Selâse denilen Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Mes'ud (r.anhum) Hazretleri bunlar arasındadır. Bu sebeble Hidâye sahibi "imamın arkasında bir şey okunmayacağına dair sahabe icma etmişlerdir" demiştir.[422] Abdullah b. Zeyd b. Eslem'in babasından rivayet ettiği bir hadiste; "Resûlullah (s.a.)'in ashabından on tanesi imamın arkasında Kur'ân okumaktan şiddetle nehyederlerdi. Bunlar Ebû Bekr es-Sıddîk, Ömer el-

Faruk, Osman b. Affân, Ali b. Ebî Tâlib, Abdurrahman b. Avf, Sa'd b. Ebî Vakkâs, Abdullah b. Mes'ûd, Zeyd b. Sabit, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbas (r.a.) Hazretleri idi" denilmektedir. Hatta Sa'd b. Abbas ile Hz. Ömerin; "imamın arkasında okuyanın ağzına taş doldururum" dedikleri İbn Mes-ud Hazretlerinin de "ağzına toprak dolsun" dediği rivayet olunur.[423]

Biz bu mevzuda mezhep imamlarının görüşlerini 818-820 numaralı hadis-i şeriflerin izahında yazdığımız için burada tekrar etmiyoruz.[424]

824. ...Nâfi'b. Mahmud b. er-Rebî el-Ensârî (r.a.)'den; demiştir ki: Ubâde b. es-Sâmit (bir defasında) sabah namazında geç kalmıştı. Bunun üzerine Müezzin Ebû Nuaym namaz için tekbir aldı ve cemaate namaz kıldırmaya başladı. (Derken) Ubâdetu'bnu's-Sâmit çıkageldi. Ben de beraberinde idim. Nihayet biz de Ebû Nuaym'ın arkasında saf olduk. Ebû Nuaym sesli okuyordu. Ubâde (de) Fatiha Sûresi'ni okumaya başladı. Ubâde'ye (namazdan) çıkınca; "Ebû Nuaym sesli okurken, senin de Fâtiha'yı okuduğunu işittim" dedim. Ebâde;

"Evet (haklısın) Resûlullah (s.a.) bize aşikâr okuduğu namazlardan birisini kıldırdı ve (cemaatin okuyuşu sebebiyle) kıraatte güçlük çektiği bu) namazdan sonra bize dönerek: "Ben sesli okuduğum zaman siz de okuyor musunuz?" buyurdu. Birimiz,

Biz bunu yapıyoruz, dedi. Bunun üzerine; "hayır (öyle) olmaz, ben de (kendi kendine) "ne oluyor da okuduğu Kur'ân'a ortak olunuyor" diyordum. Ben aşikar okudum mu, siz hiç bir şey, okumayın, yalnız ümmü'l-Kur'ân müstesna" buyurdu.[425]

Açıklama

Bu hadis-i şerif, imama uyan kimsenin sesli namazlarda da Fatiha okuması lâzım geldiğini söyleyen ulemânın delilidir. Daha evvelce de beyân ettiğimiz gibi bu mevzuda üç görüş vardır:

1. İmamın sessiz olarak kıldırdığı namazlarda imama uyan kimse, sessiz olarak Fatiha ve zamm-i sûreyi okur, sesli namazlarda ise Fatihayı da zamm-ı sûreyi de okumaz. Bu görüş İmam Mâlik'e aittir. Delili ise, "Kur'-ân okunduğu vakit onu dinleyin ve susun.”[426] âyeti kerimesidir. Bilindiği

gibi bu hadis haberi vâhiddir. Haber-i vahid ise, haber-i mütevâtir olan âyeti nesh veya tahsis edemez.

2. Sesli ve sessiz namazların her ikisinde de yalnız imam okur. İmama uyan kimse okumaz. Bu görüş de İmam Ebû Hanefe'ye aittir. Kitabdan delili (el-A'raf (7), 204) âyeti kerimesi, sünnetten delili ise, İbn Ebî Şeybe'nin Ebû Hüreyre'den rivayet ettiği: "Kim imamın arkasında kılıyorsa, imamın okuması onun için de kıraattir."[427] hadis-i şerifidir. Aynı hadisi Dârekutnî'de Abdullah b. Şeddâd dan rivayet etmiştir.[428]

3. Sessiz namazlarda imama uyan hem Fatahi'yı hem de zamm-ı sûreyi okur. Sesli namazlarda ise, yalnız Fatiha'yı okur. Bu görüş de İmam Şafiî'ye aittir. Delili ise,"Fatiha okumayan kimsenin namazı yoktur" mealindeki 823 no'lu hadistir. Ancak bilindiği gibi Hanefî uleması, Buhârî ve Müslim tarafından rivayet edilen bu hadisi, İbn Hıbbân'ın rivayet ettiği "içinde Fatiha okunmayan namaz kâfi değildir"[429] anlamındaki hadise bakarak, "Fatiha okumayan kimsenin namazı kâmil değildir" mânâsına anlamışlar ve yalnız başına namaz kılan kimse için Fatiha okumak vâcib demişlerdir. İkinci maddede açıklandığı gibi, imamın arkasında bulunan kimsenin de Fatiha okumasına lüzum görmemişler ve bunu mekruh saymışlardır.

Ancak namazda imamın arkasında bulunan kimsenin de Kur'ân okuyacağı görüşünde olanlardan bazıları bu halde Fâtiha'nın ne zaman okunacağı mevzuunda ihtilâf etmişlerdir. Bazıları "imam âyet aralarında durdukça cemaat Fatiha'yı okuyarak tamamlar" derken, bazıları da "imam Fatiha'yı okuduktan sonra durduğunda cemaat Fatiha'yı okur" demiştir. İmamın Fâtiha'dan sonra duracağı konusu 777 numaralı hadis-i şerifte açıklanmıştır. Son olarak şunu belirtmek isteriz ki, açıklamakta olduğumuz hadisin râvile-rinden Nâfi'b. Mahmûd, İbn Abdilberr'e göre kimliği bilinmeyen bir kimsedir. Takrîb sahibi de aynı görüştedir. Bu bakımdan bu hadis zayıftır. İbn Hibbân ise bu râviyi güvenilir râviler arasında saymıştır.[430]

825. ...er-Rebi'b. Süleyman'ın rivayeti olan önceki hadisin bir benzeri de Mekhûl vasıtasıyla Ubâde (b. Sâmit) radiyellahü anh'dan nakledilmiştir. (Bu hadisi Mekhul'den nakledenler) dediler ki, Mekhûl, akşam, yatsı ve sabah namazında her rekatta içinden Fatiha okurdu. (Bir defasında) O, "İmam sesli okuduğu vakitte, Fatiha okurken, sustuğu anlarda sen de (Fatiha'yı)

gizlice oku. Eğer susmazsa ondan önce veya onunla beraber veya sonra oku (yabilirsin). Hiç bir zaman onu (okumayı) terk etme" dedi.[431]

Açıklama

Bu haberden anlaşılıyor ki Mekhûl, sesli kılman akşam, yatsı ve sabah namazlarında imamın arkasında bulunan cemaatinde Fâtiha'yı gizlice okuması lâzım geldiği görüşündedir ve kendi de böyle yapmaktadır. Esasen hadis-i şerifte geçen kelimesi emir olarak "sen oku" manasına geldiği gibi muzârî mütekellim olarak "ben okurum" manasına da gelebilir. Müeliif Ebû Dâvûd bu hadisi nakletmekle şunu demek istiyor; Mekhûl'e göre, imamın arkasında bulunan kimsenin Fatiha'yı imamın Fatiha'yı okuduktan sonra susması anında okuması daha faziletlidir. İmamın Fatiha'dan sonra sukut etmesi mevzuu 777 numaralı hadiste geçmişti. Nitekim Şevkânî'nin Neylu'I-Evtâr isimli eserinde beyân ettiğine göre "İhtiyata uygun olan Fatiha'yı imamın sustuğu anlarda okumaktır. Bununla beraber imamla beraber okuması da caizdir."[432]

Her ne kadar bu haber imamın arkasında bulunan kimsenin cehri namazlarda da Fatiha'yı okuyacağına delâlet ediyorsa da Fatiha*mn gizli veya açıktan okunacağına dair bir işaret taşımamaktadır. Ancak Beyhakî ve Ta-berânî'nin Enes'den rivayet ettikleri bir hadis-i şerif imamın arkasında bulunan cemaatin Fatiha'yı gizlice okuması gerektiğini ifâde etmektedir.[433] Konu 818 numaralı hadisin şerhinde açıklanmış bulunmaktadır.[434]

132-133. İmamın Aşikâre Okuduğu Namazlarda Fatiha Okumayı Mekruh Sayanlar(In Delilleri)

826. ...Ebû Hureyre (r.a.)'den rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.) sesli okuduğu bir namazdan sonra:

"Demin biriniz benimle beraber okudu mu?" buyurmuş. Bunun üzerine bir adam:

Evet, ey Allah'ın Resulü, diye cevab vermiş, (Resûl-i Ekrem de şöyle) buyurmuş:

"Ben de neden kıraatim karışıyor diyordum."

Halk, Resûlullah (s.a.)'den bunu duyunca bir daha Resûl-i Ekrem'in aşikâre okuduğu namazlarda O'nunla beraber okumayı bıraktılar.[435]

Ebû Dâvûd dedi ki: Bu İbn Ükeyme hadisini Ma'mer, Yûnus ve Üsâme b. Zeyd, Malik'in (rivayet ettiği hadisin) mânâsına uygun olarak ez-Zührî'den rivayet ettiler.[436]

Açıklama

Hadis-i şerifte geçen "kendi kendime diyorum ki" cümlesi çeşitli manalarda kullanılır;

1. İnsan kendisinin hoşlanmadığı bir işi yaptığı zaman kendi kendine kızarak "ben niçin böyle yaptım?" der.

2. Sevmediği bir işi yapan kimseyi gördüğü zaman bu işi beğenmediğini ifâde etmek için; "bana niçin eziyet ve haksızlık ediliyor" tabirini kullanır.

3. Sebebini anlayamadığı bir işle karşılaşınca da "acaba bu işin sebebi nedir?" İşte hadisi şerifte "bana ne oluyor? niçin" kelimesi bu üçüncü manada kullanılmıştır.

tabiri ise."okuduğum Kur'ân'a katılan karışanlar oluyor ve onların sesi benim sesimi bastırıyor" gibi anlamlara gelir.[437] Buna göre "Neden kıraatim karışıyor?" sözünün manası; "Ben okurken siz de okudunuz mu? Bu iki okuyuş birbirine karışıyor, sanki bana Kuran münazaa ediyormuş gibi geliyor" demektir.

"Halk bunu duyunca bir daha Resûl-i Ekrem'in aşikâre okuduğu namazlarda onunla okumayı bıraktılar" sözünün mefhûm-ı muhalifi, Resülullah'ın sesli okuduğu namazlarda okumayı bıraktılar ve sessiz okuduğu namazlarda ise, yine okumaya devam ettiler, demektir. Ulemanın çoğunluğu ile Hanefi mezhebinden imam Muhammed bu görüştedir. Ancak bir önceki hadiste açıkladığımız gibi, bazılarına göre imamın sustuğu yerlerde cemaat Fâtiha'yı okur ve tamamlar denmiştir. Delillerin münakaşası için 818 numaralı hadise müracaat edilebilir.

Ancak Resûl-i Ekrem'in arkasındakileri okumaktan nehyetmesine sebep okuyuşuna karışılması, iştirak edilmesi ve Kur'ân konusunda onunla münazaa ediliyormuş gibi bir duruma düşülmesi olduğu düşünülürse, bu durum cehrî namazlarda olduğu kadar gizli okunan namazlarda da bulunduğu bir gerçektir. İşte Hanefi uleması meseleye bu açıdan bakarak

gerek cehrî ve gereksc hafi okunan namazlarda imamın arkasında bulunan cemaatin Kur'ân okumasını mekruh saymıştır.

Yine hadis âlimlerine göre "Halk Resûl-i Ekrem'den bunu duyunca bir daha Hz. Peygamber'in aşikâre okuduğu namazlarda onunla okumayı bıraktılar." cümlesi, Resûl-i Ekrem'e ait değil, râvilerden birine aittir. Bilindiği gibi bu şekilde râvî tarafından hadise katılan bu gibi sözlere "müdrec" denilir. Ulemâ bu sözün kime ait olduğu üzerinde de durmuş, kimisi bu sözün Zührî'ye ait olduğunu söylerken kimisi de bu sözün Ebû Hureyre'ye ait olduğunu söylemiştir. Bezru'l-mechûd sahibi bu sözün Ebû Hureyre (r.a.)'ye ait olduğunu delilleriyle isbat etmişler.[438] Her ne kadar Tirmizî bu hadisin Hasen olduğunu söylemişse de Nevevî'ye göre bu hadisin zayıflığında ulemâ ittifak etmişlerdir. Çünkü İbn Ukeyme kimliği meçhul bir kimsedir. Fakat Nevevî'nin "Bu hadisin zayıflığında ittifak edilmiştir" sözünü ihtiyatla karşılamak gerekir. Çünkü İbn Hıbbân bu hadisin sahih olduğunu söylediği gibi, Muhammed b. Yahya, Buhârî, Ebû Dâvûd gibi muhaddisler sadece "Halk Resûl-i Ekrem'den bunu duyunca bir daha Resûl-i Ekrem (s.a.)'in aşikâre okuduğu namazlarda onunla birlikte okumayı terkettiler" cümlesinin müdrec olduğunu söylemişler. Hadisin Peygamber'e ait olan esas metninin zayıf olduğuna dair her hangi bir söz söylememişlerdir. Bu durumda Nevevî'nin "bu hadisin zayıflığında ittifak vardır" sözü, isabetli değildir. Çünkü aksini söyleyen de vardır.[439]

827. ...Said b. el-Museyyeb dedi ki; Ebû Hureyre (r.a)'yi "Peygamber (s.a.) bize bir namaz kıldırdı. Sabah namazı olduğunu sanırız" derken ve bir önceki hadisin manasını "neden kıraatime karışılıyor?" sözüne kadar naklederken dinledim.

Ebû Dâvûd dedi ki: (Şeyhim) Müsedded, rivayetinde Ma'mer'in, ' 'halk bir daha Resûlullah (s. a.) 'in sesli okuduğu namazlarda okumayı bıraktılar" dediğini söyledi. (Diğer şeyhim) İbnu's-Serh (ise), Ma'mer ve Zührî vasıtasıyla Ebû Hureyre'nin, "Halk (buna) son verdi" dediğini nakletti. (Bu şeyhlerin) arasında bulunan (diğer şeyhim) Abdullah b. Muhammed ez-Zuhrî de Süfyân 'in (şöyle) dediğini söyledi: “Zührî, (neden kıraatime karışılıyor?" cümlesinden sonra) bir söz söyledi ama onu işitemedim fakat bunu orada bulunan Ma'mer'e sordum, o da cevab verdi:" Zührî "Halk bu işe son verdi" dedi.

Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadisi bir de Abdurrahmân b. İshak, Zührî'den rivayet etmiştir. (Ancak Zührî'nin) hadisi, "neden benim kıraatime karışılıyor" sözüne kadardır, (gerisi yoktur).

Bu hadisi el-Evzât de Zührî'den rivayet etmiş (ve) bu (rivayet ettiği) hadiste Zührî'nin (şöyle) dediğini nakletmiştir:

"Müslümanlar bu hadiseden ibret aldıklarından, (Peygamber Efendimiz) bir daha sesli okuduğu zaman onunla beraber okumaz oldular."

Ebû Dâvûddedi ki: "Ben, Muhammed b. Yahya b. Fâris'in: "Buna son verdiler, sözü, ZührVnin sözüdür" dediğini işittim."[440]

Açıklama

Musannif Ebû Davud'un bütün bu talikleri nakletmekten maksadı, "buna son verdiler" sözünü, şeyhlerinden bazılarının kendisine, "Ebû Hureyre'ye ait bir söz" olarak naklederken bazılarının da "ez-Zuhrî'ye ait bir söz" olarak naklettiğini ifâde etmektir. Netice olarak bu ihtilâfı şu şekilde özetlemek mümkündür:

1. Müsedded bu cümleyi Ma'mer'in sözü olarak nakletmiştir.

2. Îbnu's-Serh ise, Hz. Ebu Hureyre (r.a.) nin sözü olarak nakl etmiştir.

3. Abdullah b. Muhammedi'z-Zührî bu sözü Zührî'nin bir sözü olarak nakletmiştir.

Görünüşte böyle bir ihtilâf varsa da aslında bu söz Ebû Hüreyre (r.a.)'ya ait bir sözdür.

Bu ihtilafın sebebi de şöyle açıklanabilir: Râvi zinciri içerisinde bulunan Zührî ile Ma'mer kendi kanatlerine dayanarak bu sözü bazan Ebû Hüreyre (r.a.)'ye isnad ederlerken bazı rivayetlerinde ise ona isnat etmemişlerdir. Bu da senedin daha aşağı kısımlarında ihtilâfın doğmasına yol açmıştır. Bu hadisle ilgili açıklama bir evvelki hadiste geçmiştir.[441]

133-134. İmam Açıktan Okumazken Cemaatin Okumasını Caiz Görenler

828. ...İmran b. Husayn[442] 'den nakledildiğine göre Peygamber (salallahü aleyhi ve sellem)(cemaatle) öğle namazı kılarken, bir adam gelip

arkasında "Rabbinin o çok yüce adım teşbih (ve tenzih) et" (el-A'la sûresini) okumuş. Resûl-i Ekrem namazı bitirince:

"Okuyan hanginizdi?" diye sormuş, (cemaat de);

Bir adam,diye cevap vermişler.Bunun üzerine Peygamber (s.a.) de:

"Gerçekten anladım ki, biriniz bunu benim ağzımdan aldı" buyurmuş.

Ebû Dâvûd dedi ki: (Şeyhim) Ebu'l-Velîd, rivayetinde Şu'be'nin şöyle dediğini söyledi: "Ben Katâde'ye Said'in sözü; "Kur'an (okuduğu) için sus (şeklinde) değil miydi." dedim. O da; "Bu (imam) sesli okuduğu zamandır diye cevap verdi." tbn Kesîr ise rivayetinde Şu'be'nin, Katâde'ye; "Peygamber (s.a.) bu işi çirkin görmüşe benziyor" dediğini, onun da "çirkin görmüş olsaydı, bundan nehyederdi" diye cevap verdiğini bilirdi."[443]

Açıklama

Hadîs-i şerifte geçen muhâcele çekişmek mânâsına gelir. Burada kast edilen mânâ, Resûlullah'ın ağzından kapıp alırcasına onun okuduğunu onunla beraber okumaktır.

İmama uyanlara kıraatin gerekmediği görünüşünde olan Hanefî ulemâsı ise hadis-i şerifte üzerinde durulan hadisenin öğle namazında meydana geldiğine bakarak, buradaki muhâlece (çekişme) kelimesinin namaza uygun düşmeyen ve Resûl-i Ekrem'in hoşlanmadığı bir işi yapmak anlamında kullanıldığını söylemişlerdir. Bu iş ise imamın arkasında olduğu halde kıraatte bulunmaktır. Yine Hanefî ulemâsı, Beyhakî'nin, imamın arkasında Kur'-ân okumak mevzuunda nakletiği; "şayet Resûlullah'ın burada çirkin gördüğü bir şey varsa o da arkasında bulunan bu zatın sesli okumasıdır. Bu adam sesli okuduğu için Resûl-i Ekrem qnun "A'lâ sûresini okuduğunu bilmiştir" mânâsındaki sözlerine de itiraz etmişler, bu sözlerin isabetsizliğine bu olayın, sessiz kılınan öğle namazında cereyan ettiğini göstermişlerdir. Bu durumda Resûl-i Ekrem'in arkasında A'lâ Sûresini okuyan kimse için; "bunu benim ağzımdan aldı, benimle çekişti" sözünün manası "benim çirkin gördüğüm bir işi yaptı" demektir. Bu da imamın arkasında bulunan kimsenin Kur'ân okumasıdır. Nitekim Nesâî'nin rivayet ettiği, "Bazı kişilere ne oluyor da abdestlerini güzelce almadıkları için bizi Kur'ân okurken karışıklığa düşürüyorlar?" mealindeki hadis-i şerifte Resûl-i Ekrem "Bizi karışıklığa düşürüyorlar" sözleriyle, "abdestte dikkatsizlik gibi

hoşlanmadığımız bir işi yapıyorlar" demek istemiştir. Resûl-i Ekrem'in arkasında Kur'ân okuyan kimsenin sesli okuduğunu ispat için Resûl-i Ekrem'in bu adamın okuduğu sûreyi bildiğini, şayet bu zat sessiz okumuş olsaydı Resûl-i Ekrem'in bu sureyi bilememiş olması lâzım geleceğini delil getirenlere de Hanefî uleması, "Resûl-i Ekrem'in, sözü geçen zatın okuduğu bu sûrenin ismini zikrettiği sabit değildir" diyerek cevap vermişlerdir. Gerçekten kavilerin pek çoğu Resûl-i Ekrem'in bu âyetleri zikrettiğinden söz etmemişlerdir. Resûl-i Ekrem'in bu sûrenin ismini zikrettiği isbat edilse bile, bunu o zatın fısıltısından anlamış olması mümkündür. Şube'nin, şeyhi Katâde'ye Said İbn Müseyyeb'in metinde geçen "Kur'ân okunduğu zaman sus" anlamındaki sözünü hatırlattığı zaman, Katâde'nin "bu imamın sesli kıldırdığı namazlar içindir" demesi, de Hanefî ulemasına göre isabetsizdir. Çünkü, "Kur'ân okunduğu zaman sus" sözü hem sesli hem de sesiz namazlarda okunan Kur'ân'a şâmildir. Bunu sadece sesli namazlarda okunan Kur'ân'a tahsis eden bir delil yoktur. Şu'-be'nin Katâde'ye; "her halde Resûl-i Ekrem imamın arkasında okumayı çirkin görüyor" sözüne, Katâde'nin; "Eğer çirkin görseydi onu nehyederdi." diye cevab vermesi de imamın arkasında namaz kılan kimsenin Kur'ân okumasının sadece cehrî namazlarda yasaklandığına dair bir delil olmadığı gibi, gizli okumanın caiz olduğuna da delil olamaz.

Çünkü mühim olan Resûl-i Ekrem'in ikazına sebeb teşkil eden olaydır. Bu hadis-i şeriften açıkça anlaşıldığı gibi Resûl-i Ekrem'le çekişme ve ona muhalefet etme, o okurken okumaktır. Öyleyse gizli Ve aşikâr oku'nan bütün namazlarda cemaatin susması gerekir.[444]

829. ...İmrân b. Husayn'dan rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.) onlara Öğle namazını kıldırmış, (namazdan) çıkınca, "Sebbihis-me Rabbike'1-A'la diye başlayan (sûre) yi hanginiz okudu?" deyince bir zât, "ben" cevabını vermiş. Bunun üzerine (Resûl-i Ekrem):

"Gerçekten anladım ki, biriniz onu benim ağzımdan aldı" buyurmuştur.[445]

Açıklama

Bu hadis-i şerifle ilgili açıklama için bir önceki hadisin izahına müracaat edilmelidir.[446]

134-135. Okuyup Yazma Bilmeyen Veya Dili Dönmeyen Kimselere Namazda Yeterli Olan Kıraat

830. ...Câbir b. Abdillah (r.a.)'dan; demiştir ki; İçimizde Arab da Acem de bulunduğu halde Kur'ân okuyorduki(Bunu gören Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi vesellem):

"Okuyunuz, (bu okuyuşlarınızın) hepsi de güzeldir. (İleride öyle) kavimler gelecektir ki, onu ok gibi dosdoğru okuyacaklar (ama karşılığını) dünyada alacaklar da âhirete bırakmayacaklardır" buyurdu.[447]

Açıklama

Hadiste geçen "a'râbî" çölde yaşayan göçebe arab demektir.Bilindiği gibi göçebe arablar çölde okuma-yazma imkânı bulamadıklarından umumiyetle Kur'ân okumaktan âciz kimselerdir. Hadis-i şerifte de "göçebe arab" sözüyle Kur'ân okumayı pek beceremeyen arablar kast edilmiştir.

A'cemî kelimesi ise, Arab olmayan kimseler için kullanılır ki, hadis-i şerifte arabçaya aşinalıkları olmadıkları için Kur'ân okumayı beceremeyen kimseler kast edilmiştir. Netice olarak A'rabî ve A'cemi kelimeleriyle Kur'ân okumayı pek iyi beceremeyen kimseler ifâde edilmek istenmiştir.

Buna göre hadis-i şerif Arabça gramerine ve tecvid kurallarına tam mânâsıyle uygun olmasa bile riyadan ve suma'dan uzak, içten gelen fevkalâde bir sevgi ve istekle Kur'ân okumanın Allah ve Resulü yanında büyük bir ecir taşıdığını beyân etmekte ve ileride gerek tecvîd kurallarına ve gerekse Arab-ca gramerine uygunluğu bakımından fevkalâde düzgün âdeta ok gibi dosdoğru Kur'ân okuyan, fakat gösteriş, şân, şöhret ve dünyevî maksatlar için okuduklarından bu okumalarının karşılığını dünyada alıp ârihette eli boş, Allah ve Resulünün hoşnutluğundan uzak kalacak bir toplumun ortaya çıkacağını haber vermektedir.

Bu hadis-i şerif, aynı zamanda Kur'ân-ı Kerim'i tecvîd kurallarına göre okuyamayan kimselerden yanlış okumanın sorumluluğunu kaldırmakta ve Kur'ân okumakta maharet sahibi olan kimseleri de Kur'ân-ı Kerim'i şan, şöhret ve dünyevî maksatlarına âlet etmemeleri için ikaz etmektedir. Çünkü sadece dünyevî maksatlarla Kur'ân'ı okumaya gösterilen çabada şeytanın hilesi vardır.

Bu gibi kimseler okuduklarının karşılığını dünyada alacakları için bunların okuyacakları Kur'ân'ı sevabını ölülerin ruhuna bağışlamak da mümkün değildir. Çünkü bunların okumalarına karşılık bir sevab yoktur.

Günümüzde ölülerin ruhuna bağışlamak maksadıyla pazarlık ederek hatim okuyan kimselerin durumu bu hadis-i şerifin ışığında değerlendirilmelidir.[448]

831. ...Sehl b. Sa'd es-Sâidî (r.a.)'den; demiştir ki: Bir gün biz Kur'ân-i Kerim okurken Peygamber (s.a.) yanımıza çıkageldi (ve bizi bu halde görünce); "Allah'a hamdolsun, her ne kadar sizin içinizde kırmızısı, beyazı ve siyahı bulunuyorsa da, Allah'ın Kitabı birdir. Onu ok gibi dosdoğru okuyup (fakat) ecrini dünyada alacak ve âhirete bırakmayacak kavimler gelmeden onu (işte böyle) okuyunuz" buyurdu.[449]

Açıklama

Bazı hadis âlimlerine göre hadis-i şerifte geçen kırmızı (renkli) kimselerden maksat Şamlılardır. Çünkü bunların tenleri hafif kırmızı olduğu gibi servetlerinin büyük çoğunluğunu da kırmızı altınlar teşkil eder. Beyaz (renkli) kimselerden maksat ise, İranlılardır. Çünkü bunların derileri beyaz olduğu gibi servetlerinin ekseriyetini gümüş paralar teşkil eder, siyah renkli kimseler ise, Arablardır. Çünkü bilindiği gibi bunların ekseriyetini de esmer renkli kimseler teşkil eder.

Resül-i Ekrem (s.a.) Efendimiz yanlarına uğradığı muhtelif renk ve ırklardan meydana gelen bu sahâbî topluluğuna" okuyunuz" demekle "dilleriniz farklı da olsa okuyunuz, kolayınıza geldiği şekilde kendinizi zorlamadan Allah'ın Kitabi'm okuyunuz. Yeter ki bu okuyuştan muradınız Allah'ın rızasını ve helâlini öğrenip onları aramak, haram kıldığını da haram

bilip ondan kaçınmak olsun" demek istemiş ve onları gördüğü şekilde Kur'ân'ı okumaya teşvik etmiştir.

Bu ve bundan önceki hadis, her ikisi de dünyevî bir menfaat umarak Kur'ân okumanın caiz olmadığına delâlet etmektedirler. Çünkü Kur'ân-ı Kerim, muhkem âyetleriyle amel etmek, müteşâbih âyetlerine iman etmek, kıssalarından hisse almak va'dlerine ve tehditlerine kulak vermek, müjdelerine sevinmek, korkutmalarından ürpermek, öğütlerini tutmak, emirlerine sarılıp nehylerinden kaçınmak için okunur. Kur'ân-ı Kerim'i.bunun dışında bir maksatla okumanın caiz olmadığına delâlet eden daha pek çok âyet-i kerime ve hadis-i şerif vardır. Bakara suresinin 41. âyeti kerimesinde cenab-ı Hak şöyle buyuruyor: "Benim âyetlerimi az bir fialla değişmeyin" Bu âyetle Cenab-ı Hak kullarını ikaz ederek, "benim âyetlerimi Cennette mü'minler için hazırladığım nimetlere nisbetle çok az ve değersiz olan dünya menfaatlerine değişmeyiniz" buyuruyor. Aslında satın alınan dünya menfaati, bu menfaat karşılığında ödenen fiyatta Kur'ân-ı Kerim olduğu halde tam tersine âyette dünya menfaatinden bir fiyatmış gibi söz edilmesi aslında "âyetin âyet, gayenin de gaye olarak kalması bunların bir birlerinin yerine geçmemesi" gibi mühim bir esasa dikkati çekmek ve gaflet sebebiyle gaye olan Kur'ân âyetlerinin dünya menfaatlerine âlet edildiğine ve âlet olarak kullanılması gereken dünya menfaatlerinin de gaye edildiğine işaret etmek içindir. Bu ifadede bu işi yapanların cahilliğini ve yaptıkları işlerin tersliğini ortaya koyan ince bir mana ve ince bir nükte vardır.

Tirmizî'nin rivayet ettiği bir hadis-i şerifte de buyruluyor ki: İmrân b. Husayn Kur'ân okuyarak dilenen bir kişiye rastlayınca diyerek şunları söylemiştir: "Ben Resûl-i Ekrem (s.a.)'i şöyle buyururken işittim: Kur'ân okuyan kimse karşılığını Allah'dan istesin. Çünkü ileride öyle kavimler gelecektir ki, bunlar Kur'ân okuyarak dileneceklerdir."[450]

Musanıf Ebû Davud'un Ubâde b. es-Sâmit'den rivayet ettiği ileride gelecek bir hadiste de şöyle buyuruluyor: Ubâde (r.a.) dedi ki: "Ben ehl-i Suffeden bazı kimselere Kur'ân öğretmiştim. İçlerinden birisi bana bir yay hediye etti. Kendi kendime, "Bu dünyalık bir mal değil, bununla Allah yolunda atış yaparım" diyordum. Bir gün Resûl-i Ekrem (s.a.)'in huzuruna vararak "Ya Resûlallah! Kur'ân öğrettiğim bir kimse bana bir yay hediye etti. Bu dünyalık bir mal değil, Allah yolunda onunla atış yapmak istiyorum" dedim. Bunun üzerine bana hitaben:

"Eğer boynuna ateşten bir halka takılmasını istiyorsan, bunu kabul et," buyurdular.[451] İnşallah ileride bu mevzuda geniş bilgi verilecektir.[452]

832. ...Abdullah b. EbîEvfâ(r.a.)'dan; demiştir ki: Bir adam Peygamber (s.a.)'e gelerek;

Benim Kur'ân'dan (kafama) bir şey almaya gücüm yetmiyor. Bana (namazda) yetecek kadar Kur'ân'dan birşeyler öğret dedi.

Bunun üzerine Peygamber (s.a.);

"Sen; Allah'ı her türlü noksanlıktan tenzih ve o'na hamd ederim. Allah' dan başka ilâh yoktur. Allah çok büyüktür. Kuvvet ve kudret ancak [yüce ve büyük olan] Allah iledir., (duasını) oku" buyurdu. Adam:

Ey Allah'ın Resûlu, bu Allah içindir. Kendim için ne (okuyayım?) dedi, (Resf'iJ Ekrem'de:)

Ey Allah'ım, bana acı, beni rızıklan-dır, bana afiyet ver ve hidâyete erdir, diye duâ et." buyurdu. (Adam) ayağa kalkınca (yumduğu) eliyle (işaret ederek:)

İşte böyle, dedi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.): Muhakkak ki onun eli hayırla doldu" buyurdu.[453]

Açıklama

Hadiste geçen; "Benim Kur an dan (kafama) bir şey almaya gucum yetmiyor sozunu söyleyen adam bu sozu ya gerçekten hafızasının zayıflığı sebebiyle Kur'ân'dan hiç bir âyet ezberlemeye gücü yetmediğini ifâde için söylemiştir, yahutta ezberlemeye fırsat bulamadığı ve zaman darlığı sebebiyle söylemiştir. el-Mesâbîh sarihine göre metinde geçen bu duayı öğrenen kimse Fatiha'yı da öğrenebilecek kabiliyette demektir. Bu bakımdan sözü geçen zâtın "gücüm yetmiyor" sözünden maksadı "şu anda vaktim çok dar namaza kadar Kur'ân'dan birşey öğrenmeye zamanım yok" demektir.

"Ey Allah'ın Resulü, bu Allah içindir" sözünün manası, "Ey Allah'ın Resulü, bana bu öğrettiğin duaların hepsi Allah'a hamd-ü sena ile ilgili. Benim Allah'dan isteyeceklerimi dile getirecek duaları da öğrenmek istiyorum. Bana onları da öğret" demektir. Belki de bu zat-i muhterem bu sözüyle Resul-i Ekrem'den Fatiha'yı öğrenmek istediğini söylemek istemiştir. Çünkü

821 no'lu hadisi şerifte geçtiği gibi Cenab-ı Hak; "Ben Fatiha'yı kulumla kendi aramda ikiye böldüm" buyuruyor.

Elini yumarak "işte böyle" demekten maksadı ise, "işte şu elimi nasıl sıkıca yumuyorsam, senden duyduklarımı da bir daha benden ayrılmayacak şekilde öylece sağlam öğrendim ve ezberledim" demektir. Nitekim Resûl-i Ekrem de adamın bu halini görünce yanındakilere "şu gördüğünüz kimse elini hayırla doldurdu" buyurmuştur. Bu hadisin zahirî mânâsından anlaşılıyor ki, Resûl-i Ekrem'in öğretmiş olduğu bu duâ namazda Fâtiha'nın yerini tutmaktadır. Ancak bu meseleyi bütün ayrıntılarıyla ele alan mezheb imamları bu mevzuda farklı görüşler ortaya koymuşlardır:

1. Hanbelî ulemâsına göre bir kimsenin namazda Fatiha okumaya gücü yetmezse o kimseye Fâtiha'nın yerine âyet ve harf sayısı bakımından Fatiha kadar Kur'ân okuması lâzımdır. Eğer Kur'ân'dan sadece Fâtiha'nın bir âyetini veya Kur'ân'dan sadece bir âyet okumaya gücü yetiyorsa bildiği bu âyeti Fâtiha'nın âyetleri adedince tekrar eder. Eğer bir âyet Fâtiha'dan, bir âyet de Fâtiha'nın dışındaki bir sûreden biliyorsa, Fatihadan olan âyeti tekrarlayarak okur, diğer âyeti okumaz. Eğer Kur'ân-ı Kerim'den hiçbir âyeti okumaya gücü yetmezse, "Sübhanallahi vel hamdulillahi..." duasını sonuna kadar okur. Eğer bu duanın tümünü okuyamaz da ancak bir kısmını okuyabili-yorsa o zaman duanın bildiği kısmını, duanın tümüne harf ve cümle olarak denk oluncaya kadar tekrar eder. Eğer buna da gücü yetmiyorsa sanki bir dilsizmiş gibi Fatiha okuyacak kadar ayakta bekler, sonra rükû'a varır. Fatihayı bilmediği için, mutlaka okumasını bilen bir imamın arkasında namaz kılması gerekmez. Ancak imamın okuyuşu cemaat için de geçerli olduğundan ve "bu gibi kimselerin imama uyarak namaz kılmaları farzdır" diyenlerin ihtilâfından kurtulacağından imamın arkasında kılması müstehabtır.

2. Şafiî ulemâsı da bu mevzuda Hanbelîler gibi düşünmektedirler. Ancak Şâfiiler Fatiha yerine okunacak duâ mevzuunda farklı görüşlere sahiptirler:

a. Ebu Ali et-Taberî'ye göre, bu kimse "Sübhanellahi..." duasını sonuna-kadar okur ve buna bir ilâve yapmaz.

b. Bazılarına göre de bu duanın cümlelerinin sayısı beş olduğundan yedi âyetten meydana gelen Fâtiha'ya eşit olması için iki cümle daha ilâve edilmesi gerekir. Ancak bu görüşün hadisin zahirine uymadığı açıktır. Çünkü hadis-i şerifte bu duanın yeterli olduğu açıkça ifâde edilmektedir.

c. Fâtiha'nın yerine namazda her çeşit duâ veya zikir yapılabilir. Yeter ki bunların harflerinin sayısı Fâtiha'da bulunan harf sayısından az olmasın. Nevevî'nin beyânına göre, Şafiî mezhebinde en sağlam görüş budur. Şafiî ulemâsının çoğunluğu da bu görüştedir.

3. Mâliki mezhebinde de çeşitli görüşler ileri sürülmektedir:

a. Mâlikîlere göre Fâtiha'yi okuyamayan kimsenin namazını bir imama uyarak kılması vâcibtir. Şayet bir imam bulamazsa o zaman namazda Fatiha yerine zikirde bulunması gerekir. Bu görüş Mâliki ulemasından Muhammed b. Sahnûn'a aittir.

b. el-Kadı Ebû Muhammed el-Vahhâb'a göre ise, Fatiha okumasını bilmeyen ve arkasında namaz kılmak için bir imam da bulamayan kimseye zikirde bulunmak gerekmez. el-Lahmî de bu görüşü tercih etmiştir ve Mâliki mezhebinde muteber olan da bu görüştür. Bu durumda o kişiye hiç bir şey okumadan kıyamda beklemek müstehabtır.

4. Ebû Hanife (r.a.)'ye göre ise, namazda Kur'ân okumaktan aciz olan kimse kıyamda sessizce bekler ona zikir'de bulunmak gerekmez.

Namazda Arabça Kur'ân okumaktan âciz kalan fakat Arabça'nın dışında bir dilde tercümesini okumaya gücü yeten kimsenin durumunda ise ihtilâf vardır:

a. Ulemanın büyük ekseriyetine göre namazda veya namazın dışında okumak üzere Kur'ân'ın başka bir dile çevrilmesi caiz değildir.

b. İmam Ebû Hanife'ye göre ise, Kur'ân'ın herhangi bir dile tercüme edilmesi kayıtsız-şartsız caizdir ve namazda da okunabilir.

c. Ebû Yusuf'a göre ise, ancak Kur'ân-ı Kerimi Arabca okumağa gücü yetmeyenler İçin namazda Kur'an-ı Kerim'in tercemesini okumak caizdir.

d. Nevevî'nin beyânına göre ise, Şafiî mezhebinde Kur'ân-ı Kerimi kesinlikle Arabçanm dışında bir dille okumak caiz değildir. İsterse okuyan kimse Arapça okumaktan âciz olsun, ister namaz içinde okusun, isterse namaz dışında okusun. Hiçbir zaman ve hiçbir kimse için Kur'ân-ı Arabçanın dışında bir dille okumak caiz değildir. Eğer namazda Fatiha yerine Kur'ân tercemesi okunacak olursa o namaz bâtıl olur. İçlerinde İmam Mâlik ve Ah-med'in de bulunduğu cumhur-u ulemâsının görüşü de böyledir. [454]

İmam A'zam Ebu Hanife'ye gelince, bir zamanlar terceme ile namaz kılınır diye fetva verdiği rivayet olunuyor. Hazret-i İmam kula kolaylık mülâhazası île Kur'an-ı Kerim'i biri mânâ biri lâfız olmak üzere iki rükne

ayırmış ve mânâyı aslî rükün, lafzı zaid rükün saymıştır. Aslî rükün hiçbir zaman düşmez. Yani terk edilemez. Zâid rükün baş sıkışınca sakıt olur. Meselâ iman, kalb ile tasdik ye dil ile ikrardan meydana gelir. Tasdik imanın aslî rüknü olduğundan hiç bir surette sükût kabul etmezse de, dil ile ikrar, Zâid rükün olduğundan ölümle tehdit karşısında sükût eder ve tehdid edilen müslüma-nın kalbi imanla dolu olmak şartıyla küfür kelimesini söyleyebilir. İşte Hazret-i imam buna kıyâsen Kur'an-ı Kerîmi biri aslî, biri zaid olmak şartıyla iki rükne ayırmış ve namaz bir münâcaat hali olduğundan o halde zaid rükün olan lâfzın sükûtuna kail olmuştur. Ancak unutmamalıdır ki, bu fetva dahi umûmî değil, yalnız namaza ve Farsçaya mahsustur. Bununla beraber mutlak da değil, "kılınan namaz mekruh olur" kaydı ile mukayyettir. Âdet olmamak şartıy-le de meşruttur. Görülüyor ki, Bu kadar kayıt ve şartlarla sımsıkı bağlanmış bulunan bu fetva bir tecrübe mahiyetinden öteye geçememiş ve nihayet hazret-i imam hatasını anlayarak imameyn denilen Ebû Yusuf ile Muhammed'in kavline dönmüştür. Mesele bütün fıkıh ve usul-ü fıkıh kitaplarında zikredilmiştir. İmameyn kavline gelince, onlar hiç Kur'ân okumak bilmeyen yeni bir müslümana Kur'ân öğreninceye kadar bir-iki gün terceme ile namaz kılmayı caiz görüyorlar. Fakat müteahhirîn ulemasının en büyüklerinden biri olan Kemal b. Hümam (788-861) bu meselede imameyn kavlini de hatalı bulmakta ve "Böylesi ümmî hükmündedir, yani hiç okumak bilmeyen gibidir. Şu halde ya hiç okumayıp susacak, yahut sadece teşbih ve tehlil ile namaz kılacaktır. Tercemeyi okursa namazı bozulur" demektedir. Eimme-i selâsenin kavli de budur. Hak olan da budur.[455]

Kur'ân-ı Kerîm'in tercemesi meselesi dün olduğu gibi bugün de önemini korumakta ve sık sık gündeme gelerek hareketli münâkaşalara yol açmaktadır. Bu mevzuda merhum M. Sofuoğlu görüşlerini şöyle ifâde ediyor:

1. Aslî mânâlar, yani sadece cümlenin terkibinden çıkan ve meselâ emir, nehy ahkâm, kısas, ahlâk ve adâb ifâde eden mânâlardır ki, bunların ifâde edebileceği durumlarda olan her dile Kur'ân çevrilebilir.

2. Tâli manalar: Yani belagat ve icaz bakımından kelimelerin ihtiva ettikleri saklı manalardır.

tşte Kur'ân-ı Kerim'in aynı zamanda hem aslî hem tâli manalarını hakkıyla ve bütün belagatıyla ifâde edilebilecek kuvvette yabancı bir dili ve bu iktidarı gösterecek bir mütercimi bulmak son derece müşkildir.[456]

Hasan Basrî Çantay merhum de tercümeyi en mükemmel şekilde gerçekleştirmenin güçlüğünü şu sözleriyle anlatıyor: "Kur'ân-ı Mübîn hem lafzı, hem manâsıyla mu'ciz onu hakkıyle tercemeden beşer âcizdir. Şimdiye kadar birçok yabancı diller buna yeltendi, fakat onun ilâhî belagat ve i'cazı hepsini yere serdi. Ne okuyanlar, ne de bizzat ona yeltenenler bunları beğendi. Bizde de ya aslından ya o ecnebi kaynak ve taslaklardan terceme edilmiş eski ve yeni birçok özenişler gördük. Hakkın kelâmına aklımızca çelenkler ördük, ancak anladık ki: Bunlar "O" değildir, aczin ta kendisi olan birer özeniş, bir taklid dildir."

"...Nihayet Allah kelâmı ile beşer kelâmı arasındaki fark, tıpkı yaratanla yaratılan arasındaki farktır. Bu gerçektir, muhakkaktır. Bu farkı gidermeye insü cin şöyle dursun, melekler ve Peygamberler bile muktedir değildir. Çünkü o "ezelî", bu "fâni" bir dildir. İşte sözün özü.[457]

Şuna da işaret edelim ki açıklamakta olduğumuz bu hadis zayıftır. Çünkü ravileri arasında Ebû Hâlid ed-Dâlânî vardır. İbn Hacer'e göre bu zat çok hata eden birisidir.[458]

833. ...Câbir b. Abdillah'dan; demiştir ki: Biz (Peygamber (s.a.)'in sağlığında) ayakta ve otururken dua ederek rükû ve secdede iken de, teşbih ederek nafile namaz kılardık.[459]

Açıklama

Bu hadis-i şerif nafile namazlarda Kur'ân okumanın farz olmadığına delâlet etmektedir. Ancak bu şekilde Kur'an okumaksızın nafile namaz kılmanın caiz oluşunun İslâm'ın ilk yıllarına ait geçici bir uygulama olduğunu daha sonra bu uygulamanın yürürlükten kaldırıldığını söylemek mümkündür. Nitekim "kıraatsiz namaz olmaz"[460] mealindeki hadis-i şerifle daha önce tercemesini sunduğumuz 822 numaralı hadis-i şerif de buna delâlet etmektedir. Ancak mevzuumuzu teşkil eden duâ ve teşbihle nafile namaz kıldıklarından bahsedilen sahâbîlerin namazda duâ okumaları ve subhânellah demeleri Kur'ân okumalarına bir engel teşkil etmeyeceğine göre, duâ ve teşbih ile beraber Kur'ân da okumuş olmaları da mümkündür. Netice olarak:

1. Nafile namazlarda da Kur'ân okumak farzdır.

2. Şayet belli bir müddet içerisinde böyle bir uygulama olmuşsa bu sonradan neshedilmiştir.

3. Bu hadis "munkati" denilen zayıf hadislerdendir. Çünkü Münzirî, Ali b. el-Medinî gibi hadis âlimlerinin beyânına göre, Hasen el-Basrî Câbir b. Abdillah'dan hadis dinlememiştir. Öyle olunca, arada Câbir b. Abdillah (r.a.)'den Hasen el-Basrî'ye hadisi nakleden bir başka râvinin bulunması gerekiyor. Bunun kim olduğu belli değildir.

4. Sadece dua ve teşbih ile namaz kılma ruhsatı, yalnız Arapça bilmeyen ecnebiler için tanınmış geçici bir kolaylık da olabilir.[461]

834. ...Mûsâ b. İsmail'in naklettiğine göre (bir önceki hadisin) bir benzerini de Hammâd, Humeyd'den rivayet etmiş, (ancak) "nafile" (kelimesini) söylememiştir. (Humeyd) dedi ki: "el-Hasen öğle ve ikindide, imam iken de imamın arkasında iken de Fâtiha'yı okurdu ve (birinci rekatta) Kaf ve (ikinci rekatta) ez-Zâriyât (sûresine denk olacak) kadar teşbih, tekbir ve tehlilde bulunurdu."[462]

Açıklama

Hammâd b. Seleme'nin Humeyd'den rivayet ettiği bu hadis-i şerifi Ebû İshak el-Fezârî'nin yine Humeyd'den rivayet ettiği bir önceki hadisin bir kelime farkı ile aynısıdır. Bu hadisin metninde de açıklandığı gibi bir önceki hadis-i şerifte geçen "nafile namaz" kelimesi bu hadis-i şerifte bulunmamaktadır.

Burada geçen; "el-Hasen öğle ve ikindi namazlarında imam iken de imamın arkasında iken de Fatiha sûresini okurdu ve birinci rekatta Kaf (sûresine), ikinci rekâtta ise, Zâriyât sûresine denk olacak kadar teşbih, tekbîr ve tehlilde bulunurdu" sözünden anlaşılıyor ki, Hasen el-Basrî namazlarında kıraat ile teşbih, tekbir ve tehlili bir-leştiriyormuş. İmam iken böyle yaptığı gibi imam arkasında cemaat olarak namaz kılarken de böyle yaparmış. Musannif Ebû Dâvûd bu hadisi nekletmekle "bir önceki hadisin zahirî mânâsı her ne kadar Peygamber (s.a.) zamanında nafile namazlarda kıraat terk edilirmiş düşüncesini uyandırıyorsa da, gerçek böyle diğildir" demek istiyor. Çünkü Hz. Peygamber zamanında kıraati terk ederek namaz kılındığını ifâde eden bir evvelki hadis-i şerifin râvisi olan Hasan el-

Basrî'nin bizzat kendisinin namazda kıraati terketmediği bu hadisten anlaşılmaktadır. Ancak Hasan el-Basrî namazda kıraat ile duayı birleştirmiştir. Bu uygulama ise, kendi ictihad ve şahsi kanaatinin mahsûlüdür. Muhakkak ki Resûl-i ekrem'in uygulaması bizim için en güzel ve en şaşmaz bir örnektir ve O (s.a.) hiçbir zaman namazda kıraati terk etmemiştir. Bunun için de hiç bir sahâbî ve tabiinin namazda kıraati terk ettiği düşünülemez.[463]

135-136. Namazdaki Tekbirlerin Tamamını Açıklayan Hadisler

835. ...Mutarrif den; demiştir ki: Ben îmrân b. Huseyn ile birlikte Ali b. Ebî Tâlib'in arkasında namaz kıldım. AH secdeye ve rükû'a vardığı zaman ve iki rek'at (kıldık)tan sonra kalkarken tekbir alırdı. Namazdan çıktığımız vakit İmrân elimden tuttu ve; "Vallahi şu (zat-i muhterem) demin Muhammed (s.a.)'in namazını kıldı" veya "bize kıldırdı" dedi.[464]

Açıklama

Metindeki kelimesi kâfin kesriyle okununca "açıkça, gözle görülür şekilde" mânâsına gelir.şeklinde lâm'ın zammıyla okununca "az önce" "demin" anlamına gelir. Biz tercememizde ikinciyi tercih ettik. Bu hadisin Buhârî'deki rivayetinde Ali (r.a.)'in söz konusu olan bu namazı Basra'da kıldırdığı ifâde edilmektedir. Hanefi ulemâsından Aynî ise, bunun Cemel Vak'asından sonra olduğunu kaydediyor.

İmrân'ın "Vallahi şu (zâtı muhterem) demin bize Hz. Muhammed (s.a.)'in namazını kıldırdı" sözü o zamana kadar intikal tekbirlerinin terk edilmiş olduğunu gösterir. Nitekim Ahmed b. Hanbel ile Tahâvî'nin tahric ettikleri Ebû Mûsâ el-Eş'arî hadisinde, "bize vaktiyle Resûlullah (s.a.) ile kıldığımız namazı hatırlattı, sonradan biz onu unuttuk yahut kasten terk ettik" denilmektedir. Müslim'in rivayetinde bu cümle "Vallahi bu zat bize Muhammed (s.a.)'in namazı gibi bir namaz kıldırdı. Yahut bu zat bana Muhammed (s.a.)'in namazını hatırlattı" şeklinde geçmektedir. Buhârî'nin rivayet ettiği, "başını her doğrulttuğunda tekbir alırdı" cümlesinin zahirî

mânâsı her ne kadar bütün intikallerde tekbir almış olduğunu ifâde ederse de, rukû'dan doğrulunca "sümaiallahü limen hamideh" ve "Rabbena lekerhamd" denildiğine dâir icmâ' bulunduğundan, hadisin umûm ifâde eden bu cümlesi icmâ' ile tahsis edilmiştir. Musannif Ebû Davud'un bu hadisinde geçen, "Rükû'a vardığı zaman tekbir alırdı" cümlesini Buhârî, Müslim ve Nesâî ve Ahmed b." Hanbel'in rivâyetleriyle karşılaştıran Bezlu'i-Mechûd sahibi rukû'a vardığında" kelimesinin kâtipler tarafından yanlışlıkla bu şekilde yazıldığı, aslının ise, Buhârî ve Müslim'de geçtiği gibi, "secdeden başım kaldırdı" şeklinde olduğu kanaatine varmıştır.[465]

836. ...Ebû Bekr b. Abdurrahman ile Ebû Seleme'nin naklettiklerine göre Ebû Hureyre (r.a.) farz ve diğer namazlarda tekbir alırdı. Namaza dururken tekbir alırdı. Sonra secdeye gitmeden önce derdi. Sonra rukû'a varırken de tekbir alırdı. Sonra (rükû'dan başını doğrulturken) "Semiallahu limen hamideh" derdi. Sonra secdeye gitmeden önce "Rabbena ve leke'I-hamd", secdeye inerken ve (secdeden) başını kaldırırken de, "Allahu Ekber" derdi. Sonra (ikinci defa) secde ederken, (secdeden başım) kaldırırken ve iki rekatin sonundaki oturuştan kalkarken de tekbir alırdı. Bunu her rekatta namazı bitirinceye kadar (böyle) yapardı. (Namazdan) çıkınca da; "Varlığım (kudret) elinde olan Allah'a yemin olsun ki (içinizde namaz kılmak bakımından) Resûlullah (s.a.)'in namazına en çok benzeyeniniz benim. Dünyayı terkedînceye kadar onun namazı işte budur" derdi.[466]

Ebû Dâvûd dedi ki: Şu son cümleyi Mâlik (b. Enes) ez-Zübeydî ve bunların dışında bazı kimseler, ez-Zührt vasıtasıyle Ali b. Hüseyn'-den rivayet ettiler. (Bu sözü) Ma'mer'den nakleden Abdul'â'la da (aynen bizim gibi) Şu'ayb b. EbîHamza'ya uyarak ez-Zührî vasıtasıyle (Ebû Bekr b. Abdirrahman ile Ebû Seleme'den Ebû Hüreyre 'nin sözü olarak) nakletmiştir.[467]

Açıklama

Bu hadis-i şerif Resûl-i Ekrem (s.a.)'in farz olsun nafile olsun bütün namazlarda iftitah tekbirini ayakta aldığını ifâde etmektedir. Ancak bu, gücü yetenler içindir. Gücü yetmeyenler ve özrü olanlar için oturarak tekbir almağa ruhsat vardır. Nitekim Müslim'in rivayet ettiği; "Mervân, Ebû

Hureyre'yi Medine'ye kaymakam bıraktığı zaman, Ebû Hu-reyre farz namaza kalktığında tekbîr alırdı"[468] mealindeki hadis-i şerifde iftitah tekbirinin ayakta alınacağına delâlet etmektedir. İftitâh tekbiri Şafiî ve Hanefîlere göre farzdır. Diğer tekbirlere gelince, her rekatta beş tekbir vardır. Üç ve dört rekatli namazlarda ilk oturuşdan kalkarken dahi tekbir alınır. Binaenaleyh beş vakit kılınan farz namazlarda iftitah tekbiri ile beraber toplam "94" tekbir vardır.

Bu hadisin şerhinde Nevevî şunları söylemektedir: "Namazda her eğilip doğruldukça tekbir almak, bugün ve geçmiş asırlarda bütün ulemânın ittifakı ile sübût bulmuş bir meseledir. Tekbir meselesi Ebû Hureyre (r.a.) zamanında ihtilaflı idi. Bazılarına göre tekbir yalnız niyetlenirken getirilirdi. Bir takımları da Ebû Hureyre hadisinin bazı rivayetlerine bakarak iftitah tekbirinden başka ancak bir kaç tekbirin daha meşru olduğuna hükmetmişlerdir. Bu zevat herhalde Resûlullah (s.a.)'in her eğilip doğrulduğunda tekbir aldığını duymamışlardır. Onun için Hz. Ebû Hureyre kendilerine; "Şüphesiz ki içinizde namazı Resûlullah (s.a.)'in namazına en çok benzeyeniniz benim" demiştir. Ondan sonra hadis-i şerifin beyân ettiği tarzda her eğilip doğruldukça tekbir almak kabul edildi ve bu suretle uygulama istikrar kazanarak bugüne kadar böyle geldi."

İntikal tekbirlerinin hükmüne gelince:

1. Namazda intikal tekbirleri sünnettir. Ulemâdan Atâ b. Ebî Rebâh, Hasan el-Basrî, Muhammed b. Şîrîn, İbrahim en-Nehâî, Süfyan es-Sevrî, Ev-zâî, Ebû Hanife, Mâlik, Şafiî ve Ahmed b. Hanbel hazretleri ile diğer dört mezheb ulemâsının görüşleri budur. Bu görüş aynı zamanda İbn Mes'ûd, Ebû Hureyre, Câbir ve Kays b. Ubâde ile diğer ashâb-i kirâm'dan da rivayet olunmuştur. Halife Ömer b. Abdilaziz ile Muhammed b. Şîrîn, Kasım b. Abdullah, Saîd b. Cübeyr ve Katâde namazda rüku' ve secdeye giderken tekbir almâktalardı. İbn Ebî Şeybe'nin Musannef'inde Ömer b. Abdilaziz'in Ubeydullah b. Ömer'in rivayetinde Kasım ile Sâlim'in, Amr b. Mürre'nin rivayetinde Said b. Cübeyr'in tekbirleri tam almadıkları bildirildiği gibi, Yezid b. Fakîr'in rivayetinde İbn Ömer'in namazda tekbirleri noksan aldığı Mis'ar rivayetinde ise, rükû'dan secdeye inerken ve iki secde arasında tekbir almadığı beyân edilmiştir. Aynı hâl Ömer (r.a.)'den de rivayet edilmiştir. Abdur-razzâk'ın Musannef'inde rivayet edilen bir hadiste Ömer b. Hattâb'ın imam olduğu fakat secde tekbirleri almadığı bildirilmiştir. Yine Abdurrazzak'ın, Câbir b. Yezid'den rivayet ettiği bir

hadiste; "İbn Abbâs'la birlikte Basra'da namaz kıldım. Eğilirken ve doğrulurken alınan tekbirleri almadı" denilmektedir. Fakat aynı zevattan meşhur olan rivayet intikal tekbirlerini aldıklarını gösterir. Buradaki rivayetler, caiz olduğunu göstermek için bazan onları terk ettiklerine haml olunur. Yahut raviler onların seslerini duyamadıkları için tekbir alamadıklarını sanmışlardır. Yalnız Emevilerin intikal tekbirlerini terkettikleri rivayet olunur. Bunlar Muâviye, Ziyâd ve Ömer b. Abdülaziz hazretleridir. İbn Ebî Şeybe'nin Cerîr tarikiyle Mansûr'dan, O'-nun da İbrahim'den rivayet ettiği bir habere göre İbrahim; "tekbirleri ilk defa noksan bırakan Ziyad'dır" demiştir. Taberî'nin rivayetine göre, Hz. Ebû Hüreyre'ye; "tekbirleri ilk terkeden kimdir?" diye sorulmuş; "Muâviye'dir" cevabım vermiştir. Bir rivayete göre, namaz tekbirlerini ilk noksan bırakan Velîd b. Ukbe'dir. Bunu rivayet eden râvi; "tekbiri noksan bıraktılar. Allah da onların ecirlerini noksan bıraksın. Ben Resülullah (s.a.)'i her rükû ettikçe, her secdeye gittikçe ve her başını kaldırdıkça tekbir alırken gördüm" demiştir.

Selef den bazıları îftitah tekbirinden başka tekbir almazlarmış, ulemâdan bazıları bu hususta cemaat namazı ile yalnız kılınan namaz arasında fark görmüşlerdir. Vakıa Hz. Abdurrahman b. Ebzâ'mn Resülullah (s.a.) ile birlikte namaz kıldığı ve tekbirleri tam almadığı rivayet edilmiştir. Fakat bu rivayet zayıf ve illetlidir. Hatta Buhârî Tarih'inde Ebû Dâvût et-Tayâlisî'den naklen bunun bâtıl olduğunu söylemiştir. Hadis sahih olsa bile, az evvel beyân edildiği gibi "cevazını bildirmek için terketmiştir" diye te'vil olunur.

2. Birçok zevata göre intikal tekbirleri sünnetdir. îbn Münzir, "Ebû Bekr es-Sıddîk, Ömer, Câbir, Kays b. Ubâde, Şa'bî, Evzâî, Said b. Abdilaziz, Mâlik, Ebû Hanife ve Şafiî'nin kavilleri budur" demiştir. Aynı görüşü İbn Battal da Osman, Ali, İbn Mes'ûd, İbn Ömer, Ebû Hureyre, İbn Zübeyr Hazretleri ile Mekhûl, İbrahim en-Nehaî ve Ebû Sevr'den nakletmiştir. Zahirîlerle bir rivayette imam Ahmed b. Hanbel'e göre, bütün intikal tekbirleri vâcibtir, Ebû Ömer ulemâdan bazılarının "tekbir ancak imamın hareketlerini bildirmekten ibarettir. O sünnet değil, namazın şiarıdır. Sadece cemaatle kılınan namazlarda sünnettir. Yalnız kılanın tekbir almamasında beis yoktur" dediklerini söylemiştir. Said b. Cübeyr de "tekbir yalnız namazı süsleyen bir şeydir" demiştir.

İbnu'l-Kasım, "iftitah tekbirinden başka üç veya daha fazla intikal tekbirini yahut bütün intikal tekbirlerini terk eden kimse selâm vermezden önce secde eder. Selâmdan önce secde etmezse, selâm verdikten sonra eder, hiç secde etmeyerek uzun müddet geçerse, namazı bâtıl olur" demiştir. Bu mevzuda daha başka görüşler de vardır.

3. Hanefîlere göre namazda zikir kabilinden olan sena, teavvuz, intikal tekbirleri ve intikallerdeki teşbih gibi şeyleri terketmekle secde-i sehv lâzım gelmez. İntikal tekbirleri eğilirken ve doğrulurken alınır daha önce veya daha sonra alınmaz. Tekbiri uzatmak da yoktur.

Şâfiîlere göre, rükû'a giderken tekbir alınarak gidilir ve iyice rükû'a varıncaya kadar tekbir uzatılır. Uzatmanın haram olduğuna dair bir görüş varsa da bütün intikal tekbirlerinde uzatmakla uzatmamanın ikisi de caiz görülmüştür. Sahih olan uzatmaktır.

4. İntikal tekbirlerinin her namaz kılan için meşru olmasının hikmeti hususunda ulemâ şunları söylemiştir: "Mükellef olan bir kimsenin namaza tekbirle birlikte niyetlenmesi emrolunmuştur. Bunun muktezâsı niyyetin ta namazın sonuna kadar devam etmesidir. Bu sebeple namaz esnasında niyetin tekbirle yenilenmesi emrolunmuştur. Çünkü tekbir niyetin şiarıdır. [469]

"Semiallahü limen hamideh" cümlesinin mânâsı, "Allah hamd edene icabet eder" demektir. Zira Allah'dan sevab umarak O'na hamdedene Cenab-ı Hak umduğunu verir. Binaenaleyh ondan sonra "Rabbena ve leke'l-hamd" demek münâsib olur. Bunun mânâsı "Ey Rabbimiz, hamd sana mahsustur" demektir. Fakat bu mânâ cümledeki "vav"ı atıf edatı olarak kabul ettiğimize göredir. Bu atıf, mukadder bir cümle üzerine yapılmış olur. Yani "Ey Rabbimiz, sana itaat ettik ve sana hamdettik" demek olur. Bununla beraber "Vav"ın hâl manasına yahut ziyâde olması da mümkündür. Nitekim bir rivayette "VAV" yoktur. Zahirî hale göre imam olsun, cemaat olsun her namaz kılanın "Semiallahü limen hamideh, Rabbena leke'İ-hamd" cümlelerini söylemesi lâzımdır. Çünkü mevzumuzu teşkil eden Ebû Davud'un bu hadisinden başka Resûlullah'ın rükû'dan doğrulurken bu cümleleri söylediğine dâir mutlak rivayet vardır. Mutlak lâfız kemâline sarf edildiğine göre, Resûl-i Ekrem'in bu cümleyi imam iken söylemiş olduğu da düşünülebilir. Resûlullah'ın kemâl üzere kılacağı namaz, şüphesiz ki cemaatle kıldığı namazdır. Hanefîlerle diğer mezheb ulemasına göre cümlesini mutlak surette bütün namazlarda yalnız başına kılan kimse

söyleyecektir. Cemaatle kılınan namazlarda cemaat sadece diyecektir. Delilleri de ileride gelecek olan imam "semiallahü limen hamiden" dedi mi, siz de "Rabbena leke'l-hamd" deyiniz" mealindeki 848 numaralı hadis-i şeriftir.[470]

837. ...Abdirrahmân b. Ebzâ'dan; oğlunun rivayet ettiğine göre (Abdurrahman) Peygamber (s.a.) ile beraber namaz kılarmış ve Resul-i Ekrem (s.a.) tekbiri tamamlamazmış.

Ebû Dâvûd dedi ki: "Tekbiri tamamlamazdı" sözünün manası, "başını rükû'dan kaldırıp da secdeye varacağında ve bir de secdeden, başını kaldırdığında tekbir almazdı" demektir.[471]

Açıklama

Ibn Hacer el-Askalâni "Fethu'1-Bârî" isimli Buhârî şerhinde "Rükû'da tekbiri tamamlamak" başlığı altında şun-ları söylemektedir: Rükû'da tekbiri tamamlamanın mânâsı, rükû'a giderken alınan tekbiri rükû'a erişinceye kadar uzatmaktır. Yahutta Kirmânî'nin dediği gibi, namaz tekbirlerini rükû tekbiriyle tamamlamaktır. Bana kalırsa, Buhârî'nin "tamamlamak" sözünden maksadı, Ebû Davud'un, Resûl-i Ekrem (s.a.)'in tekbirleri tamamlamadığını ifâde eden hadisinin zayıflığına îşâret etmektedir. Nitekim Buhârî, Tarih'inde Ebû Dâvûd et-Tayâlisî'den bu hadisin asılsız olduğunu naklediyor. Taberî ve Bezzâr da; "Bu hadisin râvilerinden el-Hasen b. İmrân'jn kimliğinin bilinmemesi sebebiyle bu hadisin zayıf olduğunu, şayet sahih olduğu kabul edilse bile, Resûlullah (s.a.)'in bu tekbirlerin olmadığını göstermek için değil de, terkinin caiz olduğunu göstermek için terk etmiş olacağını söylemektedirler. Ya da Ebû Davud'un bu hadisindeki "tekbiri tamamlamazdı" sözünün mânâsı, tekbiri sesli almamak veya onu iyice rükû'a varıncaya kadar uzatmamak demektir.

Hanefî ulemâsından Aynî merhuma göre, "tekbiri tamamlamazdı'1 sözünün manası, "bütün intikal tekbirlerini terk ederdi" demektir. Mevzumuzu teşkil eden bu hadis her ne kadar namazda intikal tekbiri olmadığını söyleyenlerin delilini teşkil ediyorsa da, yukarıda ifâde ettiğimiz gibi bu hadis çeşitli yönlerden zayıftır.[472]

136 -137. Hz. Peygamber (Namazda) Ellerinden Önce Dizlerini Nasıl (Yere) Koyardı?

838. ...Vâil b. Hucr'den; demiştir ki: "Ben, Peygamber (s.a.)'i, secdeye varacağında ellerinden önce dizlerini(yere) koyarken, (secdeden ayağa) kalkacağında ise, dizlerinden önce ellerini kaldırırken gördüm."[473]

Açıklama

Bu hadis-i şerif secdeye giderken dizlerin ellerden önce yere konacağına; ayağa kalkarken de önce ellerin sonra da dizlerin yerden kaldırılacağına delâlet etmektedir. Nitekim ulemânın büyük çoğunluğu bu görüştedir. Ebu't-Tayyib, ulemânın umumiyetle bu görüşte olduğunu söylerken, İbnu'I-Münzir de Ömer b. Hattâb, en-Nehaî, Müslim b. Yesâr, Süfyân es-Sevrî, İmam Ahmed, İshâk, Ebû Hanife ve ashabının bu görüşte olduğunu ve delillerini de bu hadisin teşkil ettiğini söylemiştir. Ancak Dârekutnî bu hadisi Yezîd'den başka bir kimsenin Şüreyk'ten rivayet etmediğini, Âsim b. Kuleyb'den de sadece Şüreyk'in rivayet ettiğini, Şü-reyk'in ise, aslında pek sağlam ve güvenilir bir kişi olmadığını söyleyerek bu hadisin zayıf olduğunu iddia etmiştir. Aynı şekilde Buhârî, Beyhakî, İbn Ebî Dâvûd da bu hadisi Şüreyk'ten başka rivayet eden bir kimsenin bulunmadığına dikkat çekmişlerdir. Tirmizî ise, bu hadisi Şüreyk'ten başka bir kimsenin rivayet etmediğini ifade ettikten sonra; "Dârekutnî, el-Hâkim ve el-Beyhakî'nin, Âsim el-Ahvel vasıtasıyla Enes'den rivayet ettikleri; "Ben Peygamber (sallallahü aleyhi ve sellem)i tekbir alıp secdeye giderken ellerinden önce dizlerinin yere indiğini gördüm" mealindeki hadisle Dârimî'nin rivayet ettiği[474] aynı mealdeki hadisin bu hadisi kuvvetlendirdiğini ve bu hadisin Hâkim'e göre Buhârî ve Müslim'in şartlarına uygun olduğunu" söylemiştir.[475]

Bezlu'l-mechûd sahibi ise, bu mevzuda şunları söylemektedir: "İmam Ebü Hanife ve Şafiî (r.a.)'e göre secdeye varırken önce yere dizler sonra da eller indirilir". Delilleri ise, mevzumuzu teşkil eden hadis-i şeriftir. Bu hadis-i şerifi Tirmizî de rivayet etmiş ve onun hakkında "hasen-garîb"

demiştir. Hakim ise, bu hadisin Buhârî ve Müslim'in şartlarına uygun olduğunu söylemiştir. İbn Hibbân'a göre de bu hadis-i şerif sahihtir.

Hadis-i şerifin birinci cümlesi üzerindeki görüşler böyle olmakla beraber hadisin ikinci şıkkını teşkil eden "secdeden ayağa kalkacağında ise, dizlerinden önce ellerini kaldırırdı" cümlesi, Ebû Hanife (r.a.) tarafından benimsendiği halde, Şafiî uleması bu cümlenin zayıflığına hükmederek "secdeden ayağa kalkarken önce dizlerin sonra da ellerin kaldırılacağını" söylemişlerdir. Nitekim bu mevzuda İbn Hacer diyor ki; "îmam Nevevî bu hadisin ikinci cümlesinin zayıf olduğunu söylemiştir. Bu sebeple bizim mezhebimize göre secdeden ayağa kalkarken ellerin iç kısmına abanmak sünnettir. Bu esnada yerde bulunan el parmakları açık olmalıdır. Nitekim Buhârî'nin rivayet ettiği hadis de bu görüşün isabetini göstermektedir. İkinci rekâtta oturduktan sonra ayağa kalkarken de aynı şekilde hareket edilir. Bunun aksini ifade eden hadisle[476] Hz-. Ali ve Atiyyetü'l-Avfî'den nakledilen haberler ise zayıftır.

Bezlu'I-Mechûd sahibi daha sonra sunarı söylüyor: Her ne kadar Nevevî bu haberlerin zayıflığım söylüyorsa da şurasını unutmamak gerekir; bir mevzudaki zayıf hadislerin sayısı arttıkça birbirini takviye ederek kuvvet kazanırlar. Nitekim Tirmizî bu hadisin hasen, Hâkim ve İbn Hibbân da sahih olduğunu söylemişlerdir. Bunlar ise, hadis sahasında Nevevî'den daha yetkilidirler. İmam Mâlik'e ve bir rivayette İmam Ahmed'e göre secdeye varırken önce eller, sonra da dizler yere konur.[477] Evzâî, Mâlik ve İbn Hazm'e göre secdeye varırken dizlerden öne eller yere konur. Ayağa kalkarken de önce dizler sonra eller kaldırılır. Elleri veya dizleri önce kaldırmakta muhayyerlik olduğuna dair bir görüş de yine İmam Mâlik'ten rivayet edilmiştir, sözü geçen ulemâ bu mevzudaki görüşlerine delil olarak İmam Ahmed ile Nesâî ve Muhammed b. Abdullah b. Hasen'in Ebu'z-Zinâd vasıtasıyla Ebû Hureyre'den rivayet ettikleri :

"Sizden biriniz secdeye vardığı zaman devenin çöküşünü andırır gibi çökmesin de ellerini yere dizlerinden önce koysun"[478] meâlindeki hadis-i şerifle Tirmizî'nm Ebu'z-Zinad ve A'rac vasıtasıyle Ebû Hureyre'den rivayet ettiği "Kiminiz kalkıp devenin çöküşü gibi çöküyor"[479] mealindeki hadis-i şerifi delil getiriyorlar. Ancak Tirmizî rivayet ettiği bu hadis için "Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği bu hadis garibtir. Bu hadisi Ebu'z-Zinâd'm rivayetinden yalnız bu senedle biliyoruz" diyerek zayıflığına işaret etmiştir. Her ne kadar Ahmed b. Hanbel ile Nesâî'nin rivayet ettiği Ebû Hureyre

(r.a.) hadisi ile ilgili olarak da Buhârî, "Gerçi bu hadisin râvilerinden Muhammed b. Abdillah'a itimad edilmez. Ancak Darekutnî'-nin Nâfi' vasıtasıyla İbn Ömer'den naklettiği, "Resûl-i Ekrem (s.a.) secdeye inerken ellerini yere dizlerinden önce indirirdi"-mânâsındaki hadis-i şerif bu hadisi takviye etmektedir" demişse de, mevzumuzu teşkil eden Ebû Dâvûd hadisine sarılan ulemâ tarafından kendisine şöyle cevab verilmiştir: "Ebû Hureyre ve İbn Ömer'den rivayet edilen bu hadisler, İbn Huzeyme'nin Sahih'inde Mus'ab vasıtasıyle Sa'd b. Ebî Vakkâs (r.a.)'den nakledilen, "Biz önceleri (secdeye inerken) dizlerden evvel elleri yere koyardık, sonra dizleri ellerden evvel yere koymakla emrolunduk" mealindeki hadis-i şerifle neshohınmuşlardır."[480]

Zâdü'1-Meâd sahibi İbn Kayyım ise, bu mevzu üzerinde çok geniş bir şekilde açıklama yapmıştır. İbn Kayyım mevzumuzu teşkil eden Ebû Dâvûd hadisinin Ehû Hureyre hadisine nisbetle on cihetten tercihe lâyık olduğunu söylemiş ve bu cihetlerin üzerinde tek tek ve ayrıntılarıyla durmuştur. Ayrıca îmam Ahmed'in naklettiği Ebû Hureyre hadisini ele alarak tahlil ederken de şunları söylemiştir: "Allah (c.c.) daha iyisini bilir. Öyle zannediyorum ki, bu hadisi rivayet edenlerden birisi vehme kapılarak hadisi yanlış rivayet etmiştir. Çünkü bu hadisin ifadeleırinddcelişki vardır. Sebebine gelince, insan elini dizlerinden evvel yere koyunca, tam deve gibi yere çökmüş olur. Halbuki bu hadiste "devenin çöküşü gibi çökmesin" buyurulmakta sonra "ellerini yere dizlerinden evvel koysun" denilerek deve gibi çökmeye teşvik edilmektedir. Bilindiği gibi deve çökerken önce elleri mesabesinde bulunan Ön bacaklarını yere koyar sonra da insana nissbetle dizleri durumunda olan arka bacaklarını yere indirir. Bu hadise sarılan kimseler, bu çelişkiyi görünce şöyle bir te'vile başvurdular: "Diz insanın bacak kısmında ve dört ayaklı hayvanların ise, kol kısmındadır. Bu husus, göz önünde bulundurulursa mesele çözülmüş olur. O zaman hadisin mânâsı şöyle olur: "Sizden hiç biriniz devenin çöktüğü gibi önce dizlerini yere indirmesin yere dizlerinden önce ellerini koysun" işte hadisi bu şekilde te'vil ederek ona sarıldılar. Halbuki bu durum Resûl-i Ekrem (s.a.)'in nehyettiği durumdur. Çünkü:

1. Deve çökerken önce ön ayaklarım yere koyar, sonra arka ayaklarını,

2. Kalkarken de önce arka bacaklarını kaldırır, sonra da ön bacaklarını, işte Resûl-i Ekrem'in yasakladığı durum da budur.

Resûl-i Ekrem (s.a.) ise, secdeye varırken önce dizlerini sonra ellerini, sonra da alnını yere koyardı. Secdeden ayağa kalkarken de önce başım, sonra ellerini ve daha sonra da dizlerini kaldırırdı.[481]

839. ...Abdulcebbâr'ın babası Vâil Peygamber (s.a.)'in namazını anlatmış ve (şöyle) demiştir: "(Resûl-i Ekrem sallallahü aleyhi ve sellem) secdeye vardığı zaman ellerinden önce dizleri yere1 inerdi."

Hemmâm dedi ki; Ve Şakîk bize Âsim b. Küleyb (ve) onun babası (Küleyb) vasıtasıyla Peygamber (s.a.)'den bu hadisin bir benzerini nakletti: (îbn Cuhâde ile Şakîk'in) ikisinden birinin hadisinde -büyük bir ihtimalle-Muhammed b. Cuhâde'nin hadisinde (şu söz vardı:"Secdeden ayağa) kalkarken dizlerinin üzerinde ve uyluğunun üzerine dayanarak kalkardı." [482]

Açıklama

Bu hadis munkati' denilen zayıf hadislerdendir. Çünkü Abdulcebbâr babasından hadis işitmemiştir. Nitekim bu hadis 736 numarada geçmiştir. Ebu'l-Hasen b. el-Kattân'a göre Şakîk, güvenilmeyen zayıf bir râvidir. Takrîb'de de; "Onun hüviyeti bilinmeyen bir kimse olduğu" ifade edilmektedir. Ancak hadis-i şerifte geçen, "ve bize Şakîk nakletti” sözüyle musannif Ebû Dâvûd bu hadisin kendisine iki yolla eriştiğini ifade etmek istemiştir. Bunlardan birisi Îbn Cuhâde yolu ki, bu yolun zayıflığını ifâde etmiştik. İkincisi ise, Şakîk yoluyla gelmiştir. Bu da mürsel'dir ve Şakîk aleyhinde bazı tenkitler vardır. Bu mevzu ile ilgili hükümler bir evvelki hadiste geçtiği için burada tekrara lüzum görmüyoruz.[483]

840. ...Ebû Hureyre (r.a.)den; demiştir ki: Peygamber (s.a.); "Biriniz secdeye vardığında deve gibi çökmesin, dizlerinden önce ellerini (yere) koysun" buyurdu.[484]

Açıklama

Hattâbî bu hadisle ilgili olarak şunları söylemektedir: Secdeye inerken yere ellerin dizlerden önce konulacağını ifâde eden (838 numaralı) Vâil b.

Hucr hadisi, bu hadisten daha sağlamdır. Aynı zamanda ulemâ bu hadisin îbn Huzeyme'nin Sahîh'inde, Mus'ab vasıtasıyla Sa'd b. Ebî Vakkas'tan naklettiği "biz önceleri (secdeye inerken) dizlerden evvel elleri yere koyardık, sonra dizleri ellerden evvel yere koymakla emrolunduk" mealindeki hadisle nesholunduğunu söylemektedir.[485]

Daha önce 838 numaralı hadis-i şerifin açıklama kısmında bu mevzu genişçe ele alınmıştır.[486]

841. ...Ebû Hureyre'den; demiştir ki: Peygamber (s.a.): "Kiminiz kalkıp namazda devenin çömelmesi gibi (mi?) çömeüyor?" buyurdu.[487]

Açıklama

Tirmizî bu hadisin "garib" olduğunu ifâde ettikten sonra; "bu hadisi Ebu'z-Zinâd'ın rivayetinden yalnız bu senedle biliyoruz" demiştir. Zayıf olmakla beraber bu hadis ellerin dizlerden önce yere konmasının müstehab olduğuna delâlet ediyor. Nitekim İmam Mâlik' irı ve hadisçilerin kavli budur. Turbeştî bu hadisin şerhinde şöyle demektedir: "Hadis hem deve gibi çökmekten men'ediyor, hem de ellerin dizlerden önce yere konmasını emrediyor. Bu nasıl olabilir? Çünkü deve de önce kollarını kırarak çömelir. Bunun cevabı şudur: Diz insanın bacak kısmında, dört ayaklı hayvanlarınsa kol kısmındadır."

Hadis-i Şerife bu açıdan bakılacak olursa, secdeye giderken yere önce ellerin sonra da dizlerin konulacağı anlaşılır. Çünkü diz insanlarda bacakta olduğuna göre hadisin mânâsı; "Biriniz secdeye vardığı zaman önce deve gibi dizlerini yere koymasın, bilakis önce ellerini, sonra dizlerini yere koysun" demek olur. Az önce de belirttiğimiz gibi bu îmam Mâlik ile Hadisçilerin görüşüdür. Ebû Hanife Şafiî ve bir rivayette Ahmed b. HanbePe göre secdeye giderken önce dizler sonra da eller yere konur. Nitekim 839 numaralı hadis de bunların görüşünü desteklemektedir. Biz sözü geçen hadisi açıklarken onun bu hadise nisbetle on cihetten tercihe lâyık olduğunun İbn Kayyım tarafından isbatlandığını belirtmiştik.[488]

137 - 138. Birinci Ve Üçüncü Rekâtlardan Sonra Ayağa Nasıl Kalkılır?

842. ...Ebû Kılâbe'den; demiştir ki: Ebû Süleyman Mâlik b. el-Huveyris mescidimize geldi de; "Vallahi ben bir namaz kılacağım. Maksadım (sadece) namaz kılmak değil, (aynı zamanda) size Resûlullah namaz kılarken nasıl gördüğümü göstermektir" dedi. (Bu hadisi Ebû Kılâbe'den nakleden Eyyûb) dedi ki; "Ebû Kılâbe'ye nasıl kıldı, diye sordum da imamları Amr b. Selime'yi kastederek; "işte şu şeyhimiz gibi" dedi ve (şunları) söyledi: "(Mâlik b. Huveyris) ilk rekatta başını son (yani ikinci) secdeden kaldırınca (birazcık) oturdu, sonra kalktı."[489]

Açıklama

Hadis-i şerifteki; "Vallahi ben size namaz kıldaracağım" cümlesiyle onu takibeden "maksadım namaz kılmak değil" cümlesi arasında görünüşte bir çelişki varsa da aslında bu iki cümle arasında bir çelişki yoktur. Kısaca bu cümlelerin mânâsı; "Ben bir namaz kılacağım, fakat maksadım sadece namaz kılmak değildir. Bu namazı kılmaktan maksadım aynı zamanda Resül-i Ekrem'in namazı nasıl kıldığını size göstermektir" demektir.

Hadis-i şerifin devamından anlaşılıyor ki, râvi Eyyûb, Ebû Kilâbe'ye; "Ebû Süleyman'ın Resûl-i Ekrem'in kıldığı namazı göstermek maksadıyla kıldığı namaz nasıldı?" diye sorunca Ebû Kılâbe kendilerine imamlık yapmakta olan Amr b. Selime'yi göstererek; "îşte bizim şu imamızın kılışı gibi kıldı. Birinci rekatın sonunda ikinci secdeyi yaptıktan sonra birden bire ayağa kalkmadı. Birazcık oturduktan sonra ayağa kalktı" diye cevap vermiştir. Aynı zamanda "maksadım namaz kılmak değil" cümlesi Ebû Süleyman (r.a.)'ın kıldığı bu namazın, farz namaz vaktinin dışında kılındığı açıkça ifade edilmiştir. Bu cümle bazı baskılarda, "size namaz kıldaracağım" şeklinde geçiyorsa da, Buhârî'nin, "bu namazın farz namaz olmadığını ifade eden rivayeti"ni ve "maksadım namaz kılmak değil, sadece size Resulüllah'i namaz kılarken nasıl gördüğümü göstermektir" sözünü göz önünde bulundurarak, "namaz kılacağım" şeklindeki baskıyı tercih ettik.

Hadis-i şerifte geçen "ilk rekatta başını son (yani ikinci) secdeden kaldırınca (birazcık) oturdu" cümlesindeki oturuş ulemâ arasında "celsetu'l-istirâha (dinlenme oturuşu)" diye bilinir. Birinci veya üçüncü rekatta ikinci secdeden sonraki bu oturuş Şâfiîlere göre müstehabdır. Malikî ve Hanefi ulemasına göre namazda istirahat oturuşu diye bir oturuş yoktur. Resûl-i Ekrem (sallallahü aleyhi ve sellem)e isnad edilen böyle bir oturuş, bu oturuşun sünnet olduğuna değil de, ancak vücûdunda bulunan bir özürden dolayı böyle hareket ettiğine delâlet eder. Mugnî sahibi İbn Kudâme'ye göre, bu mevzuda Ahmed b. HanbeFden iki görüş nakledilmiştir: 844,numaralı hadis-i şerifin izahında inşallah bu mevzuyu daha genişçe ele alacağız. Nitekim bu mevzu daha evvel terceme ettiğimiz 733 numaralı hadisin "açıklama" kısmında da geçmiştir.[490]

843. ...Ebû Kılâbe'den; demiştir ki: Süleyman Mâlik b. el-Huveyris mescidimize geldi de; "Vallahi ben bir namaz kılacağım, maksadım (sadece) namaz kılmak değil (aynı zamanda) size Resûluüah (sallellahü aleyhi ve sellem)i namaz kılarken nasıl gördüğümü göstermektir" dedi. (Ebu Kılâbe) dedi ki; "Birinci rekatta başını son (yani ikinci) secdeden kaldırdığında (birazcık) oturdu."[491]

Açıklama

Bu hadisle ilgili açıklama bir önceki hadiste geçmiştir.Bir önceki hadiste de bu mesele daha geniş şekilde ele alınacaktır.[492]

844. ...Mâlik b. el-Huveyris (r.a.)'den rivayet edildiğine göre O, Resûlullah (s.a.)'i namazının tek rekâtlarında iken tam oturuş hâline gelinceye kadar doğrulmadıkça ayağa kalkmadığım görmüştür.[493]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte birinci ve üçüncü rekatlarda ikinci secdeden sonra kalkarken Resûl-i Ekrem'in birazcık oturduğu ifade edilmektedir. İstirahat celsesi diye bilinen bu celsenin hükmü ulemâ arasında ihtilaflıdır. Şafiî ulemâsı bu hadis-i şerifi delil getirerek birinci ve üçüncü rekatlarda, ikinci secdeden sonra ayağa kalkmadan birazcık oturmanın miistehab olduğunu söylerler. et-Temhîd ve Muğnî isimli eserlerde ve Hanefî ulemasından Aynî'nin Umdetü'l-kaarî isimli eserinde[494] deniliyor ki; "fıkıh âlimleri secdeden kıyama nasıl kalkılacağı mevzuunda ihtilaf etmişlerdir."

İmam Mâlik, el-Evzaî, es-Sevrî, Ebû Hanife (rahmetullahi aleyhim) Hazretlerine ve taraftarlarına göre birinci ve üçüncü rekatlarda ikinci secdeden sonra kıyama kalkarken oturmak yasaktır. İkinci secdeden hemen sonra ayak uçlarına basılarak ayağa kalkılır. Nitekim İbn Mes'ûd, İbn Ömer, İbn Ab-bas (r.a.)'den de rivayet edilen budur. Tabiîn ulemâsından Nu'man b. Ebî Ayyaş da bu mevzuda şöyle demektedir: "Ben pek çok sahâbî ile karşılaştım, bunların hepsi de birinci rekattan ikinci rekata ve üçüncü rekattan dördüncü rekata kalkarken ayaklarının ucuna basarak kalkarlardı ve asla oturmazlardı,"

Ebu'z-Zinâd, Ahmed b. Hanbel ve îbn Râhûye gibi kimseler de ikinci ve dördüncü rekata bu şekilde oturmadan kalkmanın sünnet oludğunu söylemişlerdir. İmam Ahmed (r.a.) buyuruyor ki: "Bu mevzudaki hadislerin büyük çoğunluğu, sözü geçen rekatlarda ayağa kalkarken oturulmayacağını ifâde etmektedir." Nitekim Esrem de Ahmed b. Hanbel'i ikinci secdeden sonra oturmadan ve ayaklarının ucuna basarak kıyama kalkarken gördüğünü ifâde etmektedir. Ancak el-HalIâl, imam Ahmed'in sonradan bu görüşünden döndüğünü zikretmiştir. Bununla beraber ulemânın büyük çoğunluğu istirahat oturmasını benimsememişlerdir. İmam Ahmed'in rivayet ettiği bu hadisi Tirmizî de rivayet etmiş ve sonra da; "İlim ehlinin ameli bu hadis üzeredir" demiştir. Ayni hadisi İbn Ebî Şeybe de Musannef'inde Hz. Ali, İbn Ömer, İbn Zübeyr ve İbn Abbas'dan nakletmiştir.

Bu mevzuda Hanefi ulemasından Tahâvî de şunları söylüyor: "Ebû Dâ-vûd'un rivayet ettiği 733 no'lu Ebû Humeyd hadisi namazda istirahat celsesinin olmadığını ifâde etmektedir. Halbuki yine Ebû Davud'un rivayet ettiği bu 843 numaralı hadiste ise aksi ifade edilmektedir. Bu durumda Mâlik b. Huveyris'in bir rahatsızlığı sebebiyle ikinci secdeden kıyama kalkarken böyle oturmak mecburiyetinde kalmış olduğu söylenebilir. Öyleyse istirahat celsesi sünnet değildir. Zaten eğer sünnet olsaydı, istirahat celsesiyle ilgili özel bir bölüm hadis kitaplarında yer alırdı. "Kirmanî ise, "asıl olan özürsüzlük hâlidir" diyerek istirahat celsesinin sünnet olduğunu ve Mâlik İbn Huveyris'in bu hadis-i şerifi bu maksatla rivayet ettiğini söylemiş ve Mâlik b. Huveyris'in "Sallû kemâ reaytümûni "Benim nasıl namaz kıldığımı gördüyseniz, siz de öyle kılınız”[495] hadisinin râvisi oluşunu da sözlerine delil olarak getirmişse de "Ben artık yaşlandım rüku ve secdelere benden önce varmayınız" mealindeki 619 no'lu hadis-i şerif Kirmânî'nin "asıl olan özürsüzlük hâlidir" sözünün isabetsizliğini ortaya koymaktadır. Nitekim İbn Kayyim el-Cevzî de Zâdü'l-Me'âd isimli meşhur eserinde namazda istirahat celsesinin bulunmadığını isbat etmiştir.

Avnu'l-Ma'bûd sahibi de bu hadisi açıklarken "bu hadis garibtir.Garib olmadığı kabul edilse bile, istiraat celsesinin sünnet-olduğuna değil, caiz olduğuna delâlet eder" demiştir.[496]

138 - 139. İki Secde Arasında Ayakları Dikerek Ökçeler Üzerinde Oturmak

845. ...Ebu'z-Zubeyr Tâvus'u (şöyle) derken işittiğini söylemiştir: İbn Abbâs'a, "(iki) secde arasında ayaklar(ı dikerek Ökçeler) üzerine oturmayı" sorduk. "Sünnettir" diye cevap verdi. "Oysa biz onu kişiye zahmet olarak görüyoruz" dedik, İbn Abbâs; "O peygamberiniz sallaüahü aleyhi ve sellem'in sünnetidir" diye cevabını pekiştirdi.[497]

Açıklama

Bu hadis denilen oturuş şeklinin namazda sünnet olduğumı bildirmektedir. Bu hususta Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem)den iki hadis varid olmuştur. Tirmizî ve diğer hadis imamlarının rivayet ettikleri ikinci hadiste ik'â men'edilmektedir.[498] Mezkûr hadis birkaç yoldan rivayet edilmişse de senedlerinin hepsi zayıftır.

Ulemâ "ikâ"'mn hükmü ve şekli hususunda ihtilâf etmişlerdir. Nevevî diyor ki; "doğrusu "ik'â" iki nevidir. Birisi kalçasını yere yayarak, dizleri'ni dikmek, elleriyle de yere dayanarak köpek oturuşuna benzer bir şekilde oturmaktır. Lügat ulemâsı da "ik'â"yı bu şekilde tefsir etmişlerdir. Nehyedilen ve mekruh olan "ik'â" da budur. Hatta Mâlikîlere göre bu şekil oturuş haramdır, yalnız namaz bozulmaz. Onlara göre mekruh olan şekil ayak parmaklarının hepsini yere dikerek ökçelerinin üzerine oturmak yahut ayaklarının sırtını yere getirmek suretiyle üzerlerine oturmaktır.

İk'â'nm ikinci şekli secdeler arasında kalçasını topuklarının üzerine döşeyerek oturmaktır. İbn Abbâs (r.a.)'ın; "Peygamberinizin sünnetidir" sözü ile kasdettiği "İk'a" budur..."

Hanefîlere göre namazda sünnet üzere oturuş, erkeklerin sol ayaklarını yere döşeyerek üzerine oturmaları, sağ ayaklarını da dikerek parmaklarım kıbleye çevirmeleridir. Kadınlar ise, sol kalçası üzerine oturarak ayaklarını sağ taraftan çıkaracaklardır.

Hadisin bazı rivayetlerinde metindeki "racül" (adam) kelimesi "ricl" (ayak) şeklinde zabt edilmiştir. Bu takdirde mânâ, "Biz bunu ayağa cefa görüyoruz" demek olur. Hattâ İbn Abdilberr "Racül" rivayetinin hata olduğunu iddia etmiştir. Fakat cumhur-ı ulemâ onu iddiasını reddetmiş, doğrusunun "racül" olduğunu cefayı izafe etmek için ayağın değil, insanın daha uygun olduğunu söylemişlerdir.[499]

139 -140. Kişî Başını Rükûdan Kaldırınca Ne Söyler?

846. ...Abdullah b. Ebî Evfâ elemiştir ki; Peygamber (sallellahü aleyhi ve sellem) rükû'dan başını kaldırdığı zaman (şöyle) derdi: "Allah kendisine hamdedenin haindini işitir. Allah'ım, ey Rabbimiz, göklerle yer dolusu ve onlardan sonra dilediğim herşey dolusu hamd ancak sana mahsustur"[500]

Ebû Davûd dedi ki; bu hadisi Süfyan es-Sevrîile Şu'be b.el-Haccâc da UbeydEbi'l-Hasen'den rivayet ettiler. Fakat bu rivayette "rüku' dan sonra” sözü yoktur.

Süfyan dedi ki: "Biz daha sonra Şeyh Ubeyd Ebû'l-Hasen'le karşılaştık -bu defa da- "rükû'dan sonra" sözünü söylemedi.

Ebü Davûd dedi ki: Bu hadisi bir de Şu'be, Ebû İsme ve A 'meş vasıtasıyla Ubeyd'den nakletmiş, (Ubeyd bu rivayetinde) "rükû'dan sonra", sözünü söylemiştir.[501]

Açıklama

Buhârî'nin bir rivayetinde "Resûl-i Ekrem (sallellahü aleyhi ve sellem)in rükû'dan başım kaldırırken, "semiallahü limen hamiden" (Allah hamd edenin hamdini işitir (kabul eder)" dediği; iyice doğrulduktan sonra ayakta iken de "Allahümmc Rabbena leke'1-hamd" dediği[502] Diğer bir hadis-i şerifte "Belini (rükû'dan) kaldırırken "semiallahü limen ha m i deh" kıyamda iken de "Rabbena leke'1-hamd nıile's-şemâvâti ve'1-ardi" dediği[503] ifade edilmektedir.

"Yer ve gök dolusu hamd" tabiri Allah'a edilen şükr, hamd ve senanın çokluğunu ifâde için kullanılan temsîli bir ifâdedir. Yoksa aslında bir sözden ibaret olan hamd ve senanın bir hacim Ölçüsü niteliği taşıyan "yer dolusu veya gök dolusu" gibi ölçülerle ölçülüp tartılamayacağı, terazi ve kaplara konulamayacağı aşikârdır. Bu sözlerin ifâde ettiği mana şudur: Yani Allah'a yapılan hamdler elle tutulan ve gözle görülen bir cisim olsalardı göklerle yeri doldururlardı. Bazıları da "bu cümleden murad, hâindin sevabıdır" demişlerdir. Müslim ile Nesâî'nin rivayetinde bu cümle; "yer ile gök dolusu ve ikisinin arası dolusu ve onlardan sonra dilediğin (Arş ve Kürsî gibi) her şey dolusu" şeklinde geçmektedir.[504]

Musannif Ebû Davud'un hadisin sonunda zikrettiği hadisle ilgili rivayet farklarının hülâsası şudur: Abdullah b. Numeyr, Ebû Maviye, Vekî' ve Muhammed b. Ubeyd'in A'meş'den naklettikleri bu hadis-i şerifte: "rükû'-dan başını kaldırdığı zaman" cümlesi bulunduğu halde, Süfyan es-Sevrî'nin Ubeyd Ebu'l-Hasen'den rivayetinde bu cümle bulunmamaktadır. Şu'be'nin rivayetinin birinde Süfyân'ınki gibi bu cümle bulunduğu halde Ebü İsme'-den olan rivayetinde bu cümle bulunmamaktadır.[505]

847. ...Ebû Said el-Hudrî'den (rivayet edildiğine göre); Peygamber (s.a.); "Semiallahü limen hamideh" deyince, (kavmede iken) şunları da söylerdi: "Allahümme Rabbena leke'l-hamdü milVs-semâi (Müemmel bunu, "mile'ssemâvât" (diye) nakletmiştir). Ve mil'el'ardi ve mire mâ şi'te min şey'in ba'du ehlessenâi ve'I-mecdi ehakku mâ kale'l-abdü ve kulluna leke abdün; lâ mania limâ a'tayte; Muhammed (buraya) "velâ mu'tiye Uma mena'te" (cümlesini) ilâve etti). (Bundan) sonra (gelen sözlerin rivayetinde ise, bütün râviler şu ifadede de birleştiler;

"Velâ yenfe'u zelceddi mine'l-ceddu"

Bişr (sadece), "Rabbena lekel hamd" (cümlesini) nakletti. Mahmûd ise, "AHahümme" (sözünü) olmaksızın "Rabbena ve lekel-hamd" (sözünü) nakletti.[506]

Açıklama

Musannif Ebu Dâvûd bu hadis-İ şerifi **1.** Müemmel, **2.** Mahmud b. Halid, **3.** İbnu’s Serh, **4.** Muhammed b. Mus'ab vasıtasıyla dört ayrı yoldan rivayet etmiştir.

bu rivayetlerin bazı kelimeleri farklı ise de hadisin büyük bir kısmında ittifak halindedirler. Resul-i Ekrem rüku'dan doğrulduktan sonra kavmede iken okuduğu duâmn meali şudur: "Allahım! Ey Rabbimiz, gökle yer ve onlardan sonra dilediğin herşey dolusu hamd ancak sana mahsustur. Ey Medh-ü Senaya lâyık olan Allah'ını, kulun -ki hepimiz sana kuluz- söyleyeceği en lâyık söz şudur: "Allah'ım, senin verdiğine mâni olacak yoktur. Senin katında hiç bir varlık sahibine varlığı fayda vermeyecektir." Rivayetleri arasındaki farklar ise şöyledir:

1. Hadis-i şerifte geçen "gök dolusu" tabiri Müemmel'in rivayetinde "gökler dolusu" diye geçmektedir.

2. Mahmûd b. Hâlid'in rivayetinde ise, "Allah'ım, senin verdiğine mâni olacak yoktur" cümlesinden sonra, "senin vermediğini verecek de yoktur" ilâvesi vardır.

3. Îbnü's-Serh'in rivayetinde Resûlullah(s.a.)ın kavmede sadece "Rabbena lekel-hamd":Ey Rabbimiz hamd ancak sana mahsustur" dediği ifâde edilmektedir.

4. Mahmûd'un rivayetinde ise, "Allahümme" (Ey Allahım) kelimesi bulunmakta ve metindeki cümle şu şekilde geçmektedir: "Rabbena ve lekel hamd:Ey Rabbimiz, hamd de sana mahsustur."

Metinde geçen, "Ey mecd-ü senaya lâyık olan Allah'ım!" ifâdesi hadis sarihlerinin beyânına göre, bir nida cümlesidir. Bazıları: "Sen mecd-ü senaya ehilsin" mânâsına mûbtedâ ve haber cümlesi olabileceğini söylemişlerdir.

"Sena" övme, iyilik ve güzellikle vasıflandırmak demektir. "Mecd" ise azamet ve son derece büyük şeref mânâsına gelir. Kadı İyaz'ın beyânına göre bazı rivayetlerde mecd kelimesinin yerine hamd denilmiştir. Mânâ bakımından bu da doğru olmakla beraber, meşhur olan rivayet birincisidir.

"...ki hepimiz sana kuluz" cümlesi ise, ehemmiyetinden dolayı araya sıkıştırılmış bir itirazı cümle, diğer bir ifâdeyle ara cümlesidir. Bu cümle aradan kaldırılınca mânâ şöyle olur: "Kulun söyleyeceği en lâyık söz: Allah'ım, senin verdiğine mâni olacak yoktur. Vermediğini de verecek yoktur" sözüdür.

Bir kul için söylenecek en lâyık sözün bu olması, bu cümlenin kulun bütün işlerini Allah'a havale etmesi, Allah'ın varlığını ve birliğini itiraf, hayrın, şerrin ondan geldiğini kuvvet ve kudreti onun halk ettiğini dünyaya ehemmiyet vermeyip salih ameller peşinde koşmanın lüzumunu içine aldığı içindir.

Hadisin son cümlesinde geçen "cedd" kelimesi "cidd" şeklinde de rivayet edilmiştir. Bu rivayet zayıf olmakla beraber mânâ bakımından doğrudur. Bazıları "Bu takdirde hadisin manası: Çalışkanıif çalışması senin indinde kendisine bir fayda vermez. Ona ancak senin rahmetin fayda verir" demektir" şeklinde tefsirde bulunmuş, bir takımları da "cidd"in acele etmek manasına geldiğini söylemişlerdir. Bu takdirde mana, "Senden kaçmak için acele davranan kimsenin kaçışı kendisine bir fayda vermez. Çünkü o daima senin pençe-i kudretindedir." şeklindedir. Kelimenin sahih ve meşhur olan kıraati "cedd"dir. Cedd; baht, zenginlik, azamet ve sulta manalarına gelir. Buna göre : "Dünyada mal, evlât, azamet ve saltanatla bahtiyarla şan bir kimseyi, bu bahtiyarlığı senin azabından kurtaramaz, onu kurtaracak olan ancak salih amellerdir" demek olan bu hadis-i şerifin sebeb-i vürûdu ile ilgili olarak İbn Mâce'de şöyle bir rivayet vardır: "Resûl-i Ekrem (s.a.) namaz kılarken yanında bulunan kimseler kendi aralarında bazı kimselerin pek çok develere ve atlara sahip olduklarından ve bu sayede eriştikleri şan ve şereften bahsettiler. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (s.a.) namazın sonunda "Allahümme Rabbena leke'I-hamd miPe's-semâvati ve'l-ard..." duasını okudu.[507]

Fıkıh ulemâsının bu konudaki görüşleri bir numara sonra gelecek olan hadisin şerhinde açıklanacaktır.[508]

Bazı Hükümler

1. Ruku'dan doğrulduktan sonra hadiste geçen duayı okumak mustehabtır. Hanbehler Ve Şafıılere göre bu mevzuda nafile ile farz namaz arasında fark yoktur. Ancak Hanefî ulemasına göre ise, bu duâ ancak nafile namazlarda okunabilir.

2. Tesmî' ile tahmîd (yani "semiallahü limen hamideh ile Rabbena lekel hamde" demek) her namaz kılana müstehabdır. Hanefîlere göre ise, yalnız başına namaz kılan kimse tesmi' ile tahmidi birleştirirse de cemaatle kılınan namazda imam sadece "semiallahü limen hamideh” der. Cemaat de sadece "Rabbena leke'1-hamd" der. [509]

3. Kulun yapacağı en faziletli dualardan biri Resûlüllah'm öğrettiği "Allahım senin verdiğine mani olacak yoktur ilh..." duâsıdır.[510]

848. ...Ebû Hureyre'den rivayet edildiğine göre; Resûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: "İmam "semiallahü limen hamideh" dediği zaman, siz de "Allahiimme Rabbena lekelhamd" deyiniz! Zira sözü meleklerin sözüne denk gelen kişinin günahları affedilir."[511]

Açıklama

Bu hadis-i şerif,imamın rükû'dan kalkınca sadece "semi'allahü limen hamideh" diyeceği görüşünde olan İbn Mes'ud, Ebû Hureyre, Ebû Hanife, İmam Mâlik, el-Hâdi ve el-Kasım'm delilidir. Aynı şekilde Buhârî ve Müslim'in Enes b. Mâlik'ten rivayet ettikleri; "İmam "semiallahü limen hamideh" dediği zaman siz de "Rabbena lekel hamd" deyiniz"[512] mealindeki merfu hadis de imamın rükû'dan kalktıktan sonra sadece; "semiallahü limen hamideh "diyeceğini "Rabbena leke'l hamd" demesi gerekmediğini ifâde etmektedir.

Ayrıca 601 numaralı hadis-i şerif de bu görüşü te'yid etmektedir.

es-Sevrî, el-Evzâî, Ebû Yûsuf, Muhammed, gibi imamlara ve Hanbelî âlimlerine göre ise bu hadis, imamın rükû'dan kalkarken semiallahü limen hamiden ve arkasından da Rabbena lekelhamd diyerek iki duayı birleştireceğine delâlet etmektedir. Yine bu imamlara göre Buhârî'nin Ebû Hureyre'-den rivayet ettiği "İmam "semiallahü limen hamiden" dediği zaman siz de "Allahümme Rabbena ve lekel ha m d" deyiniz"356 hadis-i şerifi de imamın rükû'dan doğrulurken bu iki duayı da okuyacağına delâlet ettiği gibi, daha Önce terceme ettiğimiz 846 numaralı hadis-i şerif de kendi görüşlerini teyid eder.

Yalnız başına namaz kılmakta olan kimseye gelince Mâliki ve Hanbelî-Iere göre her iki duayı da okur. Nitekim Malikîlerin Müdevvene isimli meşhur kitablannda şöyle deniliyor: "İmam "Semiallahü limen ham i deh" dedikten sonra "Allahiimmc Rabbena leke'l hamd" demesin. Fakat arkasında bulunan kimse bu cümleyi okusun, tek başına namaz kılan kimse ise her iki cümleyi de okusun."

Hanefi ulemâsına göre yalnız başına namaz kılan kişinin durumu ihtilaflıdır. Bazılarına göre yalnız başına namaz kılan kimse sadece "Rabbena leke'1-hamd" der. Hafız ZeylaTnin İfâdesine göre, Hanefî ulemâsının büyük çoğunluğu bu görüştedir. Hanefîlerin Mebsût isimli meşhur kitablannda Hanefî mezhebinde en sahih görüşün bu olduğu ifâde ediliyor. Çünkü "semiallahü limen hamiden" cümlesi yanında bulunan kimselerin "Rabbena leke'I-hamd" demeye teşvik etmek için okunur." Tek başına namaz kılan kimsenin ise, arkasında teşvik edeceği kimse bulunmadığından semiallahü limen hamiden demesine lüzum yoktur. Sadece Rabbena leke'I-hamd demekle yetinir. Şayet Rabbena teke'1-hamd dedikten sonra "semiallahü limen hamiden" diyecek olsa, o zaman da bu cümlenin yeri değişmiş olur. Çünkü bilindiği gibi "semiallahü limen hamiden" cümlesi rükû'dan doğrulurken meşru kılınmıştır. Başka yerde söylenilmesi meşru değildir.

Hanefî fıkhındaki yerine gelince: Ebû Bekir er-Râzî'ye göre, yalnız başına namaz kılan kimse sadece "semiallahü limen hamiden" der. Çünkü bu kimse her ne kadar namazı yalnız başına kılıyorsa da aslında kendisinin ima mıdır. Bu bakımdan Ebû Hanife (r.a.)'e göre, sadece "semiallahü limen hamiden" demekle yetinir. Nitekim İmam Muhammed'in Nevâdir isimli eserinde böyle deniyor. İmam el-Hasen'in Ebû Hanife'den rivayet ettiğine göre ise, yalnız başına namaz kılmakta olan kimse, semiallahü limen hamideh cümlesiyle birlikte Rabbena leke'1-hamd cümlesini de okur. Hidâye sahibi el-Merğinânî de bu görüşü benimsemekte ve Hanefî mezhebinde en sahih görüşün bu olduğunu söylemektedir. Çünkü yalnız başına namaz kılan kimse kendisinin imamıdır. Bu bakımdan "sem i ali ahu limen hamideh" demesi gerekir. Arkasında kendisine icabet edecek kimse bulunmadığı için "Rabbena lekel hamd" cümlesini de kendisi söyleyecektir. Nitekim uygulama da böyledir. Merhum Ö.Nasuhi Bilmen Büyük İslam İlmihali'nde namazın sünnetlerini açıklarken şunları söylüyor: "İmanı olan zatın rükû'dan kıyama kalkarken semi ali ahu limen hamideh cümlesini hacet miktarı cehren yapması sünnet olduğu gibi,

cemaatin rükû'dan kalkarken gizlice "Allahümme Rabbena ve leke'1-hamd" demesi sünnettir. Münferid, rükû'dan kalkarken hem "semiallahü limen hamideh" hem de "allahümme Rabbena ve lekel hamd" der.[513]

Şafiî ulemâsına göre ise, namaz kılan kimse ister imam, ister cemaat, isterse tek başına olsun bu iki cümleyi de okur. Atâ, Ebû Bürde Muhammed b. Şîrîn, İshâk ve Dâvud da bu görüştedirler. Delilleri de Buhârî ve Müslim'in Ebû Hureyre'den rivayet ettikleri şu hadistir: "Sonra rükû'dan belini doğrultunca "semi allahu limen hamideh" der, ayakta iken de "Rabbena ve lekel hamd" der.[514] Her ne kadar bu hadis-i şerifler Resûl-i Ekrem (sal-lallahü aleyhi ve sellem)in imam iken namaz kılması ile ilgili ise de sadece kendisine ait özel bir durum belirtmediklerinden bütün ümmet için bir delil niteliği taşımaktadır. Şafiî ulemâsından Neveyî der ki; bu dualar rükû ve sü-cuddaki teşbihler gibidir. Hem imam, hem cemaat, hem de yalnız namaz lalan kimse için bunları okumak müstehabtır. Aslında namazın hiç bir anı zikirden hâli değildir. Şayet rükû'dan kalkarken ve kalktıktan sonra bu cümleler okunmayacak olursa namazın o kısmı zikirsiz kalmış olur.[515]

Hadiste geçen "sözü meleklerin sözüne denk gelen kişinin günâhları affedilir" cümlesinden anlaşılıyor ki, imam "scmiallahü limen hamideh" deyince melekler de "Allahümme, Rabbena lekel hamd" diyorlar. Şayet bu sözü söyleyen kimse meleklerle aynı anda söylemiş olursa bütün geçmiş küçük günahları bağışlanmış olur. Bu bakımdan imam, "Semiallahü limen hamideh" deyince, dikkatli olmak ve vakit geçirmeden, "Allahümme, Rabbena leke'1-hamd" demek gerekir. Çünkü "meleğin sözüne denk gelmek" iki şekilde olur:

1. Onun okuduğu bu duayı okumakla yani sözle ona muvafakat etmekle olur.

2. Zamanda ona denk gelmekle yani, imamın tesmi'inden sonra aynı anda "Allahümme, Rabbena leke'1-hamd" demekle olur. Kısaca denklik söz ve zaman bakımından olur. Ibn Hıbbân'a göre ise, meleklere muvafakat ihlâs ve huşu'da olur. Bu bakımdan kul bu noktalarda namaz esnasında çok dikkatli olmalıdır. Bazılarına göre bu meleklerden maksat, kulların namazlarında hazır bulunan meleklerdir. Ibn Bezîze'ye göre ise, butun meleklerdir. Hafaza melekleri olduğunu söyleyenler de vardır.[516]

849. ...Âmir (eş~Şa'bî)den; demiştir ki: imamın arkasında bulunan cemaat, "Senıîallahü limen hamiden" (Allah kendisine hamd edenin hamdini işitir) demez, fakat "Rabbena ieke'1-hamd" (Ey Rabbimiz hamd ancak sana mahsustur) der.[517]

Açıklama

"Allah kendisine hamd edenin hamdini işitir" sözündeki "işitir" kelimemden maksat, mecazen "kabul eder" demektir. Yani sebep zikredilmiş, sonuç kast edilmiştir, imam bu cümleyi söylemekle arkasındakileri "Allahumme, Rabbena leke'1-hamd" demeye teşvik etmiş olur. Bu mesele ile ilgili mezheb imamlarının görüşü bir önceki hadis-i şerifin izahında geçmiş bulunmaktadır.[518]

140 - 141. İki Secde Arasında Dua Etmek

850. ...İbn Abbâs (r.a.)dan; demiştir ki: Peygamber (s.a.) iki secde arasında; "Ey Allah'ım, beni bağışla, bana acı, bana afiyet ver, beni (doğru yola) hidâyet et ve rızıklandır" diye duâ ederdi.[519]

Açıklama

Hadis-i Şerifte geçen "Ey Allahım, beni bağışla ve bana acı" sözünden maksat, benim bütün günahlarımı ve hatalarımı hiç bırakmadan affet, ibadetlerimi kusuruyla beraber kabul ederek bana lütuf ve ihsanda bulun demektir.

"Bana afiyet ver" demekten maksatsa, "beni belâ ve fitnelerden koru" demektir.

"Bana hidâyet et" sözünün mânâsı ise, "bana sâlih ameller işlemeyi nasib et" demektir. Esasen hidâyet etmek tabirinin tam türkçe karşılığını bulmak çok zordur. Bu kelime üzerinde açıklama yaparken merhum ve kıymetli mü-fessirimiz Elmalık Hamdi Efendi şunları söylüyor: "Hidâyet matlûba isal edecek şeye lütf-u delâlet etmektir ki, yolu sadece gösterivermek veya yola götürüvermek ve hatta nihayete kadar götürüvermek suretlerinden biriyle tahakkuk eder ki, sadece yolu gösterivermeye "irşâd" veya "delâlet-i gayr-i mûsıla" denildiği gibi, yolun nihayetine kadar götürüvermeye de "tevfik" veya "delâlet-i mûsıle" denir. Demek ki hidâyet, her matlûba alelıtlak rehberlik etmek değil, irşad gibi gayesinde hayır, keyfiyetinde lütf-ü letafet bulunan bir rehberliktir. Binaenaleyh hidâyet kelimesinin mealinde en muvafık tâbir lisanımızda maruf olduğu gibi, "bize hidâyet et" demektir, "göster" deyince

götürmek kahf. "Götür" deyince de letafet kalır ve hiçbiri tam mânâyı ifâde edemez ve lisanımızda böyle mâruf bir kelimenin yerine'beheme-hal bir kelime koymağa çalışmak maksadı beyâna münâfi, kuru bir taassub olur."[520]

Hadiste geçen "Beni rızıklandır" sözünün manası, "bana dünyada hayırlı rızıklar, ahirette de yüksek dereceler ve makamlar nasibeyle" demektir.[521]

141-142.Erkeklerle Beraber (İmamın Arkasında) Bulunan Kadınlar Secdeden Başlarını Nasıl Kaldırırlar?

851. ...Esma bint Ebî Bekr (r.a.) den; demiştir ki: Resülullah (sallellahü aleyhi vesellem)i, erkeklerin avret mahallerini görmelerinin çirkinliğinden dolayı; "(Ey kadınlar topluluğu) sizden kim Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsa erkekler (secdeden) başlarını kaldırmadıkça başını kaldırmasın" buyururken işittim.[522]

Açıklama

"Erkeklerin avret mahallerini görmelerinin çirkinliğinden do|ayı, sözü Hz Esmâya ait bir söz olabilir. O takdirde bu söz hadisin esas metni içerisine râvi Esma (r.anhâ) tarafından ilâve edilmiş demektir. Bilindiği gibi bu çeşit sözlere mtidrec denir. Biz tercememizi buna göre yaptık. Eğer bu söz Resûl-i Ekrem (s.a.)'e ait ise, o takdirde mânâ şöyle olur: "Ey kadınlar topluluğu sizden kim Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsa, erkekler (secdeden) başlanni kaldırmadıkça başım kaldırmasın; çünkü kadınların, erkeklerin avret mahallerini görmeleri çok çirkindir."

Bu hadis-i şerifteki emir, erkeklerin arkasında saf tutarak onlarla birlikte ve cemaatle namaz kılan kadınlara yöneliktir. Çünkü o devirde müslümanlar çok fakir olduklarından, tam anlamıyla örtünecek bir elbise bulmakta çok güçlük çekiyorlardı. Bu yüzden secdeye vardıkları zaman çok dar ve kısa olan elbiseleri toplandığı için bazılarının avret mahallerini görmek ihtimali vardı. Buhârî'nin Ebû Hureyre (r.a.)'den rivayet ettiği şu hadis-i şerif bu durumu açıkça ifâde etmektedir: "Ben Suffe ashabından yetmiş kişi bilirim ki, bunların ya sadece eteklikleri vardı da gömlekleri yoktu, yahutta sadece boyunlarından aşağı uzanan bir elbiseleri vardı. Bunları boyunlarına bağladıkları zaman elbiseleri kimisinin ancak dizlerinin yarısına kadar kimisinin de ancak topuklarına kadar ulaşabiliyordu. Bu yüzden avretlerinin açılacağı korkusuyla namazda elbiselerini elleriyle asılırlardı.[523]

Bazı Hükümler

1. Bu hadis-i şerife göre, kadınların mescide gitmeleri ve orada erkeklerle beraber usulüne göre saf teşkil ederek namaz kılmaları caizdir. Nitekim bu mes'ele (565-567) numaralı hadis-i şeriflerde de geçmiştir.

2. Kadınlar erkeklerle beraber namaz kıldıkları zaman başlarını erkeklerden evvel kaldırmamalıdırlar. Her ne kadar bugün elbise sıkıntısının) ortadan kalktığını düşünerek kadınların başlarını secdeden kaldırmak için erkekleri beklemelerine lüzum kalmadığını söyleyenler varsa da, günümüzde de gerek dar elbise giyildiğinden ve gerekse başka bir sebeple elbiselerin yırtılması ve avret mahallinin açılması ihtimali bulunduğundan kadınlar hakkındaki bu emir ve hüküm bugün de geçerlidir diyenler vardır. Allah bilir ama doğrusu bu olsa gerektir.[524]

142-143. Rükû'dan Sonraki Kıyam Ve İki Secde Arasındaki Oturuş Süresi

852. ...el-Berâ (r.a.)'den, Resûl-i Ekrem (sallallahü aleyhi ve selIem)in sücûdunun, ruku'unun ve iki secde arasındaki oturuşu (süre olarak) birbirine çok yakın olduğu rivayet edilmiştir.[525]

Açıklama

Bu hadis el-Münzirî'nin Muhtasar'ında şeklinde geçtiği halde Hind nüshasında ise şeklinde diğer bir nüshada da kelimesinden sonra gelen ber vav harfi ile geçmektedir. Biz tercümemize vav'siz olan Hind nüshasını esas aldık. Çünkü her ne kadar nüshaların pek çoğunda vav bulunuyorsa da, gerek müellif Ebû Davud'un bir numara sonra gelecek olan Enes'den rivayet ettiği 853 numaralı hadis ve gerekse Buhârî'nin aynı senedle rivayet ettiği hadis, aslında bu vav'ın bulunmadığım göstyermektedir. Bu durumda vâv harfinin müstensihler tarafından yanlışlıkla ilâve edilmiş olduğu söylenebilir. Şayet bu vav'ın varlığı kabul edilirse, o zaman hadise şöyle mânâ

vermek gerekir; "Resûl-i Ekrem (sallellahü aleyhi vesellem)in sücûdu, rü-kû'u, ilk teşehhüd için oturuşu (veya selam vermesi ile namazdan çıkması arasında geçen zaman içerisindeki oturuşu) ve iki secde arasındaki oturuşu neredeyse birbirine eşitti" yani vav'ın kabulü ile ortaya çıkan "Kuud (oturuştan maksat ya ilk teşehhüd için oturuştur veya selâm ile namazdan ayrılma arasında geçen oturuştur. Bu oturuştan maksat son oturuş olamaz. Çünkü Buhârî'nin rivayetinde birbirine eşit olmaya yaklaşan ve mevzumuzu teşkil eden bu fiiller sayılırken son oturuşla, kıyam bunlardan istisna edilmiştir.

Bu hadis-i şerif, rükû ve sücudda ve onlardan doğrulunca organlar iyice sükûnet buluncaya kadar yeterince beklemeye delâlet etmektedir.

"Birbirine eşit olmaya yakındı" cümlesi bu fiillerin tamamen birbirine eşit olmadığını, bazılarının bazılarından biraz daha uzun olduğunu gösterir. Buhârî'nin istisnasından anlaşıldığına göre, kıyam hali ile son oturuş hâli bunların hepsinden uzundur. Çünkü daha önce de "ifâde ettiğimiz gibi Resû-Iullah (s.a.) sabah namazlarında altmıştan yüze kadar âyet okurdu. Öğle namazında da Secde Sûresini okurdu. O namaza durduğu vakit cemaatten biri Bakî' tarafına kazâ-yi hacete gider sonra evine dönerek abdest alır, mescide gider ve ilk rekatta yetişebilirdi. Nitekim 810 ve 811 numaralı hadiş-i şerifler Resûlullah (sallellahü aleyhi vesellem)in akşam namazında "Tûr" ve "Miirselât" sûrelerini, 812 numaralı hadiste de "A'râf" ve ona benzer sûreler okuduğu beyân edilmiştir. Bunlar gösteriyor ki, Resûlullah (sallellahü aleyhi vesellem) zaman zaman kıraati uzatırmış.

“Ku’ûd" kelimesinden sonra "vav" harfinin bulunduğunu kabul ederek mânâ verirsek kelimesiyle "Resûlullatı'ın selam vermesi ile namazdan çıkması arasında geçen zaman içerisindeki oturuşu" anlaşılır ki, bu da Resûlullah (s.a.)'m selâm verdikten sonra yerinde bir müddet daha oturduğuna delâlet eder.[526]

853. ...Enes b. Mâlik'deri; demiştir ki: Ben tamam olmak şartıyla Resûlullah (s.a.)'den daha kısa namaz kıldıran bir kimsenin arkasında namaz kılmadım. Resûlullah (s.a.); "semiallahulimenhamideh" dediği zaman, biz; "vehmetti galiba" diye (endişe ede)cek kadar (uzun bîr süre) ayakta durur, sonra secde eder, iki secde arasında biz (yine) "vehmetti galiba" diye (endişeye düşe)cek kadar (uzun bir süre) otururdu.[527]

Açıklama

"Vehmetti" kelimesi "terk etti ve yanıldı" manalarına gelir.Bu kelime "terk etti" manasına alınırsa, o zaman da hadisin mânâsına şöyle olur: "Galiba secdeyi terk etti; tekrar kıyama döndü derdik."

"Yanıldı" manasına alınırsa, o zaman da Hadisin manası şöyle olur: "Galiba yanıldı" derdik.

Resûl-i Ekrem (sallallahu aleyhi ve sellem) hazretleri namazı yerine göre uzun ve yerine göre de kısa kıldınrdi. Nitekim daha önce tercümesini sunduğumuz 789 numaralı hadisin açıklamasında gerekli bilgi verilmiştir.

Bu hadis-i şerifte Resûl-i Ekrem'in bazan namazı tâdil ve erkânına riâyet etmek şartıyla çok kısa kıldırdığına delâlet etmektedir. Metinde geçen:

"Ben tamam olmak şartıyla Resûlüllah (s.a.)'den daha kısa namaz kıldıran bir kimsenin arkasında namaz kılmadım" sözüyle "semiallahü limenhamideh dediği vaki' vehmetti galiba diyecek kadar ayakta dururdu'* sözü arasında herhangi bir tezat yoktur. Çünkü Resûlüllah (s.a.)'in okuduğu duayı tane tane ve huşu ile okuması insana unuttu zannını verecek kadar uzun bir vakit alırdı.Bununla beraber yine de namazı uzun sürmezdi.

Rekû'dan doğrulduktan sonra ayakta uzun müddet durulup durulmayacağı mevzuu ilim adamları arasında ihtilaflıdır. Bu hadis-i şerif rükû'dan doğrulduktan sonra ayakta kalmayı ve iki secde arasındaki oturuşu uzatmanın caiz olduğuna delâlet etmekte ve aksini iddia eden Şafiî ulemâsının bu mevzudaki görüşlerini reddetmektedir. Şevkânî de Neylu'l-Evtâr isimli eserinde bu mevzuda şunları söylemektedir: "Sahih hadislerle sabit olan bu sünneti insanlar, hadisçileri, fıkıhçıları, müctehidleri ve mukallidleriyle birlikte hepsi terk ettiler. Keşke bunların dayandıkları delili bari bilseydim."

İbn Dakil'i-I-İyd de bu mevzuda şunları söylüyor: "Rükû'dan doğrulduktan sonra ayakta durmayı uzatmak bir takım zayıf delillere dayanarak terk edilmemesi gereken bir rükündür. Rükû ve sücûda benzemediği için burada tesbîhâtın okunamayacağı görüşü fasit bir kıyastır. Çünkü bu rükün nass ile sabittir. Hakkında nass bulunan bir meselede içtihada izin yoktur. Böyle bir mevzuda yapılan kıyas fasittir. Gerçekten rükû'dan doğrulduktan sonra yapılacak olan zikirlerin rüku ve sücuddaki zikirlerden daha uzun olduğuna Müslim'deki şu hadis-i şerif delâlet eder: "Allah'ım sana göklerle yer ve onlardan maada dilediğin her şey dolusu hamd olsun. AUahım beni kar, dolu ve soğuk suyla temizle! Ya Rab beni günah ve hatalardan, beyaz elbisenin kirden paklandığı gibi temizle"[528]

Nitekim Şafiî mezhebinden merhum Nevevî de kendi mezhebinin hilâfına olarak rükudan sonra zikrederek ayakta durmayı uzatmanın caiz olduğunu söylemiştir. Bu görüşüne delil olarak da Müslim'in rivayet ettiği "Sonra

rükuuna yakın uzun bîr müddet ayakta durdu"[529] mealindeki hadis-i şerifi göstermiştir."

İbn Dakik'il-İyd'in sözleri burada sona ermiştir. İbn Hacer el-Askalânî de Fethu'l-Bârî'de İmam Şafiî'nin ümm isimli eserinde rükû'dan kıyama kalkınca duâ ve zikirle kıyamı uzatmanın namazı bozmayacağına ancak mekruh olacağına işaret ettiğini söylemektedir.[530] Bezlu'l-Mechûd sahibi ise, bu hadisi Enes b. Mâlik'ten başka hiç bir sahâbinin nakletmediğine ve cumhur ulemânın bu görüşe iltifat etmediğine dikkati çekerek bu görüşün ancak Zahirîler tarafından benimsendiğini söylemekte ve bu uygulamanın İslâm'ın ilk yıllarına ait olup sonradan neshedilmiş olabileceği yahut sadece nafile namazlarına mahsus olduğu ihtimali üzerinde durmakta ve Resûl-i Ekrem'in başkalarına yasak ettiği halde kendisinin böyle hareket etmesinin caiz olduğunu söylemektedir.[531] Nitekim ileride gelecek olan (856) numaraları hadis-i şerif ve benzerleri de kavme ve celseyi uzatmanın söz konusu olmadığını göstermektedirler.

İki secde arasında bir parça oturmaksa müstehabtır. İbn Kudâme'nin beyânına göre, imam Ahmed b. Hanbel iki secde arasında duasının tekrarlanmasını müstehab görürmüş.

Hanefîlere göre, iki secde arasında sünnet olan bir zikir yoktur. Zira iki secde arasında doğrulmak namazın maksut fiillerinden değildir. Ancak maksut fiilere tebean yapılır. Ancak Hanefi ulemâsına göre rükû ve sücûd-dan kalkarken her organı iyice yerine oturuncaya kadar doğrulmak namazın sıhhati bakımından mühim bir meseledir. Hanefi mezhebinin bu meseledeki görüşünü mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerifle ilgili olduğu için, merhum Ö. Nasuhi Efendinin Büyük İslam İlmihali isilmi eserinden naklediyoruz: "Namazda tâdil-i erkâna riâyet İmam Ebû Yusuf'a göre bir rükün olduğundan farzdır. Bundan maksat namazın kıyam, rüku, sücud gibi her rüknünü bir sükûnet ile yerine getirmek, bu rükünleri yaparken her uzuv mutmain olup ızdırabtan hali bulunmaktır. Mesela rükuden kıyama kalkarken vücud dimdik bir hâle gelmeli, sükûnet bulmalı, en az bir kere “sübhanellahilazim" diyecek kadar ayakta durup sonra secdeye varmalıdır. Her iki secde arasında da böyle bir teşbih miktarı durmalıdır.

"Tâdil-i erkân İmam-ı A'zam ile İmam Muhammed'e göre vacibtir. Binaenaleyh birinci kavle göre tâdil-i erkâna riâyet edilmeksizin kılınan bir namazı iade etmek (yeniden kılmak) lâzımdır. İkinci kavle göre ise, bu halde yalnız sehv secdesi lâzım gelir. Fakat böyle bir namazı iade etmek evlâdır. Bununla ihtilâftan kurtulunmuş olur.[532]

Davud-ı Zahirî ile diğer zahirî ulemasına göre iki secde arasında zikir farzdır. Kasden terk edilirse namaz fâsıt olur.[533]

854. ...el-Berâ b. Âzib'den; demiştir ki: "Muhammed (s.a.)"i (Ebû Kâmil ise "Resûlullah sallellâhu teâlâ aleyhi vesellemi" demiş) (Namaz(ın)da (dikkatle) takib kettim. Kıyamım, rükû'u ve sücûdu kadar buldum. Rükû'dan (sonraki) ayağa kalkışını (ilk) secdesi kadar buldum. İki secde arasındaki oturuşu ile selâm vermesi ve namazdan kalkıp gitmesi arasındaki secdesini takriben birbirine müsavi buldum."

Ebû Dâvûd dedi ki: Müsedded (bu hadîsi şöyle) nakletti: "Onun rükûunu secde ve rükû'lardan sonraki dikilmesini, sonra birinci secdesini sonra iki secde arasındaki oturuşunu, sonra ikinci secdesini, sonra selâm vermesi ile namazdan kalkıp gitmesi arasındaki oturuş neredeyse birbirine denk buldum.[534]

Açıklama

Bu hadis-i Şerifi müellif Ebû Dâvûd iki şeyhinden ayrı ayrı rivâyet etmiştir. Bunlardan birisim Müsedded b. Müserhed, diğeri de Ebû Kâmil Fudayl b. Hüseyn'dir. Bu iki şeyhin rivayetleri arasında bazı küçük farklar vardır. Müellif hadisi naklederken bu farklara işaret etmiştir. Tercümeden de anlaşıldığı gibi bu farklardan birisi Resûl-i Ekrem sal-lallahü aleyhi ve sellem'den bahsederken kullandıkları ifâde ile ilgilidir.Şöyle ki Müsedded: "Muhammed (sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem)i namazda iken dikkatle tâkibettim" derken, Ebû Kâmil "Resûlullah (sallellahü aleyhi ve sel-lem)i namazda iken dikkatle tâkib ettim" tâbirini kullanmıştır.

İkinci farkı ise doğrudan doğruya hadisin metniyle ilgilidir ki bu fark tercümede açıkça görülmektedir.

Ebû Kâmil'in rivayetine göre Resûlullah (s.a.)'in kıyamı, rükû ve secdesi kadarmış, kıyamın rükûu ve secdesi kadar olmasına hadis âlimleri iki ayrı mânâ vermişlerdir:

1. Resûl-i Ekrem'in kıraati için ayakta geçen müddet, rükû ile secdesi için geçen müddetin toplamına eşittir.

2. Kıyamı, rükûu ve sücûdu için geçen zamanların üçü de birbirine eşittir. İkinci mânâya göre rükû ile sücûdun eşitliği anlaşılmakla beraber,, birinci mânâya göre rükû ile sücûdun hangisinin daha uzun olduğu açıklığa kavuşmuyor.

Yine ikinci mânâya göre Resûlullah'ın rükû'dan sonra kalktığında kavmede iken kaldığı müddetin secdede kaldığı müddete eşit olduğu anlaşılır. Bazı hadis sarihlerine göre sözünden maksat Resûlullah'ın aşağıda gelen şu

iki fiili için geçen zamanın birbirine yakın oluşu demektir:

1. İki secde arasındaki oturuşu,

2. İki tarafına selâm vermesi ile namazdan çıkması arasında kalan sehv secdesi.[535]

Ancak bu hadis-i şerif gerek Müsedded'in ve gerekse Müslim, Nesâî, Ahmed b. Hanbel'in Müsned'i gibi muteber hadis kitaplarındaki rivayetlerin ışığında ele alınırsa, Ebû Kâmil'in rivayetinde ki cümlesinin eksik olduğu görülür. Adı geçen kitaplarda bu cümle şu şekilde bulunmaktadır:"Sonra (ikinci) secdesini, sonra selam vermekle kalkıp gitmesi arasındaki oturuşunu takriben müsavi buldum." Buna göre Resûlullah (s.a.) selâm verdikten sonra yerinden ayrılmaz, ikinci secdede kaldığı kadar beklermiş. Nitekim fıkıh ki-tabiatında Resûlullah (s.a.)'m selâm verdikten sonra "Allatiümme entesselâmü v e minkesselam" diyecek kadar yerinde beklediği ve bu duayı okuduğu ifade edilmektedir. Nitekim kıymetli âlim M. Zihni Efendi bu mevzuda şunları söylemektedir: "Son sünneti olan namazlara göre farzı takibeden sünnete kalkmak sünnet kılınmıştır. Farz ile son sünnetin arasını yalnız "Allah'ım sen (noksanlıklardan salim olarak) selâm sâhibi'sin ve selâmet hep sendendir. Hayr-ı kesir sahibisin. Ey azamet ve celâliyle bütün nimet ve hayırları veren!" senası ile ayırmak müstehabdır. Ancak araya1 aşağıdaki zikirlerden fazlasını katmak suretiyle son sünneti geciktirmek mekruhtur.Muhaşşînin beyânına göre kerâhet-i tenzihidir ve sünnetler camide kılındığına göredir. Eğer sünnet evde kılınır ise araya fazla fasıla da girse* kerahet olmaz."[536]

Bu hadis-i şerif Resûlullah (s.a.) efendimizin bazı hallerde namazda kıraati çok kısa kestiğine delâlet etmektedir. Nitekim Peygamber (s.a.) bir sabah namazında muavvezeteyni okuyarak namaz kıldırmıştı. Sahabeden birinin:

Ya Resûlallah namazı kısa kestiniz? Sualine cevaben:

"Bir çocuk ağlaması duydum ve annesinin telaşlanmasından korktum" buyurmuşlardır.[537] Zayıf, hasta, hacet sahibi de bu sebepten dolayı buna eklenmiştir. Resûl-i Ekrem Efendimizin seferde de sabah namazını Kâfirim ve İhlâs süresiyle kıldırdıkları rivayet edilmektedir.

Zaruret halindeki kıraati hafif tutmak, yalnız Zamm-ı sûreye mahsus olmayıp, zaruretin derecesine göre Fatiha ve Zamm-ı sûreye bedel sadece bir âyet bile okunabilir. İmam Ebû Yûsuf bir sabah namazında imamet edip vakit dar olduğu için her rekatta Fatiha'dan yalnız bir âyet okumuş, namaz bitince de Ebû Hanife Hazretleri, "Yakubumuz fakih olmuş" demişlerdir. Yâkub Ebû Yusuf un ismidir. İbn Âbidin der ki: "Sabah namazında güneşin doğması ile namaz bozulacağından böyle yapılabilirse de diğer vakitlerde vaktin daralması, hatta vaktin namaz içinde çıkması durumunda bile ifsad tehlikesi bulunmadığından hiç değilse, vâcib miktarından daha az okunmamalıdır.”[538]

Bazı Hükümler

1. Cemaatle namazda kıraat hafif tutulmalıdır.

2. Rüku ve secdeden kalkınca beli iyice doğrultmak ve organların iyice yerine oturmasını sağlamak lâzımdır. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi buna tâdil-i erkân denir. Ve tâdil-i erkâna riayet etmek İmam Yusuf'a göre farz, İmam Ebu Hanife ile İmam Muhammed'e göre vâcibdir.

3. Selâm verdikten sonra rüku'da veya secdede kalındığı kadar beklemek lâzımdır. İmam Ahmed, Müslim, Tirmizî ve İbn Mâce'nin Hz. Âişe'den naklettiklerine göre, Resûl-i Ekrem (s.a.) selâm verdikten sonra sadece diyecek kadar otururdu.

"Buhârî ile Ahmed b. Hanbel'in Ümmü Seleme (r.anhâ)'dan rivayet ettikleri bir hadis-i şerifte ise; "Resûl-i Ekrem'in bu bekleyişi kadınların erkeklerden önce dışarı çıkmalarını sağlamak ve erkeklerin kadınlara karışmasını önlemek içindi" Duyuruluyor.[539] Buna göre; eğer farzdan sonra son sünnet bulunmuyorsa bu oturuşu kadınların camiden çıkmasına kadar uzatmak, şayet son sünnete kalkılacaksa sadece: diyecek kadar oturmak müstehabdır. Nitekim Tirmizî'nin rivayetinde, "Resûlüllah (s.a.) namazdan çıkmak istediği zaman üç defa istiğfar eder ve sonra derdi" deniliyor.[540]

143-144. Rüku' Ve Secdede Belini Düz Tutmayanın Namazı

855. ...Ebû mes'ûd el-Bedrî (r.a.)'den; demiştir ki: Resûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: "Rükû' ve secdede belini düz tutmayan kimsenin namazı sahih değildir."[541]

Açıklama

Bu hadis-i şerif rükû'da ve secdede tâdil-i erkâna riâyet etmeyi emrediyor.Bu bakımdan İmam Ebû Yûsuf ile İmam Şafiî Hazretleri namazda tadil-i erkâna riâyetin farz olduğunu söylemişlerdir. Bu iki imama göre tâdil-i erkânı terk eden bir kimsenin namazı caiz değildir. Delilleri de bu hadis-i şerif ile birlikte bir numara sonra gelecek olan 856 numaralı hadistir. Çünkü adı geçen hadiste Resûl-i Ekrem (s.a.) Hazretleri rükû' ve secdede belini düz tutmayan bir bedeviye; "sen namazım yeniden kıl" buyuruyor. Namazın yeniden kılınması ancak bir farzın terkedilmesinden dolayı icâbeder. Bu da gösteriyor ki namazda tâdil-i erkân bir rükündür. Terk edilmesi namazı ifsâd eder. Daha önce de ifâde ettiğimiz gibi tâdil-i erkân lügat olarak rükünleri doğru yapmak demektir. Bir fıkıh terimi olarak da namazın kıyam, rükû, sücûd gibi her rükününü hakkıyla yerine getirmek, bunları yaparken ağır ağır, her organı o rükne iştirak ettirmektir. Mesela rukû'dan kıyama kalkınca vücut dimdik bir hale gelmeli ve en az "sübhanellah" diyecek kadar ayakta kalmalı ve birinci secdeden doğrulunca da aynı şekilde hareket etmelidir. Rüku'a ve secdeye varınca beli kamburlaştırmayıp düz bir hâle getirmelidir. İşte bu hadis-i şerifte rüku' ve sücudla ilgili tâdil-i erkân söz konusu ediliyor. İmâm Ebû Yûsuf ile İmam Şafiî Hazretlerinin tâdil-i erkânı farz görmelerinin ikinci delili ise, yine 856 numaralı hadiste Hz. Peygamberin tâdil-i erkâna riâyet etmeyen bedeviye; "Sen namaz kılmadın" buyurmalarıdır. Üçüncüsü de Resûl-i Ekrem Efendimizin bu bedeviye tâdil-i erkâna riâyet etmesini emretmiş olmasıdır. Mutlak emir ise, farziyyet ifâde eder.

Namazda tâdil-i erkânı yerine getirmenin vacib olduğunu söyleyen İmam Ebû Hanife ile İmam Muhammed'in delilleri ise, "Ey iman edenler rüku' ediniz ve secde ediniz"[542] âyeti kerimesidir. Âyeti kerime rükû ve sucûdu emretmektedir. Rüku'un mânâsı eğilmek, secdenin mânâsı İse, alnı yere koymaktır. Bu bakımdan rükû ve sücûd has isimlerdir. Açıklığa kavuşmaları için herhangi bir hadisin beyânına muhtaç değillerdir. Ancak mücmel kelimelerin beyânına ihtiyaçları vardır. Bu bakımdan mevzumuzu teşkil eden hadisin beyân yoluyla bu âyet-i kerimeye ilhakı doğru değildir. Bir de bu âyet-i kerimede bulunan emir mutlaktır. Mutlak emrin âhâd yoluyla sabit olan bir hadisle tağyîr edilmesi caiz olamaz. Çünkü haber-i vâhid ile Kur'an ıtlakının neshi caiz değildir. Ancak tâdil-i erkânın farz olduğuna delâlet eden bu gibi hadislerin âyete ilhakı mümkün olmayınca bunları büsbütün ihmal etmek de doğru olamaz. Bu sebeple hadis-i şeriflerdeki tâdil-i erkânı emreden ifâdeler kesinliğini kaybettiklerinden zannî bir delil durumuna düşmüşlerdir, Zannî delille sabit olan hükümler ise, farz değil vâcib olurlar.

Ebû Yûsuf (r.a.) hazretlerine göre ise, âyet-i kerimede geçen rükû' ve sücûd kelimelerinden kast edilen mânâ, lüğavî mana olmayıp ıstılâhî mânâdır ki, bu mânâ malum değildir. Beyâna muhtaçtır. İşte bu hadis-i şerif ve benzerleri bu âyeti beyân etmekte ve tâdil-i erkâna riâyetin farz olduğunu ortaya koymaktadır.[543]

856. ...Ebû Hureyre (r.a.)'den nakledilmiştir:

Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) mescide girmiş onun arkasından bir zat girerek namaz kılmış, sonra Resûlullah (s.a.)'e selâm vermiş, Resûlullah (s.a.) selâmı almış ve o zata:

Dön de namazını kıl, çünkü sen namaz kılmadın" buyurmuştur. O zat dönerek evvelce kıldığı gibi namazı tekrar kılmış, sonra Peygamber (s.a.)'e gelerek selâm vermiş Resulüllah: "Ve aleykesselâmu" dedikten sonra:

“Dön de (yeniden) kıl, zira sen namaz kılmadın" buyurmuş ve bunu üç defa tekrarlamış, nihayet o zat:

Seni hak (din) ile gönderen Allah'a yemin ederim ki, ben bundan a'lâsım beceremiyorum. Bana öğret, demiş, Resülullah (s.a.) de:

"Namaza kalktığın zaman tekbir al. Sonra kolayına geldiği kadar Kur'ân oku, sonra rüku' et ve organlar yatışincaya kadar rükûda kal. Sonra başını kaldırarak iyice doğrul. Sonra secdeye vararak (âzâlann) yatışıncaya kadar secde et. Sonra başını kaldır ve (azalarını) yatışıncaya kadar otur ve bunu bütün namazlarında böyle yap" buyurmuşlardır.

Ebû Dâvûd dedi ki: el-Ka'nebf'nin Saîd b. Ebt Saîd el-Makburî vasıtasıyle Ebû Hureyre (r. a.) 'den naklettiğine göre (Resûl-i Ekrem sözünün) sonunda, "Bunu (böyle) yaptığın zaman namazın tamamdır. Bundan eksilttiğin şey kadar namazından eksiltmiş olursun" buyurmuş. Sözünün başında ise, "Namaza kalktığın zaman abdesti güzel al" buyurmuştur.[544]

Açıklama

Resülullah (s.a.)'in arkasından mescide giren zat Hallâd b. Rafı (r.a.)'dir. Nesâî'nin rivayetinde mescide giren kimsenin bedeviye benzediği ve gelişi güzel namaz kıldığı zikrediliyorsa da bundan, gelen zâtın Hz. Hallâd'dan başka birisi olması icâb etmez. Râvi onu bedeviye benzetmiş olabilir. Hz. Hallâd'ın kıldığı namaz gündüz

namazlarından biri imiş. Resülullah kendisine uç defa namazı yeniden kıldırmış. Fakat Hallâd (r.a.) üçünü de aynı şekilde hatalı olarak kılmış ve bundan a'lasını yapamayacağını arz ederek ne şekilde kılması lâzım geldiğini Öğretmesi için Resûl-i Ekrem (s.a.)'e ricada bulunmuş. O da kendisine bu mevzuda lâzım gelen talimatı hadistç beyân edildiği şekilde vermiştir. Hadisin bu kısmı muhtelif şekillerde rivayet edilmiştir. Son olarak Resülullah (s.a.), "Ve bunu bütün namazlarda böyle yap" buyurarak ondan sonra kılacağı farz veya nafile namazlarda bu talimata göre hareket etmesini tavsiye eylemiştir.

Ulemâ arasında "Müsî' hadisi" diye bilinen bu hadis, birçok ihtilaflı meseleleri ihtiva etmekte ve tarafların hepsi için delil olma niteliği taşımaktadır.[545]

Bazı Hükümler

1. Müslümanın selâmını almak farzdır. Selâm vermek ise, sünnettir. Bu hadis, ihtiyaç anında vaz-u nasihat etmek selâm almaktan daha mühimdir" diyenlerin aleyhine delildir. Bu görüşü benimseyen kimseler hadisteki "Redde (reddetti)" fiilinin manasım anlayamamış olacak ki, onu "selâmı almadı" mânâsına kabul etmiş ve ihtimal ki Resûlullah (s.a.) onun selâmını cehlinden dolayı bir te'dib olmak üzere kabul etmemiştir. Bundan da selâmı almamak suretiyle te'dibin caiz olduğu anlaşılır" demiştir. Yahut hadisi burada rivayet edilen şekliyle görmemiş başka rivayetine itimad etmiştir. Çünkü bir rivayette hadisteki "redde" fiili zikre-dilmemiştir.

2. Hadiste "dön de (yeniden) kıl" emrine bakarak Kadı İyaz "Cahilin ibâdette bilmeyerek işlediği fiiller doğru bile olsalar sahih ve kâfi değillerdir." demişse de onun bu sözü hadisten "namaz sahih olmadı" mânâsı kast edilmiş olmasına bağlıdır." Halbuki Aynî'nin beyânına göre, hadisten murad, namazın kemal üzere kılınmamış olmasıdır. Çünkü hadisin bir rivayetinde "Bunu yaptın mı, namazın tamam oldu demektir. Bundan noksan yaparsan namazın da noksan kalır" buyrulmuştur. Noksan olarak kılınan namaza da namaz hükmü verildiğine göre burada, "çünkü sen namaz kılmadın" buyurulması, "istenildiği şekilde mükemmel olarak kılmadın" demektir. Hâsılı buradaki olumsuzluk ifâdesi namazın zâtına değil, sıfatına aittir. Eğer Hallâd (r.a.)'ın kıldığı namaz fasit olsaydı, Resûlullah (s.a.)'ın onunla meşgul olması abes sayılırdı. Halbuki Resûl-i Ekrem (s.a.) abesle iştigal eden hiç bir kimsenin fiilini takrir buyurmamış ve kabul etmemiştir. Hanefiyye ulemâsından, İmam A'zam ile İmam Muhammed'in bu hadîse bakarak rüku' ve secdelerde tuma'ninet yani âzâ yerli yerine yerleşecek kadar durmak vâcibtir, bir rivayete göre sünnettir, dedikleri rivayet edilir. Fakat fıkıh ulemâsının ihtilâflarını beyân hususunda merci sayılan Tahâvî bu hususta Hanefiyye uleması arasında ihtilaf zikretmemiştir. Tahâvî'ye göre Sevrî, Evzaî, Ebû Ha-nîfe, Ebû Yûsuf, Muhammed,Mâlik, Şafiî, Abdullah b. Vehb ve bir rivayette Ahmed b. Hanbel Hazretleri, "Rüku'un miktarı namaz kılanın sırtı dümdüz olacak derecede eğilmek, secdenin miktarı da organlar yatışacak kadar secde halinde kalmaktır. Namaz ancak bununla tamam olur" demişlerdir.

3. Namaza girmek ancak tekbirle olur. Tekbir ittifakla farzdır.

4. Namazda kıraat farzdır.

5. Resûlullah (sallellahü aleyhi vesellem)'in "sonra kolayına geldiği kadar. Kur'ân oku" buyurması, kıraatin mutlak surette farz olduğuna delildir. Bu hadis "Fatiha'yı okumak farz değildir" diyen Hanefiyye ulemâsının delilidir. Çünkü Fâtiha'yı okumak farz olsaydı, ta'lim makamında bulunan Resûlullah onu emrederdi.

Hattâbî (319-388) Resûlullah (sallallahü aleyhi vesellem)irr bu sözünün mutlak olduğunu, bundan Fatiha kast edildiğini ve Fâtihasız namaz caiz olamayacağını söylemişse de, Aynî'nin dediği gibi sözünün sonu evvelini nak-zetmiştir. Zira evvelâ hadisin mutlak olduğunu itiraf etmiştir. Halbuki mutlak itlakı üzere cereyan edecektir. Hadis mücmel değildir ki, beyâna lüzum görülsün. Binaenaleyh "bu hadisten Fatiha kast edilmiştir" demeye imkân yoktur. Hattâbî'nin bunu "Fâtihasız namaz olmaz" hadisiyle tahsise kalkışması tercih bilâ müreccihtir ki, o da bâtıldır.

Teymî gibi bazıları hadisin mücmel olduğunu iddia etmişlerse de bu çok garibtir. Çünkü hadiste mücmel olan hiçbir cihet yoktur. Nevevî (631-676)'de bu hadisin Fâtiha'ya hamledildiğini söyler. Çünkü hadiste "sonra kolayına geldiği kadar Kur'ân oku" buyurulmuştur. Herkesin kolayca öğrenip bildiği sure ise Fatihadır. Fakat Nevevî'nin bu sözü delilsizdir. Çünkü Resûl-i Ekrem (s.a.)'in sözünde bu terkibe delâlet eden birşey yoktur. Onun sözü mutlaktır. Fâtiha'ya da başka sûrelere de şâmildir. Kolaylık bakımından İhlâs Sûresi Fâtiha'dan önce gelir.

6. Hadiste rükû' ile sücûd hakkında "âzâ yerleşinceye kadar" buyurul-muş olması, rüku ve sücudda tume'ninetin, yani organlar sükûnet bulup yatışincaya kadar durmanın vâcib olduğuna delâlet eder.

7. Yine Hattâbî Resûlullah (s.a.)'in, "bunu bütün namazlarında böyle yap" cümlesiyle istidlal ederek namazın her rekâtında rükû ve secde farz olduğu gibi kıraatin de farz olduğunu söylemiş ve "kıyasla amel eden ulemâ, namaz kılan kimse ilk iki rekatta okur, son iki rekatta ise teşbih eder, dilerse hiç birşey okumaz" dediler ve bu

mevzuda Ali b. Ebî Tâlib'den hadis rivayet ettiler.' Hz. Ali; "Namaz kılan kimse ilk iki rekatta okur, son iki rekatta ise, teşbih eder" demiştir. Onlar bu hadisi Haris vasıtasıyla rivayet etmişlerdir. Fakat ulemâ öteden beri Haris hakkında söz edegelmişlerdir. Şa'bî onu ta'n etmiş ve kendisine yalancılık isnadında bulunmuştur. Sahih sahihleri de ondan hadis rivayet etmemişlerdir. Hz. Ali'den böyle bir rivayet sahih olarak gelmiş olsa bile, yine hüccet sayılmaz. Çünkü sahabeden bir cemaat bu hususta ona muhaliftirler. Ebu Bekr, Ömer, Abdullah b. Mes'ûd, Âişe (r.an-hâ) ile başkaları bunlar arasındadır. Hattâbî sözlerine şöyle devam etmektedir: "Resûlullah (s.a.)'in sünneti bu hususta tâbi olmaya değer en güzel hüccettir. Ubeydullah b. Ebî Râfi' vasıtasıyla Hz. Ali'den rivâyet edilen bir hadiste ise Hz. Ali öğle ile ikindinin ilk iki rekatlarında Fatiha ile birlikte birer sûre, son rekatlarında ise, yalnız birer Fatiha okumasını emretmektedir." Hattâbî'nin bu sözlerine Hanefîler tarafından şöyle cevab verilmiştir: Hz. Ali hadisinin her rekatta okunacağına delâlet ettiğini kabul etsek bile, başka hadisler yine kıraatin ilk iki rekata mahsus olduğuna delâlet ediyor.

Câbir b. Semure (r.a.)'den rivayet edilen bir hadiste: "Son İki rekatta kıraati hazfet" denilmiştir. Hz. AH hadisinin Haris tarikına ta'n edildi ise, aynı hadisi Abdurrezzak Musannef'inde Ma'mer yoluyla Zührî'den o da U-bedyullah b. Ebi Râfi'den rivayet etmiştir. Bu rivayetlerde de, "Ali öğle ile ikindinin ilk iki rekatlarında Fatiha ile beraber sûre okur, son iki rekatlarda okumazdı" denilmektedir. Bu rivayetin isnadı sahihtir ve Hattâbî'nin sözüne aykırıdır. Sonra Hattâbî'nin "Çünkü sahabeden bir cemaat bu hususta ona muhaliftirler" sözü kabul görmemiştir. Ibn Mes'ud, Âişe ve Abdullah b. Yezîd (r.anhum) Hazretleri ile İbrahim en-Nehaî, İbn el-Esved ve Süfyan es-Sevrî'den dahi aynı manada hadisler rivayet edilmiştir.

Burada şöyle bir sual hatıra gelebilir: Acaba neden bu hadiste niyet, son oturuş ve ta'dil-i erkân gibi bazı farzlarla son oturuştaki teşehhüd ve Peygamber (s.a.)'e salavât getirmek gibi farziyyeti ihtilaflı bazı fiiller zikredil-memiştir?

Cevab: İhtimal o zat bunları bildirdi, yahut Resûlullah (s.a.) onları da beyân etmiş de râvi hadisi ihtisar etmiştir.

8. Namazın rükünlerinden birini ihlâl eden kimsenin, o namazı yeniden kılması icâbeder. Vâciblerden birini yapmayana ise ihtiyaten yeniden kılmak müstehabtır.

9. Nafile bir ibâdete başlamak onu tamamlamayı gerektirir. Çünkü zahire bakılırsa, o zatın kıldığı namaz nafile idi.

10. Hadis-i şerif emir bilma'ruf ile nehiy anil münkeri tazammun eder.

11. Ta'lim, sertlik ve katılık göstermeden yumuşaklıkla yapılmalıdır.

12. Maksat beyân edilmelidir.

13. İmam cemaati ile birlikte mescidde oturabilir.

14. Âlime teslimiyet ve inkıyat gerekir.

15. İnsan hata ve taksiratını itiraf etmelidir.

16. Resûlullah güzel ahlâk sahibiydi ve ashabına son derece iyi muamelede bulunurdu.

17. Kadı İyaz: "Bu hadiste Farsça tercüme ile namaz kılmayı caiz görenler aleyhine delil vardır. Zira Arapça olmayan şeye Kur'an denilmez" demiştir. Aynî, Kadî'nin bu sözüne şöyle mukabele etmiştir: "Bu hilaf, Kur'ân'ın yalnız mânâya mı, yoksa nazımla mânânın ikisine birden mi isim olduğuna bağlıdır. Kur'ân yalnız mânânın ismidir, diyenler Hak Teala Hazretlerinin geçen ümmetlerin kitaplarında vardı" âyet-i kerimesini delil getirirler. Çünkü onların kitablarında Kur'ân Arabça değildi. Kadi'nin "zira Arabça olmayan şeye Kur'ân denilemez" sözü itiraz götürür. Çünkü Allah'ın Mûsâ aleyhisselama indirdiği Tevrat'a Kur'ân denilir. Halbuki Tevrat Arabça değildir. İncil ile Zebur da öyledir. Zira Kur'ân Allah'ın zatı ile kâim tecezzi kabul etmeyen ve ondan ayrılmayan kelâmdır. Şu kadar var ki Arabça nazü olunca ona Kur'ân denilmiş, Musa'ya inince Tevrat, İsa'ya inince incil, Davud'a indiği zaman da Zebur ismi verilmiştir, ibarelerin muhtelif olması muhtelif itibarlara göredir.Bize göre burada hata eden Kadı İyaz (r.a.) değil, Aynî'nin kendisidir. Kadı'nin sözü doğrudur. Bunu Kur'an-ı Kerim'in ilmî arifinden bile anlamak mümkündür. Şöyle ki Kur'an-i Kerim Peygamberimiz Muhammed Mustafa (s.a.) Efendimize Cibrü-i Emin vasıtasıyla indirilen ve ondan bizlere tevatür yolu ile nakledilen nazm-i celildir. Tarif, efradını cami, ağyarını mâni olacaktır. İşte Kur'an-ı Kerim'in efradını cami, ağyarını mâni tarifi budur. Bu tarifte ağyarı meneden kayıtları tetkik edersek görürüz ki, Kur'ân Peygamberimiz (s.a.) Efendimize indirilen kitabdır. Diğer Peygamberlere indirilen kitafelar bu kayıtlarla tariften^ hariç bırakılmıştır. Çünkü onlara Kur'ân denilemez. Bu suıetle Kur'ân deyip de İncil veya Tevrat anlamının önüne geçilmiştir. "Cibril-i hmin vasıtasıyla indirilen" diyoruz. Bu kayıtla da onun vasıtasıyla indirilmiş olmayan hadis-i kudsî ve ehâdis-i nebeviyye tarifin dışında bırakılmıştır. Onlar da Kur'ân değildir. Zira kudsî hadislerin mânâları Allah tarafından olsa da, lâfızları Peygamber (s.a.) Efen-dimizindir. Nebevî hadislerin ise, hem lâfzı, hem de mânâsı Resülullah (s.a.) dendir. Kur'ân'a gelince O'nun hem nazmı, hem de mânâsı Allah tarafın-dandır. Bu sebebledir ki Ona "Vahy-i metlüv" derler. "Tevatür" kaydıyle de mütevâtir olmayan bütün haberler Kur'ân'ın tarifinden çıkarılmıştır.

Görülüyor ki: Kur'an-ı Kerim'i tarif için onu başkalarından ayıracak bir takım ihtizârî kayıtlar konulmuştur. Şu halde nasıl olur da İncil'e ve diğer semavî kitablara da Kur'ân denilebilir? Onlara da Kur'ân denilseydi, bu tariften hariç bırakılır mı idi?

Kur'ân'ın geçmiş ümmetlerin kitaplarında bulunması iddiası doğru değildir. Çünkü müfessirîn-i kiramın beyânlarına göre, semavî kitablardâ indirilen Kur'ân'ın kendisi değil zikridir. Yani âhir zaman Peygamberine Kur'ân denilen pek mübarek ve bütün dünyamızı ve âhiret hayatımızı cem'eden bir kitap indirileceği o ümmetlere de bildirilmiş. Bu suretle Kur'an-ı Kerim'in namı, şanı indirmesinden yüzlerce yıl evvel dillere destan olmuştur. Yoksa bizzat Kur'ân o dillerle de indirilmiş değildir. Mezkûr âyet Kur'ân'ı medih sadedinde nazil olmuştur. Onu en mükemmel şekilde medh-ü sena, indirilmesinden çok evvel indirileceğini haber vermekle olur. "Kur'an-ı Kerim geçmiş ümmetlere de indirilmiştir" dersek, bu sefer medh zemme dönüşür. Zira akıllı geçinen bazı kimseler derhal ileri atılarak; "Allah hâşâ başka birşey bulamıyor mu ki, ikide bir temcid pilavı gibi bu kitabı kulların önüne sürüyor? Biz bunu eskilerden öğrendik, okuduk, tekrar indirmek abesle iştigal olmaz mı?" diyecekler.

Kur'ân'ın zatullah ile kâim bir sıfat olmasına gelince: Aynî merhumun da itiraf ettiği vecihle, o tecezzi ve bölünme kabul etmez. Binaenaleyh onnun kullara indirilmesi de mevzuu bahs olamaz. Kullar ona imanla mükelleftirler. Bizi alâkadar eden ciheti ise, Peygamber (s.a.) vasıtasıyla bizlere taalluku olan cihetidir. İşte biz buna Kur'ân diyoruz...

18. Âlime bir mesele sorulduğu zaman cevab verirken, âlimin, soran için lüzumlu gördüğü başka bir meseleyi anlatması müstehabtır. Bu bir nasihat ve irşad olur.

19. Emir bilmaruf vazifesini ifâ edene, karşısındakinin hatalı hareketi muvacehesinde sabırlı davranmak müstehabdır. Bu onun yaptığına rıza göstermek mânâsına gelmez.

20. Resûlullah (s.a.)ın, Hz. Hallâd'ın namazı kusurlu kıldığını gördüğü halde kusurlarını söylemeyip namazı tekrar kılmasını emir buyurması, bazılarına göre bu hususta kendisine vahy geldiği içindir. Her halde o zatın kendi bildiklerine aldanarak işlediği kusurları te'dib ve irşâd için söylememiş olsa gerektir. Nihayet Hallâd özür dileyerek kusurlarını söylemesini rica edince onu irşâd buyurmuştur. Nevevî'ye göre ise, kusurlarını birden bire söylememesi usûlüne uygun olarak kılınacak namazı kendisine iki defa kıldırması meselenin ehemmiyet ve büyüklüğünü ona göstermek içindir. Vaktin geçmediğini görerek terkettiği fiilleri kendisine ikaz etmek istemiştir. İbn Dakîk el-İyd: "Takrir buyurmak mutlak surette cevaza delil değildir. Onun cevaza delil olabilmesi için ortada manî bulunmaması şarttır. Şüphesiz ki Hallâd'ın namazı tekrar kılmakla kendisini toparlayarak bu hususta verilecek talimatı kabule hazırlanması, sual sorması, talimde acele etmek için bir mânidir. Bu hususta, zahiri hâlâ yahut husûsî bir vahye istinaden fırsatın kaçması tehlikesi bulunmadığı Resûlullah (s.a.)'ın malumu olmuştur" demektedir.

21. Namazda eûzu besmele çekmek, subhâneke okumak, el bağlamak, intikal tekbirleri almak, oturuş şekilleri, otururken elleri dizlerin üzerine koymak ve buna benzer hadisde zikredilmeyen şeyler vacib değildir.[546]

857. ...Yahya b. Hallad'm amcası (Rîfa'a b. Râfi')den rivayet edilmiştir: "Bir adam mescide girdi" Râvi (Musa b. İsmail) önceki hadisin benzerini rivayet etti ve bu rivayetinde; Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu nakletti: "Gerçekten abdest almayı hakkıyle yerine getirmedikçe sonra tekbir alıp Allah'a hamd-ü senada bulunmadıkça» Kur'ân'dan dilediği kadar okumadıkça, sonra Alla hu ek bor, deyip eklemleri yerine oturacak şekilde rüku'a varmadıkça, sonra "semiallla-hü limen ha m i deh" deyip dimdik bir şekilde doğrulmadıkça, sonra "AHahu ekber" diyerek eklemleri iyice yerine yerleşecek şekilde (birinci) secdeye varmadıkça, sonra "Allahü ekber" diyerek dimdik oturur hale gelinceye kadar başını kaldırmadıkça, sonra da "AHahu ekber" diyerek eklemleri yerine yerleşinceye kadar (ikinci) secdeye kapanma-dıkça ve nihayet başını kaldırıp "Allahü ekber" demedikçe bir insanın namazı tamamlanmış olmaz. (Fakat) bunları yapınca namazı tamamlanmış olur."[547]

Açıklama

Bu hadisin senedinde geçen "amcası" kelimesinden maksat, Ali b. Yahya'nın amcası değil, Yahya b. Hallâd'ın aracasıdır. Biz tercümemizde buna işaret ettik. Bundan sonra gelecek olan 858 numaralı hadisden de anlaşıldığı gibi Yahya b. Hallâd'ın amcası Rifaa b.Râfi'dir. Nitekim 859 ve 860 numaralı hadisler de bunu göstermektedir.

Bundan bir numara önceki "Müsî' hadisi" diye meşhur olan 856 numaralı hadiste Resûl-i Ekrem'in Hallâd'a "namaza kalktığın zaman abdesti güzel al" diye emrettiği ifâde edilmiştir. Her ne kadar bu emir Hallâd'a yö-neltilmişse de aslında o emrin sadece kendisine yöneltilen kimseye mahsus bir emir olduğuna dair bir delil bulunmadığı müddetçe istisnasız bütün mükelleflere yönelik bir emir olduğu kabul edilir. İşte mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerifteki "gerçekten abdest almayı hakkıyla yerine getirmedikçe bir insanın (mükellefin) namazı

tamamlanmış olmaz" ifâdesi, namaz kılmak isteyen her mükellef için abdest almanın şart olduğunu gösterir. Yine bu hadis-i şerifteki emirlerin mükelleflerin huzurunda onlara hitaben değil de, gıyablarında verilmiş olması, bundan önceki emirlerin ise Hallâd'a hitaben buyurulması bu iki hadis-i şerif arasında bir çelişkinin veya farklılığın bulunduğuna delâlet etmez. Çünkü resûl-i Ekrem (s.a.)'in bir buyruğu teklif ve telkin etmek istediği zaman bunu birkaç kere tekrar ederek kafalara ve gönüllere yerleşmesini sağlamak adeti idi. İşte bu hadis-i şerif, bir önceki hadiste Resûl-i Ekrem'in abdest ve namazla ilgili olarak Hallâd'a verdiği talimatın bütün mükellefler için giyabî olarak tekrarlandığını ifade etmektedir.

"Allah'a hamd-ü senada bulunmak" ifadesiyle Fatiha okumak kast edilmiş olması mümkün olduğu gibi, "Sübhâneke" duasının kast edilmiş olması da mümkündür. Hadis-i şerifte geçen diğer cümlelerin hükümleri bir önceki hadis-i şerifte geçtiği için burada tekrara lüzum görmüyoruz.[548]

858. ...Rifaa b. Râfi'den, mânası önceki ile aynı olan bir hadis daha nakledilmiştir. Bu hadiste (Rifaa) Resûlullah (sallellahü aleyhi vesellem)in; “yüzünü ve dirsekleriyle beraber ellerini yıkamak, başını meshetmek ve topuklarına kadar ayaklanın (yıkamak) suretiyle Allah'ın emrettiği şekilde abdest almadıkça, sonra "aziz ve celil olan Allah en büyüktür" demedikçe ve ona hamd etmedikçe ve sonra kendisine izin verildiği ve gücü yettiği kadar Kur'ân'dan (âyetler) okumadıkça hiçbirinizin namazı tam değildir" buyurduğunu söylemiştir. Daha sonra (Ebû Davud'un şeyhlerinin şeyhi olan Hemmâm bir önceki) Hammâd hadisinin bir benzerini (İshâk b. Abdullah ve Ali b. Yahya ve babası vasıtasıyla amcası Rifaa'den şöyle) nakletmiştir: Resûlullah (sallellahü aleyhi vesellem) buyurdu ki: "Sonra tekbir getirir, sonra secde eder ve bütün eklemleri yatışacak ve yerine rahatça yerleşecek şekilde yüzünü yere koyar." Hemam -kendisine bu hadisi nakleden İshak'ın- bazı kere ("yüzünü" sözü yerine) "alnını" dediğini söyledi (ve rivayetine şu sözlerle devam etti:) "Sonra tekbir getirip oturağı üzerinde oturur hale gelecek şekilde dikilir ve belini kaldırır." (Resûlullah) namazın dört rekatını da bu şekilde ta'rif etti. (Bu tarifi) bitirince, "bunu yapmadıkça hiç birinizin namazı tamam olmaz" buyurdu.[549]

Açıklama

Bu hadis-i şerif namazın sahih olabilmesi için abdestin şart olduğunu açıkça ifâde etmektedir. Daha önce Taharet

bölümünde (50.) babta geçen hadis-i şerifleri açıklarken bu mevzuyu bütün ayrıntılarıyla ele aldığımız için burada tekrara lüzum görmüyoruz.

Ayrıca bu hadis namazın her rekatında Kur'ân okumanın farz olduğuna delâlet etmektedir. Halbuki Hanefi mezhebine göre Kur'ân okumak sadece ilk iki rek'atta farzdır. Ancak Hanefi ulemasından Kudûrî gibi bazı âlimler Kur'ân okumanın farz olduğu rekatlarının şu veya bu rekatlar olmasını şart koşmamışlar, sadece namazın iki rekatında okumanın farz olduğunu, bu rekatların ilk iki rekat olabileceği gibi son iki rekat veya ikinci üçüncü rekatlar da olabileceğini söylemişlerdir.

Hasan el-Basrî namazda okunması farz olan Kur'ân'ın, namazın herhangi bir rekatında okunmakla ifa edilmiş olacağını söylediği gibi, İmam Mâlik namazın üç rekatında, İmam Şafiî de dört rekatında okunmakla yerine getirilmiş olacağı görüşündedirler.

Hasan el-Basrî'in delili "Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyun"[550] âyetidir. Hasan el-Basrî görüşünü şöyle açıklıyor: Bir fiilin yapılmasını isteyen bir emri tekrar tekrar yerine getirmek icabet etmez. Madem ki Allah Teâlâ Hazretleri bize; "Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyun" buyuruyor, o halde namazın herhangi bir rekatında Kur'ân okumakla bu emri yerine getirmiş oluruz ve Resûl-i Ekrem'in "Kıraatsiz namaz sahih değildir" emri de herhangi bir rekatta Kur'ân okumakla yerine getirilmiş olur.

İmam Şafiî'ye göre ise, "namaz" sözü, namazın her bir rekatını içine alır. Buna göre "kıraatsiz namaz olmaz" sözü "namazın hiçbir rekatı kıraatsiz sahih olmaz" demektir. Nafilelerde durum böyle olursa, nafileden kuvvetli olan farzlarda da durumun böyle olması daha büyük önem kazanır. Nasıl namazın diğer rükünleri her rekatta tekrarlanıyorsa, namazın bir rüknü olan kıraatin de her rekatta diğer rükünler gibi tekrarlanması icâb eder.

İmam Mâlik'e göre ise, "ekseriyet bütünün yerine kâim" olduğundan, dört rekatlı bir namazda da üç rekat ekseriyeti teşkil ettiğinden dört rekatlı bir namazın üç rekatında Kur'ân okumak, o namazın bütün rekatlarında okumak gibidir. Hanefî uleması ise, kendi görüşlerinin doğruluğuna dair Hz. Ömer'in akşam namazı kıldırırken ilk iki rekatın birinde terkettiği kıraati üçüncü rekatta sesli olarak kaza ettiğini delil gösterirler ve aynı şekilde Hz. Osman yatsı namazı kıldırırken ilk iki rekatta terk ettiği kıraati, son iki rekatta sesli olarak kaza etmiştir" derler. Ve yine Ali (k.v.) ile İbn Mesud (r.a.) hazretlerinin; "Kişi namazın son rekatında muhayyerdir. İsterse okur, isterse

susar, isterse teşbih eder" dediklerini ve yine kendisine son iki rekatta Fatiha okumanın hükmünü soran kimseye Hz. Âişe'nin "medhü sena kasdiyle okuyabilir" cevabım vermiştir. Aksini ifâde eden bir rivayet efe bulunmadığına göre, bunların icmâ manasına geldiğini, ayrıca son iki rekatta kıraatin sessiz oluşunun da kendi görüşleri için bir delil olduğunu, çünkü bütün rükünlerin açıkça ifade edildiğini söylerler.

Yine Hanefi ulemâsına göre, kıraatin her rekatta okunacağına dair âyet ve hadislerde sarih bir ifâde yoktur. Ancak delâlet vardır. Şöyle ki, ikinci rekat birinci rekatın tekrarı olduğu için, ikinci rekatta da birinci rekat gibi kıraatin bulunduğu delâlet yoluyla anlaşılır. Ancak namazın üçüncü ve dördüncü rekatları ilk rekatın tekrarı değildir. Hz. Âşie (r.anhâ)'mn rivayetinden de anlaşıldığı gibi, namazların aslı ikişer rekattı. Üçüncü ve dördüncü rekatlar sonradan Allah'ın emriyle ilâve edildi. Öyleyse üçüncü ve dördüncü rekatlar birinci ve ikinci rekatlara kıyas edilemezler. Nitekim bunlar seferi hallerde düşerler. Bir şey üzerine yapılan ilâve o şey gibi değildir. Bu yüzdendir ki ilk iki rekatta Kur'ân sesli okunduğu halde üçüncü ve dördüncü rekatlarda sessiz okunur. Kitap ve Sünnette kıraatin farziyyetine ve miktarına dair açık bir beyân bulunmamakta, bilakis bu mevzu ile ilgili âyet ve hadislerdeki ifâdeler mücmeldir. Bu ifâdeleri açıklığa kavuşturan ancak sahabenin tatbikatıdır. Fakat nafile namazların durumu ise, farz namazlardan farklıdır. Onların her rekatında Kur'ân okumak farzdır. Çünkü nafile namazlar ikişer ikişer kılınır. Dört rekat kılınanları da aslında iki ayrı çiftten ibarettir. İlk iki rekatın bozulmasıyla son iki rekatın bozulması gerekmez.[551]

"Bunu yapmadıkça hiçbirinizin namazı tamam olmaz" sözünden maksat ise; "bu söylediklerimin kimisi namazın kalbi mesabesinde olan farzlardır. Kimisi de insana nisbetle el, kol mesabesinde olan vâcib ve sünnetlerdir. Kimisi de insana nisbetle kaş, göz, saç, sakal mesabesinde bulunan âdabıdır. Bunlardan bir tanesini eksik yapacak olursan terkettiğin fiilin namazdaki ehemmiyeti derecesinde namazı noksanlaştırmış olursun" demektir.[552]

859. ...Rifâ'a b. Râfi'den bir önceki hadiste geçen olay rivayet edilmiştir. Peygamber(s.a.) şöyle buyurmuştur: (Namaza) kalkıp da kıbleye yöneldiğin zaman tekbir getir. Sonra Fatiha ve istediğin kadar Kur'-ân oku. Rükû'a vardığın zaman avuçlarını dizlerinin üzerine koy, sırtım dümdüz hâle getir. Secdeye vardığında (alnınla beraber) secde yerine (ellerini de) koy, (Başını secdeden) kaldırdığın zaman, sol kalçanın üzerine otur"[553]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte namazın sıhhati için kıbleye yönelmenin şart olduğu ifâde edilmektedir. Hadis sarihleri metinde geçen "tekbir getir" sözünden maksadın "iftitah tekbiri" olduğunu söylüyorlar.

Bu hadis-i şerif namazda Fatiha okumanın farz olduğunu söyleyen kimselerin lehine, aksi görüşte olanların da aleyhine bir delildir. Namazda Fatiha okumak farzdır diyenlere göre, Fatiha'nın farz olmadığım ifâde eden hadis-i şerifler mücmeldir. İzaha muhtaçtır. Bu hadis-i şerif ise, o mücmel hadisleri açıklayıcı mâhiyettedir. Biz namazda Fatiha okumanın hükmüyle ilgili görüşleri 818 - 825 numaralı hadis-i şerifleri açıklarken ve 856 numaralı hadisin izahında beşinci maddede incelediğimizden burada tekrara lüzum görmüyoruz.

"Secdeye vardığın zaman secde yerine koy" sözünün anlamı, İbn Ha-cer'e göre "Alnını secde yerine yerleştir" demektir. Tîbî ise, "ellerini yere koy" diye mânâ vermiştir. Biz tercememizde her ikisine de kavis içinde işaret etmekle yetindik. Bu hadise ve benzerlerine bakarak Şafîîler namazda alınla beraber ellerin de secde anında yere konmasının farz olduğunu söylerler. Hanefî ulemâsına göre ise, elleri yere koymak sünnettir, alnı koymak farzdır. Pamuk üzerine, un veya buğday yığını üzerine secde etmek caiz değildir. Çünkü bunlar alnın, yerin sertliğini hissetmesine engel olurlar.

"(Başım secdeden) kaldırdığın zaman, sol kalçanın üzerine otur" sözündeki "secde"den maksat, hadis sarihlerine göre birinci secdedir. Buna göre birinci secdeden kalkınca, nasıl oturulacağına dair ulemâ arasındaki ihtilâf bu hadis-i şerifle aydınlığa kavuşmuş oluyor. Bu durumda İbn Hacer'in de dediği gibi sol kalçanın üzerine oturulacak diğer hadislerin açıkladığı şekilde sağ ayak dikilecektir.

Hanefî ulemâsı da bu hadisle amel ederek birinci secdeden kalkınca, sol ayağı yere serip kalçayı onun üzerine koyarak oturmanın sünnet olduğunu ve Resûl-i Ekrem'in birinci secdeden kalkınca ayakların ökçeleri üzerine oturduğunu ifâde eden hadis, 845 numaralı hadisin rahatsızlık veya ihtiyarlık haliyle ilgili olduğunu söylerler. Tâdil-i erkânla ilgili tafsilât için 855 - 856 numaralı hadislerin açıklamalarına bakılabilir.[554]

860. ...Şu (856 numaralı hadiste geçen olay bir de) Peygamber (s.a.)'den Rifâ'a b. Râfi' vasıtasıyla rivayet edilmiştir. Bu rivayete göre, Peygamber (s.a.) bedeviye (seslenerek) şöyle buyurdu: "Sen namaza kalktığın zaman,

Allah Teâlâ'yı tekbir et, sonra Kur'ân'dan kolayına geleni oku." (Bu rivayete göre) şunları da söyledi: "Namazın ortasında (yani ikinci rekattan sonra) oturduğunda eklemlerin sükûnet bulacak ve yerine yerleşecek şekilde otur. Sol kalça üzerine yerleş, sonra tahiyyât oku. Kalktığın zaman da namazını bitirinceye kadar aynı şekilde hareket et."[555]

Açıklama

Namazda gerek tahiyyâta ve iki secde arasında otururken ve gerekse rükû, sıicûd ve kavme hallerinde organlar sükûnet bulacak şekilde durmaya ta'dil-i erkân denilir. Hadis-i şerifte bu mevzu üzerinde durulmuştur. Biz bu mevzuyu 855 - 856 numaralı hadislerin açıklamasında genişçe ele almış bulunmaktayız.[556]

861. ...Rifa'a b. Râfi'den rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.) şu (bir evvelki) hadiste (şöyle) buyurmuştur: "Allah'ın sana emrettiği şekilde abdest al, sonra ezan oku, (veya: Abdestten sonra "eşhedu enlâ ilahe illallah..." sonra kaamet getir, sonra tekbir al. Eğer ezberinde Kur’ân varsa oku, yoksa "elhamdülillah, Allahii ekber lailâhe illallah" de. Eğer bunlardan birini yapmayacak olursan namazını eksik kılmış olursun."[557]

Açıklama

Hadiste geçen "Allah'ın sana emrettiği şekilde abdest al" cümlesinde şu âyet-i kerimeye işaret vardır: "Ey mir ininler! (Abdestiniz yok iken) namaz kılmak istediğinizde yüzünüzü, dirseklerle beraber kollarınızı yıkayınız, başınıza da meshediniz. Ayaklarımızı topuklarınıza kadar (yine yıkayınız)"[558] Bu da gösteriyor ki, hadisteki bu cümle, namaz kılmadan önce abdest almanın, namazın şartı olduğuna sünnetten bir delildir.

Netice olarak diyebiliriz ki, 856 numaralı hadisten mevzumuzu teşkil eden bu hadise kadar bütün hadisler Hallâd b. Râfi' olduğu zannedilen bir kişinin namazını eksik kılması sebebiyle Resûl-i Ekrem'in ona namazla ilgili tavsiye, talim ve telkinlerini ihtiva etmektedirler. Bunların hepsi de aynı hadiseyi değişik yönlerden ele aldıkları için "Müsî' Hadisi" yani "namazını tam kılamayan kimse ile ilgili hadîs" diye bilinirler. Esasen "Müsî' hadisi" çok mühim bir hadis olup ulemâ tarafından pek çok namaz meselelerinin ispatlanmasında tekrar tekrar müracaat edilen bir kaynaktır. Çünkü bu hadis bizzat Resül-i Ekrem'in ağzından çıkan emirleri ihtiva etmektedir. Bir meselenin isbatmda en büyük delil ise, elbette bu mahiyetteki emirlerdir. Namazla ilgili bazı görüşlerin asılsızlığını isbat için de yine ulema bu hadis-i şerifi delil getirirler. Çünkü burada Resülullah (s.a.) namazdaki vâcibleri tâlim etme durumundadır. Bu durumda namazla ilgili bazı vacipleri tâlim etmeden bırakmış olsa, ihtiyaç anında gerekli olan açıklamayı yapmamış ve dolayısıyla tebliğ görevinde ihmal göstermiş olur ki, bu onun için muhaldir. Çünkü peygamberlerde bulunması vâcib olan tebliğ sıfatına aykırıdır. O halde bu hadiste beyân edilmeyen bir şeyin farz olmadığı hükmüne varılabilir. Eğer bu hadisin delâlet ettiği vucûb veya adem-i vucûb daha kuvvetli bir delille çelişecek olursa, tabii ki, o zaman daha kuvvetli olan delille amel edilir. Şayet bu hadisin ihtiva etmediği bir şey hususunda emir sigasiyle bir haber gelirse, emrin mendûb mânâsında kullanıldığına bu hadis karine teşkil eder. Bununla beraber zahirine bakarak vücub mânâsında kullanıldığı da düşünülebilir. Bu hadiste geçen meselelerin hükmüyle ilgili açıklama 856 numaralı hadiste geçtiğinden burada tekrar lüzum görmedik.[559]

862. ...Abdurrahman b. Şibl'den; demiştir ki: Resülullah (sallallahu aleyhi ve sellem) kişinin (namazda) karga gagalayışı (gibi acele yatıp kalkması)ndan, yırtıcı hayvan gibi oturuşundan ve mescidde belli bir yeri deve gibi (devamlı) mekân edinmesinden nehyetti.[560]

Bu lâfızlar Kuteybe'nin rivayetine aittir.[561]

Açıklama

1. Hadiste geçen "karga gagalayışı" tabiri karganın yem yerken gagasını acele yere dokundurup kaldırması anlamına gelir ki, kişinin namaz kılarken, secdeyi acele yapmasından daha alnı yere değmeden burnunu yere değdirip hemen kaldırmasından kinayedir.

2. "Yırtıcı hayvan oturuşu" tabirinden maksatsa, kişinin secdede köpek ve benzeri yırtıcı hayvanların oturuşu gibi dirsekleri yanlarına değecek şekilde kollarını yere yapıştırması ve yaymasıdır.

3. "Mescidde belli bîr yeri deve gibi devamlı mekân edinmek" tâbirinin iki mânâsı vardır:

a. Develer ağıla girdikleri zaman yumuşak ve düz bir yer ararlar. Böyle bir yeri buldukları zaman artık devamlı oraya çökerler, başka bir yere yatmazlar.

b. Develer çökerken önce insana nisbetle el ve kol mesabesinde olan ön ayaklarıyla çökerler sonra da arka ayaklarıyla çökerler.Bu bakımdan Hanefîlere göre secdeye giderken yere önce elleri sonra da dizleri koymak mekruhtur. Önce dizler sonra da eller konmalıdır.

Şafilere göre ise, önce eller sonra dizler yere konmalıdır. Önce dizleri sonra da elleri yere koymak deve yatışına benzer.[562]

Demek ki bu tâbir, deve gibi yere çökmenin ve namazı her zaman mescidde aynı yerde kılmanın yasak olduğunu ifade ediyor.

Netice ofarak namazda bu üç tâbirin ifade ettiği şekildeki davranışlar, bu hadis-i şerifte yasaklanmıştır. Çünkü karganın gagalayışı gibi acele secdeye yatıp kalkmak, farz olan alnın yere konmasına imkân vermez. Halbuki secdede üç defa "Sübhâne Rabbiye'1-alâ" diyecek kadar durmak sünnettir. Sünnetin ifası ise, farz olan alnın yere konması ile vâcib olan burnun yere konmasını te'min eder. Esasen bütün sünnetlerin ifâsında bu özellik bulunmaktadır. Sünnet terk edildiği zaman farz ve vâcibler tehlikeye düşerler. Esasen bu şekilde acele namaz kılmak münafıkların işidir. Çünkü onların rahatı namazda değil, bir an önce namazdan çıkmaktadır.

Deve çöküşü gibi çökmekle, yırtıcı hayvanların oturuşu gibi oturmaktaki kerahet ise, bu davranışların arz ettiği manzaranın çirkinliğinden ileri gelmektedir.

Mescidde belli bir yeri mekân edinmenin yasaklanmasındaki hikmet ise, bu şekilde hareket etmek dikkatleri çekmesi dolayısıyla riya ve'süm'aya sebep olmasıyla izah edilebilir.

Hadiste geçen lâfızlar ilk bakışta bu hadis-i müellif Ebû Davud'a nakleden Ebu'l-Velîd'e aitmiş hissini uyandırdığından müellif bunun böyle olmadiğini anlatmak için hadisin sonuna "bu lafızlar Kuteybe'nin rivayetine aittir" cümlesini ilâve etmek lüzumunu hissetmiştir.[563]

863. ...Sâlİm el-Berrâd'dan; demiştir ki: Ebû Mes'ûd Ukbe b. Amr el-Ensârî nin yanına vardık ve; "Bize Resûlullah (sallallahü aleyhi vesellem)in namazından bahset” dedik. Bunun üzerine ayağa kalkıp mescidde önümüzde durdu ve tekbir getirdi. Daha sonra rükû'a varınca, avuçlarını dizlerinin üzerine parmaklarım da dizkapaklarından aşağaya yerleştirdi ve (yanlarıyla) dirseklerinin arasını açık tuttu. Bütün organları yatışıncaya kadar (öylece rükû'da kaldı). Sonra, "semiallahü allahü limen hamiden" deyip ayağa kalktı. Her bir organı yatışıncaya kadar (kavmede kaldı), sonra tekbir getirip secdeye gitti ve avuçlarım yere koydu. (Yanlarıyla) dirseklerinin arasını açık tuttu. Her organı yatışıncaya kadar (secdede kaldı), sonra başını secdeden kaldırıp öfe-du, bütün organları yatışıncaya kadar (bekledi. İkinci secdeye) aynı şekilde yaptı. Sonra (birinci rekatla beraber) bu şekilde dört rekat namaz kılıp namazını tamamladı. Sonra "İşte ben Resûlullah (s.a.) namaz kılarken böyle gördüm" dedi.[564]

Açıklama

Bu hadisle ilgili hükümler 856 ve 861 numaralı hadislerin açıklamasında geçtiği için burada tekrara lüzum görmüyoruz.[565]

---

[1] Müslim, salât 21, 25, 26; Tirmizî, salât 76, 110; Nesâî, sehv 2; îbn Mâce, ikâme 15, 73; Dârimî, salât 92; Ahmed b. Hanbel, II-8, 5, 424.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/101-102.

[2] bk. Müslim, salât 25.

[3] Davudoğlu, Sahih-i Müslim Terceme ve Şerhi, III, 42-49.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/102-107.

[4] Beyhakî, es-Siinenu'l-kübrâ, II, 83.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/107-108.

[5] Bezlu'l-mechud, IV, 428.

[6] Buhârî, ezan 83, 85, 145; Müslim, salat 21, 23; Ebu Davud, salat 115, 116, 119,Tirmi-zi, mevâkit 76, 110, Nesâî, iftitah 1-3, 86; İbn Mâce, ikâmet 15; Dârimî, salat 41, 71; Bizim delilimizse Vâil b. Hacer, Enes ve el-Bera b. Azib hadisidir.

[7] Tebyînü'l-Hakâyık, I, 109.
[8] bk. Ebû Dâvûd, salat 116, (hadis no: 730).
[9] Ebû Dâvûd, salât 115; (hadis no: 726).
[10] Müslim, salât 26, Ebû Dâvûd: salât 116, (hadis no: 745).
[11] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/108-109.
[12] Buhârî, salât 4; Müslim, salât 54; Ahmed b. Hanbel, II, 380; VI-342.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/109-110.
[13] bk. Müslim, salât 54.
[14] bk. İbn Mâce, ikâme 3; Nesâî, iftitâh 9.
[15] bk. el-Aynî eJ-Binâye, II, 131.
[16] Büyük İslâm ft mi hali, s.135.
[17] el-Menhel, V, 124-125.
[18] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/110-113.
[19] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/113.
[20] Tirmizî, salât 140, Tefsiru sûre (2), 3; Nesâî, iftitâh 4; İbn Mâce, ikâme 40, cenâiz 21; Ahmed b. Hanbel,-1, 45; 111-13; IV, 48; VI, 13.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/113.
[21] bk. Müslim, salât 25.
[22] Müslim, salât 26.
[23] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/113.
[24] Beyhakî, es-Siinenü'1-kübrâ, 11,81.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/114.
[25] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/114.
[26] Müslim salât 21, 25, 26; Tirmizî, salât 76, 110; Nesâî, sehv 31, iftitâh 4, II, tatbîk 18, 36; İbn Mâce, ikâme 15, 72; Dârimî, salât 41, 92; Ahmed b. Hanbel, II, 8; V, 424.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/114-115.
[27] Avnu'l-Ma'bûd, II, 414, Bezlu'l-mechud. C. IV, 436-437.
[28] Bezlu'l-mechûd, IV, 437.
[29] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/115-116.
[30] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/116-117.
[31] Müslim, salât 21, 25, 26; Tirmizî, salat 76, 110: Nesâî, sehv 31, iflitah 4, 11; tatbik 18, 36; İbn Mâce, ikâme 15, 72; Dârimî, salat 41% 92; Ahmed b. Hanbel, II, 3; V, 424.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/117.
[32] Bezlu'I-mechûd, IV, 438.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/117-118.
[33] Nesâi, tatbîk 97; Ahmed b. Hanbel IV, 319.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/118.
[34] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/118-119.
[35] Sadece Ebû Dâvud rivayet etmiştir.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/119.
[36] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/119.
[37] Ebû Dâvûd, salat 177; Tirmizî, salât 110; Wesâî, sehv 29; tatbîk 6; îbn Mâce, ikâme 72; Dâr , ıî, salat 70. 92.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/119-121.
[38] bk. Bezlu'l-mechûd, IV, 444-445.
[39] bk. Nesâî, iftitâh 11; sehv 34; Alımed b- Hanbel, IV, 318.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/121-122.
[40] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/123.
[41] Sadece Ebû Dâvûd rivâyel etmiştir.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/123-124.
[42] Buhârî, ezan 145.
[43] Tecrid Tercümesi, 457. hadis'in izahı (I, 860 - 867).
[44] Hadis için bk. Müslim, salat 240; Ebu Dâvud, salat 121 - 122 (783 nolu hadis); Ahmed b. Hanbel, IV, 318.
[45] bk. Bezlu'l-mechûd, IV, 448.

[46] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/124-125.
[47] Buhârî, ezan 141, 145, Müslim, salât 340.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/125-126.
[48] Buhârî, mevâkîtu's-salât 8; ezan 141; Müslim salât 233; Tirmizî, salât 89; Nesâî, iftitâh 89; tatbîk 50, 53; İbn Mâce, ikâme 21; Dârimî, salât 75; Ahmed b. Hanbel, III, 115, 117, 178, 191, 214, 274, 291, 337.
[49] Müslim, salât 237, Nesâî, tatbik 52; îbn Mâce, ikâme 19; Dârimî, salât 79; Ahmed b. Hanbel, VI, 331.
[50] bk. Nesâî, tatbik 88; Dârimî, salât 79; Ahmed b. Hanbel, V, 345; Tecrid Tereemesi, II, 336 (hd. no: 254).
[51] Büyük İslâm İlmihali, s. 127.
[52] Aynî, Umdetu'I-kari, VI, 97.
[53] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/126-127.
[54] Kütüb-i sitte içinde sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/127-128.
[55] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/129.
[56] Muhammed b. Mesleme; Ashâb-i Kirâm'ın ileri gelenlerindendir. Künyesi; Ebû Abdil-lah veya Ebû Abdirrahman'dır. Bedirden itibaren butun savaşlara İştirak etmiştir. Hz. Peygamberin, kendi yerine Medine'de kaim makam olarak bıraktığı sayılı sahâbîlerden biridir. Fitne olaylarına karışmamıştır. Kendisinden Misver b. Mahreme, Sehl b. Ebî Hasme, Kabîsa b. Zueyb, Abdurrahman el-A'rac, Urve b. ez-Zübeyr, Ebû Burde b. Ebî Musa ve oğlu Mahmud b. Muhammed hadis rivayet etmişlerdir. Hz. Ömer tarafından Cuheynelilere zekât âmili olarak görevlendirilmiştir. On erkek altı kız çocuğu olan Muhammed b. Mesleme h. 43 yılında 77 yaşındayken vefat etmiştir. {Bilgi için bk. Ibn Sa'd, Tabakât, III, 443, 445; Buhârî, et-TârihıTl-kebîr, I, 239; İbn Ebî Hâtım, el-Cerh ve't-ta'dil, VIII, 71; lbnu'1-Esîr Üsdu'l-ğâbe, V, 112; Zehebî, A'lâmu'n-nubelâ, II, 369; Ibn Hacer, el-İsâbe, III, 383; Tehzibu't-Tehzib/lX, 454 îbnu'1-lmâd, Şezerâfu'z-Zeheb, I, 45, 53.)
[57] Sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/129-130.
[58] Müslim, mesâcid 116.
[59] Bezlu'l-mechûd, IV, 453.
[60] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/130-131.
[61] Sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.
[62] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/132.
[63] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/132-133.
[64] Sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/133.
[65] Koçkuzu, A.Osman, Hadiste Nâsih-Mensûh, s.215 - 216.
[66] Bilmen, Ö.Nasuhi, Büyük İslâm İlmihali, s.136.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/133-134.
[67] Nesâî, iftitah 5.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/134.
[68] Müslim, salât 26.
[69] Bezlu’I-mechûd, IV, 397-398.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/135.
[70] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/135-136.
[71] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/136.
[72] Ahmed b. Hanbel, I, 255, 289.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/136.
[73] bk. El-Bennâ, A., Buluğu'1-Km ânı min esrâri'l-Fethi'r-Rabbânf, III, 168.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/137.
[74] bk. Nesâî, iftitâh 126.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/137-138.
[75] Nesâî, iftitâh 4, 85.
[76] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/138.
[77] Buharı, ezan 83, 84, Nc^âî, tatbîk 24, 26, 89.
[78] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/138-140.
[79] el-Menhel, V, 147.
[80] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/140.
[81] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/140-141.

[82] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/141.
[83] Concordance'de bu baba numara verilmemiştir.
[84] Sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/141-142.
[85] Tirmizî, salât 76.
[86] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/142.
[87] Müslim, salât 21, 25, 26; Ebû Dâvûd, salât 115; Tirmizî, salât 76, 110; Nesâî, sehv 2, İbn Mâce, ikâme 15, 72; Dârimî, salât 92; Ahmed b. Hanbel II, 8; V, 424.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/142-143.
[88] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/143.
[89] Buhârî, ezan 4, 76; Müslim, salat 26; Nesâî, iftitah 4, 85, tatbik 18, 36; Ahmed b. Han-bel V, 6, 53.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/144.
[90] Bezlu'l-mechûd, IV, 397 - 398
[91] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/144.
[92] Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/144-145.
[93] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/145.
[94] Buhârî, ezan 118; Tirmizî, salât 19J; Nesâî, tatbîk 1, tbn Mâce, ikâme 17; Ahmed b. Hanbel, I, 378, 414, 418, 426, 459, II, 78;, 81, IV, 422; V, 3.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/145-146.
[95] Ahmed Naim, Tecrid Tercemesi, II, 791-792 (hadis no: 440).
[96] bk. Kockuzu, Ali Osman; Hadîste Nâsih-Mensûh, s. 250-251.
[97] Müslim, mesâcid 28.
[98] bk. Tecrîd Tercemesi, II, 793 - 794 (hds. no: 441).
[99] Büyük İslâm İlmihali, s.135.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/146-147.
[100] bk. Tirmizî, salât 190; Nesâî, iftitah 110.
[101] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/147-148.
[102] Bezlu'l-mechûd, IV, 471.
[103] Bu iddiaların ayrıntıları için bk. el-Menhel, V, 154.
[104] Müslim; salat 119; Nesâî, sehv 5; Ahmed b. Hanbel, V, 93, 101, 107.
[105] Zafer Ahmed el-Osmanî, Î'iau's-Sunen, III, 44.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/148-149.
[106] Sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/149-150.
[107] bk. el-MCnhel, V, 56.
[108] Selâmet Yolları, I, 340.
[109] a.g. yer.
[110] bk. Müslim, salal 119; Nesâi, sehv 5, Ahmed b. Hanbel, V, 93, 101, 107.
[111] Zafer Ahmed el-Osmanî, İ'lâu's-Sunen, III, 44.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/150-151.
[112] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/151.
[113] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/151-152.
[114] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/152.
[115] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/152.
[116] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/153.
[117] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/153.
[118] Tirmizî, mevâkît 63; Nesâî, iftitah 6; Dârimî, salât 32; Ahmed b. Hanbel, II, 375, 434, 500; VI, 52.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/153.
[119] Bilmen, Büyük İslam İlmihali, s.134.
[120] Bezlu'l-mechud, IV, 475.
[121] Selamet Yollan, (tere. Ahnıed Davudoğlu), I, 329.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/153-154.
[122] Sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/154.

[123] Ahmed Naim, Tecrîd Tercemesi, II, 701 (Hds. no: 414).
[124] Ahmed Nâim, Tecrîd Tercemesi, II, 702, (Hds. no: 414).
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/154-155.
[125] Buhârî, ezan 87, salât 88; Müslim, salât 55; Tirmizî; mevâkit 103, 104; cenâiz 75; Nesâî, iftitah, II, Dârimî, salat 35; muvatta, sefer 46, 47; Ahmed b. Hanbel, II, 45, 65, 73, 131; III, 407, 471; JV, 3, 57, 318; V, 336.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/155.
[126] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/156.
[127] Sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/156.
[128] Nimet-i İslâm, s.2I6.
[129] Ö.Nasuhi Bilmen, Büyük İslam İlmihali, s.135.
[130] bk. Müslim, zekât 69.
[131] M.Zihni Efendi, Ni'met-i İslâm, s.34-35.
[132] a.g.e., s.215.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/156-157.
[133] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/158.
[134] el-Menhel, c.V, 164.
[135] Bezlu'l-mechûd, IV, 479.
[136] Bezlu'l-mechûd, IV, 478.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/158-159.
[137] Ahmed b. Hanbel, 1,110.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/159-160.
[138] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/160.
[139] Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/160.
[140] Bezlu'l-Mechûd, IV, 483-485.
[141] el-Menhel, V, 166.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/160-161.
[142] Buhârî, teheccüd 1, Deâvat 10, 60; Müslim, müsâfirîn 201, zikr 70; Ebû Dâvûd, vitr 25; Tirmİzî, kıyâme 46, deavât32, 82; Ibn Mâce, ikâme 180; Dârimî, salât 169; Ahmed b. Hanbel, 1-95, 102, 103, 385; II, 292, 514, 526; VI, 391.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/161-163.
[143] Çantay, Hasan Basri, Kur'ân-i Hakîm ve Meâl-i Kerîm, C.1, 213.
[144] el-Kevser (108), 2.
[145] İbn Nuceym,el-Bahru'r-raik,I, 328.
[146] M.Zihni Efendi, el-Müntehab, fi kavaid'is-sarf, s. 436.
[147] M.Zihni Efendi, el-Muktezab, s.164.
[148] el-Menhel, V, 169.
[149] eş-Şuarâ (26), 80.
[150] el-Kehf (18), 79.
[151] el-Kehf (18), 82.
[152] Fâtır (35), 10.
[153] ez-Zümer (39), 62.
[154] Fâtır (35), 3.
[155] Buhârî, ezan 74, 82; Müslim, salât 62.
[156] Buhârî, ezan 117; Müslim, salat 28.
[157] Buhârî, ezan 117; Müslim, salat 28.
[158] Buhârî, ezan 18.
[159] Buharı, ezan 126., Sünen-i Ebû Dâvud 770 no'lu hadis.
[160] el-Menhel, V, 195.
[161] Ibnu'l-Humam, FethiTI-Kaadir, IV, 202, Zeylaî, Nasbii'r-râye, I, 320.
[162] İbnu'l-Hümâm, Fethü'l-Kaadir, I, 203.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/163-169.
[163] el-İsrâ (17), 111.

[164] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/169.
[165] Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/169-170.
[166] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/171.
[167] Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/171-172.
[168] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/172.
[169] Buhârî, ezan 126; Müslim, mesâcid 149; Tirmizî; salât 179; Nesâî, tatbik 22, iftitâh 8, 19, 36; Muvatta', Kur'ân 25; Ahmed b. Hanbel, III, 106, 158, 168, 188, 191, 252, 269, IV, 340.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/172-173.
[170] Buhârî, deavât 67, Müslim, zikr 25.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/173.
[171] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/174.
[172] Tirmizî, mevâkît 65; İbn Mâce, ikâme 2; Dârimî, salât 33; Ahmed b. Hanbel, I, 403, 404; III, 50; IV, 80, 81, 83, 85; VI, 156.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/174.
[173] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/174-175.
[174] bk. A.Naim, Tecrid Tercemesi, II, 396 (hds. no: 283).
[175] eş-Şuarâ (26), 224-226.
[176] bk. Ebû Dâvûd, 5009 no'iu hadis..
[177] Ebû Dâvûd, cıhad 17 (2504 nolu hadU); Abdurraûf el-Münâvî; Feyzu'l-Kaadîr Şerhü Cami'is-Sagsr, 111, 244.
[178] el-Menhel, V, 175.
[179] Mefâtihu'l-Ğayb, I, 635, (Darü't-Tibaatil Âmire, 1307).
[180] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/175-177.
[181] Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/177.
[182] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/177-178.
[183] Nesâi, kıyâmu'1-leyl 9, ıstıâze 63; Ibn Mâce, ikâme 180.
[184] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/178.
[185] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/178-179.
[186] Müslim, müsâfirîn 200; Tirmizî, davat 31; Nesâî, iftitah 16-17 îbn Mace, ikâmet 180; Ahmed b. Hanbel, VI, 156.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/179-180.
[187] el-En'âm (6), 125.
[188] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/180-181.
[189] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/181.
[190] Sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/181.
[191] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/181.
[192] Buhârî, ezan 126; Müslim mesâcıd 149; Nesâî, tatbik 22, ıftıtâh 8, 19\ 36; Tirmizî, salat 179; Muvatta, Kur'ân 25; Ahmed b. Hanbel, III, 106, 158, 188, 191, 252, 269, IV, 340.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/181-182.
[193] Buhârî, deavât 67; Müslim, zikir 25.
[194] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/182-183.
[195] Buhârî, teheccud, I, deavât 9; tevhîd 8, 64; Müslim, müsâfirîn 199, zikir 68; Tirmizî,deavât 29; Nesâî, kıyâmu'1-leyl 9; ibn Mace, ikâme 180.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/183-184.
[196] Bezlu'l-mechüd, IV, 507.
[197] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/184-185.
[198] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/185-186.
[199] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/186.
[200] Buhârî, ezan 126; Müslim, mesâcid 149; Nesâî, tatbîk 22, iftitah 8, 19, 36; Tirmizî, salât 79;Muvatta',Kur'ân25;Ahmedb. Hanbel, III, 106, 158, 168, 188, 191,252,269, IV, 340.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/186-187.

[201] Müslim, mesâcid 33.
[202] bk. BezlıTl-mechud, IV, 510-511.
[203] Nimet-i İslam, s.277-278.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/187-189.
[204] Sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/189-190.
[205] en-Neml (27), 26.
[206] el-A'raf (7), 54; Yunus (10), 3.
[207] Hûd (11), 7.
[208] Tâhâ (20), 5; es-Secde (32), 4; el-Hadîd (57), 4.
[209] ez-Zumer (39), 75.
[210] el-Mu'min (40), 7.
[211] bk. el-A'râf (7), 156.
[212] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/190-191.
[213] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/191.
[214] Müslim, salât 52; Tirmizî, salât 65, vitr 19; Nesâî, iftitâh 18; İbn Mâce, ikâme 1, Dârimî, salât 33; Ahmed b. HanbeflII, 50, 69.
[215] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/191-192.
[216] el-Fıkh alâ'l-Mezâhihi'I-erbaa, IV, 256.
[217] en-Nahl, (16), 99.
[218] Hak Dini Kur'an Dili, V, 3123.
[219] Hülâsatu'l-Beyân, VII, 2895 - 2896.
[220] bk. Ahmed b. Hanbel, VI, 426.
[221] el-Alûsi, RuhiTl-Meânî, XIV, 228; Buharı, edeb 76; Müslim, I, 109, 110; Tirmizî, me-vakit 65, sevabü'l-Kur'an 22.
[222] Toplu bilgi için bk. el-Menhe), V, 187 - 188.
[223] bk. Nimet-i İslâm, s. 233 .
[224] Bezlu'l-mechud, IV, 514.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/192-195.
[225] Müslim, salât 52 Tirmizî, salât 65; vitir 19; Ibn Mâce, ikâme 1, Dârimî, salat 33: Ahmed b. Hanbel IH, 50, 69.
[226] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/196.
[227] Müslim, salat 52.
[228] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/196-197.
[229] İbn Mâce, ikâme 12.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/198.
[230] Hattâbî, Meâlimu's-sünen, I, 492; Şevkânî, Neylü'l-evtar, II, 267.
[231] Şevkânî, Neylu'l-evtâr, II, 261.
[232] Neylu'l-evtâr, II, 267.
[233] bk. Tirmizi, salât 72.
[234] Ahmed b. Hanbel, V, 11 - 12.
[235] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/198-200.
[236] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/200.
[237] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/200.
[238] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/201.
[239] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/201-202.
[240] Tirmizî, salat 72; İbn Mace; 12.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/202.
[241] Şevkânî, Neylu'l-evlâr, II, 267.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/203-204.
[242] Buhârî, ezan 89; deavât 39, 44, 46; Müslim, mesâcid 147, zikr 48; Tirmizî, deâvât 76; Nesâî, tahâre 47, iftitâh 14, 15; Ibn Mâce, ikâme I, dua 3; Ahmed b. Hanbel, II, 49.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/204.
[243] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/205-206.

[244] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/206.
[245] Buhârî, ezan 89; Tirmızî, Mevâkît 68; îbn Ma'ce İkâme 4, Müslim, salat 50; Dârımî, salat 34; Ahmed b. Hanbel, III, 101, 111, 114, 183.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/207.
[246] bk. Muslini, salât 52.
[247] bk. Nesâî, iftılah 22.
[248] el-Muttekî, Ken/u'I-Ummâl, VII, 437.
[249] Daha fazla bilgi için bk. Kâsânî, Bedâyi', I, 204.
[250] Tecrid Tercemesi, II, 572.
[251] Heysemî, Mecmeu'z-zevâid, II, 108.
[252] Z. Ahmed et-Tehânevî; îlâuVSıinen, II, 183, 184.
[253] Heysemi, Mecmeu'z-zevâid, il. 108.
[254] Müslîm, salât 52.
[255] Müslim, salât 50.
[256] Buhârî, ezan 89.
[257] Z. Ahmed et-Tehânevî, İ'Iâu's-sünen, II..188.
[258] Tirmizî, salat 66; Zafer Ahmed et-Tehânevi, İ'laiTs-siinen II. 187.
[259] bk. en-Neml (27), 30.
[260] bk. el-Fıkh ale'l-Mezâhibi'e-erba'a, I, 257.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/207-212.
[261] Müslim, salat 240; Ahmed b. Hanbel, VI, 31, 194.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/213.
[262] bk. Bilmen, Ö. Nasuhi, Büyük islâm ilmihâli, s. 121.
[263] Buhârî, ezan 183.
[264] M. Zihni Efendi, NFmet-i İslâm, s. 208.
[265] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/213-215.
[266] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/215.
[267] Buhârî tefsir Sure (108), 1; Müslim salat 53; Tirmizi, cennet 10; Nesâî iftitah 21.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/216.
[268] Çantay, Kur'ân-ı Hakim ve Meâl-i Kerim, III, 1202.
[269] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/216-217.
[270] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/217-218.
[271] en-Nûr (24), 11.
[272] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/218.
[273] bk. Bezhı'l-Mechud, IV, 531.
[274] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/218-220.
[275] Concordance'de bu baba numara verilmemiştir.
[276] Tirmizî, tefsir (9) 1; Ahmed b. Hanbel, I, 57.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/220-221.
[277] bk. Suyûtî, el-İtkân, I, 63.
[278] Cerrahoğlu İsmail, Tersir Usûlü, s. 58.
[279] Zürkanî, Menahilu'l-İrfân, I, 248.
[280] Karaçam İsmail, Kıır'an-ı Kerîmin Faziletleri, s. 44.
[281] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/221-223.
[282] Karaçam, Kur'ân'ın Fazitleri, s. 48.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/223.
[283] Tirmizî, tefsîr-ı Sûre (9), 1.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/223-224.
[284] Yazır H., Hak Dini, IV, 2442.
[285] en-Nisâ (4), 176.
[286] Ibn Kesir, Tefsîru'l-Kur'ân, II, 331.
[287] Yazır H., Hak Dini, IV, 2443
[288] Geniş bilgilerin bk. Karaçam, Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri, s. 400.
[289] en-Neml (27), 30.

[290] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/224-225.
[291] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/225.
[292] Şevkâni Neylu'l-Evtâr, II, 225.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/225-226.
[293] Buhârî, ezan 65, 163; Müslim, salat 191, 192; Tirmizî, salât 159; Nesâî, İmame 35; îbn Mâce, İkâme 49; Ahmed b. Hanbel, III, 205.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/226.
[294] bk. A. Naim, Tecrid Tercemesi, II, 554.
[295] Davudoğlu, Ahmed, Sahih-i Müslim Terceme ve Şerhi III, 260.
[296] Bezlu'e-Meehûd, V, 4.
[297] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/227-228.
[298] Buhârî, ezan 60, 63; edeb 74; Müslim, Salât 178, 179. Nesâî, iftitah 63.7İ; imame 39, 41.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/228-229.
[299] bk. 791 no'lu hadis.
[300] Aynî, Umdetu'l-Kaarî, V, 237-239.
[301] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/230-231.
[302] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/231-232.
[303] Beyhakî, es Siinenu'l-Kubrâ, III, 117.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/232.
[304] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/232-234.
[305] İbn Mâce, ikâme 26, dua 4; Ahmed b. Hanbel, III, 474; V, 74.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/234.
[306] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/234-235.
[307] Seyhakî, es-Sünenu'1-Kiibrâ, III, 85, 86, 112, 116.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/235.
[308] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/235-236.
[309] Buhârî, ilim 68; ezan 62; Müslim, salat 183-186: Ti'rmizî, salâtfil; Nesâî, imamet 35; Ibn Mâce ikâmet 48, 49.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/236.
[310] bk. 856 no'lu hadis.
[311] bk. 855 no'lu hadis
[312] Tecrîd Tercemesi II. 553.
[313] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/237-238.
[314] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/238.
[315] Beyhakî, es-Sünenu'l-kübrâ, III, 115-116.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/238.
[316] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/238.
[317] Concordance'de bu baba numara verilmemiştir.
[318] Dârimı, salat 91; Ahmed b. Hanbel, 111-427.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/239.
[319] Ahmed b. Hanbel, III, 427.
[320] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/239-240.
[321] Buhârî, ezan 104; Müslim salât 44-46; Nesâî, iftıtâh 33, 54; Ibn Mâce, İkâme 11; Ah-med b. Hanbel, II, 348, 446; V, 197; VI, 448.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/240.
[322] Ahmed Nâim, Tecrid Tercemesi, II, 611.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/240-241.
[323] Buhârî, ezan 96, 97, 107, 109, 110; Müslim, salât 154, 155; Nesâî, iftitâh 58; Ahmed b. Hanbel, V, 295, 301, 311.
[324] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/241-242.
[325] Müslim, salat 157.
[326] Bezlu'l-mechâd, V, 14.
[327] bk. 161 no'lu hadis.
[328] Müslim, salât 157.
[329] Nimet-i İslâm, s. 220.

[330] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/242-244.
[331] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/244-245.
[332] Buhârî, ezan 96-97, 107, 109, 110; Müslim, salât 154, 155; Kesâî iftitâh 58; Ahmed b Hanbel, Vı, 295, 301, 311.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/245.
[333] Müslim, salât 155.
[334] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/245-246.
[335] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/246.
[336] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/246.
[337] Buhârî, ezan 91, 96, 97, 108; İbn Mâce, ikâme 7; Ahmed b. Hanbel, V, 109,112; VI, 395.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/247.
[338] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/247.
[339] Buhârî, ezan 18; edeb 28; âhâd 1; Dârimî, salât 42; Ahmed b. Hanbel, V, 53.
[340] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/248.
[341] Abdullah b. Ebî Evfâ: Ebû Muâviye kunyesiyle meşhur olan Abdullah, Bey'atu'r-ndvânda, Hudeybiye ve Huneyn'e iştirak etmiştir. Hz. Peygamberden 95 hadis rivayet etmiştir. Bunlardan on tanesini Buhârî ve Müslim müştereken, ayrıca Buhârî beş Müslim de bir hadîsini rivayet etmiştir. Abdullah babasının zekâtını getirdiği zaman, Hz.Peygamberin "Allah'ım, Ebû Evfâ ailesini bağışla!" duasına mazhar olmuştur. Yaşlılığında gözlerim kaybeden Abdullah Kûfe'de en son vefat eden sahâbîdir. H. 86 veya88'de vefat etmiştir. (Bilgi için bk. İbn Sa'd, Tabakât, IV, 301, VI, 21; Ibnu'l-Kayserânî.el-CanT beynericâli's-Sahihayfi, I, 242; tbnu'1-Esîr, Üsdü'1-gabe, III. 182; Zehebî, Siyeru a'lânıı'n-nubelâ, III, 428-430; tbn Hacer, el-İsâbe, II, 279; Tehzîbu't-Tenzîb, V, 151; Ibnu'I-Imad, Şezerâtu'z-zeheb, I, 96).
[342] Ahmed b. Hanbel, IV, 356.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/248.
[343] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/249.
[344] Buhârî, ezan 96, 103; Musihti, salât 158, 159; Nesâî, Iftıtâh 74; Ahmed b. Hanbel, I, 175, 176, 179, 180.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/249.
[345] Geniş bilgi için bk. Asr-ı saadet (Ashab-ı k^râm), II, 10 vd.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/250-251.
[346] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/251.
[347] Müslim, salât 156; Nesâî, salât 16; Ahmed b. Hanbel, I, 322; III, 2.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/251-252.
[348] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/252.
[349] Bk.Kâsânî, Bedâyi', I, 110.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/253.
[350] Nesâî, ıftıtâh 59, 4; Tirmizî, mevâkît 113.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/253.
[351] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/254.
[352] Müslim, mesâcid 188; Nesaî, mevâkît 16, 20; Ahmed b. Hanbel, IV, 420, 423.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/254.
[353] Müslim, salât 167.
[354] Merginânî, Hidâye ve Kemaleddin b. Humam Fethu'l-Kadîr, I, 236.
[355] Hatiboğlu Haydar, Sünen-i İbn Mâce Terceme ve Şerhi, III, 50-51.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/254-256.
[356] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/256.
[357] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/256-257.
[358] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/257.
[359] Bezlu’I-mechud, V, 21; Bilmen, Büyük İslam İlmihali s. 200.
[360] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/257-258.
[361] Tırmızî, cıhâd 23; Nesâî, tahâre 105, hayl 10, Ahmed b Hanbel, I, 78, 95, 132, 225, 234, 249.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/258.
[362] el-Menhel, V, 232.
[363] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/259-260.
[364] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/260.
[365] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/260.

[366] Menhel, V, 233.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/260-261.
[367] Buhârî, ezan 98, Müslim, salât 173; muvatta, nida 24; Nesâî, iftitâh 24; Tirmizi salat 116; Ahmed b. Hanbel, VI, 338, 340.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/261.
[368] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/261-262.
[369] Buhârî, ezan 99, cihâd 172, meğâzî 12, tefsir sûre 52; Müslim, salât 174; TİrmizÎ, mevâ-kît 113; Nesâî, iftitâh 65; Dârimî, salât 64; Muvatta', nida 23; Ahmed b. Hanbel, IV, 80, 84, 85.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/262.
[370] Bezlu'l-mechud, V, 26.
[371] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/262-263.
[372] Buhârî, ezan 98; Nesâî, iftitah 67; Ahmed b. Hanbel, V, 187, 88, 179.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/263-264.
[373] İbn Mâce, ikâme 9.
[374] Heysemî, MeemeıTz-zevaid II, 116; Aynî, Umdetu'l-kaarî, VI, 253.
[375] Bezlu'l-mechûd, V, 27 - 28.
[376] Menhel, V, 237.
[377] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/264-265.
[378] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/265.
[379] Azîmâbâdî, Avnu'J-ma'bud, III, 31.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/266.
[380] Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/267.
[381] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/267-268.
[382] Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/268.
[383] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/268.
[384] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/269.
[385] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/269-270.
[386] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/270.
[387] et-Tekvîr, (103), 15-16.
[388] Müslim, salât 201; İbn Mâce, ikâme 5; Ahmed b, Hanbel, IV, 306, 307.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/270.
[389] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/270-271.
[390] Ahmed b. Hanbel, III, 3, 45, 97.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/271.
[391] el-A'raf, (7), 204.
[392] İbn Mâce, ikâme 113.
[393] Tecrîd Tercemesi, II, 595.
[394] el-A'râf (7), 204.
[395] İbn Mâce, ikâme 13; Ahmed b. Hanbel, III, 339.
[396] bk. 823 numaralı hadis.
[397] Cezîrî, Abdurrahman, el-Fıkh ale'l-Mezahibi'l-Erbaa, I, 254.
[398] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/271-274.
[399] Kütüb-i Sitte sahiplerinden sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/274.
[400] Nesâî, tahâre, 55, 70, 88, 91, 105.
[401] Buhârî, ezan 104; Müslim,'salât 43, 44; Nesâî, iftitâh 54.
[402] İbn Mâce, ikâme 11.
[403] el-Müttekî, Kenzu'l-Ummâl. VII, 442.
[404] Bezlu'l-mechud, V, 36.
[405] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/274-275.
[406] îbn Mâce, ikâme, 11.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/275.

[407] bk. Müslim, salât 38.
[408] bk. el-A'raf (7), 204.
[409] Davudoğlu, A.Sahıh-i Müslim, III, 65.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/275-277.
[410] Müslim, salât 38, 41; Tirmizî, salat 116, 166; Tefsir süre I, 1, Nesâî, iftitâh 23; İbn Mâce, ikâme 11, 172, edeb 52; Muvatta, nida 39; Ahmed b. Hanbei, II, 241, 285, 480, 204, 215, 250, 290, 457, 460, 478, 487, IH, 43; IV, 167, VI, 142, 275.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/277-278.
[411] Ibn Mâce, Nikâh 19; Ahmed b. Hanbei, II, 359'da: "Allah'a hamd ile başlamayan her önemli iş..." şeklindedir. Hafız Abdulkadir er-Ruhâvî, de, el-Erbaîn el-Buldaniyye'de hadisin bir rivayetinin de, "Bismillah ile başlanmayan her önemli iş..." şeklinde olduğunu belirtmiştif. (bk. Hatipoğlu Haydar, Sünen-i İbn Mâce Terceme ve Şerhi, V, 310.).
[412] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/278-280.
[413] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/280.
[414] Ubâde b. es-Sâmit: Ebu'l-Velîd Ubâde b. es-Samit el-Ensârî, el-Hazrecî, birinci ve ikinci Akabe bey'atlannda bulunmuş ve oniki nakîbden biri olmuştur. Bedirden itibaren bütün harblere iştirak etmiştir. Suriye ve Mısır'ın fetihlerinde bulunmuş, Filistin ve Humus valiliklerini üstlenmiştir. Uzun boylu, yakışıklı ve heybetli bir zat olan Ubâde Hz. Peygamberden Baki b. Mahled'in Müsned'ine göre 181 hadis rivayet etmiştir. Kendisinden Enes b. Malik, Câbirb. Abdillah ve Ebû Umâme gibi birçok sahâbî hadis rivayet etmiştir. Tabiûn neslinden de çokları ondan rivayette bulunmuşlardır. O'nun rivayet ettiği hadislerden 6 tanesi Buhârî ve Müslim'de; 2'si sadece Buhâri'de 2 tanesi de sadece Müslim'de yer almıştır. Ubâde (r.a.) 72 yaşındayken h. 34 yılında vefat etmiştir. Kabri Remle veya Kudüs'tedir. (Bilgi için bk. İbn Sa'd, Tabakât, III, 546, 621, Buhârî, et-Târihu'l-kebir, VI, 92; İbnu'1-Esîr, Üsdu'l-ğâbe, III, 160; Zehebî, siyeru a'lâmı'n-niibelâ, III, 5-11; İbn Hacer, el-İsâbe, II, 268 - 269; Tehzîbu't-Tehzîb, V, 111-112; İbnu'I-İmad*, Şezerâtu'z-zeheb, I, 40, 62; el-Ansârî, Asr-ı Saadet (Ashab-ı Kiram), III, 473 - 480 (Şamil Yayını).
[415] Buhârî, ezan 95; Müslim, salât 34, 38,40, 41; Tirmizî, mevâkît 69, 115, 116, tefsir sûre I, 1; Nesâî, iftitâh 24; İbn Mâce, ikâme 11; Dârimî, salât 36; Muvatta, nida 38, 39; Ahmed b. Hanbel II, 285, 290, 460, 487; V, 314, 316, 321, 322; VI, 142, 275.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/280.
[416] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/281.
[417] Buhâri, ezan 95; Müslim, salat 34, 38, 40, 41; Tirmizî, mevâkit 115, 116, tefsir sure I, 1; Nesâî, iftitah 24; Ibn Mâce, ikâme 11, Dârimî salat 36; Muvatta, nİdâ, 38, 39; Ahmed b. Hanbel, II, 285, 290, 460, 487; V, 314, 316, 321, 322; VI, 142, 275.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/281.
[418] Bezlul-mechûd, V, 45.
[419] el-Muttekî, Kenzu'l-Ummal, VII, 442, (Hadis no: 19689).
[420] el-A'raf, (7), 204.
[421] Ibn Mâce, ikâme 13; Ahmed b. Hanbel, III, 339.
[422] Meylânı Ahmed, el-Hidâye Tercemesi, I, 122.
[423] Aynî, Umdelu'l-Kaari, VI, 13.
[424] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/281-283.
[425] Tırmizî, salât 116; Nesâî, iftitah 28; Ibn Mâce, ikâme 13: Muvatta, nida 44; Ahmed b. Hanbel, II, 240, 284, 285, 302.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/283-284.
[426] el-A'raf (7), 204.
[427] İbn Mace, ikâme 13; Ahmed b. Hanbel, III, 3393.
[428] Dârekutnî, Sünen, I, 323, 326, 331, 333.
[429] bk. Muttekî, Kenzu'l-Ummal,, VII, 442.
[430] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/284-285.
[431] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/286.
[432] Şevkânî, Neylû'l-evtâr, II, 242.
[433] el-Heysemî, Mecmeu'z-zevâdi, II, 110.
[434] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/286-287.

[435] Tirmizî, salât 116; Nesâî iftitâh 28; İbn Mâce, ikâme 13; Muvattâ, nida 44; Ahmed b. Hanbel, II, 240, 284, 285, 302.
[436] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/287-288.
[437] Hattâbı, Sünemi Ebû Davııd, I, 517.
[438] Bezlu'l-mechûd, V, 62-63.
[439] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/288-289.
[440] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/289-291.
[441] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/291.
[442] Ümran b. Husayn; Ebû Nuceyd kunyesiyle bilinen Ümran, Ebû Hureyre ile birlikte hicretin "yedinci senesinde müsluman oldu. Basra'da kadılık yaptı. 1*80 hadis rivayet etti. Kendisinden Mutarrıf b. Abdillah b. eş-Şıhhîr, Ebû Recâ el-Utâridî, İbn Sirîn ve Atâ gibi zevat hadis rivayet etmişlerdir. Ashab arasında çıkan olaylarda tarafsız kaldı. H. 52 senesinde vefat etti. (Bilgi için bk. tbn Sa'd, Tabakât, IV, 287; Buhârî, et-Tarîhu'l-kebîr, VI, 408; Ibnu'1-Esîr, Üsdü'l-ğâbe, IV, 281; Zehebî, Siyeru a'lâmı'n-nübelâ, II, 508 - 511, İbn Hacer, el-İsâbe, III, 26-27; Tehzîbu't-Tehzib VIII, 125 - 126; Ibnu'I-İmad, Şezerâtu'z-zeheb, I, 62).
[443] Müslim, salât 47 - 49; Nesâi, iftitâh 27; kıyâmu'1-leyl 50; Ahmed b. Hanbel, IV, 426, 431,433, 441.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/291-292.
[444] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/292-293.
[445] Müslim, salât 48, 49; Nesâî, iftitâh 27, kıyâmü'1-leyl 50; Ahmed b. Hanbel, IV, 426, 431, 433, 441.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/294.
[446] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/294.
[447] Ahmed b. Hanbel, III, 146, 153, 357, 397; V, 338
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/294-295.
[448] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/295.
[449] Ahmed b. Hanbel, III, 146, 153, 357, 397; V, 338.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/296.
[450] Tirmızî, sevâbu'l-Kur'ân 20.
[451] bk. 3416 no'lu hadis-i şerif.
[452] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/296-297.
[453] Nesâî, iftitâh 32.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/298.
[454] es-Subkî, Menhel, V, 265-7.
[455] Davudoğlu, Ahmed, Selâmet Yolları, I, 324 - 325.
[456] M.Sofuoğlu, Tefsir Dersleri, (VII. Sınıf), s.67.
[457] Çantay, Kur'an-ı Hakim ve Meâl-i Kerim, I, 5-6.
[458] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/299-302.
[459] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/302.
[460] Müslim, salât 11.
[461] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/302-303.
[462] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/303.
[463] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/304.
[464] Buhârî, ezan 116, 144; Müslim, salât 33; Nesâî, iftıtâh 84, tekbîr 90.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/304-305.
[465] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/305.
[466] Buhârî, ezan 128; Müslim salat 28 - 30; Nesâî, tatbik 94; Dârimî, salat 40; Ahmed b. Hanbel, II, 270.
[467] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/305-307.
[468] Müslim, salât 30.
[469] Davudoğlu, Sahih-i Müslim Terceme ve Şerhi, III, 55-58.
[470] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/307-310.
[471] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/310.
[472] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/310-311.
[473] Tirmizî, mevâkît 84; Nesâî, tatbik 38.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/311.
[474] Dârimî, salât 74.
[475] el-Menhel, V, 275-276.
[476] Tirmizî, mevâkît 98.

[477] Bezlu'l-mechud, V, 85-86.
[478] Ahmed b. Hanbel, II, 38; Ebu Davud 840 numaralı hadis.
[479] bk. 841 numaralı hadis.
[480] Hâzimî, el-İ'libar, 79-80; Koçkuzu Ali Osman, Hadisle Nâsih-Mensûh, 216.
[481] el-Menhel, V. 276-277; İbn Kayyım, Zadü'l-Me'âd, I, 56-59.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/311-314.
[482] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/314-315.
[483] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/315.
[484] Tirmizî, salât 85; Nesaî, tatbik 38; Dârimî, salat 74; Ahmed b. Hanbel, II, 381.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/315.
[485] Hazimî el-î'tibâr, 79-80.
[486] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/316.
[487] Tirmizî salât 85; Nesâî, tatbîk 38; Dâtnî, salât 79, Ahmed b. Hanbel, II, 381.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/316.
[488] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/316-317.
[489] Buhârî, ezan 127, 143; Nesâî, tatbik 91, 93.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/317.
[490] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/318.
[491] Buhârî, ezan 127, 142, 143; Tirmizî, mevakît 97; Nesâî, tatbîk 91, 93; tbn Mâce, ikâme 22.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/318-319.
[492] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/319.
[493] Buhârî, ezan 142, Tirmizî, salât 212, H. 286; tatbîk 91.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/319.
[494] bk.VI, 98.
[495] Buhârî, edeb 27; ezan 18; ahâd 1; Dârimî, salât 42; Ahmed b. Hanbel, V, 53.
[496] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/319-321.
[497] Müslim, mesâcid 32; Tirmizî, mevâkît 94.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/321.
[498] Tirmizî, mevâkit 93; Ahmed b. Hanbel, II, 265, 311; III, 233.
[499] Davudoğlu, Ahmed, Sahih-i Müslim Terceme ve Şerhi III, 387-388.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/321-322.
[500] Müslim, salât 202; Ibn Mâce, ikâme 18.
[501] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/322-323.
[502] Buhârî, ezan 117.
[503] Müslim, salât 194, 202, 206.
[504] Müslim, salat 194; Nesâî, tatbik 2
[505] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/323-324.
[506] Müslim, salat 194, 202-206; Müsafirûn 201, Tirmizi, mevâkit 82, Deâvât 32. tatbit 25; İbn Mâce, ikâme 18.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/324-325.
[507] îbn Mâce, ikâme 18.
[508] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/325-326.
[509] Bu mevzudakı ayrıntılı açıklama 848 numaralı hadisin şerhindedîr.
[510] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/327.
[511] Buhârî, ezan 111, 113, 125; bed'ui-halk, 7; tesir sûre (1) 2; Müslim, salât 71, 72,; Tirmizî, mevâkît 71, 83; Nesâî, iftitâh 33, 34, tatbik 23; Ibn Mâce, ikâme 14; Dâ-rîmî, salât 38; Muvatta', nida 47; Ahmed b. Hanbel II, 233, 238, 270, 387, 417, 459, 467.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/327.
[512] Muvatta', nida 47.
[513] Bilmen, Büyük İslâm İlmihâli, s. 134.
[514] bk. Buhârî, ezan 18; Müslim, salat 28.
[515] el-Menhel V, 289-291.
[516] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/327-330.
[517] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/330.
[518] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/330.

[519] Nesâî, kıyâmü'l-leyl 9, İstiâze 63; Tirmizî, salât 95; tbn Mâce, ikâme 23, 180; Ah-med b. Hanbel, 1, 180, 185, 371; IV, 353, 356, 382.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/330-331.

[520] Hak Dini Kur'an Dili, I, 119.

[521] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/331.

[522] Buhârî, ezan 136. salât 3, 6, amel fıs'salâh 14; Mushm, salât 33; Nesâî, kıble 16.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/332.

[523] Buhârî, salât 58.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/332-333.

[524] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/333.

[525] Buhârî, ezan 121, 127, 140; Müslim, salât 193, 194; Tirmizî, salât 91. Nesâî, tatbîk 24, 25, 89.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/333-334.

[526] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/334-335.

[527] Buhârî, ezan 64, 67, 140; Müslim, salât 188, 195; Ahmed b. Hanbel, III- 100, 101, 205, 226.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/335.

[528] Müslim, salât, 204-206.

[529] Müslim, MuSâfirîn 203.

[530] el-Menhel, V, 295.

[531] Bezlul-Mechûd, V, 108.

[532] Bilmen, Ö. Nasûhi, Büyük İslâm İlmihâli, s. 130.

[533] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/335-337.

[534] Müslim, salât 193; Nesâî, sehv 77, tatbik 24, 25, 89; Buhârî, ezan 121, 127, 140; Tirmizî, salât 91.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/337-338.

[535] Bezlu'l-Mechüd, V, 110.

[536] Nimet-i İslâm, S.260.

[537] Buhârî, ezan 65.

[538] Nimet-i İslâm, s. 220.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/338-340.

[539] Buhârî, ezan 157, 164.

[540] Tırmizî, salât, 128.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/340-341.

[541] Tirmizî, mevâkît 81; Nesâî, tatbik 54, iftitâh 88; Ibn Mâce, ikâme 16, 72; Dârimî, satât 78; Ahmed b. Hanbel, 11-525; IV; 22-23, 119, 122; V, 310.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/341.

[542] el-Hacc (23), 77.

[543] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/341-342.

[544] Buhârî, imam 15; Tırmızî, salât 110, ıstı'zân 4; Nesâî, iftitâh 7, tatbîk, 15, sehv 67, "Ibn Mâce, ikâme 72

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/343-344.

[545] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/344.

[546] Davudoğlu, Sahih-i Müslim Terceme ve Şerhi, III, 76-82.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/345-349.

[547] Buhârî, ezan 95, 233; isti'zân 18, eymân 15; Müslim'salât 45; Tirmizî, mevâkît 110; Nesâî, iftitâh 7, tatbîk 15, sehv 67, İbn Mâce, ikâme 72; Ahmed b. Hanbel, II, 473; IV-340.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/349-350.

[548] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/351.

[549] Nesâî, iftitâh 7, tatbîk 15, sehv 67; Tirmizî, mevâkît 110.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/351-352.

[550] el-Müzzemmül (73), 20.

[551] Kâsânî, BedâyiüVsanâyi', I, 111.

[552] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/352-354.

[553] Nesâî, iftitâh 7, tatbîk 15, sehv 67; Tirmizî mevâkît 110.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/354-355.

[554] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/355-356.

[555] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/356.

[556] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/356.
[557] Tirmizî, mevâkît 110; Nesâî, tatbik 15, sehv 67, Ahmed b. Hanbel IV, 340.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/357.
[558] el-Mâide (5), 6.
[559] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/357-358.
[560] Nesâî, tatbîk 55; İbn Mâce, ikâme 204; Dârimî, salât 75, Ahmed b. Hanbel, III. 428, 444; V, 447.
[561] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/358.
[562] bk. 840 numaralı hadis ve açıklaması.
[563] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/359-360.
[564] Nesâî, tatbik 3; Ahmed b. Hanbel, IV – 342.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/360-361.
[565] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/361.